Heikki Roiko-Jokela

IHANTEITA JA REAALIPOLITIIKKAA

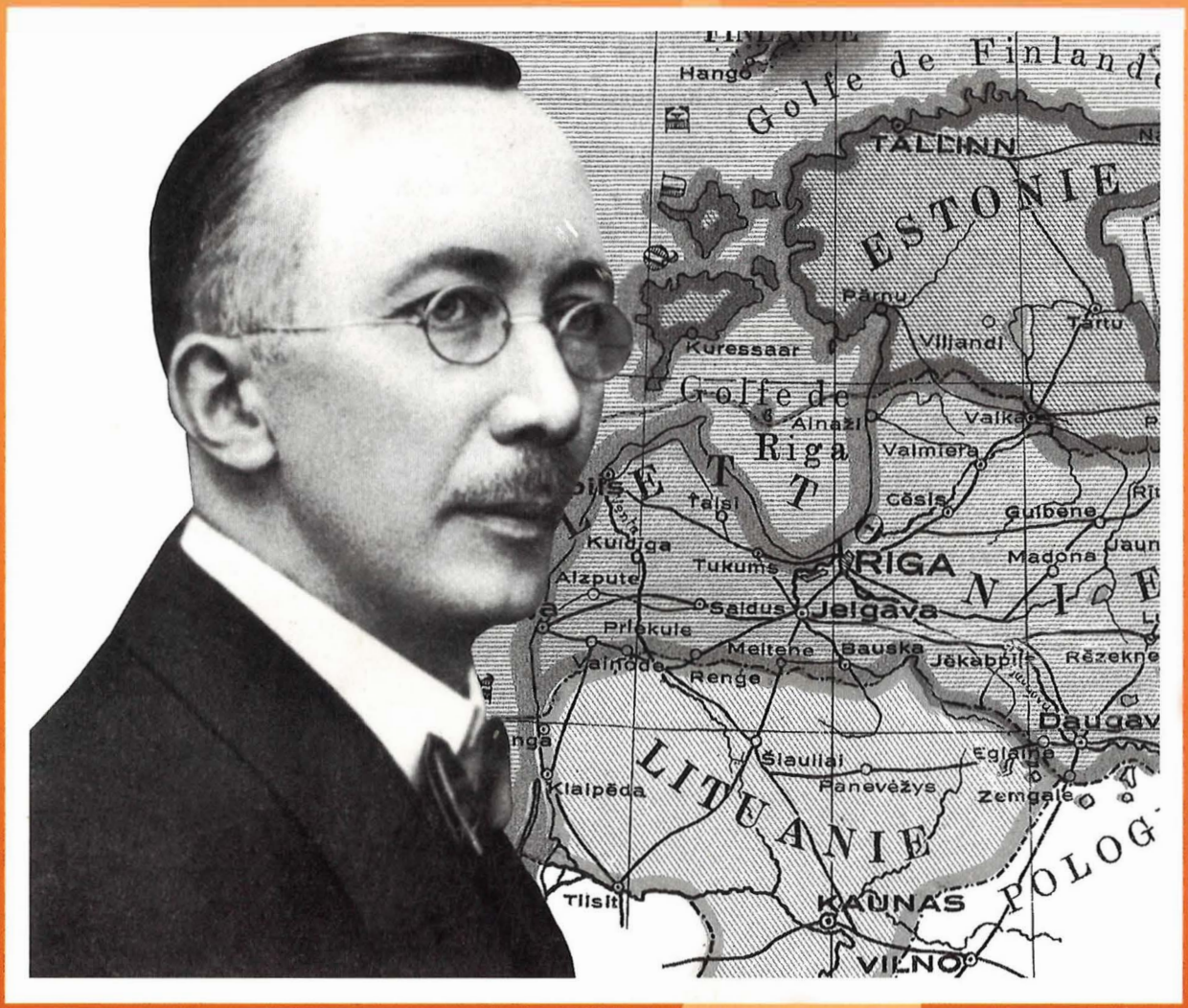

Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA 52

Heikki Roiko-Jokela

Ihanteita ja reaalipolitiikkaa

Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922

Esitetään Jyväskylän yliopiston humanistisen tiedekunnan suostumuksella julkisesti tarkastettavaksi yliopiston vanhassa juhlasalissa (S212) marraskuun 25. päivänä 1995 klo 12.

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1995

Ihanteita ja reaalipolitiikkaa

Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922

STUDIA HISTORICA JYVÄSKYLÄENSIA 52

Heikki Roiko-Jokela

Ihanteita ja reaalipolitiikkaa

Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta 1918–1922

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

JYVÄSKYLÄ 1995

Editor
Toivo Nygård, professor
Department of History
University of Jyväskylä

URN:ISBN:978-951-39-8166-2
ISBN 978-951-39-8166-2 (PDF)
ISSN 0081-6523

ISBN 951-34-0624-5
ISSN 0081-6523

Copyright © 1995, by Heikki
Roiko-Jokela and University of Jyväskylä

Cover
Desing: Jussi Jäppinen
Photo: National Board of Anticuitaes

Gummerus Kirjapaino Oy
Saarijärvi 1995

ABSTRACT

Roiko-Jokela, Heikki
Ideals and practical - The activities of Rudolf Holsti for the establishing of the international status of Baltic countries from 1918 to 1922
Jyväskylä: University of Jyväskylä, 1995, 327 p.
(Studia Historica Jyväskyläensia,
ISSN 0081-6523; 52)
ISBN 951-34-0624-5
Summary
Diss.

The Supreme Council of Entente recognized de jure the independence of Estonia and Latvia on 26 January 1921. The Latvian Foreign Minister Zigfrids Meierovics expressed his gratitude also to the Finnish Foreign Minister Rudolf Holsti in the Finnish newspaper Helsingin Sanomat: "After the Supreme Council of the Great Powers have recognized de jure the independence of Latvia I want to send my greetings and thanks to You, my dear colleague, for the help You have given in the fight for the recognition of independence of Latvia".

What did the Latvian Foreign Minister mean with these words and what part had Holsti played in the struggle for Latvian and the Baltic States independence in the years from 1918 to 1921? In what way had the Finnish Foreign Minister helped to attain the national goals of Baltic States and what had been his motives? The answers to the questions have been searched from the Rudolf Holsti Collection in National Archives, from the archives of foreign ministry, from the archives of British Foreign Office and from the archives of Estonia and Latvia. The official material has been complemented by newspaper articles.

The basis of Rudolf Holsti's activities was the belief that nations on the borderline of former Russian Empire should have a right of self-determination. Holsti's interpretation of the declaration of the United States' president Wilson was that every nation, which fulfilled the distinctive signs of a state was justified to gain independence. On the other hand, the Finnish Foreign Minister wanted to co-operate with Estonians, Latvians and Lithuanians for reasons of practical politics. Finland and Baltic countries could exist only if Germany's power in the Baltic countries was reduced and the spreading of Bolshevism was prevented. One of the main themes in Holsti's foreign policy was to enforce the establishment of the international status of Baltic Countries.

Holsti worked hard behind the scenes to convince Entente politicians of the necessity to establish the international status of Baltic States. He appealed to the right of self-determination of every nation and to the strategic interests the Great Powers had in Baltic: independent Baltic states would be buffer states between the Bolshevist Russia and Germany.

From the Foreign Minister Holsti's point of view de jure recognition of Estonia and Latvia was a necessary precondition for border states politics. This explains Holsti's active role in de jure recognition of Baltic States. The establishing of Estonia's, Lithuania's and Latvia's international status was the minimum goal of co-operation. The realization of this goal made it possible to aim at military and political defence union against the threat of Russia and Germany.

Keywords: Foreign Policy, Rudolf Holsti, Baltic States, Border States Policy, 20 th century, right of self-determination

ESIPUHE

Kiinnostukseni Baltian maiden — Viron, Latvian ja Liettuan — itsenäistymisen tutkimukseen virisi jo ennen näiden maiden uudelleenitsenäistymistä. Onkin ollut erittäin antoisaa seurata, kuinka opiskelijana aloitettu tutkimusteema on jatkuvasti ollut "ajan hermolla" ja tavallaan maailmanpolitiikan polttopisteessä: tapahtumat 1920-luvulla ja 1990-luvulla — itsenäistymisen ja tunnustamisen realiteetit ja probleemat ovat pääpiirteissään olleet samat.

Vuosien kuluessa työn teema täsmentyi ja joulukuussa 1992 valitsin lopullisen tutkimusaiheeni. Valintaan vaikutti ratkaisevasti tuolloinen Suomen historian vt. professori Erkki Lehtinen, jonka johtamassa lisensiaattiseminaarissa teema ja tutkimussuunnitelma tarkentuivat ulkoministeri Rudolf Holstiin ja Baltian maiden itsenäistymiskysymykseen.

Työ on nyt valmistunut ja on tilinpäätöksen aika: kiitokset yhteisöille ja yksilöille, jotka ovat edesauttaneet tutkimuksen valmistumista.

Ensinnäkin haluan yleisesti kiittää Jyväskylän yliopiston historian laitosta, joka on tarjonnut hyvät mahdollisuudet tutkimustyön tekemiseen. Laitoksen perinteille hieman oudompi tutkimusaihe on otettu varsin myönteisesti ja ennakkoluulottomasti vastaan. Tästä kiitos koko henkilökunnalle. Erityiset kiitokset esittäisin kuitenkin professori Toivo Nygårdille ja dosentti Heikki Rantatuvalle, jotka ovat auliisti neuvoneet ja tarkistaneet lisensiaattityön etenemistä kohti väitöskirjaa. Rantatupa on myös perehdyttänyt ja henkilökohtaisesti ohjannut nuoren tutkijan Baltian — arkistojen — salaisuuksiin. Häntä voinenkin kutsua työn henkiseksi isäksi, joka kannustavasti uskoi tutkimusteeman kehittämisen mahdollisuuksiin.

Kiitoksen ansaitsee myös Ph.D. Anssi Halmesvirta, joka on jaksanut perehtyä ja keskustella tutkimustyöhöni liittyvistä kysymyksistä aina pro gradu -vaiheesta alkaen. Halmesvirran neuvot etsiä selityksiä inhimilliselle toiminnalle aate- ja oppihistoriasta ovat auttaneet löytämään tälle tutkimukselle syvyyttä, joka pelkkiä perinteisen poliittisen historian metodeja käyttäen olisi jäänyt saavuttamatta. Halmesvirta on myös kääntänyt tutkimukseni englanninkielisen osuuden.

Lisensiaattityön valmistumisen jälkeen olen saanut erinomaista palautetta ja kritiikkiä Suomen ja Viron suhteiden asiantuntijalta dosentti Seppo Zetterbergiltä, joka myös tarkasti lisensiaattityöni ja antoi väitöskirjalle painatusluvan, sekä Turun yliopiston yleisen historian professorilta, kansainvälisesti Baltian-kysymyksen asiantuntijaksi tunnustetulta Kalervo Hovilta. Neuvoillaan ja huomautuksillaan Zetterberg ja Hovi ovat syventäneet tutkimuksen henkilöhistoriallista analyysia unohtamatta korostaa poliittisten tapahtumahistoriallisten käänteiden vaikutusta yksilön toimintaan. Tutkimusteeman ja ajanjakson erinomaisina tuntijoina he ovat myös esittäneet väitöskirjan käsikirjoitusvaiheessa varteenotettavia, osin työläitäkin, yksityiskohtaisia huomautuksia, jotka parhaan kykyni mukaan olen pyrkinyt ottamaan huomioon.

Väitöskirjan toisena virallisena painatusluvan antajana toimi Tallinnan Pedagogisen ülikoolin professori Mati Graf. Hänen lähinnä virolaisesta näkökulmasta esittämänsä huomautukset ovat olleet arvokas lisä tutkimukselle. Professori Mati Grafia haluan kiittää työn tarkastuksen ja neuvojen ohella myös avusta yhteyksien luomisessa Eesti Riigiarhiiviin.

Turun ja Tampereen yliopistojen dosentti Vesa Varekseen sain tilaisuuden tutustua syksyllä 1993 hänen ollessaan luennoimassa Jyväskylän yliopistossa. Poliittisen henkilöhistorian asiantuntijana Vares kiinnostui tutkimusteemastani. Dosentti Vareksen kanssa olenkin käynyt useita antoisia keskusteluja, ja käsikirjoituksen lukijana Vares on antanut merkittäviä neuvoja Suomen sisäpoliittisen problematiikan ja henkilösuhteiden ongelmallisuuden vaikutuksesta tutkimuskohteeni poliittiseen toimintaan. Varekselle haluan antaa kiitokset kannustavasta suhtautumisesta työni etenemiseen.

Ystävät, toverit, opiskeluaikojen kollegat ansaitsevat tarkemmin erittelemättä oman kiitoksensa. Epäviralliset, pienet keskusteluhetket, neuvot ja palautteet ovat omalta osaltaan vieneet työtäni eteenpäin. Mainitsen kuitenkin nimeltä opiskeluaikojen toverin FM Petteri Mäkelän, joka työni käsikirjoituksen lukeneena, elämäni menoa muutenkin toisinaan läheltä seuranneena, on ollut aina valmis keskustelemaan työn vaiheista ja siihen tavalla tai toisella liittyneistä kysymyksistä. HuK Jari Järvinen on puolestaan piirtänyt työni kartat.

Tutkimuksen suorittaminen ei olisi ollut mahdollista ilman taloudellista tukea, varsinkin, kun se edellytti varoja nieleviä tutkimusmatkoja ulkomaiden arkistoihin. Jyväskylän yliopiston historian laitos on kiitettävällä tavalla tukenut tutkimustyötäni vs. assistentuurin, tuntiopettajuuden ja apurahojen muodossa. Kiitoksen osoitan myös Humanistiselle tiedekunnalle, jonka va. tutkimusassistenttina minulla on ollut mahdollisuus keskittyä tutkimustyön tekemiseen. Yliopiston myöntämällä rehtorin apurahalla olen voinut rauhassa viimeistellä työni. Ulkomailla suoritettuun tutkimustyöhön olen lisäksi saanut tukea Artturi Nyyssösen ja Antti Wihurin Säätiöiltä, mistä niille kiitos.

Arkistojen ja Jyväskylän yliopiston kirjaston henkilökunnille kiitos asiantuntevasta, avuliaasta ja ripeästä palvelusta tutkimuksen eri vaiheissa. Ilman niiden joustavaa suhtautumista tutkijan asettamiin toiveisiin ei työ olisi valmistunut asetetussa aikataulussa. Kiitän myös Jyväskylän yliopiston julkaisutoimikuntaa, joka on hyväksynyt työni julkaisusarjaansa.

Työn valmistuttua esitän myös kiitokseni vanhemmilleni ja veljilleni, jotka ovat olleet kiinnostuneita tutkimuksen etenemisestä ja omalta osaltaan edesauttaneet sen valmistumista. Erityinen kiitos vaimolleni, Pirjolle, joka omalla merkittävällä panoksellaan on vaikuttanut työn valmistumiseen.

Jyväskylässä 7. lokakuuta 1995

Heikki Roiko-Jokela

SISÄLLYS SIVU

I TUTKIMUSKOHDE

1 JOHDANTO....11

1.1 Kuka oli Rudolf Holsti?....11
1.2 Tutkimustehtävä....13
1.3 Metodi....15
1.4 Aikaisempi tutkimus....18
1.5 Lähteet....23

II KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN TEOREETIKKO

1 TIETEEN SOVELTAMINEN POLITIIKKAAN
(noin 1896 – joulukuu 1917)....29

1.1 Kansallinen olemassaolo....30
1.2 Kansakunta suurvaltapolitiikassa....33
1.3 Darwinismin soveltaminen kansainvälisiin suhteisiin....37
1.4 Pienten kansojen vapaa kehitys....39
1.5 Kansallisuus ja itsemääräämisoikeus....43

III DIPLOMAATIN VALINTA: HEIMOYHTEISTYÖ

1 DIPLOMAATTINA LONTOOSSA
(tammikuu 1918 – joulukuu 1918)....50

1.1 Suomen ulkopolitiikan tulevaisuuden linjat....55
1.2 Saksan ylivaltapyrkimykset Baltiassa....57
1.3 Ulkopoliittisen suunnanmuutoksen välttämättömyys....62
1.4 Vaatimukset Viron itsenäisyyden puolesta....65
1.5 Holstin ja Piipin yhteinen linja....75
1.6 Liittoajatuksia....79
1.7 Viron avustaminen....87

2 EDUSTAJANA PARIISIN RAUHANKONFERENSSISSA
(tammikuu 1919 – toukokuu 1919)....92

2.1 Venäjän-kysymyksen vaikutus vähemmistökansojen asemaan....94
2.2 Viron itsenäisyyden mahdollisuudet....98
2.3 Viron, Latvian ja Liettuan kansallinen tulevaisuus....106

IV ULKOMINISTERIN LINJA: REUNAVALTIOIDEN YHTEISTYÖ

1 HOLSTIN TURVALLISUUSPOLIITTINEN SUUNNITELMA
(touko/kesäkuu 1919 – elokuu 1919)....111

1.1 Suuntautuminen reunavaltioyhteistyöhön....115
1.2 Itämeren neutralisointi....120
1.3 Reunavaltiosuuntaus vai Fennoskandian liitto....123
1.4 Kysymys Viron de jure -tunnustamisesta....126
1.5 Muistio Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista....130

2 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN PUOLUSTUS
(syyskuu 1919 – helmikuu 1920)....137

2.1 Holstin vetoomukset Baltian maiden kansainvälisen aseman puolesta....139
2.2 Baltian maiden erilaiset asemat....146
2.3 Sisäpoliittiset erimielisyydet....151
2.4 Valtioiden uuden yhdentymisen ongelma....156
2.5 Helsingin konferenssi: vaatimukset valtio-oikeudellisen aseman, itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden järjestämisestä....162

3 TUNNUSTUKSEN KANSAINVÄLISET EDELLYTYKSET
(helmikuu 1920 – joulukuu 1920)....186

3.1 Italian valmius tunnustaa Baltian maat....187
3.2 Varsovan konferenssi....191
3.3 Talouskysymysten vaikutus tunnustamiseen....195
3.4 Yhdysvaltojen kriittinen asenne....200
3.5 Suomen de jure -tunnustus Virolle. 202
3.6 Poliittisen tilanteen muutos....206
3.7 Puolalaisten painostaminen Latvian de jure -tunnustamiseen....214
3.8 Venäjän ylivaltapyrkimysten estäminen....223

4 TAUSTAVAIKUTTAJA
(tammikuu 1921 – joulukuu 1922).....231

4.1 Kiista Suomen de jure -tunnustuksesta Latvialle.....232
4.2 Kansainväliset de jure -tunnustukset.....234
4.3 Liettuan erikoisasema.....242

V TILINPÄÄTÖS

1. HOLSTIN ULKOPOLIITTINEN OHJELMA.....250

1.1 Kohti reunavaltioliittoa.....251
1.2 Holstin unelman konkretisoituminen.....260
1.3 "Viisi tehtävääni".....264
1.4 Holstin persoona.....267

VI REUNAVALTIOYHTEISTYÖN ARKKITEHTI.....274

SUMMARY.....288

LYHENTEET.....301

LÄHTEET.....302

HENKILÖINDEKSI.....324

I TUTKIMUSKOHDE

1 JOHDANTO

1.1 Kuka oli Rudolf Holsti?[1]

Eino Rudolf Woldemar Holsti syntyi 8.10.1881 Jyväskylässä. Hänen vanhempansa olivat kihlakunnantuomari Frans Michael Severin Holsti ja Ilma Fredrika Holsti os. Schildt. Rudolf Holstin ensimmäinen vaimo oli Hellin Aliina Horelli (1906—1932) ja toinen puoliso oli Liisa Annikki Franssila (1932—1951).

Rudolf Holsti kirjoitti ylioppilaaksi Helsingin Suomalaisesta Reaalilyseosta vuonna 1901, suoritti filosofian kandidaatin tutkinnon ja sai maisterin arvon Helsingin yliopistossa vuonna 1908. Lisensiaatiksi Holsti valmistui vuonna 1913 ja sosiologian tohtoriksi hän väitteli vuonna 1914. Väitöskirjaansa *The Relation of War to the Origin of the States* Holsti valmisteli Lontoossa vuosina 1909—1911 ja 1912—1913. Väitöskirjallaan Holsti haki tukea Suomen kansainväliselle asemalle — suvereniteetille. Helsingin yliopiston suomenkielisen sosiologian dosentiksi Holsti nimitettiin vuonna 1914 ja Pohjois-Pohjalaisen osakunnan kuraattorina hän toimi vuosina 1914—1917. Opetustehtäviä Holsti hoiti kevääseen 1917 saakka. Tieteellinen ura keskeytyi vuosien 1916—1917 vaihteessa toisaalta taloudellisen tuen puuttumiseen, toisaalta valtiollisiin murroksiin, jotka veivät hänet ulkoministerin ja diplomaatin uralle.

Holsti toimi Hämeettären toimittajana vuosina 1903—1905. Jo tuolloin Holsti oli päivälehteläinen sosiaalireformisti, joka oli hyväksynyt darwinilais-spenceri-

---

1 Gummerus, Herman, Holsti, Eino Rudolf Woldemar. — Kansallinen elämäkerrasto II osa F—I, Suomen historiallisen seuran valitsema toimitus, Porvoo 1929; Holsti, Kalevi J., Suomen ulkopolitiikka suuntaansa etsimässä 1918—1922. Rudolf Holstin osuus. Helsinki 1963; Kuka kukin oli, Henkilötietoja 1900-luvulla kuolleista julkisuuden suomalaisista. Keuruu 1961; Pietiäinen, Jukka-Pekka, Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881—1919. Porvoo 1986.

läisen kehitysoptimismin. Sen edustajana hän tuli vastakin esiintymään. Lahden Lehden toimittajuus (1906—1907) jäi lyhytaikaiseksi, koska Holsti joutui riitoihin kaupungin liikemiesten kanssa ja hänen heikko terveytensä haittasi lehtimiestoimintaa. Helsingin Sanomien Lontoon kirjeenvaihtajana Holsti toimi vuosina 1909—1911 ja toimittajana vuosina 1911—1917. Kirjoituksissaan hän käytti nimimerkkiä *Kertoja*. Holstin lehtimieskuvaan kuului reaalipoliittinen varovaisuus, joka näkyi myöhemmin myös hänen poliittisessa toiminnassaan. Ulkomaantoimittajana Holsti oli anglofiili, joka avoimesti toi esiin sympatiansa länsimaiden edustamaa demokratiaa kohtaan ja vastusti autoritaarista saksalaista järjestelmää.

Yhteiskunnallis-poliittinen vaikuttaminen kuului Holstin toimintaan jo nuoruusvuosina. Holstin mielestä kansa oli saatava mukaan passiiviseen vastarintaan venäläisiä vastaan ja yhteiskunnalliset epäkohdat oli korjattava. Käytännössä tämä merkitsi wrightiläisen työväenliikkeen jäsenyyttä ja päämäärätietoista toimintaa reformikysymysten — kansanvalistuksen, työväenkysymyksen, uskonnollisen vapaamielisyyden ja rauhanasian — hyväksi. Holstin toimeliaisuus ja halu vaikuttaa yhteiskunnallisiin asioihin näkyi hänen ylioppilas- ja lehtimiestoiminnassaan, tieteen harjoittamisessaan sekä poliittisessa ja valtiollisessa toiminnassaan.

Sortokautena Holsti kuului nuorsuomalaiseen puolueeseen ja kannatti passiivista vastarintaa. Nuorsuomalaisen puolueen kansanedustajana hän työskenteli vuosina 1913—1918 ja edistyspuolueen vuosina 1922—1923. Holsti oli vuonna 1917 Oskari Tokoin senaatin jäsen, kamaritoimituskunnan päällikkö. Hän oli itsenäisen Suomen ulkopolitiikan keskeisiä vaikuttajia, ja hänen ulkopoliittinen uransa oli mittava ja vivahteikas. Holsti kuului valtuuskuntaan, jonka tehtävänä oli pyytää Isolta-Britannialta, Ranskalta ja Belgialta Suomen itsenäisyyden tunnustamista; Suomen hallituksen epävirallisena edustajana Lontoossa Holsti oli vuosina 1917—1919; Pariisin rauhankonferenssissa vuonna 1919 hän toimi Suomen valtuuskunnan jäsenenä ja myöhemmin puheenjohtajana; huhtikuussa 1919 Holsti nimitettiin Suomen ulkoministeriksi.

Holstin ulkopoliittisen linjan on sanottu antaneen suunnan edistyspuolueen ulkopoliittisille kannanotoille. Ulkoministerikaudellaan vuosina 1919—1922 Holsti joutui tekemään merkittäviä poliittisia päätöksiä: Tarton rauha solmittiin Neuvosto-Venäjän kanssa ja Suomi liittyi Kansainliiton jäseneksi. Holsti tunnettiin myös balttilaisen suuntauksen kannattajana. Reunavaltiopolitiikan nimellä tunnetun turvallisuuspoliittisen linjan toteuttamiseksi hän allekirjoitti 17. maaliskuuta 1922 Varsovassa Puolan, Viron, Latvian ja Suomen liittosopimuksen. Eduskunta ei kuitenkaan ratifioinut sopimusta, ja Holstin oli erottava. Seuraavana vuonna Holsti nimitettiin Suomen Tallinnan- ja Riian-lähettiläälksi. Lähettiläälksi Berniin ja Kansainliiton vakinaiseksi edustajaksi hänet nimitettiin vuonna 1927.

Ulkoministerinä Holsti toimi myös Kyösti Kallion ja A. K. Cajanderin hallituksissa vuosina 1936—1938, jolloin Suomen ulkopolitiikassa toteutettiin pohjoismaista suuntausta. Holsti joutui eroamaan tehtävästään vuonna 1938 sisäisten ja ulkoisten tekijöiden vuoksi, lähinnä Saksan painostuksesta, minkä jälkeen hän siirtyi takaisin Suomen Sveitsin-lähetystöön. Sosiologian professorina Holsti toimi Yhdysvalloissa Stanfordin yliopistossa vuodesta 1940 aina kuolemaansa vuoteen 1945 asti. Stanfordin yliopistossa Holsti kirjoitti muistelmansa

Memoirs. Teos on kuitenkin lähinnä muistio Pohjois-Euroopan poliittisista tapahtumista ja erityisesti Suomen asiasta. Holstin varsinaiset muistelmat *Mietteitä elämän arvoista* julkaistiin postuumina vuonna 1947. Kirja jäi ainoaksi osaksi Holstin suunnittelemasta laajasta sarjasta.

1.2 Tutkimustehtävä

Ensimmäinen maailmansota mullisti Euroopan poliittisen kartan vuosikymmeniksi eteenpäin. Saksan valta oli romahtanut, Venäjällä riehui vallankumous, voittajavaltiot – Iso-Britannia, Ranska ja Yhdysvallat – esiintyivät uuden maailmanrauhan ja demokratian johtajina ja korostivat asemaansa kansojen itsemääräämisoikeuden valvojina.

Maailmansodan seurauksena Eurooppaan oli syntynyt monia uusia kansallisvaltioita: Suomi, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Tšekkoslovakia ja Jugoslavia.[2] Uusista valtioista Suomen ja Puolan itsenäisyydet olivat selkeämmät ja turvatummat kuin Baltian maiden, Viron, Latvian ja Liettuan, joiden asema pysyi maailmanpoliittisista syistä epävarmana. Baltian maat pyrkivätkin hakemaan tukea ja tunnustusta itsenäisyydelleen länsivalloilta. Kansainvälisen asemansa vakiinnuttamiseksi Baltian maat toivoivat yhteistyötä myös Suomen kanssa.[3] Suomen tuolloiseen ulkopoliittiseen linjaan – ns. reunavaltiosuuntaukseen – yhteistyö Venäjästä eronneiden valtioiden kanssa sopi hyvin. Suhteiden luomisella näihin maihin Suomi pyrki turvaamaan omat puolustukselliset ja kansalliset etunsa. Pidemmälle menevä poliittinen yhteistoiminta edellytti kuitenkin näiden maiden itsenäisyyden kansainvälistä tunnustamista.

Baltian maiden kansainvälinen de jure -tunnustus edellytti voimakasta kulissien takaista työskentelyä ja diplomaattisten painostuskeinojen hyväksikäyttöä. Suurvallat käsittivät Baltian alueen kokonaisuutena, eivät yksittäisinä maina. Baltian kansainvälisen aseman selvittäminen oli tehtävä osana Venäjänkysymyksen kokonaisratkaisua, mutta toisaalta alueen maiden kansallisia tavoitteita haluttiin tukea. Vaikeassa poliittisessa tilanteessa suomalaisilta ja balttilaisilta poliitikoilta ja diplomaateilta edellytettiin aktiivista toimintaa. Kysymys Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisesta – reunavaltiopolitiikan toteutumisen edellytyksestä – kulminoituu maiden kansallismielisten ja ententemaissa samanaikaisesti vaikuttaneiden diplomaattien ja poliitikkojen persooniin, heidän vaikutusmahdollisuuksiinsa ja motiiveihinsa reunavaltioiden itsenäisyyden tunnustamiseksi. Merkittävään asemaan nousee Suomen ulkoministeri Rudolf Holsti, jonka aikalaiset mielsivät Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta taistelleeksi diplomaatiksi ja reunavaltiopolitiikan pääarkkitehdiksi:

---

2 Paasivirta 1987, s. 137–163.

3 Hovi O. 1980, s. 35–38, 207; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 56–57; Paasivirta 1987, s. 197; Pietiäinen 1992, s. 405–414.

"Suurwaltain korkeimman neuwoston tunnustettua de jure Latwian itsenäisyyden minä sydämestäni haluan lähettää Teille, rakas virkatoveri, wilpittömän tervehdykseni ja kiitokseni awusta, jota Te olette antaneet taistelussa Latwian itsenäisyyden tunnustamisen hyväksi"[4]

"Kiista Ruotsin kanssa on päättynyt, Suomi on vapaa omistautumaan rakentavaan ulkopolitiikkaan Itä-Baltiassa ja sen voidaan sanoa edenneen pitkän matkaa kohti Dr. Holstin unelman materialisoitumista, unelman, jossa muodostetaan *Baltic block*..."[5]

"Alusta pitäen syntyi välillemme [Holsti, Meierovics ja Piip] kiinteä yhteys, joka perustui maittemme yhteisiin kohtaloihin, ja joka muuttui lopulta läheiseksi henkilökohtaiseksi ystävyydeksi ja loi hyvän yhteisymmärryksen pohjan näitten maitten vastaisten ulkoministereitten vuosikausia kestäneelle työskentelylle ulkopoliittisten perinnäistapojen ja siteitten muodostumiseksi."[6]

Erityisen aktiivisen roolin omanneen Suomen ulkoministerin Rudolf Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta on jäänyt tarkemmin tutkimatta. Tässä tutkimuksessa selvitetään Holstin näkökulmasta reunavaltioyhteistyön edellytyksiä ja Viron, Latvian sekä Liettuan kansainvälisen aseman kehityksen vaikutusta Suomen ulkopolitiikan linjoihin. Vaikka tutkimus on Holsti-keskeinen niin ulkoministerin toimintaa arvioitaessa on huomioitava myös häneen vaikuttaneiden yksilöiden ja yhteisöjen merkitys. Holstin toimintaa on myös analysoitava Ison-Britannian ulkoministeriön (Foreign Officen) ja virolaisten sekä latvialaisten diplomaattien näkökulmasta. Tutkimuksen tehtävänä on analysoida Rudolf Holstin toimintaa ja motiiveja Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta vuosina 1918–1922. Tutkimuksen problematiikka on pelkistettävissä kysymyksiin:

1. Miksi Holsti toimi aktiivisesti Viron, Latvian ja Liettuan kansainvälisen de jure -tunnustamisen puolesta? Mitkä olivat hänen motiivinsa ja ulkopoliittisen linjansa teoreettiset perusteet? Miten hänen toimintansa muuttui poliittisen aseman kehityksen myötä Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyskysymyksessä. Olivatko maat eriarvoisessa asemassa toisiinsa nähden Holstin politiikassa?

2. Mikä oli Holstin toiminnan vaikutus Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintumiseen?

3. Millaisia erilaisia liittoajatuksia reunavaltioyhteistyöstä esitettiin, kuinka Holsti suhtautui niihin ja mikä oli hänen osuutensa mallien hahmottamisessa? Miten suunnitelmat kytkeytyivät Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen?

4. Mitä keinoja ulkoministerillä oli käytettävissä vaikuttaakseen en-

---

4 Latvian ulkoministeri Meierovics, Helsingin Sanomat 28.1.1921.

5 Vuosiraportti Suomesta, BDFA, Vol. 5, s. 369, dok. 297 — liite dok. 296.

6 Professori Ants Piip, Helsingin Sanomat 24.2.1928.

tentemaiden Baltian-politiikkaan? Mitä rajoituksia sisä- ja ulkopoliittiset tekijät asettivat Holstille; toimiko Holsti ulkoministerin valtuuksien puitteissa vai ylittikö hän ne?

5. Millainen persoona Holsti oli diplomaattina ja ulkoministerinä? Miten ulkomaalaiset diplomaatit ja poliitikot arvioivat Holstin ulkopoliittista linjaa? Millaista viiteryhmää ja arvoja Holsti edusti, ja oliko hänellä merkittävien ryhmien kannatus – jos oli, niin millaisten?

Asetettujen tutkimusprobleemien ratkaiseminen antaa myös vastauksia laajempiin Suomen 1920-luvun vaihteen ulkopoliittista asemaa koskeviin kysymyksiin: mitkä tekijät määräsivät Suomen Baltian maiden de jure -tunnustamista, oliko Suomella vaikutusta Itämeren alueen poliittisen tilanteen kehittymiseen ja mitkä olivat reunavaltioyhteistyön perusteet.

Tutkimuksen aikarajauksena ovat vuodet 1918–1922, johon ajanjaksoon sijoittuu Holstin aktiivisin toiminta Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta: toimiessaan Lontoossa vuonna 1918 Holsti loi yhteydet balttilaisiin diplomaatteihin ja Foreign Officen virkamiehiin, ja vuonna 1922 myös Liettuan itsenäisyys sai kansainvälisen tunnustuksen. Asetetun tutkimusongelman ratkaiseminen edellyttää kuitenkin perehtymistä Holstin elämänvaiheisiin myös ennen vuotta 1918. Tutkimuksen alussa on käsiteltävä nuoren Holstin kirjallista tuotantoa, aatemaailmaa ja ihanteita, jotka vaikuttivat hänen myöhempään diplomaattiseen toimintaansa.

1.3 Metodi

Metodisesti tutkimus kuuluu kansainvälisten suhteiden, diplomatian ja poliittisen historian piiriin. Toisaalta tutkimuksen kohteena on henkilö, joten teemaan liittyy myös henkilöhistorian ongelmia: kysymykset yksilön ja yhteiskunnan suhteista sekä yksilön vaikutusmahdollisuuksista historiassa.[7] Onkin muistettava, että selvitettäessä henkilön toiminnan motiiveja on myös hahmoteltava hänen persoonansa. Tällöin on koko ajan pidettävä mielessä ympäristö ja sen vaikutus. Henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa ei voida tehdä syvällisiä päätelmiä selvittämällä ainoastaan henkilön poliittiset pyrkimykset, tavoitteet, aatteet ja katsomukset, joita hän edustaa, vaan tutkimuksessa on pyrittävä saamaan selville, mitä tiettyjen toimintojen suorittaminen on henkilölle merkinnyt, miltä kannalta hän on niihin tarttunut ja mihin tavoitteisiin hän on niillä tähdännyt.[8] Henkilöhistoriallisessa tutkimuksessa tavoitteena on selvittää menneisyyden tapahtumien inhimillinen toiminta mielekkäänä rakennekokonaisuutena eli selvittää ne motiivit, joihin perustuen ihminen suorittaa ratkaisunsa eri vaihtoehtojen välillä. Historiantutkija ei voi kuitenkaan koskaan tarkastella ihmistä

7 Vertaa Vares 1993, s. 15; tarkemmin Saarikoski 1989, s. 171–179.

8 Renvall 1983, s. 234, 241.

pelkästään yhteiskunnasta irrallaan olevana yksilönä, vaan hänen on aina pyrittävä selvittämään myös yksilön virka-asema, tehtävä ja toiminta yhteiskunnassa.[9] Käytännössä tämä merkitsee poliittisessa historiassa valtiomiesten, poliitikkojen ja diplomaattien elämäkerrallisissa tutkimuksissa[10] vallitsevien aatteiden ja valtiollisen hallintokoneiston tuntemusta. Myös kansainvälisten suhteiden historiantutkimuksessa valtiomiesten persoonallisuuksien ja ominaisuuksien selvittäminen on saanut merkittävän aseman.[11] Holstia onkin tarkasteltava yksilönä, tutkijana, poliitikkona, nuorsuomalaisena, liberaalina, sanomalehtimiehenä, diplomaattina ja ulkoministerinä. Samalla on pohdittava näiden "roolien" vaikutusta Holstin poliittisiin tavoitteisiin.

Rudolf Holstin poliittinen asema 1917–1922. Lähde: Valtioneuvoston historia 1917–1966 I. Helsinki 1977.

MINISTERISTÖ	HOLSTIN ASEMA
Tokoin senaatti 26.3.1917–17.8.1917	Senaatin kamaritoimituskunnan ja sosiaalitoimituskunnan vt. päällikkö 26.3.1917–27.11.1917
Tynkä senaatti 17.8.1917–27.11.1917	
Svinhufvudin itsenäisyyssenaatti 27.11.1917–27.5.1918	Senaatin valtuutettu Lontoossa tammikuu 1918 – helmikuu 1919
Paasikiven senaatti 27.5.1918–27.11.1918	
Ingmanin I ministeristö 27.11.1918–17.4.1919	Senaatin valtuutettu Pariisin rauhankonferenssissa helmikuu 1919 – huhtikuu 1919
K. Castrènin ministeristö 17.4.1919–15.8.1919	Ulkoministeri 28.4.1919–15.8.1919
Vennolan I ministeristö 15.8.1919–15.3.1920	Ulkoministeri 15.8.1919-15.3.1920
Erichin ministeristö 15.3.1920–9.4.1921	Ulkoministeri 15.3.1920–9.4.1921
Vennolan II ministeristö 9.4.1921–2.6.1922	Ulkoministeri 9.4.1921–20.5.1921

Tarkasteltaessa Holstin toimintaa Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta on yksilön rooli sijoitettava laajempaan tapahtumahistorialliseen kehykseen. Tavoitteena on tutkia Holstin käsityksiä, asenteita, arvioita ja toimintaa, joten kansainvälisten suhteiden problematiikkaa tarkastellaan yksilön näkökulmasta. Tarkoituksena on selvittää, mitä Holsti ajatteli kulloisenkin tapahtumahetken poliittisesta tilanteesta ja millaisiin realiteetteihin hän perusti toimintansa. Kyseessä on diplomaattisen toiminnan tutkimus, joten lähteistö painottuu ulkopolitiikkaa käsittelevään aineistoon. Toisaalta myös sisäpo-

9 Nevakivi & Hentilä & Haataja 1983, s. 176; Nevakivi & Hentilä & Haataja 1993, s. 174.

10 Jukka-Pekka Pietiäisen mielestä elämäkerrallinen historiantutkimus on eräänlaista perustutkimusta. Lisäksi hänen mielestään yksilön näkökulmasta voidaan tarkistaa historiantutkimuksen jo saavuttamia tutkimustuloksia. Hän kuitenkin korostaa, että vain harvoin elämäkerrallinen historiantutkimus pystyy sivutuotteenaan ratkomaan suurempia historian ongelmia. – Pietiäinen 1984, s. 173. Katso aiheesta myös Kostiainen 1982, s. 384–385.

11 Hovi K. 1984 c, s. 95–96.

liittisiin tekijöihin on kiinnitetty huomiota, koska ne ovat vahva osa siitä historiallisesta todellisuudesta, jossa Holsti eli ja vaikutti.[12]

Holstin poliittista toimintaa analysoitaessa onkin otettava huomioon ulkoministerin päätöksentekoon vaikuttaneet viisi tasoa: 1) ulkopoliittinen päätöksentekojärjestelmä, 2) valtioneuvoston rooli, 3) eduskunnan vaikutusmahdollisuudet, 4) julkinen mielipide ja 5) muutokset Suomen sisä- ja ulkopoliittisessa tilanteessa. Tutkimuksessa päätöksentekoon vaikuttaneita tekijöitä arvioidaan Holstin toiminnan taustalla ja selittäjänä hänen tultua nimitetyksi ulkoministeriksi.

Tutkimusongelman ratkaisemiseksi on valittu elämäkerrallinen lähestymistapa, mutta samalla on katsottu tarpeelliseksi käyttää hyväksi kansainvälisten suhteiden eri tutkimussuuntausten metodeja. Geopoliittiselta koulukunnalta on otettu selitys luonnollisten rajojen ja valtioiden keskinäisen sijainnin vaikutuksesta Holstin poliittisen toiminnan selittäjänä[13]. Sosiologisoivalta ja strukturalistiselta koulukunnalta on puolestaan lainattu ajatus, että historia tulee ymmärtää asiayhteyksien, tapahtumien, päätösten sekä henkilöiden ja taustojen historiaksi, joiden kokonaisuutta ja vaikutuksia aikalaiset eivät ole käsittäneet eivätkä ymmärtäneet. Tutkimuksen keskipisteenä ovat menneisyyden inhimillisen toiminnan edellytykset, mahdollisuudet ja liikkumatila sekä kollektiivisten ilmiöiden vaikutus tutkimuskohteeseen.[14]

Ranskalaisesta Pierre Reunouvinin — Jean Baptiste Durosellen selitysjärjestelmästä on oleellista muistaa Durosellen täydennys Renouvinin esittämään ajatukseen historian taustalla vaikuttavista selittävistä lisätekijöistä *forces profondes*.[15] Duroselle täydentää Renouvinin metodia arvioimalla valtiomiehen persoonan vaikutusta kansainvälisten suhteiden historiassa. Hän luo valtiomiespersoonallisuuksista typologian esittämällä vastakohtapareja. Tällaisia olivat muun muassa doktrinääri-opportunisti, taistelija-sovittelija, idealisti-kyynikko, joustamaton-joustava ja peluri-varovainen valtiomies. Typologian lisäksi Duroselle myös käsittelee yhteiskunnallisia voimia osana valtiomiehen taustaa ja ympäristöä: valtiomiehen suhdetta kansalliseen etuun sekä perusvoimien vaikutusta valtiomieheen ja päinvastoin.[16] Durosellen mallia on käytetty tutkimuksen taus-

---

12 Vertaa Kimmo Ikosen ajatuksia J. K. Paasikiven poliittista toimintaa koskevassa tutkimuksessaan. — Ikonen 1990, s. 19.

13 Tarkemmin geopoliittisesta koulukunnasta Renouvin & Duroselle 1966, s. 3—21.

14 Tarkemmin Hovi K. 1984 c, s. 91—92.

15 Renouvin aloitti historiankirjoituksen luomalla katsauksen olemassa oleviin syvällisiin voimiin, joissa voitiin erottaa neljä pääryhmää: a) maantieteelliset tekijät pinnanmuodostuksesta etäisyyksiin ja sijaintiin, b) demografiset tekijät väestömäärästä muuttoliikkeiden aiheuttamiin psykologisiin vaikutuksiin, c) taloudelliset tekijät, jotka jakautuvat kaupallisiin ja finanssipoliittisiin vaikutuksiin ja d) kansanpsykologiset tekijät nationalismista ja traditioista arvoihin saakka. Renouvinin mukaan nämä taustalla vaikuttavat voimat ovat nimenomaan selittäviä lisätekijöitä, joiden avulla syvennetään perinteistä historiankirjoitusta. Hovi K. 1984 c, s. 96. Tarkemmin johdanto-osat Histoire des relations internationales 1—8. Publ. dir. Pierre Renouvin. Paris 1953—1958.

16 Hovi K. 1984 c, s. 96—97; Tarkemmin Jean-Baptiste, Duroselle, De "l´histoire diplomatique" à "l´histoire des realations internationales". Mélanges Pierre Renouvin. Paris 1966.

talla arvioitaessa Holstin persoonaa ja eri tekijöiden vaikutusta hänen toimintaansa.

Tutkimuksessa on kuitenkin pidättäydytty historistis-positivistiseen lähdekritiikkiin eli lähteiden tarkkaan ja kriittiseen käyttöön: onko lähde syntynyt tutkittavan ilmiön osana, vai onko sen laatija saanut tietonsa välikäsien kautta — tällöin lähteen laatija ei ole vaikuttanut tutkittavan asian tapahtumien kulkuun, toisaalta hänellä ei ole ollut tilaisuutta tarkkailla niitä välittömästi. Taustalla oleva peruskysymys on, mikä on lähteen todistusvoima eli mitä tarkoitusta varten se on syntynyt. Durosellen esittämää mallia voidaan pitää hyvänä lähtökohtana tutkittaessa yksilön osuutta tai toimintaa kansainvälisten suhteiden historian alalla, mutta hypoteesit on voitava todentaa lähteiden avulla.

Tutkimusongelman selvittämiseksi on jäsentelyssä päädytty kronologiseen ratkaisuun. Tällöin ennen varsinaiseen ongelmaan keskittymistä on selvitettävä Holstin käsitys lähtökohtatilanteesta eli pienten kansojen oikeuksista. Toisaalta on otettava huomioon myös Holstin arvostukset, tilannearvioinnit ja poliittisen toiminnan päämäärät. Holsti ei kuitenkaan ole historiallisesta tapahtumaketjusta irrotettavissa oleva yksilö, vaan aatteiden ja toiminnan taustalla vaikuttavat laajemmat syy- ja seurausyhteydet. Tutkimuksen punaisena lankana onkin toisaalta pyrkimys selvittää, mitä Holsti ajatteli toimintahetken ulkopoliittisesta tilanteesta ja toisaalta tuoda samanaikaisesti esiin laajemmat kansainvälispoliittiset tapahtumat. Tutkimus perustuu pitkälti Holstin muistioiden, raporttien ja lehtikirjoitusten analysointiin. Näin saadaan selkeä kokonaiskuva Holstin Baltian-politiikan kehityksestä. Toisaalta tutkijan on muistettava kysyä, mikä on ympäröivän yhteisön vaikutus yksilön toimintaan.

Kyseessä näyttäisi olevan Holstin subjektiivinen näkemys historiallisesta tapahtumasta, mutta tämä vaara on vältetty vertaamalla ja sijoittamalla Holstin toimintaa laajempiin yhteyksiin. Tutkimuksessa kulkee aikasidonnaisesti rinnan kaksi tasoa: Baltian maiden tunnustamisen problematiikka suurvaltatasolla ja Holstin näkemykset, toiminta ja motiivit Viron, Latvian ja Liettuan kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseksi. Tällöin Holstin toimintaa verrataan kansainvälispoliittiseen tilanteeseen ja tehdään päätelmiä hänen ulkopoliittisten tavoitteidensa realistisuudesta.

1.4 Aikaisempi tutkimus

Rudolf Holsti — kiehtova ja kiistelty persoona — on myös henkilönä ollut lukuisten tutkimusten aiheena.[17] Erityisesti hänen poliittinen toimintansa on herättänyt tutkijoiden mielenkiinnon: Suomen vuosien 1919—1939 ulkopolitiikkaa käsit-

17 Esimerkiksi Pietiäinen, Jukka-Pekka, Rudolf Holsti ja Suomen Kansainliittopolitiikka — Kasvaminen kansakunnaksi. Jyväskylä 1990; Mäkelä Jarmo, Rudolf Holsti ja menetetty tilaisuus 1938. Poliittisen historian sivulaudaturtyö. Helsingin Yliopisto 1980. Ilmari Susiluoto on artikkelissaan *The Origin and Development of Political Formations: The Political Science Practiced by Rudolf Holsti* analysoinut Holstin ulkopoliittisen linjan teoreettisia lähtökohtia. Susiluoto päätyy tulokseen, että darwinilais-spenceriläisellä kehitysoptimismilla ja teorialla nationalismista ja pienten kansojen oikeuksista oli merkitystä Holstin käytännön poliittiselle toiminnalle. — Susiluoto 1987, s. 76—97.

televissä tutkimuksissa Holsti on keskeinen hahmo. Hänen poliittista toimintaansa on tutkittu kolmessa väitöskirjassa: Kalevi J. Holsti on kirjoittanut tutkimuksen *Suomen ulkopolitiikka suuntaansa etsimässä 1918—1922. Rudolf Holstin osuus (1963)*; Juhani Suomi on käsitellyt Holstia teoksessa *Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopolitiikassa 1937—1939 I. Holstista Erkkoon (1973)* ja Jukka-Pekka Pietiäinen on väitellyt aiheesta *Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881—1919 (1986)*.

Kalevi J. Holsti korostaa Rudolf Holstin ajaneen ulkoministerikaudellaan 1919—1922 yhteistyölinjaa toisten Venäjästä irtautuneiden reunavaltioiden kanssa. Hänen hyvät suhteensa Foreign Officeen toivat Suomen Baltian-politiikkaa lähemmäksi englantilaisten intressejä kuin esimerkiksi ranskalaisten toiveita. Käytännön politiikan erääksi välikappaleeksi muodostui vuodesta 1919 lähtien Ossian Donnerin johtama Suomen Lontoon-lähetystö. Tutkimus tuo selkeästi esiin sekä Holstin läheiset yhteydet Foreign Officeen että Baltian-kysymyksen kytkeytymisen Holstin turvallisuuspoliittiseen linjaan.[18]

Holstin persoonaa, hänen elämänvaiheitaan ennen ulkoministerikautta ja kontakteja Foreign Officen virkamiehiin on käsitellyt Jukka-Pekka Pietiäinen. Hän analysoi Holstin kansainvälispoliittista näkökulmaa Itämeren alueen tapahtumiin. Kirjassaan Pietiäinen osoittaa Holstin toisaalta pyrkineen ulkopolitiikassaan toimimaan ententen etujen mukaisesti, toisaalta vähentämään saksalaisvaikutusta Itämeren alueella.[19] Pietiäisen teos auttaa ymmärtämään Holstin ulkopoliittisen suuntauksen perusteet ja tuo hyvin esille Holstin kiistellyn persoonan: taitavan poliitikon sekä toisaalta naiivin anglofiilin. Holstin poliittinen persoona on kuitenkin sikäli monipuolinen, että hänen anglofiilisyytensä naiivius voidaan osittain asettaa kyseenalaiseksi: tarvittaessa Holsti myös arvosteli kovin sanoin Foreign Officen Baltian-politiikkaa.[20] Pietiäinen on kirjoittanut myös laajan artikkelin *Suomen ulkopolitiikan alku*, jossa hän käsittelee reunavaltiopolitiikan aikaa. Pietiäinen selvittää Holstin yhteyksiä balttilaisiin diplomaatteihin ja arvioi reunavaltioyhteistyön olleen puolustuksellista ja kansallisia etuja varjelevaa turvallisuuspolitiikkaa joka oli suunnattu ensisijaisesti Venäjää, mutta myös Saksaa vastaan, riippuen reunavaltiosta ja sen poliittisesta suuntauksesta.[21]

Vesa Vares on väitöskirjassaan *Konservatiivi ja murrosvuodet — Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922 (1993)* sivunnut Holstin Lontoon yhteyksiä. Vares huomauttaa, että Holsti oli erittäin innokas käyttämään *Lontoon tietä* poliittisia vastustajiaan vastaan ja että ulkoministerin poliittisiin arviointeihin hänen oikeistolaisista vastustajistaan on suhtauduttava äärimmäisen kriitti-

---

18 Kalevi J. Holsti 1963, s. 167—169, 216—222.

19 Pietiäinen 1986, s. 406—408.

20 Helsingin Sanomien pääkirjoitukset sisälsivät vuosina 1920—1921 kärkevääkin arvostelua Foreign Officen Baltian-politiikkaa kohtaan. Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs lordi Acton uskoi ulkoministeri Rudolf Holstin olleen pääkirjoitusten laatijana. Holsti itse kiisti väitteet, mutta Helsingin Sanomien arkiston perusteella voidaan väittää, että Holsti kirjoitti itse useita lehden Baltian-politiikkaa käsitteleviä pääkirjoituksia ja artikkeleita. — PAs, Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto, laadittu palkkiokirjan perusteella 1918—1931.

21 Pietiäinen 1992, s. 405—424.

sesti.[22] Vares on oikeassa kirjoittaessaan Holstin käyttämästä *Lontoon-kortista*. Holsti arvosteli suoraan ja kärkevästi poliittisia vastustajiaan, mutta toisaalta hänen muistioidensa asiasisältöä Itämeren alueen kokonaistilanteesta voidaan pitää kansainvälisen politiikan asiantuntijan laatimana.[23] Myös Kalevi J. Holsti on tullut samaan johtopäätökseen arvioidessaan kritiikkiä Holstin reunavaltiopolitiikan naiiviudesta. Kalevi J. Holstin mukaan Rudolf Holsti menetteli realistisesti tukiessaan reunavaltioyhteistyötä, mutta yliarvioi sisäpoliittiset voimavaransa törmätessään mielipide-eroihin ulkopoliittisesta suuntauksesta.[24]

Vesa Vares on myös kirjoittanut tutkielman *Lontoon tie — Ison-Britannian diplomaattien rooli Suomen sisäpolitiikassa 1919—24*, jossa hän analysoi Ison-Britannian Helsingin-lähettiläiden Suomi-kuvan kehittymistä ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Erityisen huomion saavat ulkoministeri Holstin yhteydet Ison-Britannian diplomaattiedustajiin. Vareksen tutkielma perustuu laajaan alkuperäisaineistoon ja antaa näin ollen hyvän perustan Holstin Lontoon-yhteyksien laajemmalle selvitykselle.

Holsti on herättänyt monenlaisia mielipiteitä ja tulkintoja tutkijoiden keskuudessa. Seppo Zetterberg on luonnehtinut varsin osuvasti Pietiäisen väitöskirjan arvostelussa Holstin persoonaa. Zetterbergin mukaan Holsti oli edistysmielinen sosiaalireformisti, toimelias, rohkea ja vaikuttamaan pyrkivä poliitikko ja lehtimies, demokratian voittoon maailmansodassa uskova anglofiili. Hän näki myös monissa asioissa aikalaisiaan etäämmälle ja oli siksi lyhytnäköisempien katkerasti vihaama.[25]

Reunavaltiopolitiikan nimellä tunnetun turvallisuuspoliittisen linjan on katsottu hahmottuneen vuoden 1919 kuluessa ja perustuneen ulkoministeri Holstin näkemykseen Suomen strategisesta asemasta. Muun muassa Henrik Schauman, Juhani Mylly ja Osmo Hyytiä ovat osoittaneet reunavaltiopolitiikan perustuneen Holstin pelkoon Saksan ja Venäjän lähentymisestä: seurauksena olisi saattanut olla reunavaltioiden itsenäisyyden tuhoaminen ja näiden valtioiden jakaminen etupiireihin. Reunavaltiosuuntaus johti vilkkaaseen diplomaattiseen yhteistoimintaan Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan kesken. Suomesta ulkoministeri Holsti osallistui neuvotteluihin aktiivisesti, mutta poliittiseen ja sotilaalliseen yhteistyöhön hän suhtautui varauksellisesti.[26] Henrik Schauman onkin lisensiaattitutkielmassaan todennut Suomen edustajien pidättyvään suhtautumiseen, varsinkin sotilasliiton osalta, vaikuttaneen eduskunnan viittaukset pysytellä erossa Baltian heikoista pikkuvaltioista.[27]

Henrik Schaumanin ohella Suomen ja Baltian maiden poliittisia suhteita, Holstin toimintaa ja reunavaltiopolitiikkaa on tutkinut Seppo Zetterberg. Hänen väitöskirjassaan *Suomi ja Viro 1917—1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunaval-*

---

22 Vares 1993, s. 509.

23 Roiko-Jokela 1994 a, s. 300.

24 Kalevi J. Holsti 1963, s. 215.

25 Zetterberg 1986, s. 130.

26 Hyytiä 1986, s. 171; Mylly 1978, s. 102—103; Schauman 1962, s. 127—144.

27 Schauman 1959, s. 25—28.

tiopolitiikan alkuun tutkimuksen painopiste on Suomen ja Viron poliittisissa suhteissa. Väitöskirja antaa Suomen ja Viron suhteista laajan kokonaiskuvan, jota ilman ei voi ymmärtää Holstin motiiveja painostaa ententemaita Baltian maiden kansainväliseen de jure -tunnustamiseen. Zetterberg on osoittanut, että Baltian kansallisvaltiot pyrkivät läheiseen yhteistyöhön Suomen kanssa varmistaakseen oman turvallisuutensa. Balttilaiset diplomaatit käyttivät myös hyväkseen Suomen Lontoon-edustajan, Holstin, henkilökohtaisia suhteita ensimmäisen maailmansodan voittajavaltioiden poliitikkoihin.[28]

* * *

Itämeren aluetta, Baltiaa ja reunavaltioyhteistyötä vuosina 1918–1922 on tutkittu useista eri näkökulmista. Tuomo Polvisen mukaan Itä-Euroopassa törmäsivät vastakkain suurvaltojen – lähinnä Saksan ja Venäjän – intressit syntyvien kansallisvaltioiden pyrkimyksiin. Polvinen on myös todennut, että Suomella ja Baltian mailla oli merkitystä Isolle-Britannialle sen intressien turvaajana Neuvosto-Venäjää vastaan.[29] Foreign Office pyrki kuitenkin ratkaisemaan Itämeren alueen tulevaisuuden kokonaisuutena ja samalla varmistamaan oman asemansa Itämeren alueella. Polvisen mukaan ranskalaiset puolestaan näkivät Suomen mielellään osana Baltian maiden muodostamaa puskurivyöhykettä, joka eristäisi bolševistisen Neuvosto-Venäjän muusta Euroopasta.[30]

Olavi Hovi ja Merja-Liisa Hinkkanen-Lievonen ovat puolestaan osoittaneet, että Virolla, Latvialla ja Liettualla oli ongelmana saada oikeudellinen tunnustus itsenäisyydelleen. Ne pelkäsivät, että Saksa ja Venäjä jakaisivat niiden alueet keskenään, ja pyrkivät epätoivoisesti hankkimaan diplomaattista ja taloudellista tukea muilta valtioilta.[31] Baltian pienet kansallisvaltiot etsivät tukea itsenäisyydelleen erityisesti Isolta-Britannialta. Tältä lähinnä siksi, että suurvaltana ja ensimmäisen maailmansodan voittajavaltiona se oli korostetusti mukana sodanjälkeisen Euroopan jälleenrakentamisessa. Ison-Britannian sanaan uskottaisiin,

---

28 Zetterberg 1977, s. 78, 279–281.

29 Polvinen 1987 II, esimerkiksi s. 75–79, 85.

30 Polvinen 1987 II, esimerkiksi s. 79, 85–88.

31 Hovi O. *The Baltic Area in British Policy 1918–1921 (Helsinki 1980)*, s. 35–38, 207; Hinkkanen-Lievonen *British Trade and Enterprise in the Baltic States 1919–1925 (Helsinki 1984)*, s. 56–57. Kansainvälisiä tutkimuksia, joissa korostetaan diplomatian merkitystä Baltian maiden de jure -tunnustuksessa, edustavat Hovin ja Hinkkanen-Lievosen ohella muun muassa Hugh I. Rodgersin teos *Search for Security, A Study in Baltic Diplomacy, 1920–1934 (Hamden 1975)*, Edgar Andersonin artikkeli *The British Policy Toward the Baltic States 1918–1920 (1959)*, Georg von Rauchin yleisteos *The Baltic States. The Years of Independence. Estonia, Latvia, Lithuania 1917–1940 (London 1974)* sekä puhtaasti diplomatian historiaa käsittelevä Alfred Erich Sennin artikkeli *The Formation of Lithuanian Foreign Office 1918–1921 (1962)*. Kirjojen keskeinen teema onkin Baltian maiden diplomatian muotoutumisessa niiden etsiessä tukea itsenäisyysvaatimuksilleen. Kansainvälisten suhteiden historian tutkimuksessa teokset edustavat suuntausta, jossa tutkimuksen painopiste on diplomatiassa, ulkopolitiikan johtavassa osuudessa ja itsenäistymisen korostamisessa. Virolainen historiantutkimus korostaa selkeästi konferenssien ja diplomatian merkitystä Itämeren alueen poliittisessa kehityksessä vuosina 1919–1922. Tapahtumiin keskeisesti vaikuttaneiden yksilöiden edustamat aatteet ja motiivit ovat jääneet selittävinä tekijöinä vaille huomiota. – Esimerkiksi Arumäe 1979, s. 76–78.

ja sen tuki olisi kansainvälisesti pätevä tae itsenäisyydelle. Toisaalta Ison-Britannian tavoittelema Itä-Euroopan tasapaino, *status quo*, sopi tuolla hetkellä yhteen pienten kansallisvaltioiden pyrkimysten kanssa. Iso-Britannia halusi ylläpitää alueelle syntynyttä voimatyhjiötä ja estää Saksan, Venäjän ja Ranskan ylivaltapyrkimykset. Itsenäisten Baltian tasavaltojen katsottiin tasapainottavan tilannetta ja toimivan samalla sotilaallisena ja poliittisena puskurina idän ja lännen välillä.[32]

Baltian uudet tasavallat toivoivat kuitenkin asian nopeaa ratkaisua: itsenäisyyttä ja sille laillista tunnustusta de jure. Tällöin ne suvereeneina valtioina voisivat päästä kansainvälisen järjestelmän tunnustetuiksi osiksi. Nämä tunnustamisvaatimukset muodostuivatkin Ison-Britannian ulkopolitiikan erääksi ongelmaksi 1920-luvulla. Olihan ratkaisuissa otettava huomioon Venäjän tuleva poliittinen kehitys ja sen asennoituminen Baltian maiden itsenäistymiseen.[33] Baltian itsenäistymiskysymystä koskevissa tutkimuksissa alueen maantieteellisellä sijainnilla onkin osoitettu olleen huomattava merkitys. Itämeren maiden geopoliittinen sijainti vaikeutti keskeisesti maiden itsenäisyyden tunnustamista: Baltian-kysymys haluttiin ratkaista osana Venäjän-kysymyksen kokonaisratkaisua.[34]

Baltian maiden kansainvälisen aseman problematiikka onkin liitettävä kiinteäksi osaksi suurvaltojen poliittisia intressejä, kuten Jürgen von Hehn, Hans von Rimscha ja Hellmuth Weiss ovat tehneet toimittamassaan teoksessa *Von den Baltischen Provinzen zu den Baltischen Staaten — Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1918—1920*. Suomalaisista Baltian historian tutkijoista Kalervo Hovi edustaa selvimmin kansainvälistä, ranskalaista, näkökulmaa Baltian tutkimuksissaan[35]. Tutkimuksessaan *Alliance de Revers, Stabilization of France's Alliance Policies in East Central Europe 1919—1921*, Hovi tuo selkeästi esille Ranskan johtavan roolin ententemaiden myöntäessä tammikuussa 1921 Baltian maille de jure -tunnustuksen.[36]

Reunavaltioyhteistyötä on tutkittu erityisesti Virossa, Suomessa ja Isossa-Britanniassa. Virolainen tutkija Heino Arumäe on tutkimuksissaan tullut tulokseen, että reunavaltioyhteistyö oli epäonnistunut yritys muodostaa sotilaallinen ja poliittinen liitto, joka oli suunnattu ensisijaisesti Neuvosto-Venäjää vastaan. Töissään Arumäe keskittyy tarkastelemaan reunavaltioyhteistyötä virolaisesta ja osin latvialaisesta näkökulmasta.[37] Vanhempi balttilainen tutkimus — muun muassa Albertas Varslavans — edustaa lähinnä perinteistä neuvostotutkimusta,

---

32 Hovi O. 1980, s. 36—39, 207; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 54, 57, 75.

33 Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 73, 88.

34 Tämän ovat selvästi osoittaneet muun muassa Richard H. Ullman teoksessaan *Anglo-Soviet Relations, 1917—1921 (New Jersey 1961)*, Hovi O. 1980; Hinkkanen-Lievonen 1984.

35 Hovi, Kalervo, Intressenphären im Baltikum, Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919—1922. Helsinki 1984. Hovi, Kalervo, Cordon Sanitaire or Barriére de l'Est? The Emergence of the New French Eastern Alliance Policy 1917—1919. Turku 1975.

36 Hovi K. 1984 b, s. 115—119.

37 Arumäe 1959, 1979 ja 1983.

jossa reunavaltioyhteistyö nähtiin ententemaiden Venäjän-politiikan välikappaleena. Reunavaltioita käytettiin hyväksi bolševismin vastaisessa taistelussa.[38]

Länsimaisessa reunavaltioyhteistyön tutkimuksessa korostuvat suurvaltojen näkökulmat. Pienten valtioiden kansalliset pyrkimykset saivat kyllä osakseen suurvaltojen huomiota ja sympatiaa, mutta päätettäessä todellisesta politiikasta niillä ei ollut merkitystä — suurvaltojen omat poliittiset ja taloudelliset intressit olivat ratkaisevia. Tämän ovat osoittaneet muun muassa Edgar Anderson ja John Hiden.[39]

Suomalaisella reunavaltioyhteistyön tutkimuksella on ollut parhaat edellytykset lähestyä kysymystä (kieli ja aineisto). Tätä osoittavat muun muassa tutkimusten runsaus ja monipuolisuus. Kalervo Hovi on lähestynyt kysymystä ranskalaisesta sekä Puolan ja Suomen etupiirijaon näkökulmasta; Hovi on selkeästi osoittanut Ranskan ja Puolan yhteistyön sekä näiden maiden omat poliittiset ja taloudelliset hegemoniapyrkimykset Baltian alueella. Ison-Britannian intressejä Baltian maita ja osittain myös reunavaltioyhteistyötä kohtaan ovat selvittäneet Olavi Hovi ja Merja-Liisa Hinkkanen-Lievonen. Uudempaa tulkintaa edustaa Marko Lehti, joka tarkastelee reunavaltioyhteistyötä Suomen ja Baltian maiden omista näkökulmista alueellista integroitumista korostaen.[40]

1.5 Lähteet

Teeman kannalta tärkeimmän lähdeaineiston muodostaa *Kansallisarkistossa* säilytettävä *Rudolf Holstin yksityiskokoelma*[41]. Kokoelma sisältää runsaasti aineistoa Holstin Lontoon-lähettiläskaudelta ja ulkoministeriajalta sekä muistioita ja raportteja Suomen, Puolan, Baltian ja Ison-Britannian välisistä suhteista. Holstin kokoelmassa on myös käsikirjoituksia, joissa pohditaan kansallisuuden, kansan ja valtio-käsitteen problematiikkaa. Tutkimukselle arvokkaita — lähdekriittisin varauksin — ovat Holstin kokoelman neljä muistelmaversiota. Ne kuvaavat Holstin näkemyksiä muun muassa reunavaltiopolitiikan tavoitteista ja Suomen ja Baltian maiden suhteiden ongelmallisuudesta. Toisaalta, kuten Jukka-Pekka Pietiäinen on väitöskirjansa lähteistön esittelyssä todennut, "muistelmissa on poliittisen tilinteon makua". Holstin mielestä Suomen itsenäistymisvuosien historia ja ulkopolitiikan suunta oli kirjoitettu yksipuolisesti[42].

Perehtyminen Holstin kirjalliseen tuotantoon auttaa ymmärtämään hänen aatteellisia näkemyksiään muun muassa kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen kunnioittamisesta, saksalaisvastaisuudesta, uskosta englantilaiseen yhteiskuntajärjestelmään ja pasifismin periaatteiden kannattamisesta. Tärkeimpiä lähteitä ovat teokset *Aseellisesta rauhasta, yhteiskunnallisia tutkielmia I, David Lloyd*

---

38 Varslavans 1988.

39 Anderson 1959, 1971 a, 1977; Hiden 1987.

40 Esimerkiksi Hovi K. 1975 a, 1984 a; Hovi O. 1980; Hinkkanen-Lievonen 1984; Lehti 1994.

41 Rudolf Holstin kokoelmaan on liitetty Kalevi J. Holstin hallussa olevan kokoelman asiakirjoja, jotka käsittelevät Rudolf Holstin elämänvaiheita.

42 Pietiäinen 1986, s. 14.

George, Englantilainen sosiaalireformaattori ja väitöskirja *The Relations of the War to the Origin of the States* sekä useat aikakauskirja *Valvojassa* julkaistut artikkelit. Aikakauskirjan lähdearvoa korostaa vielä se, että Holsti kuului Valvojan toimituskuntaan, joten siinä julkaistuilla artikkeleilla täytyi olla ainakin Holstin periaatteellinen hyväksyntä. Aikakauskirjan palstoilla otettiin voimakkaasti kantaa muun muassa heimokansallisten pyrkimysten puolesta.

Tutkimuksen teeman kannalta on oleellista selvittää Holstin viralliset ja epäviralliset kannanotot lehdistön palstoilla suurvaltojen poliittisista tavoitteista, kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteista ja Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksistä ja arvioida näiden kirjoitusten vaikutusta ympäröivään yhteisöön. Lähdeaineistona on *Helsingin Sanomat*, jonka Lontoon-kirjeenvaihtajana Holsti toimi vuosina 1909–1911 ja toimittajana vuosina 1911–1917. Holstin artikkeleita leimaa reaalipoliittisuus, kansainvälisten suhteiden laajanäköisyys, mutta toisaalta kiihkeä anglofiilisyys. Ulkoministerikaudellaan Holsti ei kirjoittanut omalla nimellään poliittisia artikkeleita, mutta *Päivälehden Arkistosäätiössä* olevan palkkiokirjan perusteella laaditun Helsingin Sanomien kirjoittajakortiston mukaan voidaan ulkoministerin todeta olleen useiden kantaaottavien poliittisten artikkeleiden laatijana. Holsti myös saneli pääkirjoituksia lähimmille luottohenkilöilleen, esimerkiksi yksityissihteeri Hugo Valvanteelle, jotka lähettivät kirjoitukset Helsingin Sanomiin. Näin artikkelin sisällön laatijan todellinen henkilöllisyys ei ilmene lehden kirjoittajakortistosta, mutta asia on todistettavissa Holstin yksityiskokoelmassa olevien muistioiden ja kirjeenvaihdon avulla.

Holstin henkilökohtaiset motiivit ja toiminta Baltian maiden kansallisten pyrkimysten hyväksi on analysoitavissa yksityisarkiston, painetun kirjallisuuden ja sanomalehtiartikkeleiden avulla, mutta diplomaatin, ulkoministerin virallisen linjan ja virkamiesyhteyksien selvittäminen vaati *Ulkoasiainministeriön arkiston kokoelmien* läpikäyntiä. Tutkimuksen kannalta arkiston tärkeimpiä kokoelmia ovat *Lontoon lähetystön kokoelma*, joka sisältää aineistoa liittolaisten politiikasta Suomeen nähden sekä Holstin ja Foreign Officen välisiä nootteja. *Ulkoministeriö ja Suomen diplomaattinen edustus ulkomailla* puolestaan sisältää muun muassa raportteja Suomen Lontoon-lähetystöstä vuosilta 1918–1922. Oman merkittävän kokonaisuutensa muodostavat kokoelmat *Ulkoministeriön käymä kirjeenvaihto Suomen ulkomailla olevien edustustojen kanssa* ja *Lontoon lähetystön arkisto*, josta tutkimuksen kannalta tärkeitä ovat *Suomen ulkopolitiikkaa ja poliittisia suhteita muihin maihin koskevat aineistot*. Arkistolähteiden osalta on perehdytty myös Baltian maita koskevaan aineistoon. Tämä on tarpeellista, jotta saataisiin yleiskäsitys sekä Suomen asenteesta Baltian poliittiseen tilanteeseen että Ison-Britannian Baltian-politiikasta. *Lähetystöjen raportit* (Berliini, Lontoo, Pariisi, Tallinna ja Tukholma) tuovat puolestaan esiin ulkovaltojen suhtautumisen Suomen Baltian-politiikkaan.[43]

Lähteinä raportit ovat hyvin erilaisia. Lähettiläästä riippuen raportin sisältö saattaa olla lyhyt ja toteava tai yksityiskohtainen ja jopa pohdintoja ja analyyseja sisältävä. Holstin henkilökohtaisesti valitsemat lähettiläät näyttävät antavan

43 Lähetystöjen raporttien liitteinä on usein asemamaan lehdistön poliittisiin kysymyksiin kantaaottavia artikkeleita. Tutkimuksessa virolaista ja osin latvialaista sanomalehtiaineistoa on hyödynnctty näiden kokoelmien avulla.

ulkoministerilleen yksityiskohtaisemman ja monipuolisemman kuvan asioista kuin esimerkiksi Carl Enckellin (1876–1959) ja Ossian Donnerin kaltaiset vanhan koulun diplomaatit. Ulkoministerin ja lähettilään henkilökohtaisilla suhteilla ei liene vaikutusta raporttien todenperäisyyteen, mutta sen sijaan sisällön monipuolisuudessa on huomattavia eroja. Diplomaattiasiakirjojen käyttö pakottaa tutkijan suhtautumaan lähteisiin koko ajan kriittisesti: on tunnettava asiakirjan laatijan virka-asema ja tehtävä sekä arvioitava, millainen todellisuuspohja lähteessä esitettävällä tiedolla on. Usein raportit saattavat olla lähettiläiden subjektiivisia näkemyksiä poliittisista tapahtumista, jolloin kokonaisuus jää hahmottamatta.[44]

Kotimainen aineisto antaa kattavan kuvan Holstin persoonasta, yhteyksistä suomalaisiin poliittisiin vaikuttajiin ja ulkoministerin virallisesta poliittisesta linjasta. Yhteydet balttilaisiin ja englantilaisiin poliitikkoihin ja diplomaatteihin jäävät kuitenkin osin hämärän peittoon samoin kuin toiminta, merkitys ja motiivit Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta. Virolaisten ja Holstin yhteyksien selvittämiseksi sekä toisaalta virolaisten kansallisten pyrkimysten syvällisemmän ymmärtämisen varmistamiseksi on tutkimuksessa käytetty lähteenä Tallinnassa sijaitsevan *Eesti Riigiarhiiv*in kokoelmia: *Välisministeerium* (Ulkoministeriön raportteja, tiedotuksia...), *Eesti Staatkond Helsingfors, Riigikantselei*, sekä *Ants Piipin* ja *Kaarel Pustan* arkistoja. Perehtyminen virolaiseen arkistoaineistoon antaa uutta tietoa Holstin diplomaattisesta toiminnasta. Latvian *Latvijas Valts Arhivu*un tallennettu Latvian Helsingin-lähetystön kirjeenvaihto antaa puolestaan tietoa balttilaisen liiton muodostamisen problematiikasta.[45]

Arkistoaineiston ohella tutkimuksessa on annettu virolaisten poliitikkojen painetuille dokumenttikokoelmille huomattava merkitys, koska ne kuvaavat ajan poliittista henkeä ja aikalaisten asennoitumista Holstin Baltian kansallisia pyrkimyksiä tuntemaa sympatiaa kohtaan. Näistä lähteenä ensiarvoisen tärkeään asemaan nousevat Kaarel R. Pustan kirja *Saadiku Päevik* ja Ants Piipin muistelmaluontoinen teos *Tormine aasta*. Kuten Seppo Zetterberg on todennut, Piipin muistelmat sisältävät joukon tutkimukselle antoisia harvinaisia dokumentteja.[46] Tosin nykyisin ne ovat tutkijoiden saatavissa Piipin yksityiskokoelmassa.

Holstin englantilaisia yhteyksiä ja hänen käymiään keskusteluja Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta on tutkittu perehtymällä *Public Record Officeen* sijoitettuun *Foreign Officen* kokoelmiin[47]. Näistä tärkeimmät ovat *FO. 371* sarja *General Correspondence Political Finland, Baltic States, Poland* ja *Russia, FO. 418 Confidental Print Russia and Soviet Union* ja *FO. 511*

---

44 Esimerkiksi Nevakivi & Hentilä & Haataja 1993, s. 57. Katso esimerkiksi Suomen diplomaattiedustuksen osalta Rudolf Holstin esittämää kritiikkiä ulkomailla toimiville edustajille. – Kalevi J. Holsti 1963, s. 70.

45 Latvian ulkoministeriön arkistossa on myös ulkoministeri Zigfrids Meierovicsin jäämistöä, mutta papereissa ei kuitenkaan ole tämän tutkimuksen teeman kannalta keskeistä aineistoa. Sen sijaan kokoelmassa on reunavaltiokonferensseihin liittyvää materiaalia.

46 Zetterberg 1977, s. 17.

47 FO:n aineistoa on myös mikrofilmattu Suomeen Kansallisarkistoon, Renvall instituuttiin ja Turun yliopiston yleisen historian laitokselle.

Finland Political — Finland and Soviet. Sarjat sisältävät aineistoa Foreign Officen virkamiesten mielipiteistä suomalaisten ja balttilaisten diplomaattien sekä poliitikkojen persoonista ja kyvyistä hoitaa tehtäviään.[48] Tutkimuksessa käytetään alkuperäisen arkistoaineiston lisäksi Ison-Britannian ulkopolitiikkaa käsitteleviä dokumenttisarjoja *Documents on British Foreign Policy 1919—1939 (DBFP: volume I, III, XI, XV, XVII ja XXIII)* ja *British Documents on Foreign Affairs (BDFA: volume II, V, VI, IX)*.

Tukeutuminen ainoastaan brittiläiseen lähteistöön saattaisi kuitenkin antaa vääristyneen kuvan Holstin kansainvälisestä persoonasta ja hänen motiiveistaan taistella Itämeren alueen kansallisuuksien itsemääräämisoikeuden puolesta. Kysymystä onkin lähestyttävä osin myös ruotsalaisesta, ranskalaisesta, puolalaisesta, saksalaisesta ja yhdysvaltalaisesta näkökulmasta. Ruotsalaisten näkemyksiä tutkittaessa lähteenä on käytetty Ruotsin valtionarkiston, *Riksarkivet*in, kokoelmaa *Utrikesdepartementet 1920 års dossiersystem, HP 78 — Finland/Politik allmänt; HP 880 Estland/Statsformer och konstitutioner samt frågor om erkännande av nya stater* ja *HP 964 Östersjöfrågan, Baltiska konferenser/Internationella politiska frågor*. Ranskalaisten ajatukset Holstista ja hänen Baltian-politiikastaan selviävät *Turun yliopiston yleisen historian laitokselle* mikrofilmatun aineiston avulla: *Archives du Ministère des Affaires Etrangères — Sèrie Europe 1918—1929; Esthonie, Lithuania*. Puolalaisten ajatuksia on selvitetty perehtymällä Puolan hallituksen edustajien ja Ison-Britannian Varsovan-lähettilään välisiin keskusteluihin. Lähdeaineiston muodostaa *Public Record Officen* kokoelma, *FO. 688, Poland Embassy, Warsaw 1919—1922*. Saksalaisten näkemyksiä Holstin persoonasta on tarkasteltu dokumenttiaineiston *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik*in avulla, ja Yhdysvaltojen Helsingin-lähettilään arviot Suomen ulkoministeristä ilmenevät *Turun yliopiston yleisen historian laitokselle* mikrofilmatusta kokoelmasta *Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Finland 1910—1944*.

Valkoisten venäläisten vastahakoisuus Baltian maiden kansallisia pyrkimyksiä kohtaan vaikeutti Holstin poliittisten tavoitteiden toteutumista. Valkoisten venäläisten lausunnoista ja toiminnasta sekä toisaalta Suomen ulkoministerin ja balttilaisten diplomaattien vastatoimista ei ole käytettävissä yhtenäistä arkistokokoelmaa. Venäläisten muistioita ja kannanottoja löytyy englantilaisen ja virolaisen arkistoaineiston liitteistä. Ne antavat suppean, mutta kuitenkin selkeän kuvan venäläisten aktiivisesta vastarinnasta. Muistioiden avulla voidaan myös selittää Holstin motiiveja toimia aktiivisesti Baltian maiden aseman vakiinnuttamisen puolesta.

---

48 Käytettäessä Foreign Officen asiakirjoja lähteenä on tärkeää tuntea ulkoministeriön päätöksentekojärjestelmä. Foreign Officessa käsiteltiin niin paljon sanomia, raportteja ja viestejä, ettei ulkoministerillä ollut mahdollisuutta lukea eikä kommentoida kaikkia asiakirjoja. Tätä varten Foreign Officen palvelukseen oli palkattu vakinaisia virkamiehiä, jotka lähettivät asemapaikoistaan tietoja. Niiden arviointi oli puolestaan maantieteellisesti jaoteltujen erikoisosastojen tehtävä. Arviot lähetettiin kommentoituina pysyvälle alivaltiosihteerille ja hänen harkintansa mukaan edelleen ulkoministerille. Pysyvällä alivaltiosihteerillä oli näin mahdollisuus vaikuttaa ulkoministeriin. Vaikutusmahdollisuudet riippuivat kyseessä olevan henkilön taidoista. On oleellista tietää, kenen viranomaisen kannanottoja tarkastelee: jokaisella virkailijalla oli oikeus ilmaista henkilökohtainen mielipiteensä, mutta virallisesta linjasta päätti vasta ulkoministeri tai vähemmän tärkeissä asioissa alivaltiosihteeri. — Esimerkiksi Lyytinen 1980, s. 11—12, 16; DBFP 1919—1945, First Series, Volume III, edited by E. L. Woodward, Rohan Butler. London 1949. Preference, s. iii.

Vaikka tutkimusteema sijoittuu ulkopolitiikan alalle niin myös sisäpoliittiset tekijät on otettava huomioon etsittäessä ratkaisua tutkimuksessa asetettuihin kysymyksiin. Ympäristö — poliitikot ja diplomaatit, joiden keskuudessa ulkoministeri Holsti toimi — vaatii oman kartoituksensa. Ulkoministerin toimintamahdollisuuksiin ja -tapaan eivät voineet olla vaikuttamatta muiden ihmisten käsitykset Baltian maiden kansainvälisestä asemasta ja Suomen roolista Itämeren alueella. Sisäpoliittisten tekijöiden vaikutusta Holstin Baltian-politiikan linjoihin on pääasiassa analysoitu *Kansallisarkistossa* säilytettävien yksityisarkistojen avulla. Näistä tärkeimmät ovat *Herman Gummeruksen, Erkki Reijosen, A. H. Saastamoisen ja J. H. Vennolan arkistot*. Heidän kokoelmissaan on runsaasti Holstiin ja Baltian maiden asemaan liittyvää aineistoa. Henkilöarkistoista tärkein on *Erkki Reijosen arkisto*, koska se sisältää henkilökohtaisen aineiston ohella *Tallinnan lähetystön päiväkirjat*. Niissä on runsaasti yksityiskohtaisia tietoja muun muassa diplomaattien keskusteluista sekä Baltian maiden suhtautumisesta Suomen Baltian-politiikkaan. Reijosen muistiinpanot ovat yleensä monipuolisia ja selkeitä kokonaisuuksia, mutta toisaalta on muistettava, että virolaiset suhtautuivat häneen pidättyvästi. Reijonen on itsekin todennut kontaktien luomisen olleen alkuun vaikeaa, koska balttilaiset eivät ilmeisesti luottaneet suomalaisten vilpittömään auttamistahtoon Baltian maiden taistelussa kansallisen itsemääräämisoikeuden puolesta. Näin ollen vuosien 1919—1920 muistiinpanot sisältävät paljolti Reijosen omia näkemyksiä ja tulkintoja poliittisista ja taloudellisista kysymyksistä sekä suoria muistikuvia diplomaattikutsuilla käydyistä keskusteluista. *J. H. Vennolan arkistossa* on Suomen Baltian-politiikkaa koskevia asiakirjoja. Nämä ovat tutkimuksen kannalta kiinnostavia, koska niistä käy selville Suomen suhtautuminen Baltian itsenäistymiskysymykseen ja näkemys itsenäistymisen aiheuttamista ongelmista. Muiden poliitikkojen ja diplomaattien kokoelmat sisältävät tutkimuksen teeman kannalta arvokasta tietoa Holstin poliittisesta persoonasta ja arvioita hänen Baltian-politiikastaan. Erityisesti *A. H. Saastamoisen* jäämistö edustaa kriittistä Holsti-tulkintaa. Käytettäessä lähteenä yksityiskokoelmia on kuitenkin muistettava, että ne edustavat usein yksilön henkilökohtaista näkemystä tutkittavasta kohteesta. Näin ollen on koko ajan pidettävä mielessä, että kannanottojen ja lausuntojen taustalla saattavat heijastua myös henkilökohtaiset sympatiat tai antipatiat Holstia kohtaan. Yhdistettäessä kokonaisuudeksi useamman henkilön ajatuksia voidaan kuitenkin rakentaa todennäköinen synteesi menneisyyden tapahtumista.[49]

Tärkein lähdekokonaisuus arvioitaessa Holstin työympäristössä olleiden yksilöiden ja heidän edustamiensa eturyhmien (puolueiden) vaikutusta hänen poliittisiin tavoitteisiinsa on *Ulkoministeriön arkistossa* säilytettävät *Valtioneuvoston pöytäkirjat* ulkoministeriöstä tapahtuneista esittelyistä. Tärkeimmät ulkopoliittiset kysymykset käsiteltiin valtioneuvostossa presidentin läsnäollessa. Näissä tilaisuuksissa Holstin vastustajilla oli mahdollisuus tuoda mielipiteensä julki ja vaikuttaa Suomen ulkopolitiikan suuntaan.

Yksilöiden mielipiteiden taustalla olleiden puolueiden näkemyksiä Holstin poliittisesta linjasta on kartoitettu myös puoluearkistojen avulla, joista tär-

49 Vertaa Renvall 1983, esimerkiksi s. 166, 211, 217.

keimpiä ovat *Keskustan ja maaseudun arkistossa* sijaitsevat *maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat*, *Porvarillisen Työn arkistossa* olevat *kokoomuksen eduskuntaryhmän* ja *puoluekokouksen pöytäkirjat*, *Työväen arkistoon* sijoitetut *sosiaalidemokraattisen puolueen kokoelmat* ja *Kansallisarkistossa olevat* Holstin oman puolueen *edistyspuolueen puoluekokouksen pöytäkirjat*. Työn teeman kannalta puoluearkistot ovat lähteenä varsin niukkoja, mutta niistä käy kuitenkin selkeästi esiin puolueen edustama yleislinja ja asennoituminen ulkoministerin ulkopoliittisiin tavoitteisiin. Kokouspöytäkirjojen avulla voidaan myös päätellä, ketkä henkilöt olivat Holstin Baltian-politiikan takana, ketkä sitä vastaan. Yksilöiden lausuntoja ja kannanottoja voidaan tarkemmin analysoida *Valtiopäiväasiakirjojen* avulla.

Julkinen sana on tavalla tai toisella vaikuttanut ulkoministerin Baltian-politiikan suuntaviivoihin sanelemalla ne raamit, joiden puitteissa Holsti saattoi toisaalta harjoittaa virallista toimintaansa Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta, toisaalta perustella ententemaiden edustajille reunavaltioiden yhteistyön sisäpoliittisena välttämättömyytenä olevan Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustuksen. Tutkimuksessa tärkeimmät sanomalehdet ovat *Helsingin Sanomat*, *Hufvudstadsbladet*, *Ilkka*, *Maakansa*, *Suomen Sosialidemokraatti*, *Suunta* ja *Uusi-Suomi*. Lehtien kirjoitusten taustalla ovat usein puolueiden keskeiset vaikuttajayksilöt, joten artikkeleiden avulla voidaan täydentää kuvaa suomalaisten poliitikkojen suhtautumisesta Holstin kansainväliseen toimintaan. "Ajan hengen" hahmottamisessa sanomalehtien käyttöä lähteenä ei pidä aliarvioida.

II KANSAINVÄLISEN POLITIIKAN TEOREETIKKO

1 TIETEEN SOVELTAMINEN POLITIIKKAAN (noin 1896 – joulukuu 1917)

Länsi-Euroopan maissa puhalsivat 1900-luvun vaihteessa uudet tuulet ja idealistisessa hengessä vaadittiin kansainvälisten suhteiden perustan täydellistä muuttamista: pasifismin aate oli noussut vastustamaan militarismia, maailmansodassa nähtiin taistelu demokratian ja autoritaarisen valtiojärjestelmän välillä, brittiläinen liberalismi toi esiin ajatuksia kansallisuuksista valtioiden muodostajina ja tieteen edustajat pyrkivät entistä määrätietoisemmin soveltamaan teorioita käytäntöön. Kun vielä Yhdysvaltojen presidentti Woodrow Wilsonin (1856–1924; presidentti 1912–1921) julistuksen neljä keskeistä periaatetta – salaisen diplomatian poistaminen, asevoimien vähentäminen, kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttaminen ja kansojen liiton muodostaminen – saivat Euroopassa vastakaikua, oli poliittisessa ilmastossa tapahtumassa huomattavia muutoksia. Tämän myötä myös tsaarin Venäjän imperiumista eronneet kansallisuudet hakivat oikeutusta kansalliselle olemassaololleen.[1]

Poliittisen ja kansallisen idealismin kukoistuksen aikana Rudolf Holsti määritteli kansainvälisen politiikan teoreettiset linjansa. Millaisena Holsti näki 1900-luvun alun maailman, pienten kansojen olemassaolon edellytykset sekä liberalismin ja demokratian taistelun militarismia ja autoritaarisuutta vastaan. Mikä oli Holstin käsitys kansasta, kansallisuudesta ja valtiosta?

---

1 Vehviläinen 1975, s. 107–108, Havia 1986, s. 142–154; Paasivirta 1987, s. 137–140. Yleisesti kansainvälisen politiikan perusteiden muuttamisesta Mayer 1959.

1.1 Kansallinen olemassaolo

Rudolf Holstin lapsuudenkodissa, Saarijärven Suojoella, ei oltu erityisen kiinnostuneita poliittisesta elämästä. Vanhempien merkitys Holstin yhteiskunnallis-poliittisen näkemyksen muodostumiselle on kuitenkin selvä. Rudolf Holstin isä, varatuomari, tilanomistaja Severin Holsti (1847—1912) oli ruotsinmielinen. Holstin äiti Ilma os. Schildt (1856—1929) oli puolestaan äärimmäisen kiihkeä suomalaisuuden kannattaja. Kodin ilmapiiri ja suvun sosiaalireformiset sekä vapaamieliset esimerkit muokkasivat Rudolf Holstia kohti perustuslaillisuutta. Vanhasuomalaisuus ja myöntyvyyssuuntaus eivät kuuluneet hänen poliittiseen ajatteluunsa.[2]

Nuorella Rudolf Holstilla ei venäläistämistoimenpiteiden alussa ollut omaa selkeää mielipidettä vähemmistökansojen oikeuksista, mutta hänen isänsä Severin Holsti luki kirjallisuutta, jossa arvosteltiin Venäjän sisäisiä oloja ja poliittisia päämääriä. Tämä ei voinut olla vaikuttamatta myös pojan ajatuksiin, vaikka hän ei vielä ollut kiinnostunut yhteiskunnallisista asioista. Kodin perustuslaillinen ja fennomaaninen ilmapiiri loivat kuitenkin pohjaa Holstin myöhemmälle venäläistämispolitiikan vastustamiselle ja vähemmistökansojen oikeuksien puolustamiselle.[3]

Holstiin saattoi vaikuttaa myös se, että Suomen liberaaleissa piireissä vähemmistökansojen nationalismiin ja Baltian alueen kansallisiin pyrkimyksiin asennoiduttiin vuosisadan vaihteessa aatteellisessa mielessä hyvin myönteisesti. Varsinkin Suomen- ja Viron-kysymyksissä nähtiin runsaasti samankaltaisuutta, ja Viron kansallisia pyrkimyksiä pidettiin oikeutettuina. Suomen ja Viron kansallisten liikkeiden johtomiehillä oli myös runsaasti keskinäistä vuorovaikutusta.[4]

Tultuaan vuonna 1896 opiskelemaan Helsinkiin Holsti sai vaikutteita sedältään Hugo Holstilta (1850—1918) yleisestä ulkopolitiikasta ja Länsi-Euroopan kansanvaltaisten maiden sisäpolitiikasta. Hugo Holsti selvitti nuorelle opiskelijalle usein suurvaltapolitiikkaa ja tunsi suurta myötätuntoa Isoa-Britanniaa kohtaan: pääministeri William E. Gladstone (1809—1898) oli Hugo Holstin mielestä ajan suurin valtiomies. Rudolf Holsti totesikin myöhemmin, että ensimmäisinä ylioppilasvuosinaan 1901—1902 hän aprikoi usein kansan isänmaallisen mielialan vaikeaa pulmaa. Holstin mukaan isänmaallisuus piili kansassa, mutta se vaati suurta sysäystä puhjetakseen koko maata yhdistäväksi velvollisuudentunnoksi ja poliittiseksi tekijäksi.[5]

Vuoden 1905 tapahtumat Venäjällä herättivät lehtimiehenä Hämeenlinnassa toimineen Holstin kiinnostuksen suurvaltapoliittisiin kysymyksiin ja tutustut-

---

2 Pietiäinen 1986, s. 25, 399.

3 Pietiäinen 1986, s. 25; Muistelmia vuosilta 1903—1923, johdanto ja luvut I ja II, s. 12, RHA 39, KA. Katso fennomaanien Venäjän-politiikasta 1880- ja 1890-luvuilla Rommi 1975, s. 68—80.

4 A. G[ranfelt]. 1881, s. 385—395; Koskimies 1974, s. 79—86; Zetterberg 1977, s. 20—28; Nygård 1978, s. 31—37.

5 Muistelmia vuosilta 1903—1923, s. 13, 32, RHA 39, KA.

tivat hänet lähemmin muiden valtioiden todelliseen asemaan[6]. Holsti puhui avoimesti Venäjän surkeasta tilasta ja totesi, että kun Suomen kansa olisi jossain vaiheessa sellaisella kehitystasolla, jossa se tulisi toimeen, se itsenäistyisi.[7]

Myöhemmin Holstin käsitys Venäjän ongelmista suurvaltapoliittisesta näkökulmasta ja kiinnostus ulkovaltojen tapahtumiin ilmeni paitsi hänen suhtautumisessaan venäläisten sortopolitiikkaan myös hänen asennoitumisessaan Baltian maiden itsenäistymiseen. Holsti toivoi, että Venäjän poliittiset mullistukset antaisivat eri kansoille ja kansallisuuksille mahdollisuuden toteuttaa itsenäistä kansallista kulttuuriaan. Holstin aatemaailmassa kansallisella olemassaololla ja kansallisella kulttuurilla oli suuri merkitys. Ongelmana vain oli, kuinka pienet kansat saattoivat käydä oikeustaisteluaan suurvaltaa vastaan. Pasifismi ja asevarustelun vastustaminen olivat Holstin mielestä ase pienten kansojen oikeustaistelussa. Holstin ajatusten taustalla täytyi vaikuttaa Suomen uhattu autonomia ja Haagin kansainvälinen rauhankonferenssi.[8]

Käytännössä Holsti toteutti poliittisia ja yhteiskunnallisia tavoitteitaan osallistumalla nuoruusvuosinaan muun muassa wrightiläiseen työväenliikkeeseen ja ylioppilastoimintaan.[9] Holsti kuului Pohjalaiseen Osakuntaan, jossa hän osallistui aktiivisesti sosiaali- ja kulttuurikysymyksistä käytyihin keskusteluihin. Holsti liitti muun muassa helmikuussa 1902 osakunnan pöytäkirjaan ehdotuksen, jossa hän vetosi ulkomaisiin esikuviin ja kotimaisiin auktoriteetteihin vaatien suurempaa huomiota sosiaalisiin kysymyksiin.[10] Myöhemminkin Holsti toimi aktiivisesti erilaisten reformikysymysten parissa: Holstin aktiivisuus suuntautui kansanvalistukseen, työväenkysymykseen, uskonnolliseen vapaamielisyyteen ja rauhanasiaan.[11]

Holstin sosiaalireformistinen ajattelu heijastui vahvasti hänen poliittiseen ja tieteelliseen persoonaansa. Edistysmielisyys merkitsi Holstille kansanvaltaa, taloudellista liberalismia ja sosiaalisia uudistuksia. Ihanteena oli ihmisten kaikinpuolinen vapauttaminen: "ilman kaikkien vapautta ei vapautta Holstin mielestä ollut".[12]

---

6 Samanaikaisesti Liettuassa vaadittiin alueiden hallinnollista yhdistämistä ja kansallista autonomiaa; Virossa taas esitettiin ajatuksia autonomiasta. – Raun 1989, s. 107, 110–111; Zetterberg 1989 a, s. 66. Venäjän imperiumin vähemmistökansallisuuksien nationalismi sai korostuneesti keskushallitusta ja enemmistökansallisuutta vastaan suunnatun protestiliikkeen leiman. – Jussila 1979, s. 18. Venäjän vuoden 1905 vallankumous muutti virolaisten kulttuurisuhteet Suomeen poliittisiksi: virolaiset käyttivät Suomea poliittisten pakolaisten sekä pysyvänä että väliaikaisena piilopaikkana. – Zetterberg 1977, s. 27.

7 Pietiäinen 1986, s. 76–77.

8 Katso esimerkiksi Holstin ajatuksista: Muistelmia vuosilta 1903–1923, johdanto ja luvut I ja II, s. 7–19; III–IV, s. 1–20, RHA 39, KA. Tarkemmin ensimmäisestä sortokaudesta Jussila 1979, esimerkiksi s. 42–64.

9 Pietiäinen 1986, s. 44–46, 400, Soikkanen 1991, s. 20–21.

10 Pietiäinen 1986, s. 44–45; tarkemmin Pohjalaisen Osakunnan ptk. 17.2.1902, POA, HYK.

11 Pietiäinen 1986, s. 400.

12 Pietiäinen 1986, s. 401.

* * *

Rauhantyö oli keskeinen osa Holstin yhteiskunnallista toimintaa. Hän oli radikaali liberaali, joka seurasi aikaansa: 1890-luvulla voimakas pasifistinen virtaus levisi yli Euroopan. Holstin sodanvastaisuus ilmeni varhaisessa vaiheessa, sillä hän oli jo ennen ylioppilaaksi tuloaan kaiken militarismin vastustaja. Holsti seurasi ahkerasti vuonna 1899 pidettyä Haagin ensimmäistä rauhankonferenssia, jolla tuli olemaan suuri merkitys kansainvälisen oikeuden kehitykselle ja kansainvälisten organisaatioiden muodostumiselle. Holsti oli myös ajan ilmapiirille ominaisesti kiinnostunut aseellisen rauhan eli kilpavarustelun tutkimisesta. Ensimmäisen julkisen esitelmänsä hän piti lukiovuosinaan sodasta. Koululehteen Holsti kirjoitti sodan olevan laillistettua joukkomurhaa. Holstin pasifistista aatesuuntaa kuvastavat hänen kagaalinaikaiset luentonsa Jyväskylän seminaarilaisille militarismista sekä hänen käsityksensä asevelvollisuuslakoista, joita Holsti piti laillisuustaistelun ohella taisteluna militarismia vastaan.[13] Hämettäreen Holsti kirjoitti huhtikuussa vuonna 1903, että "aseellinen rauha ja militarismi ovat kaksi jättiläistä, jotka uhkaavina ovat asettuneet rauhanaatteen tielle."[14] Venäläistämispolitiikan alkaminen ja asevelvollisuuslakot syvensivät Holstin harrastusta rauhanaatteeseen: kansantalouden pro gradu -tutkimuksen aiheeksi hän pyysi aseellisen rauhan tutkimisen.[15]

Teos *Aseellinen rauha*, joka julkaistiin vuonna 1907, oli Holstin vaatimaton panos rauhantyöhön. Toisaalta se osoittaa Holstin kiinnostuksen primitiivisten kansojen suhteesta sodankäyntiin ja hänen halunsa tutkia tieteellisin keinoin sodan ja rauhan eri kysymyksiä. Aseellisesta rauhasta käy hyvin selville Holstin syvä militarismin ja asevarustelun vastaisuus. Holsti vertasi suurvaltojen sotilasmenoja kansansivistykseen käytettyihin varoihin: valtiot käyttivät varusteluun suunnattomia rahasummia. Tämä osoitti, kuinka suurvallat olivat aseellisen rauhan aikana kulttuuriansa hoitaneet ja miten ne olivat luulleet sen parhaiten olevan turvattavissa. Holstin mielestä taloudellinen ja yhteiskunnallinen politiikka olivat välittömässä yhteydessä toisiinsa. Kansanvalistuksen kohoaminen ja tieteellisen työn voitolliset tulokset puolestaan vaikuttivat elvyttävästi taloudelliseen elämään. Militaristinen kansantalous oli Holstin mielestä tämän unohtanut. Se uhkasi kansojen taloudellista ja henkistä elinvoimaa. Anglofiilisyytensä paljastaen Holsti päätti teoksensa toteamukseen, että hänen mielipiteensä olivat täydessä sopusoinnussa Ison-Britannian vapaamielisen pääministerin Sir Henry Campbell-Bannermannin (1836—1908, pääministeri 1905—1908) ajatusten kanssa. Tämä innokas rauhanaatteen kannattaja oli lausunut Ison-Britannian parlamentin alahuoneessa 6. maaliskuuta 1907 pitämässään puolustuspuheessaan sotilasvaltaisuutta suosivalle konservatiiviselle puolueelle, että Iso-Britannia oli halunnut asettua niiden maiden eturiviin, joiden mielestä asevarustelun liiallinen lisääminen ja sotainen kilpailu oli saatava rajoitetuksi.[16]

---

13 Muistelmia vuosilta 1903—23, III s. 1—6, RHA 39, KA; Ruutu 1934, s. 97, Pietiäinen 1986, s. 117—119.

14 Pietiäinen 1986, s. 119; Rudolf Holsti, Mietteitä militarismista. — Hämeetär 2.4.1903.

15 Muistelmia vuosilta 1903—1923, luvut III—IV, s. 2, RHA 39, KA.

16 Holsti 1907, s. 96—99.

Aseellisesta rauhasta selviävät Holstin mielipiteet syistä, jotka johtavat sodankäyntiin. Luonnontilassa eläessään ihmiset itsesuojeluvaiston vuoksi kävivät sotia keskenään, mutta se ei suinkaan ollut heidän päätehtävänsä. Vasta varsinaisen sotilassäädyn muodostuttua alkoi sotilaallisuuden täydellinen hirmuvalta. Asevoimista tuli eräs tärkeä osa valtiomahdin voimasta ja sen arvon paras mittapuu. Valtio ja kirkko hyväksyessään yleisen asevelvollisuuden olivat luoneet sotalaitoksen ja sotilaallisuuden arvostuksen nykyisen aseman. Holstin mielestä ne olivat rauhan ylläpitämiseksi selvästi rikkoneet taloudellisen yhteistyön rauhallista luonnetta, oikeuden luonnollisinta periaatetta ja uskonnon syvintä henkeä.[17]

Holstin tutkimus kuvastaa hänen aatteellisen ja poliittisen linjansa muotoutumista. Holsti oli selvästi pasifisti, joka oli saanut vaikutteita venäläisen valtiomiehen Johann von Blochin teoksesta *Tulevaisuuden sodat*. Tosin Holstilla ei ollut minkäänlaisia yhteyksiä vuosisadan lopulla järjestäytyneeseen tolstoilaisvaikutteiseen rauhanliikkeeseen.[18] Näyttääkin siltä, että Holstille militarismin ja asevarustelun vastaisuus olivat taistelua pienten kansojen itsemääräämisoikeuden puolesta. Vain rauhan vallitessa saattoi pienillä kansoilla olla mahdollisuus menestyä suurten kansakuntien rinnalla.

Kiinnostuttuaan primitiivisten kansojen suhteesta sodankäyntiin Holsti päätti lähteä suorittamaan asiasta lisätutkimuksia Isoon-Britanniaan. Sukulaissuhteidensa kautta Holsti oli jo aiemmin oppinut tuntemaan englantilaista yhteiskuntaa ja ennen kaikkea arvostamaan brittiläisiä poliittisia näkemyksiä. Hänen setänsä Hugo Holsti, jonka luokse Holsti oli muuttanut vuonna 1896, tunsi suurta sympatiaa englantilaista valtiojärjestystä kohtaan ja arvosti erityisesti sen yksilön oikeuksien kunnioittamiseen perustuvaa politiikkaa. Rudolf Holstin tuntemaan sympatiaan brittiläistä valtiojärjestelmää kohtaan saattoi vaikuttaa se, että Hugo Holsti omisti laajan länsimaisia demokratioita käsittelevän kirjaston. Näistä kirjoista Holsti sai vaikutteita omalle poliittiselle aatemaailmalleen.[19]

1.2 Kansakunta suurvaltapolitiikassa

Sosiologian opinnot avasivat Holstille tien Isoon-Britanniaan. Hän vietti Lontoossa vuodet 1909–1911, jolloin hänen väitöskirjansa *The Relations of the War to the Origin of the States* valmistui. Samalla Holsti toimi Helsingin Sanomien kirjeenvaihtajana. Tuon ajanjakson vaikutusta Holstin perusnäkemyksien vahvistajana tuskin voidaan liikaa korostaa. Isosta-Britanniasta Holsti löysi eräitä ihan-

---

17 Holsti 1907, s. 9, 11–13; Ilmestyessään *Aseellinen rauha* ei herättynyt suurta huomiota. Tärkeimmät aikakausjulkaisut eivät sitä arvioineet, eivätkä sanomalehdetkään kommentoineet teosta. Professori Juho Heikki Vennola (1872–1938; pääministeri 1919–1920, 1921–1922) totesi teoksesta Holstin hakiessa vuonna 1914 dosentuuria yliopistosta, ettei teos sisältänyt tieteellisesti mitään uutta. Vennolan mielestä se oli hyvä, mutta ylimalkainen yleiskatsaus, joka osoitti kirjoittajan kyllä perehtyneen asiaan. – Pietiäinen 1986, s. 120.

18 Pietiäinen 1986, s. 118–120.

19 Holsti K. J. 1963, s. 11; Rudolf Holsti, Miksi nuorsuomalaiseksi, julkaisematon käsikirjoitus, s. 12–13, RHA 39, KA.

teellisiksi katsomiaan valtioelämän piirteitä, joita hän voimakkaasti omaksui poliittisen ajattelunsa ja toimintansa periaatteiksi. Holsti oli kiinnostunut kansainvälisestä politiikasta ja Lontoon-kausi toi hänen poliittiseen ajatteluunsa entistä selvemmin yleiseurooppalaisen näkökulman: hänen mielestään Suomi ei elänyt eikä voinut elää umpiossa, vaan se oli jatkuvassa suurpoliittisten tapahtumien vaikutuspiirissä. Tuona aikana tällaisen näkökulman omaksuminen oli Suomessa erittäin harvinaista.[20] Holsti onkin myöhemmin todennut, että päästyään jatkamaan opintojaan Lontooseen hänellä oli mahdollisuus tutustua suuriin kansainvälisiin probleemoihin ja samalla käytännössä perehtyä demokratian peruskysymyksiin.[21]

Erityisen tärkeäksi poliittisten mielipiteidensä muotoutumiselle Holsti mainitsee Lontoon lehtimiespiireissä käymänsä avartavat keskustelut vuosina 1909–1911. Tällöin hän loi yhteydet sekä englantilaiseen lehdistöön että poliittisiin päättäjiin. Referoidessaan englantilaisten sanomalehtien kommentteja Suomen-kysymyksestä vuosina 1908–1909 Holsti oli havainnut englantilaisten lehtien käsittelevän Suomea pelkästään omien sympatioidensa pohjalta. Holstin eräänä pyrkimyksenä olikin selvittää englantilaisille, ettei Suomen itsehallinto ollut englantilais-venäläisen liittouman vastainen.[22] Sen sijaan Holsti ei avoimesti puolustanut Foreign Officelle Baltian maiden itsenäisyyden perusteita ennen Venäjän lokakuun vallankumousta. Kalevi J. Holsti onkin todennut, että Rudolf Holsti perusti käytännössä ulkopolitiikkansa yhteistoimintaan Venäjän hallituksen kanssa, niin kauan kuin tsaari oli yhteistyössä Ison-Britannian ja Ranskan kanssa.[23]

Venäläisen nationalismin ja sortopolitiikan päästyä uudelleen valtaan Holsti pyrki Lontoossa toimimaan kotimaan hyväksi. Holstin mielestä oli tärkeää välittää englantilaisille tietoa, mistä Suomen asiassa oli kysymys ja toisaalta hankkia länsimaista tukea Suomelle venäläistämispolitiikkaa vastaan.[24]

Holstin tehtävä ei ollut helppo, sillä Foreign Officen suhtautuminen Suomen kansallisiin pyrkimyksiin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa voidaan kiteyttää Ison-Britannian Pietarin-suurlähettilään Sir Edward Thorntonin (1817–1906; lähettiläs 1881–1886) sanoihin "Suomi oli Venäjän integraalinen osa"[25]. Yleisesti voidaan todeta, ettei Suomen sisäisillä kysymyksillä ollut 1800-

---

20 Paasivirta 1961, s. 57–58; Pietiäinen 1986, s. 402. Holsti lienee kirjoittanut artikkelin David Lloyd Georgesta Lontoossa ollessaan. Tekstin sisältö kuvastaa Holstin ihannoivaa asennoitumista anglosaksiseen valtiojärjestelmään ja sen pääministeriin. Tarkemmin Holsti 1912. Katso myös Alanen 1976, s. 292–293.

21 Mietteitä elämän arvoista, Rudolf Holsti kesäkuu 1942: VII luku: Yksinäinen vaeltaja, s. 12, RHA 84, KA.

22 Pietiäinen 1986, s. 142–143; Muistelmia v. 1903–1923, III, s. 6, RHA 39, KA. Oikeustaistelu tekikin Suomen poliittisen erityisaseman Venäjän yhteydessä laajalti tunnetuksi. Osoituksena Suomen kasvaneesta ominaispainosta Iso-Britannia, Ranska, Saksa, Itävalta-Unkari ja Ruotsi lähettivät Suomeen erityiset konsulit. Nämä tiedottivat hallituksilleen Suomen kehityksestä. Myös Euroopan lehdistö seurasi suomalaisten kamppailua erityisesti routavuosien aikana. – Hovi K. 1981, s. 71. Tarkemmin Suomen-kysymyksestä englantilaisessa lehdistössä ja sen vaikutuksesta Ison-Britannian poliittiseen elämään esimerkiksi Maude 1973, s. 325–343.

23 Holsti K. J. 1963, s. 13.

24 Pietiäinen 1986, s. 136.

25 Maude 1971, s. 105–106.

luvun lopulla merkitystä Foreign Officelle sen luodessa Venäjän-politiikkansa suuntaviivoja. Suomalaisten poliittisilla tunteilla ja kansallisuusaatteen viriämisellä ei ollut sijaa Foreign Officen reaalipolitiikassa. Ne saatettiin panna vastahakoisesti merkille, mutta ne olivat asiaankuulumattomia suurvaltasuhteiden maailmassa.[26]

Muutos Ison-Britannian asennoitumisessa Suomen itsenäisyyden mahdollisuuksiin alkoi näkyä 1900-luvun alussa Suomen oikeustaistelun yhteydessä. Tällöin myös merkittävä demokratian teoreetikko James Bryce (1838—1922) esitti englantilaisen näkemyksen Suomen itsenäisyyden perusteiden vertaamisesta Baltian maihin. Hänen mielestään suomalaiset olivat erilaisia niin rodultaan, kieleltään kuin uskonnoltaankin; he olivat valmiit jättämään Venäjän ja elämään omaa kansallista elämäänsä. Brycen mielestä Suomi saattoi muodostaa itsenäisen valtion. Hänen näkemyksissään esiintyi myös Suomesta, Virosta, Latviasta ja Liettuasta muodostettava tasavaltalainen federaatio.[27] Brycen ajatukset eivät liene olleet Holstille outoja, koska opiskeluaikanaan Lontoossa hän viittaa puolisivistyneisiin kansoihin, jotka haaveilivat itsenäisyydestä.[28]

Holsti katsoi tarpeelliseksi selvittää suomalaisille englantilaisten sanomalehtikirjoitusten suurpoliittisia näkemyksiä. Hän kirjoitti neljä laajaa artikkelia, joissa Suomi kytkettiin kansainväliseen politiikkaan.[29] Artikkelissaan *Katsauksia suurpoliittiseen asemaan I* Holsti arvioi millaisia olivat nämä asiantuntijat, joiden kautta suurvallat hahmottivat ulkopolitiikkansa linjat:[30]

> ... Suurpolitiikalla on kolmenlaisia asiantuntijoita. Ensiksi herrat diplomaatit, jotka viran puolesta hoitavat kansainvälisiä suhteita. Mutta he eivät kelpaa ohjeiden antajiksi. Joko he tietävät, vaan peittävät tietonsa liukkaiden korulauseiden kätköön. Tai sitten he eivät tiedä mitään, vaikka ovat viran puolesta tietävinään... Toiseksi tulevat ns. suuret poliittiset sanomalehdet. Ne voivat antaa hyviä ohjeita, sillä ne saattavat vaikuttaa suorastaan ratkaisevasti asiain menoon..., mutta yksinomaan suureen maailmanlehdistöönkin luottaminen on epäilyttävää, sillä kun saman maankin sanomalehdistö saattaa käsitellä ulkopoliittisia kysymyksiä puoluenäkökohtien nojalla... Parhaina oppaina esiintyvät eittämättä arvokkaat aikakauslehdet, joissa kuuluisat oppineet, valtiollisten kysymysten erikoistuntijat esittävät mielipiteitä...

Holstin Helsingin Sanomille lähettämistä artikkeleista ja myös muissa lehdissä julkaistuista kirjoituksista kuvastuvat ne kaksi suurta poliittista kysymystä, jotka vaikuttivat hänen myöhempään poliittiseen toimintaansa: vuosina 1909—1910 Isossa-Britanniassa käyty kiihkeä puoluetaistelu vapaamielisten ja konservatiivien välillä sekä Ison-Britannian julkisen sanan suhtautuminen Suomen au-

---

26 Maude 1971, s. 104, 110. Katso myös Rantaeskola 1981, s. 11: Ison-Britannian Venäjänlähettiläs Robert Morier (1826—1893) lähetti vuosisadan lopulla huolestuneena raportteja Ison-Britannian ulkoministeriöön Suomea uhkaavasta venäläistämisestä. Kuitenkaan ne eivät saaneet Ison-Britannian ulkopoliittisten päätöksentekijöiden keskuudessa huomiota osakseen, vaan Suomea pidettiin Venäjän integraalisena osana.

27 Halmesvirta 1990, s. 278—279.

28 Pietiäinen 1986, s. 136.

29 Pietiäinen 1986, s. 142; Rudolf Holstin artikkelit Helsingin Sanomissa: Suomen kysymys suurpolitiikan kannalta, 16.1.1910; Katsauksia suurpoliittiseen asemaan I, 16.2.1910; Katsauksia suurpoliittiseen asemaan II, 23.2.1910; Venäjän ja Englannin diplomaattiset suhteet, 28.4.1910.

30 Rudolf Holsti, Katsauksia suurpoliittiseen asemaan I. — Helsingin Sanomat 16.2.1910.

tonomian puolustamiseen toisen sortokauden aikana. Helsingin Sanomille lähettämissään raporteissa Holsti asettui täysin tukemaan Herbert Henry Asquithin (1852–1928; pääministeri 1908–1916) liberaalin hallituksen politiikkaa. Holstin poliittiseksi tavoitteeksi näytti Ison-Britannian antaman esimerkin mukaisesti muodostuvan asteittainen uudistuspolitiikka. Tämän politiikan uhkana hän piti toisaalta vanhoillisia poliitikkoja, toisaalta jyrkkiä sosialisteja. Holstin mielestä liberaalien ja työväenpuolueen yhteistä reformipolitiikkaa oli syytä suositella Suomellekin.[31]

Helsingin Sanomien Lontoon-kirjeenvaihtajana toimiminen merkitsi Holstille poliittisen linjan muotoutumista. Julio N. Reuterin (1863–1937) johtaman onnistuneen propagandatoiminnan ansiosta Ison-Britannian lehdistö suhtautui lähes kauttaaltaan myötätuntoisesti Suomen aseman kehittämiseen Venäjän julkaistua esityksen ns. yleisvaltakunnallisesta lainsäädännöstä. Englantilaisessa lehdistössä julkaistut artikkelit vahvistivat Holstin arvioita Ison-Britannian valistuneen mielipiteen yleisestä myötämielisyydestä pienten kansojen oikeuksia kohtaan[32]. Holsti korosti sanomalehtimiestoiminnan antaneen nimenomaan käytännön kokemusta silloisesta Suomen valtiollisesta elämästä, sen suurista vaikeuksista ja monista puutteellisuuksista.[33]

Holstin Lontoon-kautena Ison-Britannian valtionvarainministeri David Lloyd Georgesta (1836–1945; pääministeri 1916–1922) tuli suomalaisen ihannoima liberaali poliitikko. Holsti kirjoitti David Lloyd Georgen olevan suuri englantilainen sosiaalireformaattori, joka tuli Ison-Britannian valtiollisen elämän keskushenkilöksi hetkellä, jolloin unionismi ja sen turvassa imperialismi olivat anastamassa Ison-Britannian tulevaisuuden lähinnä omien pyyteidensä palvelukseen. Holsti piti erityisesti Lloyd Georgea pienten kansojen puolustajana.[34]

Ajatus kansallisesta itsemääräämisoikeudesta jäi kytemään kansojen mieliin. Toiveita herättävästi ajatus otettiin myös Venäjän sosiaalidemokraattisen puolueen yleiseksi periaatteeksi. Kansallisen itsemääräämisen periaate oli kuitenkin tiiviisti sidoksissa sosialismin etuihin[35].

Pietiäisen mukaan Holsti arvioi Lontoossa opiskelemisen merkinneen sorretussa asemassa tai vasta puolisivistyneessä tilassa olevien kansallisuuksien edustajille kypsymistä oman kansansa herättämiseen uuteen valtiolliseen ja yhteiskunnalliseen luomistyöhön. Lontoossa nationalistit olivat havainneet kuinka yleismaailmallinen heidän tehtävänsä oli: heistä riippuivat kansojen vaiheet nyt ja tulevaisuudessa.[36]

---

31 Rudolf Holstin artikkelit; Helsingin Sanomat 16.1.1910, Suomen kysymys suurpolitiikan kannalta; 16.2.1910, Katsauksia suurpoliittiseen asemaan I; 23.2.1910, Katsauksia suurpoliittiseen asemaan II; 28.4.1910, Venäjän ja Englannin diplomaattiset suhteet.

32 Turtiainen 1978, s. 41–42. J. N. Reuterista. – Halmesvirta 1990, s. 237, 240–241, 262–263, 268. Tarkemmin Suomen puolustuksesta Isossa-Britanniassa 1900-luvun vaihteessa Halmesvirta 1995, s. 122–145.

33 Muistelmia vuosilta 1903–1923, luvut III–IV, s. 1, RHA 39, KA.

34 Holsti 1912, s. 246, 248.

35 Kujala 1989, s. 21.

36 Pietiäinen 1986, s. 136. Puolisivistyneillä kansoilla Holsti todennäköisesti tarkoitti muun muassa Baltian maita.

Holstin oleskellessa Isossa-Britanniassa Baltian maiden poliittinen toiminta tyrehtyi ja monet poliitikot joutuivat pakenemaan ulkomaille. Esimerkkeinä mainittakoon lättiläinen Karlis Ulmanis (1877–1948; pääministeri 1918–1921), joka siirtyi Yhdysvaltoihin, ja virolainen Konstantin Päts (1874–1956; pääministeri 1918–1919; riigivanem 1921–1924), joka siirtyi ensin Sveitsiin ja sieltä Suomeen.[37] Holsti onkin myöhemmässä muistiinpanossaan todennut, että sekä tsaarinvallan aikaan että saksalaisten tunkeuduttua Itämeren maakuntiin, Liettuaan, Puolaan, Ukrainaan ja Kaukasiaan pakeni näistä maista pois suuri joukko kansalaisia. Heidän joukossaan oli myös valtiollisesti erittäin valveutuneita kansalaisia, jotka asettuivat Sveitsiin, Pariisiin, Lontooseen ja Amerikkaan. Varsin tärkeiksi muodostuivat Holstin mielestä ne komiteat, jotka työskentelivät Itämeren maakuntien kansallisen olemassaolon puolesta Pariisissa ja Lontoossa.[38]

1.3 Darwinismin soveltaminen kansainvälisiin suhteisiin

Holsti oli lähtenyt Lontooseen vuonna 1909 tutkimaan sodan antropologisia ja sosiologisia puolia. Tutkimuksessaan hän uskoi voivansa osoittaa, että ei ollut realistista soveltaa darwinismia kansainvälisiin suhteisiin ja sotaan.[39] Holsti arvioi sodan filosofian lähtevän siitä, "että sota on itsenäistä valtioiden välistä toimintaa ja että sota sinänsä edustaa kahden kansan korkeinta henkistä ja aineellista voimien ponnistusta".[40] Holstin akateemisena oppi-isänä toimi sosiologian professori Edvard Westermarck[41] (1862–1939). Maailmankatsomuksellisessa mielessä professori Westermarckin ajatukset vaikuttivat Holstiin. Westermarckia pidettiin radikaalina liberaalina. Miehiä yhdistivät heidän perustuslailliset näkemyksensä Venäjän Suomen-politiikasta.[42] Sosiologian tutkimuksessa Holsti lasketaan kuuluvaksi westermarckilaiseen koulukuntaan, jonka jäsenille oli ominaista kirjoittaa väitöskirjansa jonkin yhteiskunnallisen ilmiön alkuperästä. Yleensä westermarckilaiset olivat ruotsinkielisiä ja toimivat akateemisen sosiologian piirissä. Holsti oli poikkeus. Hän oli suomenkielinen ja siirtyi pian väitöskirjansa valmistumisen jälkeen poliitikon ja diplomaatin uralle.[43]

Holstin väitöskirja *The Relations of War to the Origin of the States (1913)* käsitteli sotaa alkukantaisten heimojen keskuudessa. Tutkimuksen pohjana oli

---

37 Zetterberg 1989 a, s. 64.

38 Holstin PM. 7./8.1.1920; vuosi 1917–1918 Lontoo, RHA 36, KA. Huomionarvoista on, ettei Holsti mainitse muistiinpanoissaan mitään Tukholmassa Herman Gummeruksen (1877–1948) johdolla toimineesta *Venäjän sorrettujen kansojen liitosta*. Todennäköisesti syynä oli liiton läheiset yhteydet saksalaisiin. Tarkemmin Venäjän sorrettujen kansojen liitosta Zetterberg 1978. Zetterbergin tutkimuksessa ei ole mainintaa Holstista ja hänen yhteyksistään liittoon. Katso venäläisen nationalismin asennoitumisesta "pienten kansojen itsenäisyyteen" ja "demokratiaan ja vapauteen" Kolehmainen 1959, s. 33–37.

39 Holsti K. J. 1963, s. 12.

40 Pietiäinen 1986, s. 167.

41 Tarkemmin Westermarckista Haavio–Mannila 1992, s. 13–15, 44–58.

42 Landtman 1940, s. 8, 18; Allardt 1973, s. 73–74; Haavio–Mannila 1992, s. 56.

43 Haavio–Mannila 1992, s. 58, 69–70.

kolme teoriaa valtion olemuksesta ja alkuperästä: 1) rauhallisen teorian mukaan valtion alku oli samassa lähteessä kuin sosiaalisen integraation, 2) välittävien teorioiden mukaan sosiaalinen integraatio oli syynä valtion muodostumiseen, mutta sosiaalinen integraatio oli syntynyt ryhmän jäsenten yhteistoiminnasta sodassa sotapäällikön johdolla; sotapäällikön vallasta kehittyi hallitusvalta ja 3) kolmannen teorian mukaan valtio oli syntynyt sen kautta, että sotaisat ryhmät olivat saattaneet valtansa alle rauhallisempia. Teorioiden kautta Holsti asetti tutkimuksessaan kysymyksen, elävätkö luonnonkansojen yhteiskunnat tavallisesti sotatilassa. Lisäksi hän pohti, ovatko sosiaalinen integraatio ja päällikkyys syntyneet ja kehittyneet pääasiallisesti sotaisista vaikutuksista.[44]

Väitöskirjassaan Holsti toi esiin sen, että primitiiviset kansat eivät olleet niin tuhoisasti sotaakäyviä kuin sotaa tutkineet sosiologit ja historioitsijat olivat väittäneet: korkeammalle kehitysasteelle tullessaan kansat muuttuvat suhteessa sodankäyntiin. Holstin käsityksen mukaan sodilla ei ollut ratkaisevaa merkitystä yhteiskunnan tai valtion muodostumisen kannalta, vaan ne olivat liittyneet perhe- ja sukuinstituution puitteissa tapahtuvaan verikostoon. Sota ei siis ollut yleisesti vallalla luonnonkansojen keskuudessa.[45]

Holsti päätteli myös, etteivät villi-ihmiset yleensä olleet sotaisia ja että uskonnolliset uskomukset ja maagiset toimet vähensivät sodankäyntiä ja rajoittivat sen vaikutusta: primitiivisellä ihmisellä oli ollut vastustettavanaan paljon vaarallisempia vihollisia kuin hänen oma lajinsa. Holstin mukaan ihmisten keskinäisen yhteistoiminnan ja valtion synty perustuivat näiden vaarojen eikä toisten ihmisten aiheuttaman uhan torjuntaan. Sota oli sosiaalisen organisoitumisen seuraus eikä syy.[46]

Holstin väitöskirja ei saanut osakseen suurta huomiota Suomessa. Vastaväittäjän Edvard Westermarckin lausunto Historiallisessa Aikakauskirjassa 1913 jäi ainoaksi kotimaiseksi arvioinniksi. Syynä tähän oli osaltaan kielimuuri: Holsti oli aikakaudelle poikkeuksellisesti kirjoittanut väitöskirjansa englanniksi. Ulkomailla Holstin teos sen sijaan sai kiinnostusta osakseen. Englantilaiset arvioivat väitöskirjaa varauksellisen myönteisesti, mutta sekä Saksassa että Venäjällä teosta kritisoitiin. Holstin väitöskirjan kritiikin kohteena oli saksalaisen S. Rudolf Steinmetzin (1862–1940) teos vuodelta 1907 *Die Philosophie des Krieges*. Steinmetz piti Holstin teosta metodisesti heikkona ja perusvirheenä sitä, että tämä piti kaikkia primitiivisiä heimoja rauhallisina. Venäläinen A. Maksimov puolestaan piti kirjaa täysin epäonnistuneena: Holsti oli matkinut Westermarckia niin pitkälle, että tarkkaamaton lukija saattoi pitää kirjaa Westermarckin teoksena. Lisäksi Maksimovin mielestä Holstilta puuttui laajan etnografisen kirjallisuuden tuntemus. Holsti olikin tulkinnut väitöskirjassaan valtiokäsitteen niin laajasti, että sillä saattoi hakea tukea pienten kansojen itsemääräämisoikeudelle. Sekä Maksimovin että Steinmetzin arvostelujen taustalla saattoi olla poliittisia vaikutteita.[47] Venäjän ja Saksan etujen mukaista ei ollut suosia ajatus-

---

44 Holsti 1913, s. 1–11; Pietiäinen 1986, s. 167–168.

45 Allardt 1973, s. 75–76; Holsti 1913, s. 281; katso myös Edvard Westermarckin selostus ja arvostelu Holstin väitöskirjasta Westermarck 1913, s. 408–410.

46 Holsti 1913, s. 265–275; Holsti K. J. 1963, s. 12.

47 Pietiäinen 1986, s. 169–171; Susiluoto 1987, s. 83.

ta pienten kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttamisesta. Venäjän imperiumi olisi hajonnut ja Saksan vaikutusvalta Itämeren alueella olisi heikentynyt.

Maailmanlaajuisesti merkittävää sosiologia ei Holstista tullut, mutta sen sijaan merkittävä suomalaisen sosiologian ja rauhanaatteen tutkija. Holsti määritteli rauhanaatteen seuraavasti:[48]

> "Rauhanaate tahtoo poistaa sodan valtioiden välisten riitaisuuksien äärimmäisenä ratkaisukeinona ja saada valtiot keskinäisissä suhteissaan vastedes jättämään riitansa kansainvälisen tuomioistuimen ratkaistavaksi, aivan niinkuin valtioiden sisäinen oikeusjärjestys kieltää yksityisiä käyttämästä väkivaltaa yksityisten tarkoitusperiensä toteuttamiseksi."

Tieteellisen toimintansa perusteella Holstia voi pitää sodankäynnin psykologisten ja sosiologisten lähtökohtien tuntijana. Taustalla vaikuttivat hänen jo ennen Ison-Britannian vuosia syventynyt sodanvastaisuutensa ja halunsa pohtia sodan syitä ja seurauksia. Professori Edvard Westermarckin osuutena oli toimia Holstin opiskelun tieteellisenä ohjaajana ja perehdyttää hänet Ison-Britannian poliittisiin oloihin ja maailmanvallan keskuksessa Lontoossa liikkuneisiin henkisiin virtauksiin. Samalle aatteelliselle pohjalle rakentunut ystävyys toi Westermarckin ja Holstin yhteen poliittisissa tavoitteissa myöhemminkin.

1.4 Pienten kansojen vapaa kehitys

Palattuaan Lontoosta Helsinkiin vuoden 1911 syksyllä Holstista tuli Helsingin Sanomien ulkomaantoimittaja. Hänen ensimmäisenä tehtävänään oli selostaa Italian—Turkin ja Balkanin sotia vuosina 1911—1913. Lähteinään hän käytti toisin kuin muut suomalaiset mieluummin englantilaisia kuin saksalaisia ja itävaltalaisia lehtiä. Näin Holsti oppi tuntemaan entistä paremmin englantilaisten suhtautumisen Euroopan poliittisiin ongelmiin. Vierailtuaan Lontoossa vuonna 1913 selostamassa Balkanin sodat päättäneen konferenssin kulkua Holsti ryhtyi Helsingin Sanomien palstoilla ennustamaan maailmansodan syttymistä. Holsti uskoi, että sota saattaisi tarjota Suomelle mahdollisuuden itsenäisyyden saavuttamiseen.[49]

Maailmansodan puhjettua Holstista tuli varaukseton länsivaltojen kannattaja. Muistelmissaan Holsti on huomauttanut, että hänen huolenaan oli, ymmärsivätkö muut suomalaiset, mistä sodassa oli loppujen lopuksi kysymys: "Maailmansota oli syttymässä, osattaisiinko meillä oikein orienteerautua? Ymmärrettäisiinkö, että kysymyksessä pohjimmiltaan tuli olemaan kansanvaltaisten aatteiden säilyminen ja voitto tai sotilasvaltaisen yksinvaltiuden verinen riemukulku kautta Manner-Euroopan?"[50] Holstin käsityksen mukaan länsivallat voittaisivat

---

48 Rudolf Holsti, Rauhanaate, Tietosanakirjan VII osa, s. 1551—1554. Helsinki 1915.

49 Holsti K. J. 1963, s. 12—13. Rudolf Holsti kirjoitti maailmansodan syistä, seurauksista ja kulusta Helsingin Sanomien ohella muun muassa Yhteiskuntataloudelliseen Aikakauskirjaan 3/1914, Merenkulun turvaaminen yleiseurooppalaisessa sodassa; 4/1914, Lloyd Georgen sotabudjetti. Valvojaan 8/1914, Katsaus ulkomaihin; 9/1914, Yleiseurooppalaisen sodan strategiat. Artikkeleiden lisäksi Holsti kirjoitti laajan teoksen, Maailmansota. Helsinki 1914—1916.

50 Muistelmia vuosilta 1903—1923, luvut III—V, s. 14, RHA 39, KA.

sodan ja Suomen-kysymys tulisi esille rauhankonferenssissa, jossa kansojen itsemääräämisoikeuden soveltaminen johtaisi Suomen itsenäisyyteen. Itsenäisyys olisi kuitenkin varmistettava yhteistoiminnassa Venäjän hallituksen ja länsivaltojen kanssa. Helsingin Sanomien signeeraamattomassa pääkirjoituksessa *Yleiseurooppalainen sota alkanut* 2. elokuuta 1914 Holsti kiirehtikin vakuuttamaan venäläisille, ettei Suomen lojaalisuutta ollut syytä epäillä. Holsti ei halunnut antaa oikeustaistelussa aseita Venäjän kiihkonationalistien käsiin. Suomalaiset eivät olleet separatistisia, vaan lakia kunnioittavia, kansallistuntoisia kansalaisia.[51]

Holstin kirjoitus on tulkittavissa hänen kehitysoptimistisen maailmankuvansa kautta. Holstille maailmanhistoria oli toisaalta edistyksen ja taantumuksen, toisaalta kansanvallan ja autoritaarisuuden välistä taistelua. Hänen mielestään kehitys Venäjällä kulki kohti kansanvaltaa, joten Suomen oli toistaiseksi syytä olla ärsyttämättä venäläisiä nationalisteja. Holstin ajatus maailmanhistoriallisesta kehityksestä selittää osaltaan hänen kriittistä suhtautumistaan Saksaan, aktivismiin ja jääkäriliikkeeseen.[52]

Holsti joutui mielipiteidensä vuoksi vaikeuksiin ylioppilasaktivistien kanssa. Saksalaissuuntautuneet ylioppilaat eivät voineet hyväksyä anglofiilisesti ajattelevaa ja kirjoittavaa Holstia. He hyökkäsivät voimakkaasti häntä vastaan sekä osakuntien kokouksissa että lehdistön palstoilla. Holsti puolestaan piti muun muassa Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan kokouksessa esitelmän *imperialistisista ja demokraattisista virtauksista Euroopan valtiollisessa kehityksessä viime vuosikymmenten aikana*. Esitelmässään hän arvosteli autoritaarista Saksaa ja puolusti demokraattista Isoa-Britanniaa.[53] Ristiriita huipentui syksyllä 1915 Holstin virkavapauteen kuraattorintoimesta. Vapautus kesti toimikauden viralliseen päättymiseen kevääseen 1917 saakka.[54] Holstin myöhemmälle toiminnalle oli merkittävää, että hän sai ylioppilaiden piiristä myös tukea ulkopoliittiselle suunnalleen. Merkittävimmät henkilöt olivat Hugo Valvanne (1894–1961), Eljas Erkko ja Urho Toivola (1890–1960; lähetystösihteeri Lontoossa 1921).[55] Heistä Valvanne ja Toivola kasvoivat Holstin luottomiehiksi hänen ulkoministerikaudellaan. Erkkojen johtamaan Helsingin Sanomiin Holsti puolestaan solmi hyvät suhteet myös ulkoministerikaudellaan.

Suomen kansallismieliset ryhtyivät selvittämään maailmansodan aikana puolueettomien maiden ja ympärysvaltojen mielipidettä Suomen-kysymyksestä. Eero Erkko (1860–1927) lähetti Holstin Pietariin Helsingin Sanomien asiamieheksi vuonna 1916.[56] Pietarissa Holsti solmi yhteyksiä sekä Venäjän vapaamieliseen oppositioon että ympärysvaltojen diplomaattiedustajiin.[57] Holsti uskoi

---

51 Pietiäinen 1986, s. 193–194; Rudolf Holsti, Yleiseurooppalainen sota alkanut. – Helsingin Sanomat 2.8.1914.

52 Pietiäinen 1986, s. 194. Holsti ja aktivistit – Pietiäinen 1986, s. 197–202.

53 Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan ptk. 16.11.1914 § 5, 11.10.1915 § 11, PPOA, HYK.

54 Pietiäinen 1986, s. 197–203; Soikkanen 1991, s. 40; Kertomus Suomen keisarillisen Aleksanterin -yliopiston toiminnasta lukuvuosina 1914–1917, s. 217–218; Pohjois-Pohjalaisen Osakunnan ptk. 20.9.1915 § 8, 24.1.1916 § 5, 14.9.1916 § 11, PPOA, HYK.

55 Pietiäinen 1986, s. 200.

56 Holsti K. J. 1963, s. 13.

57 Blomstedt 1969, s. 304–305.

Venäjän vapaamielisen opposition haluavan kehittää Suomen autonomiaa itsenäisyyttä kohti, mutta liberaalipuolueen, kadettien johtaja, professori Pavel Miljukóvin (1859–1943) ja Aleksandr Kerenskin (1881–1970) johtamat sosialistivallankumoukselliset tähtäsivät Suomen oikeuksien laajentamiseen vain autonomian puitteissa. Venäläiset tulkitsivat myöhempien tapahtumien valossa itsemääräämisoikeuden käsitteen eri tavoin kuin Holsti.[58] Venäjän sosiaalidemokraatit kannattivat kansallista itsemääräämisoikeutta, mutta heidän tavoitteenaan oli liittää eri kansallisuudet ja niiden puolueet mahdollisimman tiiviiseen yhteisrintamaan[59].

Holstin tulevan poliittisen linjan ja yhteyksien kannalta oli merkittävämpää ottaa yhteyttä ympärysvaltojen diplomaatteihin kuin tavata venäläisiä poliitikkoja. Holsti tapasi Ison-Britannian Pietarin-lähettilään Sir George Buchananin (1854–1924; Pietarin-lähettiläs 1910–1918) ja hänen amerikkalaisen virkaveljensä David Francisin (1850–1927; Pietarin-lähettiläs 1916–1918). He eivät juuri rohkaisseet Holstin toiveita Suomen mahdollisesta vapauttamisesta rauhankonferenssissa,[60] mutta luottamus Holstin ja länsivaltojen diplomaattipiirien välillä lienee saanut alkunsa näistä keskusteluista.

Saksalaisia kohtaan Holsti sen sijaan tunsi syvää antipatiaa. Tämä ei johtunut ainoastaan Saksan edustamasta militarismista, vaan myös saksalaisten suhtautumisesta Venäjän sorron alla eläneisiin kansallisuuksiin. Holsti arvosteli jälkikäteen myös suomalaisten sokeaa luottamusta saksalaisten poliittisiin pyrkimyksiin:[61]

> Ainoa seikka näin ollen, joka niihin aikoihin (v. 1914) kylläkin puuttui, oli aivan määrätietoinen suhtautuminen Saksan poliittisiin pyrkimyksiin. Sodan syttymisen hetkellä Saksa ei ollut kääntynyt Venäjän sorrossa olleiden vieraiden kansallisuuksien puoleen luvaten niille ja niiden poliittisille päämaaleille selvää kannatusta.

Vuodenvaihteesta 1916–1917 lähtien Holsti keskittyi Helsingin Sanomien palstoilla pohdiskelemaan kysymystä rauhanvalmisteluista. Holsti sekä tarkasteli presidentti Wilsonin rauhantarjousta molemmille sotiville liitoille että pohti kansojen liiton perustamista. Koska sotivilla liitoilla oli rauhan suhteen yhteisiäkin tavoitteita, oli Holstin mukaan odotettavissa, että kumpikin oli valmis pohtimaan ensiksi kysymystä kansojen liiton muodostamisesta, "jonka [liiton] tarkoituksena on vastaisen rauhan turvaaminen". Artikkelissaan Holsti korosti, että rauhan järjestelyissä on Euroopan pienten kansojen vapaus turvattava. Holsti myös referoi liittolaisten ajatuksia rauhanehdoista. Ne eivät olleet valmiita tinkimään aikaisemmista ehdoista: "Vihollisen on kokonaan luovutettava valtaamansa alueet, pienten kansain oikeudet on saatettava voimaan, sodasta kärsineen väestön vahingot on korvattava, Euroopan pienten kansain vapaa kehitys on

---

58 Pietiäinen 1986, s. 209–211. Tarkemmin Luntinen 1985, s. 96–100.

59 Kujala 1989, s. 21. Katso Suomen sosiaalidemokraattien näkemyksistä autonomian puolustamisesta Heikkilä 1993, s. 353–359.

60 Graham 1936, s. 91; Holsti K. J. 1963, s. 13.

61 Muistelmia vuosilta 1903–1923, luvut III–IV, s. 18, RHA 39, KA.

taattava."[62] Liittolaisten rauhantarjouksen ja ehtojen täytyi olla Holstille mieleisiä, koska niissä yksiselitteisesti pyrittiin sekä ehkäisemään sodan mahdollinen uudelleensyttyminen että turvaamaan Euroopan pienten kansojen olemassaolo. Näihin kansoihin Holsti laski kuuluvaksi vielä itsenäistä valtiota vailla olevat kansallisuudet.[63]

Holsti jatkoi aiheen käsittelyä vuoden 1917 alussa toteamalla, että molemmat sotilasliitot olivat suhteellisen yksimielisiä maailmanrauhan turvaamista koskevissa iäisyyskysymyksissä, mutta eripuraisia Euroopan valtiollisten olojen järjestelystä.[64] Holstin mielestä rauhanponnisteluilla oli suuri merkitys kansallisuusaatteen tunnustamiselle:[65]

> "Liittolaisten viitoittamalla tiellä kansallisuusperiaatteen hengessä on luonnollisesti aina helppo jatkaa, varsinkin kun tietää, miten puolueettomissakin maissa kunnioitetaan sellaisia oikeuden ja vapauden periaatteita ja kun myös presidentti Wilson, jos kuka, on juuri sellaisen rauhan asianajaja."

Selostaessaan myöhemmin Helsingin Sanomien lukijoille Ison-Britannian ulkoministerin Arthur Balfourin (1848–1930; ulkoministeri 1916–1919) vastausta Yhdysvaltojen presidentti Woodrow Wilsonille Holsti piti muutoksia niin suurvaltojen keskinäisissä suhteissa kuin kansojen sisäisissä oloissa välttämättöminä kestävän rauhan aikaansaamiseksi. Holsti suhtautui verrattain myönteisesti liittolaisten vaatimuksiin saksalaisen sotaa ihannoivan hengen hävittämisestä ja saksalaisten varusteiden supistamisesta niin kohtuulliseen määrään, etteivät ne voi uhata naapureita. Holsti myös kirjoitti, että "liittolaisten menestyksestä tulee riippumaan rauhallisen sivistyksen tulevaisuus ja kansainvälisten uudistusten kohtalo, joiden uudistusten toteuttamista toivovat uuden ja vanhan maailman suuret ajattelijat heti kun nykyiset onnettomuudet päättyvät."[66]

Liittolaisten keskuudessa esiintyneet näkemykset sodasta sotien lopettamiseksi vaikuttivat Holstin arvioihin. Hänen mukaansa oli selvää, että liittolaiset kannattivat sellaisten kansainvälisten suhteiden luomista, jotka tekisivät sodat vastaisuudessa mahdottomiksi. Tähän liittyi olennaisesti kysymys riitojen ratkaisemisesta sovinto-oikeudellista tietä. Holsti kertoi myös Saksan ja Itävalta-Unkarin olevan valmiita hyväksymään tämän menettelyn. Samassa yhteydessä Holsti viittasi pienten kansojen oikeuksiin ja referoi venäläisen vapaamielisen lehden *Russkaja Voljan* vaatineen, että liittolaisten oli sisäpolitiikassaan pidettävä velvoittavana pienten kansojen oikeuksien tunnustamista.[67]

---

62 Rudolf Holsti, Presidentti Wilsonin välitystarjous. — Helsingin Sanomat 28.12.1916.

63 Ajatus perustuu Holstin muistiinpanoihin vuosilta 1914–1917 käsitteistä valtio, kansa ja kansallisuus. Muistiinpanoja kehityssuunnista, RHA 9, KA.

64 Rudolf Holsti, Katsaus viime viikon ulkopoliittisiin ja sotatapahtumiin. — Helsingin Sanomat 14.1.1917.

65 Rudolf Holsti, Diplomaattista väittelyä sodasta. — Helsingin Sanomat 17.1.1917.

66 Rudolf Holsti, Rauhan kysymys, Uusi Englannin nootti Yhdysvalloille. — Helsingin Sanomat 20.1.1917.

67 Rudolf Holsti, Katsaus viime viikon ulkopoliittisiin ja sotatapahtumiin. — Helsingin Sanomat 21.1.1917.

> ... Kun siis liittolaiset ovat julistaneet vaativansa oikeuden ja vapauden turvaamista kaikille Euroopan kansoille niin suurille kuin pienillekin, huomautti mainittu pietarilainen lehti, että tämä kansallisuusaatteen henkeä vastaava periaate oli poikkeuksetta saatettava voimaan. Sen vuoksi sanoi lehti, me pidämme myös liittoutuneiden sisäpolitiikassa velvoittavina pienten kansallisuuksien oikeuksien tunnustamista, joka äskettäin viimeisessä diplomaattisessa nootissa julkaistiin yhtenä sodan päämääristä ja tulevan rauhan välttämättömänä ehtona...

Lehden kannanotot pienten kansojen oikeuksien tunnustamisesta selittävät, miksi Holsti pyrki yhteistyöhön Venäjän sosiaalidemokraattien kanssa. Sekä Holsti että vapaamieliset venäläiset kannattivat Euroopan pienten kansojen oikeuden ja vapauden turvaamista. Tavoitteet olivat kuitenkin erilaiset: venäläiset halusivat liittää eri kansallisuudet tiiviiseen yhteisrintamaan länsivaltoja vastaan, Holsti puolestaan toivoi kansallisuuksien muodostavan itsenäisiä valtioita.

1.5 Kansallisuus ja itsemääräämisoikeus

Muistiinpanoissaan *Kehityssuunnista* Holsti pohdiskeli kansallisuuden ongelmaa. Hän katsoi Itävalta-Unkarin, Puolan ja Saksan esimerkkien osoittaneen, että kansallisuus voi ehdottomasti muodostaa oman kokonaisuutensa, joka käy olemassaolon taistelua valtiollisista rajoista välittämättä. Varsinainen valtiovalta eli hallitseva kansallisuus saattoi käydä taistelua sitä omaa väestöään vastaan, joka lukeutui toisiin kansallisuuksiin.[68]

Holsti pohti muistiinpanoissaan myös käsitteen kansallisuus merkitystä. Hänen mielestään tapauksissa, jolloin taistelu eri kansallisuuksien välillä on erityisen kiivas, voimistuu kansallistunne ja yksilöt tahtovat jyrkästi pysyä kansallisuudessaan. Kansallisuus on siis tunnustettava olemassaolon taistelua käyväksi kokonaisuudeksi. Holsti korosti, että voimakas kansallistunto saattaa muodostaa oman valtiollisenkin kokonaisuuden. Kansallisuudet saattavat myös särkeä eri valtioiden välisiä rajoja.[69]

Holstin mielestä maailmansodan tulevat seuraukset liittyivät oleellisesti kansallisuuskysymykseen ja pienten kansojen kansainvälis-oikeudelliseen asemaan. Holsti käytti darwinismia hyväkseen perustellessaan Suomen oikeutta kansalliseen itsemääräämisoikeuteen, mutta hän tunsi myös sympatiaa muita Euroopan ja Venäjän vähemmistökansoja kohtaan.

Maailmansodan pitkittyminen sai Holstin pohdiskelemaan uudelleen sodan vaikutusta yhteiskuntaan. Hän teki politiikasta tiedettä. Käsikirjoituksessaan *Eräitä yhteiskuntapolitiikan sosiologisia periaatteita* Holsti kirjoitti sodan kuuluvan inhimillisen yhteiskuntaelämän sairaalloisiin ilmiöihin, joiden tuhoisia seurauksia täytyi korvata rauhantyöllä, jonka voimakkuus riippui sodan tuhojen laajuudesta. Käsikirjoituksessaan Holsti tarkasteli myös kansojen taistelua olemassaolostaan. Hän lähti liikkeelle yleisen kehitysopin pääpiirteistä kritikoiden käsitystä, että inhimillisten yhteiskuntaryhmien muodostuminen olisi johtunut sotaisesta yhteistoiminnasta ulkoisia vihollisia vastaan. Holsti ei myöskään

---

68 Muistiinpano "Kehityssuunnista", RHA 9, KA.

69 Muistiinpano "Kehityssuunnista", RHA 9, KA.

hyväksynyt ajatusta, että luonnonkansojen sodissa voittajina olisivat selvinneet ne yhteiskunnat, joiden sotilaallinen järjestäytymisaste olisi ollut korkein. Hän painotti tällaisiin tulkintoihin tultavan poimimalla äärimmäisen yksipuolisesti Darwinin ja Spencerin selityksiä.[70] Holstin ajatuksia voidaan tulkita rauhanaatteen ja demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen puolustamiseksi.

Käsikirjoituksen jälkiosassa Holsti käsitteli *Yhteiskuntien taistelua olemassaolosta*. Oleellisena osana käsikirjoitusta oli jo väitöskirjasta tuttu käsite valtio ja sen kytkeytyminen kansallisuuskysymykseen. Holstin valtio oli sosiologinen yhteiskunta, joka kävi jatkuvaa olemassaolon taistelua. Holstin mielestä valtiolla oli suurempi itsemääräämisen oikeus kuin muilla yhteiskunnilla. Ulkopolitiikallaan valtio saattoi vaikuttaa vaiheisiinsa; sellaista itsenäisyyttä ei Holstin mielestä ollut toisilla yhteiskunnilla. Valtion yleisimpänä tunnusmerkkinä oli oma maa-alue ja lisäksi oma, toisista hallituksista riippumaton hallitus eli toisin sanoen suvereeninen itsemääräämisen oikeus niin sisäisissä kuin ulkoisissakin suhteissa. Holsti kirjoitti, että valtioiden sisällä tapahtuva olemassaolon taistelu ilmenee eri kansallisuuksien välisessä ja usein sangen katkerassa kilpailussa.[71]

Holsti sai tukea ajatuksilleen kansallisuuksista valtioiden muodostajina Yhdysvaltain presidentti Wilsonin rauhanaloitteista. Holsti katsoi rauhanponnisteluilla olevan suuri merkitys kansallisuusaatteen tunnustamiselle. Hänen mielestään liittolaisten viitoittamalla tiellä, kansallisuusperiaatteen hengessä oli helppo jatkaa, varsinkin kun puolueettomissa maissa kunnioitettiin oikeuden ja vapauden periaatteita. Presidentti Wilsonia Holsti piti näiden periaatteiden kannattajana.[72]

* * *

Holsti piti kansainvälisen yhteistyön kulmakivinä kansojen itsemääräämisoikeuden ja kansallisten vähemmistöjen oikeuksien kunnioittamista sekä kansainvälisen rauhantilan edistämistä. Kansainliitto[73] soveltui alusta alkaen Holstin demokratiaihanteeseen: hän oli itse liberaalihenkinen nuorsuomalainen ja piti liberaaleja Woodrow Wilsonia ja David Lloyd Georgea aatteellisina hengenheimolaisinaan. Holstin periaatteiden muotoutumisella oli sekä aatteellinen että kansainvälispoliittinen tausta. Myös Holstin yhteistyö johtavien vapaamielisten nuorsuomalaisten Eero Erkon ja K. J. Ståhlbergin (1865—1952; presidentti 1919—1925) kanssa 1910-luvulla vaikutti hänen poliittiseen linjaansa.[74]

Ensimmäisen maailmansodan lopulla keskusteltiin nuorsuomalaisten ja sosiaalidemokraattien piirissä tulevista rauhanjärjestelyistä anglosaksisessa

---

70 Holstin käsikirjoitus. Yhteiskunnallinen kehitysoppi: Eräitä yhteiskuntapolitiikan sosiologisia periaatteita, RHA 9, KA.

71 Holstin käsikirjoitus. Yhteiskunnallinen kehitysoppi: Eräitä yhteiskuntapolitiikan sosiologisia periaatteita, RHA 9, KA; Holsti 1913, s. 280—281.

72 Rudolf Holsti, Diplomaattista väittelyä sodasta. — Helsingin Sanomat 17.1.1917.

73 Aikalaiset käyttävät myös termiä "Kansojen liitto". Yhteneväisyyden vuoksi tutkimuksessa puhutaan Kansainliitosta.

74 Turtiainen 1978, s. 10—11.

hengessä. Liittoutuneiden rauhantarjoukset herättivät myös ajatuksia Kansainliiton aikaansaamisesta. Holsti oli ajatuksen varaukseton kannattaja. Hän lienee saanut ajatuksilleen vaikutteita akateemiselta opettajaltaan filosofian professori Arvi Grotenfeltilta ja kansanedustaja, Helsingin yliopiston ylikirjastonhoitaja Georg Schaumanilta (1870–1930). Schaumanin mukaan oli lähinnä presidentti Wilsonin ansio, että Kansainliiton muodostamisesta oli tullut vakavasti pohdittu sotapäämäärä. Kansainliitto takaisi jokaiselle siihen kuuluvalle valtiolle alueellisen koskemattomuuden, ja oli itsestään selvää, että liitosta muodostuisi turva Suomen kaltaisille pienille valtioille. Niiden ulkopoliittisena päämääränä tuli olla Kansainliiton muodostaminen.[75]

Vuoden 1917 aikana nuorsuomalaisten ylläpitämässä Valvoja-lehdessä kirjoitettiin runsaasti tulevista rauhanjärjestelyistä. Koska Holsti kuului koko maailmansodan ajan lehden toimituskuntaan, on ilmeistä, että Valvojan palstoilla käyty keskustelu maailmanrauhan turvaamisesta oli hänen toimituspoliittisten näkemystensä mukaista. Perusteellisin tämänsuuntaisista kirjoituksista oli professori Arvi Grotenfeltin katsaus maailmanrauhan edellytyksiin. Grotenfeltin mukaan tuli etsiä keinoja, joilla voitaisiin täydentää niitä kansainvälisiä laitoksia, joiden pitäisi turvata ja taata rauhan pysyvyys, sekä kehittää kansainvälisen oikeuden periaatteita selvemmiksi. Kansallisen suvaitsevaisuuden periaate vähemmistökansallisuuskysymyksissä tarjosi Grotenfeltin mukaan suotuisat edellytykset maailmanrauhalle. Grotenfelt korosti Holstin tavoin veljeyden aatteen merkitystä ja kiinnitti myös huomiota Euroopan radikaalin, valistuneen yleisen mielipiteen merkitykseen uutta rauhanyhteisöä rakennettaessa. Lopullisena tavoitteena hän piti Euroopan Yhdysvaltojen aikaansaamista.[76]

Itsemääräämisoikeutta vailla olleiden kansojen asema tuli vuoden 1917 aikana entistä enemmän esille myös Holstin lehtikirjoituksissa. Hän kirjoitti Helsingin Sanomissa 28. tammikuuta 1917 olevan itsestään selvää, ettei aikaisemmin valloitettuja kansoja saanut pitää vastoin niiden tahtoa toisten valtakuntien alaisuudessa, ja viittasi Wilsonin esittäneen tämän näkökohdan hyvin selkeästi. Holsti myös lainasi Wilsonin ajatusta siitä, miten Monroe-oppi olisi ulotettava yleismaailmalliseksi poliittiseksi ohjeeksi: yhdenkään kansakunnan ei tulisi pyrkiä ulottamaan herruuttansa toisten yli, vaan jokaiselle kansalle myönnettäisiin oikeus vapaaseen itsemääräämiseen. Holstin mielestä näin turvattaisiin kansainvälisissä suhteissa yleinen valtioiden välinen tasa-arvoisuus. Wilsonin ajatuksiin viitaten tällä tarkoitettiin kansojen olemassaolon turvaamista sekä uskonnon ja taloudellisen kehityksen vapautta.[77]

Holsti korosti päättäväisesti myös pyrkimyksiä pysyvään rauhaan. Varhaisemmat pasifistiset virikkeet kuvastuivat hänen luonnehdinnassaan sotavoimien tarpeellisuudesta uudessa järjestelmässä: Vielä on itsestään selvää, että sikäli kuin tuleva kansainvälinen poliittinen järjestäytyminen estää sotien syttymisen,

---

75 Schauman 1918, s. 16, 20. Kirja on liitetty Holstin henkilöarkiston kokoelmaan.

76 Arvi Grotenfelt 1917, s. 268–271, 278.

77 Rudolf Holsti, Katsaus viime viikon ulkopoliittisiin ja sotatapahtumiin, tulevan rauhan yleisistä perusteista. – Helsingin Sanomat 28.1.1917. On kuitenkin huomattava, että Holsti lainasi tai Wilson esitti vain Monroe-opin positiiviset puolet. Tarkemmin presidentti Wilsonin julistuksen vastaanotosta Suomessa. – Havia 1986, s. 154–163.

ei armeijoja eikä laivastoja tarvita nykyisiin tarkoituksiinsa. Niitä tarvitaan silloin yksinomaan järjestyksen ylläpidon välineiksi.[78]

Holsti nimitettiin maaliskuussa 1917 Oskari Tokoin senaatin salkuttomaksi senaattoriksi, jonka tehtäväksi suullisesti määriteltiin ulkopoliittisten tapahtumien seuraaminen ja yhteydenpito länsivaltojen Pietarissa oleviin edustajiin. Käytännössä Holsti nimitettiin kansainvälisen politiikan seuraajaksi. Senaattoriksi nimittäminen merkitsi suurta muutosta. Holsti erosi Helsingin Sanomien ulkomaantoimittajan tehtävistä ja jätti virallisesti lehtimiestyön. Hän kuitenkin kirjoitti sanomalehtiin signeeraamattomia katsauksia Suomen ulkopolitiikasta.[79]

Vuosi 1917 muutti nopeasti ja radikaalisti Holstin poliittisen ajattelun perusteet: perustuslaillinen asenne sai väistyä ja yhteistoiminnasta tuli poliittinen ohjenuora. Taustalla vaikuttivat Venäjän maaliskuun vallankumous, tsaarin kukistuminen sekä Suomen uusi poliittinen asema. Suomen oli nyt Holstin mielestä pyrittävä varovaiseen ja maltilliseen yhteistyölinjaan Venäjän väliaikaisen hallituksen kanssa. Päämääränä oli Suomen itsenäisyys, jolla ei kuitenkaan olisi arvoa, mikäli sen perusteet eivät olisi vakaalla pohjalla. Suomen olisikin luotava uudelleen suhteensa uuteen Venäjään sekä tukeuduttava itsenäisyyden tunnustamisen hankkimisessa länsivaltoihin.[80]

Maailmansodassa tapahtui merkittävä muutos Yhdysvaltojen liityttyä ympärysvaltojen puolelle huhtikuun alussa 1917. Nuorsuomalaisten puoluekokouksessa 15.–16. huhtikuuta 1917 Holsti piti maailmanpolitiikan tapahtumiin liittyen alustuksen Suomen valtiollisesta asemasta. Holstin mielestä kansainvälisten tapahtumien nopeat muutokset vaativat kaikilta kykyä ajatella järkevästi ja harkiten. Vanhoista sympatioista ja antipatioista oli irtaannuttava, sillä kaikilla kansallisuuksilla oli nyt yhteinen tavoite: itsemääräämisoikeus. Toisaalta Holsti muistutti, ettei suomalaisten pitänyt korostaa maailmalle tahtovansa kansakunnaksi kansakuntien joukkoon. Holsti katsoi kansallisen itsemääräämisen kysymystä reaalipoliittisesta näkökulmasta.[81] Hän muistutti, että Suomella oli jo jotain sellaista, mitä ei muilla Venäjän alaisilla kansallisuuksilla ollut:[82]

> "Arvoisat kansalaiset, missä te olette nähneet liettualaisten ja virolaisten parlamentit koolla ja missä ukrainalaisten. Niitä ei ole. Mutta me olemme saaneet eduskunnan koolle ja lain ja myös järjestyksen mukaan kuuluu tälle eduskunnalle ratkaista Suomen kohtalo."

Holstin maltillista linjaa tukivat muun muassa professori K. J. Ståhlberg sekä nuorsuomalaiset E. N. Setälä ja W. A. Lavonius (1874–1932). Sen sijaan aktivistit eivät hyväksyneet Holstin ajatuksia. Heidän joukossaan olivat muun muassa senaattori Otto Stenroth (1861–1939; ulkoministeri 27.5.1918–27.11.1918) ja senaatin ulkomaanasioiden asiantuntija Heikki Renvall (1872–1955). Terävintä

---

78 Rudolf Holsti, Katsaus viime viikon ulkopoliittisiin ja sotatapahtumiin, tulevan rauhan yleisistä perusteista. – Helsingin Sanomat 28.1.1917.

79 Pietiäinen 1986, s. 227–228; Helsingin Sanomien palkkiokirjan kirjoittajakortisto 1918–1931, PAs; Kertomus Suomen Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston toiminnasta lukuvuosina 1914–1917, s. 17, 267.

80 Pietiäinen 1986, s. 403–404.

81 Pietiäinen 1986, s. 230.

82 Rudolf Holstin alustus, RHA 35, KA; Pietiäinen 1986, s. 231.

kritiikkiä Holstia vastaan esitti entinen Helsingin Sanomien toimitussihteeri, Uusi Päivä -lehden johtokunnan jäsen Eino Railo (1884–1948). Kyseessä oli taistelu ententemielisen Holstin ja Saksaan tukeutuvan itsenäisyysliikkeen välillä. Holstin mielestä aktivistien toiminta suuntautui kansanvaltaistuvaa Venäjää ja länsivaltoja vastaan. Railo puolestaan nimesi Holstin anglomanian pääedustajaksi ja totesi, ettei kukaan muu kuin Holsti olisi voinut taitavammin ja kavalammin ajaa Suomen kansaa ententeystävällisempään henkeen Helsingin Sanomien sotakatsauksissa.[83] Holstin ja aktivistien välien kiristymisellä oli kauaskantoisia seurauksia Suomen ulkopolitiikan muotoutumisessa. Holsti joutui poliittiseen paitsioon ja näyttää siltä, että pyrkiessään ulkoministerikaudellaan toteuttamaan kansojen itsemääräämisen periaatetta Holsti koki kovinta vastustusta entisten aktivistien taholta.

Holsti oli kuitenkin varaukseton kansojen itsemääräämisoikeuden kannattaja. Toisaalta hän kansainvälistä politiikkaa ymmärtävänä piti varmana, että maailmansodan lopputulos vaikuttaa pienten kansojen asemaan. Ilman kansainvälisiä takeita ja Venäjän suostumusta ei itsenäisyyttä voitaisi saavuttaa. Venäjällä vallitsevaa anarkiaa oli käytettävä hyväksi ja oli hakeuduttava yhteistyöhön länsivaltojen ja vapaamielisten venäläisten kanssa.[84]

Holsti laati puhedisposition eduskunnan istuntoon 4. joulukuuta 1917, mutta koska puheita ei tuolloin sallittu, se jäi pitämättä. Puheluonnoksen analysointi osoittaa, mitä Holsti ajatteli Suomen asemasta. Suomi poikkesi oleellisesti muista Venäjän reuna-alueista sikäli, että se oli valmis maantieteellinen kokonaisuus eli valtio, kuten hän oli muistiinpanoissaan *Kehityssuunnista* määritellyt. Suomella oli myös valmis perustuslaillinen kokonaisuus ja maa oli taloudellisesti omavarainen alue. Vienan Karjalan ja Aunuksen kohtalon Holsti halusi ratkaista kansanäänestyksellä.[85] Muista Venäjän reuna-alueista Holsti totesi yksiselitteisesti menševikkien pää-äänenkannattajan *Rabotšaja Gazetan* toimituksessa 13. joulukuuta entiselle työministeri Matvei Ivanovitš Skoboleville (1885–1938): "Me olemme kypsät, Venäjän muut osat eivät!"[86]

* * *

Miksi Holsti ei kannattanut Venäjän vähemmistökansallisuuksien itsenäistymistä? Olivatko Holstin sanat ja teot ristiriidassa hänen omaksumiensa periaatteiden – vähemmistökansojen oikeuksien puolustaminen ja kansojen itsemääräämisoikeus – kanssa? Holsti ei halunnut vaarantaa Suomen itsenäistymistä sitomalla sitä muiden kansallisuuksien kohtaloihin. Toisaalta Venäjän vähemmistökansallisuudet eivät Holstin mielestä olleet vielä saavuttaneet sellaista kehitystasoa, jota valtiokokonaisuus edellytti. Muistiinpanoissaan *Kehityssuunnista* Holsti oli määritellyt valtion kokonaisuudeksi, jolla oli kansallistunteen

83 Pietiäinen 1986, s. 232–233.

84 Pietiäinen 1986, s. 257–259.

85 Holstin puheluonnos 4.12.1917, RHA 33, KA; Pietiäinen 1986, s. 258.

86 Pietiäinen 1986, s. 261.

lisäksi oma maa-alue ja toisista hallituksista riippumaton hallitus. Näin ajateltuna Holstin poliittinen toiminta ei ollut ristiriidassa hänen omaksumiensa ihanteiden kanssa. Holsti tunsi sympatiaa Venäjän reuna-alueiden itsemääräämispyrkimyksiä kohtaan, mutta poliittisesti ne eivät vielä olleet Holstin periaatteiden mukaan kypsiä valtion muodostamiseen.

Holstin poliittisen toiminnan teoreettiset lähtökohdat perustuivat sosiologian soveltamiseen käytännön politiikkaan, pasifismiin ja demokraattisen sekä liberaalin yhteiskuntajärjestelmän ihannointiin. Vaikutteita Holsti omaksui Länsi-Euroopan maissa vallinneesta idealistisesta hengestä, jossa vaadittiin kansainvälisten suhteiden perusteiden täydellistä muuttamista: kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttamista ja Kansainliiton perustamista. Holstin politiikan teorian muotoutumiseen vaikuttivat oleellisesti ajan poliittiset mullistukset: tsaarin imperiumin hajoaminen, demokraattisen ja autoritäärisen järjestelmän välinen taistelu, ensimmäinen maailmansota ja kansallisuusaatteen voimakas nousu entisen Venäjän valtakunnan reuna-alueilla.

Ensimmäisen maailmansodan seurauksena Eurooppaan syntyi monia uusia valtioita: Suomi, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Tšekkoslovakia ja Jugoslavia. Myös Valko-Venäjä ja Ukraina tavoittelivat itsenäisyyttä. (Kartta: Jari Järvinen)

III DIPLOMAATIN VALINTA: HEIMOYHTEISTYÖ

1 DIPLOMAATTINA LONTOOSSA (tammikuu 1918 – joulukuu 1918)

Venäjän tsaari Nikolai II:n (1868–1918) imperiumiin kuului 1890-luvun lopulla noin 125 miljoonaa alamaista. Heistä runsaat puolet lukeutui yli sataan ei-venäläiseen vähemmistökansallisuuteen. Venäläisen tulkinnan mukaan vähemmistökansojen asuttamat alueet, Suomea lukuunottamatta, olivat kiinteä ja erioikeuksia vailla oleva osa yhtenäistä ja jakamatonta Venäjää. Nationalismin voimistuminen vähemmistökansallisuuksien keskuudessa 1850-luvulta lähtien merkitsi sekä Suomessa että Baltiassa kansallisen heräämisen aikaa.[1]

Baltiassa kilpailevina voimina olivat Venäjän tsaarin hallitus, Baltian saksalainen vähemmistö ja Baltian kansallinen liike. Samanaikaisesti Venäjällä voimistui kiihkoisänmaallinen liike – slavofiilisyys.[2] Venäjän tsaari oli monien kansojen yhteinen hallitsija, mutta slavofiilisyyden nousun myötä venäläiset alkoivat korostaa isäntävaltaansa valtakunnassa. Tämä merkitsi määrätietoista pyrkimystä tsaarin imperiumin yhtenäistämiseen, minkä vuoksi vähemmistökansojen kansallista omalaatuisuutta pyrittiin tukahduttamaan. Toisaalta Baltiassa venäläiset suosivat pitkään kansallista liikettä saadakseen tukea saksalai-

---

1 Polvinen 1985, s. 30–31; Kirkinen 1986, s. 347. Katso myös Jussila 1984, s. 91–102. Tarkemmin vähemmistökansallisuuksista Zetterberg 1978, s. 15–42. Termillä vähemmistökansallisuus tarkoitetaan ihmisryhmää, joka eroaa kielellisesti, uskonnollisesti tai kansallisuudeltaan laajemmasta yhteiskunnasta, jossa tämä ihmisryhmä elää. – Tarkemmin käsitteestä vähemmistö ja sen tulkinnoista Kostiainen 1994, s. 9–41. Tarkemmin kansallisesta heräämisestä ja suomalais-virolaisista yhteyksistä Granfelt 1917, s. 119, 121–124; Harmas 1961, s. 278; Zetterberg 1974, s. 283–287; Zetterberg 1977, s. 18–26; Kirkinen 1986, s. 347; Raun 1989, s. 98–104; Zetterberg 1989 a, 59–66. Nationalismista Killinen 1964, s. 27–39; Kemiläinen 1984, s. 105–120.

2 Raun 1989, s. 84. Tarkemmin Luntinen 1981, s. 78; Polvinen 1985, s. 32–33.

sia vastaan. Muutos Venäjän Baltian-politiikassa tapahtui 1880–1890-luvuilla, jolloin Venäjän keskushallitus toimeenpani Baltiassa hallinnollisia ja kulttuurillisia uudistuksia. Niiden tarkoituksena oli yhdistää Baltia entistä lähemmin muuhun Venäjän valtakuntaan.[3]

Jo 1900-luvun alussa, mutta erityisesti Venäjän vuoden 1917 maaliskuun vallankumouksen jälkeen kansalliset vaatimukset alkoivat hahmottua Baltiassa. Virolaiset, lättiläiset ja liettualaiset vaativat selkeästi itsehallintoa, mutta tähän ei Venäjän väliaikainen hallitus suostunut. Syynä oli saksalaisten vaikutusvallan jatkuva kasvu Baltiassa.[4] Bolševikeille puolestaan kansojen itsemääräämisenoikeus merkitsi aluksi proletariaatin – ei kansojen tai kansakuntien – itsemääräämistä. Tämän periaatteen avulla bolševikit toivoivat saavansa Venäjän vähemmistökansojen tuen puolelleen taistelussa tsaarin valtaa vastaan. Vuoden 1917 lokakuun vallankumouksen jälkeen tilanne oleellisesti muuttui: Venäjää ei enää katsottu sortavaksi kansakunnaksi. Näin ollen vähemmistökansoilla ei pitänyt enää olla syytä erota sen yhteydestä.[5]

Neuvostohallitus joutuikin julkaisemaan pian valtaannousunsa jälkeen Vladimir Iljitš Leninin (1870–1924) ja Josif Vissarionovitš Stalinin (1879–1953) allekirjoittaman julistuksen Venäjän kansojen oikeuksista. Se sisälsi myös lupauksen kansojen itsemääräämisoikeudesta aina valtakunnasta eroamiseen saakka. Leninille kansojen itsemääräämisoikeus merkitsi, että jokaisella kansakunnalla oli oikeus irtautua Venäjästä ja luoda itsenäinen valtio. Toisaalta kansalla, joka ei tätä oikeutta tahtonut käyttää, ei ollut lupaa vaatia erioikeuksia. Käytännössä Leninin ajatuksena oli *yhdistyminen eroamisen kautta* eli Venäjän kansojen vapaaehtoinen yhdistyminen sosialismin toteutuessa. Lenin näytti siis hylkäävän Venäjän kansalliset edut pirstomalla hetkellisesti entisen tsaarin imperiumin.[6]

Baltian maissa mahdollisuus irtautua Venäjästä tarjosi tilaisuuden kansallisen itsemääräämisoikeuden toteuttamiseen. Käytännössä se ei kuitenkaan ollut näin yksinkertaista. Stalinin kirjoituksista ilmenee, että itsenäisyyttä ei aiottu myöntää porvarillisille hallituksille, vaan riippumattomuuden oli synnyttävä proletariaatin tahdosta.[7] Lisäksi selvennyksessään kansallisuuspolitiikan tarkoituksesta Stalin toteaa, että "kysymystä kansojen oikeudesta vapaaseen irrottautumiseen ei ole lupa sekoittaa kysymykseen, täytyykö jonkin kansakunnan tänä tai tuona ajankohtana ehdottomasti erota".[8]

---

3 Buchan 1923, s. 100–101; Luntinen 1981, s. 129–130; Polvinen 1985, s. 32–35; Raun 1989, s. 81. Tarkemmin Niitemaa 1959, s. 311–315; Thaden 1964, s. 49, 198–199; Thaden 1984, s. 198–199; Polvinen 1990, s. 77–78.

4. von Rauch 1953, s. 190–194; von Hehn 1956, s. 119–124; Zetterberg 1978, s. 203–205; Zetterberg 1989 a, s. 68–69. Katso Liettuan erikoisasemasta Anderson 1959, s. 277; Paasivirta 1987, s. 135–136; Zetterberg 1989 a, 69. Tarkemmin Baltian maiden tiestä kansallisvaltioiksi Jansen 1994, s. 139–150.

5 Tarulis 1959, s. 1–8; Kalleinen 1987, s. 99–100. Tarkemmin Soikkanen 1984, s. 171–181.

6 Polvinen 1987 I, s. 52–53; Ketola 1989, s. 20; Rinta-Tassi 1989, s. 124. Tarkemmin Leninin käsityksistä kansojen itsemääräämisoikeudesta Carrére d'Encausse 1978, s. 40–41; Polvinen 1990, s. 102–113.

7 Rinta-Tassi 1989, s. 126–127.

8 Tarulis 1959, s. 23–24; Ketola 1989, s. 19.

Käytännössä Neuvosto-Venäjän omaksuma linja olikin kaksitahoinen. Stalinin muotoilemassa neuvostohallituksen julistuksessa vuodelta 1917 (periaatteet oli kirjoitettu jo vuonna 1913) todettiin Venäjän kaikkien kansojen olevan tasaarvoisia, suvereeneja ja itsemääräämisoikeuden perusteella oikeutettuja vapaaseen eroamiseen ja täydelliseen riippumattomuuteen Venäjästä.[9] Saksan sotilaallisten tappioiden myötä neuvostohallituksen asennoituminen Venäjän länsi- ja luoteisrajalle syntyneitä valtioita kohtaan alkoi muuttua: puna-armeijan osastot aloittivat vuoden 1918 lopulla hyökkäyksen kaikkia kolmea pientä Itämeren maata vastaan. Pyrkimys takaisin kohti yhtenäistä ja jakamatonta Neuvosto-Venäjää oli voimistumassa.[10] Käytännössä Neuvosto-Venäjän uusi Baltian-politiikka ilmeni esimerkiksi Viron vuoden 1918 itsenäisyystunnustuksen eväämisenä. Neuvosto-Venäjän ulkopolitiikan toimeenpanevan elimen Narkomindelin johtaja kansankomissaari Georgi Tšitšerin (1872–1936; ulkoasiainkomissariaatti 1918–1930) perusteli toimenpidettä toteamalla, että "itsenäisyyden tunnustamisvaatimus ei saa olla pienen ryhmän muotoilema, vaan hankkeen takana täytyy olla kokonainen kansa."[11]

Neuvosto-Venäjän ja Saksan välisten rauhanneuvotteluiden pitkittyessä Saksan miehityksen uhka käänsi virolaisten ajatukset täyteen itsenäisyyteen. Joulukuussa vuonna 1917 Viron maapäivien vanhinten neuvosto päätti julistaa Viron itsenäiseksi, mikäli Saksa miehittäisi sen. Näin Viron-kysymyksestä tulisi kansainvälinen.[12] Brest-Litovskin rauhansopimuksessa 3. maaliskuuta 1918 ja sen lisäyksessä (27.8.1918; Berliinissä) Neuvosto-Venäjän hallitus tunnusti, että Baltian kuului päästä eroon Venäjästä kansojen itsemääräämisoikeuden nojalla. Tämän kompensaatioksi taattiin Venäjälle tullihelpotusten ohella vapaasatamat Tallinnassa ja Riiassa. Käytännössä Venäjä oli kuitenkin menettänyt otteensa Baltiassa. Baltian alueen pienet maat olivat joutuneet Saksan etupiiriin[13]. Isolle-Britannialle tämä merkitsi välitöntä uhkaa, koska Venäjän raaka-ainevarojen avulla Saksan pelättiin jatkavan länsirintaman uuvutussotaa.[14] Saksalaisten

---

9 Tarulis 1959, s. 9. Julistukseen vedoten Viro julistautui itsenäiseksi helmikuussa 1918, samoin Liettua. Latvia sen sijaan julistautui itsenäiseksi vasta marraskuussa 1918 saksalaismiehityksen päätyttyä. Saksan tappion myötä Baltian maissa muodostettiin nopeasti väliaikaiset hallitukset, joiden johdossa oli Virossa Konstantin Päts, Latviassa Karlis Ulmanis ja Liettuassa Augustinas Voldemaras. – Esimerkiksi Paasivirta 1987, s. 152; von Rauch 1970, s. 52–54.

10 Tarulis 1959, s. 34; Sullivan 1978, s. 31; Paasivirta 1987, s. 198. Katso Neuvosto-Venäjän Baltian-politiikasta englantilaista näkökulmaa Carr 1964, s. 312–313.

11 Joffen vastaus Viron itsenäisyyskysymykseen 26.5.1918, s. 80, SDFP I. Neuvosto-Venäjän uutta sotaisampaa politiikkaa osoitti 13.11.1918 Brest-Litovskin rauhansopimuksen mitätöinti sekä neuvostohallituksen maailmanvallankumouksen suunnitelmat. Tämä ilmeni varsinkin vuosina 1918–1919 julkaistuissa vetoomuksissa, jotka oli osoitettu eri maiden hallitusten sijasta "kansoille ja työläisille". Muutenkin Neuvosto-Venäjän edustajien julkilausumat olivat usein melko propagandistisia. – Hovi O. 1980, s. 64–65; Uldricks 1979, s. 61; Tšitšerinin nootti Lockhardille 27.6.1918, s. 81–82, SDFP I. Katso Ison-Britannian asennoitumisesta Neuvosto-Venäjän uuteen politiikkaan kenraali Sir Henry Wilsonin kirjelmä vastatoimista Venäjää vastaan Ullman 1961, s. 11–12; Anderson 1971, s. 328.

12 Niitemaa 1959, s. 341; Raun 1989, s. 133. Virolaiset pohtivat kuitenkin myös maansa olemassaolon turvaamista erilaisten liittoutumien avulla. – Tarkemmin erilaisista liittomahdollisuuksista Piip 1923, s. 44; Laaman 1964, s. 189; Piip 1966, s. 70; Zetterberg 1977, s. 49–55.

13 Varoma 1966, s. 70; Polvinen 1987 II, s. 49; Luntinen 1988, s. 101, 104. Tarkemmin saksalaisvaikutuksesta Baltiassa Hiden 1987, s. 4–8, 14–18.

14 Lowe & Dockrill 1972, s. 304–305; Sundbäck 1991, s. 47.

miehitys pysäytti Baltian itsenäisyyden hyväksi työskentelevät sisäiset voimat. Viro oli julistettu itsenäiseksi 24.2.1918, juuri ennen saksalaisten Tallinnan miehitystä. Viron, Latvian ja Liettuan ulkomaiden edustustot[15] alkoivat miettiä kuumeisesti keinoja Baltian maiden itsenäisyyden palauttamiseksi. Ants Piip (1884–1942)[16] ja Kaarel R. Pusta (1883–1964) onnistuivat hankkimaan englantilaisten ja ranskalaisten sympatiat, mutta kummatkaan eivät halunneet sitoutua hankkeisiin, joita ne pitivät entisen Venäjän keisarikunnan liian hätäisenä jakamisena.[17]

Virolaisten vaihtoehdot saada maallensa kansainvälinen tunnustus jäivät nyt vähäisiksi: Saksa ja Venäjä suhtautuivat asiaan kielteisesti ja Skandinavian maat olivat Ruotsin johdolla asettuneet odottavalle kannalle. Suomen politiikka puolestaan oli sidoksissa Saksan tavoitteisiin Itämeren alueella, vaikka Suomi pyrkikin julistautumaan puolueettomaksi.[18] Ainoaksi konkreettiseksi vaihtoehdoksi näytti jäävän yhteyksien luominen ententemaihin. Ison-Britannian asenne Venäjän vähemmistökansallisuuksien itsenäisyyspyrkimyksiä kohtaan nousi etusijalle, koska sen ja Ranskan intresseissä oli luoda puskurivyöhyke Saksan ja Venäjän välille. Iso-Britannia edusti myös läntistä demokratiaa, joka oli ilmoittanut tukevansa pienten kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen toteutumista Euroopassa.[19]

Ison-Britannian Baltian-politiikka rakentui Saksan- ja Venäjän-kysymyksen ympärille. Englantilaiset pelkäsivät Saksan vaikutusvallan kasvua sekä Baltiassa että mahdollisesti Venäjällä. Paras keino Saksan uhan torjumiseksi oli tukea Venäjästä irtautuvien reuna-alueiden kansallisia pyrkimyksiä. Ison-Britannian Baltian-politiikkaa hallitsi syksyyn 1918 asti pyrkimys estää Saksaa saamasta jalansijaan Venäjällä. Toisaalta oman ongelmansa muodosti se, että englantilaiset eivät olleet valmiita lopullisesti pirstomaan Venäjän valtakuntaa. Reuna-aluei-

---

15 Saadakseen kansainvälistä tukea itsenäisyyspyrkimyksilleen Viron vanhinten neuvosto oli päättänyt tammikuussa vuonna 1918 lähettää edustajiaan tärkeimpiin länsivaltoihin, Saksaan ja Skandinaviaan. Virolaisista asiainhoitajista aktiivisimpia olivat Isossa-Britanniassa Ants Piip, Ranskassa Kaarel R. Pusta ja Skandinaviassa Jaan Tõnisson (1868–?; riigivanem 1919–1920, 1927–1928). Myös Latvia haki myöhemmin tukea itsenäisyydelleen erityisesti Isolta-Britannialta. Sen sijaan Liettuan asema asetti omat erikoisvaatimuksensa: maa oli Saksan miehittämä ja sen talousavun varassa. Berliinin suhteet näyttivät olevan Liettualle tärkeämmät kuin Lontoon tai Pariisin. Niinpä Liettuan pääministeri Augustinas Voldemaras (1918–1919; ulkoministeri 1918–1920) nimitti maansa ensimmäiseksi ulkomaanlähettilääksi Jurgis Šaulysin. Hänen asemapaikakseen määrättiin Saksa. – Senn 1962, s. 504; Zetterberg 1977, s. 61; Raun 1989, s. 134; Niitemaa & Hovi 1991, s. 474–481. Tarkemmin virolaisista asiainhoitajista ja heidän tehtävistään Piip 1923, s. 44–45; Pusta 1960, s. 238–240; Laaman 1964, s. 234–235.

16 Ants Piip toimi Viron diplomaattiedustajana Lontoossa vuonna 1918. Hän osallistui vuonna 1919 Viron Pariisin-valtuuskuntaan ja toimi saman vuoden syksyllä apulaisulkoministerinä. Piip nimitettiin vuonna 1920 Viron lähettiläälksi Lontooseen, mutta hänet valittiin jo samana vuonna pääministeriksi. Viron *riigivanemana* hän toimi vuosina 1920–1921. Tarton yliopiston kansainvälisen oikeuden professorina Piip toimi vuodesta 1924 ollen samanaikaisesti useasti Viron ulkoministerinä ja muun muassa lähettiläänä Yhdysvalloissa vuosina 1923–1925. – Zetterberg 1977, s. 50.

17 Niitemaa 1959, s. 343–344; von Rauch 1974, s. 38; Kaslas 1976, s. 42; Raun 1989, s. 136.

18 Nurmio 1957, s. 60–65; Zetterberg 1977, s. 49–62.

19 Esimerkiksi H. Graham Foreign Officelle 7.9.1918, FO. 371/3206, Finland – politics, PRO. Tarkemmin Hovi O. 1980, s. 29–40.

den kohtalo ratkaistaisiin Venäjän kokonaiskysymyksen yhteydessä.[20] Ison-Britannian Baltian-politiikkaan liittyneet suurvaltapoliittiset näkökulmat tulivat merkittävästi vaikuttamaan Venäjästä eronneiden reuna-alueiden kansallismielisten poliitikkojen ja diplomaattien toimintaan maidensa kansainvälisen aseman vahvistamiseksi.

* * *

Virolaisten keskuudessa oli esiintynyt ajatuksia suomalais-virolaisen unionin muodostamisesta. Sen puolestapuhujana toimi Helsingin venäläisen kymnaasin suomen ja ruotsin opettaja, Noor-Eestin johtoryhmään kuulunut Gustav Suits (1883–1956). Hänen toimintansa lähtökohtana oli ajatus, että muodostettaessa Eurooppaan uusia valtioita kansojen itsemääräämisoikeuden nojalla Suomi ja Viro voisivat solmia valtioliiton. Perustana olisi molempien kansojen vapaaehtoinen sopimus, jonka periaatteina olisivat yhteinen ulkoasiainhoito, kauppapolitiikka ja mahdollisesti puolustuslaitos. Suits ei kuitenkaan ajanut kiinteän Suomen – Viron federaation muodostamista, vaan löyhää unionia, jossa molemmat osapuolet olisivat itsenäisiä valtioita.[21]

Tukea ajatukselleen Suits sai suomalaisilta sosiaalidemokraateilta. Erityisesti Oskari Tokoi ja Yrjö Sirola kannattivat ajatusta. Sen sijaan virolaiset sosiaalidemokraatit vastustivat sitä. Viron sosiaalidemokraattien johtajan Mihkel Martnan mielestä Suitsin vaatimus Viron täydellisestä erosta Venäjästä ja unionista Suomen kanssa ei vastannut Viron kansan etuja: unioni oli epärealistinen ja tarpeeton. Myös P. E. Svinhufvudin 27. marraskuuta muodostama itsenäisyyssenaatti suhtautui viileästi unioniajatukseen. Yleisesti ottaen virolaisten kansalliset pyrkimykset nähtiin oikeutettuina, mutta hallituksen puolueettomuuspyrkimyksistä ja varovaisesta ulkopolitiikasta johtuen senaatti varoi liittämästä heimokansallisia kysymyksiä itsenäisyyspyrkimyksiin.[22]

Rudolf Holstin siirtyessä joulukuussa 1917 yhdessä kahden tunnetun perustuslaillisen, konsuli Eugen Wolffin (1851–1937) ja entisen prokuraattorin Lorenzo Kihlmanin (1895–1933) kanssa Lontooseen keskustelut Suomen ja Viron unionin mahdollisuudesta olivat kiivaimmillaan. Holstin tehtäväksi oli annettu keskustella Suomen elintarvikekysymyksen järjestämisestä ja pyytää tunnustusta Suomen itsenäisyydelle.[23] Lontoossa Holsti joutui kuitenkin osin vastoin omaa tahtoaan ottamaan kantaa suomalais-virolaisen unionin muodostamiseen ja puolustamaan kotimaassaan vallinnutta saksalaissuuntausta. Yhteydet Foreign Officen virkamiehiin ja virolaisiin diplomaatteihin vahvistivat Holstin mielipi-

---

20 Lyytinen 1980, s. 129–131; Hovi O. 1980, s. 208–209.

21 Zetterberg 1977, s. 38–45,

22 Martna 1923, s. 19–22; Zetterberg 1977, s. 46–48, 55.

23 Paasivirta 1968, s. 48–49; Pietiäinen 1986, s. 266–267; Selén 1987, s. 138; Nevakivi 1988, s. 24, 43; Polvinen & Heikkilä & Immonen, 1989, s. 331; PM. ulkoasiainministeriön organisointia koskevassa asiassa 10.2.1939, 5 E 3, UM. Katso elintarvikekysymyksen järjestämisestä Rantatupa 1979, s. 114, 218. Tarkemmin Holstin toiminnasta elintarpeiden hankkimiseksi Amerikasta Suomeen Valkeapää 1919, s. 63.

dettä Suomen ulkopoliittisen suunnan muutoksen välttämättömyydestä.[24] Mihin realiteetteihin Holsti perusti kannanottonsa, miten Ison-Britannian Baltian-politiikan linjat vaikuttivat hänen toimintaansa ja mielipiteisiinsä, ja mikä oli Holstin ja Piipin henkilökohtaisten keskustelujen merkitys maiden välisten suhteiden muotoutumiselle?

1.1 Suomen ulkopolitiikan tulevaisuuden linjat

Kristianiassa (Oslo) uudenvuodenpäivänä 1918 päiväämissään muistiinpanoissa Holsti spekuloi Suomen ulkopoliittista asemaa ja arvioi tulevaisuuden vaihtoehtoja. Hän pohti Suomen ulkopolitiikan linjaa kahdesta näkökulmasta. Hänen mielestään kansainvälisessä politiikassa jatkettaisiin sodan jälkeen vanhaa tasapainopolitiikkaa ja Suomen olisi tarkkaan pohdittava suhtautumistaan siihen. Sveitsin kaltaisesta puolueettomuudesta Holsti uskoi koituvan Suomelle vain vaikeuksia. Toisaalta vielä vaarallisempaa olisi yltiöpäinen sekaantuminen suurvaltapolitiikkaan. Holsti päätyi kompromissiratkaisuun: naapurisovun Venäjän kanssa oli oltava aina ja kaikessa suomalaisten ensimmäinen ja viimeinen pyrkimys. Toisaalta Suomen oli estettävä venäläisiä asettumasta kiinteästi Suomeen tai sen rajaseuduille, sillä siitä olisi seurauksena Suomen itsenäisyyden päättyminen. Ajatuksiaan Holsti perusteli Puolan jaoilla. Holstin mielestä Suomen suhteen Venäjään tuli olla *valppaan defensiivinen*.[25]

Holsti pohti myös Suomen mahdollista liittoutumista Skandinavian valtioiden kanssa. Holsti koki yhteistyön tärkeäksi, mutta toisaalta hän pelkäsi suomenruotsalaisten olevan valmiita alistamaan Suomen Ruotsin vallan alle. Holsti oli valmis liittoutumaan Ruotsin ja Tanskan kanssa ainoastaan, mikäli Saksa uhkaisi Skandinaviaa. Tällöin hän oli valmis antamaan Pohjoismaisessa yhteistyössä johtoaseman Skandinavian maille. Lisäksi Holsti pohti mahdollisen saksalais-venäläisen liiton seurauksia Pohjoismaille: jos Venäjä olisi pohjolan suurin vaara, niin Holstin mielestä pohjoismaisessa yhteistyössä johtoasema kuului ilman muuta Suomelle. Suomalaisten olikin seurattava erityisen tarkasti Saksan ja Ison-Britannian suhtautumista Venäjään.[26]

Holstin mielestä pohjolan maiden tuli etsiä tukea saksalais-venäläistä liittoa vastaan Balkanilta, Ranskasta, Isosta-Britanniasta, Yhdysvalloista, mutta myös Puolasta ja Itämeren maista. Holsti korosti, etteivät länsivallat voineet koskaan muodostua Suomelle sotilaallisesti välittömäksi vaaraksi, mutta kylläkin ensiluokkaiseksi turvaksi. Tämän vuoksi suomalaisten oli pyrittävä taloudelliseen yhteistyöhön länsiliittoutuneiden kanssa. Pelkän Saksan kaupan varaan jääminen olisi Suomelle epäedullista. Holstin kokonaisnäkemys Suomen ulkopolitiikan tulevaisuuden linjasta oli, ettei Suomen pitänyt uhitella suurten eikä ma-

---

24 Esimerkiksi Holstin raportti no. 6 Lontoosta, 27.3.1918; no. 12, 5.5.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM.

25 Holstin uudenvuodenpäivänä 1918 päiväämiä muistiinpanoja, RHA 11, KA; Pietiäinen 1986, s. 268.

26 Holstin uudenvuodenpäivänä 1918 päiväämiä muistiinpanoja, RHA 11, KA; Pietiäinen 1986, s. 268.

della pienten edessä. Suomen oli kuljettava omaa itsenäistä linjaansa, ja sen oli otettava huomioon Itämeren aluetta kaukaisemmatkin tapahtumat:[27]

> Sodassa on sittenkin kysymys demokratiasta ja militarismista. Ja vaikka Saksa oli Venäjän vihollinen ja Venäjä meidän vihollisemme ei meidän tullut rakentaa laskelmiamme näiden Itämeren rannoilla vallitsevien seikkojen varaan, vaan oli otettava lukuun etäisemmätkin tekijät.

Holsti myös muistutti, että jos "todella demokraattiset aatteet voittavat Euroopassa" ja syntyy "Euroopan Yhdysvallat tai jokin muu sellainen kansojen liitto", oli Suomen varottava heittäytymästä monarkistivanhoillisuuden tai marxilaisuuden välineeksi.[28] Tällä Holsti lienee viitannut Suomen ja Saksan sekä toisaalta Suomen ja liittoutuneiden välisiin suhteisiin. Hänelle puolueettomuus maailmansodassa näytti merkitsevän suuntautumista kohti länsivaltoja ja Skandinavian maita. Holsti ei ollut mielipiteineen yksin. Suomessa oli useita henkilöitä, joiden mielestä Suomen oli annettava puolueettomuusjulistus. Puolueettomuusajatteluun liittyi kiinnostus anglosaksisiin poliittisiin ihanteisiin, demokratiaan ja parlamentarismiin. Suunnan kannattajia oli erityisesti nuorsuomalais-liberaalien ja ruotsinkielisten keskuudessa.[29]

Matkalla Lontooseen Holsti spekuloi uudelleen maailmansotaa ja sen mahdollisia lopputuloksia. Bergenissä 6. tammikuuta 1918 päiväämissään muistiinpanoissa hän kertasi näkökulmaansa käynnissä olevaan sotaan. Holsti korosti näkemyksensä olevan tunteista vapaata reaalipolitiikkaa, vaikka häntä olikin arvosteltu anglofiiliksi. Muistiossaan Holsti vetosi kansainvälisen oikeuden professori Rafael Erichiin (1889–1946), valtiotieteilijä Yrjö Oskar Ruutuun (1887–1956)[30] ja Uuden Suomettaren päätoimittaja, historiantutkija Artturi Heikki Virkkuseen (1864–1924), jotka olivat todenneet hänen kirjoittaneen oikein ja tasapuolisesti maailmansodan tapahtumista.[31] Kansojen itsemääräämisoikeuteen viitaten Holsti totesi, että jokaiselle maalle oli annettava samanlainen oikeus omien etujensa valvomiseen kuin suomalaiset vaativat itselleen. Tämä oli Holstin mielestä sekä sympatioista että antipatioista vapautumista.[32]

Muistiinpanoissaan Holsti korosti yleisen demokratian voiton tärkeyttä maailmansodassa. Hän oli totalitarismin kiihkeä vastustaja. Kuitenkaan Holstin mielestä ei Euroopan demokraattinen kehitys ollut aivan itsestään selvää voittaisi sodan entente tai keskusvallat. Jos entente loisi voittonsa turvaksi yleis-

---

27 Holstin uudenvuodenpäivänä 1918 päiväämiä muistiinpanoja, RHA 11, KA.

28 Holstin uudenvuodenpäivänä 1918 päiväämiä muistiinpanoja, RHA 11, KA; Pietiäinen 1986, s. 269.

29 Kallenautio 1986, s. 154. Tarkemmin Paasivirta 1957, s. 38–39.

30 Holstin mainitsemista henkilöistä Yrjö Ruutu oli jääkäriliikkeen käynnistäjiä, joka sekä tunsi sympatiaa saksalaisia kohtaan että tuki innokkaasti monarkistista propagandaa. – Nygård 1982, s. 38, 41; Soikkanen 1991, s. 87.

31 Muistiinpanoja 6.1.1918, RHA 11, KA. Aktivisti ja saksalaissuuntautunut Ruutu tunsi henkilökohtaisesti Holstin ja oli kirjeenvaihdossa tämän kanssa. Timo Soikkasen mielestä Holstin ja Ruutun kirjeenvaihto kuvaa itsenäisen Suomen poliittisen eliitin vähälukuisuutta ja henkilökohtaisten kontaktien merkitystä. – Soikkanen 1991, s. 87. Katso tarkemmin Holstin ajatuksia Maailmansota -kirjoituksista Holsti 1940, s. 116–119.

32 Muistiinpanoja 6.1.1918, RHA 11, KA; Pietiäinen 1986, s. 269.

maailmallisen militarismin, Suomi jäisi sorrettuun asemaan Venäjän alle. Myös keskusvaltojen voiton Holsti arveli merkitsevän Suomelle ongelmia. Jos keskusvallat vapauttaisivat Suomen Venäjän yhteydestä ilman yleistä demokratian voittoa, ne vaatisivat siitä raskaan hyvityksen. Suomi ei siis voinut luottaa vapautumiseen pelkkien aseellisten voittojen kautta. Demokratian aatteen täytyisi voittaa maailmansodassa.[33]

Mitä Holstin muistiinpanot kertoivat hänen ulkopoliittisesta näkemyksestään, ja miten ne liittyivät hänen aatemaailmaansa? Muistiinpanot *Suomen ulkopolitiikan tulevaisuuden linjasta* osoittavat Holstin pelänneen mahdollisen saksalais-venäläisen liiton vaikutuksia Suomen tulevaisuuteen. Suomen oli varmistettava turvallisuutensa liittouman avulla. Holsti toi nyt – tammikuussa 1918 – ensimmäisen kerran esiin mahdollisen yhteistyön Itämeren maiden kanssa, vaikka näiden kansainvälistä asemaa ei vielä ollut tunnustettu. Holsti kuitenkin uskoi demokratian voittoon ja toivoi, ettei Euroopan tulevaisuutta rakennettaisi militarismin varaan. Kansainliitosta tulisi pienten kansojen itsemääräämisoikeuden tuki ja turva. Holstin käsitys Euroopan tulevaisuudesta oli idealistinen, ja hän uskoi Ison-Britannian taistelevan maailmansodassa demokratian aatteen puolesta.

1.2 Saksan ylivaltapyrkimykset Baltiassa

Saksa tiedosti selkeästi Baltian miehitykseen liittyvän kansainvälispoliittisen ongelman: Ison-Britannian ja Ranskan mielenkiinnon aluetta kohtaan. Niinpä, koska Saksa ei halunnut tunnustaa alueen kansojen itsemääräämisoikeutta, se pyrki perustelemaan miehitystään Baltian saksalaisen vähemmistön oikeuksilla. Holstin mielestä Saksan poliittiset perusteet toiminnalleen olivat kuitenkin vääristeltyjä, koska suurin osa balttilaisista suhtautui vihamielisesti saksalaisiin. Todellisuudessa Saksan edut vaativat Baltian valtioiden itsenäisyyden rajoittamista ja alueen tiukkaa alistamista saksalaisten johtoon. Baltian oli muodostettava yhtenäinen talousalue Saksan kanssa. Toisaalta Baltian omistus takasi Saksalle Itämeren herruuden. Se pyrkikin aktiivisesti tekemään Itämeren uudet, syntymässä olevat kansallisvaltiot riippuvaisiksi taloudellisesta, poliittisesta ja sotilaallisesta tuestaan. Sen lopullisena tavoitteena oli eliminoida muiden suurvaltojen vaikutus Itämerellä.[34]

Tämän myös Holsti oivalsi. Lontoosta, jonne Holsti oli saapunut 12. tammikuuta 1918[35], hän näki saksalaisten Viron miehityksen ja suunnitelmat Baltiassa selkeänä pyrkimyksenä Suur-Saksan luomiseen. Tätä Holsti piti vaarallisena kehityksenä koko Itämeren alueen tulevaisuudelle. Hänen mielestään

---

33 Muistiinpanoja 6.1.1918, RHA 11, KA; Pietiäinen 1986, s. 269–270.

34 Hovi O. 1977, s. 26–27; Pietiäinen 1986, s. 281; Paasivirta 1987, s. 136. Katso myös Niitemaa & Hovi 1991, s. 352–355. Tarkemmin Holsti K. J. 1963, s. 162–164; Luntinen 1988, s. 102.

35 Tarkemmin Holstin Lontooseen saapumisesta Pietiäinen 1986, s. 270. Holstin ulkopoliittisen linjan kannalta Lontoon merkitys oli suuri: sieltä saattoi tehdä havaintoja sekä voittajavaltioiden politiikasta että niiden keskinäisistä suhteista. Holstille oli myös ensiarvoisen tärkeää saada tietoja Länsi-Euroopan maiden suhteista Neuvosto-Venäjään sekä niiden kiinnostuksesta Itämeren alueen poliittiseen kehitykseen. – Paasivirta 1968, s. 162.

oli myös todennäköistä, että Saksa voisi rohkaista Venäjää liittämään Suomen takaisin alueeseensa, jos Venäjä ei puuttuisi Saksan toimiin Liettuassa.[36]

Holsti arvioi myöhemmin tammikuussa 1920 päiväämässään muistiossa saksalaisten pyrkineen tukahduttamaan kansallisuuksien nationalistiset pyrkimykset. Liettualla oli oma suuri menneisyytensä, joten Saksan ei sopinut kohdella sitä sen huonommin kuin Puolaa. Kuurinmaan pohjoisosassa, Liivinmaalla ja Virossa asuvat kaksi heikkoa kansallisuutta, lättiläiset ja virolaiset, tarjosivat enemmän päänvaivaa Berliinin valtiomiehille. Näillä alueilla oli vanhastaan saksalainen, maataomistava aatelisluokka, mutta sen lukumäärä oli niin vähäinen, ettei se kyennyt pitämään valtiollista valtaa käsissään muuten kuin joko Saksan välittömän vallan alaisena tai puhtaan yksinvaltiuden turvin. Holsti arvioi Saksan esiintyneen vuosina 1915–1918 Puolassa, Liettuassa ja Itämeren-maakunnissa itsevaltaisena sotilasmahtina.[37]

Holsti piti Saksan vaikutusvallan kasvua Baltiassa vaarallisena ilmiönä: preussilainen monarkia tukahduttaisi Baltian maiden liberaalin kehityksen. Jos Saksa voittaisi sodan, se merkitsisi monarkia-ajatuksen voittoa ja demokratian kukistumista. Siitä olisi seurauksena kansojen sisäinen nousu. Läntisten demokratioiden oli annettava konkreettista apua Baltian maille taistelussa Saksaa vastaan. Holsti näki Saksan ylivaltapyrkimykset Baltiassa myös osana suurvaltapolitiikkaa. Ensimmäisen maailmansodan aikana Baltian alue oli joutunut saksalaisten hallintaan, ja Venäjän ylivaltapyrkimykset alueella olivat epäonnistuneet. Holsti pelkäsi, että Saksan tavoitteena oli alistaa balttilaiset alueet osaksi Saksan imperiumia.[38]

Länsirintaman tappioiden myötä Saksan mahti Baltiassa kuitenkin romahti, ja Ison-Britannian ja Ranskan kiinnostus ylläpitää syntynyttä voimatyhjiötä puolestaan kasvoi. Tämän teki mahdolliseksi se, että Saksalta ja Venäjältä puuttui voimavaroja hallita Baltian aluetta. Saksa oli kärsinyt huomattavia sotilaallisia tappioita, ja sitä heikennettiin edelleen Versailles'n rauhansopimuksella. Toisaalta Venäjällä oli epävakaa sisäpoliittinen tilanne, sisällissota, ja sen tulevaa asennoitumista syntyvien kansallisvaltioiden pyrkimyksiin voitiin vain arvailla. Isolle-Britannialle Baltian tilanne, Venäjän vallankumous, Saksan vähitellen

---

36 Monarkismista Suomessa 17.8.1918, RHA 36, KA; Holsti K. J. 1963, s. 163. Katso Saksan toimista myös Schaparino 1977, s. 96–97; Raun 1989, s. 133–136.

37 PM. 7./8.1.1920; vuosi 1917–1918 Lontoo, RHA 36, KA. Holsti oli muodostanut mielessään oman käsityksensä Saksan tavoitteista Itämeren alueella. Sen hän esitti jälkiviisaasti vuonna 1921 pääministeri J. H. Vennolalle erittäin salaisessa muistiossaan, joka koski Saksan Suomeen kohdistuneen sotilasretkikunnan korvausvaatimuksia vuodelta 1918. Holstin mielestä tosiasia oli, että "Saksan eri toimenpiteet Suomen suhteen eivät muodostaneet mitään irrallista ilmiötä Saksan silloisessa itärintaman politiikassa Virossa, Kuurinmaalla, Liettuassa, Puolassa, Ukrainassa, Romaniassa, jopa Kaukasian kansojen keskuudessa Saksa toimi niihin aikoihin määrätietoisesti samalla tavalla kuin Suomessakin. Jokaisen näistä maista oli maailmansodan loppuaikana voimiensa mukaan autettava keskusvaltoja ja sodan jäljestä niiden tuli muodostaa tärkeä osa keskusvaltojen hegemoniasta... Jokaiseen niistä oli saatava pystytetyksi keskusvalloille uskollinen dynastia ja sotilassopimuksilla oli täydennettävä niiden läheisiä suhteita Berliiniin ja Wieniin. Jokaiseen näistä maista lähetettiin sotilasretkikunta toimimaan suurten poliittisten tarkoitusperien hyväksi." – Ulkoasiainministeriön promemoria koskien Saksan sotilasretkikuntaa Suomeen v. 1918. (liittyy Saksan korvausvaatimuksiin), 12.11.1921, Helsinki, Rudolf Holsti (erittäin salainen), J. H. Vennolan kokoelma 1, KA.

38 Monarkismi Suomessa 17.8.1918, RHA 36, KA; Holstin raportti no. 46 Lontoosta Suomen senaatin ulkoasiaintoimituskunnalle 22.6.1918, 5 C 7, UM.

elpyvät valtapyrkimykset Baltiassa ja Brest-Litovskin sopimus merkitsivät mahdollisuutta diplomaattisen toiminnan huomattavaan laajentamiseen.[39]

Holstin poliittisten tavoitteiden kannalta oli oleellista, että Ison-Britannian Baltian-politiikalle vuosina 1917—1918 oli luonteenomaista pyrkimys vähentää Saksan vaikutusta alueella. Ison-Britannian mielestä paras keino oli rohkaista syntyviä kansallisvaltioita — Viroa, Latviaa ja Liettuaa. Tähän tarjoutuikin mahdollisuus, koska Baltian maat tunsivat syvää vastenmielisyyttä sekä Saksaa että Venäjää kohtaan — olivathan ne olleet Venäjän herruuden alaisia aina vuoteen 1915 asti, jota seurasi puolestaan ankara saksalaismiehityksen kausi: Kuurinmaa ja 2/3 Baltiaa oli Saksan miehityksen alla. Englantilaiset kuitenkin ymmärsivät, ettei pelkkä moraalinen tuki auttanut Baltian maita. Iso-Britannia perustikin Baltian maihin useita sotilas-, diplomaatti- ja talousasemia, jotka säännöllisesti raportoivat hallitukselleen Baltian provinssien tapahtumista ja joiden kautta välitettiin sotilaallista ja talousapua näille maille.[40]

* * *

Tammikuussa 1918 Ison-Britannian pääministeri David Lloyd George hyväksyi virolaisille ja latvialaisille annetun vakuutuksen, jonka mukaan Ison-Britannian hallitus sitoutui tekemään kaiken voitavansa estääkseen Baltian maiden liittämisen Saksaan. Samalla Iso-Britannia myönsi jonkinlaisen kansainvälisen takuun sotien seurauksena syntyvien valtioiden itsenäisyydelle. Mihinkään lopullisiin ratkaisuihin Iso-Britannia ei kuitenkaan sitoutunut.[41] Myöhemmin tämä ilmeni vaikeutena tunnustaa Baltian maat de jure. Holstille pääministeri Lloyd Georgen kannanoton täytyi olla mieleinen, koska se kuvasi sekä Ison-Britannian myönteistä asennetta uusien Itämeren maiden perustamiseen että sen pyrkimystä Saksan vaikutusvallan eliminoimiseen. Toisaalta Holsti ei ilmeisesti voinut vielä virallisesti tukea Baltian maiden pyrkimyksiä, koska Suomen senaatin kanta kysymykseen oli saksalaismyönteinen.

Pääministeri Lloyd Georgen virolaisille ja latvialaisille antaman vakuutuksen taustalla oli ilmeisesti englantilaisen asiainhoitaja Francis O. Lindleyn (1872—1950) sekä Viron ja Latvian edustajien tapaaminen tammikuussa 1918. Baltian edustajien tavoitteena oli selvittää Ison-Britannian kanta maidensa itsenäisyysvaatimuksiin. Lindley neuvoi hallitustaan asettamaan Baltian tulevaisuuden vakavan harkinnan alaiseksi: ilman Baltian provinsseja Venäjä lakkaisi olemasta suurvalta, mikä taas saattaisi lisätä Saksan voimaa. Tätä oli ehdottomasti vältettävä. Baltia täytyi säilyttää osana Venäjää tai Baltian maista tuli muodostaa itsenäisinä valtioina liittouma Skandinavian, Suomen ja ehkä myös Puolan kanssa. Toisaalta Suomessa vallinnut saksalaissuuntaus arvelutti Foreign

39 Kaslas 1976, s. 4; Hovi O. 1980, s. 36.

40 Hovi O. 1980, s. 36, 38. Ison-Britannian ulkopoliittisesta päätöksenteosta ja Baltiaan sijoitetuista sotilas-, diplomaatti- ja talousasemista Enckell 1956 II, s. 165; Hovi O. 1980, s. 20—22; Lyytinen 1980, s. 17—19, 22; DBFP 1919—1945, First Series, vol. III, edited by E. L. Woodward, Rohan Butler. London 1949. Preface, s. iii.

41 Hovi O. 1980, s. 36, 38; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 56. Katso myös Rautkallio 1977, s. 243.

Officea.[42] Lindleyn ajatusten taustalla vaikuttivat ilmeisesti myös keskustelut Holstin kanssa Itämeren alueen tulevaisuudesta. Tosin Lindley näki Baltian-kysymyksen sekä Venäjä- että Saksa-keskeisenä, kun taas Holstin tavoitteena oli vain Saksan vaikutusvallan eliminoiminen. Holstille Venäjän-kysymys oli tulevaisuuden ongelma.[43]

Holsti olikin erittäin huolestunut Suomessa vallinneesta saksalaismielisyydestä ja sen vaikutuksista Ison-Britannian ja Suomen suhteisiin. Hän pyrki helmikuun lopulla 1918 perustelemaan Foreign Officelle Suomen ulkopoliittista suuntausta historiallisilla syillä: Suomi oli joutunut elämään keisarillisen Venäjän vallan alla ja nyt bolševikkien vallankumouksen tunnelmissa, minkä vuoksi tuen etsiminen Saksasta oli osin ymmärrettävää. Baltiassa Saksa ei Holstin mielestä voinut perustaa politiikkaansa kansan enemmistön tukeen, koska valtaosa kansasta oli saksalaisvihamielistä.[44]

Holsti oli oikeassa. Lloyd Georgen lupauksen muistaen virolaiset kiirehtivät julistamaan maansa itsenäiseksi 24. helmikuuta 1918. Virolaiset perustelivat tekoaan kansojen itsemääräämisoikeudella[45] ja vetosivat itsenäisyyteensä tunnustamisessa ententemaihin.[46] Foreign Officen virkamies Walter M. Chandlerin laatimassa muistiossa todettiinkin, että jos virolaisten vaatimuksia tulkittiin kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen mukaisesti, ne olivat oikeutettuja ja ainakin Viro täytti valtion tunnusmerkit.[47]

Chandlerin muistio oli sikäli merkityksellinen, että Iso-Britannia joutui ottamaan kantaa aiempaan ilmoitukseensa.[48] Sen hallitus ilmoittikin olevansa valmis tunnustamaan Viron perustuslakia säätävän kansalliskokouksen[49] väliaikaisesti de facto 20. maaliskuuta 1918, kunnes kutsuttaisiin koolle Pariisin rauhankonferenssi, jossa lopullisesti käsiteltäisiin Viron asema.[50] Ranska oli myöntänyt vastaavan tunnustuksen 1. maaliskuuta.[51] Ison-Britannian virallinen asen-

---

42 Anderson 1959, s. 276–277; Hinkkanen 1977, s. 31–33; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 55–56. Tarkemmin, miten Iso-Britannia näki Suomen aseman Saksaan nähden esimerkiksi Impola 1962, s. 66–69, 76.

43 Pietiäinen 1986, s. 213, 229, 235, 257–261.

44 Nurmio 1957, s. 134; Pietiäinen 1986, s. 281; Tiedusteluosasto Foreign Officelle 23.2.1918, FO 371/3208, PRO, KA Englanti 25.

45 Sini-musta-valkoinen. Viron tasavallan julistamista ja Viron itsenäisyyskamppailua koskevia asiakirjoja. Helsinki 1918, s. 8.

46 ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 467, Leht. 155, Virolaisten vetoomus englantilaisille 1918; 15, Viron delegaation ohjeita Piipille ja Pustalle 1918. Vilho Helasen mukaan Jaan Tõnissonin suurvaltoja varten julkaisema muistio oli osoitus siitä, ettei Baltian saksalainen aatelisto ollut oikeutettu esiintymään Viron valtiovallan laillisena käyttäjänä. Tämä vaikutti Ison-Britannian ja Ranskan Viron de facto -tunnustamiseen. – Helanen 1921, s. 34.

47 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 34, Leht. 86–87, Walter M. Chandlerin muistio.

48 Tarkemmin virolaisten ja englantilaisten keskustelusta uudessa tilanteessa Zetterberg 1977, s. 72.

49 Ison-Britannian ja Ranskan Viron de facto -tunnustus tarkoitti *maanõukogua*, joka muodollisesti piti korkeinta valtaa käsissään. – Zetterberg 1977, s. 72.

50 Piip 1966, s. 106; Kahanpää 1969, s. 39; Zetterberg 1977, s. 72; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 56–57. Viron itsenäisyyden tunnustus Suomen taholta Liittolaisvallat ja Viron itsenäisyys 3.5. 1918, 12 L, Viro, UM; Graham 1939, s. 242–243; Hovi K. 1973, s. 64–65.

51 Tarkemmin Hovi K. 1975, s. 113–116.

ne Baltian maita kohtaan oli kuitenkin muuttumaton – kaikkia sitovia kommentteja vältettiin. Holstille virolaisten itsenäisyysjulistus merkitsi poliittisen yhteistoiminnan alkamista. Holstin ajatuksena näytti olleen, että toimimalla yhdessä Suomella ja Virolla oli parhaat mahdollisuudet saada länsivaltojen de jure -tunnustus.[52]

Itsenäisyyteen pyrkivien Itämeren maakuntien kansainvälinen asema vaikutti oleellisesti Holstin toimintaan alueen kansallisten tavoitteiden hyväksi. Saksan asenne Baltian itsenäisyyspyrkimyksiä kohtaan oli Holstin tiedossa. Sen sijaan Neuvosto-Venäjän ja Ison-Britannian suhtautuminen syntyneeseen tilanteeseen oli vielä epävarma. Yleisesti ottaen ensimmäisen maailmansodan aseleposopimukseen 11. marraskuuta 1918 ja aina sen voimaantuloon saakka Iso-Britannia antoi Baltian maille paljon lupauksia, jotka sisälsivät runsaasti tulkinnanmahdollisuuksia, taktiikkaa ja propagandaa. Tarkoituksena oli ilmeisesti voittaa aikaa ja lykätä Baltian-kysymyksen ratkaisua tuonnemmaksi, mutta kuitenkin olla tekemisissä näiden pienten, heikkojen valtioiden kanssa. Näin Iso-Britannia pyrki ylläpitämään Saksan ja Venäjän välillä olevaa voimatyhjiötä sekä vähentämään näiden vaikutusta alueella asettamalla lyhytaikaisia tavoitteita ja tukemalla Baltian maiden kansallisia toiveita.[53]

Ison-Britannian hallitus näytti pitävän Baltian aluetta uutena pienoistaistelukenttänä saksalaisia vastaan. Toisaalta Foreign Officen varovainen politiikka johtui myös siitä, ettei Baltian maiden mahdollisuuksiin ylläpitää itsenäisyyttään uskottu. Foreign Office arvioikin Baltian-kysymyksen lopullisena ratkaisuna olevan kompromissi reuna-alueiden kansallisuuspyrkimysten ja vanhan keskitetyn hallintojärjestelmän välillä. Viron itsenäisyys oli vain välttämätön tapahtuma siihen saakka, kunnes valtioliitto yhdistäisi sen uudelleen Venäjään.[54] Holsti oli tietoinen Foreign Officen mielipiteestä, mutta hänen näkemyksensä Baltian maiden valtiollisista asemista olivat sidoksissa Suomen historiallista ja strategista asemaa koskeviin näkökohtiin. Holstin mielestä Suomen ja Baltian maiden yhteistyöllä oli merkitystä maiden kansainvälis-poliittiselle asemalle.[55]

Isolla-Britannialla ei kuitenkaan ollut harhakuvitelmia mahdollisuuksistaan vaikuttaa pysyvästi Baltian alueen järjestelyihin. Se jätti kaikki mahdollisuudet avoimiksi ja vältti sitoutumista mihinkään lopullisiin ratkaisuihin. Onkin tärkeää muistaa, että Iso-Britannia piti Baltiaa periferiana, äärialueena, Saksan dominoimana merentakaisena territoriona. Toisaalta bolševikkien maailmanvallanku-

---

52 Ajatus perustuu Holstin poliittisiin muistioihin. – Esimerkiksi Holstin PM. Valtioneuvostoa varten 29.8.1919, erittäin salainen; Holstin PM. valtioneuvostoa varten 1919, RHA 36, KA.

53 Hovi O. 1980, s. 39; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 57–58; Halmesvirta 1993, s. 161; Ison-Britannian de facto -tunnustus Latvialle 11.11.1918, Foreign Office, Bilmanis 1978, s. 58, LLRD.

54 PID:n muistio 15.8.1918, FO. 371/3316, s. 237–240, PRO, KA mf. Englanti 25; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 60.

55 Esimerkiksi Holsti K. J. 1963, s. 161. Myös virolaiset perustelivat lehdistössä voimakkaasti kansallisen olemassaolonsa perusteita. Ants Piip kirjoitti The New Europe -lehteen laajan artikkelin Viron-kysymyksestä. Siinä todettiin virolaisten taistelleen sekä saksalaisia että venäläisiä vastaan itsemääräämisoikeutensa säilyttämiseksi. – Piip, The Esthonian Question, The New Europe, Pour la Victoire Intégrale, vol. VIII, No. 95, 8 August 1918.

moussuunnitelmat sekä Neuvosto-Venäjän vaikutusvallan kasvu Itämeren alueella osaltaan pakottivat Ison-Britannian aktivoitumaan Baltian-kysymyksessä.[56]

Virolaiset raportoivat Foreign Officelle ahkerasti maansa poliittisesta tilanteesta ja Saksan pyrkimyksistä alistaa Viro valtansa alaisuuteen. Ison-Britannian suhtautumista Viron kansallisiin pyrkimyksiin kuvaa Sir Ronald Grahamin sähke Ants Piipille. Graham ilmoitti ulkoministeri Balfourin vakuuttaneen, ettei Iso-Britannia tule hyväksymään Saksan ylivaltapyrkimyksiä Virossa. Kansojen itsemääräämisoikeuden periaate soveltui Viroon yhtä hyvin kuin mihin muuhun maahan tahansa. Foreign Officen taktiikkaa kuvaa se, että se ei antanut konkreettisia lupauksia auttaa virolaisia, mutta ilmoitti myötätuntonsa Viron kansallisia pyrkimyksiä kohtaan.[57]

Holstille Foreign Officen Baltian-politiikan linjat merkitsivät sitä, että hänen oli pyrittävä läheisempään yhteistyöhön Viron kanssa. Holstin mielestä Suomella oli historiallinen, moraalinen ja siveellinen velvollisuus auttaa Viroa turvaamaan itsenäisyytensä. Foreign Officen virkamiesten epäröivät mielipiteet Baltian maiden tulevaisuudesta vaikuttivat kuitenkin Holstin käsityksiin siten, että hänkin oli alkanut epäillä vuoden 1918 lopulla Latvian ja Liettuan mahdollisuuksia säilyttää itsenäisyytensä. Toisaalta venäläis-saksalaisen liiton pelko pakotti Holstin mielestä reunavaltiot läheiseen yhteistyöhön sekä keskenään että Ison-Britannian kanssa.[58] Ison-Britannian tavoittelema Itä-Euroopan tasapaino sopi tuolla hetkellä hyvin yhteen pienten kansallisvaltioiden pyrkimysten kanssa.

1.3 Ulkopoliittisen suunnanmuutoksen välttämättömyys

Holsti tunsi Foreign Officen päätöksentekojärjestelmän[59] ja loi yhteydet tärkeimpiin poliitikkoihin sekä diplomaatteihin. Tämä oli erityisen tärkeää Suomen mahdollisen ulkopoliittisen suunnanmuutoksen ja heimoyhteistyön kannalta. Alivaltiosihteeri lordi Charles Hardinge of Penhurstin (1894—1960) kanssa Holsti kävi runsaasti poliittisia neuvotteluja.[60] Ulkoministeriölle osoittamassaan raportissa Holsti antoi ymmärtää, että lordi Hardinge oli itse asiassa Ison-Britannian koko ulkopolitiikan varsinainen johtaja ja häntä pidettiin kaikissa Lontoon diplomaatti- ja poliittisissa piireissä Ison-Britannian etevimpänä diplomaatti-

---

56 Hovi O. 1980, s. 39—42; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 60—61. Tarkemmin Ison-Britannian Itämeren maiden politiikan perusteista Killinen 1962, s. 179—180.

57 ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 466, Leht. 59, Graham Piipille 10.9.1918; ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 467, Leht. 26—28, Piip Balfourille 4.8.1919.

58 Holstin PM. Valtioneuvostoa varten 29.8.1919; Holstin PM. valtioneuvostoa varten 1919, RHA 36, KA.

59 Katso Ison-Britannian ulkoministeriön päätöksentekojärjestelmästä Bishop 1961, s. 34, 37; Lyytinen 1980, s. 11—12, 22—23.

60 Lontoon lähetystön raportteja, 5 C 7, UM; Holstin kirjeenvaihtoa, RHA 1, KA; Holsti K. J. 1963, s. 24—25; Pietiäinen 1986, s. 376.

na.[61] Poliittisen toiminnan kannalta Holstin oli tärkeää tietää, ketkä Foreign Officen muista virkamiehistä ottivat kantaa Suomen- ja Baltian-kysymyksiin ja luoda heihin yhteyksiä. Näitä henkilöitä olivat muun muassa sotaosaston päällikkö Sir Ronald Graham sekä hänen Venäjän-kysymystä pohtivat alaisensa John Duncan Gregory, T. Lyons ja Edward Hallet Carr (1892–1982) sekä virkamies Henry M. Bell. Saartoministeriössä Suomen asioita käsitteli Sir Eyre Crowe (1864–1925).[62] E. H. Carrin kanssa Holsti keskusteli usein Suomessa vallinneesta saksalaissuuntauksesta ja sen vaikutuksesta Suomen ulkopolitiikkaan. Carr näyttää sekä arvostaneen Holstin mielipiteitä että luottaneen niihin.[63]

Tärkeä osuus Ison-Britannian Itämeren-politiikan muotoutumisessa oli myös Edinburghin luonnontieteiden professorilla James Young Simpsonilla. Hänen asiantuntemuksensa perustui useisiin matkoihin Euroopan eri maihin ja Aasian puoleiselle Venäjälle. Foreign Officessa Simpson toimi tiedusteluosastossa. Hänen tehtäviinsä kuului vastaanottaa Suomea, Venäjää ja Skandinavian maita koskevaa aineistoa, jonka pohjalta hän laati raportteja ja muistioita.[64] Simpson oli Hardingen ja Grahamin ohella Holstin tärkein yhteyshenkilö Foreign Officessa. Sekä Holsti että Simpson näyttävät luottaneen toisiinsa. Esimerkiksi Simpson kuvasi Holstia eräässä muistiossaan delegaatiksi, jonka ennustukset olivat osoittautuneet oikeiksi.[65]

Holstin läheiset yhteydet brittidiplomatian nuorempiin virkamiehiin selittyvät pitkälti yhteisestä aatteellisesta, wilsonilaisesta taustasta. Holstin luottamus heidän välittämäänsä poliittiseen informaatioon ja hänen voimakas antipatiansa kaikkea saksalaisuutta kohtaan tuottivat hänelle kuitenkin vaikeuksia suomalaisessa ulkopoliittisessa päätöksenteossa.[66] Holsti oli Suomen diplomaattiedustajana Berliinissä toimineen Edward Hjeltin (1855–1921; Berliinin-lähettiläs 1918–1919) vastakohta: Hjelt uskoi keisarillisen Saksan olevan Suomen riippumattomuuden paras tae.[67]

---

61 Holstin raportti no. 30 Lontoosta 17.5.1918, 5 C 7, UM. Arviossaan lordi Hardingen vaikutusvallasta Ison-Britannian ulkoministeriössä Holsti osui oikeaan. Alivaltiosihteerin asema oli merkittävä, koska ministeriössä käsiteltiin niin paljon sanomia, raportteja ja viestejä, ettei ulkoministerillä ollut mahdollisuutta lukea eikä kommentoida kaikkia asiakirjoja. Maantieteellisesti jaoteltujen erikoisosastojen virkailijat lähettivät ulkoministeriöön saapuneet raportit kommentoituina pysyvälle alivaltiosihteerille, joka puolestaan lähetti sanomat tarvittaessa ulkoministerille. Pysyvällä alivaltiosihteerillä oli näin mahdollisuus vaikuttaa ulkoministeriin. Tämä riippui kyseessä olevan henkilön taidoista. Charles Hardinge of Penhurst tunnettiin vaikutusvaltaisena henkilönä; hänen suhteensa ulkoministeri Curzoniin tosin eivät olleet aina kaikkein parhaimmat. – Bishop 1961, s. 231, 241–243, 256–260; Lyytinen 1980, s. 11–12.

62 Pietiäinen 1986, s. 272. Raporteissaan Holsti korosti E. H. Carrin merkitystä Suomelle Ison-Britannian ulkoministeriössä. Carr käsitteli ainakin vuoden 1918 aikana kaikkia Suomea koskevia kysymyksiä. – Holstin raportti no. 101 Lontoosta 27.9.1918, 5 C 7, UM; Holsti Erkolle 21.8.1918, EEA, PAs.

63 Holsti K. J. 1963, s. 16; Pietiäinen 1986, s. 278–279, 291, 311, 313–315.

64 Lyytinen 1980, s. 18; Pietiäinen 1986, s. 272.

65 Pietiäinen 1986, esimerkiksi s. 283, 365: Simpson painostaa Holstia ottamaan vastaan ulkoministerin viran.

66 Roiko-Jokela 1994 a, s. 65.

67 Holstin ja Hjeltin eroista Graham W. Malbone, Memoirs and recollections of Rudolf Holsti. Abridgment of the Author's Memoirs, s. 6–7, RHA 7, KA. Rautkallio 1977, esimerkiksi s. 176–179, 377.

Ongelmia Holstin poliittisille tavoitteille ei asettanutkaan uusi toimintaympäristö Lontoossa, vaan Suomen sisäpoliittinen tilanne, ja sen mukainen suhtautuminen ulkovaltoihin. Monarkistit ja tasavaltalaiset olivat kesällä 1918 lähes yksimielisiä siitä, ettei Suomen ulkopoliittisessa perussuuntauksessa ollut vaihtoehtoja: Saksa oli varmin tuki Suomelle. Toisaalta hallitusmuototaistelu lähensi maalaisliittoa länsivaltoja suosiviin ja Saksan vaikutusta hillitseviin liberaaleihin piireihin.[68] Ulkoministeri Otto Stenroth kirjoitti muistelmissaan, että hänen mielestään Suomen ulkopolitiikan tavoitteena oli säilyttää maan puolueettomuus maailmansodassa ja välttää kaikkea sellaista, mikä voisi johtaa sotaan. Ententemaat eivät kuitenkaan vakuuttuneet Suomen puolueettomuudesta, koska saksalaiset joukot jäivät vielä sisällissodan jälkeen senaatin pyynnöstä Suomeen ja myös monet muut merkit viittasivat Saksaa myötäilevään linjaan. Stenroth oli vakaumuksellinen monarkisti, joka kannatti saksalaisen ruhtinaan kutsumista Suomen valtaistuimelle: saksalaisuus ja monarkia kuuluivat yhteen.[69]

Holsti ei hyväksynyt Suomen Saksaan suuntautunutta ulkopolitiikkaa. Hänen anglosaksiset mielipiteensä vahvistuivat saksalaissuuntauksen voimistuessa Suomessa. Holsti kirjoitti Suomeen maaliskuussa 1918, ettei maailmansodan lopputuloksesta ollut enää mitään epäselvyyksiä. Puolueettomien maiden oli oivallettava tämä nopeasti. Toisaalta Holstin oli myönnettävä, että Iso-Britannian hallitus kuitenkin ymmärsi Saksan avun välttämättömyyden niissä poikkeuksellisissa oloissa, jotka Suomessa vallitsivat talvella ja keväällä 1918. Holsti mainitsi Vaasan hallitukselle lähettämässään raportissa maaliskuussa 1918, "että Suomen senaatti kutsui avuksi saksalaiset, se kylläkin käsitetään ulkoministeriön taholla välttämättömyydeksi Suomen kannalta sen jälkeen kun Ruotsi niin jyrkästi asettui kielteiselle kannalle anotun avunannon suhteen." Saksalaissuuntautuneet poliitikot käyttivät kuitenkin Holstin lausuntoa hyväkseen perustellessaan Saksaan suuntautumisen välttämättömyyttä. Holsti tarkoitti tosin muuta. Iso-Britannia suhtautui Suomeen myötämielisesti ja oli valmis hyväksymään Suomen menettelyn, kunhan ulkopoliittinen suuntaus muuttuisi: Saksan apu ei enää ollut ratkaisevan tärkeää Suomelle.[70]

Holsti korosti Vaasan senaatille, että Suomessa vallinnut saksalaissuuntaus vaikeutti Suomen kansallisia tavoitteita lähialueilla. Holsti oli selvittänyt professori Simpsonille, että Kuola ja Vienan Karjala kuuluvat maantieteellisesti ja kansallisesti paremmin Suomelle kuin Venäjälle, jos kansojen itsemääräämisoikeus tunnustetaan yleiseksi periaatteeksi. Professori Simpson oli kuitenkin antanut Holstin ymmärtää, että Foreign Officessa pelättiin Suomen kansallisten näkökohtien vain palvelevan saksalaisten mahdollisia imperialistisia pyrkimyksiä.[71] Keskustelujen pohjalta Holsti teki päätelmän, että ulkopoliittinen suun-

---

68 Mylly 1978, s. 82; Hokkanen 1986, s. 294.

69 Ruutu 1944, s. 99; Torvinen 1977, s. 228–229. Tarkemmin Stenroth 1931, s. 40–50; Nurmio 1962, s. 387–388. Saksalaissuuntauksen ajasta Pietiäinen 1992, s. 307–334. Myös kenraali Rüdiger von der Goltz piti Stenrothia saksalaismielisenä poliitikkona. – von der Goltz 1920, s. 153.

70 Holstin raportti no. 6 Lontoosta 27.3.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM. Vertaa Ruutu 1944, s. 71–72.

71 Holstin raportti no. 6 Lontoosta 27.3.1918; no. 15, 25.4.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM.

nanmuutos palvelisi Suomen heimoasiaa ja virolaisten kansallisten tavoitteiden tukeminen vakuuttaisi Foreign Officen Suomen saksalaissuuntauksen päättymisestä. Holsti raportoikin senaatille huhtikuussa, että virolainen lähetystö oli vieraillut Foreign Officessa. Holstin mukaan lähetystön asenteen saksalaisia kohtaan oli täytynyt olla varsin jyrkkä, koska saksalaiset olivat palauttaneet Virossa paronien vallan ja kieltäytyneet vastaanottamasta Berliinissä virolaisia. Viittauksellaan virolaisiin Holsti lienee tarkoittanut, että Suomen etujen mukaista oli parantaa suhteitaan veljeskansaan. Foreign Officessa nähtiin Viron taistelevan demokratian puolesta, mutta Suomen politiikasta oltiin yhä epävarmoja.[72]

Holstin ententemyönteisestä toiminnasta huolimatta Ison-Britannian hallituksen ja Vaasan senaatin suhteet pysyivät viileinä. Tämä johtui siitä, että Ison-Britannian hallituksen asenne Itämeren alueen pieniin valtioihin määräytyi sen mukaan, miten niiden avulla saattoi ajatella lujitettavan länsivaltojen taistelukykyä. Toisaalta Iso-Britannia ei voinut suhtautua avoimen myönteisesti Suomeen, koska Vaasan senaatti oli omalla aktiivisella toiminnallaan ajanut itsensä Saksan vanaveteen. Senaatti ei myöskään näyttänyt arvostavan Holstin toimintaa Lontoossa. Baltian uusista kansallisvaltioista tuli kuitenkin osa Ison-Britannian Saksan vastaista politiikkaa jo lähes vuosi ennen maailmansodan päättymistä. Kuitenkin Ison-Britannian mahdollisuudet vaikuttaa Itämeren alueen asioihin olivat rajalliset niin kauan kuin Saksa pystyi kontrolloimaan suljettuna olevan Itämeren merenkulkua.[73]

1.4 Vaatimukset Viron itsenäisyyden puolesta

Virolaiset pyrkivät saamaan sekä Ison-Britannian että Suomen tunnustuksen itsenäisyydelleen Holstin avulla,[74] koska hänellä oli toisaalta läheiset yhteydet Foreign Officen virkamiehiin ja toisaalta Suomen Lontoon-edustajana hän saattoi vaikuttaa Suomen senaatin Viron-politiikkaan. Virolaiset olivat jo Tukholmassa

---

72 Holstin raportti no. 16 Lontoosta 26.4.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM. Viro esitti jo 15. huhtikuuta 1918 Suomelle pyynnön itsenäisyytensä tunnustamisesta. Lähetystön otti vastaan Pietarissa Suomen entinen ministerivaltiosihteeri Carl Enckell, joka ei kuitenkaan ottanut kantaa virolaisten tunnustamispyyntöihin. — Holsti 12.11.1921, Ulkoministeriön promemoria koskeva Saksan sotilasretkikuntaa Suomeen v. 1918, J. H. Vennolan kokoelma 1, KA. Zetterbergin mukaan virolaiset eivät pyytäneet kirjallisesti Enckelliltä Suomen Viron itsenäisyyden tunnustusta, vaan asiasta oli mahdollisesti keskusteltu suullisesti. — Zetterberg 1977, s. 92. Virolaiset olivat lähestyneet myös Suomen Tukholman-lähetystön lähetystöneuvosta Herman Gummerusta saadakseen tietää Saksan asennoitumisen maansa itsenäistymispyrkimyksiin. Jaan Tõnisson sai kuulla Gummerukselta, että Saksa asennoitui kielteisesti virolaisten pyrkimyksiin. Gummerus oli lisäksi ilmoittanut omana mielipiteenään, että riippumaton, Saksan tunnustama Viro, olisi taipuvainen liittymään Saksaan saadakseen sen tuen mahdollisessa taistelussa Venäjää vastaan. — Zetterberg 1977, s. 73—74. Tarkemmin Gummeruksen toimista Viron itsenäisyyskysymyksessä Zetterberg 1977, s. 73—75. Saksalta ei kuitenkaan olisi ollut odotettavissa tukea virolaisten kansallisille pyrkimyksille. Skandinavian maista Ruotsi suhtautui pidättyvästi virolaisten tiedusteluihin maansa riippumattomuuden tunnustamisesta. Ulkoministeri Johannes Hellner (1866—1947; ulkoministeri 1917—1920) ilmoitti kaiken riippuvan Saksan ja Venäjän toimenpiteistä. Vasta niiden tunnustettua Viron de jure, voisi Ruotsi tehdä samoin. — Pusta 1964, s. 22; Zetterberg 1977, s. 79.

73 Paasivirta 1957, s. 163—166; Zetterberg 1977, s. 94; Hovi O. 1980, s. 30—31; Ikonen 1990, s. 285—286, 310.

74 Zetterberg 1972, s. 195.

helmikuussa 1918 esittäneet suurvaltojen lähettiläille Viron riippumattomuuden tunnustamista. Ison-Britannian Tukholman-lähettiläs Sir Esmé Howard lupasi suositella hallitukselleen suopeaa suhtautumista Viron-kysymykseen. De facto -tunnustusta, 20. maaliskuuta, konkreettisempiin toimenpiteisiin ei kuitenkaan ryhdytty.[75] Ilmeisesti osin tästä syystä Viron ulkomaanvaltuuskunta saapui Lontooseen huhtikuussa 1918.[76]

Holsti sai Eduard Wirgolta (1878–1938; Viron ulkomaan delegaation jäsen 1917–1918) 15. huhtikuuta 1918 kirjeen, jossa ehdotettiin virolaisten ja Holstin tapaamista. Tarkoituksena oli keskustella muutamista Viroa koskevista asioista.[77] Seuraavana päivänä Holstin luo saapui Viron lähetystö, jonka muodostivat herra Eduard Wirgo, Pietarin yliopiston dosentti Ants Piip sekä Viron Pariisin-asiainhoitaja Kaarel R. Pusta. Virolaiset olivat maansa itsenäistymiskysymyksessä kuitenkin pidättyväisiä, minkä Holsti arveli johtuvan Suomen saksalaissuuntauksesta.[78] Ilmeisesti virolaiset olettivat Suomen Lontoon-edustajan asettuvan vastustamaan Viron kansallisia pyrkimyksiä ja tukemaan Itämeren maakuntien saksalaisten paronien tavoitteita. Holsti arvioi virolaisten kanssa käytyjä keskusteluja seuraavasti:[79]

> ... Siitä huolimatta, että veljeskansamme lähetystö edellä kerrotulla tavalla heti tänne saavuttuaan kääntyi allekirjoittaneen puoleen anoen apua ja neuvoja, huomasin heti, että he siitä huolimatta olivat minun suhteeni verrattain umpimielisiä ja varovaisia. Herra Eduard Virgolta, jonka tunsin Suomessa oleskelunsa ajoilta saakka, sain sittemmin kuulla syyn siihen. Saksalaisten tultua kutsutuksi Suomen laillisen hallituksen auttajaksi, oli Viron johtavissa valtiollisissa piireissä päässyt vallalle pelko, että Suomi asettuisikin Viron kansallisten pyrkimysten suhteen hylkäävälle kannalle ja ryhtyisi sensijaan kannattamaan Itämeren maakuntien saksalaisten paronien pyrkimyksiä. Sen vuoksi ei lähetystökään tahtonut tarkemmin tehdä selkoa Viron kansallisen hallituksen suunnitelmista muille kuin Englannin virallisille piireille, vaikkakin lähetystö jätti myös allekirjoittaneelle joukon asiaa valaisevia memorandumeja ...

Holstin ja virolaisten yhteydet johtivat siihen, että Holsti järjesti virolaisille mahdollisuuden keskustella maansa itsenäisyyskysymyksestä ulkoministeri Balfourin ja professori Simpsonin kanssa. Ensimmäinen tapaaminen oli jo 19. huhtikuuta. Ants Piipin mukaan käydyt keskustelut etenkin professori Simpsonin kanssa olivat erittäin tärkeitä, koska nyt virolaiset saattoivat kertoa ja selventää maansa kansallisen olemassaolon välttämättömyyttä suoraan kahdenkeskisissä keskusteluissa Foreign Officen virkamiehen kanssa. Myös Holsti otti osaa neuvotteluihin, ja Piipin mukaan hänellä oli tärkeä merkitys vakuutettaessa Simpsonille Viron itsenäisyyden oikeutusta.[80]

---

75 Zetterberg 1977, s. 72. Tarkemmin virolaisten ja lättiläisten painostuksesta esimerkiksi Buchan 1923, s. 105.

76 J. D. Gregoryn muistio Virosta 24.4.1918, FO. 371/3308, PRO.

77 Wirgo Holstille 13.4.1918, RHA 7, KA. Katso myös Zetterberg 1977, s. 82; Pietiäinen 1992, s. 405; Pusta 1992, s. 21.

78 Holstin raportti no. 27 Lontoosta 10.5.1918, salainen, 5 C 7, UM; Zetterberg 1972, s. 196.

79 Holstin raportti no. 27 Lontoosta 10.5.1918, salainen, 5 C 7, UM.

80 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 102, Leht. 16–19, Ants Piipin muistiinpanoja 19.4.1918.

Holstin ja virolaisten tapaamiset alkoivat käydä yhä säännöllisemmiksi huhtikuun lopulla. Niissä keskusteltiin Saksan- ja Venäjän-kysymysten vaikutuksesta Itämeren alueen tulevaisuuteen, Viron kansainvälisestä asemasta, propagandatoiminnasta Viron itsenäisyyden hyväksi ja Suomen mahdollisesta Viron de jure -tunnustuksesta.[81] Holsti ja virolaiset lähettivät toisilleen myös säännöllisesti selvityksiä Itämeren alueen poliittisesta tilanteesta.[82] Muistiot käsittelivät lähinnä Viron kansainvälistä asemaa. Ne antoivat selvän kuvan Viron itsenäisyyden tunnustamiskysymyksestä. Skandinavian maista Ruotsi ja Tanska olivat asettuneet periaatteessa myönteiselle kannalle, mutta muodollinen tunnustus oli mahdollinen vasta sen jälkeen, kun Venäjä oli tunnustanut Viron. Virolaisten tavoitteena oli tehdä ulkovalloille selväksi, että Venäjältä oli pyydetty välittömästi julistusta, jossa todettaisiin Viron yleisen demokraattisen parlamentin päättävän maan kansainvälisestä asemasta. Tavoitteena oli myös saada ententen tunnustus Viron itsenäisyydelle.[83]

Holstin ja virolaisten keskustelujen pohjalta laaditussa Ison-Britannian hallitukselle osoitetussa muistiossa toivottiin Viron demokraattisen tasavallan itsenäisyyden tunnustamista sen etnografisten rajojen puitteissa. Virolaiset halusivat myös oikeutta osallistua rauhankonferenssiin, jotta he voisivat puolustaa omia intressejään ja saada puolueettomuudelleen ja alueelliselle koskemattomuudelleen kansainväliset takuut.[84] Ulkoministeri Balfour ilmoittikin 3. toukokuuta Hänen Majesteettinsa hallituksen tunnustavan Viron maapäivät (maanõukogu) de facto. Samalla Piip jäi Viron puoliviralliseksi edustajaksi Lontooseen.[85]

* * *

Holstin ohella Berliinin-lähettiläs Edvard Hjelt raportoi senaatille Viron-kysymyksestä ja saksalaisten toiminnasta Baltiassa. Hjelt ilmoitti, että Viron ulkomaanvaltuuskunnan tavoitteena oli vakuuttaa ulkovallat kansallisesti itsenäisestä ja riippumattomasta Virosta, jonka neutraliteetin kaikki suurvallat takaisivat.[86] Hjelt arvosteli 26. toukokuuta lähettämässään raportissa saksalaisten väitettä, että virolaisten valtaenemmistö haluaisi liittyä Saksaan. Näin ei asia hänen mielestään ollut, vaan Holsti oli ollut oikeassa viitatessaan virolaisten antipatiaan saksalaisia kohtaan. Virolaiset halusivat muodostaa Venäjästä ja

---

81 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 102, Leht. 32–34, Ants Piipin muistiinpanoja 24.–28.4.1918; ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 466, Leht. 77, Holstin kirje Piipille, Pustalle ja Wirgolle 27.4.1918.

82 Esimerkiksi ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 466, Leht. 77, Holstin kirje Piipille, Pustalle ja Wirgolle 27.4.1918.

83 Materiaalia Lontoon ajalta, kopio Kristianiasta lähetetystä Holstin muistiosta Wirgolle, saapunut 19.4.1918, RHA 16, KA.

84 ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 195, Leht. 22–23, kopio Viron delegaation esittämästä muistiosta maan poliittisesta tilanteesta Ison-Britannian hallitukselle.

85 Anderson 1971, s. 329–330; Hovi K. 1975, s. 116; Zetterberg 1977, s. 79; Hovi O. 1980, s. 39; ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 195, Leht. 23p–24, Ison-Britannian tunnustus de facto Viron itsenäisyydelle 3.5.1918.

86 Hjeltin raportti Berliinistä 14.4.1918, 5 C 5, UM.

Saksasta riippumattoman tasavallan, mutta Hjeltin mukaan ongelmana olivat maan läheiset yhteydet Isoon-Britanniaan: Saksan oikeisto väitti virolaisten itsenäisyyspyrkimysten takana olevan Ison-Britannian poliittiset intressit.[87]

Virolaisten itsenäisyystoiveista huolimatta Hjeltin mielestä ainoa todellinen vaihtoehto Itämeren maakuntien tulevaisuudelle oli näiden provinssien liittäminen Saksaan. Virolaisten sinänsä oikeutetut vaatimukset oli otettava huomioon, jotta vakavilta kansallisilta konflikteilta vältyttäisiin. Virolaisten vaatimusten huomioiminen edistäisi myös Suomen jatkuvaa suuntautumista Saksaan.[88] Senaatin puheenjohtaja P. E. Svinhufvud oli Berliinin-lähettilään kanssa samoilla linjoilla Viron-kysymyksessä. Hän oli esittänyt huhtikuussa kirjoittamassaan muistioluonnoksessa ajatuksen Suomen ja Viron personaaliunionin luomisesta. Svinhufvudin ohella aktivistit tunsivat sympatiaa Viron itsenäisyyspyrkimyksiä kohtaan, mutta Saksan vaikutus sekä Suomessa että Virossa mutkisti tilannetta. Saksan edut ja Viron kansalliset pyrkimykset eivät sopineet yhteen. Suomen poliittinen johto ei voinut asettua tukemaan Viron itsenäisyyspyrkimyksiä, koska se olisi kiristänyt Suomen suhteita Saksaan.[89]

J. K. Paasikiven (1870–1956) senaatin ulkopoliittinen ohjelma lisäsi Suomen saksalaissuuntausta ja pidättyvää asennetta Viron asioihin.[90] Ulkoasioita hoitamaan ryhtyneen senaattori Otto Stenrothin linja oli puolueettomuus saksalaissuuntauksen puitteissa. Stenroth ei uskonut varauksettomasti Saksan voittoon maailmansodassa, mutta hän oli innokas monarkian kannattaja.[91] Zetterbergin mukaan se, että senaatti kohteli virolaisia itämerenmaakuntalaisina ja Suomen ulkopolitiikka oli virolaiskielteistä, johtui lähes täydellisestä tietämättömyydestä, joka Suomessa vallitsi Viron asioista keväällä ja kesällä vuonna 1918.[92] Ainoat kanavat, joiden kautta senaatti sai tietoa ulkomaiden asennoitumisesta Viron-kysymykseen, olivat Holstin ja Hjeltin raportit. Holstiin senaatti asennoitui kielteisesti hänen anglofiilisyytensä vuoksi, joten saksalaissuun-

---

87 Hjeltin raportti Berliinistä 26.5.1918, 5 C 5, UM. Katso myös Luntinen 1988, s. 102: Preussin prinssi Henrik oli todennut virolaisen kansallistunteen olevan heikosti kehittynyt. Puhtaasti virolaista kulttuuria ei ollut, vaan se oli lainattu Saksasta. Jokainen saksalaisvastainen mielenilmaus oli prinssi Henrikin mielestä englantilaisten propagandan tulosta.

88 Hjeltin raportti Berliinistä 26.5.1918, 5 C 5, UM. Tarkemmin Zetterberg 1977, s. 96–97. Hjeltin kielteinen asenne Itämeren maakuntien itsenäisyyspyrkimyksiä kohtaan näkyy hänen muistelmissaan. Hjelt kirjoitti Wilsonin ja Saksan hallituksen välisen noottien vaihdon vaikuttaneen saksalaisiin lamauttavasti. Lisääntynyt sisäinen heikkous ja vastustuskyvyn puute ilmeni Saksan reunakansojen liikehtimisenä ja pyrkimyksinä särkeä valtakunnan eheys. Reunakansoilla Hjelt todennäköisesti tarkoitti Itämeren maakuntia. – Hjelt 1919, s. 195. Hjelt oli kannanotoissaan hyvin saksalaismielinen. K. G. Idmanin (1889–1961; ulkoasiainministeriön kansliapäällikkö 1918) mukaan Hjelt kehotti useissa raporteissaan senaattia harkitsemaan sotilasliiton solmimista Saksan kanssa. – Idman 1953, s. 298.

89 Zetterberg 1977, s. 97–100.

90 Katso Paasikiven ulkopoliittisesta linjasta Ikonen 1990, s. 241–244. Yhteistä Holstin ja Paasikiven ulkopoliittisessa linjassa oli se, että Suomen oli etsittävä vahvaa liittolaista mahdollista venäläistä imperialismia vastaan. Paasikivelle ulkopolitiikan tukipilarina oli yhteistoiminta monarkistisen Saksan kanssa, kun taas Holsti halusi Suomen lähentyvän Isoa-Britanniaa. – Paasikiven osalta Ikonen 1990, s. 177, 241.

91 Stenroth 1931, s. 29–30; Ruutu 1944, s. 87; Mansala 1965, s. 40–41, 115.

92 Zetterberg 1977, s. 101.

tautunut Hjelt vaikutti oleellisesti Suomen ulkopoliittiseen suuntaukseen.[93] Suomen Berliinin-lähettilään raportit olivat usein ylioptimistisia antaen Paasikivelle väärän kuvan Saksan asemasta maailmanpolitiikassa.[94]

Sitä mukaa kuin saksalaissuuntaus voimistui sisällissodan loppua kohden, muuttui Holstin suhtautuminen Suomen ulkopolitiikan hoitoon yhä kärkevämmäksi. Raportissaan 6. toukokuuta 1918 Holsti kiinnitti silminnähden ärtyneenä senaatin huomiota siihen, että Englanti ja sen liittolaiset arvioivat kansainvälistä tilannetta toisin kuin Suomessa tehtiin, ja ellei tätä otettaisi huomioon, Suomen olisi vaikea ellei mahdoton välttää selkkauksia suhteessaan näihin maihin. Holsti selosti myös laajasti Isossa-Britanniassa vallinnutta demokratiakiihkoa. Ison-Britannian sosialistipuolueen johtaja Henry Hyndman (1842–1921), jonka tavoitteena oli pelastaa demokratia militarismin käsistä, oli todennut Holstille, että ellei militarismia nyt voiteta Saksassa, on demokraattisten maiden – Ranskan, Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen – pakko aseistautua entistä paremmin. Tällöin jäisivät reformit sikseen.[95]

Holsti ajatteli Suomen ulkopoliittisen suuntauksen muuttuneen toukokuussa 1918: senaatti oli osoittanut mielenkiintoa Viron tapahtumia kohtaan lähettämällä 10. toukokuuta 1918 filosofian tohtori Toivo T. Kailan (1884–1961; ulkoministeriön kauppapoliittisen osaston päällikkö 1918) Tallinnaan.[96] Toisaalta Holsti oli saanut myös luettavakseen senaattori Heikki Renvallin laajan muistion *Eräistä ulkopolitiikkamme pääperusteista.* Holsti oli todennut Renvallin ajattelevan ulkopoliittisesta tilanteesta samoin kuin hän ja ilmeisesti oletti senaatin laajemmaltikin jakavan nämä mielipiteet. Renvall oli arvostellut Suomen kansainvälistä asemaa ja selittänyt, että päättyköön sota miten tahansa, valtioiden jakautuminen kahteen suureen pääleiriin tulee jatkumaan. Renvallin mielestä Suomen olisi edullisinta järjestää asiansa niin, että ryhmien välistä kilpailua voitaisiin käyttää hyväksi. Toisaalta Renvallin mukaan Suomen ulkopolitiikan pääperusteena tuli olla läheinen ystävyys Saksan kanssa, mikä ei sopinut Holstin ajatuksiin.[97]

Alkukesästä 1918 Suomessa kehittyneiden monarkiahankkeiden tultua Holstin tietoon hän katsoi asiakseen välittömästi varoittaa senaattia tällaisista suunnitelmista. Holsti kirjoitti raportissaan 24. toukokuuta 1918 kaikkien poliittisten lähteiden osoittavan, että rauhanteon jälkeinen kehitys tulee vaati-

---

93 Hjeltin raportti Berliinistä 2.6.1918, 5 C 5, UM. Katso Viron-kysymyksestä suomalaisessa lehdistössä Zetterberg 1977, s. 100–106.

94 Polvinen, Heikkilä, Immonen, 1989, s. 396.

95 Holstin raportti Lontoosta no. 22, 6.5.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM.

96 Zetterberg 1977, s. 107. Zetterberg on arvioinut Kailan Tallinnaan lähettämisen syyksi Berliinistä ja Lontoosta saapuneet raportit Viron-kysymyksestä sekä Herman Gummeruksen toiminnan Suomen, Baltian ja Ukrainan diplomaattisuhteiden solmimiseksi. Kustaa Vilkunan mielestä Kailan lähettämisen syynä olivat tiedustelut Suomen-Viron kaksoismonarkian luomisesta. Zetterbergin arvio on todennäköisesti lähempänä totuutta, mutta lienee syytä korostaa Holstin toiminnan merkitystä: hänen raporttinsa antoivat ajattelemisen aihetta senaatille, koska Saksan voitto maailmansodassa ei ollut itsestään selvää. Suomen oli varauduttava toimimaan ulkopolitiikassaan myös ententen etujen mukaisesti. – Zetterberg 1977, s. 107–108; Vilkuna 1968, s. 26–27. Tarkemmin kysymyksestä ja kaksoismonarkiasuunnitelmista Zetterberg 1977, s. 108–113.

97 Holstin raportti no. 31 Lontoosta 20.5.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM; Pietiäinen 1986, s. 295.

maan demokraattista hallitusmuotoa. Holsti varoitti senaattia, että Foreign Officessa ajateltiin monarkian ja saksalaisen prinssin valtaantulon olevan pikemminkin Saksan taholta harjoitettua painostusta kuin Suomen kansan vapaan itsemääräämisoikeuden ilmaisu.[98]

Senaatille Holsti painotti, että Foreign Office oli selvästi huolestunut Saksan vaikutuksesta Itämeren alueella. Saksa oli pyrkinyt sotilassopimuksilla muun muassa Suomen, Viron, Liettuan ja Puolan kanssa vahvistamaan asemaansa Venäjän suunnalla. Englantilaiset olivat joutuneet toteamaan, kuinka Virossa, Liettuassa ja Puolassa Saksa turvautui väestön vanhoilliseen vähemmistöön saadakseen vastoin enemmistön tahtoa saksalaisille prinsseille valtaistuimia. Tämän vuoksi Ison-Britannian hallitus ei voinut käsittää, että samaan aikaan Suomessa saksalaisen prinssin valitseminen olisi ollut kansan toiveiden mukaista ja irrallaan edellä mainituista tapahtumista.[99] Kolme viikkoa tämän jälkeen Holsti raportoi Foreign Officen ilmoittaneen, että saksalaisen ruhtinassuvun kutsuminen Suomeen oli isku demokraattisia periaatteita vastaan.[100] Ulkoministeri Balfour puolestaan totesi, ettei Suomi ollut poliittisesti kypsä itsenäisyyteen: "Suomalaisille on annettava aikaa miettiä inhimillisten asioiden muuttuvuutta ja kyseenalaista kunniaa tulla saksalaisen prinssin hallitsemaksi".[101]

Suomen senaatti ei virallisesti ottanut kantaa Viron itsenäisyyspyrkimyksiin, vaikka Foreign Office oli erittäin kiinnostunut Suomen Viron-politiikasta. Foreign Officen virkamiehet tiedustelivat Holstilta Suomen asennetta Viron itsenäisyyspyrkimyksiin. Holstilla ei kuitenkaan ollut tietoa senaatin virallisesta kannasta. Henkilökohtaisesti hän suhtautui vilpittömän myönteisesti Viron pyrkimyksiin. Foreign Officelle tämä ei kuitenkaan riittänyt. Se huomautti Viron itsenäisyyden tunnustamisen olevan yhtä paljon sopusoinnussa kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen kanssa kuin Suomen itsenäisyyden tunnustamisen. Tästä johtuen Holsti päättelikin Foreign Officen olevan valmis toimimaan kansojen itsemääräämisoikeuden mukaisesti: "Tahtoessaan siis auttaa niin Suomea kuin Viroa ja vielä lisäksi Vienan karjalaisia saamaan itse määrätä valtiollisesta tulevaisuudestaan, oli Englannin ulkoministeriö selvästi valmis menettelemään julistamiensa periaatteiden mukaisesti." Saksalaissuuntaus oli kuitenkin

---

98 Holstin raportti no. 35 Lontoosta 24.5.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM. Holsti ei ollut mielipiteineen yksin. Muun muassa historiantutkija Väinö Voionmaa (1869–1947) kirjoitti vuonna 1918 taantumuksen tulleen aina ulkoapäin vieraiden hallitsijoiden välityksellä. Hänenkin mielestään nuoren tasavallan oli torjuttava kuningasmielisten yritykset Suomen muuttamisesta monarkiaksi. – Voionmaa 1918, s. 29–30.

99 Holstin raportti no. 35 Lontoosta 24.5.1918, 5 C 7, UM; Ikonen 1990, s. 249–250. Katso tarkemmin Saksan sotilassopimuksista ja suunnitelmista Fischer 1979, s. 454, 464–467, 471, 473; Ikonen 1990, s. 264–267. Saksalaisen tarjoaminen Suomen valtaistuimelle vaikutti välittömästi muun muassa Ranskan suhtautumiseen Suomea kohtaan. Ranskan hallitus veti takaisin tunnustamisensa. Perusteluna oli se, että tunnustus oli myönnetty Suomelle tasavaltana eikä monarkiana, jolla oli hallitsijana henkilö joka kuului Ranskaa vastaan sodassa olevaan dynastiaan. – Buchan 1923, s. 46.

100 Holstin raportti no. 38 Lontoosta 6–7, 13.6.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM. Vesa Vares on todennut Holstin koettaneen kärjistää Ison-Britannian reaktioita Suomen kuninkaan vaalia kohtaan vielä jyrkemmäksi kuin ne muutoin olisivat olleet. Vetoaminen ulkomaiseen apuun ei ollut ainoastaan monarkistien erityispiirre. – Vares 1993, s. 380.

101 Lyytinen 1980, s. 188; Halmesvirta 1993, s. 160.

rasite Suomelle. Foreign Office ilmoitti seuraavansa erityisen tarkasti, miten Suomen hallitus suhtautuu Viron kansalliseen liikkeeseen.[102]

Kuultuaan Foreign Officen kannan Baltian itsenäistymiskysymykseen Holsti kehotti Suomen hallitusta suhtautumaan suopeasti Viron kansallisiin pyrkimyksiin. Myönteinen asenne lieventäisi tuntuvasti epäluuloja Suomen todellisen puolueettomuuden ja täydellisen itsenäisyyden säilymisen suhteen. Holsti totesi, että mikäli Suomen senaatin mielestä suinkin oli mahdollista, oli suotavaa tiedottaa Ison-Britannian hallitukselle, mitä Suomen johtavissa valtiollisissa piireissä ajateltiin Viron itsenäisyydestä. Holstin mielestä selkeä, myönteinen kannanotto saattaisi auttaa myös kipeän elintarvikekysymyksen ratkaisemisessa.[103] Holsti käytti Suomen elintarvikepulaa hyväkseen painostaessaan senaatilta Viron tunnustusta.

Holsti otti Viron itsenäisyyskysymyksen uudelleen esille kesäkuun raporteissaan, vaikka hän ei ollut saanutkaan senaatilta pyytämiään vastauksia tiedusteluihinsa.[104] Holsti raportoi 6. kesäkuuta 1918 ulkoasiaintoimituskunnalle virolaisten tekevän ahkeraa propagandaa itsenäisyytensä puolesta ententemaissa, koska he eivät odottaneet pelastusta Saksan taholta.[105] Tällä kertaa Holsti ei jäänyt yksin vedotessaan senaattiin Viron kansallisessa kysymyksessä: myös Suomen Pariisin-edustaja, prokuraattori Lorenzo Kihlman lähetti Otto Stenrothille kirjeen, jossa hän pohti Viron asiaa. Kihlman kertoi Ranskan ja Italian suhtautuvan suopeasti Viron itsenäisyyspyrkimyksiin, ja hänen mielestään Viroon oli sovellettava samoja oikeusperiaatteita kuin Suomeen vuosina 1917—1918. Kihlman asettui Holstin kannalle todetessaan, että Suomen suopea suhtautuminen Viron itsenäisyyspyrkimyksiin olisi osoitus Suomen todellisesta itsenäisyydestä. Senaatti ei kuitenkaan reagoinut Kihlmanin tiedonantoon, vaan oli edelleen pidättyväinen Viron-politiikassaan.[106]

Holsti ilmoitti kesäkuussa 1918 Suomen senaatin ulkoasiaintoimituskunnalle mielipiteensä Viron itsenäistymiskysymyksestä. Käsityksensä hän perusti Lontoossa käymiinsä keskusteluihin. Puolalaiset edustajat ja Viron Lontoonlähettiläs Ants Piip ja Eduard Wirgo olivat saaneet Holstin vakuuttuneeksi, että Venäjä ja Saksa olivat Brest-Litovskin rauhansopimuksella pyrkineet luomaan Baltian alueesta ja kansallisuuksista itselleen kuuliaisia vasalleja. Puolassa ja Virossa kansan enemmistön mielipide oli kuitenkin kääntynyt selkeästi saksalaisvastaiseksi.[107] Holstin mielestä johtavat englantilaiset valtiomiehet eivät epäilleet, etteivätkö virolaiset voineet täydellä menestyksellä vapaasti hallita

---

102 Holstin raportti Lontoosta 10.5.1918, 5 C 7, UM; Zetterberg 1977, s. 82.

103 Holstin raportti Lontoosta 10.5.1918, 5 C 7, UM.

104 Ulkoasiaintoimituskunnan selityksiä siihen, miksi Holstin tiedusteluihin ei ollut vastattu Stenrothin kirje Holstille 12.8.1918; Idmanin kirje Holstille 5.7.1918; 1 Q n, UM.

105 Holstin raportti no. 38 Lontoosta 6.6.1918, 5 C 7, UM.

106 Kihlmanin kirjekonsepti Stenrothille 7.6.1918, Pariisin lähetystön arkisto, Fa IIg:15, UM; Zetterberg 1977, s. 119.

107 Zetterberg 1977, s. 119.

itseään. Tunnustuksen ehtona olisi saksalaisten sotajoukkojen poistuminen Virosta.[108]

Holstin mielestä Suomen oli jo yhteisen menneisyyden vuoksi tunnustettava Viron itsenäisyys. Näin Iso-Britannia olisi saatu luottamaan Suomen itsenäiseen ulkopolitiikkaan. Toisaalta myös Vienan karjalaisten vapautuspyrkimykset olisivat tätä kautta saaneet lisää kannatusta Suomen kansan keskuudessa. Holsti korosti toistuvasti Suomen ulkoasiaintoimituskunnalle, että Viron luovuttaminen saksalaisille paroneille aiheuttaisi vakavia vaikeuksia Suomen ja Ison-Britannian suhteissa.[109]

Holsti vetosi Suomen ja Viron yhteiseen heimoasiaan korostaen ulkoasiaintoimituskunnalle, että Suomen tehtävänä oli korottaa sukulaiskansallisuudet sivistyskansojen joukkoon. Hänen tunteisiin vetoava kirjoituksensa sopi hyvin Suomessa vallinneeseen aatteellis-poliittiseen ilmapiiriin, joten se ei liene jäänyt vaille huomiota. Holsti totesi myös, että kulttuuri- ja talousyhteyksien säilyttäminen Suomen ja Viron välillä oli tärkeää. Tällainen yhteys voitaisiin rakentaa ainoastaan ehjän kansallisen politiikan lujalle perustalle. Holsti arvioi, että jos maailmansodan seurauksena perustettaisiin jonkinlainen Euroopan Yhdysvallat, olisi Suomen ja Viron keskinäinen vuorovaikutus ilman minkäänlaisia ikäviä muistoja itsestään selvää. Toisaalta, jos syntyisi joko ainoastaan Venäjän liittovaltakunta tai Keski-Euroopan valtojen poliittinen yhteensulautuminen, jäisi Suomelle ja Virolle mahdollisuus yhdessä päättää, missä määrin niiden tulisi lähentyä jälkimmäistä aseellista voimaa. Venäläistä liittovaltiota vastaan saattaisi skandinaavinen suuntautuminen olla riittävä. Pitkän pohdintansa Suomen ulkopoliittisesta asemasta ja suhteista lähialueiden kansallisuuksiin Holsti päätti vetoomukseen Suomen hallitukselle: Viron itsenäisyys oli tunnustettava.[110]

Holstin kiihkeiden raporttien taustalla vaikutti suomalaisen oikeiston piirissä esiintynyt ajatus monarkian ja Suur-Suomi -keskustelun liittämisestä Viron itsenäisyyskysymykseen. Viron asiantuntijana pidetty tohtori Lauri Kettunen esitti Aika-lehden palstoilla laajan katsauksen Viron itsenäistymisvaiheisiin ja sen jo varhain tuntemaan haluun liittyä unionina Suomeen. Kettusen esittämät ajatukset saksalaisesta kuninkaasta Suomen heimon yhdistäjänä ja monarkian toteutumisesta eivät voineet olla ärsyttämättä Lontoossa toimivia virolaisia ja Holstia, jolle monarkismi ja saksalaisuus olivat kuin punainen viitta. Kettusen artikkeli *Antakaa meille kuningas, joka yhdistää Suomen heimon*, ei todennäköisesti saanut tukea anglofiilisesti ajattelevalta Holstilta.[111]

Holstin raporttien sisältöön Viron itsenäisyyden perusteista ja merkityksestä Suomelle vaikuttivat myös hänen ja Piipin väliset keskustelut Lontoossa[112]. Holstin raporteista ja muistioista voidaankin päätellä, että hän alkoi Lon-

---

108 Holstin raportti no. 46 Lontoosta 22.6.1918, 5 C 7, UM.

109 Holstin raportti no. 46 Lontoosta 22.6.1918, 5 C 7, UM. Holstin saksalaisvastaisuudesta Holstin muistio Lontoosta 27.6.1918, RHA 36, KA.

110 Holstin raportti no. 46 Lontoosta 22.6.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM.

111 Mikä on Viron kohtalona? — Aika 1918; Antakaa meille kuningas, joka yhdistää Suomen heimon. — Uusi Päivä 28.5.1918; Zetterberg 1977, s. 104.

112 Esimerkiksi ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 102, Leht. 33—34, Ants Piipin muistiinpanoja 24.—28.4.1918; Leht. 97, Ants Piipin muistiinpanoja 20.6.1918.

toossa kiinnittää huomiota Suomen strategisen aseman perustekijöihin koko Euroopan näkökulmasta. Holstin mielestä Suomi ja Baltian maat muodostivat historiallisen puskurivyöhykkeen venäläisen ja länsimaisen kulttuurin väliin. Neuvosto-Venäjän spekuloidessa kansojen itsemääräämisoikeudella Holsti edellytti reunavaltioiden turvallisuuden varmistamisen vaativan läheistä yhteistyötä Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan kanssa.[113] Baltian itsenäistymisen puolesta Holsti ei julkisesti ottanut kantaa. Jälkikäteen laatimassaan muistiossa hän kuitenkin toteaa käyneensä epävirallisia keskusteluja Baltian kansallismielisten (Venäjän sorrettujen kansojen edustajien) kanssa. Tärkeimpinä keinoina Itämeren maiden itsenäisyyden saavuttamiseksi ja turvaamiseksi nähtiin länsivaltojen voitto maailmansodassa, Kansainliiton muodostaminen ja läheinen yhteistyö sekä keskinäinen vuorovaikutus siinä.[114]

Holstin teoretisoinnista huolimatta on muistettava, että Suomi edusti ainoana uutena Itämeren valtiona selkeää alueellista ja kansallista kokonaisuutta. Paasivirran mukaan tämä havaittiin myös Lontoossa ja Pariisissa. Suomi sijaitsi väliasemassa Skandinaviaan ja Baltian maihin nähden. Suomi saatettiin kuitenkin liittää neljäntenä Baltian maihin, jos Itämeren aluetta tarkkailtiin Venäjä-keskeisesti, kuten Ranskan politiikassa. Monet muut seikat vetivät Suomea kuitenkin Pohjoismaihin päin. Siihen vaikuttivat sekä Suomen pitkäaikaiset kulttuurikosketukset Skandinaviaan että valtiollisten olojen jatkuvuus.[115] Tällä täytyi olla vaikutusta siihen, että Holstin ehdotus ei vieläkään saanut vastakaikua senaatin taholta eikä aiheuttanut muutosta Suomen ulkopolitiikassa. Holsti ei kuitenkaan ollut yksin vaatiessaan yhteistyötä Itämeren maiden kanssa. Aktivistit arvostelivat voimakkaasti Suomen hallituksen pidättyvää asennetta heimokansoihin ja muihin Venäjän vähemmistökansoihin. Tukholman-lähetystöneuvos, historioitsija Herman Gummerus (Suomen asiainhoitaja Kiovassa vuosina 1918–1919) oli maanpaon aikana solminut Tukholmassa yhteydet Venäjän vähemmistökansojen edustajiin ja ajoi kiivaasti yhteistyön kehittämistä eri kansallisuuksien kesken. Gummerus halusi Suomen hallituksen luovan viralliset suhteet Ukrainan, Viron ja Liettuan kanssa ja ehdotti, että Tukholmaan muodostettaisiin näiden maiden yhteinen komitea valmistelemaan yhteistä esiintymistä rauhankonferenssissa. Valtionhoitaja P. E. Svinhufvud ja hänen ulkopoliittinen avustajansa Carl Enckell torjuivat ehdotuksen, koska näin Suomi olisi rinnastettu Venäjän vähemmistökansoihin.[116]

---

113 Vertaa Holsti K. J. 1963, s. 161–162. Neuvosto-Venäjän näkökulmasta Suomi oli yksi reunavaltioista ja *cordon sanitairen* pohjoisin rengas. Lisäksi sitä pidettiin reunavaltioryhmän balttilaisena jäsenenä. Toisaalta Kremlissä tiedettiin Suomen olevan valtiokokonaisuutena kehittyneempi kuin Baltian pikkumaat. Suomella oli ollut keisarikunnassa erillinen asema, jota Lenin, Stalin ja Tšitšerin eivät voineet olla tuntematta. Suomi oli alueellisesti ja väestöllisesti suurempi kuin Baltian maat. Sen geopoliittinen asema oli tärkeä, mutta ei kuitenkaan yhtä tärkeä kuin Baltian. Suomen ja keisarillisen Venäjän taloudelliset suhteet olivat kiinteät, mutta Suomenlahden pohjoisrannikon kaupungit eivät silti pystyneet taloudellisesti kilpailemaan Baltian satamakaupunkien kanssa. – Korhonen 1966, s. 31.

114 Holstin PM. 7./8.1.1920, vuosi 1917–1918 Lontoo, RHA 36, KA.

115 Paasivirta 1984, s. 331.

116 Gummerus Suolahdelle 28.12.1917; von Eckardtille 15.12.1917, Herman Gummeruksen kokoelma kansio 51, KA; Zetterberg 1977, s. 56. Katso Gummeruksen toiminnasta Gummerus 1931, s. 8–13. Samaan aikaan virolaiset olivat lähettäneet Ado Birkin Suomeen ottamaan selvää maan poliittisesta ilmastosta. Birkin mukaan vastaanotto oli ollut ystävällinen, mutta

Suomen senaatti ei kuunnellut Holstin vakuutteluja saksalaissuuntauksen turmiollisuudesta. Tämä sai Holstin laatimaan kesäkuun lopussa 1918 senaatille laajahkon 26-sivuisen ulkopoliittisen muistion, jossa hän hyökkäsi rajusti saksalaisuutta ja monarkismia vastaan. Raportti alkoi katkeransävyisellä toteamuksella, jonka mukaan Holsti oli joutunut vuodesta 1916 lähtien jokseenkin yksin huolehtimaan Ison-Britannian, Ranskan ja Yhdysvaltojen tuesta Suomen riippumattomuudelle. Raportissaan Holsti väitti saksalaisten ruhtinassukujen olevan kansojen vapauden vihollisia. Tämä oli diplomaatin harvinaisen suora hyökkäys päämiestensä politiikkaa vastaan. Holsti yritti vakuuttaa senaatille politiikan muutoksen välttämättömyyttä myös korostamalla niitä etuja, joita "liittoutuneiden valtioiden järjestäytyminen koko maailman käsittävään taloudelliseen ja poliittiseen vuorovaikutukseen" toisi Suomellekin.[117]

Holstin vetoomukset eivät tuottaneet konkreettisia tuloksia. Ulkoministeri Stenroth ilmoitti heinäkuun lopussa Suomen diplomaattiedustajille Tukholmaan, Kristianiaan, Kööpenhaminaan, Berliiniin ja Lontooseen, ettei Suomella näyttänyt olevan mahdollisuutta muuttaa ulkopoliittista toimintalinjaansa. Stenrothin mielestä Venäjästä ei ollut Suomelle vaaraa Saksan ja Venäjän yhteistyönkään aikana.[118] Paasikivi oli Stenrothin kanssa samoilla linjoilla pohtiessaan ulkopoliittista tilannetta muistiossaan 31. heinäkuuta. Hänen mielestään neutraliteetti oli mahdollinen, mutta se tietäisi Suomen ja Saksan välien viilentymistä. Paasikiven mielestä entente olisi tästä tyytyväinen, mutta luultavasti se ei kuitenkaan tukisi Suomen itsenäisyyttä Venäjää vastaan.[119]

Kimmo Ikosen mukaan Paasikivi ei analysoinut muistiossaan kaikkia suurpolitiikan piirteitä. Paasikivi ei tarkastellut Venäjän ja Saksan suhteiden kehittymistä Suomen kannalta.[120] Toisaalta hän ei liene ottanut riittävästi huomioon Ison-Britannian ja Neuvosto-Venäjän näkemyksiä Suomen ulkopolitiikasta. Ison-Britannian näkökulmasta Suomesta oli tullut keisarillisen Saksan vasalli, ja Neuvosto-Venäjällä arveltiin valkoisten pysyvän Suomessa vallassa ainoastaan Saksan aseiden avulla.[121] Paasikiveen verrattuna Holstilla oli realistisempi näkemys Suomen asemasta, vaikka hänellä olikin anglofiilisiä vaikutteita. Holsti analysoi Suomen asemaa eurooppalaisesta näkökulmasta ja liitti Suomen osaksi suurvaltojen strategisia intressejä Itämeren alueella. Tältä pohjalta Holsti etsi tukea Isolta-Britannialta ja halusi yhteistyötä Itämeren maiden kanssa.[122]

Miten monarkisti ja saksalaissuuntautunut Paasikivi suhtautui tasavaltalaiseen ja ententemieliseen Holstiin? Paasikiven muistikirjasta ei Ikosen

---

suomalaiset eivät sisäisten olojensa vuoksi voineet virallisesti kiinnittää huomiota Viron-kysymykseen. – Birk 1923, s. 8–10; Zetterberg 1977, s. 106–107.

117 Liite Holstin raporttiin no. 46 Lontoosta 27.6.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM.

118 Ministeri Stenroth Suomen diplomaattiedustajille Tukholmaan, Osloon, Kööpenhaminaan, Berliiniin ja Lontooseen (kirjekopio), Helsinki 26.7.1918, Otto Stenrothin kokoelma, kansio 1, KA.

119 Ikonen 1990, s. 267.

120 Ikonen 1990, s. 267.

121 Hovi O. 1980, s. 38; Upton 1981, s. 480; Vihavainen 1988, s. 96–97; Ikonen 1990, s. 267.

122 Katso Holstin muistioista esimerkiksi Holstin uudenvuodenpäivänä 1918 päiväämiä muistiinpanoja; muistiinpanoja 6.1.1918, RHA 11, KA.

mukaan löydy vuosilta 1917—1918 kuin yksi merkintä Rudolf Holstista. Valmisteltaessa hallituksen eroa syksyllä 1918 Holsti oli antanut senaatille tärkeitä tietoja Lontoosta, mutta Paasikivi muisteli Holstin osuutta seuraavasti: "En muista silloin edes kuulleeni H(olsti):n sähkösanomasta". Muistelmissaan Paasikivi ei mainitse Holstia sanallakaan, vaan korostaa Hjeltin arvioita ulkopoliittisesta tilanteesta.[123] Todennäköisesti Paasikiven "tietämättömyys" Holstin toiminnasta perustui näiden henkilöiden erilaisiin näkemyksiin Suomen ulkopoliittisesta asemasta. Holstin hyökkäykset hallituksensa ulkopoliittista suuntausta vastaan eivät voineet olla ärsyttämättä Paasikiveä. Kuvaavaa Paasikiven asennoitumisessa Holstiin on, että hän oli Tartossa vuonna 1920 todistellut edistyspuolueen köyhyyttä sillä, että se oli asettanut erään "poikanulikan" ulkoministeriksi.[124]

1.5 Holstin ja Piipin yhteinen linja

Holsti kävi elokuussa 1918 pitkähkön keskustelun Viron Lontoon-edustajan Ants Piipin kanssa siitä, kuinka veljeskansat voisivat turvata itsenäisyytensä Venäjän taholta uhkaavalta vaaralta.[125] Taustalla vaikuttivat Saksan sotilaallisen vaikutusvallan heikkeneminen ja vastaavasti Neuvosto-Venäjän vähittäinen toipuminen, mikä heijastui Viron poliittiseen asemaan. Virolaiset olivat jopa ilmaisseet halukkuutensa liittyä Suomeen kaksoismonarkiana, siinäkin tapauksessa, että Suomeen valittaisiin saksalainen kuningas.[126] Holsti ja Piip eivät hyväksyneet ajatusta Suomeen valittavasta saksalaisesta hallitsijasta. Piip arveli, toisin kuin hallituksen jäsenet Virossa, että Suomen ja Viron poliittinen lähentyminen oli mahdollista vasta, kun Suomi olisi vapautunut Saksan holhouksesta.[127] Holsti olikin myöntänyt Piipille, että Suomen hallitus oli aivan liikaa Saksan vaikutusvallan alainen.[128] Keskustelun jälkeen Holsti varoitti Foreign Officea venäläisten juonittelusta Suomen ja Viron itsenäisyyttä vastaan. Syynä tähän oli, että Holsti ja Piip olivat saaneet kuulla Aleksandr Kérenskin puhuneen venäläisten salaisessa kokouksessa Lontoossa "Venäjän yhdysvaltojen" luomisesta ja itsenäi-

123 Ikonen 1990, s. 285—286. Katso Paasikiven ajatuksia Holstista Salokorpi 1988, s. 257.

124 Holsti K. J. 1963, s. 135. Paasikiven ja Holstin suhteiden viileyden taustalla saattoi olla kysymys myös ulkopoliittisen kokonaisnäkemyksen eroavaisuudesta. Paasikivi arvioi Suomen asemaa yleensä turvallisuuspoliittiselta kannalta, kun Holsti puolestaan liitti ohjelmaan turvallisuuspolitiikan ohella kysymyksen kansojen moraalisesta oikeudesta itsemääräämiseen ja kansainvälisen sovinto-oikeusmenettelyn. Toisaalta Paasikivi tunnusti myöhemmin kansojen itsemääräämisoikeuden positiiviset puolet: "Useat pienet kansat ovat päässeet nousemaan vapauteen. Kansallisuus- ja kansojen itsemääräämisaate on saavuttanut vaikutusta ja merkitystä. Kansallisuuksien, pientenkin, oikeus omaan elämään ja valtiolliseen itsenäisyyteen on yhä enemmän tunnustettu ja käytännössäkin toteutettu." — Paasikiven linja I 1986, s. 22.

125 Holstin raportti no. 68 Lontoosta 20.8.1918, 5 C 7, UM.

126 Zetterberg 1977, s. 109, 116.

127 Zetterberg 1977, s. 120. Professori Piip kirjasikin professori J. Y. Simpsonille lähettämäänsä muistioon Viron itsenäisyyden tärkeydestä Isolle-Britannialle seuraavasti: Kuurinmaa ja Suomi olivat Saksan vaikutuksen alaisia ja jos Viro ei olisi vapaa Saksan kahleista niin Itämerestä tulisi käytännössä Saksan sisämeri. — Piip Foreign Officelle (Simpson) 29.7.1918, FO. 371/3308, PRO.

128 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 102, Leht. 127, Ants Piipin muistiinpanoja 13.8.1918.

siksi julistautuneiden vierasheimoisten alueiden liittämisestä uudelleen Venäjän yhteyteen.[129] Venäjän Lontoon-lähettiläs Vladimir Nabokov (1875–1950; Venäjän Lontoon-lähettiläs 1917–1920) oli puolestaan Holstin mukaan pitänyt puheen, jossa hän oli hyökännyt Ison-Britannian hallitusta vastaan Holstin ja Piipin vastaanottamisesta. Suomi ja Viro edustivat ainoastaan alueita, jotka olivat Nabokovin mukaan oikeutetusti Venäjän osia.[130] Holsti sai kuitenkin rauhoittavan vastauksen Foreign Officelta: korkea-arvoinen virkamies oli jo käynyt Kérenskin luona varoittamassa, ettei Ison-Britannian hallitus peru päätöstään tunnustaa Suomen ja Viron riippumattomuus.[131]

Holstin huoli Foreign Officen asennoitumisesta Baltian maiden itsenäistymiseen oli aiheellinen, sillä Ison-Britannian pitkän tähtäimen politiikka Baltian maita kohtaan oli sidottu arvioihin Venäjän poliittisesta kehityksestä ja Saksan vaikutusvallan suuruudesta. Hallituksen keskusteluissa 13. ja 15. elokuuta 1918 pääministeri Lloyd George ja ulkoministeri Arthur Balfour olivat sanoneet, että "Venäjä perustetaan uudelleen ja ennen pitkää siitä irronneet alueet – varsinkin Baltia – liitetään siihen takaisin"[132]. Jokainen Baltiaa koskeva erillispäätös olisi siis väliaikainen. Iso-Britannia pyrki odottamaan Venäjän tilanteen selkiytymistä ja vasta tämän jälkeen ratkaisemaan Baltian maiden aseman.

Holsti kuitenkin uskoi Foreign Officen myönteiseen suhtautumiseen Suomen ja Viron itsenäistymiseen. Vahvistusta ajatukselleen Holsti sai käydessään lordi Hardingen puheilla. Tämä ilmoitti voivansa kategorisesti vahvistaa Sir George Buchananin vakuutuksen: Ison-Britannian hallitus oli ilmoittanut antavansa apua valkoisille venäläisille vain sillä edellytyksellä, että Suomen ja Viron suhteen sovelletaan täysin kansojen itsemääräämisoikeuden periaatetta.[133] On huomattava, että lordi Hardinge ei suoranaisesti viitannut Viron de jure -tunnustamiseen: Ison-Britannian omaksuvan politiikan mukaisesti päätökset olivat vain väliaikaisia ja lopullisesti alueen kohtalo ratkaistaisiin Venäjän kokonaiskysymyksen yhteydessä.

Lordi Hardingen antaman vastauksen taustalla lienee osaltaan vaikuttanut Holstin lähettämän kirjeen pohjalta Foreign Officessa käyty keskustelu. E. H. Carrin mukaan Holsti oli antanut ymmärtää yhden Saksan propagandan voimakkaimmista aseista Suomessa olevan ehdotuksen, että ententemaat pyrkivät rauhankonferenssissa ylläpitämään Venäjän vaatimuksia ylivallasta Suomessa. Carrin mielestä Holsti pelkäsi, että erilaiset julistukset, joita Foreign Office antoi Venäjän alueen koskemattomuudesta ja yhdistyneestä Venäjästä, tulkitaan Suomessa Venäjän federaation vahvistukseksi. Suomalaiset halusivat selkeää ju-

---

129 Holstin raportti no. 68 Lontoosta 20.8.1918, 5 C 7, UM; ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 102, Leht. 127–128, Ants Piipin muistiinpanoja 13.8.1918.

130 Vuosiraportti 1918 Finland – Political, FO. 371/3206, PRO. Nabokovin puheiden ja lehdistössä julkaistujen kirjoitusten vuoksi virolaiset – todennäköisesti ensisijaisesti Ants Piip yhteistyössä Holstin kanssa – laativat vastakirjoituksen. Siinä korostettiin Viron ja Latvian olevan itsenäisiä alueellisia kokonaisuuksia ja kumottiin jyrkästi venäläisten esittämät väitteet, että Baltian provinssien itsenäisyys johtaa Saksan vaikutusvallan lisääntymiseen Baltiassa. – ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 490, Leht. 1–2, Päiväämätön muistio Baltian maat ja suuri Venäjä.

131 Holstin raportti no. 68. Lontoosta 20.8.1918, 5 C 7, UM.

132 Sotakabinetti 13.–15.8.1918, Cab. 23/43, RI mf. Cab. 23/43; Hovi O. 1980, s. 39.

133 Holstin raportti no. 74 Lontoosta 29.8.1918, 5 C 7, UM.

listusta, että Iso-Britannia ei tue asevoimin tai rauhankonferenssissa venäläisten pyrkimyksiä. Carrin mielestä Ison-Britannian etujen mukaista oli tukea ainakin Suomen itsenäistymistä: sotilaalliset auktoriteetit suosivat tätä vahvasti ja suomalaisten aktiivinen liitto saksalaisten kanssa voitaisiin estää. Myös lordi Robert Cecil (1864—1958) oli Carrin kanssa samoilla linjoilla. Toisaalta Ison-Britannian sotilaallinen asema Venäjällä oli niin uhanalainen, ettei sillä ollut varaa menettää valkoisten venäläisten tukea. Sama koski myös Venäjän keisarikunnan aikaisempia alueita. Foreign Office oli poliittisessa umpikujassa: selkeä tuki jommalle kummalle kiistan osapuolelle merkitsi toisen liittolaisen hylkäämistä. Niinpä Venäjän-osaston virkamiehet päättivät ehdottaa asian lykkäämistä toistaiseksi. Foreign Officesta annettiin keskustelujen pohjalta laadittu lausuma Holstille, jonka hän puolestaan lähetti kirjallisena hallitukselleen, mutta vasta sen jälkeen kun englantilaiset olivat tarkistaneet hänen raporttinsa.[134]

Syyskuussa 1918 Holsti raportoi Suomen senaatin ulkoasiaintoimituskunnalle jatkaneensa keskusteluja Itämeren tilanteesta Baltian maiden diplomaattien kanssa. Holsti oli tavannut 6. syyskuuta 1918 muun muassa Viron, Latvian ja Puolan virallisia edustajia. Tuolloin oli keskusteltu näiden maiden itsenäisyyden tunnustamismahdollisuuksista. Osanottajien mielestä oli melko varmaa, että ententemaat tunnustaisivat Suomen ja Puolan itsenäisyyden. Sen sijaan Itämeren maakuntien eri kansallisuuksien kohtaloa pidettiin erittäin epävarmana. Holsti piti varsinkin lättiläisten (latvialaisten) asemaa tukalana, koska heitä uhkasi joko jako naapureiden kesken tai joutuminen kokonaan Saksan vallan alle. Virolaiset puolestaan pelkäsivät Venäjän ja Saksan lähentymistä. Keskusteluissa oli pidetty mahdollisena jopa sitä, että Saksa luovuttaisi Suomen ja Itämeren maakunnat Venäjälle kompensaatioksi esimerkiksi taloudellisista sopimuksista. Tämän vuoksi Suomen oli Holstin mielestä pyrittävä hyviin suhteisiin nimenomaan ententemaiden kanssa. Oli kuitenkin muistettava Ison-Britannian hallituksen vakuutukset, ettei ollut olemassa minkäänlaista suunnitelmaa, jonka mukaan Suomi olisi palautettava Venäjän yhteyteen.[135] Holstin mielestä kaikkien Lontoossa olevien Venäjän sorrosta itsenäisyyteen pyrkivien kansallisuuksien edustajat olivat keskusteluissaan englantilaisten valtiomiesten ja ulkomaalaisten diplomaattien kanssa tulleet siihen käsitykseen, että Virolla oli odotettavanaan ententemailta kaikki mahdollinen avunanto täydellisen itsenäisyyden saavuttamiseksi.[136] Holsti perusteli raportissaan 18. syyskuuta, miksi hän oli kirjoittanut raportissaan varsin suorasukaisesti Suomen ulkopoliittisista

134 Vuosiraportti 1918 Finland — Political, FO. 371/3206, PRO.

135 Holstin raportti no. 84 Lontoosta 11.9.1918, 5 C 7, UM.

136 Holsti oli oikeassa arvioissaan ententemaiden suopeasta suhtautumisesta Viron kansallisiin pyrkimyksiin. On kuitenkin huomattava, että professori Simpson liitti reuna-alueiden itsenäisyyskysymyksen laajaan kansainväliseen kenttään. Simpsonin mielestä oli selvää, että Venäjän tilanteen normalisoituminen olisi pitkän kehityksen tulos ja olisi vaikeaa ehdottaa pienille kansallisuuksille liittymistä yksiköiksi Venäjän federatiiviseen liittoon. Simpson näki tilanteessa varsin vaikean ristiriidan, joka tuli vaikuttamaan Foreign Officen Baltian-politiikkaa: Suomen ja Baltian maiden itsenäisyyden tukeminen ja niiden liittyminen osaksi Baltian liittoa lähentäisi Saksaa ja Venäjää toisiinsa. Tämä ei ollut Ison-Britannian etujen mukaista. — Professori Simpsonin muistio Viron ja sen kansalliskokouksen tunnustamisesta 25.9.1918, FO. 371/3308, PRO.

kysymyksistä: hän ei halunnut salata, mitä hyvin asioita tuntevissa piireissä ajateltiin Suomen ulkopolitiikasta.[137]

Lontoossa Holsti oli jatkuvassa yhteistyössä Viron Lontoon-lähettilään Ants Piipin kanssa.[138] Piip näytti syyskuussa 1918 Holstille kopion Foreign Officelta saamastaan kirjeestä, josta ilmeni, ettei Iso-Britannia luovuttaisi Viroa saksalaisten vasalliuteen. Holstille tämä oli erityisen tärkeää, koska hänen mielestään myös Suomen oli autettava Viroa, varsinkin kun ententemaat olivat Viron itsenäisyyspyrkimysten tukena.[139]

Suomen itsenäisyyden sekä Holsti että Piip arvelivat olevan varmemmalla pohjalla kuin Viron: Suomella oli jo vanhastaan historiallinen ja valtiollinen kokonaisuutensa, oma eduskuntansa ja hallituksensa. Virolla ei ollut edes omaa yleisesti tunnustettua hallitusta ja lisäksi maan rajojen määrittely oli vaikeaa. Piip valitti Holstille myös maiden välisen lähentymisen tulleen mahdottomaksi saksalaisten takia. Piipin mielestä Saksalle oli elinehto Itämeren maakuntien ainakin faktillinen, ellei suorastaan juridinen saattaminen sen vallan alaisuuteen. Viro oli turhaan odottanut Suomelta ymmärrystä. Näin ollen Virolle ei Piipin mukaan ollut jäänyt muuta mahdollisuutta kuin koettaa saada apua joko muilta Skandinavian mailta tai ententeltä. Samaan aikaan oli ilmennyt pyrkimyksiä läheiseen yhteistyöhön Puolan kanssa. Jo aiemmin kesäkuussa Piip oli todennut Holstille, etteivät virolaiset odottaneet mitään pelastusta saksalaisten taholta. Sen sijaan he pelkäsivät, että Baltian paronien taloudellinen valta jää ennalleen ja sen avulla orjuutetaan Viron kansa.[140]

Holstin pitkä raportti senaatille osoittaa hänen kiinnostuksensa Viron-kysymykseen. Toisaalta voidaan helposti havaita Piipin ja Holstin ajatelleen varsin samalla tavoin Itämeren alueen tilanteesta, saksalaisten vaikutusvallasta ja Suomen ulkopoliittisesta suuntauksesta. Tämän Holsti toikin selkeästi raportissaan esiin:[141]

> Vasta kun Suomi on vapaa kaikesta saksalaisesta holhouksesta ja voi esiintyä omasta vapaasta tahdostaan neuvottelijoina Viron kanssa, käy molempien veljeskansojen poliittinen lähentyminen mahdolliseksi. Kuta pikemmin tämä tapahtuu, sitä paremmin Viro tulee lähentymään Suomea, mutta hän (Piip) lausui pelkäävänsä, että suomalaiset suostuessaan kaikkeen siihen nöyryytykseen, jota saksalainen valta on tuonut mukanaan, ovat jo menettäneet kaiken mahdollisuuden nopeasti päästä Viron todellisiksi auttajiksi. Siten ei Virolle ole jäänyt muuta mahdollisuutta kuin koettaa saada apua Skandinavian mailta ja ententevalloilta... Hän puhui varsin katkerassa äänilajissa tästä askeleesta väittäen m.m. että saksalainen kuningas Suomessa tulee kyllä pitämään huolta siitä, etteivät heimolaistunteet Suomen ja Viron välillä pääse liian voimakkaiksi, vaan saavat balttilaiset paronit pitää huolta siitä, että hänen valtaistuimensa Suomessa on Itämeren maakuntien kautta mahdollisimman lujassa poliittisessa ja taloudellisessa yhteydessä saksalaisen emämaan kanssa. Kun koetin väittää hänen

137 Holstin raportti no. 92 Lontoosta 18.9.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM.

138 Katso esimerkiksi Piipin haastattelu Helsingin Sanomissa 24.2.1928, Itämeren valtioiden itsenäisyyden ajoilta.

139 Holstin raportti no. 92 Lontoosta 18.9.1918, 5 C 7, UM.

140 Holstin raportti no. 92 Lontoosta 18.9.1918, 5 C 7, UM.

141 Holstin raportti no. 92 Lontoosta 18.9.1918, 5 C 7, UM. Seppo Zetterberg on osuvasti todennut, että Suomen ulkopoliittisessa suuntauksessa sanat "Saksa" ja "kuningas" herättivät virolaisissa negatiivisia tunteita: sanat merkitsivät heille vuosisataista pakkovaltaa ja muukalaisherruutta, joita kansallismieliset virolaiset eivät halunneet palauttaa maahansa. — Zetterberg 1972, s. 200.

käsitystään liian pessimistiseksi, sillä suomalaisten tarkoituksena ei tietysti voi olla esiintyä tuon heimolaisasiansa kavaltajana, vastasi hän kuten jo etukäteen osasin aavistaa viime kevättalven keskustelujamme muistellessani, että Suomen johtavat valtiomiehet olivat tämän vuoden alussa kehottaneet virolaisia avosylin ottamaan saksalaiset vapauttajinaan ja tämä on nyt tulos Suomen silloisista laskelmista. Millä oikeudella, hän kysyi, virolaisia nyt kehotetaan jälleen luottamaan saksalaisten jalomielisyyteen."

Ilmeisesti juuri Piipin lausunnot kiirehtivät Holstia raportoimaan senaatille, että Foreign Officessa Suomen ulkopolitiikkaa pidettiin merkillisenä: saavutettuaan vapautensa Suomi oli jättänyt Viron vastalauseitta Saksan saaliiksi. Holstin tietojen mukaan Skandinavian maiden diplomaatitkaan eivät tunteneet tässä suhteessa sympatiaa Suomea kohtaan, koska heidän mielestään Saksan tavoitteena oli sulkea Skandinavian maat Venäjän markkinoilta.[142]

1.6 Liittoajatuksia

Kun heinäkuussa 1918 Lontooseen oli saapunut Latvian edustajaksi Zigfrids Meierovics (1887–1925; Latvian ulkoministeri 1918–1925, pääministeri 1921–1923, 1923–1924), alkoivat Suomen, Viron ja Latvian edustajat kokoontua melko säännöllisesti Royal Society Clubissa. Yhteistä Holstille, Piipille ja Meierovicsille oli voimakas saksalaisvastaisuus sekä kotimaan sijainti Saksan ja Venäjän naapurina. Holstia ja Meierovicsia yhdisti myös pelko saksalais-venäläisen liittouman syntymisestä ja Venäjän mahdollisista pyrkimyksistä liittää tulevaisuudessa Latvia osaksi federatiivista Neuvosto-Venäjää. Holstin, Piipin ja Meierovicsin tapaamisten eräänä aiheena olikin laatia suunnitelmia poliittisesta ja sotilaallisesta yhteistoiminnasta. Kokousten keskeinen tavoite oli löytää ratkaisu maiden yhteisiin turvallisuusongelmiin.[143]

Holsti toteaa myöhemmin laaditussa muistiinpanoissaan, että Lontoosta tuli kaukasialaisten kansallisuuksien sekä liettualaisten, lättiläisten ja varsinkin virolaisten itsenäisyyspyrkimysten pääkeskus. Näiden eri kansallisuuksien diplomaattiedustajat alkoivat pitää Lontoossa keskenään viikkokokouksia. Niissä neuvoteltiin yhteisistä menettelytavoista edellä mainittujen kansallisuuksien itsenäisyyden saavuttamiseksi ja suunniteltiin myös, miten myöhemmin olisi yhteisesti koetettava estää venäläis-saksalaista politiikkaa hävittämästä näiden eri puskurivaltioiden itsenäisyyttä. Näihin kokouksiin osallistuivat pian myös Puolan edustaja Stanislaw Kozicki ja Rudolf Holsti. Pariisissa vastaavanlaisissa kokouksissa oli läsnä tohtori Erich Ehrström (1869–1947; Pariisin lähetystön sihteeri 1918–1919).[144]

---

142 Holstin raportti no. 92 Lontoosta 18.9.1918, 5 C 7, UM.

143 Pietiäinen 1986, s. 326; Lätin ulkoministeri liittokysymyksestä. – Helsingin Sanomat 2.8.1919; Ministeri Waltersin haastattelu Lätin sisä- ja ulkopolitiikasta. – Helsingin Sanomat 2.9.1919. Latvialaisten peloista Saksan tai Venäjän laajentumispyrkimyksiä kohtaan Berg 1920, s. 13–51. Kuriositeettina mainittakoon, että näistä kolmesta diplomaatista tuli kolme vuotta myöhemmin maidensa ulkoministereitä. Näin voidaan reunavaltiopolitiikan alku ajoittaa osittain jo vuoteen 1918. Esimerkiksi Ruotsin Lontoon-lähettiläs kreivi Herman Wrangel (1857–1934) raportoi 3. lokakuuta 1918 Tukholmaan kuulleensa muun muassa englantilaisten ja suomalaisten ehdottaneen Skandinavian, Suomen ja Viron muodostamaa Itämeren liittoa. – Zetterberg 1977, s. 118, 128–129.

144 Holstin PM. 7./8.1.1920; Vuosi 1917–1918 Lontoo, RHA 36, KA.

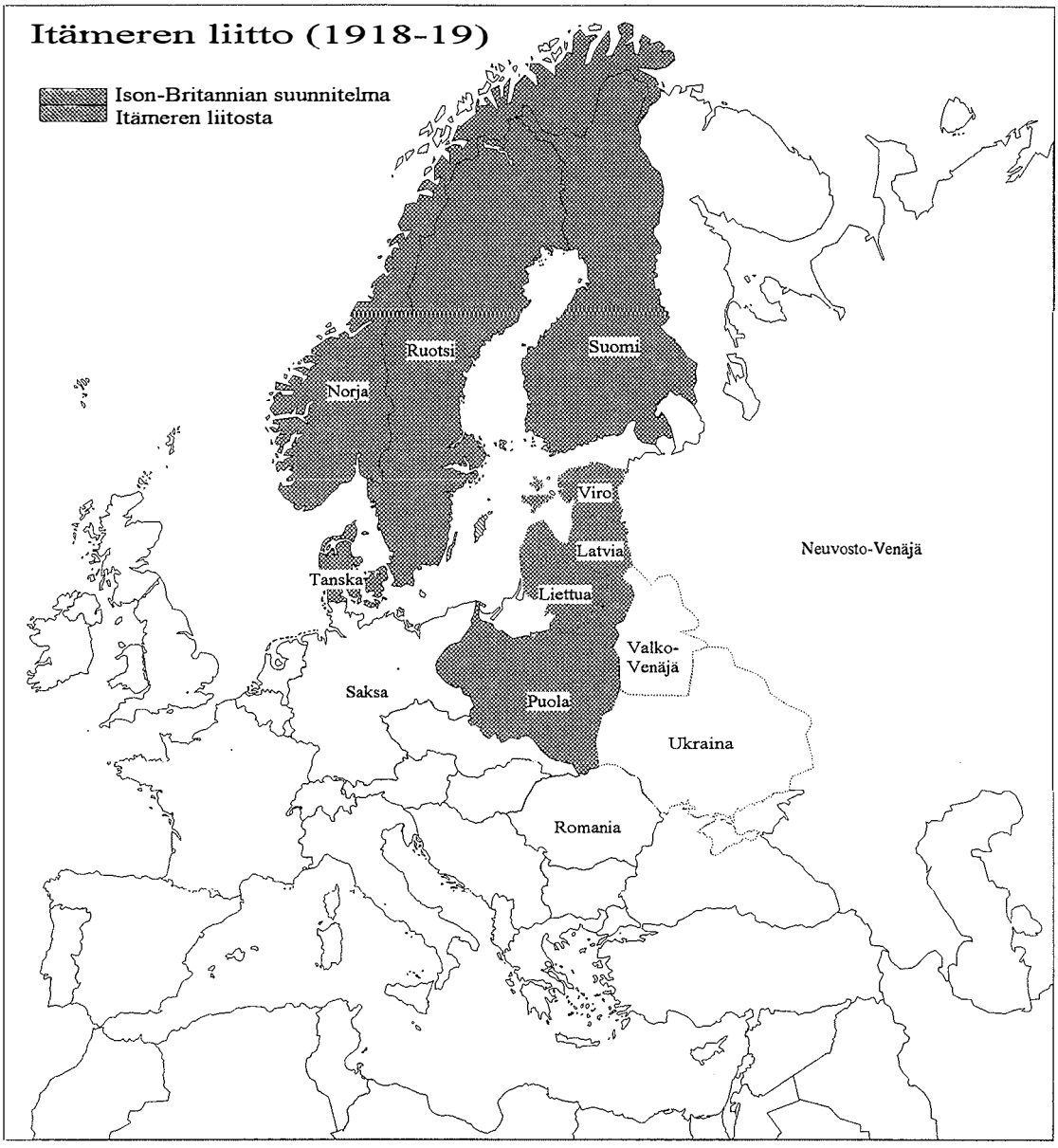

Ison-Britannian ulkoministeriössä suunniteltiin Itämeren liittoa syksyllä 1918. Liittoon kaavailtiin Skandinavian maita, Suomea ja Viroa, mahdollisesti myös Latviaa, Liettuaa ja Puolaa. Foreign Officen näkökulmasta liiton perusajatuksena oli ennen kaikkea saksalaisvastaisuus.
(Kartta: Jari Järvinen)

Ajatus Itämeren maiden yhteistoiminnasta personoitui Suomessa Rudolf Holstiin. Foreign Office suunnitteli puolestaan samaan aikaan Itämeren liittoa[145], joka puolustaisi Suomen, Viron ja Skandinavian maiden sekä mahdollisesti myös Latvian, Liettuan ja Puolan etuja suuria naapureita vastaan[146]. Holsti luonnehti Itämeren liittoa marraskuussa 1918 Suomen ainoaksi mahdollisuudeksi. Hanke oli luonnollisesti tuttu myös Suomen käynnistysvaiheessa olleelle ulkoministeriölle.[147]

Foreign Officen suunnitelmat Itämeren liitosta saivat varovaisen myönteisen vastaanoton, koska mahdollisen liiton toivottiin vähentävän saksalaisvaikutusta Itämerellä. Sir Esmé Howardin näkemyksen mukaan liittosuunnitelman tarkoituksena oli pitää Itämeri avoimena sekä sodan että rauhan aikana. Myös amiraliteetti asettui liittoajatuksen kannalle, koska laivastopolitiikalle olisi eduksi ylläpitää voimatasapainoa Itämeren alueella.[148] Sen sijaan Suomessa kaikki ulkopoliittiset vaikuttajat eivät olleet samaa mieltä liiton tarpeellisuudesta. Esimerkiksi Carl Enckell piti Suomen liittoutumista entisten Venäjän reunavaltioiden ja Puolan kanssa — ilman Ruotsia ja Tanskaa — turmiollisena itsenäisyydelle.[149]

Saksalaisilla oli kuitenkin omat suunnitelmansa Itämeren alueen tulevaisuudesta. Suomen Berliinin-lähettiläs Hjelt oli raportoinut ulkoasiaintoimituskunnalle elokuun lopussa, että Brest-Litovskin rauhansopimuksen poliittisen lisäsopimuksen mukaan Liivinmaa, Viro ja Georgia erotettiin lopullisesti Venäjästä, vaikka samalla sopimuksessa myönnettiin Venäjälle läpikulkuoikeus näiden maiden eräiden satamien kautta. Saksalaisessa lehdistössä oltiin ylimalkaan oltu hyvin tyytyväisiä näiden maiden vapauttamiseen. Itämeren maakuntien tulevaisuutta ei kuitenkaan sopimuksessa tarkemmin käsitelty. Hjelt totesi, että maakuntien saksalainen ritaristo oli omasta aloitteestaan pyytänyt alueen yhdistämistä Saksaan. Hjeltin mukaan hallituspiireissä asia ajateltiin yleisesti

---

145 Aleksander Kesküla oli esittänyt jo vuonna 1915 ajatuksen Suomen, Viron, Latvian ja Skandinavian maiden liitosta. Jaan Tõnisson toi asian virallisesti esiin maapäevillä syksyllä 1917: Tõnissonin mukaan liittouma lisäisi Viron turvallisuutta Venäjän naapurina. Marko Lehti on osoittanut neuvostoajan tutkimuksen virheellisesti väittäneen, että Itämeren liitto -ajatus olisi ollut peräisin Isolta-Britannialta ja Ranskalta. Ententemaat lainasivat reunavaltioilta liittoajatuksia, jotka sopivat suurvaltojen intresseihin. Tarkemmin Maanõukogu protokollid nr 30—a 25.8.1917, Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917—1920, 10; Hovi K. 1984 a, s. 28—29; Jaanson 1979, s. 104—107; Jaanson 1990, 1894—1895; Lehti 1994, s. 42—43. Neuvostotutkimuksen näkemyksiä Itämeren liitto -ajatuksen synnystä Koop 1966, s. 25; Talvar 1982, s. 24; Varslavans 1988, s. 43. Itämeren valtioliitto -ajatuksen alkuperää on kuitenkin haettava myös ensimmäisen maailmansodan aikana syntyneestä ns. uusskandinavismista, jonka mukaisesti suunniteltiin Ruotsin, Tanskan ja Norjan välistä tiivistä taloudellista ja poliittista liittoa. Tämä yhteistyö laajeni edelleen vuoden 1918 aikana. Ruotsin konservatiivien keskuudessa väläytettiin mahdollisuutta jopa suuremmasta liitosta, johon kuuluisivat Skandinavian maiden lisäksi uudet Itämeren valtiot. Luonteeltaan liittouma olisi ollut Saksasta riippumaton. — Hovi O. 1977, s. 57—58. Baltian liitolla puolestaan ymmärretään Suomen ja Baltian maiden liittoa.

146 Professori J. Y. Simpsonin mukaan paras vaihtoehto Suomen turvallisuuden varmistamiseksi oli Suomen liittoutuminen sekä Skandinavian että Baltian maiden kanssa eli Baltian liiton muodostaminen: pienillä kansallisuuksilla ei ollut yksinään suurta vaikutusta maailmanpolitiikassa, mutta yhdistyneenä niiden merkitys olisi huomattavasti suurempi. — Professori J. Y. Simpsonin muistio Suomen tilanteesta 25.9.1918, FO. 371/3206, PRO.

147 Kulha 1989, s. 255. Tarkemmin balttilaista näkemystä Itämeren liitosta Pusta 1992, s. 36—38.

148 Hovi O. 1977, s. 59—60.

149 Enckell 1956 II, s. 236—237; Kulha 1989, s. 255.

järjestettäväksi siten, että Viro, Liivinmaa ja Kuurinmaa yhdistyneinä yhdeksi herttuakunnaksi tulisivat olemaan personaaliunionissa Preussin kanssa. Hjelt oli saanut käsityksen, että aikomus ei ollut tehdä "Baltian" herttuakunnasta Saksan liittovaltion osaa. Alue ei tulisi valtio-oikeudellisesti olemaan yhdistyneenä Saksan keisarikuntaan muutoin kuin yhteisen hallitsijan kautta. Herttuakunnalla olisi oma lainsäädäntönsä ja hallintonsa, jopa armeijansakin, vaikka luultavasti päällystö olisi pääasiassa Saksan alamaisia. Saksan kieli olisi virallinen, yhdenvertaisena maakuntien muiden kielien kanssa. Raporttinsa lopuksi Hjelt totesi suomalaisille olevan tärkeää, ettei ohjelmaa suinkaan yksimielisesti hyväksytä. Sen sijaan oli katsottava, että Itämeren maakunnat joko mitä pikemmin annetaan Venäjälle takaisin tai ainakin varmistetaan, ettei niitä voida mainitulla tavalla hallita.[150] Hjeltin ajatus oli mielenkiintoinen. Hän ei halunnut, että Itämeren maakunnilla olisi ollut minkäänlaista valtio-oikeudellista asemaa. Hjelt oli valmis jopa antamaan alueet takaisin Venäjälle. Tämä ajatus ei voinut olla sopusoinnussa Holstin ja balttilaisten diplomaattien tavoitteiden kanssa.

Saksalaisten toimista ja ajatuksista sekä suomalaisten esittämistä epäilyistä huolimatta Foreign Officessa suunniteltiin Itämeren liittoa syksyllä 1918. J. Y. Simpsonin mukaan siihen kuuluisivat Suomi, Viro ja Skandinavian maat, mutta mahdollisesti myös Latvia, Liettua ja Puola. Foreign Officen näkökulmasta liiton perusajatuksena oli ennen kaikkea saksalaisvastaisuus. Mielenkiintoista on myös se, milloin Holsti sai tietää Simpsonin suunnitelmista. Holsti oli alusta alkaen kiinnostunut Itämeren liiton aikaansaamisesta, mutta on epäselvää, toimiko hän siinä englantilaisten ohjeiden vai oman poliittisen näkökantansa mukaan. Pietiäisen mielestä Holsti tiesi Itämeren liittoa koskevista suunnitelmista viimeistään lokakuun alussa, mutta näkyvästi hän viittaa asiaan vasta lokakuun lopulla[151]: Holsti ilmoitti Stenrothille Ison-Britannian ulkoministeri Balfourin sihteerin kertoneen 29. lokakuuta 1918, että hallitus oli hyväksynyt lättiläisten (latvialaisten) itsenäisyyden toivoen "jotain balttilaista liittoa".[152] Pietiäisen ajatusta tukee osittain myös Zetterberg todetessaan, että Holsti oli painottanut Suomen ja Viron liiton merkitystä E. H. Carrille lähettämässään kirjeessä 1. lokakuuta 1918. Mikäli asia oli näin, toimi Holsti tällöin asiassa itsenäisesti ilman Foreign Officen ohjeita. Huomionarvoista Holstin toiminnassa on myös se, että hän painotti Suomen ja Viron liittoa, ei yhdistymistä. Holsti katsoi Viron olevan itsenäinen valtio. Carrille lähettämässään kirjeessä Holsti totesi Pietarin olevan Venä-

150 Hjeltin raportti Berliinistä 31.8.1918, 5 C 5, UM.

151 Pietiäinen 1986, s. 326–327; Pietiäinen 1992, s. 406. Holstin raportti no. 115 Lontoosta 25. 10.1918, 5 C 7, UM: Holsti luonnehti tietojaan Itämeren liittosuunnitelmista salaisiksi. Ison-Britannian ulkoministeriössä ajatus Baltian liitosta ja Viron ja Latvian kansallisten pyrkimysten tukemisesta liitettiin Saksan vaikutusvallan heikentämiseen Baltiassa. Sir Esmé Howardin ja William T. Gooden laatimassa muistiossa 5. lokakuuta 1918 todettiin Suomen olevan joutumassa Saksan yhteyteen, joten kaikkia keinoja oli käytettävä sen estämiseksi. Muistion laatijat korostivat Suomen ja Viron läheistä yhteyttä. Howardin ja Gooden mielestä Viron ja Latvian itsenäisyyspyrkimysten tukeminen saisi osakseen sympatiaa Suomessa ja yhdistäisi Suomea ja Baltian provinsseja toisiinsa. Näin rohkaistaisiin Baltian liiton muodostumista, mikä puolestaan vaikeuttaisi Saksan suunnitelmia Baltiassa. – Sir E. Howardin ja W.T. Goodenin muistio 5.10.1918, FO. 371/3206, PRO.

152 Holstin raportti Kristianiasta 30.10.1918, RHA 16, KA.

jälle niin tärkeä, etteivät virolaiset uskoneet venäläisten hyväksyvän strategisistakaan syistä Suomen ja Viron yhdistymistä.[153]

Venäjällä oli suuri merkitys Itämeren alueen tulevaisuudelle. Holsti oli erittäin kiinnostunut Venäjän Lontoon-lähettilään Vladimir Nabokovin kannanotoista Venäjästä eronneiden reunavaltioiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Nabokov oli muuttanut aiempaa käsitystään. Hän piti nyt itsestään selvänä, että Venäjän porvarillisetkaan ainekset eivät voisi enää tavoitella Suomen palauttamista Venäjän yhteyteen. Tähän vaikutti se, että Ranska ja Iso-Britannia olivat asettuneet jyrkästi Suomen puolelle. Holsti oli kuitenkin huolissaan Itämeren maakuntien asemasta. Hän raportoi senaatille kuulleensa Venäjän lähetystön virkamieheltä Nordmannilta, että Suur-Venäjän luominen oli jälleen venäläisten patrioottien päämääränä. Nordmannin mielestä Itämeren maakuntien palauttaminen Venäjän yhteyteen näytti todennäköiseltä. Holsti katsoi tarpeelliseksi selvittää asian todenperäisyys toisista venäläisistä lähteistä. Holsti kirjoitti lähettiläs Nabokovin lausuneen 15. lokakuuta 1918 puhtaasti venäläisessä seurassa seuraavasti: "Suomi ja Puola saakoot mennä, koska sitä ei voida välttää, mutta muut alueet on saatava takaisin." Holstin epäluuloja venäläisiä kohtaan oli omiaan lisäämään myös se, että Nabokov oli pahoitellut Holstille, että entenen taholta venäläiset patriootit saavat osakseen mitä suurinta epäluuloa, joten heidän on mahdoton päästä selville siitä, missä määrin entente aikoo paloitella Venäjän. Holsti oli erityisen huolestunut siitä, että Nabokovin asema Lontoossa oli huomattavasti kohentunut.[154] Toisaalta myös Isossa-Britanniassa oli esiintynyt sellaisia mielipiteitä, että jos Viro ei kykene turvaamaan itsenäisyyttään, sen olisi parempi kuulua Venäjän federaatioon kuin Saksan alaisuuteen.[155]

Venäläisten patrioottien asenne Itämeren maakuntien itsenäistymispyrkimyksiä kohtaan sai Holstin todennäköisesti entistä suopeammaksi ajatukselle Itämeren liitosta. Alueen maiden itsenäisyyden varmistaminen onnistuisi parhaiten liittouman kautta, mutta Suomen olisi hylättävä ajatukset monarkiasta ja saksalaisen prinssin kutsumisesta valtaistuimelle. Friedrich Karlin valitseminen 9. lokakuuta 1918 Suomen kuninkaaksi asetti Holstin vaikeaan asemaan. Foreign Officen virkamiehet arvostelivat Suomen ulkopolitiikkaa, ja virolaiset, lättiläiset ja puolalaiset moittivat Holstia kiivaasti, koska venäläiset käyttivät nyt Suomen ulkopolitiikkaa esimerkkinä siitä, etteivät Venäjästä irti pyrkivät kansat tule toimeen ilman Venäjän tai Saksan apua.[156] Lontoossa olevat valkoiset venäläiset olivat jättäneet ententemaille muistion, jossa todettiin, että koska korkealla kulttuuritasolla oleva Suomi ei ollut luottanut itsenäisyyteensä ilman suurvallan apua, ei sitä voinut odottaa Itämeren maakunniltakaan.[157]

Holstille tilanne oli ongelmallinen. Venäläiset olivat saaneet aseen taistellessaan Itämeren maakuntien itsenäisyyttä vastaan, ja Foreign Officessa asenteet Itämeren maiden itsenäisyyspyrkimyksiä kohtaan näyttivät muuttuvan, koska

153 Zetterberg 1977, s. 121.

154 Holstin raportti no. 106 Lontoosta 9.10.1918, RHA 16, KA; 5 C 7, UM.

155 William T. Goodenin muistio Suomesta ja Itä-Euroopasta 25.10.1918, RHA 37, KA.

156 Holstin raportti Kristianiasta 30.10.1918, RHA 16, KA.

157 Holstin raportti no. 115 Lontoosta 25.10.1918, RHA 16, KA; Zetterberg 1977, s. 121–122.

Saksan vaikutusvallan ei haluttu lisääntyvän Baltiassa. Holstin ja virolaisten suhteita tuli vielä häiritsemään senaatin lähettämä Viron-kysymystä koskeva sähke. Holsti sai yllättäen 24. lokakuuta 1918 ulkoministeri Otto Stenrothin tiedonannon, jossa pitkän vaikenemisen jälkeen lakonisesti todettiin Viron-kysymyksestä: "Virolle olisi ehdottomasti edullisin jokin personaaliunioni Suomen kanssa."[158] Holsti raportoi asiasta välittömästi Piipille. Ajatus ei näyttänyt saavan Holstilta kannatusta, koska hän uskoi Suomen ja Viron löytävän yhteisiä siteitä vastaisuudessa myös mahdollisina tasavaltoina.[159] Ants Piip oli asiasta samaa mieltä. Puhelinkeskustelussa Piip oli todennut, ettei hänellä ollut valtuuksia vastata personaaliunionia koskeviin kysymyksiin. Omana mielipiteenään Piip oli vastannut, ettei Virolla ollut monarkian kanssa mitään tekemistä — tasavaltalaiselta pohjalta yhteistoiminta oli mahdollista.[160] Piipillä ja Holstilla näytti olevan yhteiset tavoitteet: monarkiasta ei saanut tulla kummankaan maan hallitusmuotoa, ja maiden välille olisi solmittava itsenäisten tasavaltojen liitto.

Holsti lähettikin hallitukselleen sähkeen, jossa hän kertoi ententevaltojen paraikaa valmistavan ohjelmaa Venäjän vallasta irti pyrkivien kansojen tulevaisuudesta. Vaikeimpana pulmana pidettiin latvialaisten itsenäisyyspyrkimyksiä, mutta siitäkin oli päästy yksimielisyyteen latvialaisten toivomaan suuntaan. Ohjelmaa varten Foreign Officen tiedusteluosasto oli pyytänyt Holstia, Piipiä ja Meierovicsiä laatimaan yhteisen epävirallisen muistion. Sen tehtävänä oli vastata kysymykseen, miksi eri kansallisuudet oli vapautettava Venäjän ikeestä, ja millä tavalla niiden itsenäisyyden säilyminen voitiin turvata. Holsti ilmoitti, että häneltä oli lisäksi erikseen tiedusteltu itsenäisen Viron taloudellisia edellytyksiä määrätä itse tulevaisuudestaan.[161]

Holstin viittaus muistion laatimiseen lienee perustunut Ison-Britannian aselevonjälkeisen Viron-politiikan uudelleen arviointiin. Lokakuussa laaditussa tarkemmin päiväämättömässä muistiossa kallistuttiin Baltian maiden itsenäisyyden kannalle. Ratkaisuun vaikutti Venäjän-kysymyksen ongelmallisuus: oli käynyt selväksi, että olojen normalisoituminen veisi runsaasti aikaa, joten olisi vaikeaa ehdottaa reunakansallisuuksille niiden liittymistä itsenäistymisen sijasta federatiiviseen Venäjään. Toisaalta suurena vaarana Suomen ja Baltian maiden itsenäistymisen rohkaisemisessa oli, että se edistäisi Suur-venäläisten ja saksalaisten lähentymistä. Tämän vaaran välttämiseksi muistiossa esitettiin kahta ratkaisua: 1) Saksan pirstomista tai perinpohjaista demokratisoimista tai 2) Baltian maiden — etenkin Liettuan — itsenäisyyden tukemista puskurivyöhykkeen muodostamiseksi. Foreign Officen myöntämät de facto -tunnustukset ja maiden kansallisten pyrkimysten rohkaiseminen onkin nähtävä ennen kaikkea maan Saksan vastaisen politiikan valossa.[162]

---

158 Stenrothin käsin kirjoittama sähkekonsepti Holstille Lontooseen 19.10.1918 (saapui 24.10.), Menneet sähkeet 1918, Fa 22, UM. Katso myös Zetterberg 1977, s. 122; Pietiäinen 1986, s. 327.

159 Holstin kirje Piipille 25.10.1918, Piip 1966, s. 206; Zetterberg 1972, s. 203.

160 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 103, Leht. 284, Ants Piipin muistiinpano 25.10.1918; Piip 1966, s. 206; Zetterberg 1977, s. 122.

161 Holstin raportti no. 115 Lontoosta 25.10.1918, RHA 16, KA; 5 C 7, UM; Pietiäinen 1986, s. 327.

162 Chargé Barclay Lansingille 31.10.1918, FRUS Russia 1918 II, s. 841—842. Muistio annettiin 2.11.1918 Yhdysvaltojen ulkoministeriölle Ison-Britannian virallisena kannanottona.

Holsti esitti ulkoministeri Stenrothille, että koska virolaiset, lättiläiset ja puolalaiset olivat ilmoittaneet kannattavansa kaikin tavoin balttilaista liittoa, ja kun Skandinaviankin taholla oltiin odottavalla kannalla, voitaisiinko Suomessa ajatella Suomen ja Viron personaaliunionin laajentamista. Samalla Holsti teki Stenrothille selväksi, että Piip oli torjunut yhdentymisajatuksen, mikäli Suomen valtaistuimelle nousisi saksalainen prinssi. Personaaliunionin laajentamisen edellytyksenä olisi, että Viro yhtyisi Latvian, Liettuan ja Puolan kanssa jonkinlaiseen *entente cordialeen* ja että näiden maiden ja Skandinavian välillä syntyisi ententen haluama Itämeren maiden liitto. Holsti huomautti Stenrothille, että Suomen toiveet Vienan Karjalan osalta olivat suoraan yhteydessä Itämeren liiton muodostumiseen. Suomen oli hylättävä saksalaissuuntaus, koska muussa tapauksessa ei voitu harkita Viron, Latvian, Puolan ja Skandinavian maiden nykyisten johtavien valtiomiesten ajattelevan liittoa Suomen kanssa. Holsti korosti englantilaisten, muun muassa apulaisulkoministeri lordi Cecilin, olevan tietoisia siitä, että saksalaiset olivat täysin selvillä mahdollisesta liittoumasta ja yrittävän kaikin keinoin tehdä sen Suomen avulla tyhjäksi. Holsti varoitti Stenrothia saksalaissuuntauksesta[163] ja sen seurauksista seuraavasti:[164]

> "Jos näistä varoituksista huolimatta ententen ponnistukset raukeaisivat ainoastaan Suomen vastahakoisuuden vuoksi, olisi se varmasti suurempi voitto Venäjälle kuin Saksalle, sillä siinä tapauksessa ententevallat todennäköisesti kallistuisivat Venäjän porvarillisten ainesten ohjelman puolelle. Varsinkin Viron, Latvian ja Puolan johtavien henkilöiden keskuudessa onkin juuri tästä syystä kiihtymys Suomea kohtaan erittäin suuri. Prof. Piip on kolmen viikon oleskelun jäljestä juuri palannut Pariisista ja kertonut minulle miten suurella katkeruudella siellä on arvosteltu Suomessa tapahtunutta kuninkaan vaalia sillä se ei ole auttanut Suomea eikä Saksaa vaan ainoastaan Venäjää. Samoin olen kuullut täälläkin, että täkäläisten venäläisten edustajain puolesta on näinä päivinä jätetty ententevalloille memorandumi, jossa on vakuutettu, että koska korkealla kulttuuritasolla oleva Suomikaan ei voi ilman jonkun suurvallan turvaa luottaa itsenäisyytensä säilymiseen, on sitä vähemmän syytä suostua itämerenmaakuntalaisten itsenäisyyspyrkimyksiin."

Ulkoministeri Stenrothin sähke oli saanut Holstin toimeliaaksi Lontoossa. Tämä johtui hänen pyrkimyksistään ohjata Suomen ulkopoliittista suuntausta lähemmäksi Ison-Britannian toiveita ja tavoitteita sekä yrityksistään samalla varmistaa läheinen yhteistyö Baltian kanssa. Holsti kirjoitti 29. lokakuuta E. H. Carrille suhtautuvansa eri lähteiden antamien tietojen pohjalta hyvin epäilevästi mahdolliseen yhteistoimintaan Suomen saksalaissuuntautuneen hallituksen sekä skandinaavien, virolaisten, lättiläisten ja puolalaisten kesken. Holstin mielestä pyrkimys perustaa Suomeen saksalainen valtaistuin oli tarkoitettu estämään näitä kansoja muodostamasta minkäänlaista Baltian liittoa, joka ei olisi suoraan Saksan kontrollin alainen. Holsti huomautti Carrille Baltian liiton olevan suuresti riippuvainen siitä, muodostetaanko Suomeen uusi hallitus vai ei.[165]

Holstin toiminta Lontoossa ja raportit englantilaisten mielipiteistä saivat ulkoministeri Stenrothin mietteliääksi. Hän ilmoitti 2. marraskuuta 1918 päivä-

---

163 Katso saksalaisten arvioita Holstista ja Suomen ns. saksalaissuuntauksesta esimerkiksi von Brück Helsingistä 3.12.1918 Saksan ulkoministeriöön, no. 54, s. 84, ADAP A/I.

164 Holstin raportti no. 115 Lontoosta 25.10.1918, RHA 16, KA; 5 C 7, UM; Zetterberg 1972, s. 204.

165 Holstin kirjekonsepti Carrille 29.10.1918, RHA 1, KA; Holstin raportti no. 118 Lontoosta 14.12.1918, liitteet, RHA 16, KA; Zetterberg 1977, s. 123; Pietiäinen 1986, s. 328.

tyssä sähkeessä hyväksyvänsä periaatteessa täydellisesti Holstin lokakuun sähkösanomassa esittämän asian Itämeren alueen poliittisesta tilanteesta.[166] Stenroth katsoi parhaaksi selvittää poliittisessa ohjekirjeessään 5. marraskuuta Holstille tarkemmin politiikkansa linjat ja pyrki vastaamaan hänelle esitettyihin kysymyksiin. Ohjekirjeessä oli havaittavissa varovainen ajatus Suomen ulkopolitiikan suunnanmuutoksen tarpeellisuudesta. Stenroth totesi pyrkineensä siihen, etteivät Suomen suhteet ententemaihin katkeaisi Suomen ja Saksan välisten suhteiden vuoksi. Saksan tappioiden myötä Suomen oli lähestyttävä ententemaita ja luotava hyvät välit Skandinavian maiden kanssa. Merkityksellistä Holstin kannalta oli se, että Stenroth toi esiin mahdollisen yhteistyön Itämeren maiden kanssa. Baltian liittoa koskeviin tiedusteluihin Stenroth ei kuitenkaan ottanut kantaa.[167]

Virolaisten keskuudessa ajatus tulevasta Itämeren liitosta sai osakseen laajaa huomiota. Pusta oli yhtynyt Piipin kielteiseen kantaan Suomen ja Viron personaaliunionin muodostamisesta. Marraskuun alussa Piip ja Pusta laativat Pariisissa asiasta laajan muistion, jonka Piip luovutti 9. marraskuuta professori Simpsonille. Sen mukaan Itämeren maat olisivat muodostaneet kolme ryhmää: 1) Skandinavia, 2) Itä-Baltia (Suomi, Latvia, Viro) ja 3) Etelä-Baltia (Liettua, Puola, Saksa). Näistä suunniteltuun liittoon olisivat kuuluneet kaksi ensimmäistä ryhmää; kolmannen mukaantulo ei sen sijaan ollut selvä. Liettuan osallisuus oli harkittavissa, mutta ei Puolan. Puola ei varsinaisesti edes ollut Itämeren maa, vaan mannervaltio, ja sillä oli vain vähän yhteisiä intressejä Suomen, Skandinavian tai Viron kanssa. Saksaa ei myöskään voitu ottaa mukaan, koska liiton tehtäviin kuuluisi nimenomaan puolustautuminen Saksan mahdollista hyökkäystä vastaan. Tavoitteena oli yhteistyö, joka kunnioitti jäsentensä poliittista itsenäisyyttä.[168]

Foreign Officen suunnittelema ja Holstin puoltama ajatus Itämeren liitosta ei kuitenkaan toteutunut vuoden 1918 aikana. Syynä tähän olivat ennen kaikkea Suomen hallituksen varovainen suhtautuminen asiaan ja Skandinavian luopuminen liittoajatuksesta. Holstille liittoajatuksen raukeaminen lienee ollut pettymys. Hänen mielestään Suomen hallituksen myönteinen suhtautuminen olisi osoittanut ententemaille Suomen pyrkivän niin kulttureIliseen, taloudelliseen kuin poliittiseenkin yhteistyöhön ainakin Viron kanssa. Joka tapauksessa Lontoosta tulleet Baltiaa ja ennen kaikkea Viroa koskeneet tiedot eivät Zetterbergin

---

166 Stenroth Holstille Lontooseen 2.11.1918, Fa 22, UM; Pietiäinen 1986, s. 328. Holstin ja Stenrothin suhteiden ongelmallisuutta kuvaa se, että Holsti ei ollut täysin tietoinen ulkoministerinsä ulkopoliittisesta linjasta. Stenroth kirjoitti muistiinpanoihinsa 15.8.1918 Holstin valittavan alituisesti, ettei Suomessa ryhdytty suoriin neuvotteluihin itsenäisyyden tunnustamiseksi ja luuli syynä olevan sen, että Suomessa luotettiin liikaa Saksan lupauksiin. – Stenrothin muistiinpano 15.8.1918, Otto Stenrothin kokoelma 1, KA.

167 Ulkoasiaintoimituskunnan päällikön käsikirjeet, marraskuun 4 p:nä 1918, salainen, Otto Stenroth, Otto Stenrothin kokoelma 1, KA; Zetterberg 1977, s. 123–124. Seppo Zetterberg on esittänyt, että Stenrothin ulkopoliittisen linjan suunnanmuutos johtui siitä, että hän katsoi tärkeäksi saada Suomen itsenäisyydelle tunnustus Isolta-Britannialta ja Yhdysvalloilta ennen rauhankonferenssin kokoontumista. Isossa-Britanniassa oltiin kuitenkin sitä mieltä, ettei tunnustus ollut mahdollinen niin kauan kuin Suomessa oli saksalaisia joukkoja. – Zetterberg 1972, s. 206.

168 Zetterberg 1977, s. 125–126; Pietiäinen 1992, s. 406. Tarkemmin ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 9, Leht. 1–7, kopio Piipin Simpsonille antamasta muistiosta 9.11.1918; Piip 1934, s. 21–24; Pusta 1964, s. 46; Piip 1966, s. 330–332.

mukaan jääneet enää alkusyksystä 1918 vaille huomiota Suomessa. Ne antoivat Suomen poliittiselle johdolle tärkeää taustatietoa entenen näkemyksistä.[169] Toisaalta olihan Suomen muutettava Saksan tappion myötä ulkopoliittista suuntausta.

1.7 Viron avustaminen

Suomessa oli todettu Neuvosto-Venäjän hyökkäysuhan kasvaneen Saksan menetettyä otteensa Itämeren alueella. Suomen ulkoministeri Otto Stenroth sähkötti toistuvasti Holstille, että Venäjän mahdollisen hyökkäyksen torjumiseksi hän piti tärkeänä Ison-Britannian laivaston lähettämistä Suomeen. Holsti ja Baltian maiden edustajat esittivätkin marraskuun alussa Foreign Officelle virallisen avunpyynnön.[170] Marraskuun lopulla 1918 englantilaisten Baltian-politiikka voitiin kiteyttää ulkoministeri Balfourin sanoihin: Englannin tavoite on suojata — niin pitkälle kuin on mahdollista — vastasyntyneitä Baltian maita laivaston avulla. Enempää ei nykyisissä oloissa voi eikä tule tehdä.[171] Ison-Britannian mielestä Baltian maat tarvitsivat suojelua, koska Venäjän länteenpäin suuntautunut bolševismi oli alkanut voimistua. Uusien Baltian maiden sotilaalliset voimat olivat heikot, ja Saksa oli jättänyt alueelle tyhjiön vetäytymisensä myötä.[172]

Laivaston lähettämistä alueelle edelsivät Ison-Britannian pyrkimykset saada apua Baltialle Skandinaviasta: Viro, Latvia ja Liettua olivat liian heikkoja pysyäkseen itsenäisinä tai edes Saksan tai Venäjän vaikutuksen ulkopuolella. Oman sisäisen tilanteensa, Baltiassa vallitsevien epävarmojen olojen sekä suurvaltojen pelon vuoksi Skandinavian maat kuitenkin virallisesti kieltäytyivät auttamasta Baltian maita. Vasta kun kaikki yritykset turvata apua Baltialle muualta olivat epäonnistuneet, päätti Iso-Britannia marraskuussa vuonna 1918 lähettää laivastonsa sekä asetarvikkeita Baltian tasavaltojen avuksi.[173] Holstille asiasta tiedotettiin marras-joulukuun vaihteessa 1918.[174] Syynä Ison-Britannian Baltian-politiikan muutokseen oli ilmeisestikin neuvostohallituksen aktiivinen tuki Baltian bolševikeille.[175]

---

169 Zetterberg 1977, s. 120, 124; Pietiäinen 1986, s. 326—329.

170 Stenroth 13.11.1918 Suomen Lontoon edustustolle, Fa 22, UM; Pietiäinen 1986, s. 333—334.

171 Silverlight 1970, s. 110; Hovi O. 1980, s. 93.

172 von Rauch 1970, s. 51—52; Kaslas 1976, s. 42, 50, 68. Katso Neuvosto-Venäjän toiminnasta Baltiassa Vihavainen 1988, s. 108—110; Pietiäinen 1992, s. 406—407.

173 Gihl 1951, s. 388—389; Polvinen 1987 II, s. 79, 89; Anderson 1959, s. 278; Zetterberg 1977, s. 136—144; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 65. Ase- ja sotatarvikkeiden osalta kyseessä oli laina, jonka takaisinmaksamisesta keskusteltiin vielä vuoden 1925 aikana. — Enckell Donnerille 11.8.1925, Ossian Donnerin kokoelma, KA.

174 Holstin sähkeet Lontoosta 17.11.1918; 29.11.1918; 1.12.1918, RHA 16, KA; 5 C 7, UM.

175 Isossa-Britanniassa mielipiteet Venäjän-kysymyksestä jakautuivat kolmeen ryhmään: "sormet irti Venäjästä" — politiikkaa ajavaan vasemmistoon, pääministeri Lloyd Georgen johtamaan keskustaan sekä aktiivista interventiopolitiikkaa ajavaan oikeistoon, jonka johdossa oli Winston Churchill. Lloyd Georgelle valinta ei ollut helppo, sillä hän piti bolševikkijärjestelmän kukistumista toivottavana, mutta toisaalta yhteistyö "yhtenäisen ja jakamattoman Venäjän" — periaatteen omaksuneiden valkoisten venäläisten kanssa tuntui arveluttavalta. Pääministeri valitsi ase- ja materiaaliavun toimittamisen valkoisille venäläisille. Tavoitteena oli

Ison-Britannian laivastojoukkoja lähti Libauhun 1. joulukuuta 1918 ja saapui Tallinnaan 12. joulukuuta 1918. Amiraliteetti oli antanut ohjeeksi kontraamiraali Edwyn Alexander-Sinclairille (1856–1945), että kaikkia sitoumuksia oli ehdottomasti vältettävä. Käytännössä tämä tarkoitti vain bolševikkien hyökkäyksen estämistä mereltä käsin. Toisaalta se tarkoitti myös sitä, että kun aselastit Baltian tasavaltojen hallituksille oli toimitettu, näille maille oli ilmoitettava niiden olevan yksin vastuussa alueidensa puolustuksesta. Ison-Britannian laivat eivät loputtomasti voisi pysytellä Baltian satamissa. Laivaston läsnäolo oli tarkoitettu väliaikaiseksi ja lähinnä vain moraaliseksi tueksi Baltian kansoille.[176]

Ison-Britannian laivasto saattoikin jossain määrin vaikuttaa bolševikkijoukkojen etenemiseen vahvistamalla asetoimituksilla Baltian tasavaltojen puolustuskapasiteettia, osallistumalla eräissä tapauksissa jopa suoraan ja aktiivisesti taisteluihin sekä painostamalla saksalaisia täyttämään aselevon sotilaalliset vaatimukset: suojella Baltian tasavaltoja bolševismin leviämiseltä. Esimerkiksi korkea-arvoista saksalaista lähettilästä Baltiassa jopa muistutettiin 23. joulukuuta 1918, että saksalaisjoukkoja tuli käyttää Baltian suojelemiseen. Painostuksen tulokset olivat kuitenkin varsin niukkoja, kunnes saksalaisia vapaaehtoisjoukkoja alkoi saapua Latviaan. On huomattava, että Iso-Britannia oli yhä varovainen politiikassaan, eikä antanut Saksalle minkäänlaista poliittista valttikorttia ollessaan yhteistyössä sen kanssa Baltian alueella bolševismin leviämistä vastaan.[177] Holstin mielestä englantilaisen laivaston läsnäolo Itämerellä oli Suomen etujen mukaista. Se sekä suojasi Suomen ja Baltian rannikoita ylivoimaista bolševikkilaivastoa vastaan että vähensi Saksan vaikutusvaltaa Itämerellä. Holsti kuitenkin korosti myöhemmin, ettei Suomella ollut julkista tai salaista poliittista riippuvaisuutta Foreign Officesta.[178]

Suomessa yleinen mielipide ja viralliset organisaatiot ottivat aktiivisesti kantaa Baltian-kysymykseen. Muuttuneessa poliittisessa tilanteessa myös virolaiset osoittivat entistä suurempaa aktiivisuutta Suomen suuntaan. Viron ulkoministeri Jaan Poska (1886–1920) ja ententevalloissa toiminut lähettiläs Jaan Tõnisson saapuivat marraskuun lopulla Helsinkiin keskustelemaan uuden pääministerin Lauri Ingmanin (1868–1934; pääministeri 1918–1919) kanssa maiden välisen yhteistyön kehittämisestä. Ingmanin hallitus ei kuitenkaan halunnut lähettää Viroon sotajoukkoja, vaan valitsi vapaaehtoisjoukkojen tien ja myönsi taloudellisia lainoja.[179] Viron avustamisen päätoimikunta ei vain koonnut ja

---

kuitenkin samanaikaisesti entisen Venäjän keisarikunnan heikentäminen pirstomalla. Tässä tarkoituksessa Iso-Britannia tuki separatistisia liikkeitä omilla intressialueillaan–Suomessa ja Baltiassa. Taktiikaksi tuli antaa julkilausumissa täysi kannatus kansojen itsemääräämisoikeudelle: näin saatiin samalla painostetuksi myös valkoisia venäläisiä kenraaleja Baltian ja Suomen itsenäistymiskysymyksissä. – Ullman 1961, s. 358–360; Polvinen 1987 II, s. 83–85.

176 Anderson 1959, s. 278–279; Anderson 1977, s. 331–333; Rogers 1975, s. 11–12; Zetterberg 1977, s. 144–145, 160; Hovi O. 1980, s. 94; Pitka 1993, s. 60–62. Tarkemmin Hovi O. 1977, s. 85–90.

177 Anderson 1959, s. 279; Hovi O. 1980, s. 99. Tarkemmin Baltian asemasta tapahtumiin osallistuneiden suurvaltojen edustajien näkökulmasta von der Goltz 1920, s. 214–215; The Memoirs of Herbert Hoover 1957, s. 368–372.

178 "Kaikille lähetystöille", Holstin puheen johdosta 17.2.1920, RHA 36, KA.

179 Kaila Ingmanille 17.12.1918, Lauri Ingmanin kokoelma, kansio B 3:1, KA; Torvinen 1977, s. 249; Kulha 1989, s. 255; Pietiäinen 1992, s. 407. Tarkemmin värväyksestä ja Pohjan Pojista Helanen 1921, s. 89–91, 126–132; Vares 1990 a, s. 49–82; Vares 1993, s. 449–452.

lähettänyt suomalaisia vapaaehtoisia Viroon, vaan myös lähetti avunpyyntöjä ulkomaille.[180] Esimerkiksi Holstia pyydettiin tiedottamaan Ison-Britannian hallitukselle Viron vaikeasta tilanteesta.[181] Asiaa puollettiin voimakkaasti myös julkisessa sanassa. Muun muassa Helsingin Sanomat piti pääkirjoituksessaan 21. joulukuuta 1918 suotavana Suomen pyrkimyksiä hankkia ulkomaista apua Virolle.[182] Tohtori Lauri Kettunen puolestaan kirjoitti Aika-lehteen laajan artikkelin *Viron kysymys uuden vaiheensa edessä.*[183] Suomen ulkoministeriö meni asiassa vieläkin pidemmälle varsinkin, kun muistetaan sen aiempi politiikka: se kehotti Suomen Lontoon-edustajaa Holstia tekemään voitavansa, jotta Ison-Britannian hallitus saataisiin tukemaan entistä voimakkaammin Viroa.[184] Ulkoministeriön poliittisen suunnanmuutoksen taustalla vaikutti Suomessa tapahtunut hallituksen vaihdos.

Miksi suomalaiset avustivat Viroa, ja mikä oli Holstin osuus Suomen ulkopoliittisessa kurssinmuutoksessa? Zetterberg on osuvasti todennut, että vuoden 1918 lopulla ei Suomen ulkopolitiikkaan kuulunut minkäänlaista heimohenkistä tai poliittista Viro-suuntausta. Viroa ei avustettu Suomen heimomaana, vaan välittömässä läheisyydessä olevana alueena, jota uhkasi bolševismin vaara. Sen pelättiin leviävän myös Suomeen. Suomen Viro-politiikka syntyi vallitsevan tilanteen luoman tarpeen pohjalta. Toisena, mutta heikompana motiivina Zetterberg pitää heimoustunnetta, jota saksalaismielisen Suomen pakollinen pidättyvyys Viroa kohtaan vuoden 1918 aikana lisäsi. On myös huomattava, että Viron avustaminen sopi yhteen Suomen muuttuneen ulkopoliittisen linjan kanssa.[185] Ingmanin hallituksen tärkeimpänä motiivina Viron avustamisessa oli ententen miellyttäminen.[186] Holstin osuutena oli välittää Suomeen tietoa ulkopoliittisen suunnanmuutoksen välttämättömyydestä. Hänen suurin merkityksensä lieneekin ollut siinä, että hän raporteissaan osoitti Foreign Officen toivovan Suomen ja Viron lähentymistä. Näin Suomen ulkopoliittinen suunnanmuutos soveltui myös ententen etuihin. Hän myös korosti Suomen ja Viron heimolaistunnetta.[187]

Suomi oli valmis auttamaan Viroa itsenäisyystaistelussa, mutta ei halunnut sitoa käsiään sen kohtaloon. Suomen poliittinen johto suhtautui varauksellisesti Viron kansallisen olemassaolon mahdollisuuksiin. Kenraali Mannerheim (1867–1951) kirjoitti Werner Söderhjelmille (1859–1931; Suomen Virallisen Tietotoimiston johtaja Kööpenhaminassa 1918–1919) 2. marraskuuta 1918, että "meidän pitäisi kuitenkin varoa, etteivät etumme kävisi liiaksi yksiin Baltian

---

180 Tarkemmin Viron Avustamisen Päätoimikunnasta ja ulkomaisen avun hankkimisesta Zetterberg 1977, s. 155–165; 167–171.

181 Viron avustamisen päätoimikunnan ptk. 27.12.1918 § 14, Viron vapaussota, SA 1524.

182 Virolaisten auttaminen. – Helsingin Sanomat pääkirjoitus 21.12.1918.

183 Kettunen 1918, s. 230–234.

184 Zetterberg 1977, s. 167.

185 Zetterberg 1977, s. 172. Tarkemmin Zetterberg 1977, s. 172–178.

186 Tarkemmin Ingmanin Viro-politiikasta ja suhteista Foreign Officeen Vares 1993, s. 422–433, 449–452.

187 Esimerkiksi Holstin raportti no. 92 Lontoosta 18.9.1918, RHA 15, KA; 5 C 7, UM.

maakuntien etujen kanssa. Niiden liittäminen tulevaan Venäjään voisi pikemminkin olla meidän asiallemme hyödyksi." Ulkoministeri Stenroth puolestaan totesi 22. marraskuuta 1918 Suomen olevan toisessa asemassa kuin muut reunavaltiot. Ne oli muodostettu suurimmaksi osaksi venäläisistä maakunnista, joilla ei ollut ollut itsenäistä valtiollista elämää. Stenrothin mielestä reunavaltioilta puuttuivat määrätyt valtioalueet, luja kansallisuus ja valtioelämälle välttämättömät valtioelimet.[188]

Suomen avunanto Virolle sai ulkomailla osakseen myönteistä huomiota. Skandinavian maiden kommentteja tärkeämpiä olivat läntisten voittajavaltioiden asenteet. Suomen Kööpenhaminan-lähettiläs A. H. Saastamoinen (1886–1932; Kööpenhaminan-lähettiläs 1918–1919) totesi huomanneensa jo 7. tammikuuta 1919 käydessään Ison-Britannian lähetystössä, että Suomen avunannolle Viron vapaustaistelussa pantiin huomattavaa painoa. Suomen Lontoon-edustaja Holsti saikin viestin Ison-Britannian apulaisulkoministeriltä lordi Hardingelta, joka kertoi vastaanottaneensa tyytyväisenä tiedon Suomen avunannosta Virolle ja varsinkin maahan lähteneistä suomalaisista vapaaehtoisista. Suomen ulkoasiainministeriössä laaditussa poliittisessa yleiskatsauksessa todettiin tyydytyksellä suomalaisten avunannon tehneen ententevaltoihin mitä parhaimman vaikutuksen. Myös hallitus näki Ison-Britannian hallituksen suhtautuvan suopeasti Suomen Viron avustamiseen. Osoituksena tästä pidettiin erityisesti sitä, että englantilainen laivasto-osasto kuljetti suomalaisia vapaaehtoisia Viroon: näin ollen Ison-Britannian hallituksen täytyi katsoa suopeasti Suomen sotilaallisia toimenpiteitä.[189] Toisaalta Iso-Britannia suhtautui Suomen operaatioihin pidättyvästi, vaikka se olikin lähettänyt laivasto-osastonsa Itämerelle. Se vastusti erillisiä suomalaisia operaatioita, jotka se näki laajentumispyrkimyksinä Itä-Karjalassa.[190]

Holstille englantilaisten myönteinen suhtautuminen Suomen Viron-politiikkaan oli ilmeisen selvä voitto. Myöhemminkin englantilaiset diplomaatit ja poliitikot antoivat tietoja suoraan Holstille maansa poliittista tavoitteista Baltiassa. Holsti toimi eräänlaisena välittäjänä Foreign Officen ja Baltian maiden välillä.

* * *

Kausi Suomen Lontoon-edustajana merkitsi Holstille ulkopoliittisen linjan perusteiden luomista: saksalais-venäläisen liittouman uhka voitaisiin parhaiten ehkäistä yhteistyöllä muiden Venäjästä eronneiden reuna-alueiden kanssa. Holstille "heimoyhteistyö" pohjautui reaalipoliittiseen arvioon Suomen ulkopo-

188 Pietiäinen 1992, s. 407. Ulkoministeri Stenrothin ajatukset valtiosta ja kansallisuusaatteesta olivat yhtenevät Holstin esittämien ajatuksien kanssa. Katso esimerkiksi muistiinpano "Kehityssuunnista", RHA 9, KA.

189 Holstin raportti Pariisista 28.4.1919, RHA 17, KA; 5 C 6 UM; Boreniuksen sähke no. 115 Pariisista 9.1.1919, 12 L Ranska, UM; UM:n poliittinen yleiskatsaus 16.1.1919, 5 C 1, UM; Zetterberg 1977, s. 181. Suomessa oltiin kuitenkin erittäin huolestuneita Viron taloudellisesta tilanteesta. Suomesta oli myönnetty lainaa ja Isosta-Britanniasta oli odotettavissa materiaali- ja finanssiapua, mutta Skandinavian avusta virolaisille ei ollut suuria toiveita. – Viron Avustamisen Päätoimikunnan ptk. 7.1.1919 § 2, Viron Vapaussota, SA 1524.

190 Impola 1962, s. 84.

liittisesta tilanteesta: Saksan ja Venäjän vaikutuspiirissä pienillä kansallisuuksilla ei ollut tulevaisuutta ilman keskinäistä liittoumaa. Foreign Officen vaatiessa Suomen saksalaissuuntauksen päättymistä ja ystävällisten suhteiden luomista virolaisiin Holsti saattoi varuksetta asettua uuden ulkopoliittisen suunnan kannattajaksi. Holsti lienee vedonnut senaatille osoitetuissa raporteissaan Suomen ja Viron heimositeisiin saadakseen heimohenkisten oikeistolaispiirien tuen tai ainakin osittaisen hyväksynnän edustamalleen ulkopoliittiselle suunnalle, joka merkitsi avointa saksalaisvastaisuutta.

Holstin henkilökohtaisilla yhteyksillä Foreign Officen virkamiehiin, Viron Lontoon-edustajaan Ants Piipiin ja Latvian tulevaan ulkoministeriin Zigfrids Meierovicsiin oli merkitystä sille, että suhteet asianomaisten henkilöiden välillä kehittyivät läheisiksi ja luottamuksellisiksi. Poliittisen yhteistyön muotoutumisen kannalta perusongelma oli kuitenkin ratkaisematta. Suomen, Viron ja Latvian kansainvälistä asemaa ei ollut tunnustettu, eikä Suomikaan ollut tunnustanut edes Viron itsenäisyyttä.

Holsti oli tuonut erittäin voimakkaasti ja kärkevästi senaatin tietoon poliittiset mielipiteensä. Poleeminen kirjoitustyyli oli Holstille ominainen, eikä hän säästänyt sanan miekalta niitä, jotka asettuivat hänen mielipiteitään vastaan. Esimiesten politiikan arvostelu oli diplomaatilta yllättävän terävää. Tähän saattoivat vaikuttaa senaatin poliittisen aseman epävarmuus, monarkismin kukistuminen ja saksalaissuuntauksen väistyminen Suomen ulkopoliittisesta ohjelmasta sekä yleensä diplomaattisen koulutuksen ja kokemuksen puute. Isossa-Britanniassa Holsti tunsi asemansa vahvaksi. Hän edusti liberalismia, kunnioitti presidentti Wilsonin periaatteita ja oli poliittisissa mielipiteissään äärimmäisen anglofiilinen. Holstiin voitiin liittää lähes kaikki adjektiivit, joita englantilaiset odottivat Suomen uuden suunnan edustajilta.

Luultavasti Holstin vahva asema Lontoossa perustui Foreign Officen poliittisiin tavoitteisiin Itämeren alueella. Englantilaiset tarvitsivat tavoitteilleen myötämielisiä henkilöitä taistelussaan Saksaa ja bolševistista Venäjää vastaan. He toivoivat näiden henkilöiden välittävän hallituksilleen tietoja Ison-Britannian toiveista ja pyrkimyksistä sekä vaikuttavan mahdollisuuksien mukaan niiden ulkopoliittisiin linjoihin Isolle-Britannialle edulliseen suuntaan. Tällainen henkilö oli anglofiili Rudolf Holsti. Tähän myös pohjautui se, että Holsti sai joskus jopa salaiseksi luokiteltuja tietoja Ison-Britannian politiikasta, kuten muun muassa ajatuksen Itämeren liiton muodostamisesta.

2 EDUSTAJANA PARIISIN RAUHANKONFERENSSISSA (tammikuu 1919 – toukokuu 1919)

Pariisin rauhankonferenssi aloitti toimintansa tammikuussa 1919. Siitä tuli varsin riitaisa ja suurvaltakeskeinen. Yhdysvaltojen presidentti Wilsonin idealismin ja Ranskan pääministeri Georges Clemenceaun (1841–1929; pääministeri 1906–1907, 1917–1920) Saksan nujertamiseen tähtäävän kovan linjan välissä luovi Ison-Britannian pääministeri David Lloyd George, jonka näkemykset olivat usein ratkaisevat. Muista maista olivat konferenssissa edustettuina Italia, Japani ja länsivaltojen pienet eurooppalaiset liittolaiset sekä uusista valtioista muun muassa Jugoslavia, Puola, Romania, Tšekkoslovakia ja muutamia Etelä-Amerikan valtioita. Rauhankonferenssiin eivät osallistuneet keskusvallat ja puolueettomat maat – mukaan lukien valkoinen Venäjä ja Neuvosto-Venäjä – sekä ne uudet valtiot, joiden itsenäistyminen ei ollut nojautunut länsivaltojen tukeen, siis Suomi, Viro, Latvia ja Liettua.[1]

Rudolf Holsti oli osin vastoin omaa tahtoaan lähetetty Pariisiin keskustelemaan Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta, koska elintarvikekysymys oli jo saatu pääpiirteissään ratkaistuksi. Suomen asema oli kuitenkin merkittävästi vahvistunut ententemaiden keskuudessa tammi-helmikuussa 1919, joten Holsti saattoi keskittyä Suomen ja Venäjästä eronneiden reuna-alueiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen ja niiden kytkemiseen osaksi ententemaiden Venäjänpolitiikkaa.[2]

Virolaiset, liettualaiset, latvialaiset ja ukrainalaiset olivat itsekin huolestuneita kansainvälisestä asemastaan. Maiden edustajat antoivat Ranskan ulkoministeri Stephen Pichonille yhteisen muistion 9. helmikuuta 1919. Siinä käsiteltiin Venäjän reuna-alueiden tunnustamiskysymystä, Prinkipo-konferenssia ja avustuksien saantia Baltian maille. Pichon oli todennut lähetystölle, ettei muistiota

---

1 Paasivirta 1961, s. 40–41, 45–53; Pietiäinen 1986, s. 349. Tarkemmin Pietiäinen 1992, s. 366.

2 Pietiäinen 1986, s. 337–340, 375–386. Tarkemmin Holstin Pariisiin siirtymiseen liittyvästä problematiikasta Pietiäinen 1986, s. 352–354; Roiko-Jokela 1994 a, s. 107–113, Rautkallio 1977, s. 364.

voitu käsitellä rauhankonferenssissa ennen kuin Venäjän ongelma oli selvitetty. Viron edustajat olivat tyytyneet tähän vastaukseen. Virolaisten mielenrauhaa kuitenkin järkytti sanomalehti *Petit Journalissa* ollut uutinen, että nk. *Conseil de dix* (Kymmenen neuvosto) oli harkinnut Prinkipon-kysymystä ja määritellyt myös oman kantansa Venäjän-kysymykseen. Lehti oli tukenut käsitystä, ettei yleisestä maailmanrauhasta voinut olla puhettakaan ennen kuin Venäjällä olot olisivat vakiintuneet. Ranskan parlamentin ulkoasiainkomitean esimies Franklin Bouillon ja pääministeri Pichon esittivät ajatuksen *cordon sanitairesta*, jolla Eurooppa eristettäisiin Venäjästä. Ranskalaisten mukaan ukrainalaiset, liettualaiset, latvialaiset ja gruusialaiset loisivat cordon sanitairen.[3] Virolaisten ohella Rudolf Holsti vastusti Prinkipon-konferenssissa esiintuotuja kysymyksiä. Eero Erkolle lähettämässään kirjeessä Holsti piti konferenssia fiaskona, jonka vuoksi koko Venäjän ongelman ratkaisua oli lykätty.[4]

Virolaisten epäluulon herätti se, että ranskalaisessa lehdessä esitettiin myös ajatus tukea taistelussa niitä pieniä valtioita, jotka olivat irtautuneet bolševistisesta Venäjästä. Jaan Poskan mielestä asia voitiin tulkita siten, ettei Ranskan ulkoministeri Pichon lukenut Viroa cordon sanitairen muodostajien joukkoon. Virolaiset pelkäsivät, että heidän tulisi Venäjän yhtenäisyyden ja jakamattomuuden nimessä kuulua cordon sanitairen ulkopuolelle ja siten joutua auttamattomasti Venäjän alaisuuteen.[5] Toisaalta Ranskan Itä-Euroopan politiikkaa hallitsi saksalais-venäläisen yhteistyön estäminen. Ranskan tavoitteena oli käyttää muun muassa suomalaisia, virolaisia, puolalaisia ja tšekkejä antibolševistisen ristiretken välikappaleena.[6]

Ison-Britannian Baltian-politiikalle vuoden 1918 lopulta helmikuuhun 1919 oli tyypillistä, että sen ministeriöt sekaantuivat aktiivisesti sodan jälkeiseen tilanteeseen — toisaalta muodostaen pitkän ajanjakson tavoitteita Baltian alueella, toisaalta pyrkien lyhytaikaisilla aktiivisilla operaatioilla pysäyttämään Venäjän bolševikkihallituksen vaikutusvallan kasvun näillä raja-alueilla. Ison-Britannian politiikan voidaan sanoa olleen kuitenkin pikemminkin perinteistä laivastopolitiikkaa kuin todellista bolševismin pelkoa.[7]

Helmikuun lopulla 1919 Latviaan saapuneet saksalaiset vapaaehtoisjoukot aiheuttivat uuden vaiheen Ison-Britannian Baltian-politiikassa. Saksan voimistuva vaikutus uhkasi englantilaisten intressejä. Kesään 1919 mennessä Saksan joukot eivät enää olleet kontrolloitavissa Baltiassa. Saksa pyrki lisäämään vaikutusvaltaansa ja toimimaan yhteistyössä valkoisten venäläisten kanssa varsinkin Latviassa. Ison-Britannian oli otettava aktiivinen asenne ongelmaan. Toukokuun 1919 aikana Iso-Britannia pyrki voimakkaasti vähentämään saksa-

---

3 Jaan Poskan päiväkirja Pariisin rauhankonferenssilta. Suomen ulkoministeriä varten vironkielestä suomentanut Suomen lähetystössä Tallinnassa V. Niskanen, s. 3, RHA 37, KA. Tarkemmin Cordon sanitairen luomisesta Hovi K. 1975 a, s. 170--171.

4 Holsti (Lontoo) Erkolle 15.2.1919, Eero Erkon arkisto, PAs.

5 Jaan Poskan päiväkirja Pariisin rauhankonferenssilta. Suomen ulkoministeriä varten vironkielestä suomentanut Suomen lähetystössä Tallinnassa V. Niskanen, RHA 37, KA. Tarkemmin virolaisten epäluuloista ja ajatuksista Roiko-Jokela 1994 a, s. 116—117.

6 Tarkemmin Hovi K. 1975 a, s. 169—171.

7 Hovi O. 1980, s. 43, 207.

laisjoukkojen mahtia Baltian alueella painostamalla Saksan hallitusta. Täydellistä evakuointia kuitenkin vältettiin, koska painostuksen edessä Saksan hallituksen pelättiin kaatuvan, eikä sen jälkeisestä tilanteesta olisi ollut täyttä varmuutta. Iso-Britannia pidättäytyi diplomaattisten keinojen käyttöön. Baltian maiden itsenäisyyskysymyksessä tämä merkitsi eräänlaista kompromissitavoitetta: Baltian maat järjestäisivät suhteensa Venäjään vapaaehtoisten sopimusten pohjalta. Tarkoituksena oli edistää Baltian maiden kansallisia pyrkimyksiä Venäjän tärkeimpiä intressejä loukkaamatta. Ison-Britannian oma poliittinen aktiivisuus keskittyi Saksan vaikutusvallan vähentämiseen.[8]

Muuttuneissa poliittisissa oloissa ajatus suomalais-virolaisen unionin muodostamisesta nousi jälleen ajankohtaiseksi: Suomi oli tukenut virolaisia vapaussodassa ja talouselämän alalla pyrittiin yhteistyöhön. A. Osw. Kairamo lähettiin ulkoministeriön esityksestä ja valtionhoitajan nimittämänä 8. maaliskuuta 1919 tutkimaan Viron poliittista asemaa. Suomen valtiollinen johto tunsi kuitenkin voimakasta epäluuloa Konstantin Pätsin tammikuussa 1919 ehdottamaa unioniajatusta kohtaan. Taustalla vaikuttivat Suomen oikeistopiirien epäilyt Viron kansallisen olemassaolon mahdollisuuksista ja viittaukset sosiaalidemokraattien suureen vaikutusvaltaan Viron yhteiskunnassa. Virolaisissa piireissä liittoumapolitiikkaan suhtauduttiin sen sijaan myönteisesti. Lehdistössä esitetyt kannanotot vaihtelivat läheisen valtiollisen yhteyden solmimisesta kriittisen myönteiseen unionipolitiikkaan.[9]

Holstin ollessa Pariisissa julkinen keskustelu suomalais-virolaisten yhteyksien lähentämisestä oli jälleen lisääntynyt. Tältä pohjalta tarkasteltuna on luonnollista, että Holsti oli Pariisissa läheisessä yhteistyössä virolaisten, mutta myös muiden Venäjästä eronneiden reuna-alueiden edustajien kanssa. Holsti joutui kuitenkin havaitsemaan julistusten ja vakuutusten pienten kansojen itsemääräämisoikeuden kunnioittamisesta joutuvan taka-alalle, kun vastassa olivat suurvaltojen poliittiset ja taloudelliset intressit. Kuinka tämä vaikutti Holstin ulkopoliittiseen linjaan, ja millaisena hän näki Venäjästä eronneiden reuna-alueiden tulevaisuuden mahdollisuudet? Kuinka pienten valtioiden edut oli sovitettavissa ententemaiden intresseihin?

2.1 Venäjän-kysymyksen vaikutus vähemmistökansojen asemaan

Holstin tehtävänä Pariisissa oli jatkaa Suomen elintarvikekysymyksen selvittämistä ja hankkia länsivalloilta Suomen itsenäisyydelle tunnustus. Holstin kannalta oli kuitenkin ongelmallista, ettei Suomessa vielä ollut päätetty ulkopo-

---

8 Hovi O. 1980, s. 208. Saksan sisäpoliittisesta tilanteesta Hovi O. 1980, s. 114–116.

9 Miksi veljesten on yhdyttävä. – Helsingin Sanomat 16.1.1919; Virolaisia lausuntoja suur-Suomesta. – Helsingin Sanomat 17.1.1919; Finland och Estland. – Hufvudstadsbladet 17.1.1919; Baltiska stämningar. – Hufvudstadsbladet 19.2.1919; Tervetuloa Tarttoon, urhoolliset Pohjan pojat. – Postimees 27.1.1919; Eesti–Soome unioon. – Postimees 28.1.1919; Kelle poole hoida? – Päevaleht 15.1.1919; Sanomalehti Vabamaa puoltaa myös mitä lujinta valtakunnallista yhteyttä. – Uusi Aura 16.1.1919; Suomen ja Viron lähentäminen. – Uusi Aura 24.1.1919; Viron viikko. – Uuden Suomen Iltalehti 16.1.1919; Suomen ulkopoliittinen asema tällä hetkellä. – Uuden Suomen Iltalehti 4.2.1919; Viron vapaustaistelun merkitys, III. – Uusi Suomi 5.2.1919; Kas föderatsioon või iseseisvus. – Waba Maa 28.1.1919. Tarkemmin Zetterberg 1977, s. 192–204.

liittisesta suuntauksesta – kaikki mahdollisuudet oli jätetty avoimiksi. Suomen ulkoministeriön kansliapäällikkö K. G. Idman pohti Suomen poliittista suuntausta vuoden 1918 lopulla valmistuneessa muistiossaan: maantieteellisen asemansa vuoksi Suomen ei ollut mahdollista elää eristäytyneenä, vaan sen oli "sovitettava itsensä siihen valtiosysteemiin, joka rauhan jälkeen Euroopassa muodostuu". Idmanin mukaan eräs huomionarvoinen ajatus oli Suomen tunnustaminen "alituisesti neutraaliksi valtioksi". Muina vaihtoehtoina olivat 1) lähentyminen Skandinavian maihin, 2) englantilaisten suunnittelema *Suuri Balttilainen liitto* tai 3) unioni Viron kanssa. Idman ei ottanut kantaa minkään vaihtoehdon puolesta. Sen sijaan Rafael Erich kirjoitti päiväämättömässä muistiossaan vuonna 1919, että Suomen julistaminen neutraaliksi valtioksi oli epätodennäköistä. Todennäköisempää olisi, että Skandinavian maat, Suomi ja ehkä Viro muodostaisivat pysyvästi neutraalin valtioryhmän.[10]

Suomen ulkopoliittisen suunnan jäsentymättömyys sai Holstin työskentelemään Pariisissa balttilaisen liiton ja Suomen ententeen suuntautuvan ulkopolitiikan puolesta. Keskustellessaan tammikuussa 1919 Yhdysvaltain rauhanvaltuuskunnan jäsenen Henry Whiten (1850–1927) kanssa elintarvikekysymyksestä ja Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta Holsti käytti tilannetta hyväkseen ja kysyi Yhdysvaltojen kantaa Viron itsenäisyyskysymykseen. Holstin kysymyksen taustalla oli suomalaisten päätös lähettää raha- ja aseapua sekä vapaaehtoisia Viroon taistelemaan bolševikkeja vastaan. Toisaalta Holstin tiedusteluihin lienee vaikuttanut myös se, että Suomessa ja Virossa oli uudelleen virinnyt ajatus maiden välisen valtiollisen liittosuunnitelman toteuttamisesta[11]. Holsti oli todennut Whitelle:[12]

> "...Suomessa käsitetään presidentti Wilsonin ylevän ohjelman voivan tulla sovelletuksi myöskin Viron kansan itsenäisyyden toteuttamiseksi, mutta jos presidentti Wilson tulkitsee asian toisin, joudumme vaaraan, että herätämme suurta mielipahaa liittolaisten keskuudessa koettaessamme hajoittaa Venäjän nykyistä kokonaisuutta. Varsinkin on tässä suhteessa tarpeen, että Suomen hallitus saisi tietää, voisiko se antaa uuden lainan Virolle..."

Holsti vetosi Yhdysvaltojen edustajaan myös kansojen itsemääräämisoikeuden perusteella. Sen mukaan virolaisilla oli oikeus taistella vapaudestaan, jonka tavoitteena oli demokraattisen ja suvereenisen valtion luominen. Taktisesti viisaasti Holsti totesi Whitelle, että varsinkin Ison-Britannian aseellinen esiintyminen virolaisten hyväksi oli ollut omiaan kannustamaan Suomea Viron auttamiseen. Whitella ei ollut muuta mahdollisuutta kuin antaa Holstille tämän toivoma vastaus: Yhdysvaltain hallitus ei halunnut antaa Suomen hallitukselle minkäänlaisia neuvoja, mutta jos Suomen hallitus tahtoi tulkita presidentti Wilsonin ohjelman sillä tavalla kuin Holsti oli esittänyt, ei Suomen hallituksen

---

10 Pietiäinen 1992, s. 367–368.

11 Katso tarkemmin Zetterberg 1977, s. 192–204. Holstin tiedusteluihin saattoi myös vaikuttaa se, että virolaiset ja latvialaiset olivat yhteisessä joulukuun 26. päivänä 1918 päivätyssä muistiossa anoneet presidentti Wilsonilta sotilaallista apua taisteluun bolševikkeja vastaan. Piip ja Meierovics perustelivat anomusta kansojen itsemääräämisoikeudella. ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 28, Leht. 4, kopio Piipin, Tõnissonin ja Meierovicsin kirjeestä Woodrow Wilsonille 26.12.1918.

12 Holstin raportti no. 153 Pariisista 17.2.1919, RHA 16, KA; 5 C 7 UM; Zetterberg 1977, s. 182; Pietiäinen 1986, s. 358.

tarvinnut pelätä, että se tulkinnastaan johtuvien toimenpiteiden kautta Viron auttamiseksi joutuisi ristiriitaan Yhdysvaltain hallituksen yleisen rauhanohjelman kanssa.[13]

Holsti lienee ollut tyytyväinen Whiten lausuntoon, koska hän näin oli saanut sekä Yhdysvaltojen että Ison-Britannian hyväksynnän Suomen Viron-politiikalle. Holstille näytti tuottavan kuitenkin vaikeuksia se, että rauhankonferenssissa ei haluttu käsitellä erikseen Viron-kysymystä, vaan se haluttiin lykätä käsiteltäväksi yhdessä Venäjän kokonaiskysymyksen kanssa. Tässä tilanteessa Latvian ja Liettuan itsenäisyyskysymys alkoi askarruttaa Holstia. Vaikeuksia lisäsi myös se, että ententemaat siirtyivät suorasta interventiosta epäsuoraan. Liittoutuneet eivät kuitenkaan pystyneet noudattamaan yhtenäistä politiikkaa Venäjää kohtaan, koska valtiolliset intressit nousivat etusijalle. Osoituksena tästä on muun muassa se, että Iso-Britannia lähetti helmikuussa 1919 Herbert A. Grant Watsonin Baltiaan. Hänen tehtävänään oli vakiinnuttaa suhteet itsenäisyytensä puolesta taisteleviin Baltian valtioihin.[14]

Baltian maissa seurattiin huolestuneina Ison-Britannian Itämeren-politiikan muutosta. Neuvosto-Venäjän väläytettyä rauhan mahdollisuutta Viron delegaatio valtuutti 25. helmikuuta 1919 Ants Piipin neuvottelemaan professori Simpsonin kanssa ehdotuksen realistisuudesta. Piipin todettua, ettei Viro jaksaisi yksinään sotia loputtomasti Neuvosto-Venäjää vastaan, antoi Simpson lupauksia Viron Isolta-Britannialta pyytämästä lainasta. Sen avulla virolaiset voisivat hankkia Ruotsista ja Tanskasta vapaaehtoisia. Tulokset jäivät kuitenkin ylen laihoiksi ja vähemmän uskottaviksi. Virolaisten tekemät useat laina-anomukset olivat ajelehtineet jo pitkään Ison-Britannian ministeriöissä: Foreign Office puolsi niitä, kun taas valtiovarainministeriö hylkäsi ne toistuvasti.[15] Holstiakaan Ison-Britannian valtiovarainministeriön toiminta ei voinut tyydyttää, olihan hän usein todennut Foreign Officelle Viron auttamisen välttämättömyyden. Holsti perusteli näkemystään Suomen ja Viron yhteisillä intresseillä: Virolla ja Suomella oli yhteinen tarve säilyttää vapautensa tulevan venäläisen ekspansiopolitiikan uutena nousukautena.[16] Holstin toiminnan taustalla saattoivat vaikuttaa myös Viron

---

13 Holstin raportti no. 153 Pariisista 17.2.1919, RHA 16, KA; 5 C 7 UM; Zetterberg 1977, s. 182; Pietiäinen 1986, s. 358–359.

14 Enckell 1942, s. 4, 17; Anderson 1971, s. 339; Zetterberg 1977, s. 196; Hovi O. 1980, s. 79–80; Kettunen 1985, s. 21.

15 Laaman 1964, s. 471; Zetterberg 1977, s. 243; Teerijoki 1987, s. 13–14. Tarkemmin aselevon solmimiseen liittyvistä kysymyksistä Zetterberg 1977, s. 244–246.

16 Holstin PM. Valtioneuvostoa varten 1919, RHA 36, KA. Samanaikaisesti Suomeen kantautui Berliinistä huolestuttavia uutisia Itämeren maakuntien tulevaisuudesta. Suomen Berliininlähettiläs Jännes raportoi, että Saksan ulkoasiainministeriössä oli ollut käsiteltävänä *Westminister Gazetissa* julkaistu Itämeren maakuntia koskeva esitys. Artikkelissa oli todettu Suomen olevan kypsä itsenäisyyteen, mutta Itämeren maakuntien suhteen oltiin sitävastoin epäileväisiä. Ongelman muodosti, tekivätkö niissä vallitsevat perin sekavat olot ja ristiriidat, joita oli ilmennyt niissä elävien lukuisien pienten ja keskenään eripuraisten kansojen välillä, mahdolliseksi ajatella yhtenäisen valtion tai useampien pienten valtioiden muodostamista. Artikkelissa viitattiin myös mahdollisuuteen, että Itämeren maakunnat voitaisiin jättää Venäjälle. Venäjän rajakansojen asiain esittelijä prinssi Hatzfeld oli lausunut, että saksalaiset diplomaatit olivat jo käyneet asiasta alustavia neuvotteluja ententen kanssa. Prinssi Hatzfeld mainitsi syiksi, että 1) Venäjä tarvitsee rannikkomaata ja 2) Viron ja Suomen ja myös virolaisten ja maassa asuvien saksalaisten välillä näkyy vallitsevan niin suuri erimielisyys, ettei muu ratkaisu näyttänyt mahdolliselta. Tämän käsityksen olivat prinssi Hatzfeldin mukaan aiheuttaneet varsinkin viime aikoina esiintyneet sanomalehtiriidat. Juho Jänneksen raportti

avustamisen päätoimikunnan pyynnöt Suomen hallitukselle, että se pyrkisi saamaan ententen suostumuksen Pietarin valloittamiseen.[17]

Holstille ajatus yhteistyöstä valkoisten venäläisten kanssa bolševikkien kukistamiseksi oli vastenmielinen. Holsti ei luottanut valkoisten venäläisten lupauksiin Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta eikä toisaalta hyväksynyt heidän kielteistä asennettaan Baltian maiden tunnustamiseen. Lisäksi Holstia askarruttivat Ison-Britannian Helsingin-asiainhoitajan Coleridge Kennardin kehotukset suhtautua varovaisesti valkoisten venäläisten optimistisiin lupauksiin ja lausuntoihin.[18] Holsti joutui pettymyksekseen havaitsemaan myös suurimman osan Venäjän liberaaleista vastustavan Itämeren maiden itsenäisyyspyrkimyksiä. Bolševikkejakaan kohtaan Holsti ei tuntenut sympatiaa. Hän suhtautuikin kielteisesti rauhanneuvottelujen aloittamiseen Neuvosto-Venäjän ja Suomen sekä Baltian maiden välillä. Tämä oli myös Ison-Britannian toiveiden mukaista.[19]

Jännitystä rauhankonferenssissa lisäsivät venäläisten emigranttien muodostaman ja Venäjän entisen Pariisin-lähettilään Vasili Aleksejevitš Maklakovin (1869—1957) Pariisissa johtaman *Conférence Politique Russen* (Venäläinen poliittinen neuvottelukunta) vuoden 1919 alussa antamat lausunnot, joissa suhtauduttiin kielteisesti reuna-alueiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Ei edes Pietarin valtaukseen liittynyt avunsaannin tarve muuttanut valkoisten kenraalien asenteita. Kenraali Nikolai Judenitš (1862—1933) kommentoi seuraavasti muun muassa Viron-kysymystä: "Keskustelumme tästä asiasta on hyödytön. Mitään Viroa ei ole. On vain kappale venäläistä maata — venäläinen kuvernementti...". Tuloksiin ei päästy, koska venäläiset suostuivat Viron itsenäisyyden sijasta keskustelemaan vain "Viron kansan kannattamisesta sen sivistyksellisten, uskonnollisten ja kansallisten tarpeiden tyydyttämisessä".[20] Valkoisten venäläisten edustajat ilmoittivat virallisen asenteensa Baltian tilanteeseen 9. maaliskuuta 1919 rauhankonferenssille esittämässään julkilausumassa. Siinä pyydettiin, ettei konferenssi käsittelisi kysymyksiä, jotka koskisivat vuoden 1914 rajojen sisäpuolella asuvia Venäjän vähemmistökansallisuuksia. Näitä kysymyksiä ei voitu ratkaista ilman Venäjän kansan suostumusta. Poliittisesti ja taloudellisesti liittoutuneet voisivat tukea Baltian maita, mutta muuten vähemmistökansojen ongelmat olisivat Venäjän sisäinen asia. Julkilausuman allekirjoittajina olivat tsaarinaikainen ulkoministeri Sergei Sazonov (1860—1927), entinen väliaikaisen hallituksen pääministeri, ruhtinas Georgi Lvov (1861—1925), Pohjois-Venäjän hallituksen pääministeri Nikolai Tšaikovski ja V. Maklakov. Venäläisten muistiolla oli ainakin se välitön

---

Berliinistä 7.2.1919, liite no. 1, 5 C 5, UM.

17 Viron avustamisen päätoimikunnan ptk. 27.2.1919 § 5, Viron vapaussota, SA 1524.

18 Polvinen 1987 II, s. 288.

19 Katso esimerkiksi Pietiäinen 1986, s. 377, 407.

20 Polvinen 1987 II, s. 140.

vaikutus, että reuna-alueiden kansojen edustajat kokoontuivat jättämään yhteisen vastalauseen.[21]

Holsti oli erittäin huolestunut valkoisten venäläisten asenteista. Kuullakseen henkilökohtaisesti heidän näkemyksiään hän kävi lounaalla 10. maaliskuuta 1919 ruhtinas Belosselkin kanssa. Tämä selitti Holstille, kuinka tarpeellista oli, että Suomi auttaisi maltillisia venäläisiä järjestyksen palauttamisessa Venäjälle. Suomen itsenäisyyden suhteen Belosselki oli samoilla linjoilla kuin Venäjän Lontoon-lähettiläs Vladimir Nabokov: Suomen itsenäisyys oli tapahtunut tosiasia, jonka rauhankonferenssi tulisi tunnustamaan. Nabokovin mukaan niin lujasti kuin Venäjän yhtenäisyydestä ja jakamattomuudesta olikin pidettävä kiinni, muodosti Suomen-kysymys kuitenkin perinteisesti tietyllä tavalla erillisen ongelman. Sitä ei voinut verrata esimerkiksi Baltiaan. Suomella oli perustuslakinsa, kulttuurinsa ja yhteiskuntarakenteensa. Nabokovin käsityksen mukaan esimerkiksi Virolla ei ollut mitään vastaavaa.[22]

Isolle-Britannialle valkoisten venäläisten asenne oli kiusallinen, koska se tiedosti Baltian maiden merkityksen taistelussa bolševismia vastaan. Lisäksi Venäjän-asioiden erikoistuntijan E. H. Carrin mielestä reunavaltioiden itsenäisyys oli kaikesta huolimatta varmistettava: valkoisia venäläisiä ei saanut rohkaista sekaantumaan Baltian maiden asioihin.[23] Kuitenkin Baltian maiden de jure -tunnustus, diplomaattiedustuksen vaihto oli vaikea ongelma. Ententemaiden hallitukset olivat tietoisia Baltian paradoksista sekä kykenemättömyydestään ratkaista sitä: jos ne myöntäisivät de jure -tunnustuksen Baltian mailla, ne saisivat vastaansa valkoiset venäläiset ja heikentäisivät näin antibolševistisen kärkijoukon moraalia. Kieltämällä tunnustuksen liittoutuneet loukkaisivat puolestaan antibolševistista Baltiaa ja vieraannuttaisivat sen kansat itsestään. Paradoksin taustalla oli muun muassa kysymys Baltian satamista, jotka olivat taloudellisesti Venäjälle tärkeitä.[24]

2.2 Viron itsenäisyyden mahdollisuudet

Venäjästä eronneiden reuna-alueiden näkökulmasta kansainvälisen tunnustamisen mahdollisuudet vaikuttivat huonoilta. Yhdysvaltojen Pariisin rauhankonferenssin valtuuskuntaan kuulunut virkamies Samuel Morison (1877—1950) oli tiedustellut virolaisilta, eivätkö he voisi elää liitossa Venäjän kanssa. Ranska-

---

21 Jaan Poskan päiväkirja Pariisin rauhankonferenssilta. Suomen ulkoministeriä varten vironkielestä suomentanut Suomen lähetystössä Tallinnassa V. Niskanen, RHA 37, KA; Julkilausuman jäljennös RHA 17, KA; Pietiäinen 1986, s. 357. Tarkemmin Polvinen 1987 II, s. 97—100, 136—137.

22 Holsti Mannerheimille 10.3.1919 (kopio), RHA 1, KA; Pietiäinen 1986, s. 357; Polvinen 1987 II, s. 134—136.

23 Polvinen 1987 II, s. 182—183; Myös Winston S. Churchill näytti korostavan Baltian maiden hyvinvoinnin ja turvallisuuden merkitystä Isolle-Britannialle, vaikka hän ajoikin aktiivista interventiopolitiikkaa. — Winston Churchillin kirje sotaministeriöstä David Lloyd Georgelle 20.9.1919; 22.9.1919, Gilbert 1977, s. 865—866.

24 J. D. Gregoryn muistio 9.4.1920, DBFP XI, s. 354—355, dok. 292 — liite. Muistiinpanoja Jules Hessenin keskusteluista 1.4.1919, FO. 371/3738, PRO, KA mf, Englanti 4; Teerijoki 1987, s. 14, 18.

laiset puolestaan pelkäsivät valkoisten venäläisten toteuttavan yhteistyöuhkauksensa saksalaisten kanssa, elleivät ententemaat kunnioittaisi yhtenäisen ja jakamattoman Venäjän periaatetta. Virolaisten oli pyrittävä vakuuttamaan ranskalaisille, että Venäjästä eronneiden reuna-alueiden tunnustaminen ja puolustusliiton solmiminen niiden kanssa olisi ententen paras turva venäläis-saksalaista suuntausta vastaan.[25]

Pariisin rauhankonferenssista lähtien Ranskan Puolan-suhteet tulivat merkittävästi vaikuttamaan Venäjästä eroamaan pyrkivien kansojen kohtaloihin. Ranskalla ja Puolalla oli yhteisenä turvallisuuspoliittisena tavoitteena estää saksalais-venäläisen yhteistyön mahdollisuus, rajoittaa näiden maiden vaikutusvaltaa Itä-Euroopaassa ja estää bolševismin leviäminen Länsi-Eurooppaa. Vahvistaakseen Puolan asemaa Ranska tunnusti sen itsenäisyyden de jure 23.2. 1919.[26] Venäjästä eronneiden kansojen yhteistyölle ja kansainvälisen aseman vakiintumiselle ranskalais-puolalainen "allianssi" näytti kuitenkin muodostuvan vahingolliseksi. Puola pyrki aluelaajennuksiin sekä Liettuan että osin Latvian kustannuksella.

Reuna-alueiden kansoja näytti yhdistävän pelko Saksan vaikutusvallan leviämisestä, ärtymys ententemaiden välinpitämättömyydestä niiden de jure -tunnustamisessa ja ehdoton pyrkimys päästä irti Venäjän alaisuudesta. Yhteiset tavoitteet lisäsivät balttilaisten diplomaattien ja Holstin välistä kanssakäymistä.[27] Holstin ongelmana kuitenkin oli, ettei Suomessa tunnettu vielä kovin laajoissa piireissä myötätuntoa Latvian ja Liettuan kansallisia pyrkimyksiä kohtaan. Näyttää siltä, ettei Holstikaan tässä vaiheessa uskonut näiden maiden kansallisen olemassaolon pysyvyyteen. Sen sijaan Viron kansainvälisen aseman hän näki erilaisena. Toisaalta Suomessa oli runsaasti henkilöitä, joiden epäiltiin tekevän kaikkensa estääkseen Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen. Suomen Tallinnassa toimineen asiamiehen Toivo T. Kailan mielestä tämä johtui siitä, etteivät he toivoneet suomalais-virolaisen liittouman syntymistä.[28]

Suomen hallituksen näkökulmasta Suomella ja Virolla oli kuitenkin yhteisiä intressejä. Molempien etujen mukaista oli taistella bolševismin leviämistä vastaan ja vakiinnuttaa Viron kansainvälinen asema. Holsti kävikin tulevan pääministerin Kaarlo Castrènin (presidentti Ståhlberg tosin nimitti tasavaltalaisenemmistöisen hallituksen vasta 17. huhtikuuta 1919) pyynnöstä tapaamassa 7. huhtikuuta 1919 E. H. Carria, joka oli Pariisin konferenssissa Venäjän asiantuntijana. Tarkoituksena oli saada selville, oliko Virolla Ison-Britannian mielestä edellytyksiä täydelliseen itsenäisyyteen. Carr sai Holstin vakuuttuneeksi siitä, että Iso-Britannia ajoi ehdottomasti Viron itsenäisyyden asiaa. Holstin tiedustе-

---

25 Jaan Poskan päiväkirja Pariisin rauhankonferenssilta. Suomen ulkoministeriä varten vironkielestä suomentanut Suomen lähetystössä Tallinnassa V. Niskanen, RHA 37, KA. Virolaisten ongelmista Pariisissa. — ERA, Fond 1582, Nim. 1, Sü. 10, Leht. 58, Ulkoministeriö kaikille lähetystöille 2.4.1919.

26 Katso asiasta tarkemmin Hovi K. 1975 a, s. 171—176.

27 Jaan Poskan päiväkirja Pariisin rauhankonferenssilta. Suomen ulkoministeriä varten vironkielestä suomentanut Suomen lähetystössä Tallinnassa V. Niskanen, RHA 37, KA.

28 ERA, Fond 1582, Nim. 1, Sü. 7, Leht. 12, Kaila Kallakselle 22.2.1919.

luihin Yhdysvaltojen kannasta oli Carr todennut, ettei se ollut muuttunut Holstin ja Whiten käymien keskustelujen jälkeen.[29]

Iso-Britannia siis tuki Viron itsenäisyyspyrkimyksiä. Kuitenkin on muistettava Carrin kolme viikkoa aiemmin antama lausunto Baltian maiden tulevaisuudesta. Oliko englantilaisen lausunnon ja Holstin raportoiman tiedonannon välillä ristiriitaa? Todennäköisesti ei, koska Carrin mukaan Ison-Britannian oli varmistettava reunavaltioiden itsenäisyys ja se oli Foreign Officen virallinen kanta. Tulevaisuuden näkymät taas lienevät olleet Carrin henkilökohtainen mielipide. Holsti ei siis harhauttanut Suomen hallitusta tiedonannollaan, vaan esitti Foreign Officen virallisen käsityksen Viron tulevaisuudesta.

Todellisuudessa Ison-Britannian Baltian-politiikan keskeisenä periaatteena oli säilynyt itsenäisyyden tukeminen bolševikkeja vastaan. Pääministeri Lloyd George oli viitannut reunavaltioiden puskurivyöhykkeeseen 16. huhtikuuta alahuoneelle pitämässään puheessa. Pääministerin puheesta tuli Ison-Britannian Venäjän-politiikan perusta syksyyn 1919 asti.[30]

Kaksi päivää Carrin tapaamisen jälkeen Holsti kävi niin ikään Castrènin pyynnöstä tapaamassa Viron Pariisin rauhankonferenssin lähetystön edustajia. Ulkoministeri Poskan ja Pariisin-lähettiläs Pustan oltua poissa Holsti keskusteli Viron itsenäisyyskysymyksestä Ants Piipin kanssa. Keskustelusta Piipin kanssa Holsti raportoi seuraavasti:[31]

> ... Prof. Piip sanoi Virolla olevan entistäkin paremmat toiveet siitä, että Entente-vallat tulevat tunnustamaan Viron täyden itsenäisyyden. Hän sanoi pitävänsä erikoisesti tunnusmerkillisenä sitä, että Sir Esmè Howard oli pari päivää aikaisemmin pitänyt erittäin lupaavan puheen päivällisillä, jotka Viron delegatsioni antoi täällä oleskeleville englantilaisille sanomalehtimiehille. Tämä Prof. Piipin lausunto on täysin yhtäpitävä kaiken sen kanssa mitä olen saanut tietää ja havaita niin hyvin englantilaisten kuin amerikkalaistenkin diplomaattien kannasta ja aikeista. Kun Herra Ministeri pyysi minulta lausuntoa Tri Törngren'in m.m. tästä samasta asiasta kirjoittamasta raportista, kiintyi huomioni erikoisesti juuri siihen seikkaan, että hän puolestaan pitää Viron itsenäisyyden asiaa jotakuinkin epävarmana ...

Holsti ei kuitenkaan antanut Adolf Törngrenin lausunnon häiritä itseään. Hän vakuutti Castrénille uskovansa yhdessä Piipin kanssa Ison-Britannian ja Yhdysvaltojen tarkoittavan totta erittäin suopealla suhtautumisellaan Viron itsenäisyyspyrkimyksiin. Holstin ja Piipin mielestä oli epätodennäköistä, että Ranska ja Italia saisivat muiden ententevaltain mielipiteet muuttumaan. Piip kertoikin Holstille, että hänen mielestään virolaiset nauttivat Ranskan hallituksen ja parlamentin piirissä kannatusta. Piip oli myös sitä mieltä, että Pariisissa olevien valkoisten venäläisten Viron itsenäisyyspyrkimyksiä kohtaan tuntema vihamielisyys, johon oli yhtynyt myös tunnettu Suomen ystävä professori Paul Boyer, ei ollut saavuttanut Ranskan johtavissa piireissä erikoista suosiota.[32]

Siihen, että Iso-Britannia suhtautui myönteisesti Viron de jure -tunnustamiseen, lienevät vaikuttaneet virolaisten varoitukset Saksan poliittisen vaikutusval-

---

29 Holsti Pariisista Castrénille 14.4.1919, RHA 17, KA.

30 Ison-Britannian suhteiden kehitys Venäjään 26.5.1919—12.3.1920, johdanto, DBFP III, s. 308—312; Thompson 1966, s. 245.

31 Holsti Pariisista Castrénille 14.4.1919, RHA 17, KA.

32 Holsti Pariisista Castrénille 14.4.1919, RHA 17, KA.

lan kasvusta Baltiassa. Virolaiset korostivat, että mikäli ententemaat eivät tunnusta Viron itsenäisyyttä, vaikuttaa se lamauttavasti kansan tahtoon taistella saksalaisten ylivaltapyrkimyksiä vastaan. Toisaalta virolaiset ilmoittivat käsittävänsä ententen mahdollisen kielteisen asenteen olevan tulkittavissa suopeaksi asennoitumiseksi venäläisten poliittisia pyrkimyksiä kohtaan.[33] Ison-Britannian myönteisen suhtautumisen taustalla Baltian kansallisia pyrkimyksiä kohtaan oli saksalaisvaikutuksen kasvun eliminoiminen Baltiassa. Ulkoministeri Balfourin suosituksesta ympärysvaltojen ulkoministerien neuvosto asetti Sir Esmé Howardin johtaman komission, jonka tehtävänä oli raportoida parhaista keinoista ylläpitää järjestystä Baltiassa.[34]

Ison-Britannian ja Ranskan poliittiset intressit Baltian suhteen olivat erilaiset. Ranskan pyrkimyksenä oli vahvistaa Venäjästä irronneiden reunavaltioiden asemaa osana Saksan vastaista politiikkaa. Lisäksi ranskalaiset olivat kannattaneet voimakkaammin interventiota Venäjälle, mihin englantilaiset suhtautuivat pidättyväisemmin. Foreign Officessa hahmoteltiin suunnitelmaa *Itämeren liitosta*, johon kuuluisivat reunavaltioiden ja Suomen lisäksi myös Skandinavian maat. Tavoitteena oli vahvistaa reunavaltioiden asemaa, jonka uhkana pidettiin Neuvosto-Venäjää. Englantilaiset omaksuivat myös ranskalaisia pehmeämmän asenteen Saksan vaikutusvallan heikentämiseen Baltiassa.[35] Foreign Officen asenne näkyi Pariisin rauhankonferenssissa käsiteltäessä Pietarinkysymystä.

Foreign Office joutui kuitenkin ottamaan huomioon myös Viron ja Suomen mahdollisen osallistumisen Pietarin valtaukseen. Suomen hallituksen kaipaamaa lupaa sotilaalliseen operaatioon ei kuitenkaan voitu antaa, koska Iso-Britannia ei ollut tehnyt lopullista päätöstä tulevasta Venäjän-politiikastaan.[36] Suomen ulkoministeriössä oli lisäksi päätelty, etteivät ententemaat tunnustaisi Suomen itsenäisyyttä, jos Suomi ei osallistuisi Pietarin valtaukseen. Holsti vastusti tätä mielipidettä. Hän käytti hyväkseen suhteitaan Foreign Officeen ja tiedusteli lordi Hardingelta, miten englantilaiset reagoisivat, jos Suomi yhtyisi virolaisten hyökkäykseen Pietaria vastaan. Hardingen vastaus oli yksiselitteinen: "Ison-Britannian hallituksen nimissä minun täytyy mitä vakavimmin varoittaa teitä ryhtymästä sellaiseen yritykseen." Hardinge oli korostanut Holstille liittoutuneiden kokoontuneen Pariisiin tekemään rauhaa Saksan kanssa, eivätkä ne olleet vielä muotoilleet lopullista Venäjän-ongelmaa koskevaa ohjelmaansa.[37] Ison-Britannian delegaatio esitti rauhankonferenssissa 2. toukokuuta 1919 Viron kysymyksen ratkaisuksi kaksi vaihtoehtoa siinä tapauksessa, että valkoiset venäläiset

---

33 ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 467, Leht. 15, Viron delegaation päiväämätön ohje Piipille — asiasisältö viittaa kevääseen 1919.

34 Hovi O. 1980, s. 143.

35 Carley 1983, s. 110–117, 237; Pietiäinen 1992, s. 369.

36 Rantaeskola 1981, s. 78; Polvinen 1987 II, s. 188. Katso neuvostoliittolainen näkemys samasta kysymyksestä esimerkiksi Holodkovskij 1978, s. 107–108, 110–111.

37 Kalevi J. Holsti 1963, s. 48; Polvinen 1987 II, s. 188–189; Pietiäinen 1986, s. 376; Holstin numeroimaton sanoma Pariisista ulkoministeriölle 16.5.1919, RHA 18, KA; Holodkovskij 1978, s. 93; Ahti 1987, s. 228–231. Holsti oli keskustellut Pariisissa myös Pustan kanssa Pietarinkysymyksen kytkeytymisestä Suomen ja Viron kansainväliseen asemaan. — ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 487, Leht. 27, Pusta ulkoministeriölle 17.5.1919.

voittaisivat sisällissodan: joko sisäistä autonomiaa Venäjän alaisuudessa tai rajoitettua itsenäisyyttä, jonka tunnustaisivat sekä länsivallat että Venäjä. Myös Baltian maiden sulauttamista Venäjään harkittiin.[38]

Varoituksesta huolimatta suomalaiset jatkoivat spekulointia Pietarin-kysymyksellä. Tähän saattoivat vaikuttaa paitsi suomalaisten omat alueelliset intressit Itä-Karjalassa niin myös Baltian maiden edustajien toiveet saada apua Suomelta bolševismin vaaran torjumiseksi sekä Suomen sosiaalidemokraattien pyrkimykset aikaansaada aselepo virolaisten ja bolševikkien kesken.[39] Toukokuun alussa Ossian Donner tiedusteli Sir Ronald Grahamilta Suomen ulkoministeriön pyynnöstä, kuinka Iso-Britannia suhtautuisi suomalaisin voimin suoritettavaan Pietarin valtaukseen. Donnerin mukaan Graham oli ilmoittanut Ison-Britannian hallituksen määrittelevän kantansa vasta rauhankonferenssissa. Omasta puolestaan Graham hyväksyi suunnitelman, koska hänen käsityksensä mukaan bolševismin kukistaminen olisi hyödyksi koko ihmiskunnalle. Graham muistutti kuitenkin, että yrityksen täytyisi olla menestyksekäs tai se tuomittaisiin maailmalla ankarasti. Myöhemmin Graham ilmoitti Donnerille, että mikäli ympärysvallat antavat suostumuksensa interventioon, Suomen hallituksen olisi annettava aikeistaan yleinen tiedonanto, jolla valkoisten venäläisten epäilyt Suomen aluelaajennuspyrkimyksistä poistettaisiin. Hänen käsityksensä mukaan Suomen hallituksen kiinnostuksen kohde saattoi olla ainoastaan bolševismin uhan poistaminen rajoiltaan. Tehtävän tultua suoritetuksi suomalaisten joukkojen olisi poistuttava välittömästi Venäjän alueelta. Donner ilmoittikin Suomen hallituksen olevan valmis antamaan valkoisia venäläisiä tyydyttävän julistuksen. Donner ei myöskään nähnyt muuta estettä suomalaisten ja Judenitšin yhteistyölle kuin sen, että suomalaiset joukot eivät suostuisi toimimaan venäläisen kenraalin alaisuudessa.[40]

Sir Ronald Grahamin ja Ossian Donnerin keskusteluista huolimatta Holsti katsoi aiheelliseksi varoittaa Suomen hallitusta spekuloimasta Pietarin valloituksella. Holstin poliittinen painoarvo oli lisääntynyt huomattavasti, kun hänet oli nimitetty Suomen ulkoministeriksi 28. huhtikuuta 1919[41]. Suomen ulkoministeriölle osoittamassaan raportissa 17. toukokuuta 1919 Holsti kirjoitti keskustelleensa 7. toukokuuta henkilökohtaisesti ulkoministeri Curzonin kanssa Lontoossa. Curzon oli varoittanut mitä vakavimmin Suomen hallitusta sallimasta edes vapaaehtoisten joukkojen ryhtyä Suomesta päin hyökkäysretkeen Pietaria kohti. Saman suuntaisen lausunnon oli Holstille antanut Pariisissa 15. toukokuuta Sir Esmé Howard. Hän toisti Curzonin antaman varoituksen, vaikka ei ilmoittanutkaan Holstille hallituksensa lopullista kantaa Pietarin-kysymykseen.[42]

---

38 Hovi O. 1980, s. 152.

39 Zetterberg 1977, s. 249–250.

40 Donnerin raportti Lontoosta 7.5.1919, 5 C 7, UM; Donner 1927, s. 80; Zetterberg 1977, s. 250; Rantaeskola 1981, s. 79.

41 Pietiäinen 1986, s. 365.

42 Holstin raportti Pariisista 17.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM. Ison-Britannian varoitukset Pietarin-retken suorittamisesta perustuivat todennäköisesti maan Venäjän-politiikan kokonaiskysymyksen arviointiin. Ison-Britannian ensisijaisena tavoitteena tuli olemaan bolševistisen-Baltian muodostumisen estäminen, mutta toisaalta kuten E. H. Carrin 16. toukokuuta laatimassa analyysissä Viro tulevaisuudesta käy ilmi Viro voitaisiin liittää tulevaisuudessa

Holsti jatkoi edelleen, että hän oli keskustellut Pietarin valloituksesta 14. toukokuuta Ruotsin lähettilään kreivi Herman Wrangelin kanssa. Wrangel oli lausunut huolensa siitä, että Suomea koetettiin houkutella varsin suuriin sotilaallisiin operaatioihin: Viron ja Kauko-Karjalan auttamiseen ja Pietarin valloitukseen. Myös Ruotsin Pariisin-lähettiläs kreivi Albert Ehrensvärd oli varoittanut Holstia Pietarin retkestä. Kreivit Wrangel ja Ehrensvärd olivat tiedustelleet Holstilta yksityiskohtaisesti suomalais-skandinaavisen suuntauksen mahdollisuutta. Samalla he toivoivat Suomen tekevän aloitteen *suomalais-skandinaavisesta orienteerauksesta*. Tähän Holsti oli kuitenkin haluton.[43]

Suomen ulkoministeriö oli pyytänyt Holstia tiedustelemaan, pitikö paikkansa konsuli J. Poirot'n väite, että Ranska halusi auttaa Venäjää saamaan strategisia tukikohtia Suomenlahdella. Holsti kehotti Törngreniä esittämään Ranskan ulkoministeriölle, ettei Suomi voi ulkopolitiikassaan ottaa kovinkaan vakavasti huomioon amiraali Aleksandr Koltšakin ja hänen Pariisissa oleviensa edustajien vaatimuksia: ne olivat ristiriidassa Suomen saavuttaman kansainvälisen aseman kanssa. Holsti korosti Törngrenille, että koska ententevallat suhtautuivat epäluuloisesti sekä Koltšakin että hänen edustajiensa poliittiseen vaikutusvaltaan ja merkitykseen, ei Suomen taholta voitu osoittaa mainittuja henkilöitä kohtaan suurempaa huomiota. Suomen suhteet valkoisiin venäläisiin tulisivat pysymään samoissa ystävällisen kanssakäymisen rajoissa kuin ententevaltojenkin. Törngren sai Holstin esitykseen myönteisen lausunnon Ranskan ulkoministeriöstä.[44]

Holsti katsoi myös tarpeelliseksi tiedottaa ulkoministeriölle, että ententevaltojen ulkoministereiden yhteinen konferenssi oli 9. toukokuuta päättänyt rauhankonferenssin sotilas- ja taloudellisten asiain komiteoiden kokoontuvan yhdessä laatimaan salaisen ohjelman Venäjän-kysymyksen ratkaisua varten. Ohjelma esitettäisiin sen jälkeen johtavien valtiomiesten vahvistettavaksi. Kokous pidettiin 11. toukokuuta ja vaikenemisen luvalla Holsti sai nähdä komiteoiden kokousten pöytäkirjat ohjelmineen. Ohjelman Suomea koskevasta osasta Holsti kirjoitti, että ententemaat luovuttavat Itämeren maakuntien puolustuksen johdon Isolle-Britannialle. Se keräisi virolaisista, latvialaisista, liettualaisista, mutta myös suomalaisista ja skandinavian maiden miehistä koostuvan suuren vapaaehtoisarmeijan.[45]

Ohjelmaa koskevasta yksityiskohtaisemmasta keskustelusta Holsti huomautti amerikkalaiselta taholta viitatun, että Suomen olisi koetettava noudattaa tätä ohjelmaa, kunnes se mahdollisesti muuttuisi. Korkea-arvoinen sotilashenkilö, joka oli omalla vastuullaan näyttänyt Holstille ohjelman, oli todennut tälle, ettei hän luottanut yhteistyömahdollisuuksiin bolševikkien kanssa. Toi-

---

osaksi federatiivista Venäjää. Ongelmana kuitenkin oli kuinka sovittaa yhteen valkoisten venäläisten ja reunavaltioiden kansalliset edut ja näkemykset. Carrin mielestä asia ratkeaisi venäläisten vapaamielisellä politiikalla: reunavaltioille tuli myöntää riittävä autonomia, jotta ne liittyisivät vapaaehtoisesti Venäjään. – E. H. Carrin analyysi 16.5.1919, FO. 608/185, s. 101–102, PRO.

43 Holstin raportti Pariisista 20.5.1919, RHA 18, KA; Pietiäinen 1986, s. 384.

44 Holstin raportti Pariisista 22.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

45 Holstin raportti Pariisista 22.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

saalta hän kuitenkin piti viisaampana, ettei Suomi ryhtynyt toimenpiteisiin Pietaria vastaan.[46]

Amerikkalaiselta sotilasviranomaiselta saamiensa tietojen jälkeen Holsti oli rientänyt Sir Esmé Howardin puheille. Howard oli Itämeren valiokunnan salaisen kokouksen jäsen, ja Holstin mukaan hän hoiti Ison-Britannian puolelta kaikkia *Jäämeren-Itämeren rintamaa* koskevia diplomaattisia kysymyksiä. Holsti kävi Howardin kanssa varsin yksityiskohtaisen keskustelun, jossa hän antoi englantilaisen aavistaa tietävänsä ohjelmasta varsin runsaasti. Howard oli todennut ohjelman vahvistuksen lykkääntyneen, joten hän ei voinut sanoa milloin Iso-Britannia ottaisi johtoonsa sotilaalliset operaatiot Pietaria vastaan Viron, Latvian ja Liettuan rintamilla. Suomen olisi kuitenkin Howardin mukaan syytä toimia Aunuksessa erityisen varovaisesti ja unohtaa ajatus Pietarin valloituksesta. Samansuuntaiset lausunnot Holsti sai myös Yhdysvaltojen ulkoministeri Robert Lansingilta ja kenraali Blissingiltä.[47]

Holsti oli kutsuttu 24. toukokuuta lounaalle Viron Pariisin-lähetystöön, jossa hän keskusteli Pietarin-kysymyksestä Pariisin-lähettilään Pustan ja Lontoon-lähettilään Piipin kanssa. Lähettiläät olivat juuri tulleet rauhankonferenssin balttilaisen komitean luota, jossa heiltä oli tiedusteltu lähinnä sitä, voisiko Viro suostua itsenäisyytensä rajoissa myöntämään Venäjän laivastolle tukikohtia Suomenlahden suulta. Kysymyksen olivat esittäneet ranskalaiset — alemmat virkamiehet ja sotilasasiamiehet, joiden mielipiteitä ei voinut suoraan rinnastaa Ranskan pääministerin Clemenceaun edustamaan maan viralliseen politiikkaan —, ja Holstin mielestä se oli välittömässä yhteydessä konsuli Poirot'n Helsingissä esittämän lausunnon kanssa. Tämä kävi ilmi Berliinin lähetystön lähetystöneuvoksen Leo Ehrnroothin (1877—1951; Berliinin lähetystön lähetystöneuvos kevät — kesä 1918) sähkösanomasta: Ranskan pyrkimyksenä oli turvata Venäjälle sotilaallisia tukikohtia myös Suomen etelärannikolta. Viron edustajat olivat kuitenkin jyrkästi torjuneet ehdotuksen. He olivat tulleet entistä vakuuttuneemmiksi siitä, että Viron täydellistä itsenäisyyttä ajoi ainoastaan Iso-Britannia. Virolaisten mielestä Ranska ajoi venäläisten etuja. Se teki heikkoja yrityksiä Pariisissa olevan venäläisen komitean rauhoittamiseksi vaatimalla Venäjälle strategisia takeita siitä, ettei Saksa voisi käyttää hyväkseen Suomen ja Viron "tunnettua alistuvaisuutta saksalaiseen vaikutukseen", ja että se ei hyökkäisi näiden maiden kautta Pietaria vastaan.[48]

Holstin, Pustan ja Piipin käymiin keskusteluihin osallistui myöhemmin illalla myös Ukrainan väliaikaisen hallituksen jäsen ja rauhanvaltuuskunnan johtaja Syderenko. Omien sanojensa mukaan Holsti ei kertonut Syderenkolle, mitä tiesi ententen asenteesta Pietarin-kysymykseen. Sen sijaan Holsti kuunteli ja kyseli ukrainalaiselta, mitä tämä tiesi ja ajatteli Pietarin tilanteesta. Syderenko oli Holstin kanssa samoilla linjoilla: ententen johtavat valtiot eivät toivoneet Pietarin valloitusta ainakaan suomalaisten ja valkoisten venäläisten voimin. Jos

---

46 Holstin raportti Pariisista 22.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM. Pietiäisen mukaan kyseessä oli toukokuussa 1919 perustetun ns. Itämeren valiokunnan kokous, jonka tehtävänä oli muun muassa laatia suunnitelmat Baltian maiden tulevasta asemasta. — Pietiäinen 1986, s. 379.

47 Holstin raportti Pariisista 22.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM; E. Howard Pariisista Foreign Officelle 15.5.1919, FO. 371/3730, Finland, PRO.

48 Holstin raportti Pariisista 24.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

operaatioon yleensä ryhdyttäisiin, olisi sen tapahduttava ententevaltojen toimesta.[49]

Spekulaatiot Pietarin valloituksesta eivät Holstin toiveista huolimatta päättyneet Suomessa. Holsti arveli eräänä syynä olevan sen, että Pariisista lähetettyjen Enckellin ja Törngrenin raporttien perusteella Suomen hallituksen oli vaikeaa saada oikeaa käsitystä siitä, miten ententevallat suhtautuivat suomalais-venäläisten suhteiden ongelmallisuuteen. Holstille yhteistyö entenen kanssa oli niin tärkeää, että hän katsoi velvollisuudekseen raportoida asioiden todellisesta tilanteesta ulkoministeriöön. Holsti katsoi Suomen ulkopoliittiselle suuntautumiselle olevan välttämätöntä noudattaa entenen toiveita. Saman periaatteen mukaisesti Holsti ilmeisesti vältti suoraan puhumasta Baltian maiden kansainvälisen itsemääräämisoikeuden tunnustamisesta. Holsti hyökkäsikin 26. toukokuuta päiväämässään raportissa voimakkaasti Törngrenin ja Enckellin välittämiä tietoja vastaan.[50]

Holstin mielestä suomalaisten oli tarkkaan harkittava, kenellä oli vaikutusvaltaa maailmanpolitiikassa. Valkoisten venäläisten mielipiteillä ei ollut enää suurta vaikutusta Itämeren alueen tapahtumiin, vaikka Enckell ja Törngren näyttivät Holstin mielestä olevan asiasta eri mieltä. Holstin sanoma Suomen ulkoministeriölle oli selvä. Helsingissä oli päätettävä, ketä Suomi seuraa: rauhankonferenssin johtajia vai konferenssin ulkopuolelle jääneitä valkoisia venäläisiä.[51] Holstin omasta käsityksestä ei ole tulkinnan varaa: Suomen oli jatkossa harjoitettava ulkopolitiikkaansa yhteisymmärryksessä entenen kanssa. Tämä ei kuitenkaan ollut Pariisissa olleiden suomalaisten diplomaattien mieleen, vaan he pyrkivät tuomaan esiin omia ajatuksiaan Suomen ulkopoliittisista tavoitteista. Toisaalta on muistettava, että tämä oli myös lähettiläiden tehtävä. Holsti oli kuitenkin erittäin ärtynyt tilanteesta. Hän kirjoitti pääministeri Castrénille Pariisista yöllä 27. toukokuuta yksityisen raportin *muutaman suoran sanan* edellisen vuodatuksen jatkoksi, koska Pariisissa näytettiin harrastavan kahdenlaista suomalaista diplomatiaa. Holsti oli erityisen tuohtunut siitä, että vaikka entenen johtavien valtiomiesten, ulkoministereiden Curzonin, Lansingin ja Pichonin kanta oli aivan yhtäpitävä ja selvä – Suomi odottakoon Pietarin suhteen entenen toimia – eivät Enckell ja Törngren siltikään olleet samaa mieltä. Heidän diplomatiastaan Holsti kirjoitti seuraavasti:[52]

> "Se toinen suomalainen diplomatia syö päivällisiä Suomen vapauden ja itsenäisyyden täkäläisten päävihollisten kaikenlaisten vararikkoisten valtiomiesten Lwowien, Maklakowien, Trepowien, Kokovtsowien y.m. sellaisten kanssa, ja kuuntelee pelokkaana mitä nämä rauhankonferenssin ulkopuolelle jätetyt venäläiset uhkaavat, ellemme heti valloita heille Pietaria pääkaupungiksi, josta käsin he sitten voisivat entistä äänekkäämmin huutaa, että he yhtyvät saksalaisiin ellei rauhaa tehdä heidän ohjelmansa mukaan. Ja kyllä maailma jo tietää,

49 Holstin raportti Pariisista 24.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

50 Holstin raportti Pariisista 26.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

51 Holstin raportti Pariisista 26.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

52 Holsti Pariisista Castrénille Pariisissa 27.5.1919, RHA 18, KA; Pietiäinen 1986, s. 381. Holstin Suomeen lähettämät varoitukset Pietarin-retken suunnitelusta vastasivat Ison-Britannian ulkoministeriön esittämiä kannanottoja: ulkoministeri Curzon, kenraali Gough ja E. H. Carr olivat yksimielisiä siitä, että suomalaisten joukkojen ei tullut edetä Pietariin. Ainoastaan sotaministeri Winston Churchill oli asiasta eri mieltä. Tarkemmin Polvinen 1987 II, s. 188–193.

mikä on tuo katala ohjelma. Eivätkö nuo samat ryssät ole jo täälläkin protesteranneet Englannin, Amerikan ja Ranskan ajettua konferenssissa itsenäisyytemme lopullisen selväksi. Minne hukkuu tuossa ohjelmassa Viron ja Vienan vapaus, ellei tuohon samaan "federalismiin".

Huomionarvoista on, että Holsti rinnasti valkoisten venäläisten sotaisat tavoitteet Viron- ja Vienan-kysymykseen. Näiden alueiden kansallisilla pyrkimyksillä ei ollut tulevaisuutta, mikäli Suomi avustaisi valkoisia venäläisiä Pietarin valtauksessa. Holsti teki pääministerille selväksi, että rauhankonferenssin johtavat valtiomiehet tunsivat liiankin hyvin valkoisten venäläisten aikeet ja varoittivat suomalaisia auttamasta heitä takaisin Pietariin. Toisaalta Holsti arvosteli Ranskan entistä lähettilästä Joseph Noulensia, joka rohkaisi valkoisia venäläisiä uskomaan, että entente tekisi intervention Venäjälle. Rohkaisun välikappaleeksi oli joutunut Enckellin edustama *toinen suomalainen diplomatia*. Holsti sai neuvonsa ententevaltojen johtavilta diplomaateilta ja ulkoministereiltä – Enckell leimasi Holstin mukaan nämä tiedot *förmenta programm*: niillä ei ollut merkitystä venäläisiltä saatujen neuvojen rinnalla. Tuohtuneena Enckellin arvioista Holsti katsoi velvollisuudekseen kirjoittaa peittelemättömästi ja suoraan, mistä oli kysymys.[53]

Holsti joutui vaikeaan asemaan tultuaan nimitetyksi ulkoministeriksi. Hänen oli täytynyt varsin yksityiskohtaisesti ja jopa kärkevillä kannanotoilla perustella ulkopoliittista linjaansa. Pidättymisensä Pietarin valloituksesta[54] Holsti perusti ententen diplomaateilta saamiinsa neuvoihin. Hänen linjansa oli sopusoinnussa Foreign Officen kanssa, mutta ranskalaisten intresseihin se ei sopinut. Holstin asenteisiin saattoivat vaikuttaa ranskalaisten päämäärät keväällä 1919: Baltian maille myönnettäisiin mahdollisimman suuri sisäinen autonomia tulevassa Suur-Venäjässä. Ajatus ei miellyttänyt Holstia.[55] Hän yhdisti Viron-kysymyksen valkoisten venäläisten sotilaallisiin suunnitelmiin. Baltian maiden kansainvälisen aseman vahvistaminen liittyi myös turvallisuuden varmistamiseen. Lisäksi Holsti tunsi sympatiaa pienten kansojen kansallisia pyrkimyksiä kohtaan taistelussa venäläistä imperialismia vastaan.

2.3 Viron, Latvian ja Liettuan kansallinen tulevaisuus

Holsti käsitteli 31. toukokuuta 1919 päiväämässään muistiossa, joka oli osoitettu ulkoministeriölle, muun muassa Baltian maiden kysymystä rauhankonferenssissa. Hän oli pyrkinyt hankkimaan tietoja ententen virkamiehiltä Viron, Latvian ja Liettuan kansallisesta tulevaisuudesta. Näytti siltä, että Iso-Britannia ajoi sitkeästi mahdollisimman täydellistä itsenäisyyttä Baltian maille. Toisaalta autonomia oli todennäköisin vaihtoehto.[56] Holstin mukaan Viron edustajat olivat aavistaneet, mitä valkoisten venäläisten kenraali Koltšakin hallituksen tunnustaminen merkitsisi Viron tulevaisuudelle. Virolaiset olivat jättäneet kyseisestä

53 Holsti Pariisista Castrénille Pariisissa 27.5.1919, RHA 18, KA; Pietiäinen 1986, s. 381–382.

54 Holstista ja Pietarin-kysymyksestä Pietiäinen 1992, s. 387–394.

55 Pietiäinen 1992, s. 387–388.

56 Pietiäinen 1986, s. 384; Holstin raportti ulkoministeriölle 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

asiasta ententevalloille protestin, jonka myös Holsti oli saanut haltuunsa. Virolaisten vastalauseessa painotettiin, ettei heillä ole mitään tekemistä Koltšakin hallituksen kanssa ennen kuin valkoiset venäläiset tunnustavat Viron täydellisen riippumattomuuden Venäjästä. Virolaiset vetosivat ententemaiden Venäjän sekasortoista tilannetta kohtaan tuntemaan pelkoon: vallankumouksen leviämiseen tai taantumuksellisten voimien voittoon. Toisaalta he korostivat, että koko Viron kansa oli itsenäisyyden takana. Se oli taistellut sekä saksalaisia että venäläisiä valloittajia vastaan. Virolaisten yksimieliseksi tahdoksi ilmoitettiin täyden suvereenisuuden hankkiminen.[57]

Holstin tietojen mukaan valkoisten venäläisten poliittisen neuvottelukunnan[58] johtaja Vasili Maklakov oli puolestaan ilmoittanut ententen balttilaiselle komitealle, että Venäjä sallii mahdollisimman laajan autonomian myöntämisen Virolle, Latvialle ja Liettualle, kunhan rauhankonferenssi turvaa Venäjän tärkeimmät strategiset edut. Maklakovin mukaan ehdot olivat seuraavat: 1) Itämeren maakuntien kauppasatamien vapaa käyttö oli sallittava, 2) näihin satamiin johtavat rautatiet oli saatava vapaaseen käyttöön, 3) venäläisillä oli oltava oikeus käyttää virolaisia aluevesiä meristrategisiin tarkoituksiin, jotka olisivat tarpeen Pietarin puolustamiseksi ja 4) venäläisille oli taattava oikeus valvoa, että Saksa ei saa rauhan aikana suunnitella Liettuan, Latvian tai Viron kautta hyökkäystä Pietaria vastaan. Holstin mukaan ententen balttilainen komitea olikin parhaillaan valmistamassa ehdotusta autonomiaksi Virolle, Latvialle ja Liettualle. Siinä oli otettu huomioon pääasiassa sama autonomia, jota Suomi aikoinaan nautti: Baltian maat saisivat muun muassa omat hallituksensa, eduskuntansa, taloutensa, tullinsa ja sotaväkensä.[59]

Holsti ei ollut tyytyväinen Maklakovin ja ententen balttilaisen komitean toimintaan. Hänen mielestään se ei ollut sopusoinnussa presidentti Wilsonin julistaman kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen kanssa. Amerikkalaiset olivat tosin vakuutelleet Holstille, että balttien olisi toistaiseksi viisainta tyytyä autonomiaan. Muussa tapauksessa venäläis-saksalainen lähentyminen tukahduttaisi Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyspyrkimykset. Englantilaiset olivat kuitenkin todenneet, että elleivät valkoiset venäläiset suostu täyden itsenäisyyden myöntämiseen Baltian maille, on Kansainliiton taattava Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyys heti, kun ne sitä liitolta vaativat. Ententen erimielisyyttä Baltian-kysymyksessä kuvasi Holstin mukaan se, että Ranska tuntui asettuvan Yhdysvaltojen tavoin venäläisiä tyydyttävälle kannalle.[60]

Muutoinkin Holsti epäili Ranskan Baltian-politiikkaa. Esimerkiksi Albert Thomas oli keskustellut Baltian maiden tulevaisuudesta Holstin kanssa *englantilaisen asiantuntijan* (Holstin mukaan) läsnäollessa. Thomas oli joutunut myöntämään, että hänen maansa olisi ajateltava Baltian täyden suvereenisuuden asiaa, koska alue ei näyttänyt kuuluvan Venäjän valtiolliseen yhteyteen. Tästä syystä hän piti aivan varmana, että on lopultakin vain ajan kysymys, että

---

57 Holstin raportti Pariisista 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

58 Venäjän poliittinen neuvottelukunta, yhteistyöelin, jonka väliaikaisen hallituksen länsimaihin jääneet diplomaattiedustajat muodostivat vuoden 1918 lopussa.

59 Holstin raportti Pariisista 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

60 Holstin raportti Pariisista 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM; Pietiäinen 1986, s. 384.

Kansainliitto voi toteuttaa Viron, Latvian ja Liettuan suvereenisen itsenäisyyden. Toisaalta Thomas muistutti Holstille, että valkoisten venäläisten toimenpiteiden pelosta Baltian suvereenisuudesta ei voitu keskustella ääneen. Englantilainen asiantuntija oli ollut tyytyväinen Thomasin lausuntoon: olihan hän erittäin vaikutusvaltainen ranskalainen valtiomies, josta odotettiin tulevan uuden hallituksen jäsen. Oli tärkeää, että hän ajoi suurvenäläisille vähemmän edullista ratkaisua.[61]

Muistiossaan Holsti painotti valkoisten venäläisten ja saksalaisten yhdentymisen vaaraa Suomelle ja sen lähialueille. Holstin mukaan *venäläinen ongelma*, jota oli lisännyt pelko saksalais-venäläisestä liittoumasta, oli vaikuttanut häiritsevästi sekä Suomen- että Baltian-kysymykseen. Konkreettista yhteistyötä näiden maiden kesken oli ollut havaittavissa Latviassa. Holstin mielestä amiraali Koltšak, paroni Liewen ja Itämeren divisioonan komentaja kreivi Rüdiger von der Goltz (1865–1946) pyrkivät tukahduttamaan Latvian kansan vapauden.[62]

Muistionsa Holsti päätti katsaukseen Suomen ulkopoliittisesta asemasta ja yleensä koko kansainvälisestä tilanteesta. Siinä hän perusteli yksityiskohtaisesti Suomen uutta ulkopoliittista suuntausta ja siihen vaikuttavia turvallisuustekijöitä. Hänen mielestään Suomen ulkopoliittisen johdon oli käsitettävä, että kansainvälisessä politiikassa oli tapahtumassa huomattavia muutoksia. Kansalliset pyrkimykset olivat joutumassa vaaraan, ja Suomen ulkopolitiikalta vaadittiin entistä suurempaa kylmäverisyyttä ja joustavuutta. Holstin mielestä oli kuitenkin muistettava:[63]

> "1/ että entente-vallat tulevat tekemään voitavansa estääkseen saksalais-venäläisen yhtymisen, ja että Suomen edut vaativat aivan samaa, 2/ että tässä suhteessa meidän on vältettävä kaikkia tarpeettomia kahnauksia Venäjän kanssa, ja sensijaan pyrittävä hyvillä naapuruussuhteilla velvoittamaan Venäjän meille suopeaan ratkaisuun viime kädessä kansojenliiton kautta, tulevia rajojamme koskevassa asiassamme, 3/ että meidän on autettava ennenkaikkea Viroa täyteen itsenäisyyteen, koska, jos Venäjä saa oikeuden Pietarin puolustuksen varjolla millään tavalla isännöidä Viron aluevesillä on odotettavissa, että Venäjä vaatii vastaavat oikeudet myöskin Suomenlahden pohjoisrannikolla, ja sitä tietä voi saksalais-venäläinen yhteistoiminta päästä uhkaamaan koko todellista itsenäisyyttämme, 4/ että meidän on ylläpidettävä hyviä naapuruussuhteita myöskin Saksaan, mutta samalla meidän on myöskin annettava Suomen kansan tietää Saksan viimevuotisen provokatorisen politiikan todellinen luonne, koska vain sen kautta voimme pakoittaa Saksan ymmärtämään, että Suomen kansan petkuttaminen toistamiseen ei juuri vähällä tule enää onnistumaan, 5/ että meidän on myös koetettava mahdollisimman pian saattaa koko Skandinavian tietoisuuteen, että Suomen kansaan ei enää mahdu puhe "kultuurivelasta ja kiitollisuudesta" ennenkaikkea Ruotsia kohtaan; päinvastoin me olemme Skandinavian lähimpänä turvana niin hyvin punaista, kuin mustaakin Venäjää vastaan. Vain tällä tavalla saamme Skandinavian oikein kunnioittamaan itseämme."

Holstin ulkopoliittisessa linjassa oli oleellista estää saksalais-venäläisen liittouman synty. Toisaalta Suomen oli pidettävä yllä hyviä naapuruussuhteita molempiin suurvaltoihin. Holsti osoitti varsin kokonaisvaltaista näkemystä maailmanpoliittisesta tilanteesta ja sen kytkeytymisestä Itämeren alueeseen. Häntä ei siis voi pitää vain naiivina anglofiilinä, joka ajoi sokeasti Ison-Britannian etuja Itämeren maissa, vaan poliitikkona, joka mukautui vallitseviin realiteetteihin.

---

61 Holstin raportti Pariisista 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

62 Holstin raportti Pariisista 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

63 Holstin raportti Pariisista 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM; Pietiäinen 1986, s. 385.

Holstille tunnusomaista oli reaalipoliittinen näkemys pienten maiden asemasta osana suurvaltojen intressien suojelua. Toisaalta hän näytti edelleen luottavan ajatukseen Kansainliitosta pienten maiden oikeuksien turvaajana. Tämä ei ollut ristiriidassa ulkoministerin idealistisen maailmankuvan ja poliittisten tavoitteiden kanssa, mutta reaalipoliittisesti usko Kansainliiton vaikutusmahdollisuuksiin oli liioiteltu.

Holsti painotti muistiossaan myös sitä, että mikäli Suomi menettelisi hänen neuvojensa mukaan, olisi sillä ajan mittaan viimeistään Kansainliiton kautta toiveita saada aluekysymyksensä myönteisesti ratkaistua. Rauhankonferenssin oli ehkä Venäjän vuoksi pakko pidättäytyä Venäjää nöyryyttävistä päätöksistä, mutta tulevaisuuden kannalta ulkopoliittinen suuntaus kohti ententeä oli välttämätön.[64] Näin Holsti oli varsin selkeästi perustellut tulevan ulkopoliittisen suuntansa: Suomen oli oltava turvallisuutensa varmistamiseksi yhteistyössä ententen ja Viron kanssa, sitävastoin Skandinaviaan päin oli harjoitettava itsenäistä ulkopolitiikkaa.

Ongelman Holstin ulkopoliittiselle linjalle muodosti kuitenkin Ison-Britannian asenne Baltian itsenäisyyspyrkimyksiin. Touko-kesäkuussa vuonna 1919 englantilaisten suhtautuminen Baltian maihin oli muuttunut: täydellistä itsenäisyyttä ei enää edes harkittu, vaikka Baltian maat paheksuivatkin ajatusta pelkästä autonomiasta. Sen sijaan rajoitettua itsenäisyyttä pidettiin mahdollisena. Professori Simpsonkin alkoi kallistua federaatioajatuksen kannalle. Nyt pyrittiin alueen kokonaisratkaisuun, joka takaisi sekä valkoisten venäläisten että englantilaisten edut. Foreign Office pyrki huomioimaan pitkällä ajanjaksolla valkoisten venäläisten taloudelliset, sotilaalliset ja poliittiset intressit.[65]

Amiraali Koltšak oli puolestaan lieventänyt asennettaan Venäjästä irronneiden alueiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Puolan valtion muodostumista sodan tuloksena pidettiin luonnollisena ja oikeudenmukaisena. Suomi oltiin valmis tunnustamaan de facto, mutta lopullinen päätös Suomen-kysymyksessä kuului perustuslakia säätävälle edustajakokoukselle. Virosta, Latviasta ja Liettuasta Koltšak käytti nimitystä autonomiset alueet, ja niiden asemat ja ongelmat täytyi kussakin tapauksessa määritellä erikseen. Toisaalta Koltšak ilmoitti hyväksyvänsä mielellään Kansainliiton sopuisan ja rauhallisen yhteistyön ongelmien ratkaisemiseksi.[66] Koltšakin vastaus liittoutuneiden toukokuussa tekemiin tiedusteluihin Venäjän reuna-alueiden ongelmista ei voinut ollut vaikuttamatta Ison-Britannian Baltian-politiikkaan.[67]

Holstille ententemaiden Venäjän-politiikka ja asennoituminen Baltian maiden kansallisiin pyrkimyksiin lienee tuottanut sekä tyydytystä että pettymystä. Holsti oli toiminut parhaansa mukaan tunnustamisen hyväksi, mutta ei ollut odottanut sitä käsiteltävän täysin erillisenä Euroopan olojen laajemmasta uudel-

---

64 Holstin raportti Pariisista 31.5.1919, RHA 18, KA; 5 C 6 UM.

65 J. Y. Simpson "Muistio ehdotuksesta Venäjän federaation muodostumiseksi", FO. 608/189, s. 71–76, RI; Hovi O. 1980, s. 150–154.

66 Liite dokumenttiin. 180, Amiraali Koltšakin vastaus liittoutuneille kesäkuussa 1919 (käännös), BDFA, Vol. 9, s. 292–293, dok. 181.

67 Liittoutuneiden kirje amiraali Koltšakille toukokuussa 1919, BDFA, Vol. 9, s. 291–292, dok. 180.

leenjärjestelystä. Hän oli ilmeisesti toivonut rauhankonferenssin järjestävän Euroopan olot kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen mukaisesti. Todennäköisesti Holsti olisi halunnut ainakin Viron, mutta ehkä myös Latvian ja Liettuan saavan itsenäisyydelleen kansainvälisen de jure -tunnustuksen. Hän totesikin Suomen itsenäisyyden tunnustamisen yhteydessä, että "juriidisesti olemme ehkä jotain voittaneet, mutta moraalisesti olemme sitä enemmän menettäneet".[68] Lauseellaan Holsti lienee viitannut siihen, että pienten kansojen etuja ja kansallisuuspyrkimyksiä oli loukattu, kun vastapainona olivat suurvaltojen intressit.

* * *

Rauhankonferenssin aikana ententemaat liittivät Venäjästä eroonpyrkivät reuna-alueet entistä tiiviimmin bolševismin ja Saksan vastaisiin suunnitelmiinsa. Ranskan intresseissä oli muodostaa puskurivyöhyke Saksan ja Venäjän väliin ja saada näin omalta osaltaan jalansijaa Itä-Euroopassa. Suurvaltojen asennoituminen Venäjän-kysymykseen merkitsi kuitenkin Baltian maiden kansallisille tavoitteille takaiskua: Iso-Britannia ja Ranska eivät halunneet paloitella Venäjää, vaan etsivät kompromissiratkaisua valkoisten venäläisten esittämän "yhtenäisen ja jakamattoman Venäjän periaatteen" ja reuna-alueiden kansallisten vaatimusten välillä. Baltiasta muodostui suurvaltapolitiikan pelinappula. Reuna-alueiden oli sovitettava ulkopoliittiset tavoitteensa ja toimintansa ententemaiden etujen mukaisiksi. Vastapalveluksena odotettiin maiden de jure -tunnustusta.

Pariisin rauhankonferenssissa Holstia ja Venäjästä eronneiden kansojen edustajia yhdisti pelko Saksan vaikutusvallan leviämisestä, ärtymys ententemaiden välinpitämättömyydestä Baltian maiden de jure -tunnustamisessa ja ehdoton pyrkimys päästä irti Venäjän alaisuudesta. Yhteiset tavoitteet lisäsivät balttilaisten diplomaattien ja Holstin välistä kanssakäymistä. Holstin ongelmana kuitenkin oli, ettei Suomessa vielä kovin laajoissa piireissä tunnettu myötätuntoa Latvian ja Liettuan kansallisia pyrkimyksiä kohtaan.[69] Toisaalta näyttää siltä, ettei Holstikaan tässä vaiheessa uskonut näiden maiden kansallisen olemassaolon pysyvyyteen. Sen sijaan Viron kansainvälisen aseman hän näki erilaisena. Pariisissa olo vaikutti Holstin ulkopoliittisen näkemyksen avartumiseen: hän liitti reuna-alueet osaksi entenen taistelua bolševismia vastaan. Toisaalta Holsti joutui havaitsemaan, että julistuksilla kansojen itsemääräämisen oikeudesta ei ollut merkitystä niiden joutuessa ristiriitaan suurvaltojen intressien kanssa. Holstin teoreettinen maailmankuva muuttui kohti reaalipolitiikkaa: paras keino turvata Suomen poliittiset intressit ja virolaisten itsenäisyys oli saattaa ne sopusointuun ententemaiden tavoitteiden kanssa.

---

68 Impola 1962, s. 83.

69 Tarkemmin erilaisista näkemyksistä Grotenfelt 1919, s. 180–182; Donner 1927, s. 145–149; Enckell 1956 II, s. 232–240; Kalela 1966, s. 301–305; Paasivirta 1984, s. 332.

IV ULKOMINISTERIN LINJA: REUNAVALTIOIDEN YHTEISTYÖ

1 HOLSTIN TURVALLISUUSPOLIITTINEN SUUNNITELMA (touko/kesäkuu 1919 — elokuu 1919)

Samaan aikaan, kun Ison-Britannian Baltian-politiikka oli muuttumassa ja Suomessa myönteinen asenne Viron kansallisia pyrkimyksiä kohtaan yleistyi, esitettiin Suomen ulkoministeriksi Isolle-Britannialle mieluista miestä Holstia. Käydessään Lontoossa pääsiäisenä 1919 Holsti sai sanoman, jossa häntä pyydettiin ottamaan vastaan ulkoministerin tehtävät. Holsti itse väitti epäröineensä, mutta Ison-Britannian kiinnostusta asiaan osoitti muun muassa, että professori Simpson henkilökohtaisesti kehotti häntä ottamaan tehtävän vastaan. Foreign Officessa uskottiin, että Holsti tulisi ohjaamaan Suomen ulkopolitiikkaa englantilaisten näkemysten mukaisesti.[1] Professori Simpson arvioikin, ettei yksikään Suomen hallitus ollut ollut yhtä riippumaton Saksasta ja niin demokraattinen kuin Castrénin hallitus.[2]

Holstin nimitys ulkoministeriksi vahvistettiin 28. huhtikuuta 1919. Hänen valintansa johtui siitä, että maalaisliitossa ja osassa edistyspuoluetta ei haluttu ulkoministeri Carl Enckellin jatkavan virassaan. Tilalle haluttiin suomalainen, kansanomaisempi mies.[3] Nimityksensä jälkeen Holsti jatkoi toimintaansa Baltian maiden itsenäistymisen hyväksi. Todennäköisesti taustalla vaikutti Holstin jo syksyllä 1918 Foreign Officelta saama kehotus, että Suomen tuli

---

1 Holstin muistiinpanoja 1901—1922, s. 54—55, RHA 39, KA; Jääskeläinen 1977, s. 279; Pietiäinen 1986, s. 365—366.

2 Vares 1994, s. 26; J. Y. Simpson 22.4.1919, FO. 371/3740, PRO, mf. Englanti 5, KA.

3 Pietiäinen 1986, s. 361.

yrittää tukea Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiä.[4] Toisaalta Holsti ilmoitti Suomen itsenäisyyden tunnustamisen kiitoskäynnin aikana Foreign Officessa 7. toukokuuta 1919, että Suomen ulkopolitiikan tärkein tehtävä oli välttää erimielisyyksiä naapureidensa kanssa. Suurimpana uhkana koettiin uudelleen syntyvä Venäjä.[5]

Valinta ulkoministeriksi vahvisti huomattavasti Holstin mahdollisuuksia vaikuttaa Suomen ulkopolitiikkaan, mutta toisaalta hän ei enää voinut edustaa mielipiteineen ainoastaan itseään, vaan hän oli puheistaan ja teoistaan vastuussa presidentille, valtioneuvostolle ja eduskunnalle. Ulkoministerin toimivaltaa muotoilla ja toteuttaa ulkopolitiikkaa rajoittivat periaatteessa vain perustuslain ja muiden ohjeiden määräykset. Käytännön ratkaisut toteutuivat luonnollisesti näissä puitteissa, mutta kulloisenkin päätöksenteon rakenteen ratkaisi ulkopoliittisen tilanteen luonne eli ulkomailla vallinneet olot.[6]

Yleensä ulkopoliittiseen päätöksentekoon vaikuttaneita yksilöitä ja siihen osallistuneita yksikköjä, joilla voitiin sanoa olleen jonkinlaista vaikutusvaltaa, oli vähän. Ulkoministerin oli otettava huomioon vain erittäin rajoitetun virkamiesjoukon mielipiteet. Luonnollisesti kysymyksissä, jotka tärkeydellään herättivät yleisen mielipiteen tai vaikutusvaltaisten ryhmien kiinnostuksen, poliittisten toimintavaihtoehtojen määrä jäi vähäiseksi: päätösten sisäpoliittiset vaikutukset oli otettava tarkoin huomioon ja käytännössä ulkoministerin oli rajattava päätöksensä ja suosituksensa sellaisiksi, että ne olivat sisäpoliittisesti hyväksyttäviä. Virhearviot heijastuivat välittömästi poliittista asemaa heikentävästi.[7]

Ylin ulkopoliittinen päätäntä- ja valvontavalta oli presidentillä ja eduskunnalla. Suomen itsenäisyyden ensimmäisen presidentin K. J. Ståhlbergin rooli ulkoasiainhallinnon johdossa oli enimmäkseen taustalla pysyttelevän ylivalvojan ja ohjaajan: käytännön seikkoja tuntemattomana hän luovutti asioiden hoidon ulkoministereilleen. Holstin kaudella presidentin luottamus heijastui ulkoministerin toiminnassa selvästi: tuskin kukaan ulkoministeri on toiminut niin itsenäisesti ja presidentin hyvään tahtoon luottaen kuin Holsti. Ståhlberg arvosti Holstin asiantuntemusta; lisäksi miehiä yhdisti saksalaisvastaisuus ja anglofiilisyys.[8]

Eduskunnan merkitys vaihteli: itsenäisyyden alkuvuosina ulkoasiainhallinnon toimeenpanevat virkamiehet eivät juuri ottaneet eduskunnan kantaa huomioon. Vastaavasti eduskunta hyväksyi ulkoministerin toimet ja päätökset lähes sellaisenaan — vain muutamissa tapauksissa eduskunta käytti vaikutusvaltaansa. Välikysymyksiä käytettiin, mutta lähinnä keskustelu- ja tiedonhankintamielessä, vain harvoissa tapauksissa epäluottamuksen ilmaisuina.[9]

Myös eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan merkitys ja vaikutusvalta jäi vähäiseksi. Valiokunta toimi lähinnä eduskunnan ja hallituksen yhteydenpitovä-

---

4 Holstin muistiinpanoja 1901—1922, s. 67, RHA 39, KA.

5 J. D. Gregoryn muistio 7.5.1919, FO 371/3730, PRO.

6 Holsti K. J. 1963, s. 221.

7 Holsti K. J. 1963, s. 218 ja 221.

8 Roiko-Jokela 1994 a, s. 181—182; Nevakivi 1988, s. 56; katso myös Nevakivi 1988, s. 78—79, 81—82

9 Holsti K. J. 1963, s. 219.

lineenä. Tilanne johtui pitkälti siitä, että valiokunnan varsinaisten tehtävien määritteleminen oli vaikeaa eduskuntaryhmien välisten erimielisyyksien vuoksi. Myös itse valiokunta oli hajanainen, eikä tästäkään syystä puuttunut noudatettavan ulkopolitiikan määrittelyyn. Ulkoministeri kuitenkin vapaaehtoisesti keskusteli valiokunnan jäsenten kanssa selvittääkseen puolueiden mielipiteet eri kysymyksissä ja vastaavasti selvitti ja perusteli hallituksen toimintaa valiokunnalle.[10]

Hallituksen vaikutusvalta saattoi muodostua huomattavaksikin: presidentin ja puoluejohtajien neuvottelut hallitusta muodostettaessa olivat olennaisia tulevan ulkopolitiikan suunnan kannalta. Jos ulkoministerin asema hallituksessa ja suhteet presidenttiin ja pääministeriin eivät muodostuneet riittävän vahvoiksi, mahdollisuudet toteuttaa omaa ulkopolitiikkaa jäivät heikoiksi.[11]

Ulkoministeri Holstin asema hallituksissa oli usein kriittinen. On arvioitu, että ilman maalaisliiton ja edistyspuolueen voimakasta tukea, Holsti ei olisi ollut ulkoministerinä vuotta kauempaa. Varsinkin konservatiivipiirit vastustivat Holstia. He eivät kuitenkaan pyrkineet vaikeuttamaan ulkoministerin toimintaa parlamentaarisin keinoin, mutta salaisen tai epämuodollisen vaikutusvallan käyttö oli yleistä.[12]

Ulkoministeriön periaatteessa yksinkertainen hallinto-organisaatio ja asiainkäsittely eivät vaikuttaneet merkittävästi ulkoministerin päätöksiin. Lisäksi Holsti sai arvokasta tukea ulkoministeriön varsinkin nuoremmilta virkamiehiltä. Läheisimmät suhteet Holstilla oli ulkoministeriön poliittiseen osastoon, jonne lähetettiin kaikki ulkomailla olevien edustajien tiedotukset. Mahdollisimman laaja virkamiesten tuki oli sikälikin tärkeää, että he hoitivat usein monia poliittisia tehtäviä ja heillä oli siten mahdollisuus vaikuttaa tehtäviin päätöksiin eri tavoin.[13]

Mikään ei viittaa siihen, että muilla painostusryhmillä olisi ollut suoraa tai merkittävää vaikutusta ulkopolitiikan muotoiluun; siitäkään huolimatta, että esimerkiksi eräät oikeistojärjestöt yrittivät vaikuttaa ulkoministeriin jopa erittäin äärimmäisillä keinoilla: uhkauskirjeillä, murhayrityksillä ja aseellisella toiminnalla. Myös Helsingissä toimineet ulkomaiden lähetystöt koettivat joissakin tapauksissa vaikuttaa noudatettavaan ulkopolitiikkaan, mutta toiminta oli satunnaista.[14] Voidaan jopa väittää, että itse asiassa Holsti vaikutti ainakin Ison-Britannian Helsingin-lähettiläiden politiikkaan eikä päinvastoin.[15]

Mihin ulkoministeri perusti ulkopoliittisen päätöksentekonsa? Tavoitteena oli löytää tietolähteet, jotka olisivat luotettavia ja joilla vältettäisiin poliittiset virhearvioinnit ja kaavamainen ulkopolitiikka. Ulkoministerillä oli käytettävissään periaatteessa kaksi erilaista tietolähdettä: 1) Länsi-Euroopan suurissa

---

10 Holsti K. J. 1963, s. 219–220; katso myös Nevakivi 1988, s. 79–81.

11 Holsti K. J. 1963, s. 218, 220; Nevakivi 1988, s. 79.

12 Holsti K. J. 1963, s. 218, 220.

13 Holsti K. J. 1963, s. 218, 220.

14 Holsti K. J. 1963, s. 220–221.

15 Katso tarkemmin Vares 1994: Ison-Britannian diplomaattien rooli Suomen sisäpolitiikassa 1919–24.

pääkaupungeissa toimineet viralliset edustajat ja 2) lähetystöjen alemmat virkamiehet sekä Baltiassa, Puolassa, Italiassa, Romaniassa ja Neuvosto-Venäjällä toimineet ministerit ja asiainhoitajat. Ulkoministeri Holstin yhteistyö virallisten edustajien kanssa oli usein ongelmallista: toisin kuin Holsti edustajat olivat yleensä poliittisesti konservatiiveja, monarkisteja ja ruotsalais- tai saksalaismielisiä. He olivat tulleet virkaansa jo ennen Holstin-kautta ja toteuttivat sitkeästi vanhan linjan diplomatiaa: ongelmana oli heidän halukkuutensa tuoda esille omia mielipiteitään ja neuvojaan ja antaa eniten painoa niille tiedoille, jotka osoittivat heidän poliittiset asenteensa ja arvionsa oikeiksi. Sen sijaan alemmat virkamiehet antoivat Holstille arvokkaan taustatuen: he olivat yleensä nuorempia virkamiehiä, jotka olivat saaneet virkansa ulkoministerin suosituksesta. He olivat usein myös Holstin henkilökohtaisia ystäviä.[16]

Holsti käytti usein hyväkseen myös ulkomaiden Helsingissä olevia diplomaatteja ja yleisesikunnan tiedustelu-upseereita tutustuakseen kulloinkin kyseessä olevaan poliittiseen ongelmaan ja saadakseen neuvoja. Tätä kautta hän sai laajemman käsityksen asiasta, kuin jos hän olisi turvautunut ainoastaan kotimaisiin tiedonantoihin.[17]

Voidaan sanoa, että nuoren valtion hallinnon jäsentymättömyys korosti henkilökohtaisten ominaisuuksien ja suhteiden merkitystä. Perinteiden ja kokemuksen puuttuessa nousivat esille yksilöt. Tämä päti selkeästi myös ulkoasiainhallinnossa. Vahva persoona saattoi jopa ohittaa esimiehensä ja toteuttaa omien näkemystensä mukaista politiikkaa. Tätä kautta myös Rudolf Holstilla oli ulkoministerin asemassa suuret mahdollisuudet vaikuttaa Suomen ulkopoliittiseen suuntaan.

Holstin oli määriteltävä ulkopoliittisen ohjelmansa linjat ja saatava sille valtiovallan tuki. Mihin realiteetteihin Holsti perusti ulkopolitiikkansa, ja kuinka Venäjästä eronneiden reunavaltioiden aseman vakiinnuttaminen oli sopusoinnussa Suomen turvallisuustavoitteiden kanssa; mikä oli asevoimien ja diplomatian merkitys maan kansainvälisen aseman vahvistamiselle? Oliko Suomen etujen mukaista reunavaltiosuuntaus vai Fennoskandian liitto, ja miten Suomen oli suhtauduttava Viron kansallisiin pyrkimyksiin? Nämä olivat kysymyksiä, joihin Holstin ja hallituksen oli annettava vastaus.

---

16 Holsti K. J. 1963, s. 221–222. Ruotsalais- tai saksalaismielisiä olivat Karl Gustaf Idman Kööpenhaminassa, Juho Kaarle Jännes Berliinissä (vuoteen 1920), Carl Enckell Pariisissa, Ossian Donner Lontoossa, Armas Herman Saastamoinen Washingtonissa, Jarl Werner Söderhjelm Tukholmassa ja Onni Talas (1877–1958; Madridin ja Lissabonin asiainhoitaja 1919–1921) Madridissa sekä Harri Holma (1886–1954) Berliinissä. Holstille myötämielisiä lähettiläitä olivat puolestaan Erkki Reijonen Tallinnassa, Reino Sylvander Riiassa, Karl Gyllenbögel Varsovassa ja Moskovassa, Erik Ehrström Varsovassa, Urho Toivola (1890–1960; lähetystösihteeri Lontoossa 1921) Lontoossa, Aarne Yrjö-Koskinen (1885–1951) Pariisissa ja Herman Gummerus Roomassa. Viimeksi mainitut olivat edellisiä nuorempia miehiä, jotka yleensä tukivat reunavaltiopolitiikkaa ja Holstin kantaa myös muissa ulkopoliittisissa kysymyksissä. Useimmat heistä olivat myös saaneet paikkansa Holstin Ståhlbergille tekemän esityksen perusteella. – Holsti K. J. 1963, s. 222, 257.

17 Holsti K. J. 1963, s. 223.

1.1 Suuntautuminen reunavaltioyhteistyöhön

Pariisissa ulkoministeri Holsti oli keskustellut Latvian ulkoministerin Meierovicsin kanssa Baltian liiton muodostamisen edellytyksistä. Holsti piti tärkeänä yhteistyön lisäämistä ja maiden turvallisuuden varmistamista Venäjän uhkaa vastaan, mutta oli samalla korostanut vuoropuhelun välttämättömyyttä Ruotsin, Norjan ja Tanskan kanssa.[18] Holsti ryhtyikin tunnustelemaan Skandinavian maiden suhtautumista poliittiseen yhteistoimintaan Suomen kanssa. Näiden maiden edustajat olivat Holstin mukaan suhtautuneet Pariisissa torjuvasti yhteistyömahdollisuuteen. Ainoastaan Ruotsin Lontoon-lähettiläs Herman Wrangel oli asettunut *ymmärtäväiselle kannalle.* Palatessaan kesäkuussa Pariisista Suomeen Holsti neuvotteli sekä Kristianiassa että Tukholmassa Suomen ja Skandinavian maiden yhteistyömahdollisuudesta, mutta tunnustelut johtivat kielteiseen tulokseen. Norjan ulkoministeri Nils Claus Ihlen (1855—1925; ulkoministeri 1913—1920) selitti, että Norja oli valmis taloudelliseen ja sivistykselliseen yhteistyöhön, mutta poliittinen toiminta ei voinut tulla kysymykseenkään. Norja ei ollut Itämeren, vaan Atlantin valtio, ja toisaalta Venäjän vakiintumaton poliittinen tilanne saattoi antaa aihetta sekä sisäisiin että ulkoisiin levottomuuksiin. Ruotsin ulkoministeri Johannes Hellner oli myös torjunut Holstin ehdotuksen viittaamalla Ahvenanmaan-kysymykseen sekä Venäjän epävakaisiin oloihin. Nämä tekijät pakottivat Ruotsin pysymään Itämeren-kysymyksessä täysin puolueettomana.[19]

Ruotsin ja Norjan ulkoministereiden lausunnot osoittivat, etteivät ne olleet kiinnostuneita poliittisesta yhteistoiminnasta Suomen kanssa. Holsti saattoi odottaa yhteistyötä vain Itämeren mailta.[20] Latvian ulkoministeri Meierovics oli esittänyt jo Pariisin rauhankonferenssin balttilaiselle alajaostolle ehdotuksen, jossa kaavailtiin liiton muodostamista Venäjän rajavaltioiden kesken Suomesta Ukrainaan. Itämereltä Mustallemerelle ulottuvan ns. *diagonaaliliiton* luomista Meierovics perusteli ennen kaikkea sillä, että siten muodostuisi Venäjän ja Saksan välille puskurivyöhyke, joka "parhaiten takaisi maailmanrauhan säilymisen ja kansojen välisen rauhanomaisen kehityksen."[21]

Diagonaaliliittokysymyksestä käytiin Tukholmassa heinäkuussa 1919 epävirallisia neuvotteluja Viron, Latvian, Liettuan ja Ukrainan edustajien välillä. Neuvottelujen tuloksena Viron hallitus suunnitteli Baltian maiden, Puolan, Suomen ja Ukrainan hallitusten edustajien koollekutsumista.[22] Neuvottelut eivät to-

---

18 LVA, Fond 2575, Apr. 17, Lieta 49, Lp. 418, Latvian delegaation tiedotuksia ulkoministeriölle ajalta 16.—31.5.1919.

19 Schauman 1959, s. 2—3; Holstin raportti Tallinnasta 13.8.1927, 5 C 12, UM; Holstin PM Suomen ulkopoliittisesta asemasta 28.4.1928, 12 L Viro, UM.

20 Itämeren maiden piirissä oli esitetty vuoden 1919 alusta lähtien Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan muodostaman suuren liittouman perustamista. Innokkaimmin asiaa ajoi Latvian ulkoministeri Meierovics, jonka tavoitteena oli maansa turvallisuuden varmistaminen. — Lehti 1994, s. 58—59; katso myös Eesti välissaatkonna koosoleku protokoll 15.1.1919, Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikas 1917—1920, s. 134; Lätinmaan tulevaisuuden toiveita. — Uusi-Suomi 6.2.1919; Päevaleht 8.2.1919.

21 Graham 1941, s. 423—424; Schauman 1959, s. 3—5.

22 Schauman 1959, s. 5; katso myös Suunta 12.7.1919. Suomi ja Venäjältä eronneitten kansain liittokysymykset. — Helsingin Sanomat 24.7.1919, pääkirjoitus.

teutuneet ilmeisesti Skandinavian maiden viileiden asenteiden vuoksi. Lisäksi Ants Piip oli korostanut, että ennen kuin Suomen, Viron ja Latvian kesken voitaisiin solmia mitään kansainvälisesti päteviä sopimuksia pitäisi maiden tunnustaa toistensa itsenäisyys.[23] Ulkoministeri Holsti ei kuitenkaan ollut valmis menemään vielä näin pitkälle. Keskusteluissa Piipin kanssa 19. toukokuuta Holsti oli ilmoittanut lähettäneensä Suomen ulkoministeriölle sähkeen, jossa suositeltiin materiaaliavun antamista Virolle. Piipin arvioiden mukaan Holsti teki tämän englantilaisten asenteiden vaikutuksesta. Suomen ulkoministeri oli suhtautunut varauksellisesti Latvian ja Liettuan itsenäisyyden mahdollisuuksiin, koska rauhankonferenssissa oli asetuttu epäilevälle kannalle. Piip oli kuitenkin painottanut Holstille Latvian itsenäisyyden välttämättömyyttä. Asian varmistamiseksi Piip oli jopa neuvottelut Esmé Howardin ja eversti Tallentsin kanssa yhteisestä operaatiosta Latviassa olevia bolševikkeja vastaan ja suomalaisille tehtävästä ehdotuksesta vapaehtoisten lähettämisestä Riikaan. Holsti ei suostunut ehdotukseen, joten ajatus liiton muodostamisesta raukesi toistaiseksi.[24]

Suomen ulkopolitiikan hoidossa huomio keskittyi kuitenkin enemmän niihin ongelmiin, jotka aiheutuivat suhteiden järjestämisestä Venäjään. Norjan ja Ruotsin torjuva asenne yhteistoimintaan ja toisaalta Baltian maiden piirissä ilmennyt mielenkiinto saivat Holstin kallistumaan turvallisuusohjelmassaan puoltamaan Suomen lähentymistä erityisesti Itämeren maihin.[25] Ongelmia toivat kuitenkin Suomen Tukholman lähetystöstä saapuneet tiedot Viron sisäisistä asioista. Alexis Gripenberg oli Tukholmassa ollut yhteydessä Viron edustajiin ja raportoi ulkoministeri Holstille keskustelustaan heidän kanssaan. Hän ilmoitti, että virolaisten ja Baltian saksalaisen aateliston välillä vallitsi erimielisyyksiä, jotka vaikeuttivat maan kansainvälistä asemaa. Virolaiset olivat korostaneet Gripenbergille eri ryhmien välisen lähentymisen edellytyksenä olevan, että Baltian saksalainen aatelisto oppisi ymmärtämään ja tuntemaan, ettei sen isänmaa ole Saksa eikä Venäjä, vaan Viro.[26] Holsti oli siis tietoinen Virossa vallinneista sisäisistä ristiriidoista, mutta ne eivät vaikuttaneet hänen toimintaansa. Verrattaessa Viron edustajien puheita ja ajatuksia Saksasta ja Venäjästä voidaan havaita heidän olleen samoilla linjoilla Holstin kanssa. Holstin ei ollut vaikeaa harkita yhteistyötä virolaisten kanssa, joiden turvallisuuden varmistamiseen liittyi Venäjän ja Saksan vaikutusvallan vähentäminen Baltiassa.

* * *

Holstin poliittisen linjan muotoutumiseen lienee vaikuttanut Herman Gummerus, joka oli ulkoministeriön Itä-Euroopan asiantuntijan ominaisuudessa laatinut ulkoministerille laajan muistion siitä, kuinka Suomen oli suhtauduttava Venä-

23 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 7, Leht. 77, Piip ulkoministeriölle 19.5.1919.

24 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 7, Leht. 78, Piip ulkoministeriölle 19.5.1919.

25 Schauman 1959, s. 5; Kalela 1971 b, s. 235.

26 Gripenbergin raportti Tukholmasta 19.7.1919, 5 C 2, UM.

jään. Gummeruksen mielestä venäläisille oli ominaista laajentumispyrkimys. Turvallisuutensa varmistamiseksi Suomi ei voinut liiaksi luottaa läntisiin suurvaltoihin, vaan luonnollinen suuntautuminen oli pohjoismaisen liiton muodostaminen, mihin kuuluisivat Suomi, Viro, Lätinmaa (Latvia), Ruotsi ja ehkä Norja ja Tanska. Ruotsin osuus oli kuitenkin epävarma, joten suhteet Viroon olivat ensiarvoisen tärkeät. Gummerus totesi kaukoviisaasti ja Holsti allekirjoitti ajatuksen, että poliittiset ja taloudelliset edut sekä maantieteellinen asema vaativat Suomelta ystävällisiä suhteita Venäjään. Toisaalta oma turvallisuus pakotti tarkkailemaan Venäjän tilannetta.[27]

Ulkoministeriön virkamies Harri Holma totesikin jo huhtikuussa 1919, että valtiollisesti ajateltuna Suomelle olisi ehdottomasti edullisempi vaihtoehto itsenäinen Viro kuin vahva Venäjä.[28] Niinpä Holstin poliittisena tavoitteena oli hankkia Isolta-Britannialta de jure -tunnustus Baltian maille. Tämä takaisi Baltian maiden pääsyn Kansainliittoon ja vahvistaisi samalla reunavaltioiden yhteistyön kansainvälistä merkitystä. Toisaalta Foreign Office myös varoitti suomalaisia liiallisesta yhteistyöstä Baltian maiden kanssa: Venäjä olisi ennemmin tai myöhemmin jälleen suurvalta.[29]

Tukea ulkopoliittiselle suunnalleen Holsti sai myös Yrjö Ruudulta, joka kirjoitti ulkoministerille kesäkuun lopussa, että ulkopolitiikan oli suomalaistuttava ja maamme etujen mukaista oli bolševismin vallan säilyminen Venäjällä: reunavaltioiden olisi helpompi saada tunnustus itsenäisyydelleen bolševikeilta kuin valkoisilta venäläisiltä.[30] Ruutu näytti ajattelevan tilanteesta samoin kuin Holsti. Suunnan päätoimittaja Kai Donner sen sijaan hyökkäsi Holstia vastaan ennen kuin tämä oli ehtinyt esittää virallista ulkopoliittista ohjelmaansa. Taustalla lienee vaikuttanut aktivistien tuntema epäluottamus ulkoministeriä kohtaan. Donnerin artikkelisissa *Ulkopolitiikkamme virallinen suunta* Holstia arvioitiin sekä henkilönä että poliitikkona erittäin kielteisesti. Kirjoituksessa tuotiin selkeästi esiin niitä eroja, jotka vallitsivat uuden ulkoministerin ja Suunnan välillä.[31]

Hallituspuolueista maalaisliitto suhtautui suopeimmin reunavaltioiden lähentymisajatukseen. Puolue oli tukenut virolaisten itsenäisyyspyrkimyksiä jo talvesta 1918—1919: Virolle oli annettu erikoissija erilaisissa heimopoliittisissa ja Suur-Suomea koskevissa kaavailuissa, joita oli esitetty varsinkin vuoden 1919 alkupuolella. Puolueen johtomiehet ajoivat eduskuntaryhmän tukemana Suomen hallitusta kiirehtimään Viron valtiollisen itsenäisyyden tunnustamista. Puolueessa merkittävin vaikutusvalta ulko- ja puolustuspoliittisissa kysymyksissä oli Santeri Alkiolla (1862—1930). Hän oli sanomalehtiuransa aikana hyvin perehtynyt kansainvälisiin kysymyksiin ja yleensä erotti nopeasti olennaisen epäolennaisesta sekä pystyi myös pohtimaan erilaisia ratkaisuvaihtoehtoja. Alkio ei ollut

---

27 Herman Gummeruksen muistio "Suomen suhtautuminen Venäjään", Helsingissä 11.4.1919, Herman Gummeruksen kokoelma 56, KA.

28 Holma 1919, s. 8.

29 Esimerkiksi Donner 1927, s. 152—154. Harri Holman mielestä Suomen ja Viron välinen yhteistyö olisi kuitenkin yksinään turvannut Pohjois-Euroopan valtiollisen tasapainon. — Holma 1919, s. 12.

30 Soikkanen 1991, s. 127.

31 Soikkanen 1991, s. 127; Suunta 7/1919, no. 80—81.

varsinainen ulkopolitiikan harrastaja, mutta idealistina hän vierasti voimapolitiikkaan ja spekulointiin perustuvaa ulkopolitiikkaa. Alkion ja Holstin yhteinen lehtimiestausta ja poliittinen idealismi lienevät vaikuttaneet siihen, että Alkio ja yleensä maalaisliitto antoivat lähes varauksettoman tuen ulkoministeri Holstille ja hänen edustamalleen ulkopoliittiselle suuntaukselle.[32]

Muista maalaisliittolaisista huomattavimmat ulkopoliittiset vaikuttajat, jotka antoivat ulkoministerille tukensa, olivat rovasti A. O. Wuorimaa, Maakansan päätoimittaja Antti Juutilainen, poliitikot Juho Niukkanen (1888–1954) ja Kyösti Kallio sekä Saarijärven Paavon päätoimittaja Väinö Kivilinna, joka ajoi voimakkaasti sanomalehdistön palstoilla eteenpäin Suomen heimopoliittista näkökulmaa. Julkaisemissaan kirjoituksissa toukokuussa 1919 Kivilinna pyrki hahmottelemaan Suomen ulkopolitiikan tulevaisuuden suuntaviivoja. Hänen ulkopoliittisena lähtökohtanaan oli näkemys, että Suomi muodostaa pohjoisimman renkaan Jäämereltä Mustallemerelle ulottuvassa reunavaltioiden ketjussa. Kivilinnan mielestä Suomella ja reunavaltioilla olivat yhteiset turvallisuusongelmat, joten Suomen liittoutuminen Baltian maiden kanssa olisi kaikille osapuolille edullista. Erikoisaseman Kivilinna antoi Virolle, johon jo veriheimolaisuus yhdisti suomalaisia samalla tavalla kuin latvialaisia ja liettualaisia. Kuten Juhani Mylly on todennut, reunavaltiopolitiikan ohella Kivilinnan kirjoituksissa oli merkittävää voittopuolinen geopoliittinen ja sotilaspoliittinen näkökulma. Tämä oli harvinaista ajankohtana, jolloin heimoinnostus hallitsi Aunuksenretken vuoksi mieliä maalaisliitossa.[33]

Aunuksen, Ahvenanmaan ja Viron itsemääräämisoikeus sekä Suomen porvarillisten piirien suhtautuminen Neuvosto-Venäjään olivat hallitsevina teemoina sosiaalidemokraattien puolueneuvoston kokouksessa 12.–13. toukokuuta. Porvarillisia piirejä arvosteltiin, koska ne näyttivät vastustavan Viron ja Neuvosto-Venäjän rauhanneuvottelujen aloittamista. Itsemääräämisoikeus ei puolestaan ollut ristiriidassa sosiaalidemokraattien edustaman Viro-politiikan kanssa. He tunnustivat Viron oikeuden elää itsenäisenä valtiona, mutta samalla korostettiin tulevan Viron yhteiskunnan rakentuvan sosiaalidemokraattisen aatteen perustalle. Suomen vasemmisto näytti kannattavan Viron itsemääräämisoikeutta, mutta se ei kuitenkaan halunnut sitoa Viron ja Aunuksen kohtaloa osaksi porvarillisten piirien suunnittelemaa hyökkäysretkeä Neuvosto-Venäjää vastaan.[34]

* * *

Holstin ulkopoliittisessa ohjelmassa Itämeren alue ja Baltian maiden kansainvälinen asema muodostivat keskeisen ongelmavyyhdin.[35] Sen ratkaisemiseksi Hols-

---

32 Mylly 1978, s. 74–77, 103.

33 Mylly 1978, s. 74–77, 103–104; Ulkopolitiikkamme suuntaviivoja I–II (Väinö Kivilinna). – Saarijärven Paavo 17.5., 20.5.1919.

34 Sosiaalidemokraattien puolueneuvoston pöytäkirja 12.–13.5.1919, TYA. Katso sosiaalidemokraattien Viro-politiikasta myös Sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmän pöytäkirjat 4.5.1919; 8.5.1919; 21.5.1919, TYA. Tarkemmin Hyytiä 1986, s. 87–99.

35 Tarkemmin Baltian kansainvälisen aseman kehityksestä ja reunavaltioiden yhteistyöpyrkimyksistä keväällä 1919. Balodis 1990, s. 158–162; Niitemaa & Hovi 1991, s. 356–364; Lehti 1995, s. 69–70.

tin oli oltava hyvin perillä suurvaltojen keskinäisistä suhteista ja ennen kaikkea Ison-Britannian asennoitumisesta Baltian-kysymykseen. Kesällä 1919 Foreign Office oli muuttanut aiempaa suhtautumistaan Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Foreign Officen uuden asenteen mukaisesti myös professori Simpson muutti käsityksiään. Hän oli tähän asti ollut ulkoministeri Balfourin ohella Baltian itsenäisyyden innokkaimpia puoltajia, mutta reunavaltioiden ja ententen poliittisen neuvottelukunnan edustajien kanssa käymiensä laajojen keskustelujen jälkeen Simpsonkin päätyi federaatioajatuksen kannalle. Ison-Britannian tavoitteena näytti nyt olevan sopimusratkaisun löytäminen. Ratkaisuun kytkeytyivät arviot Venäjän tulevasta valtiojärjestyksestä: vapaaehtoisuuteen perustuva demokraattisen federalismin ajatus oli suosittu Isossa-Britanniassa ja reunavaltioiden itsenäisyyden väliaikainen tunnustaminen nähtiin välttämättömänä edellytyksenä Venäjän liittovaltion syntymiselle. Lordi Curzonin mukaan ententemaat eivät olleet missään vaiheessa luvanneet reunavaltioille täydellistä itsenäisyyttä, vaan ne olivat katsoneet lopullisen ratkaisun kuuluvan rauhankonferenssille.[36]

Holstin käsityksen mukaan Foreign Office oli ottanut uuden asenteen Baltian maiden asemaa ja niiden itsenäisyyttä kohtaan. Lontoo asetti eräänlaisen kompromissitavoitteen: Baltian maiden oli järjestettävä suhteensa Venäjän tulevan hallituksen kanssa vapaaehtoisten sopimusten pohjalta. Tarkoituksena oli näin edistää Baltian maiden kansallisia pyrkimyksiä valkoisten venäläisten tärkeimpiä intressejä loukkaamatta.[37] Muutamien yksittäisten virkamiesten ja poliitikkojen mielipiteitä lukuunottamatta Ison-Britannian virallinen asenne Baltian-kysymykseen muuttui selvästi aktiiviseksi interventiopolitiikaksi. Tämä johtui valkoisten venäläisten menestyksestä Venäjän sisällissodassa vuoden 1918 lopulla ja vuoden 1919 alussa. Ison-Britannian valkoisille venäläisille annettavan tuen ehtona oli yksimielisyys ententemaiden kanssa seuraavissa kysymyksissä: 1) valkoisten voiton jälkeen Venäjä oli demokratisoitava, 2) Suomen ja Puolan itsenäisyys oli tunnustettava ja 3) muiden Venäjän raja-alueiden asema oli järjestettävä sopimuksilla, ja ellei itsenäisyyttä synny, asia jätetään Kansainliiton ratkaistavaksi. Siihen asti Venäjän hallituksen oli tunnustettava näiden alueiden autonomia ja solmittava de facto -suhteet niiden ja ententemaiden kanssa.[38]

Holsti ei ollut täysin tyytyväinen Ison-Britannian esittämiin tuen ehtoihin. Hän ei nähnyt mahdollisena reunavaltioiden liittymistä Venäjään, vaan korosti näiden pienten valtioiden keskinäisen yhteistyön tärkeyttä. Muistiossaan Holsti

---

36 Hovi O. 1977, s. 215–216; J. Y. Simpson "Muistio ehdotuksesta Venäjän federaation muodostamiseksi", FO. 608/189, s. 71–76, RI; Carr 29.7.1919, FO. 608/186, s. 5, PRO; Curzon Balfourille 1.7.1919, DBFP III, s. 409–410, no. 288.

37 Muistelmia vuosilta 1903–1923, johdanto ja luvut I ja II, s. 54–55, RHA 39, KA. Ison-Britannian ulkoministeriön uuden politiikan taustalla vaikutti Venäjälle suuntautuvan interventioajatuksen voimistuminen. Interventiopolitiikan varsinainen kannattaja oli Ranska. Sen omat voimavarat eivät kuitenkaan riittäneet, joten se kaavaili reunavaltioiden käyttämistä apuna bolševismin vastaisessa sotaretkessä. Ranskan helmikuussa vuonna 1919 Isolle-Britannialle tekemän aloitteen pohjalta hahmottui reunavaltioita koskenut etupiirijako, jonka mukaan Suomi ja Baltian maat luettiin Ison-Britannian vaikutusalueeseen. Vertaa Hyytiä 1986, s. 88. Tarkemmin Ranskan Baltian-politiikasta Hovi K. 1975 a, s. 169–171, 204–206; Polvinen 1987 II, s. 87–88; Hovi K. 1988, s. 177–184.

38 Hovi O. 1980, s. 111; Sotakabinetin muistio 24.9.1919, s. 875, Gilbert 1977. Tarkemmin interventiopolitiikasta esimerkiksi Jääskeläinen 1961. s. 187–191; Kalela 1971 a, s. 31–34.

kuitenkin huomautti, että liittouma Suomen ja reunavaltioiden kesken ei toistaiseksi ollut mahdollinen. Tällä hän lienee viitannut, että menestyksellinen yhteistoiminta edellytti kansainvälistä tunnustusta Baltian maiden itsenäisyydelle.[39] Holstin mielipiteiden taustalla olivat luultavasti epäilyt valkoisten venäläisten pyrkimyksestä liittää Baltian maat takaisin Venäjään. Tämä oli toisaalta vastoin Holstin periaatteita kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttamisesta toisaalta uhka Suomen turvallisuudelle.

1.2 Itämeren neutralisointi

Itämeren alueen poliittista merkitystä ja Suomen ulkopoliittista suuntausta Holsti arvioi tarkemmin heinäkuun lopulla 1919 päiväämässään muistiossa *Itämeren neutralisointi*.[40] Syynä tähän olivat ilmeisesti sekä Suomen lehdistössä talven ja kevään 1919 kuluessa jatkuneet arvostelut Suomen ulkopoliittisesta suunnasta[41] että Latvian ulkoministeri Meierovicsin haastattelu latvialaisessa lehdessä. Haastattelussa Meierovics oli todennut suhteiden Suomeen suuresti parantuneen Holstin tultua nimitetyksi ulkoministerin virkaan. Ulkoministerit olivat keskustelleet muun muassa Itämeren-kysymyksestä ja sen reuna-alueilla olevien maiden yhteistyöstä ja kansainvälisestä asemasta. Meierovicsin mukaan tavoitteena oli kiinteän poliittisen yhteistyön luominen Latvian, Suomen ja Viron, mutta myös Liettuan ja Puolan sekä mahdollisesti Valko-Venäjän kanssa. Valtioiden väliset suhteet rakentuisivat ulkoministereiden konferenssien sekä sotilaallisten, taloudellisten ja diplomaattisten sopimusten varaan.[42]

Suomen lehdistön kannanotoista päätellen suuntautuminen reunavaltioihin oli kuitenkin outo ajatus. Holstin oman puolueen pää-äänenkannattajassa Helsingin Sanomissa huomautettiin heinäkuun lopulla 1919, että Suomen oli suhtauduttava Baltian maiden taholta esitettyyn suunnitelmaan reunavaltioliiton muodostamisesta suurella varovaisuudella ja pidättyväisyydellä, koska ainoastaan Puola ja Suomi olivat kansainvälisesti tunnustettuja. Ukraina, Latvia, Viro ja Liettua olivat ainoastaan de facto itsenäisiä valtioita. Lisäksi Puolan epämää-

---

39 Holstin PM. Valtioneuvostoa varten 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

40 Rudolf Holstin muistio Itämeren neutralisointi 28.7.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA (Muistiota ei ole allekirjoitettu, mutta asiasisältö ja sanavalinnat viittaavat selvästi ulkoministeri Holstiin – vrt. KA:n Vennolan arkistoluettelo).

41 Esimerkiksi Suomi ja Venäjältä eronneitten kansain liittokysymykset. – Helsingin Sanomat 24.7.1919, pääkirjoitus. Ruotsalaisen kansanpuolueen lehdistö perusteli kantaansa sillä, että Baltian maiden itsenäistä asemaa pidettiin epävarmana. Schauman 1959, s. 6; Finland och Estland. – Hufvudstadsbladetin 17.1.1919, pääkirjoitus; Utrikespolitiska reflexioner. – Åbo Underrättelser 17.1.1919, pääkirjoitus. Sen sijaan Maalaisliiton Maakansa antoi eräässä kirjoituksessaan ymmärtää, että ehdotus Suomen ja reunavaltioiden välisestä yhteistoiminnasta oli varteenotettava ajatus. Samalla lehdessä huomautettiin, että Skandinavian maiden mukaantuloa Suomen ja Baltian maiden väliseen yhteistoimintaan oli vältettävä. Tämä oli mahdollista vain, jos ajatus Suur-Suomesta toteutuisi. Muussa tapauksessa Suomi jäisi Maakansan mukaan yhteistoiminnassa Ruotsin kanssa "lapsipuolen asemaan". Schauman 1959, s. 6; Baltilainen liitto ja Suomi. – Maakansan 20.2.1919, pääkirjoitus .

42 Meierovicsin lausunto Latvian lehdistölle 25.7.1919, FO. 371/3611, Baltic States – political, PRO.

räiset suhteet Ukrainaan, Liettuaan ja Venäjään vaikeuttivat mahdollisen suomalais-puolalaisen liiton syntymistä.[43]

Helsingin Sanomien pääkirjoitus *Suomi ja Venäjältä eronneitten kansain liittokysymykset* oli sikäli mielenkiintoinen, että lehden oletettiin edustavan Holstin ulkopoliittista suuntausta. Mikäli asia oli näin, niin ulkoministeri tiedosti Itämeren neutralisoinnin edellyttävän Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamista ja Suomen turvallisuuden vaativan läheistä yhteistyötä ainakin Viron kanssa. Toisaalta liittoutuminen Itämeren maiden kanssa ei ollut mahdollista ilman näiden maiden kansainvälistä tunnustamista. Helsingin Sanomien välityksellä Holsti saattoi tuoda asian myös ententemaiden diplomaattien tietoon.

Lehdistön negatiiviset kannanotot Suomen mahdollisesta suuntautumisesta Baltiaan merkitsivät Holstin mielestä vaikeuksia Suomen turvallisuusintressien varmistamiselle. Yhteistyö Skandinavian kanssa näytti olevan mahdotonta ja toisaalta yleinen mielipide ei hyväksynyt varauksetta yhteistyötä Itämeren maiden kanssa. Näin ollen olikin todennäköistä, että saadakseen yleisen mielipiteen suosiolliseksi balttilaissuuntaukselle Holstin oli pyrittävä myötävaikuttamaan Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen sekä varmistettava tavoitteelleen ententevaltojen tuki. Muistio *Itämeren neutralisoinnista* lienee osaltaan palvellut tätä tarkoitusta. Latvian ulkoministerin antama tiedonanto hänen ja Holstin välisten keskustelujen sisällöstä lienee ollut niin voimakas yllätys Suomessa, että Suomen ulkoministeri katsoi parhaaksi antaa asiasta selvitykset valtioneuvostolle[44].

Holstin mielestä Itämeren neutralisointi[45] edellytti alueella uusia poliittisia järjestelyjä. Pietarin poliittista merkitystä oli vähennettävä muuttamalla jokin muu kaupunki Venäjän pääkaupungiksi, ja Viron sekä Latvian itsenäisyys oli vakiinnutettava.[46] Huomionarvoista Holstin arvioinneissa oli Viron ja Latvian itsenäisyyden kytkeminen Suomen turvallisuuden varmistamiseen. Ennen nimittämistään ulkoministeriksi Holsti oli tarkastellut Baltian itsenäisyyspyrkimyksiä lähinnä kansallisesta näkökulmasta: entisen tsaarin imperiumin vähemmistökansoilla oli kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen mukaan oikeus kansalliseen olemassaoloon ja valtion perustamiseen, kunhan tarvittavat edellytykset niille olisi luotu. Ilmeisesti Holsti katsoi nyt ainakin Viron ja Latvian olevan kypsiä valtion muodostamiseen: niillä oli oma maa-alueensa ja toisista valtioista riippumaton hallitus.

Ulkoministerinä Holstin oli etsittävä erilaisia vaihtoehtoja Suomen turvallisuuden varmistamiseksi. Periaatteidensa mukaisesti Holsti uskoi, etteivät sotavoimat voineet olla ensisijainen turvallisuuden tae, vaan diplomatian ja liittoutumien avulla oli ratkaistava kansainväliset ongelmat. Virolla, Latvialla, Liettualla,

---

43 Schauman 1959, s. 6; Suomi ja Venäjältä eronneitten kansain liittokysymykset. — Helsingin Sanomien 24.7.1919, pääkirjoitus.

44 Holstin PM. (päiväämätön) Valtioneuvostoa varten 1919, RHA 36, KA.

45 Holstin kanssa yhteneviä ajatuksia Suomen julistamisesta neutraaliksi alueeksi ja Itämeren neutralisoimiseksi oli esittänyt jo vuonna 1918 myös sosiaalidemokraattisen puolueen edustaja Reinhold Sventorzetski kirjassaan Tiede, Politiikka ja diplomatia. Suomen valtiollisesta kehityksestä. Valtiollisia päivänkysymyksiä VIII. Helsinki 1918, s. 36—40.

46 Holstin muistio Itämeren neutralisointi 28.7.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

Puolalla ja jopa Romanialla oli Holstin mielestä Suomen kanssa yhtäläiset intressit Venäjän suuntaan. Viron kansallinen tulevaisuus oli Holstin mielestä Suomelle ensiarvoisen tärkeä asia. Holsti kiteytti ajatuksensa reunavaltioiden merkityksestä Suomen turvallisuudelle seuraavasti:[47]

> "Puhumattakaan siis lainkaan siitä historiallisesta ja moraalisesta velvollisuudesta, joka Suomella on Viroa kohtaan, on Suomella täysi syy näinä aikoina entistä enemmän lähestyä Viroa ja sen kautta valmistautua tähän tuonempana mahdollisesti ilmenevään uuteen aseellisen yhteistoiminnan mahdollisuuteen. Varsinkin jos tämän yhteistoiminnan kautta lopullisesti turvattaisiin Viron itsenäisyys, oli tälläinen yhteistoiminta mitä tähdellisin. Jaksavatko Latvia ja Liettua säilyttää elinvoimansa ja samalla itsenäisyytensä toteutumisen mahdollisuudet, on toinen kysymys, mutta vaikkapa ne sortuisivatkin venäläis-saksalaisen taantumuksen jalkoihin, on varmaa, että niiden eteläpuolella tulee yhä Puolassa jatkumaan venäläis-vastainen politiikka, ja siihen kai yhtyy myös Romanian tarve turvata tulevaisuutensa ensi sijassa juuri suurvenäläiseltä vaaralta. Näitten maitten kanssa on Suomella joka tapauksessa yhteisenä tarve säilyttää vapautensa tulevan venäläisen ekspansioni -politiikan uutena nousukautena. Tältäkään kaukonäköisemmältä kannalta ei siis Viron tulevaisuus saata meille olla yhdentekevä. Sitä paitsi on muistettava, että Skandinavian taholla kiinnitetään meihin todellista huomiota vain siinä tapauksessa, että osoitamme voivamme etsiä orienteerausta toiseltakin taholta kuin nimenomaan Skandinavialaiselta."

Holstin mielestä Viron strateginen merkitys Suomelle oli huomattava ja verrattavissa Kauko-Karjalan asemaan, jossa kysymys oli paremman, helpommin puolustettavan rajan aikaansaamisesta Laatokan ja Vienanmeren välille. Holstin mielestä venäläinen sotilasvalta Suomenlahden eteläpuolella voisi olla Suomelle sitäkin vaarallisempi, jos Muurmannin rautatie jäisi venäläiseksi omaisuudeksi.[48] Holsti kuitenkin huomautti, ettei mikään ulkopolitiikka voi menestyä pelkällä hallituksen huolenpidolla ja eduskunnan kontrollilla. Yleisen mielipiteen oli tuettava ulkoministerin politiikkaa.[49]

Holsti halusi lehdistön tukevan hallituksen ulkopoliittista linjaa. Hänen tarkoituksenaan ei liene ollut rajoittaa lehdistön sananvapautta, mutta tärkeissä poliittisissa kysymyksissä ei saanut esiintyä liian avointa ristiriitaa eri ryhmittymien välillä. Kyseessä oli Suomen kansallinen etu valkoisten venäläisten suurvenäläisiä tavoitteita vastaan. Lehdistössä ei saanut harjoittaa tunnepolitiikkaa, vaan yleisen mielipiteen oli oltava hallituksen ulkopoliittisen suunnan takana.[50]

Holstin voimakas hyökkäys Suomen lehdistöä vastaan on liitettävä Suomessa vallinneeseen erimielisyyteen ulkopoliittisesta suuntauksesta. Holsti oli suuntautunut Isoon-Britanniaan, kun taas hänen arvostelijansa olivat entisiä monarkisteja ja saksalaissuuntautuneita poliitikkoja. Yhteistä heille oli pyrkimys varmistaa Suomen turvallisuus, mutta erimielisyys vallitsi siitä, kenen kanssa ja

---

47 Holstin muistio Itämeren neutralisointi 28.7.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

48 Pietiäinen 1992, s. 408. Tarkemmin Muurmannin strategisesta merkityksestä, muurmannin legioonasta ja suomalais-englantilaisten suhteiden problematiikasta Jukka Nevakivi, Muurmannin legioona. Helsinki 1970.

49 Holstin muistio Itämeren neutralisointi 28.7.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA. Tarkemmin Roiko-Jokela 1994 a, s. 151–152.

50 Holstin muistio Itämeren neutralisointi 28.7.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

millä ehdoilla tämä oli toteutettava.[51] Muistiollaan Holsti ilmeisesti haki pääministerin tukea ulkopolitiikalleen – ennen kaikkea suuntautumiselle Isoon-Britanniaan ja Baltian kansainvälisen aseman vakiinnuttamiselle. Tähän lienee vaikuttanut se, että samanaikaisesti entinen ulkoministeri Carl Enckell varoitti suuntautumisesta heikkoihin, sekasortoisiin ja hänen mielestään venäläistyneisiinkin reunavaltioihin.[52]

Holstin muistio *Itämeren neutralisoimisesta* oli selvitys sekä pääministerille että valtioneuvostolle Suomen ulkopoliittisen linjan suunnasta. Ulkoministeri perusteli selkeästi, miten tärkeää Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen ja Itämeren neutralisointi olivat Suomen tulevaisuuden kannalta. Toisaalta Holsti ei voinut ajatella avointa yhteistyötä Viron, Latvian ja Liettuan kanssa ennen kuin ententemaat olisivat solmineet diplomaattiset suhteet uusiin kansallisvaltioihin ja tunnustaneet ne de jure. Iso-Britannia oli tässä suhteessa keskeisessä asemassa. Holstin pettymykseksi Foreign Office oli muuttanut suhtautumistaan Baltian-kysymykseen. Se halusi nyt sitoa Baltian tulevaisuuden Venäjän kokonaiskysymykseen.

1.3 Reunavaltiosuuntaus vai Fennoskandian liitto

Baltian epäselvä kansainvälinen asema heijastui Suomessa epävarmuutena ulkopoliittisesta suunnasta. Ulkoministeriössä pohdittiin niitä vaaroja, joita Saksan mahdollinen lähentyminen Venäjään toisi Suomelle. Näkemykset olivat ristiriitaisia. Erimielisyys vallitsi siitä, keiden kanssa Suomen kannatti olla läheisessä yhteistyössä. Suomen Berliinin-lähettiläs Juho Jännes korosti Holstille Fennoskandian liiton merkitystä, kun taas Herman Gummerus, joka oli saanut 25. heinäkuuta väliaikaisesti oikeuden esitellä valtioneuvoston istunnossa Itä-Euroopan ja Venäjästä eronneiden valtioiden asioita, näki yhteistyön reunavaltioiden kanssa välttämättömyydeksi.[53] Gummeruksen ja Jänneksen mielipiteiden yksityiskohtaisempi tarkastelu osoittaa, kuinka ristiriitaisissa oloissa Holstin oli ratkaistava Suomen ulkopoliittinen suuntautuminen.

Gummerus perusteli näkemystään kansainvälisen politiikan näkökulmasta. Hänen mielestään oli silmiinpistävää, että Länsi-Euroopan ja Yhdysvaltojen suhtautuminen Venäjään oli vähitellen muuttunut. Virallisesti hallitukset vielä vastustivat jyrkästi Venäjän neuvostovaltaa, mutta käytännössä epäluulo bolševistista Venäjää kohtaan väheni. Gummeruksen mielestä sovinnollisen suunnan taustalla saattoi vaikuttaa pelko Saksan pyrkimyksistä lähentyä Neuvosto-

---

51 Tarkemmin Holstin ja hänen vastustajiensa välisistä erimielisyyksistä Suomen ulkopoliittisesta suunnasta Enckell 1956 II, s. 234–240; Paasivirta 1961, s. 63; Impola 1962, s. 68, 78–79; Holsti K. J. 1963, s. 42; Jägerskiöld 1969, s. 143.

52 Pietiäinen 1992, s. 408.

53 Jänneksen raportti Berliinistä 31.7.1919, 5 C 5, UM; Herman Gummeruksen muistio 8.8.1919 "Mietteitä Venäjän puolelta uhkaavan vaaran torjumiseksi", Herman Gummeruksen kokoelma 56, KA. Gummeruksen nimitys väliaikaiseksi asioiden esittelijäksi. Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 25.7.1919, UM.

Venäjää: Saksa saattaisi onnistua hankkimaan itselleen taloudellisia etuja Venäjältä.[54]

Skandinavian mailta ei Gummerus uskonut olevan odotettavissa suurta apua Suomelle, koska ei ollut todennäköistä, että Venäjä uhkaisi niitä. Sen sijaan Ruotsille Venäjän valtakunnan uusi nousu merkitsisi jopa mahdollisia taloudellisia etuja. Gummerus näytti olevan Holstin kanssa samaa mieltä skandinaavisen suuntauksen epärealistisuudesta. Yhteisiä etuja ei näyttänyt olevan riittävästi.[55]

Myös Pietarin-kysymyksestä ulkoministeri ja esittelijä olivat samaa mieltä. Gummeruksen mielestä Suomen oli ehdottomasti vältettävä hyökkäystä Pietariin, koska operaation onnistuminen edellytti valkoisten venäläisten menestymistä. Tämä ei ollut hänen mielestään varmaa, ja toisaalta oli todennäköistä, että heti voittonsa jälkeen valkoiset venäläiset tulisivat ajamaan imperialistista politiikkaa. He hävittäisivät ensimmäiseksi Viron itsenäisyyden ja vaatisivat Suomelta sen itsenäisyyttä rajoittavia takeita. Suomi ei myöskään voinut luottaa Saksaan, sillä sen etu vaati ehdottomasti Venäjän nousua jälleen suurvallaksi. Saksan pahin vihollinen oli Puolan uusi valtakunta, ja Saksassa tiedettiin sangen hyvin, että Venäjä oli ainoa valtio, joka saattoi tulla kysymykseen vastapainona Puolan vallanhimolle. Gummeruksen arvioiden mukaan Saksa tulisi voimiensa mukaan edistämään uuden Venäjän imperialistisia tavoitteita sekä pyrkimään sen liittolaiseksi riippumatta Venäjän lopullisesta hallitusmuodosta. Saksa oli valmis uhraamaan reunavaltioiden kuten myös Suomen etuja Venäjän hyväksi. Arvioidensa perusteella Gummerus esitti oman näkemyksensä Suomen ulkopolitiikan suunnasta: reunavaltiot olivat Suomen luonnollisimmat liittolaiset.[56]

Gummeruksen mietintö *Mietteitä Venäjän puolelta uhkaavan vaaran torjumiseksi* osoitti hänen olevan Holstin kanssa samaa mieltä Suomen ulkopoliittisesta suunnasta. Toisaalta Gummerus suositteli diplomaattisuhteiden luomista etukäteen Suomen ja entisen Venäjän keisarikunnan alusmaiden välille. Tämä ei kuitenkaan ollut Holstin mukaan mahdollista ennen kuin ententemaat olisivat tunnustaneet nämä maat de jure.

Suomen Berliinin-lähettiläs Juho Jännes oli varovaisempi arvioissaan Saksan ja Venäjän mahdollisesta lähentymisestä. Jännes raportoi asiasta Holstille heinäkuun lopulla 1919. Hänen mukaansa lehdissä ollut uutinen, että Weimarissa paraikaa käytäisiin neuvotteluja Leninin hallituksen edustajien kanssa, näytti olevan ennenaikainen. Spekulaatiot oli kumonnut virallisesti Saksan ulkoministeriön Pohjoismaiden esittelijä salaneuvos Trautmann. Jännes jatkoi, että paikallisessa lehdistössä viitattiin siihen, että Saksa ei ollut tehnyt asiassa aloitetta, vaan Venäjä etsi kaikin tavoin itselleen liittolaisia. Toisaalta lähettiläs Jännes huomautti, että Saksassa luottamus Neuvosto-Venäjän elinvoimaan kasvoi ja monella taholla uskottiin tulevaisuuden Venäjän voivan syntyä Neuvosto-Venäjästä orgaanisen kehityksen kautta. Jännes huomautti Holstille, että Saksassa näytti

---

54 Herman Gummeruksen muistio 8.8.1919 "Mietteitä Venäjän puolelta uhkaavan vaaran torjumiseksi", Herman Gummeruksen kokoelma 56, KA.

55 Herman Gummeruksen muistio 8.8.1919 "Mietteitä Venäjän puolelta uhkaavan vaaran torjumiseksi", Herman Gummeruksen kokoelma 56, KA.

56 Herman Gummeruksen muistio 8.8.1919 "Mietteitä Venäjän puolelta uhkaavan vaaran torjumiseksi", Herman Gummeruksen kokoelma 56, KA. Tarkemmin Gummeruksen muistiosta Roiko-Jokela 1994 a, s. 154–156.

olevan haluja solmia suhteet Neuvosto-Venäjään, mutta niistä tuskin tulisi yksityiskohtaisia suurpoliittisia sopimuksia. Jänneksen mielestä Saksan ja Neuvosto-Venäjän suhteet muodostuisivat taloudellisten sopimusten kautta. Käsityksensä Berliinin-lähettiläs perusti siihen, että Saksalle olisi äärimmäisen epäviisasta ryhtyä mihinkään suurpoliittisiin — siis myös Suomea koskeviin — sopimuksiin voimiltaan niin epämääräisten poliittisten voimien kanssa kuin olivat nykyinen Venäjän neuvostohallitus tai valkoiset venäläiset.[57]

Jänneksen mielestä Suomelle jäi näin runsaasti aikaa miettiä, miten olisi reagoitava mahdolliseen venäläis-saksalaiseen sopimukseen. Ratkaisuvaihtoehdoissaan hän poikkesi oleellisesti Gummeruksen esittämästä reunavaltiosuuntauksesta. Jännes arvioi Kansainliitossa syntyvän valtioryhmittymiä, jotka tulisivat valvomaan tärkeitä poliittisia etujaan. Suomen olisi ehdottomasti liittouduttava jonkin suuren yksikön kanssa, koska muutoin se ei kykenisi puolustamaan etujaan Venäjää vastaan.[58]

Jännes painotti Suomen liittymistä osaksi *Fennoskandian kansain puoluetta*. Saksalle olisi tulevaisuudessa niin tärkeää säilyttää hyvät välit tähän puolueeseen, että se tuskin voisi tehdä *venäläis-slaavilaisen* puolueen kanssa sellaista kompromissia, jossa tärkeitä osia Suomen itsenäisyydestä ja sen muista oikeuksista uhrattaisiin.[59] Holstille Jänneksen viittaus Kansainliittoon oli ongelmallinen. Hänen mielestään Suomen oli valittava maailmanjärjestössä oma ryhmittymänsä, mutta olisiko se Skandinavian maat vai Itämeren valtiot, oli vielä epäselvää. Kantansa Holsti ilmaisi elokuun lopussa erittäin salaiseksi merkityssä muistiossaan *Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista*.[60]

Holstille lähettiläiden erilaiset ja perustellut mielipiteet aiheuttivat ongelmia. Hänen ulkopoliittisen linjansa perusteiden mukaista oli Suomen turvallisuuden varmistaminen Venäjää vastaan, minkä pahimpana riskinä oli Saksan ja Venäjän mahdollinen lähentyminen. Ongelmia lisäsi vielä se, että ulkoministeriössä liikkui huhuja vapaaherra Hellmuth Lucius von Ballhausenin nimittämisestä Saksan suurlähettiläälksi Pariisiin. Ulkoministeri Holsti oli tästä erityisen huolestunut, koska Suomen Berliinin-lähettilään Jänneksen mukaan von Ballhausen tarkasteli Itämeren-kysymystä venäläisestä näkökulmasta. Hän inhosi balttilaisia ja suomalaisia poliitikkoja sekä näiden kansallisia pyrkimyksiä. Saksan ulkoministeriötä hän varoitti alituisesti ryhtymästä mihinkään yhteistyöhön näiden kanssa.[61] Saksan ja Venäjän uhan vuoksi Holstin oli pohdittava, keiden kanssa Suomen oli liittouduttava ja mikä oli asevoimien merkitys turvallisuuden varmistamisessa. Nämä olivat kysymyksiä, jotka Holstin oli tehtävä Suomen hallitukselle selväksi.[62]

---

57 Jänneksen raportti Berliinistä 31.7.1919, 5 C 5, UM.

58 Jänneksen raportti Berliinistä 31.7.1919, 5 C 5, UM.

59 Jänneksen raportti Berliinistä 31.7.1919, 5 C 5, UM. Tarkemmin raportin sisällöstä Roiko-Jokela 1994 a, s. 157–159.

60 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

61 Jänneksen raportti Berliinistä 1.8.1919, 5 C 5, UM.

62 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

1.4 Kysymys Viron de jure -tunnustamisesta

Kysymykset Viron de jure -tunnustamisesta, Itämeren neutralisoimisesta ja Suomen ulkopoliittisesta suuntautumisesta liittyivät kansainvälispoliittisesti tarkasteltuina läheisesti toisiinsa. Holstin ja myös balttilaisten diplomaattien oli otettava huomioon Ison-Britannian poliittiset tavoitteet Itämeren alueella, vaikka Ison-Britannian hallitus oli jälleen kerran lykännyt kiusallisen kysymyksen Baltian maiden de jure -tunnustuksesta tulevaisuuteen. Asiaa lykättiin edelleen heinäkuussa 1919. Tällä kertaa syynä olivat muutokset Venäjän sisällissodassa: valkoisten voitto ei enää ollutkaan varma.[63]

Lontoossa olleet Viron, Latvian, Liettuan ja Ukrainan edustajat laativat heinäkuun lopulla Ison-Britannian parlamentin alahuoneen edustajille muistion, jossa he päättäväisesti korostivat maidensa kansainvälisen tunnustuksen merkitystä Itä-Euroopan jälleenrakentamiselle. Autonomiaan uuden Venäjän yhteydessä ei suostuttaisi, vaikka Baltian maiden edustajat ilmaisivatkin halunsa elää ystävällisissä suhteissa Venäjän kansan kanssa. Kansallisuudet olivat taistelleet itsenäisyytensä puolesta, joten niillä oli oikeus elää demokraattisina valtioina ilman Venäjän holhousta. Holstin tavoin Baltian maiden edustajat korostivat itsenäisen Viron, Latvian ja Liettuan muodostavan turvallisen esteen bolševismin leviämiselle länteen sekä vaikeuttavan mahdollisen venäläis-saksalaisen liittouman syntymistä.[64]

Holsti ja Baltian maiden edustajat näyttivät perustelevan Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamista yhtäläisin perustein. Holsti pyrki ajamaan Suomessa yhteistyötä Viron kanssa, mutta se edellytti Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttamista. Ilman virallisia diplomaattisuhteita ei voitu ajatella yhteistoimintaa Venäjän uhkaa vastaan. Holsti esitteli valtioneuvostolle Viron itsenäisyyden tunnustamista koskevan kysymyksen 8. elokuuta 1919. Viron edustaja tohtori Oskar Kallas (1886–1946; Viron diplomaattiedustaja Helsingissä 1918–1920, Helsingin-lähettiläs 1920–1922) oli kääntynyt jo 18. helmikuuta ulkoministeriön puoleen kirjelmällä, jossa pyydettiin Suomea tunnustamaan Viron itsenäisyys. Asia oli alustavasti esillä valtioneuvoston yksityisessä istunnossa, jossa hyväksyttiin Holstin ehdotus, että ennen kuin Suomen puolelta voitaisiin asiassa tehdä lopullinen päätös, oli ensin tiedusteltava Pariisin rauhan-

---

63 Tarkemmin Hovi O. 1980, s. 154–155; Hyytiä 1986, s. 109. Ison-Britannian politiikka ei luonnollisestikaan tyydyttänyt Baltian maita, vaan niiden edustajat vaativat Ison-Britannian hallitukselta välitöntä de jure -tunnustusta. Perusteluina mainittiin, että Baltian maiden itsenäisyyden tunnustaminen oli kansojen itsemääräämisoikeuden mukaista. Lisäksi vedottiin siihen, että Baltian maat olivat osoittaneet olevansa itsenäisyytensä arvoisia taistellessaan bolševistisen Venäjän ja Saksan yliherruuspyrkimyksiä vastaan. – Muistiinpanoja Pariisissa käydystä keskustelusta Balfourin, Poskan ja Piipin kesken 12.6.1919, DBFP III, s. 377–378, dok. 259. Painostuksen syynä oli ilmeisesti Baltian maiden tietoisuus Venäjän valkoisten kenraalien haluttomuudesta tunnustaa maiden itsenäisyys. Isolle-Britanniallekaan tämä ei ollut tuntematon ongelma, mutta tästä huolimatta se uskoi neuvotteluratkaisun mahdollisuuteen. – H. A. L. Fisherin päiväkirjamerkintä 12.11.1919, Gilbert 1977, s. 953. Toisaalta esimerkiksi E. H. Carr kiinnitti huomiota Neuvosto-Venäjän voimakkaaseen vaikutukseen Baltiassa. – E. H. Carrin kirje Rudolf Holstille 7.7.1919, RHA 2, KA.

64 ERA, Fond 1582, Nim. 1, Sü. 10, Leht. 5, Kopio Baltian maiden edustajien muistiosta 29.7.1919.

konferenssiin osallistuvien suurvaltojen kantaa. Holsti oli lähettänyt asianomaisen kyselyn Suomen tärkeimpiin lähetystöihin.[65]

Suomen Pariisin-lähetystön ranskalaisilta saama vastaus tiedusteluun oli virolaisten kannalta tyly. Ranskalaiset selittivät, että valkoisten venäläisten kenraali Koltšakille 26. toukokuuta lähetetty kirje sitoi Korkeinta neuvostoa kaikissa Venäjää koskevissa asioissa. Virolla katsottiin lisäksi olevan huonot neuvonantajat Pariisissa. Ranskan mielestä Viro ei koskaan tulisi saamaan enempää kuin autonomian. Myös Foreign Office asettui Suomen Lontoon-lähettilään Ossian Donnerin mukaan varovaiselle kannalle. Ison-Britannian hallitus ei katsonut voivansa neuvoa Suomen hallitusta, miten sen olisi meneteltävä. Italian asiainhoitaja Emmanuele Grazzi puolestaan selvitti yksiselitteisesti Holstille, ettei Italia tule ainakaan lähiaikoina tunnustamaan Viron itsenäisyyttä de jure. Washingtonista lähettiläs A. H. Saastamoinen puolestaan sähkötti 29. heinäkuuta ulkoministeri Holstille, että hänelle oli yksityisesti ilmoitettu, ettei Yhdysvallat toistaiseksi tunnusta Viron itsenäisyyttä. Ainoastaan, jos bolševikkivaarasta tulee pitkäaikainen voidaan tunnustusta harkita.[66]

Suomen Washingtonin-lähettiläs Saastamoinen epäili myös henkilökohtaisesti Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden mahdollisuuksia ja Yhdysvaltojen Baltian maiden tunnustamista. Helsingin Sanomien toimitukselle tarkoitetussa 25. elokuuta 1919 päivätyssä kirjeessä, jota hän ei kuitenkaan lähettänyt, Saastamoinen kirjoitti Yhdysvaltojen hallituksen ja liittolaisten olevan valmiita tunnustamaan Koltšakin hallituksen. Yhdysvalloissa ei viitattu sanallakaan Baltian maiden itsenäisyyteen. Saastamoisen mielestä tämä oli selvä osoitus siitä, ettei sitä haluttu myöntää.[67] Vielä pidemmälle Saastamoinen meni kannanotoissaan Kööpenhaminan-lähetystösihteerille Harri Holmalle (lähetystösihteeri 1919—1920) osoitetussa yksityiskirjeessä. Siinä hän ei ainoastaan ilmoittanut Yhdysvaltojen kantaa Baltian-kysymykseen, vaan arvosteli voimakkaasti hallituksen ulkopoliittista suuntausta, mikä personoitui ulkoministeri Holstiin:[68]

> "En kiinnitä Viroon kovinkaan suuria toiveita. Virossa on pentutauti vielä syvemmällä kuin meissä. Hallitus pyysi minua tiedustelemaan miten täällä suhtaudutaan jos Suomi tunnustaa Viron. Tiesin vastauksen, mutta siitä huolimatta tiedustelin: "Kysymystä Viron itsenäisyydestä ei täällä ole vielä tultu ajatelleeksi." Soisin Virolle itsenäisyyden, mutta pidän sitä mahdottomuutena: Se ei sovellu nousevan Venäjän ja Saksan suunnitelmiin. Vironkin itsenäisyys olisi paljon varmemmalla pohjalla, jos meillä Suomessa olisi luja, päämääristään tietoinen ja elävöittävästi isänmaallinen hallitus, mutta sitä meillä ei ole..."

Saastamoisen raportit kuvasivat Yhdysvaltojen ulkoministeri Robert Lansingin mielipiteitä, mutta taustalla on selvästi havaittavissa myös sisäpoliittiset toisaalta entisten monarkistien ja tasavaltalaisten, toisaalta saksalaismielisten ja

---

65 Zetterberg 1977, s. 265—267; Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 25.7; 8.8.1919, UM; Castrénin muistiinpanot 23.7.1919, Castrénin kokoelma kansio 7, KA. Katso myös Ulkoasiainvaliokunnan kokous 12.10.1921, Ulkoasiainvaliokunnan ptk:t, EK.

66 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 8.8.1919, UM; Zetterberg 1977, s. 266, 269.

67 A. H. Saastamoinen yksityisesti Helsingin Sanomien toimitukselle 25.8.1919 (ei lähetetty), A. H. Saastamoisen kokoelma 22, KA.

68 A. H. Saastamoinen Washingtonista Harri Holmalle 31.8.1919, A. H. Saastamoisen kokoelma 22, KA.

ententesuuntausta kannattavien ryhmien väliset valtataistelut. Saastamoinen on myöhemmin selittänyt, ettei hän voinut hyväksyä Suomen ulkopoliittista suuntautumista Baltiaan. Lisäksi hän harkitsi eroamista lähettilään virasta presidentin vaalien aikana heinäkuussa 1919, koska hänen oli äärettömän vaikea voittaa sitä vastenmielisyyden tunnetta, jota hän tunsi uuden suunnan miehiä kohtaan.[69]

Tasavaltalaisen anglofiilin Holstin ja Saastamoisen välillä oli voimakkaita henkilökohtaisia jännitteitä.[70] Tämä ei helpottanut Holstin mahdollisuuksia ajaa reunavaltioiden yhteistyötä. Saastamoisen ohella useat lähettiläät tekivät runsaasti työtä osoittaakseen Suomen ulkoministeriölle, etteivät suurvallat pitäneet esimerkiksi Viron itsenäisyyden tunnustamista de jure mahdollisena.

Holsti oli kuitenkin myös henkilökohtaisesti yhteydessä suurvaltojen edustajiin. Tässä yhteydessä he ilmoittivat suhtautuvansa myönteisesti Suomen aloitteisiin Viron kansallisessa kysymyksessä. Kenraali Sir Hubert Gough vastasi Holstin tiedusteluihin 6. elokuuta seuraavasti:[71] "Hänen Majesteettinsa Hallitus katselee yhä edelleen suosiollisesti jokaista aloitetta ja toimenpidettä, joiden tarkoituksena on aikaansaada hyvää yhteisymmärrystä eri balttilaisvaltioiden välillä." Kenraali Goughin lausunnossa on kuitenkin huomioitava se, että Ison-Britannian Baltiassa olevat virkamiehet olivat suhtautuneet aiemmin ja siis todennäköisesti tälläkin kertaa virolaisten itsenäisyyspyrkimyksiin suopeammin kuin maan ulkopolitiikan varsinaiset johtajat.[72]

Ranskan Helsingin-lähettiläs varakreivi de Faramond puolestaan kertoi Holstille, että Sir Hubert Gough'in kirje edusti myös Ranskan nykyistä kantaa Suomen ja Viron välisissä suhteissa. Holsti tulkitsi Sir Gough'in kirjeen, että se oli kehotus entistä täydellisempien diplomaattisten suhteiden solmimiseen Suomen ja Viron välillä. Samanaikaisesti Holsti sai myös E. H. Carrilta kirjeen, jossa todettiin Ison-Britannian kannattavan täydellisesti Baltian konfederaation muodostamista. Suomi, Viro ja Latvia näyttivät tarjoavan hyvän ytimen valtioliitolle.[73] Englantilaisten myönteisen kannanoton jälkeen Holstista olikin luonnollista, että Suomi ensimmäisenä ottaisi ratkaisevan askeleen täyden tunnustamisen antamiseksi Viron itsenäisyydelle. Hän joutui ottamaan asian esille valtioneuvostossa ennen kuin oli ehtinyt virallisesti esitellä ulkopoliittisen ohjelmansa. Holsti totesi valtioneuvostolle, että[74]

> "moraalisesti sellainen toimenpide olisi epäilemättä omansa vaikuttamaan mitä edullisimmin Viron kansaan sen nykyisissä monissa vaikeuksissa. Mutta toisaalta ei ole salattavissa, että sen pitemmälle ei de jure tunnustuksemme tällä hetkellä voisi auttaa Viroa. Lainojen saannissa, kauppasuhteiden solmiamisessa y.m. sellaisissa kysymyksissä ei Suomen täysi tunnustus yksinään kykenisi helpottamaan Viron kansainvälistä asemaa."

---

69 A. H. Saastamoisen päiväkirjamerkintä 7.6.1920–1.3.1927, 3.11.1921 Kuopio, s. 16–18, A. H. Saastamoisen kokoelma 33, KA.

70 Esimerkiksi Holstin ja Saastamoisen väleistä. Holsti Pariisista Eero Erkolle 10.3.1919, RHA 1, KA.

71 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 8.8.1919, UM.

72 Hinkkanen 1977, s. 127.

73 Zetterberg 1977, s. 269; Carr Holstille 7.8.1919, RHA 2, KA.

74 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 8.8.1919, UM.

Puheessaan Holsti tähdensi, että Viron olisi saatava myös kansainvälinen tunnustus valtiolliselle olemassaololleen. Toisaalta Holsti arvioi, että suurvaltojen pidättyväisyys ja ainakin osittainen epäily Viron itsenäisyyden täyden toteutumisen suhteen asettaa Suomen diplomatialle melkoisia vaatimuksia. Oman arvonsa ylläpitämiseksi Suomi ei saanut Holstin mielestä ryhtyä käyttämään sille vast'ikään annettua kansainvälistä asemaa hyväkseen tunnustamalla Viro de jure huomioon ottamatta suurvaltojen ja Suomea vanhempien itsenäisten valtioiden politiikkaa.[75] Holstin ehdotuksen taustalla heijastui selkeästi kansainvälisen oikeuden professori Rafael Erichin laatima laaja ja yksityiskohtainen lausunto Viron de jure -tunnustamisesta. Erichin lausunnossa painotettiin täsmälleen samoja asioita kuin Holstin valtioneuvostolle esittämässä puheessa: Suomen tuli tunnustaa Viro vasta yhdessä muiden valtioiden kanssa.[76]

Valtioneuvoston istunnossa sosiaaliministeri Santeri Alkio (sosiaaliministeri 1919—1920) otti Holstin esittelyn yhteydessä selkeän kannan Viron itsenäisyyden puolesta. Hän katsoi sekä Suomen että Viron etujen mukaista olevan, että Suomi tunnustaisi Viron de jure, vaikka muut valtiot eivät sitä vielä olleet tehneet. Alkion mielestä läheinen heimolaissuhde Suomen ja Viron kansojen kesken sekä tekisi tunnustamisen täysin ymmärrettäväksi että puoltaisi Suomen menettelyä muiden valtioiden silmissä. Viron riippumaton itsenäisyys oli Alkion käsityksen mukaan Suomenkin itsenäisyyden edellytys: jos Viro ei saavuta riippumattomuutta, saattaisi Suomenkin asema joutua vaaraan. Alkio päätti puheenvuoronsa lauseeseen, joka tuki Holstin toimintaa Viron kansainvälisen de jure -tunnustamisen hyväksi: Suomen oli tunnustettava Viron itsenäisyys de jure ja kehotettava suurvaltoja tekemään samoin. Suomen ja Viron yhteisten etujen kannalta ministeri piti tällaista menettelyä erittäin tärkeänä.[77]

Ministereiden J. H. Vennolan ja Mikael Soinisen (1860—1924; opetusministeri 1919—1920) yhdyttyä Holstin ja Alkion esittämiin mielipiteisiin Viron de jure -tunnustamisesta päätti presidentti Ståhlberg valtuuttaa ulkoministeri Holstin ilmoittamaan Viron hallitukselle Suomen virallisen kannan de jure -tunnuksen suhteen: Suomen hallitus lähettää diplomaattiedustajan Viroon ja vastaanottaa Viron edustajan Suomeen sekä ilmoittaa olevansa valmis tekemään Viron tasavallan kanssa tarpeellisia valtiollisia sopimuksia. Näillä toimenpiteillä Suomi osoitti kohtelevansa Viroa riippumattomana, täysivaltaisena valtiona. Viron tasavallan de facto -tunnustaminen Suomen osalta merkitsi käytännössä samaa kuin tunnustaminen de jure. Holstin mielipiteet huomioonottaen valtioneuvosto kuitenkin päätti, että Suomi tulee myöntämään varsinaisen de jure -tunnustuksen vasta, kun olosuhteet ja toisten valtioiden suhtautuminen Viroon tekevät sen mahdolliseksi. Valtioneuvosto valtuutti Holstin vakuuttamaan Viron hallitukselle Suomen kansan mitä lämpimimmällä myötätunnolla seuraavan Viron veljeskansan urhoollista taistelua kansallisen ja valtiollisen vapautensa puolesta. Valtioneuvosto päätyi retoriseen huomautukseen: "Suomen Hallitus on vastedeskin tekevä voitavansa edistääkseen Viron kansainvälisen aseman ja riippumatto-

75 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 8.8.1919, UM.

76 Zetterberg 1977, s. 266; Erichin muistio, 12 L Viro, UM.

77 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 8.8.1919, UM.

muuden täydellistä vakaannuttamista kansojen itsemääräämisoikeuden mukaisesti."[78]

Valtioneuvostossa käydyn keskustelun tulos Suomen Viron de jure -tunnustamisesta antoi Holstille mahdollisuuden virallisesti toimia Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta: Vennolan hallituksen ohjelmajulistuksessa oli korostettu ystävällisiä suhteita naapurimaihin. Hallitus suhtautui myötätuntoisesti Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiin ja korosti, että heimoveljien oli saatava itse määrätä kohtalostaan ja suhteistaan Suomeen.[79]

Ulkoministeri Holsti sai valtioneuvoston tuen pyrkiessään edistämään Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttamista. Huomionarvoista Baltian maiden tunnustamiskysymyksessä on, että asia oli nyt ensimmäistä kertaa virallisesti esillä valtioneuvostossa.[80] Oliko kyseessä Suomen turvallisuuden varmistaminen vai kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttaminen, ei ole täysin selvää. Todennäköisesti valtioneuvoston jäsenet pyrkivät heikentämään Venäjää tukemalla sen reuna-alueiden itsenäisyyspyrkimyksiä, mutta toisaalta muistettaessa Holstin ajatukset ja käsitykset kansasta, kansallisuudesta, valtiosta ja yleensä imperialismin ja militarismin vastustamisesta voidaan olettaa hänen tunteneen aitoa sympatiaa virolaisten kansallisia pyrkimyksiä kohtaan. Joka tapauksessa käytännön reaalipolitiikka näytti sanelevan Holstin ulkopoliittisen linjan perusteet. Hänen oli esitettävä omat selkeät ajatuksensa Suomen ulkopolitiikan mahdollisuuksista.

1.5 Muistio Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista

Elokuun lopulla 1919 Holsti laati muistion *Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista*, jossa hän määritteli tulevat toimintastrategiansa. Syynä muistion laatimiseen olivat todennäköisesti lähettiläiden ristiriitaiset toiveet Suomen ulkopoliittisesta suuntauksesta, pelko venäläis-saksalaisesta yhteistyöstä ja Holstin tarve perustella balttilaista suuntausta. Muistiinpanojen tiivistelmän hän esitti hallituksen ulkoasiainvaliokunnassa. Muistionsa alussa Holsti totesi, että itsenäisellä maalla oli itsenäisyytensä turvaamiseksi ja muiden ulkopoliittisten etujensa valvomiseksi käytettävissään kaksi puolustusvälinettä: ensisijaisesti ulkoasiainministeriö ja sen alainen ulkopoliittinen edustus ja toissijaisesti sotalaitos sellaisen ratkaisun varalta, missä tavallinen rauhallinen diplomaattinen menettely ei enää olisi riittävän tehokasta. Holstin mielestä hallitus määräsi maan ulkopolitiikan pääsuunnan ulkoministeriön hankkimien tietojen ja tekemien suunnitelmien pohjalta. Yleisesikunta puolestaan laati ja hankki tietoja hyökkäys- ja puolustussuunnitelmista. Sotilasasiamiehet lähettivät Holstille tietoja myös raja-alueiden tilanteesta. Heidän raporttinsa käsittelivät muun muassa sotilaallista tilannetta Neuvosto-Venäjällä ja Baltian maissa sekä arvioita Itäme-

78 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 8.8.1919, UM; Ulkoministeriön poliittinen yleiskatsaus 14.–16.8., salainen, 5 C 1, UM; ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 105, Leht. 3–5, Holstin ilmoitukset de facto -tunnustuksesta 8.8.1919. Katso myös Pietiäinen 1992, s. 408.

79 Pietiäinen 1992, s. 402.

80 Turtola 1984, s. 18.

ren alueen geopoliittisesta merkityksestä. Sotilasasiamiesten raporteilla ei kuitenkaan liene ollut suurta merkitystä Holstin ulkopoliittisen linjan muotoutumiselle, koska hän arvosti enemmän diplomaattien neuvoja ja keinoja konfliktien välttämiseksi kuin sotilaiden toimenpiteitä. Ulkopuolinen uhka oli Holstin mielestä torjuttava liittoutumien avulla – ei sotilaallisin voimakeinoin.[81] Ulkoministeri edusti tyypillistä liberaalia ja edistysmielistä ajattelua: turvallisuuspolitiikan pääpaino oli rauhanomaisen kehityksen ja luottamuksellisten suhteiden luomisessa valtioiden välille.[82]

Holsti kuitenkin totesi, ettei Suomen ulkopoliittisia suuntaviivoja ollut vielä määritelty, vaan kaikki mahdollisuudet olivat avoinna: täydellinen liittoutuminen toisten sopivien maiden kanssa suurta naapuria vastaan, liitto- tai ystävyyssuhteisiin tähtäävien sopimusten aikaansaaminen tai täydellinen lähentyminen suureen naapuriin. Suomella ei ollut ainoankaan valtion kanssa mitään jo solmittua liittoa olemassa, eikä myöskään Holstin mielestä tällä hetkellä ollut mahdollista ajatella lähentymistä Venäjään. Lisäksi Holsti muistutti, että Suomen itsenäisyyden pahin uhka oli Venäjä.[83]

Kansainliittoidealisminsa paljastaen Holsti piti Suomen ulkopoliittisten kysymysten sopivimpana ratkaisuna sitä tosiasiaa, että Kansainliiton piirissä syntyisi osittain käytännöllisestä järjestäytymisestä, osittain yhteisistä poliittisista ja taloudellisista eduista aiheutuvia ryhmittymiä eri valtioiden välillä. Suomi ja Skandinavian maat saisivat Kansainliitossa ainakin eräissä tapauksissa yhteisen edustusoikeuden. Toisaalta oli todennäköistä, että esimerkiksi kaikki Mustanmeren ja Itämeren välille syntyneet uudet valtiot sekä Romania esiintyisivät omien etujensa vuoksi Kansainliitossa läheisessä keskinäisessä vuorovaikutuksessa. Nämä näkökohdat tarjosivat Holstin mielestä Suomen ulkopoliittisille suuntausvaihtoehdoille mahdollisuuden kompromissiin. Suomen oli pyrittävä lähestymään toisaalta Skandinavian maita, toisaalta niitä uusia valtioita, jotka sen kanssa muodostivat oman puskurisysteeminsä Jäämereltä Itämeren kautta Mustallemerelle.[84]

Suomen maantieteellinen asema tarjosi Holstin mielestä erinomaisen tilaisuuden vaikuttaa Skandinavian maiden poliittiseen suuntautumiseen: "Jos Suomi lähestyy Venäjätä suuremmassa määrin kuin hyvät naapuruussuhteet ja yhteiset edut ahtaammasti otettuina välttämättömästi vaativat, voittaa todennäköisesti Ruotsissa uudelleen alaa se käsitys, että maan on koetettava lähestyä Saksaa, jotta sen kautta tulisi torjutuksi venäläis-suomalainen 'vaara'." Holstin mukaan Tanskan ja Norjan etujen mukaista olisi lujien suhteiden säilyttäminen ententevaltojen kanssa. Hyväksyessään venäläisen suuntauksen voisi Suomi vaikuttaa varsin haitallisesti Skandinavian maiden keskinäisiin väleihin. Sen sijaan Holsti arvioi, että lähestyessään Skandinavian maita voisi Suomi vaikuttaa mitä

---

81 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA; Schauman 1959, s. 1; Kronlund 1990, s. 108.

82 Vertaa Kunttu 1980, s. 159–162.

83 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

84 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

Itämereltä Mustallemerelle ulottuvaa ns. diagonaaliliittoa perusteltiin sillä, että siten muodostuisi Venäjän ja Saksan välille puskurivyöhyke. Liiton päähahmottelija oli Latvian ulkoministeri Zigfrids Meierovics. Ulkoministeri Holsti työskenteli Suomessa määrätietoisesti diagonaaliliiton muodostamiseksi. Suomalaiset toivoivat liittoon myös Tšekkoslovakiaa. Diagonaaliliitto kariutui ennen kaikkea maiden erilaisiin kansainvälisiin asemiin.
(Kartta: Jari Järvinen)

tuntuvimmin Pohjois-Euroopan pienten maiden keskinäiseen yleispoliittiseen liittoutumiseen.[85]

Suomen oli kuitenkin Holstin mielestä muistettava, että sen suhde Ruotsiin oli erityisen tärkeä paitsi naapuruussyistä, myös sen vuoksi, että Ruotsi oli tottunut Norjan ja Tanskan ja varsinkin Suomen kustannuksella näyttelemään historiallista johtaja-asemaa koko Pohjois-Euroopassa. Holstin mielestä Suomi ei missään tapauksessa saisi sallia Ruotsin esiintyä minään itseoikeutettuna johtajana Skandinaviassa. Holsti uskoi, että arkaluontoinen kysymys voitaisiin ratkaista Norjan ja Tanskan avulla, koska ne olivat Ruotsin ulkopolitiikan vuoksi joutuneet maailmansodan aikana tavoittelemaan entistä suurempaa itsenäistä esiintymistä Ruotsin rinnalla. Holstin mielestä Norjan ja Tanskan yritys toimia itsenäisesti viittasi niiden halukkuuteen edustaa demokraattista ulkopolitiikkaa yhdessä Ruotsin keskustan ja vasemmiston kanssa. Ruotsalainen oikeisto koetti Holstin mielestä yhä vieläkin ylläpitää uskoa, että Ruotsin vanhoillinen ja puolittain militaristinen ulkopolitiikka oli koko Pohjois- ja Keski-Euroopan edun mukaista.[86]

Suomen ulkopoliittisen suunnan uudelleenrakentaminen edellytti Holstin mielestä lähettiläiden vaihtamista tärkeimmissä asemapaikoissa. Holsti oli ollut erittäin tyytyväinen Hjeltin ja Kihlmanin korvaamiseen toisilla lähettiläillä, mutta hän halusi vaihtaa myös muiden lähetystöjen virkamiehiä. Holstin mukaan oli välttämätöntä, että täytettäessä Suomen lähettiläspaikkoja Tukholmassa, Kööpenhaminassa ja Kristianiassa niihin nimitetään henkilöt, jotka tietoisesti suostuvat valvomaan Suomelle tärkeitä ulkopoliittisia etuja. Holsti korosti, ettei tullut kysymykseenkään, "että lähettiläämme Tukholmassa ja Kristianiassa voisivat, kuten nyt on toisinaan tapahtunut, esiintyä julkisuudessakin vain persoonallisten näkökohtiensa esittäjinä". Holsti arvioi, ettei edes Tukholmaan voitaisi nimittää lähettiläälksi vanhoillista, ruotsalaiseen puolueeseen lukeutuvaa henkilöä, koska keskusta ja vasemmisto olivat siellä poliittisesti vaikutusvaltaisessa asemassa. Suomen tuli olla näiden piirien kanssa läheisessä yhteistyössä, mutta samalla oli koetettava säilyttää hyvät suhteet myös oikeiston vaikutusvaltaisten johtajien ja sanomalehtien kanssa. Holstin mielestä vieläkin välttämättömämpää oli, että ainakin Kristianiaan nimitetään edustajaksi henkilö, jonka nimellä ei ole Länsi-Euroopan suurvalloissa epäedullista kaikua. Kööpenhaminan lähetystöstä Holsti arvioi, että senkin lähettilään paikan täyttämisessä oli syytä seurata samaa menetelmää kuin Kristianian suhteen. Lähettiläiden vaihdosten Holsti uskoi selkeyttävän Suomen ulkopoliittista asemaa.[87]

---

85 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

86 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

87 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA. Tarkemmin lähettiläiden tehtävien ja kelpoisuusvaatimusten uudelleen määrittelystä Mietintö diplomaattien ja konsulivirkamiesten valmistuksesta Suomessa, 5 E 6, UM; PM. Ulkoasiainministeriön organisointia koskevassa asiassa, 5 E 3, UM; Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnan pöytäkirjat 1919, istunto 7.11.1919, EK; Komiteamietintö 1923 (1), Ulkoministeriön palvelukseen väliaikaisesti vaadittavat kelpoisuusehdot. Helsinki 1923, s. 6, 8–10; Paasivirta 1968, s. 140, 235; Tarkemmin diplomaatin urasta Paasivirta 1968, s. 235–244; Stenroth 1931, s. 12–13; Paasivirta & Mylly 1969, s. 9–15.

Suomen toinen luonnollinen suuntaus oli liittoutuminen Viron, Latvian, Liettuan, Puolan ja Romanian kanssa, mutta ainakaan tällä hetkellä Holstin mielestä "[ei] tietysti voi mikään täysi liittoutuminen näitten maitten kanssa edes tulla kysymykseen". Syytä käsitykselleen Holsti ei selvittänyt, mutta luultavasti tähän vaikutti Suomessa edelleenkin vallinnut voimakas saksalaismielisyys ja ennen kaikkea se, ettei Viroa, Latviaa ja Liettuaa ollut kansainvälisesti tunnustettu itsenäisiksi valtioksi. Toisaalta Holsti muistutti, "että jo pelkästään se seikka, että ne ovat Venäjän naapureita ja että niitä kaikkia uhkaa venäläis-saksalaisen sopimuksen mahdollinen syntyminen niiden valtiollisen merkityksen rajoittamiseksi tai ehkäpä suorastaan tuhoamiseksi, pakottaa niitä kaikkia jotakuinkin suurella myötätunnolla suhtautumaan toinen toisiinsa yhteisen vaaran torjumiseksi".[88] Holsti totesi tästä perusongelmasta seuraavan, ettei yhteenkään näistä maista saanut lähettää lähettilästä, joka ei nauttinut asemamaansa täyttä luottamusta.[89]

Suunniteltaessa Suomen lähetystöjen virkamiesten ja suurvaltojen poliitikkojen välisiä suhteita Holsti osoitti taitavaa diplomatian tajua. Hän korosti, että Saksan ja Itävalta-Unkarin suhteen on välttämätöntä menetellä aivan toisin kuin maailmansodan ja sitä seuranneen saksalaissuuntauksen kuluessa suhtauduttiin Ranskaan ja Isoon-Britanniaan. Holstin mielestä Suomessa oli asennoiduttu länsieurooppalaisiin suurvaltoihin väheksyvästi, eikä hallitus sen vuoksi ollut kiinnittänyt juuri mitään huomiota siihen, mitcn näissä maissa valvottiin Suomen etuja. Holstin mielestä tätä virhettä ei saanut enää toistaa keskusvaltojen suhteen, kun ne olivat nyt alakynnessä.[90]

Italia muodosti oman ongelmansa keskusvaltojen ja ententevaltojen välillä. Holstin mielestä Saksa koetti Venäjän avulla saada aikaan japanilais-venäläis-saksalais-italialaista liittoumaa ranskalais-englantilais-amerikkalaista liittoa vastaan. Italian osallistuminen tähän mahdolliseen uuteen liittoon olisi Holstin arvioiden mukaan Suomelle ehkä välittömässä merkityksessään toisarvoinen, mutta välillisesti sen seurauksena olisi kuitenkin Venäjän vaikutusvallan lisääntyminen Itämeren alueella. Tästä syystä oli välttämätöntä, että Suomen edustajana Italiassa olisi henkilö, jolla olisi suhteita keskusvaltoihin, mutta jolla toisaalta olisi kaikki mahdollisuudet pysyä Italian hallituksen suosiossa siinäkin tapauksessa, että Italia olisi uskollinen nykyiselle suuntaukselleen.[91]

Holstin pyrkimyksenä oli siis saada uudet lähettilää Itämeren maihin ja keskusvaltoihin. Hänen ulkoministerikaudellaan Suomen diplomaattinen edustus Baltian maissa, Puolassa ja Isossa-Britanniassa korostui vuodesta 1919 lähtien reunavaltiopolitiikan takia. Lisäksi Suomen suhteita Viroon leimasi heimolaisuus ja naapuruus. Ulkoministeri Holsti totesikin, että mahdollinen venä-

---

88 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA; katso myös Kostensalo 1971, s. 24–25.

89 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

90 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

91 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA.

läis-saksalainen sopimus saattaisi merkitä reunavaltioiden valtiollisen merkityksen rajoittamista tai itsenäisyyden tuhoamista. Siksi Holstin mielestä Baltian maihin ei saanut lähettää suomalaista edustajaa, joka oli valtiollisessa toiminnassaan joutunut edustamaan liiaksi venäläis- tai saksalaismielistä ulkopolitiikkaa. Syksyllä 1919 Suomi päättikin Holstin ehdotuksesta vahvistaa edustustaan Tallinnassa, jossa siihen asti oli ollut vain väliaikainen edustaja. Erkki Reijonen nimitettiin Suomen Tallinnan va. edustajaksi 19. syyskuuta 1919.[92]

Holstin muistio *Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista* merkitsi kannanottoa Suomen ulkopolitiikan tulevaisuuden linjoihin sekä siihen, kuinka ensiarvoisen tärkeitä olivat diplomaattiset toimintamenetelmät rakennettaessa kansainvälisiä suhteita. Pasifismi kuului edelleen Holstin ulkopolitiikan peruslinjoihin. Holsti totesikin muistiossaan, että "mikäli lähetystöt pystyvät täyttämään tärkeän tehtävänsä vähenee hallitukselta tuntuvasti sen tähän saakka kokemia vaikeuksia. Saavuttaessaan menestystä puhtaasti rauhallisessa politiikassa ja kyetessään turvaamaan maan edut hallituksen tarvitsee yhä vähemmän ajatella voimakasta sotalaitosta maan etujen äärimmäisenä turvaajana." Holsti perusteli ulkomaisten edustustojen tärkeyttä myös kansantaloudellisesta näkökulmasta. Kelvollisen ulkomaisen edustuston perustamiskustannukset olivat huomattavasti vähäisemmät kuin sotavarusteiden hankkiminen. Holstin mielestä oli muistettava, "että sotalaitos on ainoastaan ulkopolitiikan väline ja että kuta taitavammat ulkopolitiikan muut keinot ovat, sitä vähemmän tarvitsee Hallituksen nojautua sotilaallisiin apukeinoihin." Muistiollaan Holsti halusi perustella lähettiläspaikkojen uudelleenjärjestelyn tarvetta. Toisaalta Holstin muistiinpanot osoittavat myös sen, että pelko Venäjää kohtaan saneli ulkoministerin ohjelman, joka tähtäsi sekä lähentymiseen Skandinavian maiden kanssa että ennen kaikkea yhteistyöhön Venäjästä irtautuneiden valtioiden kanssa.[93]

Holstin mielestä Suomen ulkopolitiikan keskeinen toimintaperiaate oli Itämeren *status quon* vahvistaminen. Tämä kohtasi kuitenkin voimakasta vastustusta. Kuten Jorma Kalela on todennut, vastustuksen perustana ei ollut puutteellinen analyysi tilanteeseen vaikuttavista tekijöistä: Neuvosto-Venäjän ja Saksan heikkous tiedettiin väliaikaiseksi ja Baltian maiden kansainvälinen asema tunnustettiin epävarmaksi.[94] Kyseessä olivat paremminkin henkilökohtaiset erimielisyydet Suomen ulkopolitiikan suunnasta.

* * *

Holstin ulkopoliittinen linja rakentui Suomen turvallisuuden varmistamiselle mahdollisen saksalais-venäläisen liiton syntyessä. Liittoutuminen ja diplomatian hyväksi käyttäminen takasivat ulkoministerin mielestä parhaiten Suomen turvallisuuden. Skandinaavinen suuntaus näytti mahdottomalta, joten ainoa vaihtoeh-

---

92 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA; Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoministeriöstä 19.9.1919, UM; Paasivirta 1968, s. 169, 282.

93 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista 29.8.1919, erittäin salainen, RHA 36, KA; Schauman 1959, s. 1–2.

94 Kalela 1971 b, s. 242; tarkemmin Hakalehto 1969, s. 23–32.

to oli kiinteiden yhteyksien luominen Venäjästä eronneisiin reunavaltioihin. Tämä edellytti kuitenkin niiden kansainvälisen aseman vakiintumista. Holstin mielestä Suomi ei kuitenkaan voinut tunnustaa reuna-alueiden itsenäisyyttä ilman ententemaiden hyväksyntää.

Holstin varovainen ja ententemaiden Baltian-politiikan huomioonottava suhtautuminen näkyi erityisesti Viron tunnustamiskysymyksen yhteydessä. Holstin Lontoon- ja Pariisin-kausien jälkeen olisi voinut olettaa ulkoministerin ajavan varauksetta ja määrätietoisesti Suomen Viron de jure -tunnustusta. Kuitenkin Holsti asettui ainoastaan de facto -tunnustuksen kannalle, mikä hänen mielestään merkitsi käytännössä samaa kuin de jure -tunnustus. Ratkaisu oli suomalaisille helppo, koska ententemaat olivat tunnustaneet Viron ja Latvian de facto jo vuonna 1918.

Selitystä Holstin varovaisemmalle asenteelle voidaan myös hakea Ison-Britannian Baltian-politiikan muuttumisesta. Foreign Officen Venäjän-kysymyksen asiantuntijat olivat kääntyneet Baltian maiden itsenäisyyskysymyksessä kannattamaan Venäjän federaation muodostamista, jossa reuna-alueilla olisi mahdollisimman laaja autonominen asema. De facto -tunnustus oli siis vain väliaikainen ratkaisu. Holsti ei todennäköisesti ollut tyytyväinen tilanteeseen, mitä osoittivat hänen käymänsä keskustelut ententemaiden edustajien kanssa ja työskentely Suomessa poliittisen maaperän muokkaamiseksi kohti reunavaltioyhteistyötä. Ulkopoliittisen ohjelman laatiminen, sen hyväksyminen ja oman aseman vahvistaminen olivat Holstille tässä vaiheessa kuitenkin ensisijaisen tärkeitä tekijöitä, joten varsinainen aktiivinen toiminta Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta jäi tulevaisuuteen.

2 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUDEN PUOLUSTUS (syyskuu 1919 – helmikuu 1920)

Neuvosto-Venäjän hallitus omaksui syksyllä 1919 uuden linjan, joka tähtäsi rauhan solmimiseen uusien naapureiden kanssa. Syynä tähän oli ilmeisesti liittoutuneiden harjoittama interventiopolitiikka. Kansankomissaari Tšitšerinin lausunnoissa arvosteltiinkin kovin sanoin liittoutuneiden tukemaa vastavallankumouksellista toimintaa. Lisäksi Tšitšerin totesi läntisen propagandan antaneen väärän kuvan neuvostohallituksen asennoitumisesta Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksia pidettiin taktisena keinona yhden rintamaosan rauhoittamiseksi ja maata ympäröivän saarron murtamiseksi: Baltian maiden katsottiin olevan ententen johtaman interventiopolitiikan heikoimpia osia.[1]

Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukset Baltian maille mutkistivat Itämeren alueen poliittista tilannetta. Suomessa voimistui ajatus tiiviimpien siteiden luomisesta reunavaltioiden kesken. Kysymys Suomen ja Baltian maiden poliittisesta yhteistyöstä tuli ajankohtaiseksi 3. syyskuuta 1919. Suomen hallitus sai tiedon, että Viro oli aikeissa ryhtyä Neuvosto-Venäjän kanssa rauhanneuvotteluihin. Viron hallitus kutsui Suomen neuvottelemaan asiasta Baltian maiden kanssa 10. syyskuuta. Suomen hallitus totesi tilanteen vakavaksi. Neuvosto-Venäjän ehdotus otettiin Suomessa vastaan eri tavalla kuin Baltian maissa. Baltiassa oli ilmennyt pyrkimyksiä rauhan solmimiseen, mutta Suomessa pääminis-

---

1 Fischer 1951, s. 254–256; Ison-Britannian Helsingin-lähetystöstä Sotaministeriöön 8.9.1919, FO. 371/3739, PRO, KA mf. Englanti 4. Tšitšerinin vetoomus Ison-Britannian, Ranskan ja Viron työläisille interventiota vastaan 30.10.1919, SDFP I, s. 171–175. Neuvosto-Venäjän rauhanomaiset lausunnot sisälsivät todennäköisesti myös puhdasta taktiikkaa ja propagandaa: rauhanneuvottelut edesauttaisivat Baltian maiden de jure -tunnustamista ja näin osaltaan veisivät perusteita länsivaltojen interventiopolitiikalta. Baltian maat halusivat puolestaan juuri Neuvosto-Venäjän pelosta kansainvälistä tunnustusta itsenäisyydelleen: mikäli neuvostohallitus solmisi rauhan Baltian tasavaltojen kanssa ja tunnustaisi niiden itsenäisyyden, ne olisi hyväksyttävä osaksi kansainvälistä järjestelmää. Toisaalta Baltian maat eivät näin osallistuisi interventioon.

teri Vennola esitti ulkoministerin toivomuksen, että kaikkien reunavaltioiden tulisi toimia idänsuhteissaan yhdensuuntaisesti.[2]

Virolaisten kannalta oli kuitenkin oleellista, että Ison-Britannian muuttunut Venäjän-politiikka vuoden 1919 lopulla salli nyt myös uuden lähestymistavan Baltian-kysymykseen: täyttä itsenäisyyttä ei enää harkittu. Suunnitelmia mutkisti kuitenkin Neuvosto-Venäjän lupaus tunnustaa Viron itsenäisyys, mikäli maa lopettaisi yhteistyön valkoisten venäläisten muodostaman Luoteis-Venäjän hallituksen kanssa. Koska liittoutuneet eivät olleet tunnustaneet Viron itsenäisyyttä de jure ja myös sotaväsymys alkoi painaa, Viro aloitti rauhanneuvottelut Neuvosto-Venäjän kanssa Ison-Britannian epäluuloista huolimatta.[3]

Iso-Britannia oli onnistunut vuoden 1919 loppuun mennessä eliminoimaan Saksan vaikutusvallan Baltiassa: saksalaiset joukot oli evakuoitu alueelta. Iso-Britannia saattoi keskittyä Venäjän-kysymykseen. Ongelmana kuitenkin oli, että Foreign Office katsoi Baltian maat sekä osaksi puskurivyöhykettä bolševismin leviämistä vastaan että sillanpääasemaksi Venäjän uudelleen avautuville markkinoille. Kauppaneuvottelujen kynnyksellä englantilaiset eivät halunneet sotatoimia Venäjää vastaan. Ison-Britannian Baltian maiden de jure -tunnustamisen problematiikka liittyikin tiivisti kaupallisten etujen saavuttamiseen.[4]

Ententemaiden lehdistön tuomittua ankarasti Baltian maiden pyrkimykset ryhtyä rauhanneuvotteluihin katsoivat Viron, Latvian ja Liettuan edustajat parhaaksi selvittää ententemaille vallitsevia, todellisia olosuhteita. Baltian maat olivat taistelleet vapautensa puolesta tavoitteenaan toteuttaa itsemääräämisoikeuden periaatetta. Ne olivat kuitenkin väsyneitä sotaan, ja Neuvosto-Venäjä oli ilmaissut halunsa rauhaan ja ilmoittanut olevansa valmis tunnustamaan Baltian maiden täydellisen itsenäisyyden. Viron ulkoministeri Poska, Lontoon-edustaja Piip, Latvian ulkoministeri Meierovics ja Liettuan apulaisulkoministeri Zaunius lienevät halunneet kuitenkin toimia asiassa yhteisymmärryksessä ententemaiden kanssa, ja he toivoivat niiden kontrolloivan mahdollisen rauhansopimuksen täytäntöönpanoa.[5]

Viron hallitus oli pyrkinyt touko-kesäkuun 1919 jälkeen orientoitumaan ententemaihin, Skandinaviaan, jopa Saksaan. Suuntaukset olivat osoittautuneet Viron ulkopoliittisten tavoitteiden kannalta pettymykseksi: Viro kaipasi rauhaa Neuvosto-Venäjän kanssa ja tunnustusta maan itsenäisyydelle. Läntiset voittajavaltiot eivät olleet tähän valmiita. Sen sijaan Suomen ja Viron intressit olivat kohtaamassa. Ulkoministeri Holsti ajoi voimakkaasti reunavaltioiden liittoa, yhteistä esiintymistä Neuvosto-Venäjää kohtaan ja Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintumista. Reunavaltiopolitiikka kehittyi reunavaltiokonferens-

---

2 VP 1919, Asiakirjat – toinen osa, Hallituksen tiedonanto N:o 40 Neuvosto-Venäjän tekemän rauhantarjouksen johdosta. Helsinki 1920. Aloitteen reunavaltioiden yhteistyöstä tekivät virolaiset. Reunavaltioyhteistyön alkuna – yhteisten konferenssien muodossa – pidetään Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksien johdosta syntynyttä tilannetta. – Hovi K. 1980 a, s. 95–96; Lehti 1993, s. 142; Engman 1994, s. 123. Paasivirta 1984, s. 165. Tarkemmin: VP 1919, Pöytäkirjat II, s. 1100–1121, 16. lokakuuta.

3 Hovi O. 1980, s. 153, 179–180; vertaa Gilbert 1977, Winston S. Churchill lordi Curzonille 17.9.1919, Sotaministeriö, s. 853.

4 Hovi O. 1980, s. 208; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 87–88.

5 Baltian maiden vetoomus länsimaisille demokratioille, BDFA, Vol. 9, s. 159–160, dok. 94.

seiksi, joita pidettiin parikymmentä vuosina 1919—1927. Tarton neuvotteluissa syys-lokakuun vaihteessa 1919 Suomi oli vielä "tarkkailijan asemassa" eikä Puolakaan ottanut osaa neuvotteluihin, mutta Helsingin konferenssissa tammikuussa 1920 olivat jo edustettuina Suomi, Puola ja Baltian maat.[6]

Miksi Viro pyrki rauhaan, mikä oli Neuvosto-Venäjän tarkoitus, ja miten Iso-Britannia suhtautui tilanteeseen? Nämä olivat kysymyksiä, joita ulkoministeri Holstin oli pohdittava miettiessään Itämeren alueen poliittista tilannetta. Ulkoministeri Holsti koetti perustaa Suomen ulkopolitiikkaa tässäkin kysymyksessä läheisiin yhteyksiin ententemaiden, lähinnä Ison-Britannian kanssa.[7] Toisaalta Holstin oli ulkopoliittisen linjansa varmistamiseksi työskenneltävä entistä määrätietoisemmin reunavaltioiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta, mutta mitä keinoja Suomen ulkoministerillä oli käytettävissään, ja kuinka reunavaltioiden itsenäisyyspyrkimykset oli suhteutettavissa ententemaiden idänpolitiikkaan? Mitkä olivat reunavaltioyhteistyön kansainvälispoliittiset edellytykset?

2.1 Holstin vetoomukset Baltian maiden kansainvälisen aseman puolesta

Suomalaisille virolaisten pyrkimykset rauhansolmimiseen Neuvosto-Venäjän kanssa eivät olleet mieleisiä. Tämän estämiseksi Holsti katsoi parhaaksi kehottaa Lontoon lähettilästä Ossian Donneria korostamaan Ison-Britannian hallitukselle, mikä vaara uhkasi kaikkia reunavaltioita, jos Viro solmisi rauhan. Holstin ohje Donnerille oli seuraavanlainen:[8]

> "Tehkää kaikkenne saadaksenne entente kiinnostumaan virolaisten asiasta ja tunnustamalla heidän riippumattomuutensa innostamaan heitä jatkamaan. Virolaiset taistelevat urhoollisesti ja ovat tehneet suuria uhrauksia riippumattomuutensa puolesta ja epätoivoisina, että eivät ole saaneet ententeltä tunnustusta, he ovat nyt taipuvaisia rauhaan, joka tuo tullessaan bolševikkien tunnustuksen heidän riippumattomuudelleen."

Foreign Office antoi Ossian Donnerille sävyltään erilaisen vastauksen kuin mitä samanaikaisesti oli annettu virolaisille.[9] Donnerille todettiin Ison-Britannian hallituksen tekevän kaiken voitavansa estääkseen virolaisia solmimasta rauhaa. Englantilaiset toivoivat näkevänsä bolševikkeja vastaan lujan yhtenäisen

---

6 Niitemaa & Hovi 1991, s. 382.

7 Samaa mieltä Holstin kanssa oli myös sosiaaliministeri Santeri Alkio. Hänen mielestään oli saatava varmuus ententen suunnitelmista ja suhtautumisesta rauhankysymykseen. Alkion päiväkirja 5.9.1919, Santeri Alkion kokoelma, KA; Katso ulkoministeri Holstin keskusteluista kyseiseltä ajalta esimerkiksi Holsti K. J. 1963, s. 75—78; Holsti Kallakselle, Helsinki 8.9.1919, Fa 51, UM; Schauman 1962, s. 122—124; Jääskeläinen 1977, s. 293.

8 Zetterberg 1977, s. 272.

9 Zetterberg selittää suomalaisille ja virolaisille annettujen vastauksien eron sillä, että Viron ulkomaandelegaation jäsenten ollessa "kasvotusten" englantilaisten puheilla kertomassa Viron rauhanaikeista, oli englantilaisten vaikea ottaa siihen kielteistä kantaa. Tämä johtui siitä, ettei virolaisille voitu luvata välitöntä sotilaallista apua. Virolaisiin sanat "Hänen Majesteettinsa tulee tekemään kaikkensa tukeakseen Viroa" eivät tehonneet. Sen sijaan suomalaiseen diplomaattiin, joka ilmeisesti ei tiennyt englantilaisten pitkään jatkuneista tyhjistä lupauksista, sanat saattoivat tehdä vaikutuksen. — Zetterberg 1977, s. 272.

rintaman, johon kuuluisivat Suomi, Viro ja Puola. J. D. Gregory painotti erityisesti, että Ison-Britannian Tallinnan-asiamiehelle oli annettu ohjeeksi esittää Viron hallitukselle, ettei se ryhtyisi rauhanneuvotteluihin Neuvosto-Venäjän kanssa. Tallinnan pääkonsulille oli Gregoryn mukaan lisäksi ilmoitettu Hänen Majesteettinsa hallituksen olevan jatkuvasti valmis auttamaan mahdollisuuksien mukaan Viroa ja kuuntelemaan sen hallituksen ehdotuksia.[10]

Suomalaisten intresseihin ei Viron itsenäinen Neuvosto-Venäjän -politiikka sopinut, joten presidentti Ståhlberg valtuutti pääministeri Vennolan, ulkoministeri Holstin, ulkoasiainministeriön poliittisen osaston vt. päällikön varatuomari Wuorenheimon ja ulkoministerin yksityissihteerin Valvanteen osallistumaan Tallinnan konferenssiin 14.—15. syyskuuta 1919. Suomalaisten tärkeimpänä tavoitteena oli, että ennen kuin ryhdytään varsinaisiin neuvotteluihin, on välttämätöntä sopia perusvaatimuksesta: kaikkien niiden valtioiden, joille bolševikit olivat tehneet rauhantarjouksen ja jotka olivat sen joko hyväksyneet tai olivat valmiita hyväksymään, pitäisi neuvotella Neuvosto-Venäjän kanssa yhdessä eikä erikseen.[11] Myös Baltian maat lähettivät neuvotteluihin pää- ja ulkoministerinsä. Viroa edustivat pääministeri Otto Strandmann ja ulkoministeri Jaan Poska, Latviaa pääministeri Karlis Ulmanis ja ulkoministeri Zigfrids Meierovics ja Liettuaa pääministeri Slezevicius ja ulkoministerin sijainen, kauppaministeri Chimbus. Neuvotteluissa virolaiset ilmoittivat olevansa valmiita solmimaan rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa ja kehottivat konferenssivaltioita ryhtymään yhteisesti rauhanneuvotteluihin neuvostovenäläisten suunnitteleman *divide et impera* -politiikan estämiseksi.[12]

Latvialaiset ja liettualaiset olivat periaatteessa valmiita yhteisiin rauhanneuvotteluihin Viron ehdotuksen mukaisesti, mutta Vennola ja Holsti esittivät eriävän mielipiteensä. Rauhankysymyksessä oli toimittava yhteisymmärryksessä Ison-Britannian ja Ranskan kanssa: oli saatava ensin varmuus niiden suhtautumisesta rauhanneuvottelujen aloittamiseen. Asiasta virisi vilkas keskustelu, jonka yhteydessä Viron ulkoministeri Poska totesi, että ententen politiikasta ei voinut saada selvää. Samaa mieltä oli myös Meierovics, mutta hänen mielestään Latvian oli kaikesta huolimatta nojauduttava ententen politiikkaan. Myös Poska myönsi, että välien katkaisu ententeen toisi tullessaan suuria vaikeuksia, mutta toisaalta, jos länsivallat vaikenivat kysymyksestä, oli Viron toivotonta jatkaa sotaa rajattomasti. Yhtä mahdotonta oli avustaa venäläistä taantumusta, joka kielsi Viron itsenäisyyden. Holsti esitti keskustelun päätteeksi, että ententeltä oli saatava vastaus ja tieto sen Venäjän-politiikasta. Latvian pääministeri Ulmanis

---

10 Zetterberg 1977, s. 272; Donnerin raportti Lontoosta 18./19.9.1919, 5 C 7, UM; Donner 1927, s. 86—87.

11 Itämeren valtioiden konferenssi Tallinnassa 14.—15.9.1919 — Päiväjärjestykseen otettavat kysymykset, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA; Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 20.9.1919, salainen, 5 C 1, UM. Neuvostohallitus oli tarjonnut erillisrauhan mahdollisuutta Baltian maille. Jos Baltian maat olisivat suostuneet tähän Neuvosto-Venäjä olisi tunnustanut näiden maiden itsenäisyyden. Suomalaisten etujen mukaista oli kuitenkin reunavaltioiden yhteinen esiintyminen Neuvosto-Venäjää vastaan. Holstin päiväämätön muistiinpano *Tietoja Tarton neuvottelukokouksesta*, 7 E Venäjä, UM. Katso myös Pusta 1992, s. 61—62.

12 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 20.9.1919, salainen, 5 C 1, UM; Schauman 1959, s. 9—10.

yhtyi Holstin mielipiteeseen, vaikka Poska edelleen korosti sodan jatkamisen olevan hyödytöntä, mikäli vain taantumuksellinen Venäjä siitä hyötyisi.[13]

Holstin kannalta oli oleellista, etteivät latvialaiset ja liettualaiset olleet valmiita välittömästi aloittamaan rauhanneuvotteluja, vaan halusivat toimia varovaisesti ja neuvotella tilanteesta liittoutuneiden kanssa. Kokouksen lopputuloksena oli, että rauhankysymys jätettiin kahdeksi viikoksi odottamaan ententen asenteen selvittämistä. Rauhankysymyksen käsittelyä päätettiin jatkaa seuraavassa konferenssissa Tartossa.[14]

Tallinnan neuvottelut päättyivät suomalaisten kannalta myönteisesti. Konferenssista palattuaan Vennola ja Holsti selostivat 17. syyskuuta neuvottelujen tuloksia hallituksen ulkoasiainvaliokunnalle, jolloin myös kysymys Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta oli virallisesti esillä. Holsti ehdotti valiokunnalle, että hallitus toimisi Venäjän-kysymyksessä yhteisymmärryksessä ententen kanssa ja antaisi lopullisen kannanottonsa asiassa tiedusteltuaan ensin liittoutuneiden suunnitelmia.[15] Laajojen keskustelujen jälkeen, joihin sotaväen päällikkö kenraali Karl Wilkama (1876–1947; sotaväen päällikkö 1919–1926) sekä kenraalit Oskar Enckell (1878–1960; yleisesikunnan päällikkö 1919–1924) ja Kaarlo Kivekäs (1866–1940; kenraalimajuri) osallistuivat, hyväksyttiin Holstin ehdotus.[16] Holstin varovaista asennetta reunavaltioiden yhteistyöhön kuvaa hänen ilmoituksensa yleisesikunnan päällikkyyttä hoitaneelle kenraali Hannes Ignatiukselle: Suomi ei suunnittele liittoa reunavaltioiden kanssa eikä luovu skandinaavisesta suuntauksesta. Holstin mukaan lähentyminen Baltian maihin johtui pyrkimyksistä saada tietoa arkaluonteisista suunnitelmista, joita oli syntynyt Venäjän ja Saksan välillä.[17] Holstin lausunto kuvaa hänen Baltian-politiikkansa perusajatusta: Suomi ei voinut liittoutua reunavaltioiden kanssa, koska niiden kansainvälinen asema oli epäselvä. Toisaalta poliittinen yhteistyö Venäjästä eronneiden valtioiden kanssa sopi Suomen turvallisuuspoliittisiin intresseihin.

Ulkoasiainvaliokunnan neuvotteluissa ilmeni voimakkaana tavoite saada maan edut turvatuiksi pyrkimällä mahdollisimman pian vuorovaikutukseen ja yhteistoimintaan Viron, Latvian ja Liettuan kanssa. Samalla pidettiin toivottavana, että Suomen hallituksen taholta huomautettaisiin ententemaille, "miten suotavaa olisi, että ne viivytyksettä tunnustaisivat de jure Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden". Suomi voisi tämän jälkeen menetellä samalla tavalla ja saisi yhteistoimintansa Baltian maiden kanssa normaalille diplomaattiselle pohjalle.[18]

---

13 Schauman 1959, s. 10–11; Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 20.9.1919, salainen, 5 C 1, UM.

14 Schauman 1959, s. 11. Katso Tallinnan konferenssin päätöspöytäkirjat: Estonian Review 24.9.1919, n:o 9; Laaman 1936, s. 650. Katso Tallinnan konferenssista myös Lehti 1994, s. 72, 116.

15 Tarkemmin Holstin pohtimista vaihtoehdoista suhtautua Venäjän esittämiin rauhantarjouksiin Holstin muistio 16.9.1919, RHA 19, KA; Pietiäinen 1992, s. 409–410.

16 Santeri Alkion päiväkirja 17.9.1919, Santeri Alkion kokoelma, KA; Schauman 1959, s. 12–13; Pietiäinen 1992, s. 410.

17 Salainen ulkopolitiikkaa koskeva raportti no. 5. Ulkoministeri YE:n päällikölle 13.9.1919, SA T 2857/1; Turtola 1984, s. 18.

18 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 20.9.1919, salainen, 5 C 1, UM.

Sisäpoliittisesti oli kuitenkin odotettavissa vaikeuksia. Oikeisto vaati toimintaa bolševikkeja vastaan: rauhansopimusta Neuvosto-Venäjän kanssa pidettiin mahdottomuutena. Holsti jopa pelkäsi oikeistokaappauksen mahdollisuutta, mikä osaltaan vähensi hänen halukkuuttaan rauhanneuvottelujen aloittamiseen.[19] Ongelmana kuitenkin oli, että sosiaalidemokraatit torjuivat interventiosuunnitelmat ja kannattivat rauhan solmimista. Suomen ja Baltian maiden sosiaalidemokraattisten puolueiden konferenssissa Riiassa 15.—16. syyskuuta 1919 hyväksytyssä julkilausumassa hylättiin sotilaallinen sekaantuminen Venäjän asioihin.[20]

Tallinnan konferenssin jälkeen Holsti ryhtyi välittömästi tiedustelemaan Ison-Britannian kantaa Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukseen. Samoin tekivät virolaiset ja latvialaiset diplomaatit.[21] Holsti ilmoitti 18. syyskuuta 1919 Ison-Britannian Helsingin-edustajalle Sir Coleridge Kennardille Suomen toimivan Venäjän politiikassaan Ison-Britannian hallituksen toiveiden mukaisesti.[22] Holsti sähkötti kuitenkin Ossian Donnerille Lontooseen ja kehotti tätä korostamaan Ison-Britannian hallitukselle, mikä vaara uhkaa kaikkia reunavaltioita, myös Suomea, jos Viro solmii rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa. Samanlaisen sähkeen Holsti lähetti myös Pariisin-edustajalle Enckellille.[23] Holstin ohje oli seuraavanlainen:[24]

> "Valtuutan Teidät mitä pikimmin ilmoittamaan kirjallisesti Ranskan hallitukselle: Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksen jälkeen Baltiassa syntynyt tilanne pakottaa Suomen jonkin aikaa ainakin harkitsemaan läheistä yhteistyötä Viron, Latvian ja Liettuan tasavaltojen kanssa. Tällaista yhteistyötä vaikeuttaa se, etteivät suurvallat vielä tunnustaneet näiden tasavaltojen de jure itsenäisyyttä. Kaikki nämä tasavallat ovat osoittaneet itsenäisyytensä liittoutuneiden ja niiden liittolaisvaltioiden jalon kansojen itsemääräämisohjelman mukaisesti ja luottaen näiden ystävyyteen ja pyrkimyksiin vapauttaa pienet valtiot. Ne ovat olleet ja ovat tärkeä etuvartio bolševismin leviämistä vastaan yli Euroopan. Näistä syistä Suomen hallitus rohkenee osoittaa Ranskan hallitukselle tiedustelun, eikö tämä pitäisi mahdollisena välittömästi tunnustaa Viron, Latvian, Liettuan de jure itsenäisyyden, siten edistäen poliittista lähentymistä niiden ja Suomen välillä ja auttaen niitä turvaamaan tulevaisuutensa ja demokraattisen kehityksensä. Pyydän Teitä suullisesti jatkamaan tätä politiikkaa huomauttaen, ettei sen pyrkimyksenä ole luoda näiden tasavaltojen ja Venäjän välille Euroopan rauhaa vaarantavia suhteita, vaan päinvastoin poistaa ne vaikeudet, joita väistämättä syntyy jos näille miljoonille ihmisille ei myönnetä täydellistä itsemääräämistä, joka vapauttaa ne venäläisten, jotka ovat alemmalla tasolla, poliittisesta ikeestä."

Lontooseen Ossian Donnerille lähettämässään sähkeessä Holsti tähdensi, että Viro, Latvia ja Liettua uskoivat Ison-Britannian hallituksen toimivan

---

19 Linnolahti 1979, s. 9—19; Pietiäinen 1992, s. 410.

20 Hyytiä 1986, s. 111.

21 Ullman 1961, s. 276—277; Polvinen 1987 II, s. 267—268.

22 Sir C. Kennard Helsingistä Curzonille 18.9.1919, DBFP III, s. 559—560, no. 434.

23 Holstin sähke Enckellille 20.9.1919, 12 L Venäjä, UM; Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 20.9.1919, salainen, 5 C 1, UM; Enckell II 1956, s. 237. Ilmeisesti Holsti antoi kopion Enckellille osoitetusta sähkeestä tai laati oman sähkeen Pariisin Helsingin-lähettiläälle Fabrelle, koska myös hänellä oli tieto Suomen hallituksen toivomuksesta. — Sähke Helsingistä 9.9.1919, AMAE, TYHL mf. Europe 1918—1929, Esthonie vol 2.: sähkeessä lienee päivämäärävirhe (pitäisi olla 19 September), koska sen asiasisältö viittaa 9. päivän jälkeisiin tapahtumiin.

24 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 20.9.1919, liite 3, Holsti Enckellille ja Donnerille, Helsinki 20.9.1919, salainen, 5 C 1, UM.

kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen mukaisesti. Baltian maat luottivat ententemaiden vapauttavaan politiikkaan ja ystävyyteen. Holsti oli antanut ohjeen jatkaa aktiivista toimintaa Baltian maiden de jure -tunnustamisen hyväksi. Suomen esittämä kysymys Ison-Britannian hallitukselle oli, "eikö Hänen Brittiläisen Majesteettinsa Hallitus näkisi mahdolliseksi ilman viivytystä tunnustaa Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden, jotta sillä avattaisiin tie Suomen ja niitten väliseen poliittiseen lähentymiseen ja ne voisivat entistä paremmin turvata säilymisensä ja demokraattisen kehityksensä."[25]

Donner sai tiedusteluihinsa varsin varauksellisen vastauksen. Selityksessään ulkoministerille Donner totesi painottaneensa Foreign Officelle Holstin esittämiä asioita, mutta saaneensa osakseen lähinnä vain myötätuntoa. Donnerin mielestä Ison-Britannian hallitus ei halunnut tunnustaa Baltian maiden itsenäisyyttä ennen kuin Venäjälle olisi muodostettu hallitus, joka voisi sanoa asiasta mielipiteensä.[26] Periaatteessa Baltian maiden de jure -tunnustaminen oli katsottu mahdolliseksi. Toisaalta niiden tulevaisuuteen itsenäisinä valtioina ei kuitenkaan uskottu: Venäjä liittäisi ne ennemmin tai myöhemmin takaisin itseensä. Myös Suomi olisi vakavassa vaarassa, mikäli se jatkaisi Baltian tukemista. Foreign Officessa arveltiinkin, että Venäjä tunnustaisi itsenäiset Suomen ja Puolan valtiot vain, jos Baltian maat liitettäisiin takaisin Venäjään. Foreign Officessa epäiltiin myös Baltian alueen hallinnon kestävyyttä. Sen näkökulmasta Baltialla ei ollut hallinnollisia perinteitä toisin kuin esimerkiksi Suomella. Alueen geopoliittinen asema asetti lisäksi omat erikoisvaatimuksensa.[27]

Foreign Office vihjaisi Donnerille myös, että Baltian maiden diplomaattien asennetta maidensa itsenäistymiskysymyksessä pidettiin moraalittomana: de jure -tunnustamiskeskusteluissa Baltian edustaja saattoi pitää aluksi tiukasti kiinni ehdottoman riippumattomuuden vaatimuksestaan, mutta jo puolen tunnin keskustelun jälkeen tunnustaa olevansa täysin tyytyväinen autonomiaankin Venäjän yhteydessä.[28] Tällaiset lausunnot eivät ilmeisesti olleet englantilaisten mielestä vilpittömästi itsenäisyyden mahdollisuuksiin uskovan henkilön puheita. Baltian maiden edustajien ailahtelevaisuus vaikeutti oleellisesti Holstin pyrkimyksiä ratkaista reunavaltiopolitiikan kannalta tärkeä kysymys: saada Iso-Britannia tunnustamaan Baltian maat de jure.

Myös Suomen Pariisin-lähettiläs Carl Enckell suhtautui varsin varauksellisesti ulkoministerin ohjeeseen. Enckellin mielestä Suomen esitys, että Virolle, Latvialle ja Liettualle annettaisiin tunnustus, oli turha niiden rauhanteon uhan vuoksi. Yhdistymällä Baltian maihin Suomi tekisi virheen. Enckell painotti Hols-

---

25 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 20.9.1919, salainen, liite no. 5, 5 C 1, UM; Vertaa aiemmista ohjeista Lähetystöille ulkoministeriöltä 23.7.1919, 12 L Viro, UM.

26 Jäljennös Donnerin vastauksesta Holstille ulkoministeriön sähkösanomaan no. 732, Puolustusministeriö ja adjutantuuri 1919, kirjeistöä, SA.

27 Donner 1927, s. 145–147; Viron itsenäisyyden tunnustus Suomen taholta, Lontoosta saapunut 1.8.1919, 12 L Viro, UM; Donner Lontoosta 30.10.1919, Fa 23, UM.

28 Donner 1927, s. 147–148.

tille, että Ranskan ulkoasiainhallinnon painostaminen antaisi vain epäedullisen käsityksen Suomen hallituksesta ja sen harjoittamasta politiikasta.[29]

Suomen Pariisin-lähetystön virkamies Aarne Yrjö-Koskinen totesikin Holstille lähettämässään yksityiskirjeessä Enckellin olevan ulkoministerin kanssa eri mieltä Suomen Baltian-politiikan linjoista. Yrjö-Koskisen mielestä Viron itsenäisyyden tukeminen sopi hyvin yhteen Suomen ulkopoliittisten etujen kanssa, mutta sen sijaan Latvian ja Liettuan asema oli erilainen. Käsityksensä lähetystösihteeri perusteli sillä, että Venäjän noustessa tulevaisuudessa jaloilleen sen taloudelliset intressit vaativat pääsyä Itämeren rannalle muualtakin kuin Pietarista. Yrjö-Koskisen mukaan sekä Suomelle että Virolle olisi edullisin vaihtoehto, että tämä tapahtuisi lättiläis-liettualaisten alueiden kautta. Lähetystösihteerin mielestä oli kuitenkin kyseenalaista, olisiko tämä järjestettävissä Latvian ja Liettuan itsenäisyyden puitteissa.[30]

Foreign Officesta annetut lausunnot eivät kuitenkaan tyydyttäneet Holstia eivätkä Donneria, joka ilmeisesti yhteisymmärryksessä Baltian maiden edustajien kanssa kääntyi asiassa suoraan ulkoministeri Curzonin puoleen. Holstin ohjeiden mukaisesti Donner tiedusteli Curzonilta, aikoiko entente yhdessä tai joku valtio yksin ryhtyä toimiin bolševikkeja vastaan, jotta estettäisiin rauhan solmiminen Neuvosto-Venäjän ja Baltian maiden välillä. Tämän lisäksi Donner tiedusteli, oliko odotettavissa ententen ryhtymistä laajempiin operaatioihin bolševikkeja vastaan, vai solmisiko entente rauhan bolševikkien kanssa samanaikaisesti kuin Baltian maat ja mikä olisi Suomen ja Itämeren maiden asema tässä tilanteessa.[31] Vastaukseksi kysymyksiinsä Donner sai ulkoministeri Curzonilta varsin ylimalkaisen toteamuksen, ettei Ison-Britannian hallitus ollut vielä tehnyt lopullista päätöstään Venäjän-politiikastaan. Toisaalta Iso-Britannia ei hyväksyisi Suomen tai Baltian maiden solmivan rauhaa Neuvosto-Venäjän kanssa.[32]

Ulkoministeri Curzonin ylimalkaisen lausunnon taustalla lienevät vaikuttaneet hänen elokuussa tekemänsä arvioinnit ententemaiden Venäjän-politiikasta. Ulkoministeri oli todennut ententen Baltian-politiikan heilahdelleen itsenäisyyden tunnustamisen ja kohteliaan välinpitämättömyyden rajamailla. Tilanne oli poliittisesti epätyydyttävä: tasapainottelu Viron ja Latvian de facto -hallituksien ja valkoisten venäläisten tavoitteiden kanssa ei voinut pitemmän päälle jatkua. Toistuvista pyynnöistä huolimatta ei reunavaltioiden edustajille ollut annettu tietoja ententemaiden poliittisista tavoitteista.[33] Vaikka Holsti oli aktiivisesti Donnerin välityksellä painostanut englantilaisia Baltian tunnustamiskysymykses-

---

29 Ulkoasiainministeriön poliittisen osaston lähettämä jäljennös sotaministeri K. E. Bergille, Carl Enckellin sähkösanoma no. 60/241, puolustusministeriö, ministeriö ja adjutantuuri, kirjeistö, SA. Tarkemmin Enckellin ja Holstin näkemysten eroavaisuudesta kevään – syksyn kuluessa. Enckellin raportti Pariisista 20.–20.4.1919, 5 C 6, UM; Enckell 1956 II, s. 237–238; Schauman 1959, s. 14–15. Ranskan mielipiteistä Baltian-kysymyksessä Pietiäinen 1992, s. 410.

30 Yrjö-Koskinen Holstille, Pariisi 22.9.1919, RHA 7, KA.

31 Donnerin raportti no. 191 Lontoosta 21.9.1919, 5 C 7, UM. Pietiäinen toteaa, että kysymyksen lopullisen muotoilun oli tehnyt presidentti Ståhlberg. Holsti olisi kysynyt ententemaiden kantaa huomattavasti sitovammin: "Pitävätkö ententevallat suotavana, että Suomi solmisi rauhan yhdessä Viron, Latvian ja Liettuan kanssa vaiko odottaisi rauhantekoa vasta ententen keralla." – Pietiäinen 1992, s. 410.

32 Donnerin raportti no. 191 Lontoosta 21.9.1919, 5 C 7, UM.

33 Curzon Balfourille 21.8.1919, DBFP III, s. 519–526, no. 339.

sä, hän ei halunnut vaarantaa suhteitaan Foreign Officeen toimimalla vastoin sen politiikkaa. Tämä pantiin ilmeisen tyytyväisenä merkille Foreign Officessa. Suomen Helsingin-lähettiläs Sir Coleridge Kennard sai tehtäväkseen ilmoittaa Holstille ulkoministeri Curzonin tiedottaneen, että Ison-Britannian politiikka Venäjän-kysymyksessä ei ollut muuttunut.[34]

Holsti kuitenkin jatkoi Ison-Britannian painostamista Baltian maiden de jure -tunnustamiseksi. Hän sähkötti Suomen Lontoon-lähettiläälle Donnerille, että tämän oli korostettava Foreign Officelle Baltian maiden de jure -tunnustamisen helpottavan Suomen ja näiden maiden poliittista lähentymistä. Samalla oli tuotava esiin, että Suomen ja Baltian maiden tavoitteena oli suojata tulevaisuutensa ja demokraattinen kehityksensä. Tarkoitus ei suinkaan ollut luoda Euroopan rauhalle vaarallista tilannetta. Donnerin vastaus Holstille oli kuitenkin Ison-Britannian virallisten tiedotusten mukaisesti moniselitteinen. Donner oli saanut sen käsityksen, että Iso-Britannia suhtautuu myötätuntoisesti Viron, Latvian ja Liettuan pyrkimyksiin saavuttaa poliittinen riippumattomuus, mutta ei kuitenkaan lupaa tunnustusta ennen kuin Venäjän hallitus oli perustettu.[35] Kenraali Sir Hubert Gough olikin vastannut Donnerille ympäripyöreästi Hänen Majesteettinsa Hallituksen katselevan suosiollisesti jokaista aloitetta ja toimenpidettä, joiden tarkoituksena oli aikaansaada yhteisymmärrystä balttilaisvaltioiden välille.[36] Tästä lauseesta muodostui fraasi, joka toistui aina suomalaisten tiedustellessa Ison-Britannian asennoitumista Suomen ja Baltian maiden väliseen yhteistyöhön tai Suomen mahdolliseen Baltian maiden de jure -tunnustamiseen.

Todennäköisesti Holstin painostuksesta ja tyytymättömänä lordi Curzonin aiemmin antamaan selontekoon Ossian Donner halusi Foreign Officelta aikaisempaa selvemmän vastauksen. Niinpä Donner lokakuussa 1919 raportoi seuraavasti:[37]

> "...Vaikka Foreign Office jatkuvasti pitää kiinni aikaisemmasta näkemyksestään että olisi valitettavaa, jos nämä niin sanotut reunavaltiot solmisivat rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa, on Englannin hallituksen näkökanta viime päivinä käynyt läpi huomattavan muutoksen..."

Tällä Donner viittasi siihen, että vaikka Ison-Britannian hallitus oli tehnyt kaikkensa estääkseen rauhanneuvottelut Baltian ja Neuvosto-Venäjän kanssa, se oli 25. syyskuuta sotakabinetin pitkän istunnon jälkeen päättänyt luopua aikaisemmasta näkökannastaan. Sen tarkoitus oli nyt ilmoittaa Baltian maiden hallituksille, ettei se enää voinut tukea niitä enempää sotilaallisesti kuin taloudellisestikaan. Lisäksi Ison-Britannian hallitus totesi, ettei se voinut harjoittaa taloudellista painostusta. Iso-Britannia katsoi, että Baltian maiden hallituksilla oli oikeus ja velvollisuus itse ratkaista, mikä politiikka parhaiten säilytti niiden kansallisen olemassaolon, ja niillä oli oikeus myös vapaasti ratkaista, pitäisikö bolševikkien kanssa solmia jonkinlainen sopimus. Apulaisulkoministeri lordi Curzonin perusajatuksena oli, että Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden tun-

---

34 Curzon Foreign Officesta Kennardille Helsinkiin 24.9.1919, DBFP III, s. 567, no. 442.

35 Donnerin raportti no. 196 Lontoosta 24.9.1919, 5 C 7, UM; Donner 1927, s. 144.

36 Suomi, Puola ja Baltia, esimerkiksi Donnerin shifferi 12.9.1919, RHA 28, KA.

37 Donnerin raportti no. 197 Lontoosta 7.10.1919, 5 C 7, UM.

nustaminen kuului rauhankonferenssille tai Kansainliitolle – ei yksinään Isolle-Britannialle. Vastuu sodasta ja rauhasta kuului kuitenkin yksinomaan Baltian maille itselleen.[38]

2.2 Baltian maiden erilaiset asemat

Vaikka Holsti oli esittänyt ententemaille vetoomuksia kaikkien Baltian maiden de jure -tunnustamisesta niin Viro, Latvia ja Liettua olivat eriarvoisessa asemassa toisiinsa nähden. Holsti suhtautui myönteisemmin Viron kuin Latvian ja Liettuan tunnustamiseen. Latvian ulkoministeri Meierovics oli kääntynyt Holstin puoleen jo 16. heinäkuuta 1919 pyytäen Suomea tunnustamaan Latvian itsenäisyyden. Meierovics viittasi Ison-Britannian ulkoministeri Balfourin kirjeeseen, jossa tämä ilmoitti Ison-Britannian mitä syvimmällä sympatialla suhtautuvan Latvian kansan pyrkimyksiin ja olevan valmis väliaikaisesti tunnustamaan Latvian Kansallisneuvoston de facto riippumattomaksi valtioelimeksi, kunnes rauhankonferenssi luo Latvian kansalle uudet vapauden ja menestyksen ajan perusteet. Holsti ei kuitenkaan ollut valmis tunnustamaan Latvian hallitusta de jure, koska yksikään suurvalta ei ollut sitä tehnyt. Holsti perusteli asiaa ulkoasianministeriön esittelyssä seuraavasti:[39]

> "Koska tähän saakka yksikään suurvalta ei ole tunnustanut Latvian Tasavallan itsenäisyyttä de jure, vaan ovat tähän saakka annetut tunnustukset kohdistuneet lähinnä vain Latvian Väliaikaisen Hallituksen tunnustamiseen de facto, on syytä Suomenkin puolellaan menetellä samalla tavalla, vaikka toisaalta Suomen tuleekin mitä suurimmalla myötätunnolla suhtautua Latvian kansan pyrkimyksiin saavuttaa yleisesti tunnustettu täysin itsenäinen kansainvälinen asema. Kun sitäpaitsi Hallitus ei ole katsonut voivansa vielä tunnustaa de jure Viron Tasavallan itsenäisyyttä, vaikka se on sekä ulos- että sisäänpäin tuntuvasti edullisemmassa asemassa kuin Latvia."

Holstin lausunto perustui siihen, että Virolla oli selkeämmät rajat, kehittyneempi hallintokoneisto ja läheisemmät kulttuurisuhteet Suomeen kuin esimerkiksi Latvialla. Holstin esityksen mukaisesti Suomi tunnusti Latvian hallituksen de facto 23. syyskuuta 1919. Kolmen Baltian maan asema oli hyvin erilainen sekä Foreign Officen että Holstin politiikassa. Liettuan asema oli vaikein. Maa ei ollut kansallisuudeltaan niin yhtenäinen kuin Viro ja sen rasitteena oli voimakas saksalaisvaikutus. Lisäksi Liettuan asemaa vaikeuttivat kiistat Puolan kanssa muun muassa Vilnasta ja Memelistä.[40]

---

38 Gilbert 1977, Sotaministeriö 24.9.1919, s. 875; Polvinen 1987 II, s. 268; Sotaministeriö 24.9.1919, Cab. 23/12, RI mf. 23/12; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 74; Donnerin raportti no. 197 Lontoosta 7.10.1919, 5 C 7, UM; Holsti K. J. 1963, s. 104. Katso asiasta myös Fredborg 1921, s. 220–221. Sotaministeri Winston Churchill edusti vastakkaista mielipidettä: ilman Ison-Britannian tukea Baltian maat solmisivat rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa, ja valkoiset venäläiset tuhoutuisivat tai tukeutuisivat saksalaisiin. – Gilbert 1977, Winston S. Churchill David Lloyd Georgelle 20.9.1919, 22.9.1919, War Office, s. 865–866. Polvinen 1987 II, s. 268; Hovi O. 1980, s. 183–184. Pääministeri Lloyd George katsoi kuitenkin parhaaksi nuhdella ankarasti Churchillia hänen esittämistään mielipiteistä. – Gilbert 1977, David Lloyd George Winston S. Churchille 22.9.1919, s. 869.

39 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 23.9.1919, UM.

40 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 23.9.1919, UM.

Kalervo Hovi on tutkimuksissaan osoittanut, että vaikka Suomella oli läheisemmät suhteet Viroon kuin Latviaan, niin Suomi oli valmis tunnustamaan molempien maiden de jure -itsenäisyyden samanaikaisesti. Toisaalta hallitus halusi odottaa Puolan ja ententemaiden de jure -tunnustusta. Kyseessä oli Suomen ja Puolan välinen etupiirijako. Siinä Viro kuului Suomelle, Latvia ja Liettua Puolalle. Etupiiriajattelun taustalla oli paitsi Puolan federalistinen idänpolitiikka, myös Itämeren *status quon* säilyttäminen. Suomi ajoi aktiivisesti Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttamista, mutta toimi yhteisymmärryksessä Puolan hallituksen kanssa Latvian- ja Liettuan-kysymyksissä. Toisaalta Suomi esitti useaan otteeseen Latvian tunnustamista de jure, mutta Puola ei tähän yhtynyt.[41]

* * *

Juuri ennen Tartossa pidettyjä reunavaltioiden neuvotteluja julkaistiin eversti Tallentsin laaja muistio Baltian tilanteesta. Muistio edusti paitsi Tallentsin henkilökohtaista näkemystä niin todennäköisesti myös Foreign Officen virallista kantaa. Tiedonannossa viitattiin siihen, että balttilaiset valtiot olivat useaan kertaan pyytäneet Ison-Britannian hallitusta antamaan lopullisen selvityksen noudattamastaan politiikasta ja avunannosta. Tallents katsoi parhaaksi käsitellä Baltian-kysymystä koko laajuudessaan, jotta kaikki asiaan vaikuttavat tekijät tulisivat varmasti ymmärretyiksi. Foreign Office oli tietoinen siitä, että Baltian maat suunnittelisivat Tartossa 29. syyskuuta yhteistoimintaa Neuvosto-Venäjän hallituksen rauhantarjouksien johdosta. Tallents korosti, ettei Ison-Britannian hallituksella ollut oikeutta pyrkiä vaikuttamaan konferenssin päätöksiin, vaan jokaisen valtion oli itse päätettävä, miten se parhaiten turvaisi tulevaisuutensa. Tallents mainitsi kenraali Rüdiger von der Goltzin johtamien saksalaisten sotajoukkojen oleskelun balttilaisissa valtioissa olevan suurimpana uhkana ja viivytyksenä Koillis-Euroopan rauhalle. Balttilaisten valtioiden täydellisen vapautumisen ensimmäinen ehto oli näiden joukkojen vetäytyminen. Saksalaiset joukot oli evakuoitava Latviasta ja Liettuasta.[42]

Kysymykset taloudellista avusta ja sotatarpeiden luovuttamisesta Baltian maille bolševikkijoukkojen mahdollisen hyökkäyksen varalta olivat ongelmallisia. Maailmansodan kuluessa Ison-Britannian sotatarvikevarat olivat huvenneet, eikä sillä enää ollut mahdollisuutta yksin huolehtia Baltian maiden avustamisesta. Tämä ei kuitenkaan sulkenut pois ententen yhteistoimintamahdollisuutta, eikä tarkoittanut sitä, että Iso-Britannia jättäisi balttilaiset valtiot oman onnensa nojaan, jos bolševikkijoukot hyökkäisivät niiden rajojen yli ja vaarantaisivat Baltian maiden olemassaolon. Balttilaisen valtion kansallisen vapauden joutuessa tällaisen vaaran kohteeksi olisi Ison-Britannian hallitus valmis tekemään uhrauksia, joihin nykyinen tilanne ei oikeuta sekä pohtisi uudelleen kysymystä sotatarveavustuksesta. Taloudellista apua Iso-Britannia ei voinut Baltian maille myöntää, koska koko maailmassa vallitsi talouspula. Iso-Britannia oli kuitenkin

---

41 Hovi K. 1982, s. 210–213; Hovi K. 1984 a, s. 19–23, 65–81, 94–104; Hovi K. 1984 b, s. 115; Pietiäinen 1992, s. 422–423.

42 Eversti Tallentsin antama kappale Englannin vastauksesta Latvian ulkoministerille Meierovicsille Tartossa 29.9.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA; myös RHK 28, KA.

yrittänyt auttaa Baltian valtioita saamaan lainoja riippumattomilta tahoilta. Muistionsa Tallents päätti toteamukseen, joka oli varsin moniselitteinen, mutta toisaalta se kuvasi Ison-Britannian muuttunutta asennetta Neuvosto-Venäjään: Ison-Britannian hallitus katsoi, ettei sillä ollut oikeutta painostaa Baltian maita, vaan niiden hallituksien oli itse päätettävä, millainen toiminta parhaiten säilyttäisi niiden kansallisen olemassaolon.[43]

Ison-Britannian muuttunut asenne Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiin tuli Suomen ulkoministeriön tietoon juuri ennen kuin Vennola ja Holsti ehtivät lähteä Tarttoon. Holsti, Vennola ja Ståhlberg neuvottelivat mutkistuneesta tilanteesta. Ison-Britannian hallituksen uuden asenteen vuoksi oli syytä epäillä, että Baltian maat asettuisivat neuvotteluissa rauhanneuvottelujen aloittamisen kannalle. Tilanne oli ongelmallinen. Presidentin, pääministerin ja ulkoministerin neuvottelussa päätettiin, että Vennola ja Holsti koettaisivat saada Baltian maat lykkäämään rauhanneuvotteluiden aloittamista niin pitkäksi aikaa, että Suomessa ennätettäisiin kutsua eduskunta koolle ja kuulla sen mielipide asiasta.[44]

Tarton neuvottelut alkoivat 29. syyskuuta ja päättyivät 1. lokakuuta. Pääministeri Vennola ja ulkoministeri Holsti edustivat Suomea, pääministeri Otto Strandmann ja ulkoministeri Jaan Poska Viroa, pääministeri Karlis Ulmanis ja ulkoministeri Zigfrids Meierovics Latviaa. Liettuan valtuuskuntaa johti sisäministeri Leonas. Suomen valtuuskuntaan kuuluivat myös Holstin poliittinen sihteeri Hugo Valvanne ja Tallinnan-lähettiläs Erkki Reijonen.[45] Suomen edustajista pääministeri Vennola oli Tarttoon tullessaan sillä kannalla, että jos ententevallat eivät pysty auttamaan konferenssivaltioita, ei Suomella ole muuta mahdollisuutta kuin tehdä rauha Neuvosto-Venäjän kanssa. Ulkoministeri Holsti oli eri mieltä. Hänen tavoitteenaan oli sopeuttaa Suomen ulkopolitiikka ententen neuvomalla tavalla. Ententevallat olivat kehottaneet Holstia suuntaamaan Suomen ulkopolitiikkaa Skandinaviaan, mutta samalla auttamaan Baltian maita niiden itsenäisyyden turvaamiseksi.[46]

Baltian maat olivat rauhanneuvottelujen aloittamisen kannalla.[47] Liettualaiset tosin halusivat ensin liittoutuneilta takeet siitä, että Puola ei saisi miehittää Liettuaa. Innokkaimmin rauhanneuvottelujen aloittamiseen suhtautuivat virolaiset, koska heidän mielestään sotaa Neuvosto-Venäjää vastaan oli mahdotonta jatkaa ilman Ison-Britannian apua. Toisaalta virolaiset uskoivat

---

43 Eversti Tallentsin antama kappale Englannin vastauksesta Latvian ulkoministerille Meierovicsille Tartossa 29.9.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

44 Schauman 1959, s. 17–18. Tarton neuvottelujen alla myös lehdistössä otettiin kantaa Itämeren maiden yhteistyöhön. Helsingin Sanomat oli ollut varauksettomasti reunavaltiopolitiikan kannalla. Tämä oli ilmennyt jo kesällä 1919, jolloin lehtitiedot kertoivat Viron, Latvian, Liettuan ja Ukrainan suunnittelevan sotilaallista puolustusliittoa. Tarton neuvottelujen alkaessa todettiin, että suunniteltuun liittoon piti kuitenkin suhtautua perin varovaisesti ja pidättyvästi. Ainoastaan Puolan ja Suomen itsenäisyys oli kansainvälisesti tunnustettu, muut maat olivat vain osittaisen tunnustuksen varassa. Helsingin Sanomien kirjoittaja näki Puolan ainoana vakavasti otettavana liittokumppanina, mutta vasta sitten, kun se olisi selvinnyt omista talousvaikeuksistaan. – Kulha 1989, s. 256.

45 Tarton konferenssi 29.9.–1.10.1919, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

46 Kennard Coleridge Holstille 25.9.1919, RHA 19, KA; Jääskeläinen 1977, s. 293.

47 Tarkemmin Neuvosto-Venäjän ja Viron rauhanneuvottelujen kehityksestä Mattisen 1989, s. 227–228, 287–291.

englantilaisten toivovan Baltian maiden tekevän rauhan, vaikka sitä ei suoraan sanottukaan. Suomen edustajat Vennola ja Holsti pyrkivät lykkäämään rauhanneuvottelujen aloittamista, mutta tämä ei onnistunut. Sen sijaan Baltian maiden edustajat halusivat tietää, ryhtyisikö Suomi rauhanneuvotteluihin yhdessä Baltian maiden vai vasta liittoutuneiden kanssa. Pääministeri Vennola väisti kysymyksen toteamalla, ettei asiasta voitu sanoa mitään ennen eduskunnan kokoontumista. Tästä syystä Suomen edustajat vaativat edelleen rauhanneuvottelujen lykkäämistä. Latvian ulkoministeri Meierovicsin aloitteesta neuvottelut päätettiinkin siirtää 25:nteen lokakuuta, jolloin Suomi mahdollisesti olisi mukana neuvotteluissa. Tätä hän piti parempana vaihtoehtona kuin Baltian maiden keskinäistä diplomaattista toimintaa.[48]

Tarton konferenssissa tehdyt päätökset kirjattiin asiakirjaksi, jonka nimeksi annettiin "Neljän Balttilaisen valtion toimintaohjelma Venäjään nähden"[49]. Suomen kannalta asiakirjan keskeisin sanamuoto sisältyi lauseisiin: yksikään valtio ei solmi erillisrauhaa Neuvosto-Venäjän kanssa, ja Neuvosto-Venäjän pitää tunnustaa kansojen oikeus itse määrätä kohtalostaan eli tunnustaa Viron, Latvian ja Liettuan suvereeninen riippumattomuus. Myös asiakirjan viides kohta[50], jossa sovittiin balttilaisten valtioiden tekevän voitavansa saadakseen ententevallat tunnustamaan niiden itsenäisyyden ja Suomen avustavan voimiensa mukaan tämän päämäärän saavuttamisessa sopi hyvin yhteen Holstin ulkopoliittisen linjan kanssa.[51] Vennolalla ja Holstilla ei kuitenkaan ollut valtuuksia asiakirjan hyväksymiseen, joten ulkoministerit vain allekirjoittivat toimintaohjelman ja sopivat sen alistamisesta kokousmaiden hallitusten hyväksyttäväksi. Tämä oli tehtävä kuuden päivän kuluessa allekirjoittamispäivästä, koska muutoin pöytäkirja katsottaisiin rauenneeksi. Vennola ja Holsti olivat saavuttaneet tavoitteensa: rauhanneuvottelujen aloittamista oli lykätty.[52]

Muistioonsa Tarton konferenssista Holsti kirjasi, että sen tärkein tavoite oli ollut selvittää Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan suhtautuminen Neuvosto-Venäjän rauhanaloitteeseen. Vaikein ongelma oli liettualaisten pelko Puolan poliittisista tavoitteista. Suomen osallisuudesta neuvotteluissa Holsti korosti pääministeri Vennolan lausumaa, että Suomi oli aivan erilaisessa asemassa kuin muut konferenssiin osallistuneet maat: se oli saanut kansainvälisen tunnustuksen itsenäisyydelleen, eikä ollut sotatilassa Neuvosto-Venäjän kanssa. Holsti katsoikin, että suomalaisten ensisijaisena tavoitteena oli ollut voittaa aikaa: saada kenties ententemaat osallistumaan rauhanneuvotteluihin, odottaa Suomen eduskunnan koollekutsumista ja mahdollista ententemaiden tunnustusta balttilaisten valtioiden itsenäisyydelle. Viimeksi mainittuun viitaten Latvian ulkomi-

---

48 Schauman 1959, s. 18–21; Pietiäinen 1992, s. 411.

49 Suomalaiset – Holsti – mielsivät itsensä balttilaiseksi valtioksi? – tähän saakka he olivat kaikissa asiakirjoissa ja eri yhteyksissä korostaneet erillisasemaansa Baltian maihin nähden! Carl Enckell onkin muistelmissaan rinnastanut asiakirjan nimen ulkoministeri Holstiin. – Enckell 1956 II, s. 237–238.

50 Vt. osastopäällikkö A. Vuorenheimon lisäys PM Vennolan käskystä 9.10.1919.

51 Neljän balttilaisen valtion toimintaohjelma Venäjään ja Ententeen nähden 1.10.1919 Tartto, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

52 Schauman 1959, s. 21–22.

nisteri Meierovics oli toivonut, että konferenssiin osallistuneet maat esittäisivät yhteisen vaatimuksen ententemaille Baltian maiden itsenäisyyden tunnustamisesta.[53] Meierovicsin aktiivisuuteen vaikutti saksalaisten joukkojen aktiivisuus Latviassa ja aseleposopimuksen loukkaaminen.[54]

Riiassa Holsti oli keskustellut erään suurvallan edustajan (ilmeisesti englantilaisen eversti Tallentsin) kanssa Baltian maiden itsenäisyyden edellytyksistä. Holsti oli voimakkaasti puolustanut virolaisten, latvialaisten ja jopa liettualaisten kansallista itsemääräämisoikeutta. Keskustelun alku- ja lopputuloksia Holsti muistelee seuraavasti:[55]

> "Ollessani Riiassa 1919 tapasin erään suurvallan edustajan, joka todellakin puhui minulle selvää kieltä Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyttä vastaan. Hän (Mr. Tallents) käytti mahdollisimman tarkalleen samoja perusteluja kuin venäläiset valtiomiehet olivat tehneet Pariisin rauhankonferenssissa ja balttilaiset aatelispiirit sekä Virossa että Latviassa.
>
> Myöhemmin sain tältä diplomaatilta terveiset: hän oli ryhtynyt perusteellisesti tutkimaan Latvian itsenäisyyden edellytyksiä toiselta näkökannalta kuin oli aiemmin tehnyt, ja oli todellakin tullut siihen tulokseen, että Latvia voisi muodostaa elinvoimaisen itsenäisen tasavallan ja että balttilainen aatelisto ei suinkaan merkinnyt näiden uusien maiden tulevaisuudelle niin paljon kuin hän siihen saakka oli luullut."

Holstin kannanotto Latvian itsenäisyyden puolesta suurvallan edustajalle on ajankohdaltaan varsin mielenkiintoinen. Virallisissa muistioissaan ja raporteissaan Holsti oli esiintynyt ainoastaan Viron kansallisten pyrkimysten puolesta — Latvian ja Liettuan itsenäisyyden hyväksi hän ei ollut ottanut julkisesti kantaa. Syynä tähän olivat todennäköisesti sekä Holstin omat että yleensä suomalaisten epäilyt Latvian ja Liettuan kansallisen olemassaolon mahdollisuuksista. Miksi Holsti sitten muutti kantansa Latvian suhteen? Luultavasti hän ei ollut sitä tehnyt, mutta koska hän tiesi Foreign Officen käsittelevän Baltian alueen kysymystä yhtenä kokonaisuutena ja ratkaisevan niiden de jure -tunnustamisen ongelman samanaikaisesti, niin oli sekä Holstin että virolaisten etujen mukaista pyrkiä perustelemaan englantilaisille kaikkien Itämeren maiden kansallisuuksien elinvoimaisuutta. Toisaalta Holsti oli ollut koko ajan säännöllisessä keskusteluyhteydessä Latvian ulkoministerin Zigfrids Meierovicsin kanssa.[56]

Kotimaassa Vennolan ja Holstin selvitystä konferenssin tuloksista ei otettu myönteisesti vastaan. Osaltaan tähän lienee vaikuttanut, että hallitus sai tietää neuvotteluista vasta kun pää- ja ulkoministeri selostivat sille 3. lokakuuta neuvottelujen kulkua. Syntyi kiivas keskustelu, jonka aikana Vennola ja Holsti uhkasivat erota hallituksesta, jos toimintaohjelmaa ei hyväksyttäisi. Asian käsittely päättyi siihen, että hallitus päätti jättää rauhankysymyksen eduskunnan

---

53 Muistio Tarton konferenssista 29.9.—1.10.1919, RHA 28, KA.

54 LVA, Fond 2575, Apr. 17, Lieta 17, Lp. 81—82, kopio Meierovicsin ja Ulmanisin kirjeestä 8.10.1919 Ranskan hallituksen edustajille.

55 Holstin muistiinpanoja 1901—1922, s. 69, RHA 39, KA.

56 Esimerkiksi Meierovicsin lausunto Latvian lehdistölle 25.7.1919, FO. 371/3611, Baltic States — political, PRO.

käsiteltäväksi määrittelemättä omaa kantaansa asiaan. Eduskunta kutsuttiin koolle 15. lokakuuta.[57]

Ennen eduskunnan koollekutsumista ulkoministeri Holstilla oli kuitenkin kiire selvittää liittoutuneiden kanta rauhanneuvottelujen aloittamiseen. Holsti kävi 3. lokakuuta koko päivän kestäneitä neuvotteluja Ison-Britannian, Ranskan, Italian ja Yhdysvaltojen lähettiläiden kanssa. Lähettiläät olivat ilmoittaneet, että suomalaisten edustajien ansiosta Tarton konferenssissa oli saavutettu parempia tuloksia kuin olisi ollut odotettavissa, jos Viro, Latvia ja Liettua olisivat saaneet sopia keskenään yhteisestä esiintymisestä. Ison-Britannian ja Ranskan edustajat ilmoittivat kuitenkin Holstille, ettei heidän hallitustensa politiikka Baltian maita kohtaan ollut muuttunut.[58]

Holsti ei tyytynyt tähän, vaan sähkötti 4. lokakuuta Lontooseen Ossian Donnerille ja kehotti häntä tiedustelemaan Foreign Officen mielipidettä rauhanvalmisteluista. Samalla Donnerin oli tiedusteltava, mitä Foreign Officessa ajateltiin reunavaltioiden välisestä liitosta.[59] Donnerin vastauksesta Holstille ilmeni Lontoon toivoneen Suomen pidättäytyvän rauhanneuvotteluista, koska niiden aloittaminen voisi johtaa paitsi Ison-Britannian myötätunnon menetykseen, myös taloudelliseen saartoon. Reunavaltioiden väliseen liittoon Foreign Office sen sijaan suhtautui myönteisesti, koska se toimisi puskurina Venäjän ja Saksan välillä. Suomea kuitenkin varoitettiin ryhtymästä kiinteään yhteistyöhön Baltian maiden kanssa niiden epävarman poliittisen aseman takia. Lontoon kanssa samoilla linjoilla oli Washington.[60] Holsti oli kehottanut Donneria keskustelemaan rauhanpyrkimyksistä myös Puolan Lontoossa olevan lähettilään ruhtinas Sapiehan kanssa. Ruhtinas oli ehdottanut, että Suomi ja Puola toimisivat rauhankysymyksessä yhteisymmärryksessä liittoutuneiden kanssa Baltian maista riippumatta.[61]

2.3 Sisäpoliittiset erimielisyydet

Eduskunnan koollekutsuminen aiheutti sanomalehdistössä vilkkaan keskustelun rauhankysymyksestä. Oikeistolehdet arvostelivat hallitusta siitä, ettei se ollut riittävän tehokkaasti torjunut rauhantarjousta ja vasemmistolehdet puolestaan siitä, ettei hallituksella ollut rauhantahtoa. Kokoomuksen oikeistosiipi edusti por- varillisten puolueiden aktiivisinta osaa Venäjän-politiikassa. Se ei halunnut tukea Holstin ajatusta Itämeren maiden yhteistyöstä, koska se olisi sitonut Suo-

---

57 Santeri Alkion päiväkirja 3.10.1919, Santeri Alkion kokoelma, KA; Schauman 1959, s. 22. Katso sisäpoliittisesta keskustelusta Paasivirta 1988, s. 188–191.

58 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 4.10.1919, salainen, 5 C 1, UM.

59 Holstin sähke Donnerille 4.10.1919, 12 L Venäjä, UM.

60 Donnerin sähke Holstille 8.10.1919, 12 L Venäjä, UM; Schauman 1959, s. 23. Berliinin-lähettiläs Jännes raportoi Holstille samanaikaisesti, että Liettuan-lähettiläs Juotzas Puryckis piti puolustusliiton syntymistä Liettuan, Latvian ja Viron välille todennäköisenä. Suomen osallistumisesta ei mainittu sanallakaan, joten on ilmeistä, etteivät ainakaan liettualaiset edes odottaneet Suomen taholta sotilaallista yhteistyötä. – Jänneksen raportti Berliinistä ulkoasiainministeriölle 7.10.1919, salainen, 7 E Saksa, UM.

61 Holstin sähke Donnerille 8.10.1919; Donnerin sähke Holstille 12.10.1919, 12 L Venäjä, UM.

men vaarallisella tavalla Baltian maiden kohtaloon.[62] Helsingin Sanomat sen sijaan kirjoitti reunavaltiopolitiikkaa mukaillen, ettei pelkkä myötätunto riittänyt, vaan Suomen oli otettava huomioon reunavaltioiden yhteiset vaarat ja edut: "Suomen on valittava itselleen ystävät niitten valtioitten tai valtioryhmien joukosta, jotka sille voivat suurimpia vastapalveluksia tehdä."[63] Helsingin Sanomien artikkelin sisältö viittaa vahvasti ulkoministeri Holstin esittämiin ajatuksiin.

Suomen ulkopoliittinen johto suhtautui myönteisesti reunavaltioiden yhteistoiminta-ajatukseen, mutta se ei halunnut ryhtyä rauhanneuvotteluihin bolševikkien kanssa. Hallitus antoi Neuvosto-Venäjän tekemästä rauhantarjouksesta eduskunnalle tiedonannon 16. lokakuuta 1919. Pääministeri Vennola ilmoitti hallituksen haluavan voittaa aikaa, sillä sen mielestä Suomen etujen mukaista ei ollut aloittaa rauhanneuvotteluja. Vennolan mielestä bolševismi pyrki yleismaailmalliseksi liikkeeksi, joka ei katsonut olevansa sidottu valtiollisiin rajoihin.[64]

Eduskunnassa syntyi pääministerin tiedonannon jälkeen vilkas keskustelu, jonka yhteydessä selvitettiin puolueiden asennoitumista Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukseen. Kansallisen kokoomuksen eduskuntaryhmä ilmoitti edustaja Hugo Suolahden kautta vastustavansa ehdottomasti rauhanneuvottelujen aloittamista. Samoille linjoille asettuivat myös maalaisliiton ja ruotsalaisen kansanpuolueen edustajat. Sen sijaan sosiaalidemokraatit olivat rauhanneuvottelujen aloittamisen kannalla. Eduskunta kuitenkin hyväksyi Vennolan hallituksen kielteisen kannan Neuvosto-Venäjän rauhanneuvottelutarjoukseen lokakuun puolivälissä, sosiaalidemokraattien ja eräiden porvarillisten edustajien muodostaessa vähemmistön. Hallitus joutui ilmoittamaan Baltian maille, ettei Suomi voinut ryhtyä yhdessä niiden kanssa rauhanneuvotteluihin.[65]

Sisäpoliittisena kysymyksenä rauhanneuvottelut Neuvosto-Venäjän kanssa ja reunavaltioyhteistyö kytkeytyivät läheisesti toisiinsa. Suomen hallitus oli saanut eduskunnan tuen kieltäytymiselle rauhanneuvottelujen aloittamisesta neuvostohallituksen kanssa, mutta miten suomalaiset puolueet suhtautuivat reunavaltioiden väliseen yhteistyöhön ja niiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen ja kuinka tämä vaikutti Holstin politiikkaan?

Maalaisliiton johdossa Suomen ja Baltian maiden lähentymiseen suhtauduttiin syksyllä 1919 varovaisen myönteisesti. Tosin Santeri Alkion mielestä kiinteä yhteistyö saattaisi viedä Suomen aseelliseen yhteenottoon bolševikkien kanssa. Länsivaltojen tuen puuttuessa se oli ehdottomasti vältettävä. Maakansan päätoimittaja Antti Juutilainen eteni kuitenkin asiassa pidemmälle kuin puoluejohdon ja lehdistön varovaisesta linjasta saattoi odottaa. Eduskuntaryhmän kokouksessa 15. lokakuuta Juutilainen puhui Suomesta Ukrainaan ulottuvan reunavaltioliitto-

---

62 Salokorpi 1988, s. 294; Esimerkiksi Kysymys rauhanteosta bolshevikkien Venäjän kanssa. — Uusi-Suomi 4.10.1919, pääkirjoitus; Den nuvarande kursen. — Hufvudstadsbladet 10.10.1919 pääkirjoitus; Riksdagen sammanträder. — Hufvudstadsbladet 15.10.1919, pääkirjoitus; Tulkoon rauha. — Suomen Sosialidemokraatti 6.10.1919, pääkirjoitus.

63 Kulha 1989, s. 257.

64 VP 1919 II, ptk. 16.10.1919, s. 1099—1102.

65 VP 1919 II, ptk. 16.10.1919, s. 1099—1121; Ulkoasiainministeriön sähke Donnerille 21.10.1919, 12 L Venäjä, UM.

kunnan puolesta, johon myös Puola tuli saada mukaan. Maakansassa Juutilainen yhdessä lehden toimitussihteeri L. J. Haarasen kanssa jatkoi samansuuntaisten ajatusten esittämistä. Juhani Myllyn mukaan ajatus perustui pelkoon, että tulevaisuudessa bolševistinen Venäjä hajoaisi ja tilalle syntyisi voimakas, imperialistinen Venäjä. Maalaisliiton johtohenkilöt eivät kuitenkaan ryhtyneet avoimesti kannattamaan reunavaltioyhteistyötä, vaan tyytyivät aluksi seuraamaan hallituksen viitoittamaa linjaa.[66]

Ruotsalaisen kansanpuolueen ja suomalaisen oikeiston piirissä pidettiin arveluttavana hallituksen pyrkimystä yhteistyöhön reunavaltioiden kanssa.[67] Tyytymättömyys tuli esiin hallitukselle esitetyssä välikysymyksessä. Ruotsalaisen puolueen edustajien H. J. Procopén, Rafael Collianderin, Ragnar Furuhjelmin ja Ernst Estlanderin allekirjoittamassa välikysymyksessä tiedusteltiin, mitkä tekijät olivat olleet määräävinä 1) hallituksen pyrkiessä yhdistämään Neuvosto-Venäjän politiikkaansa balttilaisen valtiomuodostuman vastaavaan politiikkaan ja 2) mihin toimenpiteisiin hallitus aikoi ryhtyä lujittaakseen ja valvoakseen maamme etuja Neuvosto-Venäjää vastaan?[68] Välikysymyksen taustalla oli kenraali Judenitšin lokakuun alussa aloittama ja alkuun menestyksekäs offensiivi Pietaria kohti ja hänen 23. lokakuuta tarjoamansa yhteistoiminta Suomelle Pietarin valloittamiseksi.[69]

Pääministeri Vennola antoi välikysymykseen vastauksen 30. lokakuuta. Pääministeri huomautti hallituksen asettuneen ulkopoliittisessa toiminnassaan sille kannalle, että se noudatti itsenäistä suomalaista ulkopolitiikkaa huomioonottaen kansainvälisen aseman. Hallituksen velvollisuus oli puolustaa maan itsenäisyyttä ja valtakunnan alueellista loukkaamattomuutta. Vennola esitti, että hallitus oli ohjelmansa mukaisesti myötätunnolla seurannut heimokansojemme itsenäisyyspyrkimyksiä ja voimiensa mukaan tukenut niitä vaikeassa taistelussa bolševismia vastaan. Samalla hallitus oli pyrkinyt säilyttämään ystävälliset suhteet muiden naapurivaltojen, erityisesti Skandinavian kanssa. Politiikkaa oli noudatettu yhteisymmärryksessä ententevaltojen kanssa.[70]

Tiedusteluun Suomen ja balttilaisten valtioiden politiikan lähentymisestä Neuvosto-Venäjän-kysymyksessä Vennola antoi varsin selkeän vastauksen: Viron mahdollinen joutuminen bolševikkien valtaan merkitsisi sotilaallisia ongelmia Suomelle, ja jos Suomi ei olisi lähentynyt balttilaisia valtioita, se saattaisi jäädä yksin taistelemaan bolševikkeja vastaan. Hallitus piti Suomen velvollisuutena pysyä suojamuurina bolševismin leviämistä vastaan. Suomella ja balttilaisilla valtioilla oli yhteisiä turvallisuuspoliittisia intressejä.[71]

---

66 Mylly 1978, s. 104; Viron itsenäisyys tunnustettava. – Maakansa 22.10.1919; Hallituskysymyksestä, L.J.H. – Maakansa 23.10.1919. Reunavaltioihin suuntautumisen kannatuksesta vertaa Lehti 1994, s. 64.

67 Mylly 1978, s. 102.

68 VP 1919 II, ptk. 24.10.1919, H. J. Procopén välikysymys Suomen suhtautumisesta Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukseen, s. 1167–1170.

69 Tarkemmin Judenitšin offensiivista ja sen vaikutuksista. Polvinen 1987 II, s. 283–286, 293–301; Vares 1993, s. 501–504.

70 VP 1919, ptk II, 30.10.1919, H. J. Procopén välikysymys Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta, s. 1328.

71 VP 1919, ptk II, 30.10.1919, Välikysymys Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta, s. 1329.

Hallituksen vastaus herätti eduskunnassa vilkkaan keskustelun. Hjalmar Procopé korosti edelleen rauhanajatuksen vaarallisuutta. Edustaja K. V. Holma puolestaan moitti ulkoasiainjohtoa, ettei se tehnyt mitään ilman ympärysvaltojen takuita. Holma huomauttikin, ettei Viron ja Inkerin itsenäisyyden tunnustaminen näyttänyt olevan sopusoinnussa ympärysvaltojen intressien kanssa. Suomelle reunavaltiovyöhykkeen syntyminen sen sijaan oli tärkeää: "Suomensukuisten kansojen ehjä rintama bolševismia vastaan on kuitenkin jotain todellista ja enemmän kuin heimositeet, joihin voidaan asiallisesti vedota, kun Venäjästä irtautuneiden kansojen lopullinen kohtalo määrätään." Edustaja Holman mielestä Suomen ja suomensukuisten rajaheimojen etu vaati bolševismin uhan lopullista poistamista.[72]

Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta käydyn välikysymyskeskustelun yhteydessä maalaisliiton eduskuntaryhmän puheenjohtaja Vilkku Joukahainen moitti oikeistoa ja maan ruotsinkielisiä, että nämä suhtautuivat kylmästi reunavaltioihin ja suomenheimoisiin kansoihin. Myös edustajat Alkio, Juutilainen, Niukkanen ja Piitulainen tukivat reunavaltioiden yhteistyötä. Kuvaavimman puheenvuoron piti edustaja Juutilainen, koska siinä tulivat esille tärkeimmät perustelut, joita maalaisliittolaiset myöhemmin jatkuvasti käyttivät puolustaessaan reunavaltiosuuntausta.[73]

Puheenvuorossaan Juutilainen antoi hallitukselle tunnustuksen siitä, että se oli ryhtynyt keskustelemaan muiden Venäjästä eronneiden reunavaltioiden kanssa. Hänen mielestään pienet kansat olivat olleet vain shakkinappuloita suurvaltojen poliitikkojen käsissä, joten oli ajateltava myös mahdollisuuksia, joita pienten kansojen yhteenliittyminen voisi tuoda tullessaan. Juutilaisen käsityksen mukaan reunavaltioiden yhteistyöllä oli reaalinen pohja, koska niiden edut, historialliset kohtalot ja viholliset olivat yhteiset. Venäjä oli näiden kansojen yhteinen vihollinen. Reunavaltioiden toimiessa erikseen oli vaarana, että ne joutuisivat suurvaltojen etujen sovittelun kohteiksi. Näin ollen yhteenliittyminen suojaisi Venäjän rajanaapureita niin itään kuin länteenkin päin. Juutilainen huomautti myös, että reunavaltiot olivat talonpoikaiskansoja ja myös demokraattisempia kuin valtiot, joita hän arveli oikeistopiirien suosivan. Puheenvuorossaan Juutilainen tarkasteli myötämielisesti Viron itsenäistymishistoriaa ja selitti, että eteläisen heimokansan ja suomalaisten kohtalot olivat toisiinsa sidottuja; jos toinen sortuu niin toinen seuraa jäljestä.[74]

Eduskunnan täysistunnossa käyty vilkas keskustelu puolueiden välillä[75] osoittaa, kuinka vaikeassa asemassa Vennolan hallitus ja ennen kaikkea ulkoministeri Holsti olivat etsiessään Suomen ulkopolitiikan suuntaa ja pyrkiessään sopeuttamaan sitä maan poliittiseen ilmastoon. Kompromissin löytäminen näytti olevan erittäin vaikeaa. Erimielisyyksistä huolimatta Vennolan hallitus sai luottamuslauseen 30. lokakuuta 1919 käydyn välikysymyskeskustelun jälkeen.

---

72 VP 1919, ptk II, 30.10.1919, Välikysymys Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta, s. 1335–1345.

73 Mylly 1978, s. 105; VP 1919 ptk II. 1347–1349, 1354–1357, 1364–1365, 1375–1376, 1383–1385.

74 Mylly 1978, s. 105; VP 1919 ptk. 1354–1357, Juutilaisen puheenvuoro 30.10.1919.

75 Tarkemmin keskustelusta VP 1919, ptk II, 30.10.1919, välikysymys Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta, s. 1328–1391.

Sosiaalidemokraatit pidättäytyivät äänestämästä.[76] Väinö Tanner oli ajanut päätöksen läpi sosiaalidemokraattien eduskuntaryhmässä. Hän halusi estää keskustahallituksen kaatumisen, koska sen tilalle olisi todennäköisesti valittu kokoomuspohjainen hallitus. Se olisi edustanut hyökkäävää politiikkaa Neuvosto-Venäjää kohtaan. Tämä ei sopinut rauhanneuvottelujen aloittamista kannattavien sosiaalidemokraattien suunnitelmiin.[77]

Maalaisliitto antoi varauksettoman tukensa hallituksen reunavaltiopolitiikalle. Neuvosto-Venäjän aseman vahvistuminen vuoden 1919 lopulla lisäsi maalaisliiton johtopiirien ja lehtien pyrkimystä lujittaa reunavaltiosuuntauksen edellytyksiä maan poliittisessa ilmapiirissä. Maalaisliiton eduskuntaryhmän kokouksessa marraskuun lopulla 1919 Juutilainen ilmoittikin reunavaltioiden sopimuksen olevan pienten kansojen elämisen edellytys. Myllyn mukaan tavallinen maalaisliiton käyttämä perustelu aktiiviselle reunavaltiopolitiikalle oli, että ulkopolitiikasta toivottiin yhdistävää tekijää maan hajanaiselle puolue-elämälle. Joidenkin mielestä reunavaltiosuuntaus voisi myös vähentää suomenruotsalaisten vaikutusvaltaa.[78]

Kokoomuksessa oli hienoista erimielisyyttä suhteessa reunavaltioihin ja erityisesti virolaisiin. Kokoomuksen piirissä oltiin valmiita pohtimaan vuoden 1920 vaihteessa yhteistyömahdollisuuksia heimokansojen kanssa. Varsinkin Suur-Suomen kannattajat näkivät bolševismin leviämisessä vaaran heimokansojen tulevaisuudelle. Puolueen johtohahmoista E. N. Setälä korosti Valvojan ensimmäisessä numerossa vuoden vaihteessa 1920 Suomen maailmanhistoriallista vartija-asemaa idän barbariaa vastaan. Setälä viittasi myös Viron veljeskansaan, joka oli taisteluun väsyneenä joutunut tekemään aselevon Neuvosto-Venäjän kanssa. Tämä oli Setälän mielestä sekä Viron että Suomen itsenäisyydelle vaarallinen uhka.[79]

Suomen heimokansojen vapautusasiaa ajaneet järjestöt ja yhdistykset ottivat loppusyksystä 1919 lähtien yhä voimakkaammin kantaa karjalaisten, inkeriläisten, mutta myös virolaisten vapautuspyrkimyksiin. Suomen heimokansojen edustajien yhteisneuvottelussa lokakuun 13.—14. päivänä hyväksyttiin ponsi, jossa vaadittiin hallitukselta Viron de jure -tunnustamista ja läheistä yhteistoimintaa maan kanssa.[80] Holstilla ei ollut yhteyksiä heimokansojen vapautusasiaa ajaneisiin järjestöihin, mutta on varsin luultavaa, että ulkoministeri suhtautui myönteisesti järjestöjen esittämiin vaatimuksiin.

Hallitukselle ja ennen kaikkea ulkoministeri Holstille eduskunnassa, puolueissa ja lehdistön palstoilla käyty keskustelu Itämeren kansojen tulevaisuudesta ja Suomen suhteista reunavaltioihin sekä ententemaiden tuki antoivat vankan pohjan pyrkiä entistä määrätietoisemmin yhteistyöhön reunavaltioiden kanssa.

---

76 Mylly 1978, s. 102—103; VP 1919, ptk II, 30.10.1919, välikysymys Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksesta, s. 1328—1391.

77 Tanner 1949, s. 21—22; Hakalehto 1973, s. 141.

78 Mylly 1978, s. 105; Maalaisliiton eduskuntaryhmän ptk. 29.11.1920 § 27, KML.

79 Setälä 1920, s. 1—8; Vares 1993, s. 508.

80 Lyhennysote pöytäkirjasta Suomen heimokansojen vapautusasiaa ajaneiden järjestöjen edustajakokouksesta Helsingissä Viipurilaisen Osakunnan huoneistossa lokakuun 13. ja 14. p:nä, liite kokoomuksen eduskuntaryhmän ptk:ssa, PTA.

Toisaalta ulkoministerin oli ennen poliittisen yhteistyösopimuksen solmimista pyrittävä vaikuttamaan Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen. Se oli osoittautunut Holstin kannalta sekä ulko- että sisäpoliittisesti välttämättömäksi. Holsti oli myös yhtämieltä Latvian Suomen-edustajan Karol Zarinšin kanssa siitä, että oli ehdottomasti pyrittävä vaikuttamaan suomalaisen lehdistön Baltiaa koskevan kirjoittelun tietolähteisiin. Hufvudstadsbladetissa ja Uudessa Suomessa julkaistut Latvian sisä- ja ulkopolitiikkaa koskevat artikkelit olivat peräisin saksalaisista lähteistä. Lähettiläs ja ulkoministeri olivat yksimielisiä, että sanomalehdistössä julkaistujen Baltiaa koskevien tietojen oli tultava virolaisista tai latvialaisista lähteistä.[81]

2.4 Valtioiden uuden yhdentymisen ongelma

Baltian poliittinen tilanne ja suurvaltojen intressit alueella muuttuivat niin nopeassa tahdissa, että Holsti lienee katsonut välttämättömäksi selvittää sekä ententevaltojen käsitykset Baltian tulevaisuudesta että Suomen ja Puolan mahdollisuudet yhteistyöhön[82] ennen kuin suhteita Viroon, Latviaan tai Liettuaan voitiin edes ajatella lähennettävän. Holsti lähettikin lokakuussa 1919 erikoislähettilään, slaavilaisen filologian professorin, suomalais-ugrilaisen seuran johtokunnan jäsenen, J. J. Mikkolan Varsovaan. Hänen tehtävänään oli selvittää, oliko Puolan hallitus kiinnostunut etsimään ratkaisua Itämeren alueen yhteisille poliittisille, taloudellisille ja turvallisuutta koskeville ongelmille.[83]

J. J. Mikkola ilmoitti Holstille, että Puolan ulkoministeriön virkamiehiä kiinnosti Holstin tekemä aloite. Puolan valtionpäämies kenraali Józef Piłsudski korosti, kuinka tärkeää olisi muodostaa kehittyvien valtioiden vyö Saksan ja Venäjän väliin. Kalevi J. Holstin mukaan vuoden 1919 loppuun mennessä luotiinkin reunavaltioiden välisten diplomaattisten yhteyksien perusta. Hallitukset olivat yksimielisiä, että sotilaallinen ja poliittinen yhteistoiminta oli välttämätön-

---

81 LVA, Fond 2575, Apr. 17, Lieta 1, Lp. 335–337, Latvian Helsingin-lähettiläs ulkoministeriölle lokakuussa 1919.

82 Reunavaltioyhteistyösuunnitelmiin liittyi myös vapaaherra Carl Gustaf Mannerheimin Varsovan-matka marras-joulukuussa 1919. Kalervo Hovin mukaan Mannerheim oli yrittänyt painostaa Suomen hallitusta osallistumaan mahdolliseen neuvostohallituksen kukistamiseen ja uuden Venäjän luomiseen, mutta sen epäonnistuttua hän teki matkan Varsovaan. Matkan aikana Mannerheim luopui interventiohankkeesta ja kielsi kannattajiaan hankkimasta vallankaappausta. Todennäköisesti Piłsudski puhui hänet ympäri puolustuksellisen reunavaltiopolitiikan kannalle. Ranskan Varsovan-suurlähettiläs Eugéne Pralon laati raportin ulkoministeriölleen Mannerheimin Puolan matkasta. Suurlähettiläs yhdisti kenraalin vierailun professori J. J. Mikkolan muutamaa päivää aikaisemmin tekemään Varsovan-matkaan. Pralonin mukaan Mikkolan matkan tarkoituksena oli ollut neuvotella yhteisistä intresseistä Venäjän- ja Saksan-kysymyksissä. Mannerheimin Varsovan-vierailun tarkoituksena ei ranskalaisen mielestä ollut ainoastaan informaation kerääminen eikä pelkästään puolalaisten taivuttaminen luopumaan passiivisesta roolista Venäjän sisällissodassa, vaan tarjota Suomen apua Puolalle mahdollisessa offensiivissa Venäjälle. – Hovi K. 1980 b, s. 131, 135–137. Katso englantilaisten näkemystä Puolan suhteista reunavaltioihin Mr. Saveryn ja Sir H. Rumboldin muistio lordi Curzonille 8.12.1919, FO. 688/1, PRO.

83 Holsti K. J. 1963, s. 167.

tä, jotta voitaisiin torjua bolševikkien, valkoisten venäläisten ja saksalaisten mahdolliset sotaisat suunnitelmat.[84]

Ulkoministeri Holstin suunnitelma reunavaltioyhteistyöstä ei kuitenkaan saanut varauksetonta kannatusta Suomen sotilas-[85] ja diplomaattipiireissä. Erityisesti Suomen Pariisin-lähettiläs Carl Enckell varoitti Holstia liittymästä liian läheisesti näihin heikkoihin valtioihin. Enckellin mielestä Suomen ainoa mahdollinen politiikka oli suuntautuminen kohti Skandinavian maita.[86] Samaa mieltä oli myös Suomen Kööpenhaminan-lähettiläs K. G. Idman. Hänen mukaansa Holsti yliarvioi Baltian maiden voiman ja väheksyi niitä vaaroja, joita Suomelle saattaisi koitua ajautumisesta liian lähelle kahden suurvallan — Saksan ja Neuvosto-Venäjän — välissä sijaitsevia valtioita.[87]

Suomen Virossa ja Puolassa olevat edustajat olivat asiasta eri mieltä. He vaativat Suomen ja reunavaltioiden välisen taloudellisen ja poliittisen yhteistyön kehittämistä. Heidän mielestään Skandinaviaan suuntautuva politiikka ei toisi Suomelle taloudellisia tai puolustuksellisia etuja.[88]

Diplomaattipiireissä vallinneisiin erilaisiin näkemyksiin Holsti vastasi, ettei hän ollut luopunut pyrkimyksistä päästä yhteistyöhön Ruotsin kanssa. Toisaalta Holstin mielestä poliittinen mutta ei sotilaallinen yhteistyö Baltian maiden kanssa oli tarpeen. Ajatustaan ulkoministeri perusteli sillä, että Saksan ja Venäjän välinen sotilaallinen ja poliittinen yhteistyö Baltian maiden itsenäisyyttä vastaan oli yhä selvempää.[89]

Myös valkoisten venäläisten toimet Lontoossa Baltian itsenäistymispyrkimyksiä vastaan huolestuttivat Holstia. Ulkoministeri sai lähetystösihteeri Urho Toivolalta tiedon, että valkoiset venäläiset olivat jälleen ottaneet kantaa Baltian itsenäisyyteen: mitkään venäläiset piirit eivät tulisi hyväksymään Baltian val-

---

84 J. J. Mikkolan tiedotus 9.11.1919, RHA 28, KA; Holsti K. J. 1963, s. 167; Hovi K. 1984 a, s. 102.

85 Suomessa sotilaat suhtautuivat varauksellisesti yhteistyöhön reunavaltioiden kanssa. Yleisesikunta oli vuoden 1919 aikana keskittynyt Pietarin-retken valmisteluihin, joten sillä ei ollut tietoa Baltian maiden sotilaallisesta voimasta. Se ei myöskään ollut laatinut suunnitelmia sellaisen tapauksen varalle, että yhteistoiminnassa näiden valtioiden kanssa jouduttaisiin torjumaan bolševikkien tai valkoisten venäläisten ja saksalaisten yhdessä suorittamaa hyökkäystä. — Santeri Alkion päiväkirja 8.1.1920, Santeri Alkion kokoelma, VMA; Holsti K. J. 1963, s. 169. Suomen ulkopoliittinen johto ja kenraalit Vilkama, Enckell ja Kivekäs olivat käyneet asiasta keskusteluja ja olivat tulleet siihen tulokseen, että Suomen ei ollut syytä muuttaa ulkopolitiikkaansa. Suomella ei myöskään ollut mahdollisuutta antaa aseellista apua valkoisille venäläisille. — Ulkoministeri Rudolf Holsti, Helsinki 8.11.1919, Yleisesikunnalle, puolustusministeriö, ministeriö ja adjutantuuri, kirjeistöä 1919, F 1, SA. Kenraalien käsitykset perustuivat yleisesikunnan Virossa olevan yhdysmiehen raportteihin Suomen, Viron ja samalla koko Itämeren alueen sotilaallisesta tilanteesta. Yhdysmies oli saanut sen käsityksen, että Ranskan sotilasedustajat suunnittelivat uutta sotaretkeä bolševikkeja vastaan. Siihen osallistuisivat Puola, Itämeren maat ja mahdollisesti Suomi. — YE:n Virossa olevan yhdysmiehen raportteja, saapuneet kirjelmät 1919—1920, 1401/55, SA.

86 Katso tarkemmin Enckell 1956 II, s. 234—238; Holsti K. J. 1963, s. 168; Ulkoasiainministeriön poliittisen osaston lähettämä jäljennös sotaministeri K. E. Bergille, puolustusministeriö, ministeriö ja adjutantuuri, kirjeistö 1919 F 1, SA.

87 Holsti K. J. 1963, s. 251.

88 Holsti K. J. 1963, s. 168.

89 Holsti K. J. 1963, s. 168. Reunavaltioiden liittoajatukselle Holsti sai tukea myös entisiltä oppilailtaan. Esimerkiksi Armas Setälä esitti Holstille kirjeessään 2. marraskuuta 1919 ajatuksen Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja mahdollisesti Ukrainan välisestä liitosta. — Setälä Holstille 2.11.1919, RHA 6, KA.

tioiden itsenäisyyttä.[90] Tämä oli huolestuttavaa Holstin poliittisten tavoitteiden kannalta, varsinkin kun Berliinin-lähettiläs Juho Jännes oli aiemmin raportoinut saksalaisten ja valkoisten venäläisten lähentymisestä.[91]

Baltian-kysymys aiheutti voimakkaita erimielisyyksiä myös englantilaisten ja ranskalaisten välille. Ranska unelmoi yhä jonkinlaisen demokraattisen federaation muodostumisesta Venäjälle ja uuden Suur-Puolan luomisesta. Jälkimmäinen pitäisi suuren osan Baltiaa hallussaan suorasti tai epäsuorasti liittoutumien välityksellä. Ranskalaiset olisivat toivoneet myös suomalaisten osallistuvan aktiivisesti Pietarin valloitukseen. Ranskan Tukholman-lähettiläs Louis Delavaud totesi Suomen Tukholman-edustajalle Werner Söderhjelmille, että Ranska saattoi antaa reunavaltioille materiaalista apua taistelussa bolševikkeja vastaan. Ison-Britannian pääministeri puolestaan julisti 8. marraskuuta 1919, että hän vastusti sodan jatkamista Venäjää vastaan. Kuitenkin englantilaiset suosivat nyt itsenäistä, lujaa Baltian maiden liittoa.[92] Baltia toimisi näin Ison-Britannian vaikutuksen alaisena siltana Venäjälle. Taustalla vaikutti ilmeisesti englantilaisen talouselämän kasvanut kiinnostus tulevan Venäjän laajoja markkinoita kohtaan.[93]

Syksyllä 1919 valkoisten venäläisten kärsiessä tappioita englantilaiset alkoivat entistä enemmän epäillä heidän lopullisia voitonmahdollisuuksiaan. Lopulta marraskuussa 1919 Lloyd George oli valmis tunnustamaan realiteetit Venäjän politiikassaan. Iso-Britannia oli nyt valmis neuvottelemaan bolševikkien kanssa ja varmistamaan reunavaltioiden irrottamisen Neuvosto-Venäjästä. Tarpeen vaatiessa näille maille voitaisiin antaa apua. Interventiopolitiikka oli kuitenkin päättynyt, koska myös Ranska oli omaksunut passiivisen linjan Venäjän-kysymyksessä.[94]

Ulkoministeriin liittoutuneiden uusi Venäjän-politiikka vaikuttikin hillitsevästi. Lordi Actonin kanssa käymiensä neuvottelujen perusteella Holsti tiesi, että Suomen ja Baltian maiden sotilaallinen yhteistyö olisi mahdollista vain, jos suurvallat sitä puoltaisivat. Niinpä liittoutuneiden interventiopolitiikan päättyessä Holsti pyrki etsimään yhteistä linjaa Suomelle ja Baltian maille suhteessa Neuvosto-Venäjään. Sotilasliitto ei olisi mahdollinen ilman Foreign Officen rohkaisua.[95] Suomen hallitus oli kuitenkin päättänyt lähentää suhteitaan Baltian maihin. Tästä osoituksena Suomi muun muassa tunnusti Liettuan itsenäisyyden de facto 14. marraskuuta 1919.[96]

---

90 Urho Toivolan raportti Lontoosta 30.10.1919, Fa 24, UM.

91 Jänneksen raportti Berliinistä 16.10.1919, 5 C 5, UM.

92 Anderson 1959, s. 287. Söderhjelmin raportti Tukholmasta 13.11.1919, 5 C 2, UM.

93 Tarkemmin englantilaisten ja venäläisten kaupallisten suhteiden muotoutumisesta Glenny 1970, no. 2, s. 63–70; Hinkkanen-Lievonen 1984, 118–133. Katso myös Ison-Britannian taloudellisista syistä kauppasopimuksen solmimiseen Vihervuori 1970, s. 95–96.

94 Anderson 1959, s. 279–280; Polvinen 1987 II, s. 314–315.

95 Polvinen 1987 II, s. 318–321.

96 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 17.11.1919, salainen, 5 C 1, UM. Suomen oikeiston piirissä Ranskan Baltian-politiikkaa arvosteltiin kovin sanoin. Uudessa-Suomessa julkaistiin 15. marraskuuta artikkeli "Reunavaltioiden liitto muodostumassa?", jossa suurvaltoja lähinnä Ranskaa arvosteltiin siitä, etteivät ne olleet tunnustaneet Baltian maiden suvereniteettia. Reunavaltiot olivat muodostamassa keskinäistä liittoa päästäkseen irti "Pariisin holhouksesta". Artikkeli ei jäänyt vaille huomiota Ranskan Helsingin-lähetystössä, vaan sen

Foreign Officelle sekä ilmeisesti myös Holstille interventiopolitiikan päättyminen merkitsi Baltian-kysymyksen nopeaa uudelleenarviointia. Foreign Officessa Baltian maiden päätymistä Venäjän tai Saksan yhteyteen pidettiin haitallisena, koska se saattaisi merkitä Isolle-Britannialle luopumista niistä taloudellisista ja poliittisista eduista, joita se oli alueella jo saavuttanut. Lisäksi Holstin ja Foreign Officen virkamiesten mielestä oli ilmeistä, ettei Neuvosto-Venäjän rauhantahtoiseen politiikkaan voinut pitkällä tähtäimellä luottaa. Uusi tilanne asetti paineita Baltian maiden itsenäisyyden tunnustamiselle.[97]

* * *

Suurvaltapoliittisten kuvioiden muuttuessa Baltiassa ja paineiden lisääntyessä Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustamiseen Helsingin Sanomissa julkaistiin kirjoitus, jossa otettiin voimakkaasti kantaa Baltian itsenäistymistaistelun puolesta, ja maiden de jure -tunnustamista perusteltiin Euroopan turvallisuuspolitiikan kannalta. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa *Uusi Valtioyhdistys* 7. joulukuuta 1919 viitattiin taisteluun, jota Baltian maat olivat käyneet itsenäisyytensä puolesta. Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs lordi Acton oli saanut selville, että artikkelin oli kirjoittanut Hugo Valvanne, Holstin yksityissihteeri. Actonin mielestä artikkeli oli kuitenkin Holstin kannanotto, vaikka hän ei sitä itse ollutkaan kirjoittanut. Ison-Britannian ulkoministeri Curzonille Acton perusteli ajatustaan sillä, että artikkeli oli täysin yhtäpitävä niiden suullisten selvitysten kanssa, jotka hän oli saanut Holstilta ja joista oli aiemmin raportoinut Lontooseen.[98]

Artikkelissa todettiin suurvaltojen tunnustaneen Puolan itsenäisyyden, mutta muiden Baltian ja Mustanmeren valtioiden itsenäisyys oli tunnustettu ainoastaan de facto, vaikka ne olivat tehneet työtä luodakseen vakaan sisäisen järjestyksen ja taistelleet bolševikkeja, imperialistisia venäläisiä ja saksalaisia kenraaleja vastaan. Artikkelissa korostettiin, että näissä vaikeissa oloissa reunavaltiot olivat saaneet ihmeitä aikaan — osaltaan tähän vaikuttivat voimakas kansallistunne ja itsenäisyyden tavoittelu.[99]

Viimeaikaisten tapahtumien pohjalta Viron ja Latvian katsottiin voivan reunavaltioista parhain perustein pyytää suurvalloilta itsenäisyyden täydellistä tunnustamista. Joka tapauksessa ne olivat päättäneet olla yhteistyössä vapauten-

---

sisällöstä ja kirjoituksen motiiveista esitettiin omat arviot: lehti oli saksalaismielinen ja erittäin ranskalaisvastainen. — Reunavaltioiden liitto muodostumassa. — Uusi-Suomi 15.11.1919; Ranskan Helsingin-lähettiläs Jean Fabre (Helsinki 26.12.1919) ulkoministerille Pariisiin, AMAE, TYHL mf. Europe 1918—1929, Esthonie vol 2.

97 Holstin PM. 8.8.1920, RHA 36, KA; Churchill 1970, s. 153—154; Hovi O. 1980, s. 206.

98 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 9.12.1919, BDFA, Vol. 9, s. 191—192, dok. 120; Uusi Valtioyhdistys. — Helsingin Sanomat 7.12.1919. Acton käytti artikkelista termiä "Valtioiden uuden yhdentymisen ongelma".

99 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 9.12.1919, BDFA, Vol. 9, s. 191—192, dok. 120. Katso myös Uusi Valtioyhdistys. — Helsingin Sanomat 7.12.1919.

sa suojelemiseksi ja taloudellisten resurssien kehittämiseksi. Reunavaltioiden kansainvälisestä asemasta todettiin Actonin mukaan seuraavasti:[100]

> Jos reunavaltiot muodostavat jonkinlaisen liiton, ei ole mahdotonta, että suurvallat tai Kansainliitto tulee tunnustamaan niiden täyden itsenäisyyden. Jos liitto on voimakas, se tarkoittaa, että imperialistinen Venäjä ja imperialistinen Saksa erotetaan toisistaan elävistä ihmisistä muodostetulla padolla... Jos reunavaltiot onnistuvat muodostamaan voimakkaan liiton, entente epäilemättä tulee takaamaan liittolaismaiden itsenäisyyden, ennemmin kuin avustaa niitä venäläisemigrantteja, jotka rakastavat imperialismia enemmän kuin omaa kotimaataan. Kansallishenki reunavaltioissa on sellainen, etteivät ne luovu itsenäisyydestään ilman taistelua.

Acton oli epäilemättä oikeassa arvioidessaan Holstin olevan artikkelin sisällön takana. Edellä siteerattu katkelma sopii hyvin Holstin ajatuksiin. Viittaukset venäläisten ja saksalaisten imperialistisiin pyrkimyksiin ovat yhteneviä Holstin esittämien muistioiden ja ulkopoliittisten arvioiden kanssa. Käsite kansallishenki ja vetoaminen siihen sopii myös Holstin aatemaailmaan. Olihan Holsti jo 1910-luvulla pohdiskellut kansallisuuden ongelmaa ja valtiokäsitteen muodostumista.

Holstin osuutta artikkelin sisältöön kuvastaa myös kirjoituksen loppukysymys *Mikä on Suomen kanta uuteen liittoon?*. Artikkelin kirjoittajan mielestä Suomella ja reunavaltioilla oli yhteiset vaarat ja intressit. Jos venäläinen ja saksalainen imperialismi saisi valtaa ja muodostaisi allianssin, uhkaisi se tuhota sekä Suomen että reunavaltioiden itsenäisyyden. Acton siteerasi kirjoittajan ajatuksia Curzonille seuraavasti:[101]

> Suomen on valittava ystävänsä valtioiden ja valtioryhmien joukosta sen mukaan, ketkä voivat antaa vastineeksi suurimpia palveluksia... Jos reunavaltioiden liitto on vahva ja kestävä, mutta Suomi jättäytyy täysin eristyksiin, tuleva Venäjä tulee uhkaamaan Suomen itsenäisyyttä. Me suomalaiset emme ole riittävän viisaasti seuranneet Suomenlahden eteläpuolella käynnissä olevaa valtiokehitystä, osittain koska meillä ei ole ollut paikkansa pitäviä uutisia ja osittain, koska yleinen käsitys on, että reunavaltiot ovat bolševistisia. Nämä valtiot ovat kaikki demokratioita, mutta jokainen, joka tuntee näissä maissa vallitsevat olosuhteet, tietää, että niissä on olemassa selvä ero bolševismin ja demokratian välillä. Suomella on täysi syy seurata mitä parastaikaa on tapahtumassa reunavaltioissa.

Kirjoituksessa tuotiin esiin myös mahdollinen liittoutuminen Skandinavian kanssa: Suomen ei tullut unohtaa tosiasiaa, että skandinaavinen suuntautuminen ei voi koskaan tuoda mukanaan muuta kuin kulttuurista ja taloudellista tukea. Sotilaallista materia-apua ei voinut edellyttää. Acton kirjoitti Curzonille tämän puolivirallisen lausuman olevan erittäin mielenkiintoinen, koska Ruotsin tai ainakin Suomen ruotsinmielisten oli otettava siihen kantaa. Hufvudstadsbladet vastasikin Helsingin Sanomien kirjoitukseen pääkirjoituksessaan 9. joulukuuta 1919. Hufvudstadsbladetissa vastustettiin Helsingin Sanomien näkemyksiä ja korostettiin niitä vaaroja, joita Suomen mahdollinen suuntautuminen Baltiaan piti sisällään: Baltian maiden asema oli epävakaa, suurvallat eivät olleet tunnus-

---

100 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 9.12.1919, BDFA, Vol. 9, s. 191–192, dok. 120. Uusi Valtioyhdistys. – Helsingin Sanomat 7.12.1919.

101 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 9.12.1919, BDFA, Vol. 9, s. 191–192, dok. 120. Vertaa Uusi Valtioyhdistys. – Helsingin Sanomat 7.12.1919

taneet niiden itsenäisyyttä ja ne saattoivat joutua pian Neuvosto-Venäjän vaikutuksen alaisiksi.[102]

Miksi Holsti oli[si] Valvanteen avulla tuonut esille ajatuksensa reunavaltioiden yhteistyöstä ja vedonnut niiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen? Todennäköisesti tavoitteena oli selvittää yleisen mielipiteen ja Suomen poliittisten piirien reaktiot mahdolliseen balttilaiseen suuntaukseen. Toisaalta suunniteltu Helsingin konferenssi oli aikomus pitää tammikuussa 1920, joten lehdistön avulla oli muokattava yleistä mielipidettä. Holstin tavoitteena oli epäilemättä myös vaikuttaa Foreign Officen asenteeseen Baltian maiden de jure -tunnustamisessa. Hän tiesi lordi Actonin seuraavan Helsingin Sanomia ja kytkevän sen poliittiset artikkelit Holstiin. Toisaalta Holsti lienee arvannut Hufvudstadsbladetin vastareaktion ja vetoamisen Baltian maiden epävarmaan kansainväliseen asemaan. Näin Holsti saattoi osoittaa Foreign Officelle, kuinka tärkeää ententen Baltian maiden de jure -tunnustaminen oli Holstille sisäpoliittista syistä. Hän ei voinut toimia Ison-Britannian etujen mukaisesti ulkopolitiikassa, ellei sisäpoliittista selustaa ollut varmistettu.

Helsingin Sanomien artikkeli sai lordi Actonin toimeliaaksi. Hän kävi jo 8. joulukuuta pitkän keskustelun pääministeri J. H. Vennolan kanssa Suomen ulkopoliittisesta tilanteesta. Acton korosti, ettei hän ollut saanut hallitukseltaan mitään erityisiä ohjeita, mutta oli kuitenkin hyvin perillä Ison-Britannian hallituksen näkemyksistä Suomen kansainvälisestä asemasta. Acton ilmoitti Vennolalle, ettei Iso-Britannia halunnut sekaantua Suomen sisäisiin asioihin, mutta koska Suomi "harjoitti selvästi erottuvaa ulko- ja sotilaspolitiikkaa", kosketti se välittömästi suurvaltojen kansainvälisiä intressejä. Tällä lauseella Acton viittasi epäsuorasti Suomen ja Baltian maiden yhteistyöhön.[103]

Actonin ja Vennolan keskustelu käsitteli lisäksi mahdollista reunavaltioiden liittoa, joka ulottuisi Baltiasta Mustallemerelle eli ns. diagonaaliliittoa. Tämä edellytti kuitenkin, että suurvallat tunnustaisivat ja takaisivat liiton olemassaolon. Liitto muodostaisi puskuriorganisaation, joka erottaisi toisistaan Saksan ja uuden Venäjän.[104]

Mielenkiintoista on havaita, kuinka Vennola todennäköisesti Holstin kanssa käymiensä keskustelujen pohjalta — niin yhteen heidän ajatuksensa sopivat — esitti lordi Actonille epäsuorasti kysymyksen Baltian maiden kansainvälisen aseman tunnustamisesta. Eihän Iso-Britannia voinut tunnustaa virallisesti reunavaltioiden liiton olemassaoloa ilman Baltian maiden de jure -tunnustamista. Suomen poliittinen johto osoitti erinomaista taktista silmää: sen tavoitteena oli

---

102 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 9.12.1919, BDFA, Vol. 9, s. 191—192, dok. 120; Randstaterna locka. — Hufvudstadsbladet 9.12.1919.

103 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 9.12.1919, BDFA, Vol. 9, s. 192—193, dok. 121.

104 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 9.12.1919, BDFA, Vol. 9, s. 192—193, dok. 121. Ajatus diagonaaliyhteydestä ei ollut esillä ainoastaan diplomaattisissa piireissä, vaan myös talouspiirit kannattivat liittouman perustamista. Kauppa- ja teollisuushallituksen ylijohtaja V. M. J. Viljanen julkaisi vuoden 1920 alussa kirjan "*Suomi, reunavallat ja Venäjän kysymys*", jossa hän totesi Suomen turvallisuuspolitiikan ratkaistavan reunavaltojen yhteistyöllä. Suomi, Viro, Latvia, Liettua, Valko-Venäjä, Puola ja Ukraina muodostivat Viljasen mielestä myös huomattavan taloudellisen liittouman. — Viljanen 1920, s. 13, 33.

Ison-Britannian etua mukailemalla varmistaa Suomen ja Itä-Euroopan turvallisuus.

2.5 Helsingin konferenssi: vaatimukset valtio-oikeudellisen aseman, itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden järjestämisestä[105]

Viron ja Neuvosto-Venäjän rauhanneuvottelut olivat ajautuneet umpikujaan jo kahden päivän keskustelujen jälkeen. Virolaiset eivät voineet hyväksyä neuvostovenäläisten vaatimusta, että Viro sitoutuisi olemaan solmimatta taloudellisia ja valtiollisia sopimuksia niiden maiden kanssa, jotka olivat sodassa Neuvosto-Venäjää vastaan. Neuvosto-Venäjä aloitti laajat sotilaalliset operaatiot ja tilanne kävi virolaisille sietämättömäksi. He lähettivät 11. joulukuuta sotaministeri August Hankon (1879–?) Helsinkiin neuvottelemaan avunsaantimahdollisuuksista. Tavoitteena oli saada Suomi mukaan sotatoimiin Karjalan kannaksella, jotta paine Viron rintamalla olisi helpottunut. Suomen hallitus ei kuitenkaan voinut suostua virolaisten pyyntöön. Ententemailta ei myöskään ollut odotettavissa välitöntä apua, joten ainoaksi mahdollisuudeksi jäi joko jatkaa rauhanneuvotteluja Neuvosto-Venäjän kanssa tai tunnustella mahdollista puolustusliittoa reunavaltioiden kesken.[106]

Viron Helsingin-edustaja Oskar Kallas esitti 24. joulukuuta 1919 Holstille virallisen kyselyn, jossa tiedusteltiin, suostuisiko Suomen hallitus konferenssin pitämiseen Helsingissä. Kokouksen esityslistasta ei vielä ollut päätetty, mutta konferenssin alkamispäiväksi oli sovittu 4. tammikuuta ja sen yleisohjelmaksi sotilaalliset asiat. Mahdollisesti siinä myös laadittaisiin ja allekirjoitettaisiin yleispoliittisia sopimuksia. Holsti suhtautui asiaan myönteisesti.[107] Virolaisten tiedustelu ei tullut Suomen hallitukselle yllätyksenä, sillä kysymys lähentymisestä reunavaltioihin oli ollut hallituksessa pohdittavana jo aikaisemmin. Taustalla vaikutti huoli Venäjän sisällissodan tapahtumista ja virolaisten rauhanneuvotteluista. Holsti oli keskustellut konferenssin järjestämisestä myös Latvian Suomen-edustajan Karol Zarinšin kanssa. Suomen ulkoministeri halusi varmuuden Meierovicsin osallistumisesta Helsingin konferenssiin ennen kuin lähettäisi virallista kokouskutsua. Samalla Holsti ja Valvanne pitivät erittäin tärkeänä, että latvialaiset informoisivat erityisesti Suomen sosiaalidemokraattista lehdistöä maansa historiasta, poliittisesta tilanteesta ja balttilaisen liiton välttämättömyydestä.[108] Tämä lienee koettu välttämättömäksi, koska sosiaalidemokraatit olivat arvelleet suunnitteilla olevan hyökkäys- ei puolustusliiton Neuvosto-Venäjää vastaan. Reunavaltioliiton kannattajana tunnettu Antti Juutilainen

---

105 Tarkemmin Helsingin konferenssista reunavaltioyhteistyön kuvaajana käsikirjoitus "Seiskäämme yhdessä vapautemme airueina – Helsingin konferenssi 15.–22.1.1920, Reunavaltioiden pyrkimys Itämeren alueen poliittisen tilanteen vakiinnuttamiseen". – Roiko-Jokela, Heikki.

106 Laaman 1936, s. 727–729, 731; Schauman 1959, s. 31–32.

107 Kallaksen kirjelmä Suomen ulkoasiainministeriölle 24.12.1919, 12 A 2 ja Fa 51, UM; Schauman 1959, s. 33; Holsti K. J. 1963, s. 169–170.

108 LVA, Fond 2575, Apr. 17, Lieta 1, Lp. 31–34, Latvian Helsingin-lähettiläs ulkoministeriölle 27.12.1919.

puolestaan kävi henkilökohtaisesti Latvian lähettilään luona pyytämässä liiton muodostamista tukevaa aineistoa käytettäväksi suomalaisessa lehdistössä.[109]

Holsti oli tiedustellut jo joulukuun puolivälissä lordi Actonin mielipidettä reunavaltioiden kesken muodostettavasta liitosta. Acton oli ilmoittanut suhtautuvansa myönteisesti asiaan ja olevansa sitä mieltä, että Venäjästä eronneet valtiot voisivat muodostaa oman valtioyhtymänsä.[110] Ison-Britannian edustajan kannanoton jälkeen Vennola, Holsti ja Alkio keskustelivat reunavaltioiden välisestä yhteistoiminnasta Hankon ja Kallaksen kanssa. Virallisia sitoumuksia ei kuitenkaan tehty.[111]

Konferenssikutsu otettiin hallituksen käsiteltäväksi 27. joulukuuta. Hallitus suhtautui siihen periaatteessa myönteisesti, mutta ei ollut valmis tekemään lopullista päätöstä ennen kuin varmistettaisiin, että myös puolalaiset osallistuisivat konferenssiin.[112] Virolaisille esittämässään vastauksessa hallitus kiinnitti erityistä huomiota Puolan osallistumiseen, koska se oli kansainvälisesti tunnustettu valtio ja sen sotilaallinen voima oli suuri — toisin kuin Baltian maiden. Lisäksi Puola Suomen tavoin vastusti Viron erillisrauhapyrkimyksiä neuvostohallituksen kanssa[113]. Puolalaiset suhtautuivat Holstin tiedusteluihin yhteistyöstä periaatteessa myönteisesti, mutta he toivoivat Liettuan jättämistä pois neuvotteluista: Vilnan riitakysymys oli liian kireä. Toisaalta puolalaiset ilmoittivat voivansa lähettää edustajansa Helsinkiin aikaisintaan tammikuun puolivälissä. Suomen hallitukselle tilanne oli vaikea, sillä jos Liettua jätettäisiin neuvottelujen ulkopuolelle, liettualaiset saattaisivat tulkita Suomen asettuneen Vilnankysymyksessä Puolan puolelle. Suomalaiset päättivät kutsua Liettuan edustajat Helsinkiin. Puolan hallitus tyytyi suomalaisten päätökseen, ja 30. joulukuuta Suomen hallitus saattoi kutsua konferenssin koolle 15:nneksi tammikuuta 1920.[114]

Holsti halusi kuitenkin toimia konferenssin järjestämisessä yhteisymmärryksessä ententen kanssa. Hän tiedotti neuvottelujen järjestämisestä suurvaltojen hallituksille ja tiedusteli, voisivatko ne valtuuttaa Helsingissä olevia edustajiaan osallistumaan huomioitsijoina neuvotteluihin. Holsti toivoi ententen antavan moraalisen tukensa konferenssille. Eräänä syynä tähän oli todennäköi-

---

109 LVA, Fond 2575, Apr. 17, Lieta 1, Lp. 115—117, Latvian Helsingin-lähettiläs ulkoministeriölle 12.12.1919.

110 Santeri Alkion päiväkirja 13.12.1919, Santeri Alkion kokoelma, VMA; Schauman 1959, s. 33.

111 Schauman 1959, s. 33—34 — viittaa Santeri Alkion päiväkirja 16.12.1919, Santeri Alkion kokoelma, VMA: "Ulkoministeri piti pienet syöjäiset Seurahuoneella: Viron ministerit Kallas ja Hanko, tri Ehrström, pääministeri, Holsti ja minä. Puhuttiin Viron asemasta ... sekä Venäjästä eronneiden valtioiden yhteistoiminnasta."

112 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 5.1.1920, salainen, 5 C 1, UM; Schauman 1959, s. 34.

113 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 76, Leht. 7, Kallaksen tiedonanto ulkoministeriölle 27.12.1919.

114 Schauman 1959, s. 35—36. Katso myös Hovi K. 1984 a, s. 106—108. Puola oli nyt ensimmäistä kertaa mukana reunavaltioiden konferenssissa. Se oli tunnustanut Baltian maat de facto lokakuussa 1919 ja Puolan ulkoministeriöön oli luotu Baltian ja Skandinavian osasto. Tutkimuksissa on vallinnut erimielisyyttä Puolan motiiveista osallistua Helsingin konferenssiin. Yleisesti on ollut vallalla käsitys, että Puola halusi pitää silmällä Latvian ja Liettuan välisen yhteistyön kehittymistä ja tarvittaessa puuttua asioiden kulkuun. Puola tavoitteli myös ennen vuoden 1772 jakoa olleita alueita. — Hovi K. 1984 a, s. 22—24, 94—104; Lehti 1994, s. 81—83 ja edellämainituissa tutkimuksissa esitetyt lähteet.

sesti se, ettei Baltian maita ollut tunnustettu de jure itsenäisiksi valtioiksi. Suurvalloista Iso-Britannia suhtautui suunniteltuun konferenssiin myönteisimmin: se oli valmis hyväksymään konferenssin esittämät toimenpiteet yhteisen puolustuksen aikaansaamiseksi sillä varauksella, että Ukraina ja Valko-Venäjä jäisivät puolustusliiton ulkopuolelle. Iso-Britannia ei pitänyt niitä de facto itsenäisinä valtioina. Virallista huomioitsijaa ei konferenssiin lähetetty, mutta lordi Acton pyysi Holstia informoimaan häntä konferenssissa käydyistä keskusteluista.[115]

Myös muut ententevallat kieltäytyivät lähettämästä edustajiaan konferenssiin. Syyt lienevät olleet suurvaltapoliittiset. Ruotsin Helsingin-lähettilään Gustaf Westmanin ulkoministeri Hellnerille lähettämän luottamuksellisen tiedonannon mukaan Suomen, Puolan, Viron, Latvian ja Liettuan edustajat kokoontuivat Helsinkiin käsittelemään yhteisiä etujaan koskevia kysymyksiä. Yhdistävänä tekijänä oli naapuruus Neuvosto-Venäjän kanssa ja siihen liittynyt uhka. Suomen hallituksen tavoitteena oli, että ententemaiden Helsingissä olevat edustajat osallistuisivat kokoukseen. Tällöin konferenssi saisi suurpoliittisen luonteen. Westmanin mukaan Ranska oli perustellut kielteistä päätöstä sillä, ettei konferenssin ohjelmaa ollut vahvistettu. Ainoastaan kysymys Venäjän uhasta konferenssivaltioille oli ilmoitettu otettavaksi esille.[116] Ranskan kuten muidenkin ententemaiden kielteisen päätöksen taustalla lieneekin ollut pelko siitä, että konferenssissa otettaisiin esille myös Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen. Tällöin Iso-Britannia, Ranska ja Italia olisivat joutuneet ottamaan kantaa Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustamiseen.

Hallituksen päätettyä kutsua konferenssi koolle, ja Ison-Britannian annettua sille moraalisen tukensa Holsti katsoi parhaaksi informoida Suomen ulkomaiden edustustoja asiasta. Tämä oli tärkeää, koska läheinen yhteistyö Baltian maiden kanssa ei saanut varauksetonta kannatusta. Syyt olivat sekä sisä- että ulkopoliittisia. Holsti aloitti selvityksensä luomalla katsauksen yleiseen poliittiseen tilanteeseen, Tallinnan ja Tarton neuvotteluihin syyskuussa 1919 sekä Puolan ja Liettuan osallistumisen varmistumiseen. Holsti painotti erityisesti kantaansa Viron esittämään ajatukseen yleispoliittisten kysymysten ja sotilassopimuksen ratifioimisesta. Hänen mielestään asiasta oli syytä neuvotella, koska Neuvosto-Venäjä uhkasi reunavaltioiden itsenäisyyttä. Toisaalta Holsti ei halunnut ratifioida sotilassopimusta, koska vain Suomi ja Puola olivat sopimuskelpoisia maita.[117]

Ajatuksena oli, että Helsingin konferenssi aloittaisi yhteistoiminnan reunavaltioiden kesken ja Helsingissä neuvoteltaisiin ainoastaan alustavasti liittokysymyksestä. Varovaiseen kantaan vaikutti, etteivät Baltian maat olleet varsinaisesti sopimuskelpoisia, koska niiden itsenäisyyttä ei ollut kansainvälises-

---

115 Lordi Acton Holstille 14.1.1920, 12 A 2, UM; Lordi Acton Holstille 1.1.1920, RHA 29, KA; Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille Foreign Officeen, salainen, 24.1.1920, BDFA, Vol. 2, s. 97, dok. 105; Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 22.1.1920, BDFA, Vol. 2, s. 95, dok. 101; Lordi Acton ulkoministeri Curzonille, salainen, 23.1.1920, BDFA, Vol. 2, s. 97, dok. 104; Holsti K. J. 1963, s. 170; Lordi Acton Holstille 14.1.1920, Fa 46, UM; Pietiäinen 1992, s. 416.

116 Westman Helsingistä Hellnerille 8.1.1920, UD 1920, HP 964, RA; Westmanin PM. 14.1.1920, UD 1920, HP 964, RA.

117 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 5.1.1920, salainen, 5 C 1, UM.

ti tunnustettu. Yhteistyöllä Baltian maiden kanssa ei myöskään ollut Suomessa sellaista kannatusta, että mahdollinen sopimus olisi hyväksytty eduskunnassa. Ulkoasiainjohto pyrki kuitenkin laajamittaiseen yhteistyöhön Venäjästä eronneiden kansallisuuksien välillä, mikä ilmeni periaatteellisena myöntyväisyytenä yhteistyöhön myös Romanian, Ukrainan ja Valko-Venäjän kanssa. Kyseessä näytti olevan ns. *diagonaaliliiton* muodostaminen, mitä Latvian ulkoministeri Meierovics oli jo Pariisin rauhankonferenssissa esittänyt.[118]

Suomen ulkopoliittisen johdon mielestä konferenssissa oli pyrittävä sopimaan yhteisestä politiikasta Venäjän-kysymyksessä, käsiteltävä yhteisiä taloudellisia ongelmia ja ryhdyttävä toimenpiteisiin yhteistyön aikaansaamiseksi näissä asioissa konferenssimaiden kesken. Ohjelmaehdotuksensa periaatteet Holsti esitti Suomen hallitukselle. Hän analysoi varsin perusteellisesti Venäjän tilannetta ja sen vaikutusta Venäjästä irti päässeiden valtioiden asemaan. Holstin mielestä Venäjän valtakunnan hajoaminen jatkui edelleen. Vieraat kansallisuudet pyrkivät täyteen valtiolliseen itsenäisyyteen samalla "kun keskusosa jatkoi mätänemisprosessia bolševistisen vallan käsissä". Venäjästä eronneiden valtioiden oli lujitettava sisäistä asemaansa, jotta bolševismi ja saksalainen spartakismi eivät pääsisi leviämään reunavaltioihin. Holstin mielestä uusien valtioiden suurin vaara oli, että bolševistinen armeija oli muuttumassa nationalistiseksi venäläiseksi armeijaksi. Neuvosto-Venäjän imperialistiset pyrkimykset olivat uusien kansallisuuksien tulevaisuudelle vaarallisin uhka. Ainoa mahdollisuus säilyttää kansallinen olemassaolo ja itsemääräämisoikeus oli poliittinen yhteistyö reunavaltioiden kesken. Tältä pohjalta tulkittuna Holstin ulkopoliittisessa suuntauksessa oli kyse sekä kansallisen edun että kansojen itsemääräämisoikeuden puolustamisesta. Venäjän ohella Holsti näki myös Saksan olevan uhka reunavaltioiden tulevaisuudelle. Holstin mukaan Saksassa kiinnitettiin suurempaa huomiota Saksan ja Venäjän lähentymiseen kuin mihinkään muuhun suuntautumiseen. Käsityksensä Holsti perusti omaan näkemykseensä, Berliinin lähetystön raportteihin ja englantilaisten tiedonantoihin.[119]

Holsti korosti saksalais-venäläisen suuntauksen mahdollisuuden olevan juuri sen suuren poliittisen kysymyksen, jota vastaan Puolan, Liettuan, Latvian ja Viron valtiomiehet olivat viime vuosina suunnitelleet keskinäistä läheistä vuorovaikutusta, jopa liittoutumista. Holstin mielestä Suomen oli saksalaissuuntauksen päätyttyä joko otettava "ensimmäiset viralliset askeleensa lähentyäkseen sitä likinnä olevia uusia valtioita, jotka ovat sen tavoin vapautuneet Venäjän ikeestä", tai sitten "pysyttävä aivan kokonaan erossa näiden kyseisten valtioiden keskinäisistä harrastuksista". Holsti korosti, että Suomen oli muutettava poliittista suhtautumistaan Saksaan aivan toisenlaiseksi kuin se oli ollut itsenäisyyden

---

118 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 5.1.1920, 29.1.1920, salaiset, 5 C 1, UM.

119 Holstin PM. Suomen ohjelmaksi konferenssissa Helsingissä tammikuussa 1920, 12 A 2, UM. Vertaa Vennolan promemoria laadittu Helsingissä tammikuussa 1920 pidettävää konferenssia varten, koskien Venäjän sisä- ja yleispoliittista asemaa (pieniä muutoksia ja täydennyksiä Holstin ohjelmaan), J. H. Vennolan kokoelma 45, KA. Holstin käsitystä Saksan ja Venäjän lähentymisestä tukee Jänneksen tiedonanto ulkoministeriölle 29.3.1920. Saksalaiset olivat tiedustelleet lähettiläältä sekä virallisissa että epävirallisissa tilaisuuksissa saksalais-venäläisen liittouman mahdollisuudesta. — Jänneksen tiedonanto ulkoministeriölle 29.3.1920, 7 E Saksa, UM.

alkuvuosina: "Viime vuosina tehtyjä suuria harhalaskelmia tässä suhteessa ei enää kannata lisätä uusilla."[120]

Holstin ohjelmaehdotus hyväksyttiin hallituksessa periaatteessa sellaisenaan, ainoastaan konferenssivaltioiden kokoonpanoon tehtiin muutos. Hallitus ehdotti Romanian ja Tšekkoslovakian kutsumista yhteistoimintaan ja luopui esittämästä muiden Venäjästä eroon pyrkivien kansallisuuksien, ukrainalaisten ja valkovenäläisten, ottamista konferenssivaltioiden piiriin. Helsingin konferenssissa oli siis tarkoitus keskustella, millä edellytyksillä olisi mahdollista luoda sotilasliitto Baltian maiden, Puolan ja Suomen välille sekä neuvotella Itämeren alueen neutralisoimisesta. Tavoitteena oli myös kiinteän yhteistyön aikaansaaminen konferenssivaltioiden välille. Suomen ulkopoliittinen johto katsoi, että varsinaiseen sopimukseen ei voitu ryhtyä. Tämä oli myös Holstin kanta: hän arveli, ettei Suomi voinut sitoutua puolustamaan kaikissa oloissa Baltian maiden itsenäisyyttä. Tähän vaikutti muun muassa, että niiden itsenäisyydellä ei ollut kansainvälistä tunnustusta. Sen sijaan todettiin olevan Suomen intressien mukaista, että konferenssivaltiot pystyisivät sopimaan yhteisestä linjasta Neuvosto-Venäjän suhteen ja kysymys Itämeren neutralisoimisesta nostettaisiin esiin.[121]

Muutettuaan hieman Holstin ehdotusta ja otettuaan huomioon sisäpoliittiset tekijät Suomen hallitus laati luonnoksen ohjelmakseen Helsingin konferenssissa. Vaikeimman kysymyksen muodosti sotilassopimuksen solmiminen. Sopimus olisi helpottanut Viron ahdinkoa ja vähentänyt Neuvosto-Venäjän mahdollista halua laajentaa hyökkäysrintamaansa. Toisaalta sopimus olisi edellyttänyt yksityiskohtaisia valmisteluja, joita Suomen yleisesikunta ei ollut suorittanut. Suomalaiset myös katsoivat, että mahdollisen uuden liiton ja entenen olisi esiinnyttävä yhdessä tärkeimpien Venäjää koskevien kysymysten käsittelyssä ja ratkaisussa. Näihin syihin nojautuen hallitus ei halunnut ryhtyä ehdottoman sitovan sotilassopimuksen solmimiseen.[122]

Holsti käsitteli poliittisessa katsauksessaan myös konferenssivaltioiden itsenäisyyskysymystä. Hän korosti, että kaikki viisi valtiota olivat tällä hetkellä itsenäisyytensä lopullisen tunnustamisen puolesta eri asteilla. Parhaimmassa asemassa oli Puola, joka jo oli Kansainliiton jäsen. Toisena oli Suomi, jolta jäsenyys vielä toistaiseksi puuttui. Kolmesta Baltian maasta oli Viron tilanne paras, sillä sen itsenäisyyden oli Neuvosto-Venäjä tunnustanut. Latvia oli Liettuaa edullisemmassa asemassa, koska sillä oli vain verraten toisarvoisia rajakiistoja ratkaisematta. Liettuan asema oli vaikein, koska sen oli päästävä yksimielisyyteen rajaerimielisyyksistä Puolan kanssa. Holsti arvioi myös, että Liettuaa saattoi

---

120 Holstin PM. Suomen ohjelmaksi konferenssissa Helsingissä tammikuussa 1920, 12 A 2, UM. Vertaa Vennolan promemoria laadittu Helsingissä tammikuussa 1920 pidettävää konferenssia varten, koskien Venäjän sisä- ja yleispoliittista asemaa (pieniä muutoksia ja täydennyksiä Holstin ohjelmaan), J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

121 Mylly 1978, s. 103; Chifferi Helsingfors 29.1.1920, Ossian Donnerin kokoelma, KA; Schauman 1959, s. 39--41. Holstin muistio 7./8.1.1920, RHA 29, KA; Holsti K. J. 1963, s. 170. Katso Helsingin konferenssista Puolan näkökulmasta Hovi K. 1984 a, s. 108.

122 Luonnos Suomen Hallituksen ohjelmaksi Helsingissä tammikuussa 1920 pidettävää Itämeren valtioiden konferenssia varten, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

uhata venäläis-saksalainen liitto: hänen mielestään liiton kannattajat pyrkivät maantieteellisen yhteyden saavuttamiseen Venäjän ja Saksan välillä.[123]

Holstin mielestä Latvian ja Liettuan epäselvä tilanne merkitsi Suomelle selviä vaaratekijöitä, jos konferenssissa solmittaisiin näiden valtioiden kanssa sotilassopimus. Suomi saattaisi joutua sitoutumaan jopa aseellisesti suojaamaan Liettuan itsenäisyyttä, ja toisaalta, mikäli Kansainliitosta ei tulisi Yhdysvaltojen epäröinnin vuoksi vahvaa poliittista tekijää, vaan venäläis-saksalainen liitto pääsisi valtaan Euroopassa, jäisi Latvian ja Liettuan itsenäisyyden tunnustaminen verraten epämääräiseen tulevaisuuteen. Holstin mielestä konferenssivaltioiden oli pyrittävä ajoissa sopimaan ententen kanssa yhteisestä linjasta kaikissa tärkeissä Venäjää koskevissa kysymyksissä. Tässä yhteydessä Holsti vetosi Baltian maiden kansainvälisen itsenäisyyden tunnustamisen ja kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen puolesta: "... Mutta jos konferenssi tahtoo kääntyä suurvaltain puoleen pyynnöllä, että ne kiirehtivät Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden tunnustamista de jure ja sen jälkeen niiden ottamista Kansainliiton jäseniksi, tai jos konferenssi pyytää Suomea ja Puolaa tekemään tällaisen esityksen, on Suomen syytä kaikin keinoin olla tällaisissa ponnistuksissa mukana ja sen kautta kiirehtiä kaikkien nyt konferenssiin osaaottavien valtioiden poliittisten välien lujittamista ... Konferenssin on ehdottomasti muissakin suhteessa pysyttävä kansojen täyden itsemääräämisen periaatteen kannalla ja velvotettava konferenssiin osaaottavat valtiot kussakin sellaisessa tapauksessa, missä siten voidaan sopivimmin selvittää vielä ratkaisemattomia kansallisuuskysymyksiä, noudattaa sitä."[124]

Kansallisuuskysymyksillä Holsti epäilemättä viittasi toisaalta Liettuan ja Puolan välisiin rajaerimielisyyksiin, mutta toisaalta myös Viron ja Latvian välisiin kiistoihin maiden välisen rajan kulusta.[125] Holsti näytti ajattelevan Suomen Baltian suuntausta varsin reaalipoliittisesti. Hän toivoi kansojen itsemääräämisoikeuden toteutumista ja oli valmis ajamaan sitä tarvittaessa aina suurvaltatasolla saakka. Holsti ei halunnut kuitenkaan vaarantaa Suomen turvallisuutta Venäjän suhteen solmimalla sopimuksia kansainvälistä de jure -tunnustusta vailla olevien Baltian maiden kanssa. Tätä osoittaa myös Holstin asenne konferenssivaltioiden välisten kauppasuhteiden kehittämiseen. Suomen ja Puolan väliset taloussuhteet olivat jo alkaneet muodostua, ja Viron kanssa Suomella oli olemassa väliaikainen kauppasopimus. Suomen oli pyrittävä kehittämään taloudellista kanssakäymistä Baltian maiden kanssa, mutta oli huomattava, että Puola, Latvia, Liettua ja Viro joutuisivat todennäköisesti ennemmin tai myöhemmin vastaamaan osasta entisen Venäjän keisarikunnan valtiovelkaa. Jos

---

123 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 29.1.1920, salainen, 5 C 1, UM. Kyseessä oli Suomen edustajien ohjelma konferenssissa. Se oli ulkoministerin laatima ja valtioneuvoston hyväksymä.

124 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 29.1.1920, salainen, 5 C 1, UM. Pääministeri J. H. Vennola oli Holstin kanssa samaa mieltä siitä, että Suomen oli työskenneltävä Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen hyväksi. Promemoria, laadittu Helsingissä tammikuussa 1920 pidettävää Itämeren valtioiden konferenssia varten koskien Itämeren valtioiden ja Venäjän välisiä suhteita, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA; Chifferi Helsingfors 29.1.1920, Ossian Donnerin kokoelma, KA.

125 Katso rajaerimielisyyksistä esimerkiksi pöytäkirja reunavaltioiden neuvottelukokouksen kansallisuuskomission kokouksesta, Helsingissä, 16.1.1920, 12 A 2, UM; Svento 1938, s. 36.

Baltian maat ja Puola tekisivät taloudellisia sopimuksia näistä valtioveloista keskenään tai Venäjän velkojan, ententen, kanssa, olisi Suomen ehdottomasti pysyttävä näistä sopimuksista erossa.[126]

Holstin muistiinpanot osoittavat, ettei puolueettomuuspolitiikka riittänyt hänen mielestään turvallisuuden takeeksi. Reunavaltiopolitiikka oli puolustuksellista politiikkaa. Toisaalta Holstin oli edettävä reunavaltioyhteistyössä varovaisesti, koska Venäjän-kysymys oli ratkaisematta ja Baltian maiden itsenäisyys oli vailla kansainvälistä tunnustusta. Holsti näki reunavaltiopolitiikan toteutumisessa myös sisäpoliittisia esteitä: kauppa- ja teollisuuspiirit halusivat päästä kauppasuhteisiin Neuvosto-Venäjän kanssa ja Suomessa vallitsi vahva saksalaismielisyys. Suomen hallituksen oli edettävä varovaisesti ja otettava huomioon sisä- ja ulkopoliittiset ongelmat. Reunavaltiopolitiikalla ei haluttu rajata pois muita turvallisuuspoliittisia vaihtoehtoja.[127]

* * *

Helsingin konferenssi sai osakseen runsaasti julkisuutta jo ennen kuin kokoukseen osallistujat olivat saapuneet Suomeen. Sanomalehdistössä esitettiin arvioita konferenssin järjestämisen syistä, reunavaltioyhteistyön realistisuudesta ja edellytyksistä. Lehdistössä esitettyjen artikkelien tarkempi analysointi on tärkeää, koska kirjoittajina oli eri puolueiden keskeisiä vaikuttajia. Todennäköisesti Holsti seurasi lehdistössä esitettyjä kannanottoja, ja muodosti niiden perusteella käsityksen reunavaltioyhteistyön ja Baltian maiden de jure -tunnustamisen sisäpoliittisista edellytyksistä.

Maalaisliittolaisista vaikuttajista Alkio seurasi tarkasti reunavaltioiden lähentymispyrkimyksiä. Hän kannatti avoimesti Suomen ja reunavaltioiden yhteistä menettelyä suurissa poliittisissa kysymyksissä. Alkion mielestä Venäjästä eronneiden valtioiden oli suojeltava itseään jo senkin vuoksi, että ne tulisivat olemaan uuden Euroopan keskus ja uuden kulttuurin luojia. Alkio katsoi Suomen ja Baltian valtioiden yhteisneuvottelujen merkitsevän omintakeista suomalaista politiikkaa. Suomea ja Itämeren valtioita ei yhdistänyt vain kysymys turvallisuudesta Neuvosto-Venäjää vastaan, vaan nämä kaikki valtiot olivat kansanvaltaisia talonpoikaiskansoja. Helsingin konferenssin aikana Alkio toi sanomalehti Ilkassa avoimesti julki käsityksensä Puolan ja Baltian maiden kanssa solmittavan puolustusliiton tarpeellisuudesta. Hän uskoi liiton ennaltaehkäisevän sodan vaaraa. Alkion mukaan reunavaltioihin kuuluivat Viro, Latvia, Liettua, Valko-Venäjä (eli Valko-Ruteenia) ja Ukraina. Hän kannatti kaupallisten

---

126 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 29.1.1920, salainen, 5 C 1, UM.

127 Pietiäinen 1992, s. 416–417; Katso myös Kostensalo 1971, s. 35–40; Seppinen 1974, s. 32–33. Reunavaltioiden yhteistyön tehostumisella oli suora vaikutus valkoisten venäläisten harjoittamaan politiikkaan. Kenraali Denikin lupasi "*rajahallituksille*" de facto itsenäisyyden, jos ne jatkaisivat taistelua bolševikkeja vastaan. Tulevien suhteiden järjestelystä neuvoteltaisiin uudelleen perustetun yleisvenäläisen hallituksen kanssa. Ententemaat voisivat toimia asiassa välittäjän roolissa. – Denikinin telegrammi kenraaliluutnantti Lukomskylle 14.1.1920, FO. 418/54 – Confidental print Russia and Soviet Union, PRO; Sir H. Mackinderin raportti ulkoministeri Curzonille 21.1.1920, FO. 418/54, Confidental print Russia and Soviet Union, PRO.

suhteiden solmimista näiden valtioiden kanssa, sillä Suomeen voitaisiin tuoda viljaa ja puutarhatuotteita. Lisäksi Suomi saisi hyviä markkina-alueita paperi- ja teollisuustuotteilleen. Sotilaallinen yhteistoiminta reunavaltioiden kanssa olisi myös hyödyllistä, koska Venäjästä johtuva vaara pienentyisi. Alkio arvioi reunavaltioiden yhteisen väkiluvun olevan noin 73 miljoonaa. Hän vaati, että Suomen olisi heti ryhdyttävä neuvotteluihin reunavaltioiden kanssa puolustuksen lujittamiseksi.[128]

Konferenssin alettua Alkio totesi Ilkan pääkirjoituksessa *Suomen ja reunavaltioiden yhteisen konferenssin kokoontuessa*, että Suomea ja reunavaltioita yhdisti yhteinen etu. Lehdessä vaadittiin jyrkkään sävyyn vanhan Venäjän hajottamista. Tämän arveltiin tapahtuvan siten, että kun Venäjään kytketyt kansat saavat käyttää itsemääräämisoikeuttaan, niin tämä tekisi Venäjän niin heikoksi, ettei kenenkään enää tarvinnut pelätä sen hyökkäyksiä. Venäjän hajoamisen uskottiin myös ratkaisevan Aunuksen ja Vienan Karjalan ongelman. Alkion mielestä konferenssin maailmanhistoriallisena tehtävänä oli todeta entinen Venäjä hajonneeksi sekä uudet valtakunnat syntyneiksi. Ne ottivat nyt kohtalonsa omiin käsiinsä.[129] Keskustalle reunavaltioyhteistyö oli turvallisuuspolitiikkaa Neuvosto-Venäjän laajentumista vastaan. Puolueen reunavaltioille myönteinen asenne johtui heimopolitiikan hallitsemasta näkökulmasta. Neuvosto-Venäjän aseman vahvistuminen tuli kuitenkin nostamaan sotilaspoliittiset perustelut keskeisiksi teemoiksi talvella 1919–1920.[130]

Oikeisto suhtautui myötämielisesti konferenssin järjestämiseen, mutta sen lehdistössä korostettiin, että kiinteää yhteistyötä reunavaltioiden kanssa ei voitu ajatella ennen kuin ne olivat saaneet valtio-oikeudellisen aseman. Ruotsalaisen kansanpuolueen lehdissä esitettiin kuitenkin toivomus, etteivät reunavaltioiden väliset neuvottelut johtaisi Suomen ja Skandinavian maiden välien heikentymiseen.[131] Holsti kehottikin lähettiläitä, Söderhjelmiä Tukholmassa ja Idmania Kööpenhaminassa, selostamaan Ruotsin ja Tanskan ulkoministereille, ettei Suomen osallistuminen reunavaltiokonferenssiin merkinnyt muutoksia Suomen ja Skandinavian maiden välisiin suhteisiin. Söderhjelm raportoi Holstille ulkoministeri Hellnerin ymmärtävän Suomen ja reunavaltioiden yhteistyön Venäjän vaaran vuoksi. Sen sijaan Tanskan ulkoministeri Scavenius oli huomauttanut, että Suomen lähentyminen Baltian maihin saattoi olla vahingoksi, koska Suomen ulkopolitiikan tavoitteena täytyi olla hyvien suhteiden säilyttäminen Venäjän

128 Reunavaltojen merkitys Suomelle. – Ilkka 3.1.1920. Katso Alkion asenteista reunavaltioihin Alanen 1976, s. 575–576.

129 Suomen ja reunavaltioiden yhteisen konferenssin kokoontuessa. – Ilkka 15.1.1920, pääkirjoitus.

130 Pietiäinen 1992, s. 416.

131 Suurpoliittiset neuvottelut Suomen pääkaupungissa. – Uusi-Suomi 11.1.1920, pääkirjoitus; Huomenna alkava poliittinen konferenssi. – Uusi-Suomi 14.1.1920, pääkirjoitus; Hotet från Ryssland. Den blivande konferensen. – Hufvudstadsbladet 3.1.1920, pääkirjoitus; Kring den begynnande politiska konferensen. – Hufvudstadsbladet 15.1.1920, pääkirjoitus; Den stora konferensen. – Dagens Press 3.1.1920, pääkirjoitus; Schauman 1959, s. 41.

kanssa. Lähentyminen reunavaltioihin oli vaarallista, koska oli epävarmaa, tulisivatko Viro, Latvia ja Liettua säilymään itsenäisinä valtioina.[132]

Uudessa-Suomessa todettiin kuitenkin jo vuoden 1920 alussa, että reunavaltioiden tuli harjoittaa yhteistoimintaa, koska suurvallat olivat jättäneet ne yksin taistelemaan Neuvosto-Venäjää vastaan sivistyksen ja inhimillisyyden puolesta.[133] Tulevassa reunavaltioiden konferenssissa ei voinut olla puhettakaan rauhanneuvotteluista Neuvosto-Venäjän kanssa. Rauhanteko oli mahdollista vain suurvaltain valvonnassa, sillä rauha saattoi saada aikaan ketjun murtumisen Neuvosto-Venäjän ympärillä. Länsivaltojen toivottiin lujittavan Neuvosto-Venäjää ympäröivää saartorengasta.[134] Konferenssin tarkoitus ei voinut olla muu kuin neuvottelu mahdollisesta yhteistoiminnasta bolševikkivaaran torjumiseksi. Yhteistoiminnan piti olla sopusoinnussa liittoutuneiden politiikan kanssa. Ongelmana pidettiin sitä, että liittoutuneiden edustajia ei ollut mukana konferenssissa. Näin konferenssin luonne tuli hapuilevaksi.[135]

Uuden Suomen 15. päivän pääkirjoituksessa, joka todennäköisesti oli Lauri Ingmanin laatima[136], arvosteltiin varsin tiukkaan sävyyn Neuvosto-Venäjän politiikkaa ja sen uhkaa reunavaltioiden itsenäisyydelle: "Bolševikki-Venäjä ei tunnusta niille kansoille, jotka elävät ja asuvat entisen Venäjän valtakunnan alueella mitään oikeutta itse määrätä kohtalostaan. Tulella ja miekalla se koettaa pakottaa niitä verisen valtansa alaisuuteen. Kaikki konferenssiin osaaottavat valtiot ovat, mikä kovemmin mikä lievemmin, saaneet kokea sen kiihkoisia pyrkimyksiä niiden vapauden tukahduttamiseksi."[137]

Pääkirjoituksessa jatkettiin edelleen, että bolševistinen Venäjä ei ollut ainoastaan näiden kansojen vapauden suurin vaara, vaan se oli samalla vihollinen kaikelle sille kulttuurille, sivistykselle sekä oikeus- ja yhteiskuntajärjestykselle, jonka aikaansaamiseksi ihmiskunta oli vuosituhansia ponnistellut. Bolševistinen Venäjä oli rutto, joka uhkasi valtiollista, yhteiskunnallista ja taloudellista yhteiskuntajärjestelmää.[138] Lauri Ingmanin laatima pääkirjoitus oli selvä osoitus Suomen oikeiston mielipiteestä. Helsingin konferenssissa oli saatava aikaan aktiivista yhteistoimintaa Neuvosto-Venäjän uhkaa vastaan.

---

132 Söderhjelmin raportti Tukholmasta 10.1.1920, 5 C 2, UM; Idmanin raportti Kööpenhaminasta 9.1.1920, 5 C 3, UM; Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 29.1.1920, 5 C 1, UM; Idman 1954, s. 75–76; Schauman 1959, s. 41.

133 Aselepo Viron ja Venäjän välillä. – Uusi-Suomi 4.1.1920, jälkikirjoitus.

134 Suurpoliittiset neuvottelut Suomen pääkaupungissa. – Uusi-Suomi 10.1.1920, pääkirjoitus.

135 Huomenna alkava poliittinen konferenssi. – Uusi-Suomi 14.1.1920, pääkirjoitus.

136 Poliittinen konferenssi. – Uusi-Suomi 15.1.1920, pääkirjoitus. Uuden-Suomen kirjoituksen takana oli todennäköisesti ministeri Lauri Ingman, niin hyvin lehdessä esitetyt ajatukset sopivat yhteen Ingmanin kokoomusklubissa 12. tammikuuta pitämän alustuksen kanssa. – Vares 1993, s. 508.

137 Poliittinen konferenssi. – Uusi-Suomi 15.1.1920.

138 Poliittinen konferenssi. – Uusi-Suomi 15.1.1920.

Aktivistien maaliskuussa 1919 perustama Suunta-lehti syntyi päätoimittaja Yrjö Ruudun[139] mukaan valkoisten venäläisten tukemisen Pietarin-kysymyksessä ja heimopolitiikan väliseen vastakkainasettelun kenttään.[140] Tämä näkyi myös lehden asennoitumisessa Helsingin konferenssin koollekutsumiseen. Ruudun mielestä konferenssi oli osoitus siitä, että venäläinen imperialismi oli tätä nykyä heikko ja voitettu. Venäläinen väkivaltapolitiikka ei voinut estää reunavaltioiden vapautta ja vahvistumista. Ruutu kirjoitti varsin voimallisesti reunavaltioiden oma-aloitteisuuden puolesta sekä venäläisten että länsivaltojen suhteen pyrkiessään kohti täydellistä suvereniteettia.[141]

Ruudun mielestä Viron hallituksen ehdotus Helsingin konferenssin koollekutsumisesta olikin katsottava onnistuneeksi. Se liittyi menettelyohjelmaan, jonka avulla balttilaiset valtiot pyrkivät asemansa lopulliseen lujittamiseen. Suomen kannalta oli konferenssin kokoonkutsumista pidettävä kieltäytymisenä osallistumisesta Pietarin-retkeen. Sen menestys olisi suuresti vaikeuttanut, jopa tehnyt mahdottomaksi reunavaltioiden oikeuksien toteuttamisen. Ruutu piti tärkeänä syynä passiivisuuteen Pietarin-kysymyksessä sitä, ettei Suomi voinut ryhtyä sorto- ja anastushaluisen valkoisen venäläisen imperialismin aseveljeksi. Olisi ollut mahdotonta ajatella Suomen esiintyvän esimerkiksi Viroa vastaan, jonka itsenäisyyden puolesta suomalaiset vapaaehtoiset olivat verensä uhranneet. Ruutu toivoikin, että Helsingin konferenssia voitaisiin pitää lopullisena askeleena pois taantumuksellisten tsaarinkenraalien liitosta. Hänen mielestään Helsingin konferenssin tarkoituksena oli myös sopia yhteisestä menettelytavasta bolševismin vaaran torjumiseksi. Tosin Ruutu ei pitänyt bolševikkeja niin imperialistisina kuin valkoisia venäläisiä. Bolševismi nähtiin ensisijaisesti sosiaalisena, ei imperialistisena liikkeenä, mutta kuitenkin aatteena, joka pyrki kukistamaan tiellään olevia valtoja juonien ja sanan miekan avulla. Tämän vuoksi Helsingin konferenssin eräs tehtävä oli itsepuolustuksen järjestäminen rauhallisilla keinoilla.[142]

Ruutu spekuloi Helsingin konferenssin alla myös kysymyksellä ns. reunavaltioliiton tarpeellisuudesta, vaikka samalla korosti, ettei se suinkaan oletettavasti kuulunut konferenssin asiaohjelmaan. Sellaista liittoumaa ajatellen olosuhteet eivät suinkaan olleet vielä kypsät. Suomen oli varottava sitomasta kohtaloaan liiaksi reunavaltioihin, jotka monessa suhteessa olivat Suomea jäljempänä sekä Suomelle sivistykseltään ja kansallisuudeltaan vieraita. Ainoastaan Viron

---

139 Martti Ahdin mielestä Ruutu oli aktivistien joukossa selvästi toisinajattelija. Hän suhtautui myönteisemmin bolševismin vallassa pysymiseen kuin siihen mahdollisuuteen, että valkoiset venäläiset nousisivat valtaan. Muistiossaan Rudolf Holstille Ruutu arvelikin, että ajan myötä pienet itsenäiset valtiot tulisivat paremmin toimeen sosialismin kuin suurkapitalistisen imperialismin kanssa. – Ahti 1987, s. 230–231.

140 Soikkanen 1991, s. 118–119. Toivo Nygårdin mukaan viikkolehden Suuntaryhmän muodostivat hyvin sekalaiset ainekset: sotilaat, heimomiehet, liikemiehet ja aktivistit. Lehden julkaisijat olivat vakuuttuneita siitä, että aktiivinen osanotto heimokansojen vapaustaisteluun oli välttämätöntä. – Nygård 1978, s. 73; katso myös Hyvämäki 1958, s. 277–279.

141 Helsingin konferenssi. – Suunta 10.1.1920.

142 Helsingin konferenssi. – Suunta 10.1.1920.

tulevaisuus nähtiin Suomelle läheisenä.[143] Ruutu myönsi, että reunavaltioiden Kansainliiton jäsenyyttä voitiin pitää tulevaisuuden päämääränä, jota varten oli tehtävä kiinteästi ja tarmokkaasti työtä. Reunavaltioliiton valmistamistyössä ei pitänyt taipua venäläisten imperialistien yhtä vähän kuin bolševikkienkaan vaatimusten edessä. Euroopan tulevaisuus vaati reunavaltioiden itsenäistymistä.[144]

Suunnan pääkirjoituksessa *Katsaus valtiollisiin tapahtumiin* Ruutu totesi, että Helsingin konferenssin tarkoituksena oli luonnollisesti ensi sijassa reunavaltioiden itsenäisyyden ja yleisen poliittisen aseman vahvistaminen. Konferenssilta oli odotettava, että se keksii keinoja pysyvän *status quon* aikaansaamiseksi Itä-Euroopassa: uhkasipa vaara reunavaltioita idästä tai lännestä, oikealta tai vasemmalta, täytyi reunavaltioilla olla keinoja sen torjumiseksi. Ruutu kuitenkin korosti, että tätä ennen oli pyrittävä sovittamaan reunavaltioiden keskinäisiä rajariitoja. Vasta tämän jälkeen valtiot voisivat muodostaa yhteisen rintaman venäläistä anarkiaa tai taantumusta vastaan.[145]

Mielenkiintoisin kannanotto artikkelissa oli Ruudun käsitys konferenssin tärkeimmästä tehtävästä. Viron pääministeri Tõnisson, ulkoministeri Birk, samoin kuin Latvian ulkoministeri Meierovics ja Liettuan ulkoministeri Zaunius olivat kaikki todenneet pitävänsä konferenssin tärkeimpänä tehtävänä sotilaallisen puolustusliiton aikaansaamista konferenssivaltioiden kesken. Ruutu oli asiasta eri mieltä. Hänen mielestään oli luonnollista, että konferenssissa oli pohdittava tällaisen liiton edellytyksiä, mutta se ei ollut mahdollinen ennen kuin reunavaltiot olivat saaneet suurvalloilta de jure -tunnustuksen itsenäisyydelleen. Mahdollinen puolustusliitto nojaisi vain kahteen kulmakiveen — Suomen ja Puolan kansainvälisesti tunnustettuun asemaan. Ruudun mielestä konferenssin lähin tehtävä tuli olemaan reunavaltioiden kansainvälisen aseman vahvistaminen.[146]

Vasemmistossa mielipiteet reunavaltioiden yhteistyön tarpeellisuudesta jakautuivat kahtia, mikä erityisesti askarrutti Latvian Helsingin-lähettilästä Zarinšia: sosiaalidemokraatteja oli pidetty Latvian itsenäisyyden puolustajina, mutta puolue näyttikin asennoituvan varauksellisesti itsenäisyyden turvaamisen perusedellytykseen eli reunavaltioliiton muodostamiseen.[147] Ehdotonta puolueettomuutta kannattanut Reinhold Sventorzetski vastusti reunavaltioiden yhteistyötä Suur-Venäjää vastaan, mutta Väinö Voionmaan mielestä Suomen valtiollinen lähentyminen Viroon oli mitä hartaimmin toivottavaa. Se vahvistaisi vaarallisessa maantieteellisessä asemassa olevaa pientä ja yksinäistä Suomea. Todennäköisesti Voionmaan aloitteesta Suomen Sosialidemokraatin reunavaltiopolitiikasta julkaisemassa ensimmäisessä pääkirjoituksessa *Venäjän reunavalti-*

---

143 Toivo Nygård on huomioinut, että Suunta-lehti edellytti uusien valtioiden rajojen olevan kansallisia. — Nygård 1982, s. 42. Tältä pohjalta on ymmärrettävissä, ettei Latvian ja Liettuan kohtalon sitominen Suomeen ollut Suunta-lehden mielestä välttämätöntä.

144 Kysymys ns. reunavaltioliitosta. — Suunta 10.1.1920.

145 Katsaus valtiollisiin tapahtumiin. — Suunta 17.1.1920.

146 Katsaus valtiollisiin tapahtumiin. — Suunta 17.1.1920.

147 LVA, Fond 2575. Apr. 17, Lieta 1, Lp. 115—117, Latvian Helsingin-lähettiläs ulkoministeriölle 12.12.1919.

oiden asema 27. joulukuuta lehti otti asiaan myönteisen kannan. Pääkirjoituksen mukaan Suomen itsenäisyys oli niin arvokas asia, että sen turvaamiseksi ei saanut jättää mitään keinoa käyttämättä: venäläiset pyrkivät Itämerelle, ja sen vuoksi he eivät tulisi tunnustamaan reunavaltioiden itsenäisyyttä. Suurvallat eivät puolestaan halunneet taata reuna-alueiden itsenäisyyttä ja puolueettomuutta, vaan päinvastoin pyrkivät palauttamaan Venäjän entisen mahtavuuden. Skandinavian maihinkaan ei voitu turvautua, koska ne pelkäsivät sitoa itseään Suomen kohtaloon. Maailmanpoliittisen tilanteen ohella pääkirjoituksessa hahmoteltiin myös reunavaltiopolitiikan ideologista sävyä. Suomen porvarillisten piirien katsottiin suhtautuneen uusiin reunavaltioihin epäluuloisesti, niissä "kun on sosiaalidemokraattinen aines vallassa tai ovat ne ainakin mitä suurimmassa määrin kansanvaltaisesti hallittuja".[148]

Varauksellisemman asenteen Sventorzeski otti reunavaltioliittoon tammikuun alussa. Sosialidemokraatin pääkirjoituksessa *Suomi ja reunavaltioliitto* hän epäili Suomen sopeutumista liittoon, jonka muut jäsenet olivat elintavoiltaan ja kasvatukseltaan slaavilaisia. Liitto ei myöskään antaisi riittäviä takeita Suur-Venäjän mahdollista hyökkäystä vastaan. Lisäksi Suomen kohtalon sitominen kansoihin, joilta puuttui itsenäisyyden tunnustus, olisi arveluttavaa. Sventorzetskin mielestä liiton sotilaalliset velvoitukset voisivat provosoida Suomen sotaan ei ainoastaan Venäjän, vaan myös Saksan ja muiden suurvaltain kanssa, jotka olivat vastustaneet reunavaltioiden itsenäisyyspolitiikkaa.[149]

Sventorzetskin mielestä sotaliittosuunnitelmat eivät olleet sopusoinnussa kansainvälisen sosiaalidemokratian periaatteen kanssa, joka sisälsi ajatuksen yleisestä aseistariisumisesta sekä kaikkien aseellisten yhteenottojen estämisestä. Hän tosin hyväksyi, että Suomi ryhtyi neuvotteluihin reunavaltioiden kanssa, mutta painotti kuitenkin neuvottelujen tarkoituksena olevan ainoastaan rauhan aikaansaaminen Neuvosto-Venäjän kanssa.[150]

Eriävistä mielipiteistä huolimatta sosiaalidemokraatit suhtautuivat Helsingissä pidettävään reunavaltiokonferenssiin myönteisesti. Itämeren valtiot olivat niin lähellä toisiaan, että yhteiset neuvottelut ja jonkinlainen veljesliitto olivat toivottavia ja välttämättömiäkin. Sosiaalidemokraatit hyväksyivät kuitenkin ainoastaan yhteistyö- ja liittomuodon, joka pyrkisi rauhan tekemiseen ja säännöllisen yhteydenpidon aloittamiseen Neuvosto-Venäjän kanssa. Konferenssissa edustettuina olleiden valtioiden asema ja edut olivat niin erilaiset, ettei pitkälle meneviin sopimuksiin ollut kuitenkaan syytä sitoutua.[151]

---

148 Hyytiä 1986, s. 172–173; Pietiäinen 1992, s. 416; Venäjän reunavaltioiden asema. – Suomen Sosialidemokraatti 27.12.1919. Jukka-Pekka Pietiäisen mukaan Sventorzetskin suunnan kannattajien varovaisuus johtui siitä, että puolustusliitto reunavaltioiden kanssa voisi vetää pikkuvaltiot mukaan sotaan, jos ententemaat hyökkäisivät Neuvosto-Venäjälle. Reunavaltioyhteistyön oli oltava rauhanpolitiikkaa: sosiaalidemokraatit olivat tällöin valmiita kannattamaan Helsingin reunavaltiokokousta. – Pietiäinen 1992, s. 416.

149 Suomi ja reunavaltioliitto. – Suomen Sosialidemokraatti 3.1.1920, pääkirjoitus; Hyytiä 1986, s. 173.

150 Suomi ja reunavaltioliitto. – Suomen Sosialidemokraatti 3.1.1920, pääkirjoitus; Hyytiä 1986, s. 173.

151 Hyytiä 1986, s. 173; Tarkemmin Hyytiän viitaukset kirjoitusten sävyistä – Reunavaltioiden neuvottelukokous Helsingissä. – Suomen Sosialidemokraatti 15.1.1920; Venäjän reunavaltioiden yhteistoiminta. – Kansan Työ 14.1.1920; Venäjän reunavaltioiden poliittinen konferenssi.

Yleisen mielipiteen kartoitus Helsingin konferenssin odotuksista osoittaa, ettei neuvotteluissa voitu saada aikaiseksi kaikkia puolueryhmiä tyydyttäviä tuloksia. Askel reunavaltioiden yhteistyölle oli kuitenkin otettu, ja Suomen ulkopoliittiselle johdolle muodostuikin tärkeäksi selvittää kansainväliset edellytykset Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan yhteistyölle. Tätä ennen ulkoministeri Holsti toi kuitenkin julki oman näkemyksensä Helsingin konferenssin tarpeellisuudesta ja reunavaltioyhteistyön edellytyksistä. Holsti esitti mielipiteensä Helsingin Sanomien signeeraamattomissa pääkirjoituksissa. Artikkelissa *Päivää päin* hän totesi, että balttilaisista kansoista oli pyrittävä luomaan omaa sisäistä kansanvaltaista kulttuuriaan kehittävät ja puolustavat valtiot, jotka eivät valloita eivätkä orjuuta ketään.[152]

Reunavaltioiden edustajien saapuessa Helsinkiin tammikuussa 1920 Holsti toivotti vieraat tervetulleiksi suomeksi ja ranskaksi[153]. Ulkoministeri kehotti konferenssiin osallistujia "seisomaan yhdessä vapautensa turvana"; vuosisatoja kärsineiden kansojen edustajat olivat kokoontuneet pohtimaan, miten yhdessä valvoa yhteisten etujensa turvaamista:[154]

> "Me olemme kaikki kärsineet valtiollista, sivistyksellistä, taloudellista sortoa Venäjän tsaarinvallan ikeen alla. Toiset aikaisemmin, toiset myöhemmin, olemme joutuneet siihen kohtalon kovuuteen. Kun maailmansota syttyi, olimme ymmällä, miten sen lopputulos tulisi vaikuttamaan meidän vastaisiin kohtaloihimme. Ensi vuosien aseellinen menestys ennusti meille kullekin ratkaisua yhteen suuntaan: aseellisen mahdin voittoa mistään muista inhimillisistä arvoista riippumatta. Mutta suurten moraalisten päämaalien ennustus puhui meille toista kieltä: se antoi meille toivoa, että kansojen itsemääräämisen periaate saisi sittenkin ylinnä ratkaista meidän kaikkien kohtalomme, miten hetkelliset aseelliset menestykset yrittivätkin vaikuttaa asioihimme."

Holsti vetosi reunavaltioyhteistyössä Suomen, Puolan, Latvian, Liettuan ja Viron yhdensuuntaiseen historialliseen taustaan. Ne kaikki olivat joutuneet kamppailemaan itsenäisyytensä puolesta läpi historian venäläisiä tai saksalaisia vastaan. Suomi ja Puola olivat jo saavuttaneet täyden kansainvälisen tunnustuksen itsenäisyydelleen, mutta Latvian, Liettuan ja Viron suvereenisuus oli vielä vailla kansainvälistä tunnustusta. Baltian maista Viron tulevaisuus oli Suomelle ensiarvoisen tärkeä:[155]

> "Mutta miten likeisesti kohtalo onkaan kutsunut, Puolan, Liettuan ja Latvian kansallisuudet yhtymään tällä hetkellä yhteisten etujen valvontaan, sitovat sitäkin lujemmat siteet Viron ja Suomen kansat toisiinsa. Meitä ei yhdistä ainoastaan yhteinen menneisyys Ruotsin vallan alla, yhteiset kärsimykset tsaarinvallan aikana, me olemme yhtä veren puolesta. Me olemme yhtä niin kuin vain veli voi olla läheinen veljelleen. Paljon on ihmiskunnan tuhatvuotisista

---

— Vapaus 14.1.1920; Reunavaltioiden konferenssi. — Uusi Aika 13.1.1920.

152 Päivää päin. — Helsingin Sanomat 1.1.1920, pääkirjoitus; Helsingin Sanomien palkkiokirjan perusteella artikkelin kirjoittaja oli Rudolf Holsti. — Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto 1918–1931, PAs.

153 Huomattavaa on, että pääkirjoituksen laatijana oli ulkoministeri Rudolf Holsti, joka saneli artikkelin yksityissihteerilleen Hugo Valvanteelle. Virallisesti artikkeli kirjautui Valvanteen nimiin. — Holstin sanelu Valvanteelle 13.1.1920 yöllä, RHA 29, KA; vertaa Helsingin Sanomat 15.1.1920, pääkirjoitus, Tervehdys vieraille. Helsingin Sanomien palkkiokirjan perusteella artikkelin kirjoittaja oli Hugo Valvanne. — Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto 1918–1931, PAs.

154 Kulha 1989, s. 257; Tervehdys vieraille. — Helsingin Sanomat 15.1.1920, pääkirjoitus.

155 Tervehdys vieraille. — Helsingin Sanomat 15.1.1920, pääkirjoitus.

vaiheista elämänarvoja unohtunut ja menettänyt merkityksensä, voimaa ja valtaa on voitu ihailla tai pelätä ja vihata, hetken edut ovat voineet liittää suuria pieniin tai antaneet pienten etsiä etujansa suurten turvista, mutta kautta aikain on yhtenä ja ehtymättömän samana ollut veren ja heimolaisuuden voimakas ääni. Kun Suomi julisti vuosisataisten kärsimystensä jäljestä oman itsenäisyytensä oman valtiollisen täysikäisyytensä, kävi Suomen kansan läpi pyhä kaipaus: Virokin on yhtä hyvin ansainnut sijansa suvereenisten valtioiden joukossa. Se on kyllä luvultaan pienempi, kansainväliseltä merkitykseltään ehkä hieman heikompi, mutta jalostavalta kärsimykseltään Suomen edellä. Tällä hetkellä, kun Viron hallituksen kolme tärkeintä ministeriä astuu Suomen heimotantereelle, tietäköötheettä vuosituhansien pidätetty, vaimennettu heimolaistervehdys käy heitä kohti. Jos mitä Suomen kansa tällä hetkellä toivoo ja Virolle toivottaa, niin se on parempaa tulevaisuutta rakkaimmalle heimolaiselleen Virolle: vapautta vapaitten joukossa, itsenäisyyttä itsenäisten kansojen keskellä."

Tällä kirjoituksella hallituksessa olleen edistyspuolueen pää-äänenkannattaja Helsingin Sanomat ja ennen kaikkea ulkoministeri Holsti toivotti reunavaltioiden konferenssin osanottajat tervetulleiksi Helsinkiin. Sävyltään pääkirjoitus oli ylistävä, tunteisiin vetoava ja historiasta reunavaltioiden yhteistyölle tukea etsivä kirjoitus. Toisaalta siitä saa myös selvän kuvan, mistä konferenssissa oli edistysmielisten mielestä kysymys: reunavaltioiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisesta. Huomionarvoista myös on, että pääkirjoituksen kautta Holsti saattoi tuoda ententevaltojen tietoon konferenssin keskeisimmän tavoitteen.

* * *

Helsingin konferenssi pidettiin 15.—22. tammikuuta. Konferenssin avasi pääministeri Vennola, jonka tervetuliaispuhe jo kertoi, mistä neuvotteluissa lähinnä oli kysymys:[156]

"Tsaristinen Venäjä on hajonnut. Se itsenäisyyden kaipuu, mikä jokaisessa itsetietoisessa kansassa asuu, on saattanut ja pakottanut entisen Venäjän alueella asuneet kansallisuudet ottamaan kohtalonsa omiin käsiinsä ja pyrkimään toteuttamaan tahtonsa elää itsenäistä valtiollista elämää. Nämä entisen Venäjän itsetietoiset kansallisuudet ovat luoneet päältään orjuuden ikeen. Ne toteuttavat ja vaativat sivistyneeltä maailmalta ainoastaan sitä, mikä on jo aikoja sitten tunnustettu oikeudenmukaiseksi yksityisille, saada elää vapaana olematta toisen orja. Ne luottavat tulevaisuutta suunnitellessa kansojen itsemääräämisoikeuteen, joka maailman kirkastamana ja voittoisten kansojen tukemana tekee voittokulkuansa läpi Euroopan ja rakentaa sitä uusille kansanvaltaisille perusteille. Kansojen oikeuksia sortaneen tsaristisen Venäjän raunioille on muodostumassa uusi poliittinen ja kansallinen elämä: joukko uusia itsenäisiä valtioita, jotka toistensa vapautta ja itsenäisyyttä kunnioittaen pyrkivät yhteisymmärryksessä toteuttamaan sitä tehtävää, mikä kullakin kansalla on ihmiskunnan kulttuurityössä suoritettavana. Olemme kokoontuneet suunnittelemaan toimenpiteitä niiden vaarojen torjumiseksi, joka tätä uutta kansojen kulttuurikehitystä ja edustamiemme kansojen itsenäisyyttä voivat uhata."

Vennolan avauspuheenvuoro noudatti melko tarkalleen ulkoministeri Holstin muotoilemaa ohjelmajulistusta. Keskeisinä teemoina olivat kysymykset Venäjän valtiollisesta tilanteesta ja entiseen Venäjän valtakuntaan kuuluneiden kansallisuuksien asemasta sekä niistä periaatteista, joiden varaan näiden kansojen tulevaisuus olisi rakennettava. Aiheisiin liittyi myös kysymys balttilaisten

156 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 29.1.1920, salainen, 5 C 1, UM.

Reunavaltiokonferensseissa hahmoteltiin Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan sotilaallista ja poliittista liittoa. Liiton toteuttaminen edellytti, että reunavaltioiden tuli tunnustaa toisensa de jure. Reunavaltioliitto kariutui Puolan ja Liettuan rajaerimielisyyksiin.
(Kartta: Jari Järvinen)

valtioiden Viron, Latvian ja Liettuan kansainvälisestä tunnustamisesta samoin kuin suhteiden luomisesta bolševistiseen Venäjään.[157]

Neuvotteluja häiritsivät alusta lähtien liettualaisten ja puolalaisten kireät suhteet. Liettuan edustaja ilmoitti, ettei hänen maansa voinut ajatella puolustusliittoa Puolan kanssa niin kauan kuin Puola piti Vilnaa hallussaan. Erimielisyydet kärjistyivät pahimmilleen 20. tammikuuta käsiteltäessä suurvalloille ja muille valtioille esitettävää vetoomusta Baltian maiden itsenäisyyden tunnustamiseksi. Puolalaiset ilmoittivat, etteivät he halunneet yhtyä vetoomukseen, koska Puola ei voinut tunnustaa Liettuan itsenäisyyttä ennen kuin maiden väliset erimielisyydet oli ratkaistu Puolaa tyydyttävällä tavalla.[158] Suomalaiset joutuivat vaikeaan tilanteeseen, koska heidän tavoitteenaan oli saada yhteinen julkilausuma Baltian maiden de jure -tunnustamisen puolesta. Tilanteeseen löytyi kuitenkin kompromissi: Puola tunnustaisi Liettuan itsenäisyyden ja erimielisyydet jäisivät koskemaan vain rajoja. Erimielisyyksiä selvittämään ehdotettiin asetettavaksi erityinen komissio[159]. Puolalaisten taipumiseen vaikutti myös se, että konferenssi oli sopinut rajariitoja ja maa-alueita koskevat kysymykset ratkaistavan kansojen itsemääräämisoikeuden perusteella. Puola yhtyikin konferenssin lausuntoon, että ententevaltojen ja muiden maiden pitäisi tunnustaa Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyys de jure mahdollisimman pian. Erimielisyydet koskivat siis ainoastaan molempien valtioiden rajoja, mutta liettualaiset ilmoittivat olevansa mukana konferenssissa ainoastaan neuvottelevana osapuolena, kunnes rajakiistat olisi ratkaistu.[160] Ongelmia konferenssissa aiheuttivat myös Viron ja Latvian väliset erimielisyydet Valgan rajakaupungin omistuksesta sekä Latvian ja Liettuan väliset aluekiistat.[161]

Pääministeri Vennola ja ulkoministeri Holsti saattoivat tyydytyksellä todeta yhteisen julkilausuman syntyneen. Helsingin konferenssin osanottajat pääsivät Baltian-kysymyksessä yhteisymmärrykseen kansainvälisen de jure -tunnustuksen välttämättömyydestä: Viro, Latvia ja Liettua olivat kansojen itsemääräämisperiaatteeseen nojautuen turvanneet valtiollisen itsenäisyytensä ja luoneet

---

157 Konferenssi Suomen, Puolan ja Baltian valtioiden välillä Helsingissä tammikuussa 1920, PM Vennolan tervehdyspuhe konferenssin avajaisissa, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

158 Schauman 1959, s. 42–44. Erimielisyyksistä tarkemmin Pöytäkirja reunavaltioiden neuvottelukokouksen kansallisuuskomission kokouksesta, Helsingissä 16.1., 18.1.1920, 12 A 2, UM; Arumäe 1959, s. 265; Kaslas 1976, s. 128–131.

159 Helsingin konferenssissa toivottiin Puolan ja Liettuan ratkaisevan kiistakysymyksensä kansallisuusperiaatteiden mukaan: "Konferenssi lausuu toivomuksenaan, että Puolan ja Liettuan väliset riitakysymykset, asianmukaisesti huomioonottaen molempien asiapuolten kansalliset, historialliset ja geopoliittiset edut, ratkaistaisiin yhteisymmärryksessä ja että ryhdyttäisiin tällaista ratkaisua tarkoittaviin toimenpiteisiin." – Helsingissä 1920 pidetyn konferenssin päätökset, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

160 1920 pidetyn kokouksen päätökset koskien Itämeren maiden itsenäisyyttä, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA. Katso puolalaisten ja liettualaisten kiistoista myös Schauman 1959, s. 43–44. Tarkemmin reunavaltioiden välisistä rajaerimielisyyksistä Senn 1966, s. 2–4, 12–13; Rogers 1975, s. 10, 17, 19; Butkus 1993, s. 361.

161 Tarkemmin Ant 1990, s. 120–127; Butkus 1993, s. 359–365; Lehti 1994, s. 85–86.

itselleen valtiollisen järjestysmuodon. Ne olivat konferenssiin osallistuneiden maiden mielestä ansainneet ympärysvaltojen de jure -tunnustuksen.[162]

Konferenssissa syntyi kiistaa ehdotetun puolustusliiton kokoonpanosta. Liettualaisten mielestä liiton tuli käsittää vain kolme Baltian maata, mutta siihen voitaisiin hyväksyä muitakin valtioita alkuperäisten jäsenten yksimielisellä päätöksellä. Sopimusvaltiot sitoutuisivat auttamaan toisiaan, jos jokin niistä joutuisi ilman omaa syytään Venäjän, Saksan tai Puolan hyökkäyksen kohteeksi. Virolaiset eivät tätä hyväksyneet, vaan heidän mielestään puolustusliiton oli käsitettävä kaikki viisi konferenssivaltiota, ja sen oli kohdistuttava sekä Venäjää että Saksaa vastaan. Neuvottelujen jälkeen kuitenkin sovittiin, että liittouma rajoitettaisiin vain Venäjää vastaan ja suomalaisten ehdotuksesta päätettiin, että lopullista sopimusehdotusta ei esitettäisi konferenssivaltioiden hallituksien hyväksyttäväksi. Neuvotteluihin osallistuneiden valtioiden yleisesikuntia kehotettiin ryhtymään toimiin yhteisen puolustuksen suunnittelemiseksi.[163]

Kysymys rauhan solmimisesta Neuvosto-Venäjän kanssa aiheutti myös erimielisyyksiä konferenssivaltioiden kesken. Suomalaiset ehdottivat, etteivät neuvotteluihin osallistuneet valtiot toistaiseksi solmisi rauhaa Neuvosto-Venäjän kanssa. Puolalaiset hyväksyivät ehdotuksen, mutta virolaiset vastustivat sitä.[164] Suomi pyrki toimimaan asiassa Ison-Britannian toiveiden mukaisesti. Tämä oli kuitenkin vaikeuttanut asiaa solmimalla Helsingin konferenssin aikana kauppasuhteet venäläisten kanssa. Päätös luopua interventiosta perustui nimenomaan taloudellisille tavoitteille avata Venäjän-markkinat englantilaisille.[165] Ison-Britannian päätöksen tultua yleiseen tietouteen ehdottivat latvialaiset, että rauhanteosta pidättäydyttäisiin siihen saakka, kunnes puolustusliitto oli saatu valmiiksi. Tätäkään ehdotusta virolaiset eivät hyväksyneet, koska heidän asemansa Neuvosto-Venäjän naapurina oli vaikea.[166] Rauhankysymyksestä käytyjen keskustelujen tuloksena syntynyt päätöslauselma oli varsin merkityksetön: "Konferenssivaltioiden hallituksia kehotetaan, mikäli mahdollista ja siinä määrin kuin asianomaisten maiden elinedut sen sallivat järjestämään suhteensa Neuvosto-Venäjään liittoutuneiden-politiikan mukaisesti".[167]

Tulokset, joita Helsingin konferenssi saavutti Baltian itsenäisyys- ja Itämeren turvallisuuskysymyksissä, noudattivat Holstin toiveita. Vaatimukset Baltian maiden tunnustamiseksi de jure suunnattiin käytännössä Isolle-Britan-

---

162 Helsingin konferenssi 1920, asiakirjoja, Helsinki 20.1.1920, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA. Holsti katsoi vielä parhaaksi lähettää Suomen Varsovan lähetystöön ohjeen, jossa lähettilästä kehotettiin "tehokkaasti myötävaikuttamaan" Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden tunnustamiseen. — Shifferi Helsingistä Varsovaan, 12 A 2, UM.

163 Schauman 1959, s. 44—45; Pietiäinen 1992, s. 417—418.

164 Viron pääministeri tiedusteli luottamuksellisesti lordi Actonin mielipidettä rauhankysymyksessä. Tõnisson halusi tietää, vastustiko Ison-Britannian hallitus Viron pyrkimystä rauhanneuvottelujen aloittamiseen Neuvosto-Venäjän kanssa. Acton muistutti Tõnissonille, että virolaisten tuli itse päättää kohtalostaan. — Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 23.1.1920, BDFA, Vol. 2, s. 96, dok. 102.

165 Sundbäck 1992, s. 13.

166 Konferenssimaiden erimielisyyksistä rauhan solmimisessa Neuvosto-Venäjän kanssa ja sen seurauksista ERA, Fond 31, Nim. 1, Sü. 14, Leht. 14, Viron hallituksen salainen päätös 25.1.1920; Arumäe 1983, s. 31—32; Lehti 1994, s. 75—76.

167 Schauman 1959, s. 46—47; Jääskeläinen 1977, s. 297.

nialle, mutta samalla korostettiin, että asian ratkaisu vaatisi yhteisymmärrystä ententevalloilta[168]. Sävyltään konferenssin julkilausuma oli optimistinen, ja siitä sai käsityksen, ettei neuvotteluihin osallistuneiden maiden välillä ollut suuria erimielisyyksiä. Yhteistoiminnan katsottiin olevan välttämätöntä: taloudelliset ja liikennesuhteet oli järjestettävä ja imperialistista Neuvosto-Venäjää vastaan oli toimittava yhteisymmärryksessä ententen kanssa. Ainoa varsinainen kannanotto, jonka saattoi tulkita poliittiseksi vetoomukseksi ententemaille oli konferenssin julkilausuma balttilaisten valtioiden asemasta: "On erittäin tärkeätä niinhyvin Suomelle kuin muille entisen Venäjän alueella asuville kansoille, että balttilaisten valtioiden Viron, Latvian ja Liettuan valtiollinen asema lopullisesti järjestetään. Kaikki nämä kansat ovat tehneet suuren palveluksen ihmiskunnalle siinä suhteessa että ne ovat urhokkaasti ja menestyksellä seisoneet suojamuurina bolševismin leviämistä vastaan Länsi-Eurooppaan. Ne ovat myöskin osoittautuneet kykeneviksi luomaan itselleen valtiollisen järjestyksen ja elämään itsenäistä kulttuurielämää."[169]

Holsti ei kuitenkaan ollut tyytyväinen konferenssin julkilausumaan. Hän kritisoi Vennolan konferenssihaastattelua Ruotsin Helsingin-lähettiläälle Westmanille. Lähettilään mukaan Holsti piti Vennolan lausuntoa ylioptimistisena, koska siinä oli yritetty antaa konferenssin päätöksille suuremmat ulottuvuudet kuin niillä tosiasiassa oli. Liekö Holstin lausunto tarkoitettu rauhoittamaan ruotsalaisia — suhteita Skandinaviaan ei uhrattaisi reunavaltiosuuntauksen vuoksi — mutta ainakin lähettiläs Westmanin mielestä Helsingin konferenssissa oli pantu alulle yhteistyö, jolla saattoi olla vaikutuksia myös Ruotsin ulkopolitiikkaan. Tällä lähettiläs viittaisi Ison-Britannian kasvavaan vaikutukseen Itämeren alueella.[170]

* * *

Helsingin konferenssin päättyessä lehdistössä esitettiin arvioita neuvotteluiden tuloksista[171]. Reaktiot olivat moninaiset. Hallituspuolueissa ei ollut havaitta-

---

168 Konferenssi Suomen, Puolan ja Baltian valtioiden välillä Helsingissä tammikuussa 1920, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA; Helsingissä 1920 pidetyn konferenssin päätökset koskien Itämeren maiden itsenäisyyttä, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA; Lehti 1993, s. 143. Ulkoministeri Holsti informoi ententemaita lähettiläiden välityksellä konferenssin tuloksista. — Sähkösanomien vaihtoa ulkoministeriön ja lähetystöjen välillä, 12 A 2, UM. Lordi Actonhan oli toivonut saavansa käyttöönsä konferenssista laaditut asiakirjat, joten Ison-Britannian ulkoministeriö oli tietoinen sen tuloksista. Acton myös keskusteli konferenssin kulusta Holstin kanssa. — Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 21.1.1920, salainen, BDFA, Vol. 2., s. 94—95, dok. 100. Ruotsin Helsingin-lähettiläs Gustaf Westman oli jopa huomauttanut Ruotsin ulkoministeriöön, että ententemaiden edustajat oli "tunnontarkasti pidetty tilanteen tasalla konferenssin työstä säännöllisesti lähetetyillä pöytä- ja asiakirjoilla". — V.P.M. 30.1.1920, luottamuksellinen, HP 964, UD 1920, RA.

169 Itämeren valtioiden konferenssi Helsingissä 1920, julkilausuma, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA.

170 V.P.M. 30.1.1920, luottamuksellinen, HP 964, UD 1920, RA.

171 Helsingin konferenssi sai myös osakseen huomattavaa huomiota ulkomaisessa lehdistössä. Pohjoismaisen lehdistön lisäksi saksalaisessa ja englantilaisessa lehdistössä esitettiin arvioita konferenssin tuloksista. Kansainvälinen lehdistö piti ennen aikaisena arvioida konferenssin tuloksia, mutta kuitenkin korosti neuvottelujen poliittista merkitystä: reunavaltioiden poliit-

vissa innostusta neuvottelujen tuloksista, vaikka reunavaltioiden yksimielisyyteen puolustusliiton tarpeellisuudesta oltiinkin tyytyväisiä[172]. Kokouksen päätyttyä Helsingin Sanomat tarkasteli pääkirjoituksessa *Venäjän kysymyksen nykyinen vaihe* konferenssin tuloksia. Se katsoi tulosten merkitsevän ennen kaikkea sitä, että konferenssiin osallistuneet viisi valtiota ryhtyivät yhteistoimintaan, ja että ne olivat päässeet yksimielisyyteen yhteisestä puolustusohjelmasta idästäpäin uhkaavaa varaa vastaan. Lehdessä todettiin konferenssivaltioiden olevan yksimielisiä, että niiden politiikan tuli noudattaa suurvaltain politiikkaa, mikäli se oli vain sopusoinnussa kansan etujen kanssa.[173]

Maalaisliiton lehdissä todettiin pettyneinä, ettei konferenssissa ollut tehty selviä yksityiskohtaisia suunnitelmia, miten Venäjään tulisi suhtautua.[174] Konferenssin päätyttyä Ilkan pääkirjoituksessa *Päättyneen kansainvälisen neuvottelun merkitys*, joka todennäköisesti oli Santeri Alkion laatima, pohdittiin kokouksen tuloksia ja merkitystä. Reunavaltioiden lähentymisen katsottiin olevan Venäjästä eronneiden valtioiden de jure -tunnustamisen kannalta aivan ratkaisevan tärkeää. Toiseksi valtiolähentyminen tulisi olemaan Venäjän-kysymyksen rauhallisen ratkaisun välttämätön edellytys. Kolmanneksi se pelasti viimeaikaisen suunnittelemattoman rauhanpolitiikan umpikujasta ja avasi Euroopan talouselämälle uusia vapautumisen mahdollisuuksia. Lisäksi kokouksen päätökset merkitsivät entisen Venäjän hajoamista ja sitä, että de jure -tunnustaminen koskisi myös Itä-Karjalaa ja Inkerinmaata. Puolustusliitto ja Itämeren neutralisointisuunnitelmat takasivat Pietarin valtiollisen merkityksen häviämisen.[175]

Vasemmiston lehdistö oli tyytymätön konferenssin antiin: sen mielestä yhteistyön olisi pitänyt alkaa rauhansolmimisesta Neuvosto-Venäjän kanssa eikä puolustusliiton suunnittelusta.[176] Kansainvälisen työväenliikkeen kysymysten asiantuntija J. W. Keto ilmoitti Sosialidemokraattiin laatimassaan pääkirjoituksessa *Reunavaltioiden neuvottelukokouksen päätyttyä* hyväksyvänsä ainoastaan reunavaltioiden puolustusliittosuunnitelman.[177] Sosiaalidemokraattiset lehdet pitivät myös arveluttavana sitä, että Neuvosto-Venäjää kohtaan noudatettava

---

tisella ja mahdollisella sotilaallisella yhteistoiminnalla katsottiin olevan laajempaakin kansainvälistä merkitystä. — Ulkoasiainministeriön Sanomalehtitoimistosta, Helsingin Poliittinen konferenssi ulkomaiden lehdistössä, RHA 29, KA.

172 Schauman 1959, s. 49; Venäjän kysymyksen nykyinen vaihe. — Helsingin Sanomat 24.1.1920, pääkirjoitus.

173 Venäjän kysymyksen nykyinen vaihe. — Helsingin Sanomat 24.1.1920, pääkirjoitus.

174 Schauman 1959, s. 49; Venäjän politiikkamme selville vesille. — Maakansa 10.3.1920, pääkirjoitus.

175 Päättyneen kansainvälisen neuvottelun merkitys. — Ilkka 24.1.1920, pääkirjoitus.

176 Schauman 1959, s. 49–50; Reunavaltioiden neuvottelukokouksen päätyttyä. — Suomen Sosialidemokraatti 24.1.1920, pääkirjoitus, kirjoituksen oli laatinut J. W. Keto; Venäjän reunavaltioiden yhteistoiminta. — Vapaa Sana 14.1.1920, pääkirjoitus; Imperialistinen taantumisrintama. — Vapaa Sana 21.1.1920, pääkirjoitus; Suurpoliittisia kiertokatsauksia; Helsingissä pidetty reunavaltain konferenssi. — Vapaa Sana 26.1.1920, pääkirjoitus; Itsenäisen politiikan puute. — Uusi Aika 28.1.1920. Yleisesti voidaan todeta, että sosialidemokraattisten lehtien arviot Helsingin konferenssista olivat epäluuloisia ja kielteisiä. Osmo Hyytiän mukaan tähän vaikutti osaltaan tiedon puute. Sosiaalidemokraatit oli täysin syrjäytetty konferenssin valmistelusta ja toiminnasta. — Tarkemmin artikkeleista Hyytiä 1986, s. 174.

177 "Reunavaltioiden" neuvottelukokouksen päätyttyä. — Suomen Sosialidemokraatti 24.1.1920, pääkirjoitus, kirjoituksen oli laatinut J. W. Keto.

politiikka vakuutettiin yhdenmukaistettavan mahdollisuuksien mukaan ententevaltioiden politiikan kanssa.[178] Sosialisti epäilikin kirjoituksessaan *Väärään suuntaan* konferenssin järjestämisen olleen lähtöisin ententevaltojen taholta.[179] Sosiaalidemokraattien tyytymättömyyttä konferenssin tuloksiin kuvaa erittäin hyvin, että puolueneuvosto päätti lähettää Reinhold Sventorzeskin Tallinnaan suunnittelemaan yhteistoimintaa virolaisten sosiaalidemokraattien kanssa Neuvosto-Venäjän vastaisen sotaliiton muodostumisen estämiseksi. Sventorzetskin oli määrä myös harjoittaa ja organisoida Tallinnasta käsin rauhanpropagandaa kaikissa reunavaltioissa.[180]

Oikeisto puolestaan näytti olevan tyytyväinen, ettei oikeastaan mitään konkreettista saatu aikaiseksi. Lehdistö toi selkeästi esiin, ettei sitova yhteistyö Baltian maiden kanssa voinut tulla kysymykseen ainakaan niin kauan kuin niiden itsenäisyys oli epävarmalla pohjalla, vailla lopullista tunnustamista.[181] Uuden Suomen pääkirjoituksessa *Päättynyt poliittinen konferenssi* todettiin, että Suomen oli korostettava erikoisasemaansa muihin reunavaltioihin nähden.[182] Hufvudstadsbladetin pääkirjoituksessa *Den avslutande konferensen* todettiin konferenssin päätyttyä, että Puolan ja Liettuan väliset rajakiistat ja ententen epäselvä politiikka olivat vaikeuttaneet tuloksiin pääsemistä. Pääkirjoituksen mukaan konferenssin tulokset tulivat näkyviin vasta sen jälkeen, kun nähtäisiin, mitä sovitut toimenpiteet saisivat aikaan. Konferenssin tärkeimpänä tuloksena mainittiin yhteinen esiintyminen Neuvosto-Venäjää vastaan. Jälleen korostettiin, ettei suhteita länteenpäin saanut heikentää, vaikka yhteistyö Suomenlahden eteläpuolella sijaitsevien valtioiden kanssa olikin tärkeää ja välttämätöntä.[183]

Perusteellisin arvio Helsingin konferenssin tuloksista ja annetusta julkilausumasta esitettiin Suunta-lehdessä. Yrjö Ruutu arvioi, että konferenssi oli eräs tärkeimmistä viimeaikoina Suomea koskettaneista valtiollisista tapahtumista. Ruudun mielestä konferenssi antoi Suomen politiikalle uuden positiivisen suunnan samalla, kun se vaikuttavalla tavalla selvitti Itä-Euroopan valtiollisia oloja. Ruutu painotti, että Suomen tulevaisuus oli varmemmalla pohjalla, jos maailmanpolitiikassa toteutettiin kansojen itsemääräämisoikeutta johdonmukaisesti ja imperialismin vaikutusta koetettiin supistaa mahdollisimman vähäiseksi. Imperialistisen Venäjän tilalle oli luotava vapaiden kansojen Itä-Eurooppa, jossa Venäjällä ei ole enempää sanomista kuin mitä sen kansan lukumäärä ja asumaalue merkitsee. Enempään ei Venäjällä ollut oikeutta. Ruudun mielestä maailmanpolitiikkaa eivät yksinvaltaisesti hallinneet taloudelliset ja finanssinäkökohdat, vaan yhtä paljon kansojen oikeuskäsitykset ja periaatteet. Tämän vuoksi Venäjä ei saanut hallita toisia kansoja. Ruutu tosin myönsi, että hallitseminen saattoi tulla kysymykseen ainoastaan kansansirpaleisiin nähden, jotka onneton

178 Hyytiä 1986, s. 174.

179 Väärään suuntaan. — Sosialisti 28.1.1920.

180 Sosialidemokraattisen puolueen puolueneuvoston pöytäkirja 17.—18.3.1920, TYA.

181 Schauman 1959, s. 50; Den avslutade konferensen. — Hufvudstadsbladet 24.1.1920, pääkirjoitus; Päättynyt poliittinen konferenssi. — Uusi-Suomi 24.1.1920, pääkirjoitus.

182 Päättynyt poliittinen konferenssi. — Uusi-Suomi 24.1.1920, pääkirjoitus.

183 Den avslutande konferensen. — Hufvudstadsbladet 24.1.1920, pääkirjoitus.

kohtalo oli sirotellut toisen kansan keskuuteen, sen asumalle maantieteelliselle alueelle. Näin ollen täytyi odottaa, että suomalainen politiikka myötävaikuttaisi kansojen vapautumiseen entisen Venäjän alueella.[184]

Ruudun mielestä Vennolan selostus konferenssin töistä ja saavutuksista oli monessa suhteessa huomattava valtiollinen todistuskappale. Ruudun mukaan oli omituista, ettei se ollut herättänyt sanomalehdistössämme suurempaa huomiota. Päätoimittaja arvioi tämän johtuneen poliittisten seikkojen vähäisestä tuntemuksesta Suomessa. Ruutu arvioi konferenssiselostuksen huomattavimmaksi kohdaksi selvitystä neuvottelujen tarkoituksesta:[185]

> "Varsin huomattava oli pääministerin ensimmäinen selitys, joka koski konferenssin tarkoitusta. Pääministeri sanoi, että konferenssiin osaaottavilla valtioilla on toimintansa yhteisenä lähtökohtana itsenäisyytensä turvaaminen. Tämä selitys on tarpeellinen, koska on varsin yleinen se käsitys, että konferenssin tarkoituksena olisi ollut lähinnä sekaantuminen Venäjän sisäisiin asioihin. Ensin on luonnollisesti Eestin, Latvian ja Liettuan itsenäisyys tunnustettava de jure, sekä myös saatava Ukrainan ja Valko-Venäjän riippumattomuus tunnustetuksi eli siis luotava uusi kansojen vapauteen perustuva valtiollinen status que ent. Venäjän alueelle. Vasta sen jälkeen voidaan ratkaista, minkälaista politiikkaa näiden valtioiden oma etu Venäjään nähden vaatii."

Ruudun mielestä edellä mainittu kysymys oli konferenssin keskeisimpiä. Kokous oli luonnollisesti jyrkästi bolševismia vastustava. Tässä suhteessa konferenssivaltiot olivat valmiita työskentelemään kiinteästi yhteistyössä ententen kanssa. Kokouksen päätöslauselmaan sovittiin kuitenkin eräs tärkeä ehto, jonka mukaan sopimusvaltojen oman edun tulee olla lopullisesti ratkaiseva, kun on esiinnyttävä Venäjän-kysymyksessä. Itsenäisyyttään ja kansallista olemassaoloaan eivät reunavaltiot voineet panna alttiiksi minkään poliittisen harhanäkemyksen vuoksi. Ruudun mielestä oli sen vuoksi luonnollista, että sopimusvaltiot tunsivat tarkoin yleisen poliittisen aseman ja sen vaikuttimet määrätessään suhtautumisensa Venäjän-kysymykseen sen eri vaiheissa. Konferenssiin osallistuneet maat olivat Venäjään nähden yleensä puolustuskannalla.[186]

Lehdistössä esitetyt arviot Helsingin konferenssin tuloksista antoivat hallitukselle ja erityisesti ulkoministeri Holstille selkeän viestin, mihin Suomen ulkopolitiikan painopiste oli suunnattava, jos reunavaltioyhteistyötä haluttiin jatkaa. Puolustusliiton tai sotilaallisen sopimuksen solmiminen reunavaltioiden kesken ei ollut mahdollista ilman, että Viro, Latvia ja Liettua olivat kansainvälisesti de jure -tunnustettuja valtioita. Reunavaltioyhteistyön edellytyksenä nähtiin Venäjästä eronneiden valtioiden valtio-oikeudellisen aseman vakiinnuttaminen. Tämän hyväksi myös ulkoministeri Holstin oli toimittava.

* * *

Suomen ulkoasiainjohdolle ja erityisesti Holstille konferenssin tulokset toivat sisäpoliittisia vaikeuksia. Tärkein kysymys, suhtautuminen Venäjään ja siihen

---

184 Helsingin konferenssin tulos. — Suunta 31.1.1920.

185 Helsingin konferenssin tulos. — Suunta 31.1.1920.

186 Helsingin konferenssin tulos. — Suunta 31.1.1920.

liittynyt ajatus Itämeren neutralisoimisesta, oli jäänyt vaille ratkaisua, ja toisaalta oikeisto oli tuonut entistä selkeämmin esiin, ettei Baltian maiden kanssa voitu ajatella poliittista yhteistyötä ilman niiden kansainvälisen aseman vakiintumista. Tämän Holsti tiesi, mutta saavuttaakseen poliittisen tavoitteensa, Suomen turvallisuuden varmistamisen mahdolliselta venäläis-saksalaiselta liittoumalta, hänen oli ensin pyrittävä vaikuttamaan suurvaltoihin niiden Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustamiskysymyksessä. Suomi ja Puola pyrkivätkin konferenssin jälkeen yhteisellä esiintymisellä vaikuttamaan ententemaiden Baltianpolitiikkaan. Holsti oli myös erittäin tuohtunut siitä, että pääministeri Vennola ja balttilaiset diplomaatit toivat julkisuuteen tiedon suunnitelmista neutralisoida Itämeren alue. Holsti korosti K. G. Idmanille, että tällaisia diplomaattisia ja sotilaallisia kysymyksiä ei olisi saanut tuoda julkisuuteen.[187]

Holsti kytki kysymyksen Itämeren neutralisoimisesta koko alueen turvallisuuspoliittiseen kehitykseen. Reunavaltiot eivät voineet päättää asiasta ilman Ruotsia. Toisaalta Ison-Britannian laivaston mahdollinen sijoittaminen kriisitilanteessa Itämerelle reunavaltioiden turvaksi olisi ongelmallista, jos alue julistettaisiin neutraaliksi vyöhykkeeksi. Tilanteen monimutkaisuuden vuoksi Holsti halusi neuvotella asiasta sekä ruotsalaisten että englantilaisten kanssa.[188] Neuvottelut ruotsalaisten kanssa näyttävät kuitenkin alkaneen vasta, kun tieto mahdollisesta Itämeren neutralisoimisesta oli vuotanut ruotsalaisten tietoon.[189]

Reunavaltiosuuntauksen arvostelijoille Holsti vastasi Karjalan Aamulehdessä 8. helmikuuta julkaistussa artikkelissa *Ulkopolitiikkamme suuntaviivat*. Kirjoitus oli tiivistelmä ulkoministerin pitämästä juhlapuheesta Viipurin tasavaltalais-edistysmielisen yhdistyksen juhlaillallisilla. Puheessaan Holsti puolusti Suomen ulkopoliittista suuntausta, korosti suhteita heimokansoihin ja toi esille Venäjästä eronneiden valtioiden rauhallisen yhteistoiminnan välttämättömyy-

---

187 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 90, Kallas ulkoministeriölle 6.2.1920. Holstin kirje Idmanille 11.2.1920, K. G. Idmanin kokoelma, kansio C 11a/16, KA. Kysymys Itämeren neutralisoimisesta aiheutti vilkasta keskustelua. Varsinkin ruotsalaiset olivat asiasta hyvin kiinnostuneita. Ruotsin pääministerin Hjalmar Brantingin (1860–1925) erittäin luottamuksellisesta kirjeestä Helsingin-lähettiläs Gustaf Westmanille käy ilmi, että Helsingin konferenssiin osallistuneiden maiden edustajat olivat todenneet, että bolševikkilaivaston mahdollisen hyökkäysuhan vuoksi ei todennäköisesti voida luopua sotilaallisten voimakeinojen käytöstä Itämeren neutralisoimiseksi. Brantingin tietojen mukaan virolaisten ehdotuksessa oli Ison-Britannian hallitukselta tiedusteltu, ryhtyisikö se takaamaan Itämeren neutralisoinnin. Englantilaiset olivat asettaneet ehdoksi, että Suomi luopuisi oikeudestaan Ahvenanmaahan Ison-Britannian eduksi. Ruotsin pääministerin tietojen mukaan neuvottelut kysymyksestä lordi Actonin ja Suomen hallituksen välillä olivat alkaneet. Branting suhtautui saamiinsa tietoihin Ison-Britannian roolista neutraloimiskysymyksessä varsin varauksellisesti, mutta kehotti Westmania kuitenkin varovaisesti ottamaan asiasta selvää. – Branting Tukholmasta G. Westmanille 16.2.1920, HP 964, UD 1920, RA.

188 Tarkemmin asiasta ja ruotsalaisten kannanotoista Ruotsin ulkoministeriöstä Westmanille 16.2.1920, HP 964, UD 1920, RA; Hellner 12.2.1920, hyvin luottamuksellinen, muistio HP 964, UD 1920, RA; Westman Helsingistä Hellnerille 12.2.1920, luottamuksellinen, HP 964, UD 1920, RA.

189 Branting Tukholmasta Wrangelille 16.1.1920, hyvin luottamuksellinen, HP 964, UD 1920, RA; G. Westman Helsingistä Hellnerille 24.1.1920, hyvin luottamuksellinen, HP 964, UD 1920, RA. Keskustelut Holstin ja Ruotsin Helsingin-lähettilään Gustaf Westmanin kesken Itämeren neutralisoimis-kysymyksestä näyttävät alkaneen vasta tammi-helmikuun vaihteesta 1920. – Edellisessä viitteessä mainitut KA:n lähteet ja ministeri Erichin vierailusta Tukholmassa V.P.M. ulkoministeriö 9.2.1920, luottamuksellinen, HP 964, UD 1920, RA. Katso neutralisoimisesta myös Kalela 1971 a, s. 41–42.

den. Hän myös vetosi reunavaltioiden kansainvälisen aseman säilyttämisen tarpeellisuuden ja niiden itsenäisyyden vakiinnuttamisen puolesta. Toisaalta Holsti toi selkeästi esille, etteivät suhteet Skandinaviaan saaneet ainakaan Suomen aloitteesta heiketä. Hänen mielestään oli selvää, että reunavaltiosuuntaus lujittaisi paitsi Suomen itsenäisyyttä myös Skandinavian maiden turvallisuutta idästä mahdollisesti uhkaavia vaaroja vastaan.[190] Perusteita puheeseensa Holsti sai ilmeisesti Urho Toivolan kirjeestä tammikuun alusta 1920. Siinä Lontoon lähetystösihteeri totesi puheiden, että Iso-Britannia ei koskaan tunnustaisi Baltian maiden itsenäisyyttä olevan ainoastaan suomalaista diplomaattista palturia.[191] Tältä ja Helsingin konferenssin yhteydessä käytyjen keskustelujen pohjalta Holsti saattoi odottaa Isolta-Britannialta tukea reunavaltiopolitiikalle.

Ulkopoliittisessa katsauksessaan ulkoministeri hyökkäsi hänen mielestään oikeiston ja äärivasemmiston lietsomaa valtiollista pessimismiä ja Venäjänpolitiikkaa vastaan. Holsti katsoi toisaalta oikeistolehtien ja -poliitikkojen pyrkineen juurruttamaan kansan keskuuteen käsityksen Suomen ulkopoliittisen aseman jatkuvasta heikentymisestä kuluneen vuoden aikana, toisaalta äärimmäisen vasemmiston tyrmäävän kaiken yhteistoiminnan ns. porvarillisten ainesten kanssa. Holstin mielestä valtiollisen pessimismin ja Venäjän suhteiden ratkaisemiseen oli vain yksi keino: "Meidän on katsottava lopultakin tosiasioita suoraan silmästä silmään, eikä tehtävä laskelmia vain sellaisten seikkojen nojalla, jotka meitä sattuvat miellyttämään puoluesyistä tai ulkopoliittisten sympatioiden vuoksi." Ulkopoliittisilla sympatioilla ulkoministeri viittasi erimielisyyksiin Suomen ulkopoliittisesta suuntauksesta Saksan ja Ison-Britannian välillä.[192]

Ulkonaisen turvallisuuden vahvistamiseksi Suomi oli myös luonut armeijansa ja suojeluskuntajärjestelmänsä. Puolustuslaitoksen ohella Holsti piti kuitenkin tärkeimpänä Suomen turvallisuuden varmistajana Kansainliiton jäsenyyttä, johon liittyi myös Suomen suurvaltasuhteiden uudelleen järjestäminen:[193]

> "Onhan näet selvää, että kuta useampi kansallisuuspulma Euroopassa tulee näinä aikoina ainakin alustavasti ratkaistuksi, ja kuta useampia uusia valtioita siihen saadaan syntymään, sitä suuremman kokoomuksen kansainliitto pääsee jo heti alussansa muodostamaan. Kun tietysti Suomenkin etuihin kuuluu päästä kansainliiton jäseneksi, on siis Suomen viimevuotista ulkopolitiikkaa suhteissaan suurvaltoihin ensi sijassa juuri tarkastettava tältä suurpiirteiseltä kannalta, eikä takerruttava entisten laskuvirheiden pessimistisestä valosta arvelemaan, että yhäkin salainen diplomatia saisi kuljettaa meitä kohtaloita kohti, jotka ovat omia etujamme vastaan."

Holstin puhe oli sikäli merkityksellinen, että se vastasi laajasti Helsingin konferenssin aikana ilmenneisiin poliittisiin arvosteluihin. Hän perusteli Suomen idänpolitiikkaa ja antoi ratkaisuehdotuksensa Venäjän ongelmaan. Holstin tavoitteina olivat läheinen yhteistyö ententen ja reunavaltioiden kanssa sekä pääsy

---

190 Holsti olikin ollut Tukholman-lähettiläs Söderhjelmin välityksellä yhteydessä Ruotsin ulkopoliittiseen johtoon. Pääministeri Edénin mielestä Ruotsi ei voinut sekaantua rajavaltioiden asioihin ennen kuin suurvallat olisivat tunnustaneet niiden itsenäisyyden. Söderhjelmin raportti Tukholmasta 23.1.1920, 5 C 2, UM.

191 Toivola Holstille 5.1.1920, RHA 6, KA.

192 Ulkopolitiikkamme suuntaviivat. — Karjalan Aamulehti 8.2.1920.

193 Ulkopolitiikkamme suuntaviivat. — Karjalan Aamulehti 8.2.1920.

Kansainliittoon.[194] Lähetystöille annetussa tiedotteessa ulkoministeri katsoi tarpeelliseksi korostaa, että yhteiset edut olivat antaneet aiheen Suomen, Puolan, Viron, Latvian ja Liettuan edustajien kokoontumiselle tammikuussa Helsingissä. Holsti kuitenkin huomautti jälleen kerran, että yhteistyö konferenssimaiden kanssa ei saanut vieroittaa Suomea läheisestä yhteydestä Skandinaviaan.[195]

* * *

Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukset reunavaltioille kytkivät ne oleellisesti mukaan ententemaiden idänpolitiikkaan. Ison-Britannian ja Ranskan etujen mukaista oli, että Venäjästä eronneet valtiot toimivat idänsuhteissaan yhteisymmärryksessä niiden kanssa. Baltian maat vaativat kuitenkin takeita kansalliselle tulevaisuudelleen: itsenäisyyttä — de jure -tunnustusta. Holsti ei puolestaan voinut harjoittaa ententemaiden toivomaa aktiivista liittopolitiikkaa ilman sisäpoliittisen selustan varmistamista. Toisaalta Holsti tiesi ja toi myös vaatimukset Foreign Officen edustajille esiin: reunavaltioyhteistyön edellytyksenä oli Baltian valtiooikeudellisen aseman, itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden järjestäminen. Ilman tätä ei Suomen hallitus voinut solmia poliittisia tai sotilaallisia sopimuksia Venäjästä eronneiden valtioiden kanssa.

Rauhantarjoukset ja ententemaiden idänpolitiikka ajoivat reunavaltiot konferenssidiplomatian tasolla suoritettavaan yhteistyöhön. Ongelmana kuitenkin olivat suurvaltojen epäröivät asenteet reunavaltiokonferensseja kohtaan ja niiden haluttomuus tunnustaa kaikkien reunavaltioiden kansainvälistä asemaa de jure. Tähän lienevät vaikuttaneet Ison-Britannian ja Ranskan epäselvät Venäjän-politiikan kokonaistavoitteet. Rauhantarjoukset puolestaan lisäsivät Suomen ulkoministeri Holstin pyrkimystä Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen. Holstin ulkopoliittisen ohjelman mukaan Suomen turvallisuuden peruspilarina oli venäläis-saksalaisen liittouman estäminen, minkä eräänä takuuna oli reunavaltioiden tiivis poliittinen yhteistyö. Se oli kuitenkin rakoilemassa Neuvosto-Venäjän rauhantarjousten, reunavaltioiden keskinäisen eripuraisuuden ja ententemaiden Baltian maiden de jure -tunnustuksen viipymisen vuoksi. Suomen ulkopoliittisen aseman varmistamiseksi Holsti lienee katsonut parhaaksi tehostaa henkilökohtaista toimintaansa virolaisten ja latvialaisten itsenäisyyden puolesta. Helsingin konferenssi myös osoitti, että yhteistyön ehdoton edellytys oli reunavaltioiden kansainvälisen aseman vakiintuminen.

194 Ulkopolitiikkamme suuntaviivat. — Karjalan Aamulehti 8.2.1920.

195 Kaikille lähetystöille 17.2.1920, Ulkoasiat, RHA 36, KA.

3 TUNNUSTUKSEN KANSAINVÄLISET EDELLYTYKSET (helmikuu 1920 – joulukuu 1920)

Iso-Britannia ja Ranska olivat asennoituneet periaatteessa suopeasti reunavaltioiden yrityksiin muodostaa puolustusliittoja mahdollista Venäjän tai Saksan uhkaa vastaan. Ententemaat eivät kuitenkaan halunneet sitoutua takaamaan reunavaltioiden turvallisuutta, ja ne olivat myös jatkuvasti pidättäytyneet Baltian maiden de jure -tunnustamisesta. Ranskan tavoitteena Venäjän-politiikassa vuoden 1920 alussa oli status quon säilyttäminen, kunnes maahan perustettaisiin Ranskalle myötämielinen hallitus. Ongelman muodostivat kuitenkin Venäjän reuna-alueille syntyneet pienet maat, jotka tavoittelivat itsenäisyyttä. Ranska ei myöskään hyväksynyt niiden pyrkimyksiä rauhansolmimiseen Neuvosto-Venäjän kanssa. Toisaalta Saksan joukkojen poistuttua Latviasta ja Liettuasta Ranskan asennoituminen mahdollisiin rauhanneuvotteluihin muuttui vähemmän levottomaksi. Ranskalaisten mielestä täytyi tavalla tai toisella hyväksyä uudelleen perustettava Venäjä ja ottaa sen taloudelliset ja sotilaalliset edut huomioon. Tältä pohjalta tarkasteltuna Ranska ei pitänyt Suomen ja Puolan yhteistyötä Baltian maiden kanssa toivottavana, koska se olisi saattanut vahvistaa de facto valtioiden statusta. Ranskan Baltian-politiikan tavoitteeksi tuli turvata maan taloudelliset intressit alueella.[1]

Ranskan Itä-Euroopan politiikassa tapahtui käänne vuoden 1920 lopulla: syyskuussa presidentiksi valittiin Alexandre Millerand ja pääministeriksi entinen laivastoministeri Georges Leyques. Henkilövaihdosten kautta Ranskan ulkopolitiikassa vähennettiin Neuvosto-Venäjän roolia ja palattiin aiempaan liittopolitiikkaan, mikä merkitsi Puolan roolin kasvua, mikä puolestaan heijastui erityisesti Liettuan, mutta myös Latvian asemaan. Ranska tuki puolalaisten poliittisia tavoitteita Itä-Euroopassa.[2]

---

1 Hovi K. 1984 b, s. 35–36, 64–71, 115–116.

2 Tarkemmin Hovi K. 1984 b, s. 72–94.

Oman ongelmansa reunavaltioyhteistyölle ja Baltian maiden kansainväliselle de jure -tunnustamiselle asetti Puolan ja Neuvosto-Venäjän sota. Siinä tapahtuneet käänteet eivät voineet olla vaikuttamatta myös Suomen ulkoministerin Holstin Baltian-politiikan linjoihin ja puolalaisten asennoitumiseen Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintumiseen. Ententemaiden passiivinen Baltian-poliitiikka ei sopinut Holstin ulkopoliittisiin suunnitelmiin varsinkaan, kun Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukset reunavaltioille alkoivat tuottaa tulosta. Ulkoministerin toiminta Baltian maiden kansainvälisen aseman puolesta aktivoitui, mutta mitä keinoja hänellä oli tavoitteensa saavuttamiseksi käytettävissään, ja millaisiin tuloksiin ne johtivat?

3.1 Italian valmius tunnustaa Baltian maat

Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen oli eräs tärkeimmistä periaatteista, johon Helsingin reunavaltiokonferenssiin osallistuneet maat olivat sitoutuneet.[3] Italian asennoituminen tunnustamiskysymykseen oli vielä jossain määrin hämärän peitossa, joten luultavasti tästä syystä Suomen Rooman-lähettiläksi nimitetty Herman Gummerus sai tehtäväkseen keskustella asiasta italialaisten kanssa. Holsti itse oli yhteydessä Italian Helsingin-lähettiläseen Giulis Marchetti-Ferranteen, jota Ruotsin Helsingin-lähettiläs Gustaf Westman kuvasi "*Holstin yksityiseksi neuvonantajaksi*".[4]

Gummeruksen raporteista ilmeni, että Italiassa kiinnitettiin huomiota Helsingin neuvotteluihin, vaikka sanomalehdet tarkempien tietojen puutteessa ja Dalmatian päivänpolttavan kysymyksen vuoksi eivät olleet sanoneet mielipidettään konferenssin kulusta. Alivaltiosihteeri kreivi Carlo Sforza oli kertonut Gummerukselle ymmärtävänsä Viron rauhanhalun. Gummeruksen mukaan Italia hyväksyi ajatuksen, että yleinen rauhanteko Neuvosto-Venäjän kanssa voisi tulla välttämättömäksi. Myös Italian ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkö Caballero Francisco Largo näytti kallistuvan tähän ajatussuuntaan. Gummeruksen mielestä Largo oli ilmeisesti tässä kysymyksessä toisella kannalla kuin osaston entinen johtaja Maioni.[5] Gummeruksen käydessä 19. tammikuuta Largon puheilla tämä pyysi Suomen lähettiläältä lähempiä tietoja neuvottelujen tarkoituksesta.[6]

Saatuaan Suomen ulkoministeriöstä vastauksen Gummerus kävi 27. tammikuuta antamassa Italian ulkoministeriön pyytämän selvityksen Helsingin konferenssista kreivi Sforzalle. Gummerus ja Sforza olivat samaa mieltä Helsingissä pidettyjen neuvottelujen tärkeydestä. Gummeruksen mukaan Sforza oli ollut hyvin tyytyväinen neuvottelujen tulokseen ja lausunut mielihyvänsä siitä, että Suomi, Puola ja balttilaiset valtiot olivat sopineet keskinäisestä yhteistoiminnasta. Ilmeisesti Holstilta saamiensa ohjeiden mukaisesti Gummerus otti

---

3 Zigfrids Meierovicsin haastattelu "Latwijas Sargas 28.1.1920", FO. 371/3612, Baltic States — political, PRO. Vertaa sivu 179.

4 Westmanin kirje Höjerille 10.3.1920, äärimmäisen luottamuksellinen, HP 78, UD 1920, RA.

5 Gummeruksen raportti no. 5 Roomasta 12.1.1920, 5 C 10, UM.

6 Gummeruksen raportti no. 6 Roomasta 2.2.1920, 5 C 10, UM.

keskusteluissa esiin Baltian maiden tunnustamiskysymyksen. Kreivi ei osannut kertoa Italian hallituksen mielipidettä eikä halunnut myöskään lausua asiasta omaa mielipidettään. Hän kuitenkin arvioi lähiaikoina lähettiläiden kokouksessa käsiteltävän Baltian maiden tunnustamiskysymystä.[7]

Päästäkseen selville Italian hallituksen kannasta Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustamiseen Gummerus keskusteli asiasta Italian pääministeri Francesco Nittin kanssa. Aluksi pääministeri oli vältellyt poliittista keskustelua, mutta Suomen lähettilään vaihtaessa puheenaihetta keskustelu oli siirtynyt Helsingin konferenssiin. Gummerus ilmoitti jättäneensä ulkoministeriölle selostuksen neuvottelujen tuloksesta ja lausui, että Suomen hallituksen olisi hyvin tärkeää tietää, mille kannalle Italian hallitus asettuu Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustamisessa. Gummerus ilmoitti pääministeri Nittille, että hänen mielestään tunnustaminen olisi täydessä sopusoinnussa Italian parlamentin 13. joulukuuta hyväksymän päätöslauselman kanssa. Pääministeri Nitti oli myöntänyt asian ja vakuuttanut Gummerukselle, että hän tulee kannattamaan Viron, Latvian ja Liettuan riippumattomuuden tunnustamista.[8]

Gummerus ilmoittikin Holstille, että Italian pääministeri oli tyytyväinen Helsingin konferenssin tuloksiin. Samoin Gummerus kertoi, että pääministeri Nitti oli myös ilmoittanut kannattavansa Viron, Latvian ja Liettuan täyden itsenäisyyden tunnustamista. Asia tultaisiin käsittelemään seuraavassa ententemaiden lähettiläiden kokouksessa. Italian pääministerin lausunto oli varmasti Holstille mieleinen, koska ententemaiden ainakin näennäisesti yhtenäiseen rintamaan oli saatu aikaan särö. Holsti ilmoitti asiasta Tallinnan lähettiläs Erkki Reijoselle, joka sai ulkoministeriltä luvan informoida tilanteesta Viron hallitusta. Toisaalta tiedon oli pysyttävä ehdottomasti salassa, joten mikään kolmesta asianomaisesta valtiosta ei saanut julkaista sitä.[9] Ilmeisesti Holsti kertoi Italian positiivisesta asennoitumisesta Viron ja Latvian de jure -tunnustamiseen myös Viron Helsingin-edustajalle Oskar Kallakselle, koska lähettiläs raportoi asiasta edelleen ulkoministeriöönsä. Kallaksen sähkeessä ei vaadittu annettujen tietojen salassa pitämistä.[10]

Italian ulkoasiainhallinnossa ei kuitenkaan oltu tyytyväisiä siihen, että suomalaiset olivat tiedottaneet asiasta Baltian maille. Gummerus sai tietää poliittisen osaston päälliköltä Largolta, että Italian Helsingin-lähettiläs Marchetti-Ferrante oli ilmoittanut ulkoministeriöönsä Gummeruksen sähköttäneen Helsinkiin tiedon, jonka mukaan Italian hallitus on luvannut puoltaa balttilaisten valtioiden de jure -tunnustamista lähettiläiden konferenssissa. Lähettiläs oli myös huomauttanut, että Suomen hallitus oli nootin kautta saattanut asian Viron, Latvian ja Liettuan hallituksien tietoon.[11] Toisaalta Viron Helsingin-edustajan Oskar Kallaksen mukaan Marchetti-Ferrante oli myös itse kertonut virolaisil-

---

7 Gummeruksen raportti no. 6 Roomasta 2.2.1920, 5 C 10, UM.

8 Gummeruksen raportti no. 6 Roomasta 2.2.1920, 5 C 10, UM.

9 Shifferi Helsingistä Tallinnaan 2.2.1920, 12 A 2, UM.

10 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 88, Kallas ulkoministeriölle 2.2.1920.

11 Gummeruksen raportti no. 7 Roomasta 16.2.1920, 5 C 10, UM.

le Italian halukkuudesta Viron, Latvian ja Liettuan tunnustamiseen, ja esittäneensä asian myös Italian hallitukselle.[12]

Käymänsä keskustelun perusteella Gummerus arvioi Holstille, että pääministeri Nitti ei ollut informoinut alivaltiosihteeri kreivi Sforzaa Suomen Roomanlähettilään kanssa käymistään keskusteluista. Gummerus teki Largolle selväksi, että hänen mielestään lähettilään velvollisuutena oli raportoida ulkoministeriään käydyistä keskusteluista Italian pääministerin kanssa. Largo oli myöntänyt Gummeruksen menettelyn oikeaksi, mutta oli toisaalta lisännyt, että pääministeri oli voinut lausua Gummerukselle asiasta sen, minkä katsoi sopivaksi ja että Italian hallitus tulee luultavasti menettelemään sen mukaisesti. Largo huomautti Gummerukselle, että Suomen hallitus ei ollut menetellyt muodollisesti oikein, kun saattoi pääministeri Nittin lausunnon virallisesti balttilaisten hallitusten tietoon. Largo mainitsi Gummerukselle, että jos Italian hallitus tahtoo antaa näiden hallitusten tietää kantansa kysymyksen suhteen, niin se tekee sen välittömästi itse. Nyt saattoi näyttää siltä kuin Italian hallitus olisi päättänyt asiasta omintakeisesti kuulematta liittolaistensa kantaa.[13]

Gummerus ilmoitti Largon kanssa käydystä keskustelusta välittömästi Holstille. Shifferisähkösanomassaan Gummerus pidättäytyi arvostelemasta ulkoministerin menettelyä, varsinkin kun hän ei voinut tietää, oliko Marchetti-Ferranten hallitukselleen antama selonteko todenperäinen. Gummerus myös kirjoitti, että ulkoministeri saattoi toki käyttää hänen antamiaan tietoja niin kuin parhaaksi katsoi. Lähettiläs tahtoi kuitenkin huomauttaa, ettei hänen shifferisähkösanomansa ollut sisältänyt tietoa, että Italian hallitus olisi luvannut puoltaa Baltian maiden tunnustamista ententemaiden lähettiläskonferenssissa, vaan ainoastaan, että pääministeri Nitti oli luvannut sitä kannattaa. Pääministeri ei ollut maininnut Gummerukselle missä ja millä tavalla hän tulisi sen tekemään, eikä Gummerus ollut katsonut sopivaksi sitä kysyä.[14]

Gummerus ilmoitti Holstille olevansa kuitenkin vakuuttunut, että Nittin hänelle antama lupaus vastasi pääministerin vakaumusta ja oli sopusoinnussa tämän ajaman politiikan kanssa. Gummeruksella oli ollut tilaisuus keskustella asiasta myös edustajakamarin jäsenen, entisen ministerin Bissolettin kanssa. Hän kuului Nittin kannattajiin, ja Gummeruksen mukaan hänen sanansa olivat aina merkinneet paljon varsinkin ulkopoliittisissa kysymyksissä. Bissoletti oli kertonut Gummerukselle esittäneensä Nittille mielipiteenään, että mahtavan Venäjän valtakunnan palauttaminen olisi Italialle ja koko Euroopalle suuri vaara, jonka vuoksi reunamaiden – myöskin Ukrainan – vakaannuttamista riippumattomiksi valtioiksi olisi edistettävä. Bissolettin mukaan Nitti oli myöntänyt asian todenperäisyyden. Gummerus myös selvitti Holstille, että Bissolettin mukaan kreivi Sforza tulisi olemaan yhtä mieltä asiasta pääministerinsä kanssa eli kannattaisi balttilaisten valtioiden de jure -tunnustamista. Se, miksi Sforza ei ollut kertonut

12 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 80, Leht. 12, Kallas ulkoministeriölle 24.12.1919; ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 18, Kallas ulkoministeriölle poliittisista kysymyksistä 3.2.1920.

13 Gummeruksen raportti no. 7 Roomasta 16.2.1920, 5 C 10, UM.

14 Gummeruksen raportti no. 7 Roomasta 16.2.1920, 5 C 10, UM.

mielipidettään Gummerukselle, johtui Bissolettin mielestä siitä, että kreivi oli tuntenut olonsa syrjäytetyksi, kun häntä ei ollut nimitetty ulkoministeriksi.[15]

Joka tapauksessa Gummerus ilmoitti Holstille olevansa sitä mieltä, että Nittin hänelle antama lupaus sitoi jossain määrin Italian hallituksen käsiä, varsinkin kun se oli tullut balttilaisten valtioiden tietoon. Gummeruksen mielestä oli ymmärrettävää, että Italian ulkoministeriö oli hermostunut pääministerin omintakeisesta menettelystä, mutta sen oli vaikea kieltää hallituksensa päämiehen sanat.[16]

Gummeruksen toiminnan ansiosta Holstille oli käynyt selväksi, että Italiassa kannatettiin Baltian maiden de jure -tunnustamista. Italian motiivit Baltian maiden tunnustamisen puoltamiseksi jäävät kuitenkin osittain hämärän peittoon. Gummeruksen arvioiden mukaan Italian myönteiseen asennoitumiseen Baltian-kysymyksessä vaikutti se, että Italian etujen mukaista oli estää Suur-Venäjän luominen, mutta myös Ranskan ylivaltapyrkimykset Itä-Euroopassa. Tämä johtui Italian ja Ranskan poliittisten suhteiden viilenemisestä. Taustalla saattoi vaikuttaa myös Italian hallituksen vaihdos: sosialistit vastustivat aktiivista bolševismin vastaista politiikkaa.[17] Toisaalta, kuten Kalervo Hovi on osoittanut, Italian ulkopoliittisessa suuntauksessa hallitsi ns. kansallis-vallankumouksellinen linja, joka tuki vähemmistökansallisuuksien itsenäisyyspyrkimyksiä. Italia oli myös tähänastisessa Suomen-politiikassaan noudattanut Ison-Britannian mukaista linjaa: Suomen-kysymys yhdistyi Neuvosto-Venäjän ongelmaan. Italia näytti tukevan Itämeren alueella paremminkin englantilaisten kuin ranskalaisten politiikkaa.[18] Tältä pohjalta tarkasteltuna Gummeruksen tiedonannot Italian Baltian-politiikasta sopivat yhteen maan yleisen poliittisen linjan kanssa: vähemmistökansallisuuksien kansallisia pyrkimyksiä tuettiin, ulkopolitiikassa noudatettiin paremminkin Ison-Britannian kuin Ranskan linjaa ja Neuvosto-Venäjän-kysymyksen ratkettua oltiin valmiita keskustelemaan imperiumin reuna-alueiden itsenäisyyden tunnustamisesta.

Holsti tiedotti Italian politiikasta Viron, Latvian ja Liettuan edustajille, mutta mitä vaikutusta sillä oli Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen? Balttilaiset diplomaatit ja poliitikot pyrkivät välittömästi solmimaan diplomaattisuhteet Italian hallituksen kanssa, ja tiedottivat asiasta Foreign Officelle. Esimerkiksi Eduard Wirgon sähkeessä J. D. Gregorylle todettiin Italian hallituksen tehneen ensimmäisenä ententemaiden hallituksista aloitteen Viron hallituksen viralliseksi tunnustamiseksi. Muistiossaan Gregory ei voinut muuta kuin pahoitella Italian hallituksen itsenäistä toimenpidettä, koska hänen mielestään Iso-Britannia ei ollut kovin vahvoissa asemissa tunnustamiskysymyksessä.[19] Gregory viittasi ilmeisesti Ison-Britannian omaan periaatteessa myönteiseen kantaan Baltian maiden tunnustamiskysymyksessä, mutta jonka käytännön toteuttamista oli onnistuttu lykkäämään vetoamalla ententemaiden yksimielisen

---

15 Gummeruksen raportti no. 7 Roomasta 16.2.1920, 5 C 10, UM.

16 Gummeruksen raportti no. 7 Roomasta 16.2.1920, 5 C 10, UM.

17 Gummeruksen raportti Roomasta 24.2.1920, 5 C 1, UM; Gummeruksen raportti no. 2 Roomasta 26.11.1919, 5 C 10, UM.

18 Hovi K. 1975 b, s. 192–206.

19 Wirgon sähke J. D. Gregorylle 20.2.1920, FO. 371, Baltic States files 140 – political, PRO.

päätöksen välttämättömyyteen. Holsti oli siis välillisesti saanut sekä Italian että Ison-Britannian hallitukset kiusalliseen tilanteeseen: pääministeri Nittin epäviralliisista kommenteista oli tehty Italian hallituksen "virallinen kannanotto", jota oli vaikea peruuttaa, eivätkä englantilaiset enää voineet perustella tunnustuksen eväämistä ententemaiden ristiriitaisilla mielipiteillä. Toisaalta Ranskan kanta oli vielä varauksellinen, mikä muodosti Holstille uuden tehtäväkentän. Tätä ennen hänen oli kuitenkin selvitettävä, oliko Ison-Britannian politiikassa havaittavissa muutoksia.

3.2 Varsovan konferenssi

Holstin oli kuitenkin lykättävä tiedusteluja Baltian maiden kansainvälisen aseman tunnustamisesta, koska hallituksen vaihdoksen vuoksi hänen oma asemansa oli kyseenalainen ja toisaalta Viron hallitus solmi rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa 2. helmikuuta 1920.[20] Suomen hallitukselle ja ulkoministeri Holstille tämä aiheutti uuden ongelman. Hallitus ei ollut varma, oliko Neuvosto-Venäjä tyytynyt Viron kannalta edulliseen ratkaisuun saadakseen vapaammat kädet muiden Baltian maiden ja Suomen suhteen. Suomalaiset joutuivat harkitsemaan yhteistyömahdollisuuksia Puolan, Latvian ja Liettuan kanssa.[21] Puolan ulkoministeri Stanislaw Patek oli tiedustellut Ranskan ja Ison-Britannian hallituksilta neuvoa rauhankysymyksessä. Pariisista oli varoitettu puolalaisia solmimasta rauhaa, mutta Ison-Britannian pääministeri Lloyd George oli ilmoittanut asian olevan puolalaisten omissa käsissä. Hän katsoi Neuvosto-Venäjän voittaneen sisällissodan, eikä pitänyt tarpeellisena Puolan ja Neuvosto-Venäjän sotatoimien jatkumista. Lloyd Georgen mielestä myös Ranskan oli tunnustettava tosiasiat.[22] Liittoutuneiden korkein neuvosto ottikin Venäjän kysymyksen esille, ja 24. helmikuuta annettiin julkilausuma, jonka mukaan reunavaltioita ei kehotettu jatkamaan sotaa Neuvosto-Venäjää vastaan, mutta jos ne joutuisivat Neuvosto-Venäjän hyökkäyksen kohteeksi, niille annettaisiin kaikki mahdollinen apu.[23]

Tätä taustaa vasten on ymmärrettävissä miksi Latvian Suomessa oleva edustaja Karol Zarinš kääntyi Holstin puoleen tiedustellen, olisiko Suomi valmis yhdessä Latvian, Liettuan ja Puolan kanssa osallistumaan neuvotteluihin rauhankysymyksestä. Myös Puola ehdotti samaa asiaa Holstille, mutta edellytti, että neuvottelut käydään ilman liettualaisia. Holsti piti keskustelujen aloittamista suotavana ja suositteli hallitukselle Puolan tarjousta. Hallitus hyväksyi esityksen.[24]

---

20 Tarkemmin Viron ja Neuvosto-Venäjän rauhansolmimisen problematiikasta Mattisen 1993.

21 Ulkoministeriön poliittinen yleiskatsaus 9.2.1920, salainen, 5 C 1, UM.

22 Curzon Sir H. Rumboldille 27.1.1920, DBFP III, s. 803–805, no. 664.

23 Schauman 1959, s. 51–52. Tarkemmin Ison-Britannian ministerin nootit liittoutuneiden konferenssista 19.2.1920, DBFP VII, s. 141–153, no. 17; Ison-Britannian ministerin nootit liittoutuneiden konferenssista 23.2.1920, DBFP VII, s. 194–206, no. 22.

24 Schauman 1959, s. 52–53; Santeri Alkion päiväkirja 20.2.1920, Santeri Alkion kokoelma, KA.

Miksi Holsti hyväksyi Puolan esityksen eikä Latvian ehdotusta? Oli selvää, että yhteistoiminta Puolan ja Suomen välillä oli tärkeämpää kuin pienten, kansainvälistä de jure -tunnustusta vailla olevien Latvian ja Liettuan kanssa. Toisaalta Holsti oletti oikeiston suhtautuvan suopeammin yhteistyöhön Puolan kuin Baltian maiden kanssa. Holsti halusi näin vähentää epäluuloa, jota tunnettiin sekä hallitusta että häntä itseään kohtaan: neuvotteluissa hallituksen uudelleenmuodostamisesta oli käynyt ilmi, että kokoomus halusi Holstin tilalle toisen ulkoministerin.[25]

Varsovan konferenssissa puolalaiset halusivat käydä reunavaltioiden kanssa kahdenvälisiä neuvotteluja hajottaakseen ja hallitakseen. Rinnan suomalaisten kanssa konferensseja pitivät myös latvialaiset, romanialaiset ja ukrainalaiset. Erityisen kohtalokkaita Baltian maiden kannalta olivat puolalais-latvialaiset neuvottelut. Puola painosti Latvialta hallintaansa sotilaallisesti ja taloudellisesti merkittäviä alueita ja kaupunkeja sekä ehdotti sotilassopimusta, joka olisi suunnattu paitsi Saksaa ja Neuvosto-Venäjää niin myös Liettuaa vastaan. Latvialaiset eivät sitoutuneet mihinkään konkreettisiin sopimuksiin, mutta puolalaisten toiminta vaikutti epäilemättä Meierovicsin ja Holstin välisten neuvottelujen sisältöön ja tuloksiin myöhemmin lokakuussa. Ilmeisesti puolalaiset eivät paljastaneet suomalaisille latvialaisille esitettyjä vaatimuksia ja kielteistä asennoitumistaan Liettuan itsenäistymiseen.[26]

Suomen ja Puolan valtuuskuntien neuvottelut alkoivat 4. maaliskuuta ja kestivät 24:nteen maaliskuuta. Suomea edustivat ministeri Ehrström avustajanaan kauppapoliittisen osaston päällikkö Axel Åström ja Suomen Puolan-asiainhoitaja Boris Gyllenbögel. Varsovan konferenssin saavutukset jäivät varsin vaatimattomiksi. Sopimuksen tärkein tulos oli se, että Puola ja Suomi sitoutuivat kannattamaan toistensa rauhanvaatimuksia jatkoneuvotteluissa tarkemmin sovittavien periaatteiden mukaisesti. Erillisrauhaa ei solmittaisi Neuvosto-Venäjän kanssa. Sopimuksessa viitattiin myös taloudellisen yhteistyön kehittämiseen. Toisaalta suomalaiset lupautuivat jättämään Liettuan ja Ukrainan Puolan "etupiiriin": puolalaiset tavoittelivat vanhan keisarikunnan rajoja. Suomen he katsoivat vahvaksi liittolaiseksi, jonka ulkopolitiikka olisi sidottu Puolan idänpolitiikkaan.[27]

Holsti ei osallistunut neuvotteluihin. Syynä tähän oli se, että Vennolan keskustahallitus oli 3. maaliskuuta jättänyt eroanomuksensa, ja sen tilalle oli nimitetty 15. maaliskuuta porvarillinen kokoomushallitus Rafael Erichin johdolla. Holstin asema ja hänen edustamansa ulkopoliittinen suuntaus olivat varsin epävarmalla pohjalla, ja ulkoministeriön sisäisissä suhteissa oli voimakkaita jännitteitä.[28] Uuden hallituksen ulkoministerin nimittämisestä syntyi kiivas

---

25 Lindman 1937, s. 106; Schauman 1959, s. 53.

26 Hovi K. 1984 a, s. 109–113, 117–120.

27 Varsovan konferenssin pöytäkirja 4.3.1920; 18.3.1920, 12 A 3, UM; tarkemmin Schauman 1959, s. 54–58; Hovi K. 1984 a, s. 109–113.

28 Ruotsin Helsingin-lähettiläs Gustaf Westman arvioi, että eräänä syynä Suomen ulkoasiainministeriön sisäisiin kiistoihin oli Holstin persoona. Ulkoministeri oli harvinaisen ahkera ja työteliäs mies, mutta häneltä puuttuivat kaikki organisatoriset ominaisuudet: nuorena miehenä Holsti halusi itse tehdä kaikki asiat. – Westman Helsingistä 12.3.1920 ulkoasiainosastolle, hyvin luottamuksellinen, HP 78, UD 1920, RA. Holstin sisäpoliittista asemaa vaikeutti

väittely. Oikeisto oli ilmoittanut, ettei Holsti nauttinut sen luottamusta ja ulkoministeriksi oli saatava toinen henkilö. Maalaisliitto kuitenkin vaati Holstin aseman säilyttämistä uudessa hallituksessa, koska tätä pidettiin välttämättömänä ulkopoliittisen suuntauksen säilyttämiseksi. Santeri Alkio kävi henkilökohtaisesti esittämässä Ståhlbergille Holstin hallituksessa pysymisen välttämättömyyttä.[29] Presidentin tuettua Holstin valintaa oikeisto luopui vaatimuksestaan. Osaltaan tähän vaikutti se, että pääministerin tehtävät annettiin Erichille ja Lauri Ingman valittiin kirkollis- ja opetusministeriksi. Ingman toimi oikeiston poliittisena vastapainona Holstille.[30] Holstin valinta ulkoministeriksi sai luonnollisesti tunnustusta Helsingin Sanomissa. Lehti totesi Holstin hoitaneen menestyksellä ulkoministerin tehtäviä, sopeutuneen hyvin yhteistyöhön hallituksen muiden jäsenten kanssa ja olevan takeena ulkopoliittisen suunnan pysyvyydestä.[31]

Ohjelmajulistuksessaan uusi hallitus ilmoitti olevansa valmis rauhanneuvotteluihin. Neuvosto-Venäjä ryhtyi tunnustelemaan Suomen hallituksen rauhanhalua, ja Holsti sai vastaanottaa 26. maaliskuuta Tšitšerinin sähkeen, jossa ehdotettiin aseleponeuvottelujen aloittamista. Holsti selosti tilannetta eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle ja ilmoitti hallituksen olleen asiassa yhteydessä puolalaisiin. Yksityiskohtaisia tietoja sopimuksen sisällöstä Holsti ei maininnut. Vasemmisto ja keskusta kehottivat hallitusta hyväksymään Tšitšerinin ehdotuksen, toisaalta sosiaalidemokraatit varoittivat yhteistoiminnasta puolalaisten kanssa. He ilmoittivat epäilevänsä puolalaisten rauhantahtoa. Hallitus vastasi myönteisesti Neuvosto-Venäjän rauhanaloitteeseen 30. maaliskuuta ja 10. huhtikuuta sovittiin neuvottelujen aloittamisesta Rajajoella.[32]

---

erityisesti ns. "Cotter-kriisi", joka alkoi jo marraskuussa 1919 ja kulminoitui helmi-maaliskuuhun 1920. Arthur Mac Cotteria syytettiin muun muassa hyvistä suhteista kansanvaltuuskuntaan ja yleensä vasemmistolaisten suosimisesta. Holstin asetuttua puolustamaan Cotteria Helsingin Sanomien palstoilla Suomen oikeistopiirit hyökkäsivät voimakkaasti molempia henkilöitä vastaan. Tarkemmin Engman 1992, s. 132–134; Vares 1994, s. 33–36.

29 Rafael Erichin päiväkirja 28.3.1920, Rafael Erichin kokoelma 45, KA. Katso maalaisliiton eduskuntaryhmässä käyty keskustelu Holstin asemasta Maalaisliiton eduskuntaryhmän ptk. 19.2.1920 § 269, KMA.

30 Lindman 1937, s. 116–117; Schauman 1959, s. 59; Polvinen & Heikkilä & Immonen 1992, s. 21; Vares 1993, s. 518–521; Santeri Alkion päiväkirja 4.3.1920, Santeri Alkion kokoelma, KA. Holstin ulkoministeriksi valintaan lienee vaikuttanut myös Ison-Britannian, erityisesti lordi Actonin, voimakas tuki Holstille. – Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 4.3.1920, luottamuksellinen, FO. 371/3731, Finland, PRO. Yhdysvaltojen Helsingin-lähettiläs arvioi, että englantilaiset asettivat Suomen ulkoministerin kiitollisuuden velkaan: englantilaiset saavuttivat etuja, joita muut maat eivät onnistuisi hankkimaan. – Alexander Magruder Helsingistä ulkoministerille 7.3.1920, NA, TYHL mf. 753.

31 Kulha 1989, s. 115; Viittaukset Helsingin Sanomat 9.3., 13.3., 15.3., 22.3.1920. Helsingin Sanomien arvio Holstin yhteistyökyvystä herättää kummastusta, koska esimerkiksi Ruotsin Helsingin-lähettilään Westmanin mielestä juuri Holstin persoona oli hallituskriisin keskeinen syy. Toisaalta lehdessä arvioitiin Holstin yhteistyökykyä hallituksen jäsenten eikä opposition kanssa. – Westmanin kirje Helsingistä Wrangelille 21.3.1921, luottamuksellinen, HP 78, UD 1920, RA.

32 Schauman 1959, s. 59–60; Jääskeläinen 1962, s. 23–24.

* * *

Holsti oli pysytellyt sivussa Varsovan konferenssin neuvotteluista maaliskuussa, mutta tultuaan nyt nimitetyksi uudelleen ulkoministeriksi hän laati muistion sopimuksen muuttamiseksi. Perusteet olivat yksinkertaiset ja selkeät. Sopimus ei ollut riittävän asiallinen ja molemmille osapuolille tasapuolinen. Toisaalta Suomi ei voinut sitoutua sisäpoliittisistakaan syistä Varsovassa tehdyn suomalais-puolalaisen sotilassopimuksen mukaisesti valloittamaan Pietaria, jos Neuvosto-Venäjä hyökkäisi Puolaan. Sotilassopimuksen solmimista Holsti ei nähnyt välttämättömänä, mutta rauhankysymyksessä Suomi voisi toimia yhteisymmärryksessä Puolan kanssa. Holstin muistio osoitti hänen ulkopoliittisen suuntauksensa periaatteen: Romania, Latvia ja mahdollisesti Liettua oli saatava mukaan yhteistoimintaan.[33] Holstin pyrkimykseen muuttaa Varsovan konferenssin päätöksiä lienee vaikuttanut myös se, että hän uskoi, että toimimalla yhteisymmärryksessä ententemaiden kanssa Suomella olisi paremmat mahdollisuudet neuvotella rauhasta Neuvosto-Venäjän kanssa. Lordi Actonille Holsti oli todennut, että toimimalla yksin tai yhdessä Puolan kanssa Suomella olisi heikommat mahdollisuudet turvata tulevaisuutensa. Suomen oli noudatettava Ison-Britannian poliittisia etuja.[34]

Hallitus hyväksyi Holstin laatiman ohjelman ja lähetti Puolan hallitukselle 8. huhtikuuta nootin, jossa esitettiin Suomen uusi kanta maiden väliseen yhteistyöhön sekä siihen, miten Suomi suhtautuu Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukseen.[35] Puolalaiset vastasivat noottiin, ja näin oli Varsovassa laadittu sopimusehdotus mitätöity. Varsovan sopimuksen jälkipuinti ei kuitenkaan päättynyt, vaan Holstin ollessa ulkomaanmatkalla selosti pääministeri Erich eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle noottien vaihtoa Suomen ja Puolan välillä sekä sopimusehdotuksen yksityiskohtia. Sosiaalidemokraatit Väinö Voionmaa ja Väinö Vuolijoki arvostelivat hallituksen Puolan-politiikkaa ja maalaisliiton edustaja Antti Juutilainen paheksui, että Latvia ja Liettua oli jätetty neuvotteluista syrjään ja näin oli aiheutettu hajaannusta reunavaltioiden yhteisymmärrykseen. Hallituksen politiikan arvostelijoihin liittyi yllättäen myös edellisen hallituksen pääministeri J. H. Vennola, vaikka hän itse oli ollut aloittamassa yhteistyötä Puolan kanssa. Luultavasti tähän vaikutti se, ettei Vennola ollut enää hallituksessa. Muut oikeiston ja keskustan edustajat hyväksyivät hallituksen Puolan-politiikan. Pääministeri Erich puolestaan vakuutti hallituksen puolesta, ettei Suomi sitoutunut kannattamaan Puolan ulkopoliittisia laajentumispyrkimyksiä.[36]

Epäilyt Puolan rauhantahdosta osoittautuivat oikeiksi puolalaisten hyökättyä Neuvosto-Venäjälle huhtikuun lopulla 1920. Puolalaiset tavoittelivat idässä ennen Puolan jakoja (1772) vallinneita rajoja, mutta toisaalta puolalaiset olivat

---

33 Schauman 1959, s. 60–64.

34 Lordi Acton Helsingistä ulkoministeri Curzonille 17.3.1920, luottamuksellinen, DBFP XI, s. 250–251, no. 225.

35 Liite asiakirjaan "Suomalais-puolalainen konferenssi Varsovassa", 12 A 3, UM; Schauman 1959, s. 64.

36 Schauman 1959, s. 66–67. Yhteistyön raukeamisen syistä vertaa Jokipii 1994, s. 12.

valmiita ottamaan huomioon myöhemmän kansallisuuskehityksen edellyttämiä muutoksia. Kenraali Piłsudskin mielestä Puolan turvallisuus varmistettaisiin parhaiten liitolla, jonka muodostaisivat ne valtiot, jotka aiemmin olivat olleet osa Puola keisarikuntaa.[37] Suomalaisten ja venäläisten väliset aseleponeuvottelut olivat olleet keskeytyneinä, mutta ilmeisesti puolalaisten hyökkäys sai aikaan sen, että Neuvosto-Venäjä yritti uutta rauhankosketusta. Hallitus vastasi Tšitšerinin tiedusteluihin myöntävästi sekä sisä- että ulkopoliittisista syistä: vasemmisto ja keskusta vaativat voimakkaasti rauhaa ja Puolan menestys oli luonut Suomelle edullisen neuvotteluaseman. Rauhanneuvottelut sovittiin aloitettavaksi Tartossa 10. kesäkuuta 1920.[38]

3.3 Talouskysymysten vaikutus tunnustamiseen

Varmistettuaan asemansa ulkoministerinä ja onnistuttuaan mitätöimään Varsovan sopimuksen Holsti saattoi keskittyä Foreign Officen virkamiesten kanssa käytäviin neuvotteluihin Baltian maiden tunnustamisesta. Kiistakysymyksiksi nousivat turvallisuusongelmat, jotka olivat seurausta Baltian maiden taloudellisesta epävakaisuudesta. Englantilaisten näkemyksen mukaan tilanteen taustalla vaikutti se, että ententemaiden de jure -tunnustuksen viipyminen oli aiheuttanut Baltian maille huomattavia taloudellisia tappioita. Ulkomaiset yrittäjät ja kauppiaat olivat epäluuloisia maata kohtaan, jolla ei ollut heidän hallitustensa täyttä luottamusta. Baltian maiden olikin erittäin vaikeaa luoda taloussuunnitelmia pitkälle ajanjaksolle. Myös maiden keskinäinen kilpailu toi mukanaan taloudellisia vaikeuksia. Taloudellisessa mielessä de jure -tunnustuksen puuttuminen merkitsi Baltian maille ulkomaisten luottojen puuttumista, rahan arvon herkkää vaihtelua, tappioriskin kasvua, jopa taloudellista kaaosta. Taloudellista epätasapainoa seurasi poliittinen epävakaisuus.[39]

Ison-Britannian Baltian asiamiehet olivat huomanneet talousongelmien vaikutukset Baltian maiden sisäisiin oloihin. Lakkoilu ja bolševismin kasvu nähtiin uhkana alueen tulevalle kehitykselle. Suurin ongelma Baltian maissa oli kuitenkin puute ravinnosta. Estääkseen kaaoksen syntymisen Ison-Britannian oli annettava taloudellista apua, mutta laajamittaisempi apu edellyttäisi itsenäisyyden tunnustamista.[40]

---

37 Hovi K. 1994, s. 108; Hovi K. 1984 b, s. 44.

38 Schauman 1959, s. 67–68.

39 Dewhurst ulkoministeri Curzonille 3.2.1920, DBFP XI, s. 210, no. 183; Katso myös eversti Tallents Tallinnasta ulkoministeri Curzonille 20.10.1919, DBFP III, s. 604–605, no 485; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 204–205. Suomalaisten näkemyksiä englantilaisten kaupallisista pyrkimyksissä Virossa. Reijosen tiedotus Tallinnasta ulkoministeriön kauppapoliittiselle osastolle 13.1.1920, Tallinnan lähetystön arkisto 12 L, UM.

40 Bisseneek Latvian Lontoon-lähetystöstä ulkoministeri Curzonille 17.6.1921, no. 39, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6; Mr. Dewhurst ulkoministeri Curzonille 3.2.1920, DBFP XI, s. 210, no. 183. Ison-Britannian tasapainottelupolitiikkaan ei Baltian alueen taloudellinen ailahtelevuus sopinut. Se saattoi merkitä Neuvosto-Venäjän vaikutusvallan kasvua alueella. Olihan Neuvosto-Venäjä tunnustanut Baltian maiden itsenäisyyden ja solminut niiden neuvosto-hallitusten (varjohallitusten) kanssa taloudelliset yhteistyösopimukset. Tilanteeseen oli keksittävä ratkaisu, ja se oli löydettävä tavalla, joka turvaisi Isolle-Britannialle kaikki sen tavoittelemat niin taloudelliset kuin poliittisetkin edut. Samanlainen ilmoitus on annettu myös

Ententemaille ja Neuvosto-Venäjälle laajat kaupalliset ja taloudelliset yhteydet Baltian maihin olivat parhaana takeena poliittisesta vaikutusvallasta alueella. Suurvaltojen kesken vallitsi kuitenkin voimakas kilpailu Baltian alueesta. Ranska oli tunnustanut Itämeren alueen kuuluvan Ison-Britannian etupiiriin, mutta sitä kuitenkin houkutteli pääsy Venäjän markkinoille Baltian maiden kautta. Ison-Britannian näkökulmasta näytti selvältä, että de jure -tunnustaminen takaisi sille myös kaupallisia etuja Baltiassa. Tilannetta mutkisti kuitenkin edelleen Neuvosto-Venäjän asennoituminen: suostuisiko se luopumaan sille tärkeistä satamista.[41]

Baltian maissa oltiin tietoisia Foreign Officen arvioista, jotka koskivat Neuvosto-Venäjän oletettuja intressejä Viron ja Latvian satamia kohtaan. Suomen Tallinnan-lähettiläs Erkki Reijonen raportoikin Holstille Kaarel Pustan ja Ants Piipin jättäneen liittoutuneiden Korkeimman neuvoston (*Supreme Council*) jäsenille San Remossa anomuskirjelmän, jossa pyydettiin Viron de jure -tunnustamista. Virolaiset viittasivat muistiossaan maansa Venäjän suhteisiin, koska he tiesivät turvallisuuskysymyksen vaikeuttavan Viron de jure -tunnustamista.[42] Piip arvelikin, että kansainvälisessä politiikassa ei historia ja siihen vetoaminen olisi ratkaisevaa, vaan valtion maantieteellinen sijainti ja voima. Tämän vuoksi poliittinen ja taloudellinen lähentyminen Suomen, Viron ja Latvian kesken oli erityisen toivottavaa. Baltian liitto varmistaisi pienten maiden itsenäisyyden, vaikka Venäjä harjoittaisi aggressiivista politiikkaa. Holstin ehdotusta vapaakaupan käynnistämisestä ja mahdollisesta poliittisesta yhteistyöstä Suomen ja Viron kesken Piip piti merkittävänä päänavauksena.[43]

Pusta ja Piip totesivat myös olevan täysin perusteetonta luulla, että Neuvosto-Venäjä voisi saattaa loppuun vanhaa Venäjää tarkoittavan yhdistämistyön, joka ei ollut onnistunut valkoisilta venäläisiltä kenraaleiltakaan. Virolaiset korostivat Korkeimman neuvoston jäsenille, että mikäli Venäjälle annetaan lupa valita itselleen valtiojärjestys ja järjestää välinsä toisten valtioiden kanssa, niin ei ole mitään syytä evätä samaa oikeutta niiltä valtioilta [reunavaltioilta], jotka ovat järjestäneet olonsa ja todistaneet kykenevänsä sekä hallitsemaan että suojelemaan itseään. Virolaisten anomuskirjelmä päättyi toteamukseen, jossa korostettiin Viron tunnustamisen vahvistavan myös ententemaiden ystävällisten ja taloudellisten suhteiden rakentamista Venäjälle. Tunnustamisen viipyminen

---

Latvialle ja Liettualle. Esimerkkinä Ison-Britannian talousajattelusta Baltian-kysymyksen ratkaisemisessa oli pääministeri Lloyd Georgen toiminta. Vuoden 1920 alussa hän kiinnostui Euroopan taloudellisesta jälleenrakentamisesta ja Neuvosto-Venäjän kanssa käytävästä kaupasta. Liittoutuneiden korkein neuvosto julkaisikin Lloyd Georgen aloitteesta 16. tammikuuta 1920 nootin, jossa ilmoitettiin, että tavaranvaihto Venäjän kansan ja liittoutuneiden sekä puolueettomien maiden välillä voitiin sallia. – Holsti K. J. 1963, s. 110; Pöytäkirjaote yleisvenäläisen toimeenpanevan keskuskomitean kokouksesta 1.6.1919, s. 157–158, SDFP I (Vuoden 1919 taloudelliset yhteistyösopimukset olivat pohjana vuosien 1920–1922 sopimuksille); Kansankomissaarien neuvoston julistus sosialistisen Viron itsenäistymiskysymyksestä 8.12. 1918, s. 126–127, SDFP I. Erkki Reijonen tiedotti englantilaisten olevan perustamassa suurta villa- ja puuvillatehdasta Liettuaan. – Reijosen tiedotus 28.5.1920, Fa 33, UM.

41 J. D. Gregoryn muistio 9.4.1920, DBFP XI, s. 354–355, liite no. 292; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 111–112.

42 Reijonen Tallinnasta ulkoasiainministeriölle no. 354, 20.4.1920, 7 E Viro, UM.

43 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 17, Leht. 48–54, Piipin päiväämätön muistio "Meidän tunnustaminen ja taktiikka vastaisuudessa".

lisäisi vain poliittista epävakaisuutta Baltiassa. Virolaiset vetosivat, aivan kuten Holstikin oli useaan kertaa todennut, maansa tärkeään geopoliittiseen asemaan "lännen sivistyksen etuvartioasemana".[44] Myös latvialaiset perustelivat vastaavilla argumenteilla itsenäisyytensä oikeutusta.[45]

Suomen Lontoon-lähettiläs Ossian Donner oli tiedustellut toistuvasti ulkoministeri Holstin kehotuksesta Foreign Officelta, lisäsikö Ison-Britannian uusi Neuvosto-Venäjän-politiikka — kaupallisten suhteiden normalisointi — mahdollisuuksia tunnustaa Baltian maat de jure. Vastaukseksi Donner sai kerta toisensa jälkeen ympäripyöreitä vastauksia: mahdollisuudet tähän olivat lisääntyneet. Foreign Officessa kuitenkin epäiltiin, että Baltian maat tavoittelivat tunnustusta vain välineenä, eivät todellisena päämääränä. Esimerkiksi Viron edustaja oli todennut Baltian maiden tavoittelevan itsenäisyyttä siitä syystä, että sen avulla saataisiin etuja tulevassa sopimuksessa Venäjän kanssa. Näytti siltä, että virolaisten mielestä autonomia tulevan federatiivisen Venäjän sisällä olisi Baltian maille turvallisempi ratkaisu, ja siitä olisi helpompi neuvotella ententen tunnustamina itsenäisinä valtioina. Tämän vuoksi Donner raportoikin Suomeen, että Foreign Officessa ajateltiin Baltian maiden haluavan ententen tunnustavan jotain sellaista, mihin ne itse eivät edes usko, tai mitä ne eivät todella tavoittele. Tämä oli Foreign Officen virkamiesten mukaan tullut ilmi jo näiden maiden omien edustajien lausunnoissa. Sekä Foreign Officen että Donnerin mielestä tällainen liiankin avomielinen ilmoitus ei edistänyt Baltian maiden välittömien toiveiden toteutumista.[46] Donnerin Holstille lähettämissä arvioissa ilmenee kuitenkin jonkin verran ristiriitaisuuksia verrattaessa niiden sisältöä englantilaisten muistioihin. Lisäksi mistään ei käy ilmi, ketkä virolaisista kannattivat autonomiaa federatiivisen Venäjän sisällä.

Foreign Officessa haluttiin välttää kaikkia päätöksiä, jotka voisivat tulevaisuudessa johtaa ristiriitoihin, mutta Baltian maiden tunnustamiskysymystä pohdittiin kuitenkin vakavasti ja harkiten. J. D. Gregory oli kirjannut muistioonsa maaliskuun lopulla 1920, että Viron de jure -tunnustamista pitäisi nyt vakavasti harkita: "Itsenäisyyden tunnustaminen ei millään lailla sisällä takuita itsenäisyyden ylläpitämiseksi tai alueelliselle koskemattomuudelle, enkä näe syytä, että Viroa, Latviaa tai Liettuaa ei pitäisi tunnustaa de jure samalla tavalla

---

44 Reijonen Tallinnasta ulkoministeriölle no. 354, 20.4.1920, 7 E Viro; 5 C 12, UM; ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 496, Leht. 35, Kopio Piipin ja Pustan kirjeestä Balfourille 23.4.1920.

45 LVA, Fond 2575, Apr. 17, Lieta 47, Lp. 76–77, muistio Latvian poliittisesta tilanteesta.

46 Donnerin raportit Lontoosta 22.1.1920; 24.1.1920, 5 C 7, UM; Vertaa Donner 1927, s. 148. Toisaalta Suomen Tallinnan-lähettiläs Erkki Reijonen suhtautui puheisiin virolaisten kaksinaismoraalista tunnustamiskysymyksessä varsin varauksellisesti. Hän myönsi, että Tallinnassa ulkovaltojen edustajat puhuivat eräiden virolaisten olevan taipuvaisia liittymään Venäjään edellytyksellä, että Viro saisi laajan autonomian. Kuitenkin Reijosen mielestä tällaisen mielipiteen kannattajia oli vähän, ja he toimivat vain omien etujensa ajamiseksi. Tämän Reijonen myös raportoi Holstille. — Reijosen tiedotus Tallinnasta ulkoministeriölle 25.5.1920, Tallinnan lähetystön arkisto 12 L, UM. Reino Sylvander, Suomen edustaja Latviassa ja Liettuassa, raportoi Holstille syyskuussa 1920 myös liettualaisten poliitikkojen ristiriitaisista näkemyksistä maansa itsenäisyydestä. Ulkoministeri tohtori Juozas Puryckisiä (Liettuan ulkoministeri 1920–1921) Sylvander piti tinkimättömänä Liettuan täydellisen itsenäisyyden kannattajana. Kuitenkin suurta arvovaltaa nauttivan entisen ulkoministerin, professori Augustinas Voldemarasin ajatuksena väitettiin olevan Liettuan autonominen asema. Voldemaras suhtautui epäilevästi myös Viron ja Latvian tulevaisuuteen. — Sylvander Riiasta ulkoministeriölle 27.9.1920, Fa 31, UM.

kuin Puolaa tai Suomea."[47] Toisaalta huhtikuussa 1920 laatimassaan muistiossa Baltian maiden de jure -tunnustamisesta ja sen ongelmista J. D. Gregory totesi, että "Venäjän täytyy saada pitää itsellään pohjoinen rannikkoseutu ja sen tähden se ei voi sallia ei-venäläisten valtioiden olemassaoloa, mikä vaarantaisi sen vapaan pääsyn merelle."[48] Ottamalla tämän tosiasian huomioon Foreign Officessa uskottiin kyettävän rakentamaan alueelle poliittinen ja taloudellinen tasapainoratkaisu.

Huolimatta mahdollisista ongelmista, joita Baltian maiden de jure -tunnustaminen toisi tullessaan, Foreign Office näytti olevan valmis sen myöntämiseen. Ulkoministeriö perusti mielipiteensä poliittiseen tarkoituksenmukaisuuteen. Vuoden 1920 kevääseen mennessä tunnustus olikin enää vain ajan kysymys. Neuvosto-Venäjä, jonka vuoksi asian käsittelystä oli varovaisuussyistä pidättäydytty, oli ottanut johdon luotaessa rauhaa Baltian maiden kanssa.[49] Ison-Britannian muuttuneeseen asenteeseen Baltian maiden de jure -tunnustamiseen lienee vaikuttanut myös Puolan ja Neuvosto-Venäjän välisen sodan laajeneminen.

Holsti matkusti huhtikuun alussa yhdessä kenraali Enckellin ja eduskunnan varapuhemies Anton Kotosen kanssa Roomaan, Pariisiin ja Lontooseen keskustellakseen Suomen ja Itä-Euroopan tilanteessa. Roomassa Suomen valtuuskunta tarkkaili myös San Remon konferenssin etenemistä. Holstin antaman lehdistötiedotteen mukaan matkan ensisijaisena tarkoituksena "oli kiittää ententemaita niiden Suomea kohtaan osoittamasta ymmärtäväisestä politiikasta".[50] Tapaamisissa käsiteltiin kuitenkin myös Suomen ulkopolitiikkaa. Samalla Holsti keskusteli Piipin kanssa Puolan ja Romanian poliittisesta lähentymisestä, mikä lienee liittynyt pyrkimyksiin diagonaaliliiton henkiin herättämiseksi.[51] Holsti halusi ilmeisesti henkilökohtaisesti vakuuttua ja tiedustella Ison-Britannian suhtautumisesta mahdolliseen rauhaan Neuvosto-Venäjän kanssa. Foreign Officen Venäjän-osaston päällikön J. D. Gregoryn lausunto ei kuitenkaan sisältänyt Holstin toivomaa vastausta: Ison-Britannian hallitus ei halunnut neuvoa Suomen hallitusta Neuvosto-Venäjän kysymyksessä. Toisaalta Holsti sai keskustelun aikana arvokasta tietoa Ison-Britannian Neuvosto-Venäjän -politiikasta. Samalla Foreign Office kiitti Holstia siitä, että tämä pyrki toimimaan ulkopolitiikassaan Ison-Britannian etujen mukaisesti.[52] Polvisen mukaan J. D.

---

47 J. D. Gregoryn kannanotto 20.3.1920, FO. 371/3611, Baltic States – political, PRO.

48 J. D. Gregoryn muistio 9.4.1920, DBFP XI, s. 354–355, liite no. 292. Gregory lienee tarkoittanut pohjoisella rannikkoseudulla Itämeren aluetta.

49 J. D. Gregoryn muistio 9.4.1920, DBFP XI, s. 354–355, liite no. 292; Kann 1970, s. 172–174. Katso myös Neuvosto-Venäjän rauhantarjouksien vaikutuksista Tsitserinin vastaus Curzonin noottiin 17.7.1920, s. 194–197, SDFP I; Ullman 1968, s. 275; Polvinen 1987 II, s. 264.

50 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 17, Leht. 58, Piipin raportti Tallinnaan 15.4.1920; Suomen lähetyskunnan vierailu Roomassa. – Helsingin Sanomat 30.4.1920; Ulkopoliittinen katsaus – San Remon konferenssi. – Helsingin Sanomat 1.5.1920; Suomalaisen lähetystön matka ententevalloissa. – Helsingin Sanomat 15.5.1920.

51 Holsti lordi Actonille 7.4.1920, FO. 371/3732, Finland, PRO; Curzon Foreign Officesta lordi Actonille Helsinkiin 21.4.1920, FO 418/54, Confidental print Russia and Soviet Union, PRO.

52 Lordi Hardinge Foreign Officesta lordi Actonille Helsinkiin 21.4.1920, DBFP XI, s. 295, no. 256.

Gregory totesikin 13. huhtikuuta 1920 tapaamisen jälkeen Holstista seuraavasti:[53]

> Holsti oli kiihkeä anglofiili, joka näytti vähät välittävän muiden maiden kuin Ison-Britannian mielipiteistä. Holsti oli korostanut haluavansa työskennellä "absoluuttisessa harmoniassa" Ison-Britannian hallituksen toivomuksiin nähden ja tahtoi tähän liittyen tietää pitikö Suomen pyrkiä sovintoon Neuvosto-Venäjän kanssa.

J. D. Gregory ja Holsti olivat keskustelleet pääasiassa Suomen ja Neuvosto-Venäjän välisestä rauhasta, mutta ulkoministeri oli myös huolestunut venäläis-saksalaisen liittouman mahdollisuuksista. Foreign Officen virkamiehen mielestä liittouman syntyminen ei ollut mahdollista muutoin kuin, että taantumukselliset aatteet pääsisivät voimistumaan sekä Saksassa että Venäjällä. J. D. Gregoryn lausunto näytti helpottavan Holstia. Suomalaiset saattoivat aloittaa rauhantunnustelut Neuvosto-Venäjän kanssa ilman, että se olisi loukannut Ison-Britannian tavoitteita.[54]

Neuvosto-Venäjän rauhantunnusteluista Holstin ja J. D. Gregoryn välinen keskustelu oli kääntynyt luontevasti Baltian maihin. Gregoryn mielestä taloudellisessa mielessä ainoa tie, jonka hän näki vanhan Venäjän keisarikunnan eri osien kansallisia toiveita tyydyttävänä ilman niiden tulevan olemassaolon vaarantumista oli, että niitä kohdeltaisiin yhtenä ainoana talousalueena. Käytännössä tämä tarkoitti kaikkialla vapaakauppaa. Gregoryn mukaan Holsti oli ollut asiasta samaa mieltä, koska vapaakauppa antaisi suuret edut myös Suomelle. Gregory ja Holsti olivat tulleet siihen tulokseen, että mikäli todella pyrittäisiin vapaakauppapolitiikkaan, ei Ison-Britannian pitäisi epäröidä tunnustaa Baltian maiden itsenäisyyttä de jure.[55]

Holsti kävi Lontoossa ollessaan poliittisia keskusteluja myös lordi Hardingen, Sir Eyre Crowen ja E. H. Carrin kanssa. Holstin mukaan kaikki Foreign Officen virkamiehet antoivat myönteisen lausunnon Suomen ulkopoliittisesta suuntauksesta. Lordi Hardinge oli jopa ollut myötämielinen Holstin ulkopoliittiselle linjalle.[56] Englantilaisten kanssa käymiensä neuvottelujen tuloksista Holstin informoi Ants Piipiä. Holsti uskoi vakaasti Viron pikaiseen de jure -tunnustukseen.[57]

Todennäköisesti Holsti ei kuitenkaan ollut aivan tyytyväinen Foreign Officessa käymiensä keskustelujen tuloksiin, koska palattuaan kotimaahan ulkoministeri lähetti sähkeen hyvälle ystävälleen ja vaikutusvaltaiselle virkamiehelle professori Simpsonille. Holstin kirjeen sisällöstä ei ole dokumenttia, mutta voitaneen päätellä sen sisältäneen kehotuksen Baltian maiden kansainvälisen

---

53 Polvinen 1987 II, s. 342.

54 Lordi Hardinge Foreign Officesta lordi Actonille Helsinkiin 21.4.1920, DBFP XI, s. 295–298, no. 256.

55 Ulkoministeri Curzon Foreign Officesta lordi Actonille Helsinkiin 21.4.1920, FO. 418/54, Confidental print Russia and Soviet Union, PRO.

56 Ulkoasiainministeriön poliittisen osaston tiedotus, Rudolf Holsti 18.1.1921, erittäin salainen; Ministeri Donnerin salainen kirje ulkoasiainministerille, 5 C 1, UM. Salaisessa raportissa Donner todistaa Holstin puheet englantilaisten myönteisestä asenteesta Suomen ulkopoliittiseen linjaan oikeiksi.

57 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü. 17, Leht. 55a–56, Muistiinpanoja 2.5.1920 Lontoo.

aseman vakiinnuttamiseen, koska vastauskirjeessään Holstille Simpson ilmoitti pitkän harkinnan jälkeen antavansa asioiden mieluiten kehittyä omalla painollaan. Simpson kuitenkin totesi olevansa hieman ihmeissään ententemaiden asenteista Suomea ja Venäjän raja-alueita kohtaan,[58] minkä hän toi esiin myös laatimassaan muistiossa Venäjän tilanteesta.[59]

3.4 Yhdysvaltojen kriittinen asenne

Ison-Britannian, Ranskan ja Italian ohella Holsti oli kiinnostunut Yhdysvaltojen Baltian-politiikasta. Tähän lienee vaikuttanut se, että Holsti vetosi presidentti Wilsonin periaatteeseen pienten kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttamisesta pyrkiessään vaikuttamaan Euroopan suurvaltojen Baltian-politiikkaan. Yhdysvaltojen suhtautuminen Itämeren maiden itsenäisyyteen oli kuitenkin tiukasti sidottu Venäjän tilanteen kokonaiskehitykseen. Tammikuussa 1920 Baltian maiden poliittisen aseman vakiinnuttaminen näytti mahdolliselta, koska Suomen Washingtonin-lähettilään A. H. Saastamoisen saamien tietojen mukaan amerikkalaiset suhtautuivat epäilevästi valkoisten venäläisten voitonmahdollisuuksiin.[60] Saastamoisen ja Yhdysvaltojen ulkoministerin Robert Lansingin huhtikuussa käymät keskustelut eivät kuitenkaan vaikuttaneet Itämeren maiden kannalta enää erityisen hyviltä. Lansing oli sanonut Saastamoiselle, että Suomen oli toimittava yhteistyössä Itämeren valtioiden kanssa. Toisaalta hän oli korostanut, etteivät Viro, Latvia ja Liettua voineet tulla itsenäisiksi.[61]

Lansing oli myöntänyt Saastamoiselle, että Baltian maiden itsenäistyminen olisi Suomelle edullista. Suurpoliittisista syistä sitä olisi kuitenkin mahdotonta toteuttaa. Tällä Lansing oli viitannut Saksan vallan mahdolliseen kasvuun Itämeren alueella. Oikeus ei Lansingin mukaan voisi tässä tapauksessa tapahtua. Yhdysvallat näytti ajattelevan Itämeren-kysymystä puhtaasti suurvaltapoliittiselta kannalta ja vain mahdollisuuksien mukaan kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen mukaisesti.[62]

Saastamoinen raportoi Holstille Lansingin käsitykset Itämeren alueen poliittisesta tilanteesta. Yhdysvaltojen ulkoministerin mielestä Suomen oli pysyttävä läheisessä yhteistyössä Puolan ja mahdollisesti muiden Itämeren maiden kanssa, jotta bolševikit eivät pääsisi yksitellen ahdistelemaan reunavaltioita. Suomen, Puolan ja Baltian maiden oli sovittava yhteisestä menettelytavasta bolševikkeja vastaan. Virolaisten tehtyä kuitenkin rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa lähettiläs Saastamoinen kävi mielenkiintoisen keskustelun virolaisten ja suomalaisten eroista Yhdysvaltojen valtiosihteerin, Venäjän osaston päällikön Brainbridge Colbyn kanssa. Keskustelu osoitti, että Saastamoinen oli

---

58 Simpsonin yksityinen ja luottamuksellinen kirje Edinburghista Holstille 3.6.1920, RHA 6, KA.

59 Simpsonin muistio Venäjän tilanteesta 1920, GD 40/17/218, no. 677–699, SRO.

60 Ulkoministeriön poliittinen yleiskatsaus 9.2.1920, salainen, 5 C 1, UM.

61 A. H. Saastamoisen päiväkirja, Washington 10.4.1920, s. 33–34; Washington 19.4.1920, s. 52, A. H. Saastamoisen kokoelma 33, KA.

62 A. H. Saastamoisen päiväkirja, Washington 10.4.1920, s. 31–32; A. H. Saastamoisen kokoelma 33, KA.

yhtä mieltä Holstin kanssa Viron oikeudesta itsenäisyyteen. Lähettiläs korosti Viron olevan kansakunta, joka oli oikeutettu valtiolliseen itsenäisyyteen. Viro oli pakotettu rauhantekoon bolševikkien kanssa, koska ententemaat eivät olleet tunnustaneet sen itsenäisyyttä.[63]

Yhdysvaltojen suhtautuminen Itämeren alueen oloihin noudatti sen suhteita eurooppalaisiin liittolaisiinsa. Saastamoinen oli saanut käsityksen, että Yhdysvaltojen välit Isoon-Britanniaan, Ranskaan ja Italiaan olivat viileät. Saastamoinen raportoi Erichille Lansingin näyttäneen hänelle salaista raporttia Ison-Britannian Itämeren-politiikasta. Saastamoisen mukaan Lansing uskoi Itämeren maiden liittyvän Venäjään federatiivisina osina. Lansingin mukaan Ison-Britannian Baltian-politiikka oli oikeassa tunnustaessaan rajamaiden de facto riippumattomuuden, sillä siten saataisiin nopeammin aikaan järjestys Itä-Euroopassa.[64]

Holstille Saastamoinen ei ilmeisesti paljastanut ajatuksiaan, sillä hänellä ja ulkoministerillä oli aivan erilainen käsitys Ison-Britannian Baltian-politiikasta. Sen sijaan Erichille Saastamoinen ilmaisi suoraan käsityksensä Isosta-Britanniasta ja Suomen balttilaisesta suuntauksesta:[65]

> "Mielestäni tämä antaa erinomaisen kuvan Englannin poliittisesta kaksinaamaisuudesta. On oltava tarkkana Englannin suhteen: se ainakin tietää, milloin hetki on tullut antaa meidän mennä kaiken maailman tietä — lopulliseen federoitumiseen suuren Venäjän kanssa. Vakaumukseni on, että tämä on oleva Viron, Latvian ja Liettuan kohtalo ja siksi ei meidän pitäisi laittaa kovin lujia valtiollisia siteitä näiden maiden kanssa."

Saastamoisen käsitys Baltian maiden tulevaisuudesta perustui pitkälti Yhdysvaltojen ulkoministerin ajatuksiin. Lansing vakuutti useaan kertaan Saastamoiselle, ettei Virolla, Latvialla ja Liettualla ollut kansallista tulevaisuutta, vaikka Yhdysvaltojen ulkoministeriössä esiintyi myös toisenlaisia ajatuksia. Lansingin käsitystä asiasta ei suuresti muuttanut edes se, että Saastamoinen oli painottanut virolaisten, lättiläisten ja liettualaisten saksalaisvihaa. Henkilökohtaista mielipidettään ei Saastamoinen ilmeisesti tuonut esille, mutta hän suhtautui kielteisesti ulkoministeri Holstin ulkopoliittiseen suuntaukseen, kuten kirje Erichille paljasti. Saastamoinen näytti haluavan pitää Suomen erillään Baltiasta ja kannattavan Yhdysvaltojen valtiosihteeri Colbyn ja Venäjän osaston päällikön Colen ilmaisemaa ajatusta, että Venäjää koskevat kysymykset tulevat esille "Venäjän rauhankonferenssissa". Yhdysvallat ei voinut tätä ennen mennä tunnustamaan Itämeren maiden itsenäisyyttä.[66] Yhdysvaltojen kielteiseen asennoitumiseen lienee kuitenkin vaikuttanut myös se, että senaatti halusi tehdä ensin rauhan Saksan kanssa ja selvittää Kansainliiton perustamista koskevat

---

63 A. H. Saastamoisen päiväkirja, Washington 14.4.1920, s. 44; 16.4.1920, s. 48; 17.5.1920, s. 72–73, A. H. Saastamoisen kokoelma 33, KA.

64 A. H. Saastamoinen Washingtonista pääministeri R. Erichille 28.5.1920, A. H. Saastamoisen kokoelma 22, KA.

65 A. H. Saastamoinen Washingtonista pääministeri R. Erichille 28.5.1920, A. H. Saastamoisen kokoelma 22, KA.

66 A. H. Saastamoisen päiväkirja, Washington 1.6.1920, s. 112–113; 2.6.1920, s. 118, A. H. Saastamoisen kokoelma 33, KA.

ongelmat. Vasta näiden kysymysten ratkettua presidentti Wilson olisi valmis käsittelemään pienten kansojen tunnustamiskysymystä.[67]

Holsti oli luonnollisesti huolestunut Yhdysvaltojen kriittisestä asenteesta. Ison-Britannian Helsingin-lähettilään George Kidstonin mukaan Holsti oli ilmaissut yllättyneisyytensä ja huolensa nootista, jossa Yhdysvaltojen hallitus kieltäytyi tunnustamasta rajavaltioita ja jätti päätöksen niiden tulevasta asemasta uudelleenperustettavalle Venäjälle. Ulkoministeri ei voinut ymmärtää, kuinka Yhdysvallat saattoi toimia presidentti Wilsonin julistaman kansojen itsemääräämisperiaatteen vastaisesti.[68] Ilmeisesti Wilsonin julistus ymmärrettiin suurvaltojen ja pienten kansojen keskuudessa eri tavoin. Suurvallat esittivät yleviä periaatteita, mutta suhtautuivat kuitenkin varauksellisesti imperiumien hajottamiseen. Pienet valtiot puolestaan katsoivat kansojen itsemääräämisjulistuksen tukevan vähemmistökansallisuuksien itsenäisyyspyrkimyksiä.

3.5 Suomen de jure -tunnustus Virolle

Viron Helsingin-edustaja Oskar Kallas kääntyi maansa de jure -tunnustamisasiassa Holstin puoleen 3. kesäkuuta 1920. Kallas viittasi helmikuussa vuonna 1919 lähettämäänsä kirjeeseen ja Suomen hallituksen vastaukseen: Suomi tunnustaa Viron riippumattomuuden de jure heti, kun olot ja toisten valtojen suhtautuminen Viroon tekevät sen mahdolliseksi. Kallaksen mielestä Viron asema oli vakiintunut ja yleinen mieliala länsimaissa oli kehittynyt suopeammaksi sen itsenäisyyspyrkimyksille. Kallas esitti Holstille kysymyksen: "Eivätkö nyt jo olisi olosuhteet sellaisia, että Suomi voisi julkilausua Eestille niin suuriarvoisen Eestin Tasavallan de jure tunnustuksen".[69]

Holsti ehdotti valtioneuvoston istunnossa, että Suomi tunnustaisi Viron tasavallan de jure riippumattomaksi valtioksi. Asiasta ei kuitenkaan päästy yksimielisyyteen, vaan Lauri Ingman esitti asiasta eriävän mielipiteen: "Kun minulla ei ole tiedossa, että mikään muu valta tulisi lähiaikoina tunnustamaan Viron itsenäisyyden, olen sitä mieltä, ettei Suomen hallituksen ole syytä sitä vielä tehdä". Ministerit Leo Ehrnrooth ja Karl Söderholm asettuivat tukemaan Ingmanin esitystä.[70] Koska Suomen yritykset saada ententemailta Baltian maille de jure -tunnustus eivät olleet tuottaneet tulosta[71], hallitus tunnusti eriävistä

---

67 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus, 24.11.1920, salainen, 5 C 1, UM.

68 Kidston Helsingistä lordi Curzonille, FO. 371/3732, Finland political, PRO.

69 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 7.6.1920, liite 1, UM.

70 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 7.6.1920, UM.

71 Ossian Donner mainitsikin raportissaan Holstille, että Foreign Officessa oli korostettu olevan Suomelle varmasti edullisempaa ja turvallisempaa, jos Baltian maiden riippumattomuutta ei tunnusteta. Foreign Officessa ei uskottu Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden kestävyyteen: Venäjä tuhoaisi ennemmin tai myöhemmin niiden riippumattomuuden, ja tästä syntyisi vaaroja myös Suomelle. Donner sanoi toistuvasti korostaneensa Suomen hallituksen eli käytännössä Holstin näkökantoja, vaikka hänen täytyi tunnustaa, että tosiasiat puhuivat Ison-Britannian ulkoministeriössä esitettyjen käsitysten puolesta. Donnerin raportti Lontoosta 1.5.1920 (kirjoitettu 27.4.1920), 5 C 7, UM.

mielipiteistä huolimatta Viron de jure 7. kesäkuuta 1920.[72] Tunnustukseen vaikutti se, että periaatteessa kukaan valtioneuvoston jäsenistä ei vastustanut asiaa. Kysymys oli siitä, että pitäisikö ja voisiko Suomi ryhtyä toimenpiteisiin ennen ententemaita.

Virolaisille Suomen päätös oli erityisen tärkeä, koska Suomi oli ensimmäinen länsivalta, joka tunnusti Viron de jure.[73] Kallas oli luonnollisesti seurannut tarkasti asian etenemistä sekä Suomen virallisessa poliittisessa keskustelussa että sanomalehdistön palstoilla. Kallas oli pannut merkille, että yleisesti ottaen ruotsalaisen puolueen ja oikeiston kannattajat suhtautuivat kylmäkiskoisesti Viron tunnustamiseen. Maalaisliiton ja edistyspuolueen lehdistössä kannatettiin lähes varauksetta Viron itsenäisyyden välitöntä tunnustamista. Erityisen kiitoksen Kallas antoi Antti Juutilaiselle ja luonnollisesti ulkoministeri Holstille Viron tunnustuksesta.[74] Holsti osoitti Kallakselle seuraavan kirjelmän:[75]

"Herra Tohtori.

Minulla on kunnia antaa Teille, Herra Tohtori, Suomen Hallituksen puolesta asiakirja, joka kaikessa lyhykäisyydessä sisältää Suomen puolelta Viron itsenäisyyden tunnustamisen de jure.

Kaksi vuotta takaperin riehui verisenä Viron vapauden taistelu: sillä katkaistiin vuosisataisten yhtämittaisten kärsimysten raskaista raskaimmat kahleet.

Voittoisten taisteluiden ensimmäinen ulkonainen tulos on ollut vihollisen karkoittaminen Viron rajojen ulkopuolelle ja rauhanteossa Venäjän tunnustuksen hankkiminen Viron itsenäisyydelle.

Kilvan Viron armeijan kanssa on Viron diplomaattikunta kaikkialla tehnyt, sekin mitä vaikeimmassa olosuhteissa, urheinta vallotustyötä tasavallan kansainvälisen aseman järjestämiseksi.

Suomen hallitus on vakuutettu, että sen nyt ottamaa askelta tulee seuraamaan aikanansa suurvaltain ja toisten maitten tunnustuksen saaminen Viron itsenäisyydelle.

Mitkä siteet yhdistävät Viroa ja Suomea toisiinsa, ei minun tarvitse toistaa. Mitkä yhteiset tehtävät molempia heimotasavaltoja odottavat, niitä on liian pitkä luetella, jos sen edes voisi tehdä. Sen näyttäköön täyteen mittaansa ne tulevat sukupolvet, joille suodaan onni rakentaa näinä vuosina luodulle suurten ponnistusten ja rohkeimpien toiveiden pohjalle.

Vastaanottakaa, Herra Tohtori, vakuutus vilpittömästä ystävyydestäni.

Rudolf Holsti"

---

72 ERA, Fond 31, Nim. 1, Sü. 1592, Leht. 2, Holstin ilmoitus Kallakselle 7.6.1920. Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 7.6.1920, UM. Tarkemmin Suomen Viron de jure -tunnustuksen problematiikasta Roiko-Jokela 1994 b, s. 4–17. Vrt. Ulkoasianministeriön julkaisuja 7/91, s. 81 po. Suomi tunnusti Viron de facto 8.8.1919.

73 ERA, Fond 1622, Nim. 1, Sü. 487, Leht. 45, Luettelo Viron saamista de jure -tunnustuksista 15.8.1921; Õispuu 1992, s. 144. Ruotsin Tallinnan-konsuli kuitenkin epäili, että Suomen Viron de jure -tunnustus toi vain väliaikaisen helpotuksen maiden välisiin viileisiin suhteisiin. Nämä johtuivat puhelin- ja lennätinkaapeleiden omistusosuuskiistoista Tallinnan ja Helsingin välillä sekä perunoiden maahantuontikiellosta. Konsulin mielestä yleisesti oli myös vallalla käsitys, että suomalaiset korostivat asemaansa virolaisten "isoveljenä". Ruotsin Tallinnan konsuli Erik Palmstiernalle 10.6.1920, luottamuksellinen, HP 880, UD 1920, RA.

74 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 256, Leht. 115, Kallaksen raportti ulkoministeriölle 21.5.1920; 116, Kallas ulkoministeriölle Viron de jure -tunnustamisesta Suomessa 3.6.1920; 134, Kallas ulkoministeriölle Viron de jure -tunnustamisesta 7.6.1920; 136, Kallas ulkoministeriölle poliittista informaatiota Viron de jure -tunnustamisesta Suomessa 10.6.1920; 142, Kallas ulkoministeriölle Viron de jure -tunnustamisen alkusoitto Suomessa 12.6.1920; Saarijärven Paavo 5.6.1920; Karjalan Aamulehti 5.6.1920, 9.6.1920; Dagens Press 9.6.1920.

75 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 256, Leht. 164, Holstin kirje Kallakselle 7.6.1920.

Holstin kirje oli Suomen virallinen kannanotto Viron de jure -tunnustamiseen. Toisaalta on huomattava, että kirje sisältää myös Holstin henkilökohtaisia kannanilmaisuja, mikä oli hänelle tyypillistä. Holsti korosti maiden välisiä heimositeitä ja kansainvälisen de jure -tunnustamisen merkitystä. Hän oli vakuuttunut, että myös suurvallat tunnustaisivat Viron itsenäisyyden.

Viron hallitus esitti virallisen kiitoksen Suomelle de jure -tunnustuksesta. Sähke oli luonteeltaan ylistävä ja vakuutti Suomen ja Viron välillä vallitsevan lujan heimoveljeyden tunteen. Pääministeri Jaan Tõnisson ja ulkoministeri Adu Birk totesivat sähkösanomassaan Suomen de jure -tunnustuksesta seuraavasti: "Vapaa Viro ei koskaan unohda Suomen heimon veljellistä tukea valtiomme perustamisen historiallisina päivinä."[76] Tohtori Kallas vastasi omasta puolestaan Suomen tunnustukseen jo 9. kesäkuuta. Kallas korosti, että Suomen tunnustuksella oli suuri merkitys. Suomi tunnusti ensimmäisenä maana Neuvosto-Venäjän jälkeen Viron tasavallan itsenäisyyden ja riippumattomuuden.[77]

Viron yleinen mielipide reagoi tunnustukseen luonnollisesti myönteisessä hengessä. Suomen Tallinnan-lähettilään Erkki Reijosen mukaan virolaiset sanomalehdet kirjoittivat Sotsiaaldemokraatia lukuunottamatta Suomen Viron de jure -tunnustamisesta. Tallinna Teataja kirjoitti asiasta lyhyesti huomauttaen tunnustamisen tärkeydestä, etenkin kun saattoi odottaa, että muutkin maat tulisivat seuraamaan Suomen esimerkkiä. Kaja-lehdessä arvioitiin myös erittäin lämpimään henkeen Suomen myöntämää tunnustusta. Lisäksi lehdessä huomautettiin Suomen neuvotelleen asiasta ensin muiden valtojen kanssa, minkä vuoksi tapaus oli vieläkin tärkeämpi. Suomalaiset olivat kuitenkin nyt — kuten edellisenäkin vuonna — kaikkein vaikeimmalla hetkellä rientäneet virolaisten apuun. Tohtori Kallakselle lehti antoi myös kiitoksen hänen toiminnastaan. Kaikkein sydämellisimmin Suomesta kirjoitti tarttolainen Jaan Tõnissonin kansallisen keskustapuolueen äänenkannattaja Postimees. Lehdessä korostettiin, että Suomen de jure -tunnustus Virolle ei jää vaille huomiota ententemaissa. Suomen Virolle antamalla avulla ja moraalisella tuella oli suuri psykologinen merkitys.[78]

Tunnustaminen tapahtui lopulta melko ripeästi ja — mikä sinänsä yllättävää — ilman ententemaiden suoraa hyväksyntää. Holsti oli keskustellut Viron de jure -tunnustuksesta Ranskan Helsingin-lähettilään Auguste Fabrén kanssa toivoen Ranskan hallitukselta Viron tunnustusta Suomen jälkeen tai ainakin suosiollista suhtautumista Suomen aloitteeseen.[79] Ranskan ulkoasianministeriön poliittisen osaston päällikön Emanuel de Peretti de la Roccan vastaus esitettyyn tiedusteluun oli kuitenkin varsin tyly: Ranska ei harkinnut vallitsevassa poliittisessa tilanteessa de jure -tunnustusta. Se halusi odottaa, että Baltian maiden valtiojär-

---

76 ERA, Fond 1582, Nim. 1, Sü. 51, Leht. 16—17, Pääministeri Tõnissonin ja ulkoministeri Birkin sähkösanoma 8.6.1920.

77 Tohtori Kallaksen kirjelmä 9.6.1920, Fa 52, UM.

78 Reijonen Tallinnasta ulkoministeriölle 11.6.1920, 7 E Viro, UM.

79 Fabren sähke Helsingistä 22.5.1920 ulkoministeriöön, AMAE, TYHL mf. Serie Europe 1918—1929, Esthonie vol 2.

jestys on vahvistettu ja varmistettu ententemaiden enemmistön päätöksellä ja Venäjälle on perustettu ententemaiden tunnustama hallitus.[80]

Ulkopoliittinen asema pakotti Suomen lähentymään Viroa, mutta se ei ollut mahdollista ilman diplomaattisuhteiden solmimista. Toisaalta Holsti oli henkilökohtaisesti ajanut Viron tunnustamista jo vuodesta 1918. Suurvaltojen osalta voitaneen olettaa, että Holsti oli aiemminkin ollut niin läheisessä yhteistyössä Foreign Officen virkamiesten kanssa, että nämä olivat epäsuorasti antaneet Suomelle "luvan" tunnustaa Viro de jure. Sen sijaan Latvian ja Liettuan kansainvälinen asema oli yhä epävarma, joten niitä ei Suomen hallitus voinut virallisesti tunnustaa itsenäisiksi valtioiksi. Kalervo Hovin mukaan Suomi halusi myös odottaa Puolan de jure -tunnustusta Latvialle, koska maan katsottiin kuuluvan Puolan vaikutusalueeseen[81]. Suomen de jure -tunnustus Virolle ja aloite puolalaisille sekä Viron että Latvian tunnustamiseksi kuitenkin pakotti Puolan muuttamaan Baltian-politiikkaansa aktiivisemmaksi. Puolan ulkoministeri ruhtinas Sapieha tiedustelikin Ranskan Varsovan-lähettiläältä Hector de Panafieulta hänen hallituksensa asennetta siihen, että Puola noudattaisi Suomen esimerkkiä ja aloitetta tunnustamalla välittömästi Viron ja Latvian de jure. Toisaalta Puola ei halunnut myöntää tunnustusta ilman ententen — erityisesti Ranskan lupaa.[82] Englantilaisten arvioiden mukaan Ranska ei kuitenkaan hyväksynyt ajatusta, vaan painosti Puolaa lykkäämään mahdollisia toimenpiteitään.[83] Ranska ei halunnut kesällä 1920 vahvistaa de facto valtioiden kansainvälistä asemaa. Taloudelliset intressit olivat etusijalla ja niihin liittyi hyvien suhteiden ylläpitäminen uudelleen perustettavan Venäjän kanssa. Baltian maiden oli otettava huomioon tulevan Venäjän taloudelliset edut ja taata sen pääsy merelle.[84]

Suomen Viron de jure -tunnustuksen jälkeen Holsti ja Kallas kävivät salaisia keskusteluja 19. kesäkuuta Viron kansainvälisen aseman vahvistamiseksi. Holsti ilmoitti pyrkimyksekseen vaikuttaa siihen suuntaan, että ensin hankittaisiin pienten valtioiden de jure -tunnustus ja vasta tämän jälkeen suurten. Diagonaaliliiton kehittämiseen liittyen Holsti ilmoitti asettaneensa puolalaisille Ukrainan de facto -tunnustamisen ehdoksi sen, että Puola tunnustaisi Viron itsenäisyyden. Tanner oli tarkoitus lähettää diplomaattiedustajaksi Romaniaan. Lähettilään tärkein tehtävä olisi pyytää Romanialta tunnustusta Virolle. Holsti vaati, että ajatus Väinö Tannerin Romaniaan lähettämisestä oli ehdottomasti pidettävä salassa Puolan lähettiläs Leon Wasilewskilta. Puolalaiselle ei saanut kertoa Holstin toiminnasta, vaan virolaisten oli näennäisen itsenäisesti pyrittävä vaikuttamaan Puolan Viron tunnustukseen.[85] Holstin pyrkimyksenä näytti ole-

---

80 E de Peretti de la Roccan sähke Pariisista 29.5.1920, AMAE, TYHL mf. Europe 1918—1929, Esthonie vol 2.

81 Hovi K. 1984 b, s. 115.

82 Panafieun sähke Varsovasta 13.7.1920, AMAE, TYHL mf. Europe 1918—1929, Esthonie vol 2.

83 Eversti Tallents Riikasta ulkoministeri Curzonille 23.8.1920, äärimmäisen luottamuksellinen, FO. 419/2, PRO.

84 Hovi K. 1984 b, s. 67—70.

85 ERA, Fond 957, Nim 11. Sü. 106, Leht. 59, Kallas ulkoministeriölle poliittisista kysymyksistä 19.6.1920.

van, että suunniteltuun diagonaaliliittoon kuuluvat maat tunnustavat toisensa de jure. Ulkoministeri ei kuitenkaan toivonut puolalaisten tietävän osuudestaan. Ilmeisesti Holsti ei halunnut puolalaisten tietoon pyrkimystään hahmotella Itä-Euroopan turvallisuuskysymystä.

3.6 Poliittisen tilanteen muutos

Liittoutuneiden politiikka Baltian maita kohtaan niiden itsenäistymiskysymyksessä oli kaksinaista: toisaalta ne tahtoivat auttaa reunavaltioita sotilaallisesti ja taloudellisesti niiden itsenäistymispyrkimyksissä, toisaalta ne auttoivat myös valkoisia venäläisiä, joiden tavoitteena puolestaan oli reunavaltioiden itsenäisyyden eliminoiminen. Liittoutuneiden politiikan taustalla eivät ilmeisesti olleet niinkään antipatiat Baltian itsenäistymispyrkimyksiä tai sympatiat valkoisten venäläisten imperialistisia tavoitteita kohtaan, vaan bolševismin leviämisen pelko.[86]

Puolalais-venäläinen sota huhti-lokakuussa vuonna 1920 muutti Ison-Britannian hallituksen käsitykset Venäjän suhtautumisesta naapureihinsa. Vaikka esimerkiksi pääministeri Lloyd George syyttikin sodan syttymisestä lähinnä puolalaisia, niin puna-armeijan edetessä Varsovan porteille elokuussa kävi ilmeiseksi sen aikomus vallata koko maa. Ulkoministeriö piti tilannetta pahaenteisenä: Baltian maiden joutumista takaisin Neuvosto-Venäjän yhteyteen oli pidettävä tosiasiana, joka oli otettava huomioon kaikissa Baltian valtioiden tunnustamista koskevissa kysymyksissä.[87]

Kansainvälispoliittisesti tarkasteltuna Baltian maiden tunnustaminen oli Ison-Britannian mielestä erittäin vaikea kysymys. Tunnustaminen toisi mukanaan suoran diplomaattiedustuksen ja näiden uusien valtioiden pääsyn Kansainliiton jäseniksi. Muun muassa eversti Tallents, lordi Hardinge ja ulkoministeri lordi Curzon vastustivat Baltian maiden Kansainliiton jäsenyyttä: liiton jäseninä Baltian maat olisivat saaneet muiden jäsenvaltioiden tavoin takuut rajojensa koskemattomuudelle. Tästä ei Iso-Britannia pitänyt, varsinkaan, koska Baltian maiden rajat Neuvosto-Venäjän kanssa olivat epäselvät. Englantilaisten

---

86 Lloyd George 1937, s. 166–168; Kahanpää 1969, s. 67; Hovi O. 1980, s. 209–211.

87 Ison-Britannian ja Venäjän hallituksen keskusteluja 11.7.1920, RI 23/21 Cab; J. D. Gregoryn muistio 2.11.1920, DBFP XI, s. 653, no. 630; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 89. Ison-Britannian ulkoministeri lordi Curzon oli koko ajan ollut vakuuttunut Venäjän imperialistisista pyrkimyksistä. Hän oli muistuttanut jo helmikuussa Ison-Britannian "moraalisista velvollisuuksista" Baltian maita kohtaan. Curzon näytti ajatelleen, että Neuvosto-Venäjä valtaisi kaikki menettämänsä raja-alueet takaisin siitä huolimatta, että liittoutuneet olivat ne tunnustaneet: huhtikuussa 1920 puna-armeija tunkeutui Azerbaidzaniin ja samassa kuussa sinne perustettiin sosialistinen neuvostotasavalta; tammikuussa 1921 liittoutuneiden Korkein neuvosto tunnusti Georgian itsenäisyyden de jure, mutta siitä huolimatta siitä tehtiin sosialistinen neuvostotasavalta. Varsinkin tästä syystä lordi Curzon oli halukas eväämään Latvian toiveet de jure -tunnustamisesta. – Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 89. Neuvosto-Venäjän ulkopolitiikan uskottavuus kärsikin väistämättömästi siitä, että bolševikkien alaisuudessa ja tuella valmisteltiin tulevaa maailmanlaajuista vallankumousta kouluttamalla henkilöstöä sekä rahoittamalla propagandaa ja maanalaista työtä. Vihavainen 1988, s. 25. Katso Neuvosto-Venäjän aggressiivisen ulkopolitiikan vaikutuksesta Suomen sisäpolitiikkaan ja kansallisen kokoomuspuolueen näkemyksiin reunavaltiopolitiikasta Rommi 1974, s. 15–16. Tarkemmin puna-armeijan hyökkäyksestä ja sen vaikutuksesta reunavaltioiden yhteistyöhön Dziewanowski 1969, s. 295–304; 321–322.

mielestä tämä voisi tulevaisuudessa merkitä mahdollisuutta joutua jopa suoraan aseelliseen yhteenottoon Venäjän kanssa. Tämän lisäksi Baltian maiden pysyvään kansalliseen olemassaoloon ei Isossa-Britanniassa uskottu kovinkaan laajasti.[88]

Holstin poliittisten tavoitteiden kannalta yhteistyö Foreign Officen kanssa oli oleellista. Tämä korostui varsinkin Baltian itsenäistymiseen ja Itämeren turvallisuuteen liittyvissä kysymyksissä. Tämän vuoksi, vaikka englantilaiset olivatkin selkeästi ilmaisseet epäilynsä Baltian tulevaisuuden suhteen, Holsti antoi Donnerille tehtäväksi tiedustella, oliko mahdollista kutsua pikaisesti koolle rauhankonferenssi Lontooseen päättämään Itämeren alueen tulevaisuudesta.[89] Donnerin mielestä mahdollisuudet tähän olivat pienet, koska poliittinen tilanne muuttui nyt niin nopeasti, että oli vaikea sanoa, mitä lähitulevaisuus toisi tullessaan.[90]

Suomalaiset, latvialaiset ja liettualaiset kävivät samaan aikaan erillisneuvotteluja Neuvosto-Venäjän kanssa. Iso-Britannia pyrki saamaan koolle yhteisen rauhankonferenssin Neuvosto-Venäjän ja sen naapurimaiden kesken. Syynä tähän oli se, että Puolan ja Neuvosto-Venäjän välisessä sodassa oli tapahtunut käänne: venäläiset olivat pakottaneet puolalaiset perääntymään. Iso-Britannia ilmeisesti pelkäsi Neuvosto-Venäjän kukistavan Puolan ja sen jälkeen muut reunavaltiot ja saavan siten yhteyden saksalaisiin. Toisaalta Ossian Donner arvioi Isossa-Britanniassa olevan yleisesti vallalla mielipiteen, että Venäjän ainoa ja ensiarvoinen intressi Baltiassa oli vapaa kauppa. Arveltiin, että mikä tahansa Venäjän vaatimus voitaisiin tyydyttää takaamalla venäläisille täydet kuljetusmahdollisuudet Baltian satamien kautta. Ison-Britannian hallitus ehdotti 11. heinäkuuta Neuvosto-Venäjän, Puolan, Latvian, Liettuan ja Suomen hallituksille yhteisen rauhankonferenssin järjestämistä Lontoossa. Suomalaiset suhtautuivat ehdotukseen periaatteessa myönteisesti, koska Lontoossa toivottiin saatavan parempi neuvottelutulos kuin Tartossa. Hallitus ei kuitenkaan halunnut keskeyttää Tarton rauhanneuvotteluja ennen kuin Lontoon konferenssi oli aivan varma.[91] Ulkoministeri Holstin mielestä Suomen oli ehdottomasti osallistuttava konferenssiin ja koetettava siellä kaikin keinoin turvata alueelliset ja taloudelliset etunsa.[92] Oskar Kallakselle Holsti oli kertonut uskovansa, että Virolle annettaisiin de jure -tunnustus Lontoon konferenssin yhteydessä. Mielenkiintoista oli, että Holsti kielsi mahdollisen tunnustuksen yhteydessä nimeään liitettävän leh-

---

88 Eversti Tallents Riiasta ulkoministeri Curzonille 6.7.1920, DBFP XI, s. 371, no. 312; Lordi Hardinge ulkoministeri Curzonille 8.7.1920, DBFP XI, s. 377, no. 318; J. D. Gregoryn muistio 9.4.1920, DBFP XI, s. 354–355, no. 292 – liite; Ruutu 1934, s. 157; Page 1959, s. 141. Tarkemmin taloudellisista tekijöistä ja demokrafiasta Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 111, Zetterberg 1989 b, s. 74, 79, 82–83; Niitemaa & Hovi 1991, s. 364–365.

89 Lontoo sähkösanoma no. 77/282 sal. D. 20, Holsti, Fa 24, UM. Päiväämätön, mutta sähkeen sisällöstä voidaan päätellä sen ajoittuvan heinä-elokuulle 1920.

90 Lontoo sähkösanoma no. 77/282 sal. D. 20. Lähetetty 26.8.1920, Donner Helsinkiin no. 174, Fa 24, UM.

91 Kidston Ison-Britannian Helsingin-lähetystöstä Holstille 13.7.1920, 21.7.1920, 12 A 4, UM; Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 13.7.1920, DBFP XI, s. 382, no. 327; katso myös Ikonen 1986, s. 87.

92 Holstin PM 30.7.1920, erittäin salainen, RHA 115, KA. Tarkemmin konferenssin järjestämisestä ja siihen liittyneestä problematiikasta. Polvinen & Heikkilä & Immonen 1992, s. 54–56.

distössä asian yhteyteen millään lailla. Sen oli jäätävä salaisuudeksi.[93] Ilmeisesti Holsti pelkäsi asian vaikuttavan haitallisesti hänen sisäpoliittiseen asemaansa. Oikeistopiireissä ei suhtauduttu myönteisesti ulkoministerin läheisiin Baltian yhteyksiin.

Konferenssi ei kuitenkaan toteutunut, koska Neuvosto-Venäjän hallitus torjui ehdotuksen. Se ilmoitti haluavansa neuvotella rauhasta naapurimaidensa kanssa ilman ulkopuolisten sekaantumista asiaan.[94] Taustalla lienee vaikuttanut puna-armeijan suorittama menestyksekäs vastahyökkäys puolalaisten asemiin 5. kesäkuuta Ukrainassa ja samanaikaisesti alkanut offensiivi Valko-Venäjän suunnasta. Puola oli käytännössä heinäkuun lopulla tappion partaalla: puna-armeija tuli etenemään aina Varsovan porteille saakka.[95] Toisaalta Ison-Britannian ehdotus konferenssista oli käynyt tarpeettomaksi, sillä liettualaiset olivat jo allekirjoittaneet rauhansopimuksen 12. heinäkuuta ja latvialaisten sopimus oli melkein valmis. Latvia solmi rauhan 11. elokuuta. Elokuun lopulla 1920 Donner raportoikin Holstille, että Foreign Officessa oli lopullisesti luovuttu Lontoon konferenssiajatuksesta. Olosuhteiden pakosta Suomikin allekirjoitti rauhansopimuksen 14. lokakuuta, ja samassa kuussa myös Puola solmi välirauhan Neuvosto-Venäjän kanssa. Yritykset reunavaltioiden yhteisen rauhansopimuksen solmimiseksi olivat siis epäonnistuneet. Kukin reunavaltio solmi erikseen ja toisistaan riippumatta rauhan Neuvosto-Venäjän kanssa.[96]

Holsti jatkoi kuitenkin yhteistyötä Baltian maiden kanssa, mikä huomioitiin myös Ison-Britannian lehdistössä. Ossian Donnerin mukaan Lontoon lehdet sisälsivät lokakuun puolivälissä useita tiedonantoja Riiassa pidettävästä konferenssista, johon myös Suomen ja Puolan ulkoministerit osallistuisivat. Konferenssissa oli tarkoitus keskustella sotilaallisen puolustusliiton viimeistelystä Puolan, Suomen sekä kolmen Baltian maan välillä.[97]

Holsti tiedosti selkeästi Baltian tunnustamiseen liittyvät geopoliittiset ongelmat. Toisaalta hänen näkemyksensä oli, että Itämeren neutralisointi ja säilyttäminen puolueettomana edellyttäisivät Pietarin poliittisen merkityksen vähentämistä sekä Viron ja Latvian itsenäisyyden vakiinnuttamista. Sen sijaan Holsti ei enää ollut aivan varma, jaksaisivatko Latvia ja Liettua säilyttää elinvoimaisuutensa Venäjän ja Saksan välissä ilman reunavaltioiden yhteistyötä.[98]

---

93 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 63, Kallas ulkoministeriölle 23.7.1920.

94 Tšitšerinin vastaus Curzonin noottiin 17.7.1920, SDFP I, s. 194–197.

95 Hovi K. 1984 b, s. 51–52.

96 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 30.7.1920, UM; Schauman 1959, s. 70–71; Katso myös Misiunas & Taagepera 1983, s. 9. Tarkemmin suunnitellusta Lontoon konferenssista Holsti K. J. 1963, s. 126–130; Jääskeläinen 1977, s. 305–306.

97 Donner 1927, s. 149–150.

98 Suomi, Puola ja Baltia, Viron kysymys, RHA 28, KA. Holstin ajatukset lienevät pohjautuneet Tallinnan-lähettilään Erkki Reijosen raporttiin *reunavaltioiden itsenäisyyden jatkumisesta*. Reijosen tiedotuksia Tallinnasta no. 724, 14.9.1920, 5 C 12, UM; Erkki Reijonen – muistiinpanoja sekalaisista asioista 11.9.1920, Erkki Reijosen kokoelma 27, KA.

* * *

Rauhan solmiminen Neuvosto-Venäjän kanssa ei muuttanut Baltian maiden pyrkimyksiä luoda poliittista ja sotilaallista yhteistyötä reunavaltioiden kesken. Helsingin konferenssissa oli sovittu, että Latvian hallitus järjestää keväällä 1920 reunavaltioiden välisen uuden neuvottelukokouksen. Huhtikuun puolivälissä Latvian hallitus esitti Suomelle kutsun lähettää edustajansa Riian konferenssiin 15. toukokuuta. Latvian ulkoministeri Meierovicsin tavoitteena oli todennäköisesti luoda Riiassa perusta reunavaltioiden väliselle liitolle. Latvia pyrki läheiseen yhteistyöhön varsinkin Suomen ja Viron kanssa.[99]

Suomalaiset epäröivät Riian konferenssin järjestämisen mielekkyyttä, ja päättivät esittää Latvian hallitukselle konferenssin lykkäämistä. Suomalaisten asenteeseen vaikutti se, että oikeisto oli nyt mukana hallituksessa ja se suhtautui pidättyväisesti yhteistyöhön Baltian maiden kanssa. Ulkoministeri Holstin mukaan Ingman, oikeiston "vahva mies", vastusti jyrkästi reunavaltiosuuntausta. Toisaalta Suomen hallituksen asenteeseen vaikuttivat Puolan ja Liettuan huonot välit; myös Puolan ja Latvian suhteissa oli ilmennyt erimielisyyksiä raja-alueiden järjestelyistä. Tilannetta vaikeutti lisäksi, ettei Skandinavian maiden osallistumista konferenssiin ollut tiedusteltu.[100]

Holsti oli antanut jo helmikuussa Suomen Tukholmassa, Kristianiassa ja Kööpenhaminassa oleville lähettiläille tehtäväksi selvittää Skandinavian maiden kannat Riian konferenssiin osallistumisesta. Vastaukset olivat odotetun kielteisiä, koska Skandinavian maat eivät halunneet osallistua konferenssiin sellaisten maiden kanssa, joilla ei ollut kansainvälistä tunnustusta.[101] Holsti totesi asian olevan selvän: Skandinavian maat eivät halunneet osallistua, joten kutsua ei kannattanut edes lähettää. Erkki Reijonen oli saanut tehtäväkseen ilmoittaa asiasta latvialaisille.[102] Latvian hallitus oli kuitenkin jo ennättänyt lähettää kutsut Skandinavian maiden hallituksille, mitä Suomen hallitus paheksui ja pyysi Latvian hallitusta selvittämään toimenpidettään. Latvialaiset tulivat kuitenkin itsekin siihen tulokseen, että Riian konferenssia oli lykättävä. Skandinavian maille lähetetyn kutsun Meierovics totesi olleen vain epävirallinen tiedustelu.[103]

Riian konferenssi päätettiin lopulta pitää vasta elokuun alussa. Latvialaisten tavoitteena oli valmistaa konferenssissa ehdotus puolustusliitoksi ja poliittiseksi sopimukseksi sekä laatia esityksiä taloudellisiksi, oikeudellisiksi, sivistyksellisiksi ja sosiaalisiksi sopimuksiksi. Ohjelma tähtäsi täydellisen reunavaltioliiton aikaansaamiseen.[104] Suomalaiset kuitenkin vastustivat ajatusta.

---

99 LRRD, Bilmanis 1978, s. 14; Schauman 1959, s. 72–73.

100 Schauman 1959, s. 73–74; Alkion päiväkirja 4.10.1920; 13.12.1920, Santeri Alkion kokoelma, KA.

101 Söderhjelmin raportti Tukholmasta 7.2.1920, 5 C 2, UM; Idmanin raportti Kööpenhaminasta 6.2.1920, 5 C 3, UM; Thesleffin ilmoitus Kristianiasta 8.2.1920, 5 C 4, UM; Idman 1954, s. 77–79; Schauman 1959, s. 74.

102 Holstin ilmoitus Reijoselle 12.2.1920, 12 A 5, UM.

103 Schauman 1959, s. 74–75.

104 Schauman 1959, s. 75–76.

Tämä kävi ilmi hallituksen ohjeesta Axel Åströmin johtamalle Suomen valtuuskunnalle. Suomalaisten oli pidättäydyttävä sopimusehdotusten laatimisesta ja ainoastaan neuvoteltava poliittisista tai sotilaallisista kysymyksistä.[105] Osallistumisen tarkoitus ilmenee Åströmin Holstille lähettämästä kirjeestä: tavoitteena oli lähinnä vain ylläpitää balttilaisten ja muiden Venäjän ympärille muodostuneiden maiden välisiä yhteyksiä.[106] Holstin laatimassa muistiossa "*Ohjeita Suomen valtuutetuille Riian konferenssissa*" tuotiin kuitenkin myös selkeästi esiin tavoitteet balttilaisten maiden yhdistymisestä: Suomen oli pyrittävä jouduttamaan myös Liettuan kansainvälisen aseman vakiinnuttamista ja tunnustettava yhdessä Puolan kanssa Latvian ja Liettuan itsenäisyys.[107]

Reunavaltioiden konferenssi pidettiin Buldurissa lähellä Riikaa. Kokouksen alussa Latvian valtuutetut esittivät diplomaattien käsiteltäväksi poliittista sopimusta koskevan luonnoksen. Ensimmäisen artiklan mukaan kaikkien valtioiden tuli tunnustaa toisensa de jure. Toinen artikla kehotti hallituksia ratkaisemaan keskinäiset riitansa sovittelemalla, välitystuomiolla tai alistamalla ne Kansainliitolle. Suomen kannalta vaikein ja ongelmallisin oli viides artikla, joka tähtäsi yhteisen puolustussopimuksen välittömään solmimiseen. Latvialaisten laatiman sopimusluonnoksen muut kohdat käsittelivät taloudellisia suhteita, vähemmistöjen oikeuksia ja sopimuksen ratifiointia.[108]

Helsingissä sopimusluonnos aiheutti hämminkiä. Holsti ja hallituksen muut jäsenet epäröivät hyväksyä sopimusta kokonaisuudessaan. Holsti vastusti sotilassopimuksen välitöntä hyväksymistä, koska ententemaat eivät olleet ilmaisseet, millaista politiikkaa ne aikoivat harjoittaa Baltian maita kohtaan. Teoriassa Suomi saattoi joutua yhdessä Puolan kanssa sotaan sekä Venäjää että ententevaltoja vastaan yrittäessään säilyttää Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyydet. Toisaalta, jos Ranska ja Iso-Britannia hyökkäisivät Neuvosto-Venäjälle Baltian alueen läpi, olisi Suomen sopimuksen nojalla suojattava Baltian maiden koskemattomuutta. Näihin syihin vedoten Holsti piti sotilassopimuksen tai -liiton solmimista ennenaikaisena. Ennen sotilassopimuksen allekirjoittamista Baltian maiden oli saatava kansainvälinen de jure -tunnustus.[109]

Riian konferenssiin Suomen valtuuskunnan johtajalle Åströmille lähettämässään ohjeessa Holsti ei spekuloinut sotilassopimuksella, vaan pitäytyi poliittisiin kysymyksiin. Holstin ohjeena oli, että Suomi ei voi toistaiseksi tunnustaa Latviaa. Päätöksen taustalla lienevät vaikuttaneet Yhdysvaltojen epäilevä lausunto muun muassa Latvian tunnustamisen mahdollisuuksista ja puolalaisten kielteiset arviot suurvaltojen Baltian-politiikasta.[110] Holsti ilmoitti

---

105 Ohjeita Suomen valtuutetuille Riian konferenssissa, 12 A 5, UM.

106 Åströmin kirje Riiasta Holstille 15.8.1920, 12 A 5, UM.

107 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä esittelystä 30.7.1920, UM.

108 Sopimusluonnoksen 31.8.1920 päivätty, RHA 29, KA; Holsti K. J. 1963, s. 173–174. Katso konferenssista myös Kalela 1971 a, s. 33–34. Tarkemmin Riian (Buldurin) konferenssista Lehti 1994, s. 90–91, 95–96, 123, 141–142.

109 Holsti K. J. 1963, s. 174. Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 1.9.1920, UM.

110 Puolan Saksan-lähettiläs Ignacy Szebeko oli ilmoittanut Juho Jännekselle pitävänsä varmana, etteivät Yhdysvallat ja Iso-Britannia koskaan tule tunnustamaan de jure muita Venäjästä irtautuneita valtioita kuin Suomen ja Puolan. – Juho Jänneksen keskustelu Puolan lähettiläs Szebekon kanssa 23.8.1920, salainen, lähetetty Holstille Berliinistä, 7 E Puola, UM.

Suomen kuitenkin olevan valmis konferenssivaltioiden väliseen salaiseen sopimukseen yhteistoiminnasta anarkismia vastaan. Esitettyihin julkilausumiin ei Suomi Holstin antamien ohjeiden mukaan voinut yhtyä, vaan Åströmin oli pyrittävä samaan pois kohdat, jotka käsittelivät Neuvosto-Venäjää, Saksaa, ententemaita tai Kansainliittoa. Näin siksi, että Suomella oli jo yhteydet Saksaan, rauhanneuvottelut venäläisten kanssa oli aloitettu ja Kansainliiton jäsenyyttä oli haettu. Myöskään ystävällisiä suhteita ententemaihin ei haluttu vaarantaa. Åström sai tehtäväksi vakuuttaa konferenssiin osallistujille, ettei Suomen ulkopolitiikka reunavaltioita kohtaan tästä lausunnosta huolimatta ollut muuttunut.[111]

Suomen hallitus ei hyväksynyt Riian konferenssin sopimusluonnoksen artikloja, joissa käsiteltiin toisten valtioiden tunnustamista ja puolustuksellisen sotilasliiton solmimista. Hallitus päätti, ettei se tunnusta Latviaa ja Liettuaa de jure, ennen kuin maat olisivat saaneet tunnustuksen Puolalta.[112] Sotilaskomission perustamista koskevaa suunnitelmaa tuettiin, koska asiasta oli päätetty jo Helsingin konferenssissa. Toisaalta hallitus ilmoitti, ettei sen edustaja osallistu keskusteluihin, joissa käsiteltäisiin sotilasliiton perustamista.[113] Ajatus puolustusliiton solmimisesta kariutui nopeasti. Tähän vaikutti osaltaan Puolan menestys sodassa Neuvosto-Venäjää vastaan: puna-armeijan yksiköt oli työnnetty edellisen kevään asemiin Ukrainan rajalle ja Valko-Venäjän keskiosiin.[114]

Konferenssi päättyi 3. syyskuuta 1920, ja kolme viikkoa myöhemmin presidentti Ståhlberg ja hallituksen jäsenet laativat nootin, jossa esitettiin konferenssiin osallistuneille valtioille Suomen hallituksen kanta sopimusluonnokseen. Suomi ei mielestään voinut ratifioida mitään artiklaa, koska Baltian maiden kansainvälinen asema oli epävarma, Puola ja Neuvosto-Venäjä olivat sodassa ja Vilnan-kysymys oli ratkaisematta. Periaatteessa hallitus ilmoitti kuitenkin tukevansa konferenssin tavoitteita.[115]

Vaikka Riian konferenssissa ei saatu aikaan konkreettisia tuloksia, niin siellä päästiin yksimielisyyteen kolmesta tärkeästä periaatteesta, jotka tulivat vaikuttamaan reunavaltioiden väliseen poliittiseen yhteistoimintaan ja rauhanomaisten suhteiden kehittymiseen. Konferenssiin osallistuneet maat olivat tuoneet esiin ajatuksensa toistensa itsenäisyyden tunnustamisesta, riitojen rau-

---

111 Holstin sähke Åströmille Riikaan, merkintä H[ugo] W[alvanne] 25.8.1920, 12 A 5, UM; Holstin allekirjoittama shifferi, Riian konferenssi 1920, RHA 29, KA.

112 Holsti esitti kielteisen kantansa Latvian tunnustamiseen valtioneuvoston kokouksessa 25.8.1920. Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 25.8.1920, UM.

113 Ulkoasianministeriön poliittinen yleiskatsaus, 22.12.1920, salainen, 5 C 1, UM; Holsti K. J. 1963, s. 174–175. Kuitenkin, kuten edellä on todettu, yleisesikunnan päällikkö oli saanut ulkoministeri Holstilta salaisen suostumuksen reunavaltioiden Venäjän uhkaan liittyvien sotilaallisten tietojen vaihtamisesta. – Holsti yleisesikunnan päällikölle 23.9.1920, erittäin salainen, RHA 29, KA.

114 Hovi K. 1984 b, s. 53.

115 Ulkoasiainministeriön poliittinen yleiskatsaus 22.12.1920, salainen, 5 C 1, UM; Holsti K. J. 1963, s. 175. Tarkemmin Puolan suhteesta naapureihinsa ja sodasta Neuvosto-Venäjän kanssa Dziewanowski 1977, s. 80–84.

hanomaisesta ratkaisemisesta ja kieltäytymisestä toisiaan vastaan suunnatuista sopimuksista.[116]

Todennäköisesti konferenssin seurauksena myös Puolan toimintaa aktivoitui Baltian maiden tunnustamiskysymyksessä. Puolan ulkoministeri ruhtinas Eustachy Sapieha oli tiedustellut jo elo-syyskuun vaihteessa useaan kertaan Ison-Britannian Varsovan-lähettiläältä Sir H. Rumboldilta pitäisikö Puolan tunnustaa Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyys.[117] Ison-Britannian ulkoministeri lordi Curzon ei halunnut neuvoa asiassa Puolan hallitusta, mutta korosti Baltian maiden tunnustamista seuraavan välittömiä ongelmia: ne saattaisivat päästä Kansainliiton jäseniksi, jolloin liiton jäsenet joutuisivat takaamaan niiden rajat. Se puolestaan voisi johtaa sotaan uudelleenperustettua Venäjää vastaan. Lordi Curzon ei myöskään ollut vakuuttunut niiden pysyvästä kansallisesta olemassaolosta.[118] Eversti Tallents puolestaan arvioi, että Puola olisi seurannut Suomen esimerkkiä ja tunnustanut Viron ja myös Latvian itsenäisyyden jo heinäkuun lopulla, mutta oli lykännyt asiaa Ranskan painostuksen alla.[119]

Holstin varovaisuutta reunavaltioiden sotilaallista yhteistyötä kohtaan osoittaa vastaus yleisesikunnan päällikön kenraali Oskar Enckellin tiedusteluun Suomen, Viron, Latvian, Puolan ja Ukrainan välisestä ehdotetusta sotilaallisesta liittosopimuksesta: Suomi suhtautuu varovaisesti kaikkiin reunavaltioryhmään kuuluviin valtioihin. Ulkoministeri pelkäsi, että Venäjä saattaisi pyrkiä liittämään Baltian maat takaisin alueeseensa.[120] Kirjeessä Holsti myös korosti, että ainoastaan Suomi ja Puola olivat saavuttaneet kansainvälisesti tunnustetun suvereenisen aseman ja olivat täten kiistämättömästi sopimuskelpoisia. Sen sijaan Viro, Latvia ja Liettua olivat kansainvälisesti tunnustettu ainoastaan de facto itsenäisiksi valtioiksi. Holstin mielestä ne saattoivat menettää puolittain itsenäisen asemansa jo pelkästään siksi, että suurvallat kieltäytyivät tunnusta-

---

116 Holsti K. J. 1963, s. 175. Latvian ulkoministeri Meierovicsin mielestä Suomi suhtautui varauksellisesti taloudelliseen yhteistyöhön Baltian maiden kanssa. Tähän oli hänen mielestään syynä se, että yhteistyö Itämeren maiden kanssa olisi merkinnyt Suomelle taloudellisia uhrauksia, joihin Suomi ei hänen mukaansa ollut valmis. Meierovics näki Suomen yhteistyön Baltian kanssa perustuvan pikemminkin poliittisiin kuin taloudellisiin tekijöihin. — Sylvanderin selonteko Riiasta 19.9.1920, Fa 31, UM. Tarkemmin konferenssista LLRD, Bilmanis 1978, s. 14—15.

117 Sir H. Rumbold Varsovasta ulkoministeri Curzonille 4.9.1920, FO. 688/8, Baltic States — general, PRO.

118 Ulkoministeri Curzon Foreign Officesta Rumboldille Varsovaan 10.9.1920, FO. 688/8, Baltic States — general, PRO.

119 Eversti Tallents Riikasta ulkoministeri Curzonille 23.8.1920, äärimmäisen luottamuksellinen, FO. 419/2, PRO. Suomen ulkoasiainhallinnon ja Holstin hienoista naiiviutta osoittaa se, että nämä uskoivat Baltian maiden rajakiistojen olevan ratkaistut, ja olevan mahdollista tunnustaa Baltian valtiot de jure. Tästä osoituksena ovat Tallinnan-lähettilään Erkki Reijosen tiedotukset. Reijonen raportoi syksystä 1920 alkaen toistuvasti Baltian maiden keskinäisistä erimielisyyksistä rajojen suhteen. Riidat haittasivat Reijosen mielestä jopa Baltian maiden keskinäistä taloudellista ja poliittista yhteistyötä. — Reijosen tiedotus Tallinnasta no. 759, 28.9.1920; no. 34, 10.1.1922; no. 89, 19.1.1922, 5 C 12, UM; Reijosen tiedotus Tallinnasta 6.1.1920, Tallinnan lähetystön arkisto 12 L, UM. Holsti ei voinut olla tietämätön kiistoista. Silti hän esitti Ison-Britannian ulkoministeriölle Baltian maiden de jure -tunnustamista. Ilmeistä onkin, että Holstin tavoitteena oli de jure -tunnustuksen avulla saada kansainvälinen oikeutus reunavaltioiden yäliselle yhteistyölle. Kansallisen itsenäisyysajatuksen tilalle oli tulossa reaalipoliittinen turvallisuusnäkökulma. — Roiko-Jokela 1992, s. 118—119.

120 Ulkoministeri Holsti YE:n päällikkö Oskar Enckellille 23.9.1920, SA T 2855/8.

masta niitä suvereeneiksi ja kehottivat sen sijaan Viroa, Latviaa ja Liettuaa välittömästi joko itse tai suurvaltain tai Kansainliiton välityksellä järjestämään suhteensa Venäjään. Holsti spekuloi, että tässä tapauksessa mahdollinen reunavaltioiden sotilassopimus johtaisi sotaan sekä suurvaltoja että Venäjää vastaan. Ulkoministeri pitikin reunavaltioiden sotilaallista liittosopimusta vain teoreettisena niin kauan kuin Viro, Latvia ja Liettua olivat de facto itsenäisiä maita.[121]

Sotilassopimuksen ongelmallisuutta osoittaa kuitenkin, että Holsti näki poikkeustapauksessa reunavaltioiden sotilaallisen yhteistoiminnan pakolliseksi: mikäli Venäjä voimistuisi sisäisesti niin paljon, että se hyökkäisi Puolaan ja koettaisi päästä Latvian ja Viron kautta Itämeren rannikolle, olisi Suomen vakavasti harkittava yhteistyötä toisten uhanalaisten maiden kanssa. Holsti piti tätä mahdollisuutta lähiaikoina äärimmäisen teoreettisena, mutta siitä huolimatta oli poliittisesti tärkeää, että reunavaltioilla oli selvä pyrkimys yhteiseen puolustuksellisten etujensa valvomiseen. Holstin viesti kenraali Enckellille oli selvä: poliittisen yhteistoiminnan perusteella voitiin yleisesikunnassa harkinnan mukaan aloittaa suunnitelmat reunavaltioiden yhteisten tietojen hankinnasta Venäjän mahdollisista sotilaallisista suunnitelmista. Jos Viro, Latvia ja Liettua saisivat kansainvälisen tunnustuksen valtiolliselle olemassaololleen, yleisesikunnan alustavat valmistelut muodostaisivat hyvän pohjan puolustusliitolle. Mikäli Neuvosto-Venäjä aloittaisi hyökkäyssodan ennen Baltian maiden itsenäisyyden lopullista tunnustamista, sotilasviranomaisten yhteinen tietojenhankintaohjelma olisi kuitenkin perustana mahdollisen yhteistoiminnan toteuttamiselle. Ulkoministeri edellytti hankkeessa äärimmäistä varovaisuutta suomalaisten sotilassalaisuuksien suhteen, koska ulkoministeriöön saapuneiden salaisten tietojen perusteella Baltian maiden armeijassa palveli muutamia venäläis-saksalaiselle liittouma-ajatukselle uskollisia upseereja. Oman ongelmansa muodosti Ukrainan vakiintumaton sisäinen asema "valkoisen ja punaisen hallituksen" taistellessa vallasta. Suomen oli Holstin mielestä pidättäydyttävä sotilaallisesta yhteistyöstä Ukrainan kanssa ja annettava asiassa johtoasema puolalaisille.[122]

Suomen ulkoministerin varovaisen myönteisen suhtautumisen taustalla reunavaltioiden yhteisten puolustuksellisten etujen valvomiseen on epäilemättä nähtävissä puolalais-venäläinen sota. Sotilaallinen konflikti oli osoittanut, että neuvostohallituksessa kilpaili kaksi ulkopoliittista suuntausta: ajatus rauhanomaisesta rinnakkaiselosta ja maailmanvallankumouksen edistäminen. Punaarmeijan nuoren ylipäällikön Mihail Tuhatševskin johdolla aloitettu offensiivi Puolaa vastaan osoitti, etteivät reunavaltiot voineet täydellisesti luottaa venäläisten julistuksiin rauhanomaisesta rinnakkaiselosta.[123]

---

121 Ulkoministeri Holsti YE:n päällikkö Oskar Enckellille 23.9.1920, SA T 2855/8; Holstin ajatusten toteutumisesta – vertaa Riian (Buldurin) konferenssin pöytäkirja 31.8.1920, MBC, s. 52.

122 Ulkoministeri Holsti YE:n päällikkö Oskar Enckellille 23.9.1920, SA T 2855/8.

123 Hovi K. 1994, s. 109.

3.7 Puolalaisten painostaminen Latvian de jure -tunnustamiseen

Holsti näytti olevan edelleen vakuuttunut Latvian kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen välttämättömyydestä, vaikka olikin ilmoittanut virolaisten tietojen mukaan Latvian edustajalle Zarinšelle, ettei Suomi tunnusta Latviaa ennen kuin se on järjestänyt suhteensa Venäjään.[124] Ulkoministeri kirjasi 6. lokakuuta 1920 päiväämäänsä muistioon, että "mitä tulee kysymykseen Latvian itsenäisyyden tunnustamisesta, olen edelleenkin sitä mieltä, että jos Puola sen tekee, on Suomen myös se tehtävä".[125] Huolia Holstille kuitenkin toi Suomen Lontoon-lähettilään Ossian Donnerin 13. lokakuuta lähettämä sähke, jonka mukaan Ison-Britannian hallitus ei koskaan tunnustaisi Baltian maiden itsenäisyyttä: ne olivat liian heikkoja pysyäkseen itsenäisinä.[126] Saatuaan Donnerin lähettämän sähkeen Holsti matkusti välittömästi Riikaan selvittääkseen Puolan kannan Latvian de jure -tunnustamiseen. Holsti ryhtyi käymään asiasta salaisia neuvotteluja muun muassa Puolan varaulkoministerin Jan Dabskin, Latvian ulkoministerin Zigfrids Meierovicsin ja Ison-Britannian Riiassa toimineen asiamiehen eversti Tallentsin kanssa.[127] Holsti keskusteli Tallentsin kanssa myös Donnerin lähettämän raportin todenperäisyydestä. Keskusteluihin lienee vaikuttanut myös Holstin ja Donnerin henkilökohtaisten välien kiristyminen vuoden 1920 kuluessa Lontoon-lähettilään suhtautuessa kielteisesti Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiin.[128]

Lisävärinsä sekavaan tilanteeseen toi se, että Donner oli pyrkinyt salaamaan reunavaltioiden lähentymispyrkimykset Foreign Officelta. Syynä tähän olivat ilmeisesti aikaisemmat varoitukset, jotka koskivat Suomelle mahdollisesti aiheutuvia seurauksia Baltian maiden tunnustamisesta. Tässä tilanteessa Donner ei halunnut edes epävirallisesti keskustella reunavaltioiden lähentymispyrkimyksistä Foreign Officen edustajien kanssa. Donnerille pohtimisen aihetta antoivat kuitenkin aiemmat keskustelut J. D. Gregoryn kanssa. Holstin ollessa jo Riiassa Donner lähetti Suomen ulkoministeriöön raportin, jossa hän totesi J. D. Gregoryn sanoneen ymmärtävänsä Viron, Latvian ja Liettuan kiinnostuksen yhteistyöhön, mutta toisaalta "Mr. Gregory ilmoitti, ettei Englanti tunnustaisi Baltian maiden itsenäisyyttä, koska nämä eivät voisi puolustaa sitä."[129]

Tallents raportoi Foreign Officeen keskustelustaan Suomen ulkoministerin kanssa 17. lokakuuta 1920. Holsti oli ilmoittanut Tallentsille Donnerin raportoineen, että liittoutuneet eivät koskaan tunnustaisi Viron ja Latvian itsenäisyyttä. Tämä taas oli ollut vastoin Holstin vaikutelmaa Ison-Britannian hallituksen

---

124 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 60, Kallas ulkoministeriölle 20.6.1920.

125 Holstin PM. 6.10.1920, 7 E Puola, UM.

126 Donnerin sähke Lontoosta Holstille 13.10.1920, RHA 28, KA.

127 Holstin salainen shifferi Helsinkiin 14.10.1920, 5 D Holsti, UM; Herman Gummeruksen päiväkirjamerkintä 12.10.1920, Herman Gummeruksen kokoelma 41, KA; Eversti Tallents Riiasta 18.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5375, s. 3, PRO, TYHL mf. 118. Katso asiasta myös Hovi K. 1984 a, s. 145–146.

128 Eversti Tallents Riiasta FO:lle 18.10.1920, FO. 371/5375, s. 3, PRO, "The Baltic States", TYHL mf. 118; FO:n telegrammi no. 309 22.10.1920 eversti Tallentsille Riikaan, FO 371/5375, s. 5, PRO, "The Baltic States", TYHL mf. 118.

129 Donnerin raportti Lontoosta no. 226, 15.10.1920, 5 C 7, UM.

politiikasta. Holsti oli epäillyt Donnerin tuoneen sähkeissään esille asioita Mannerheimin puolueen näkökulmasta. Tällä Holsti ilmeisesti viittasi entisiin monarkisteihin, saksalaismielisiin poliitikkoihin ja yleensä reunavaltiosuuntausta vastustaviin piireihin. Holsti pyysi Tallentsia kertomaan Ison-Britannian hallitukselle, ettei hänellä ollut mitään sen näkökantoja vastaan, mutta että hän vahvasti suosi molempien valtioiden tunnustamista.[130]

Ossian Donnerin sähkeiden sisältö olikin ilmeisesti ollut aivan erilainen kuin todellisuus, koska Tallents arvosteli häntä esimiehilleen kovin sanoin. Samalla hän myös esitti näkemyksiään Holstin ja Donnerin välisten suhteiden ongelmallisuudesta, kuten seuraava katkelma osoittaa:[131]

> ...Herra Donnerin epäonni on, että kaikkine hyvine ominaisuuksineen hän on hieman kuuro, hieman typerä ja melkolailla Mannerheimin puolueen käsissä. Hän vihaa tohtori Holstia kaikesta sydämestään ja pelkää koko ajan, että hän menettää nykyisen asemansa. Tohtori Holsti on ja on aina ollut Baltian valtioiden de jure tunnustuksen kannalla: herra Donner aina sitä vastaan...

Foreign Officesta Tallentsille ilmoitettiin, että J. D. Gregory kielsi esittäneensä väitettyä kommenttia, että liittoutuneet eivät koskaan tunnustaisi Viron ja Latvian itsenäisyyttä. Sähkeessä todettiin, että Ison-Britannian hallituksen asenne on muuttumaton siitä, mitä Holsti oli kuvailut maaliskuussa.[132]

Holstin kritiikki Donnerin sähkeen sisällöstä ja Tallentsin välittämä tiedonanto asiasta saivat kuitenkin aikaan sähkeiden vaihtoa Foreign Officen ja lähetystöjen välillä.[133] Lähettiläiden mieliin palautettiin Ison-Britannian virallinen asenne Baltian maiden tunnustamiskysymykseen ja kehotettiin teroittamaan mieleen seurauksia, joita näiden maiden de jure -tunnustaminen toisi tullessaan.[134] Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs George Kidston puolestaan muistutti esimiehiään siitä, että Suomen hallitus halusi pysyä ajan tasalla Ison-Britannian hallituksen politiikasta erityisesti Viron de jure -tunnustuskysymyksessä.[135]

Donnerin tietojen todenperäisyyden selvittämisen ohella Holstin tavoitteena oli tutkia puolalaisten asenne Viron ja Latvian itsenäisyyden tunnustamiseen. Holstin ja Puolan varaulkoministerin Dabskin keskustelun sisällöstä ei ole aivan varmaa tietoa, mutta Suomeen lähettämässään salaisessa shifferisähkeessä Holsti kirjoitti Dabskin ymmärtävän Suomen varovaisen kannan Baltian

---

130 Eversti Tallents Riiasta FO:lle 18.10.1920, FO. 371/5375, PRO, TYHL "The Baltic States" mf. 118.

131 Vares 1994, s. 51.

132 FO:n sähke no. 309, 22.10.1920 eversti Tallentsille Riikaan, FO. 371/5373, PRO.

133 Foreign Officen lähettämä vastaus Donnerin tiedonantojen todenperäisyydestä ei tavoittanut Holstia Riiasta. Helsingin-lähettiläs George Kidston sai tehtäväkseen selvittää asian Suomen ulkoministerille. George Kidston Helsingistä 25.10.1920 Foreign Officelle, FO. 371/5373, s. 22, PRO.

134 Foreign Officen sähke no. 310, 22.10.1920 eversti Tallentsille Riikaan; FO:n telegrammi no. 239, 22.10.1920 George Kidstonille Helsinkiin, FO. 371/5373, PRO.

135 Kidstonin sähke Helsingistä no. 645, 19.10.1920 Foreign Officeen, FO. 371/5373, PRO.

tilanteeseen ja pyrkimyksen yhteistyöhön ententen kanssa. Dabski lupasi myös toimia Viron ja Latvian itsenäisyyden tunnustamisen hyväksi.[136]

Mielenkiintoiseksi Puolan harjoittaman Viron- ja Latvian-politiikan teki se, että vastoin ranskalaisten kehotuksia Puolan ulkoministeri ruhtinas Sapieha otti myönteisen kannan tunnustamiskysymykseen. Holstin ollessa Riiassa Suomen Varsovan-lähettiläs Boris Gyllenbögel lähetti ulkoministeriöön sähkeen, jossa todettiin ruhtinas Sapiehan olevan valmis tarvittaessa itse tulemaan Helsinkiin tunnustaakseen yhdessä Suomen kanssa Viron ja Latvian itsenäisyyden.[137] Puola oli kuitenkin asettamassa Latvian tunnustamisen ehdoksi, että se saisi vapaasatamavuokraoikeudet 99 vuodeksi johonkin latvialaiseen kaupunkiin.[138] Englantilaisille ja suomalaisille puolalaisten vaatimukset saattoivat olla uusia, mutta todellisuudessa puolalaiset olivat esittäneet latvialaisille asian jo maaliskuussa Varsovan neuvottelujen yhteydessä.[139] Puolalaisten toiminta ei kuitenkaan saanut osakseen ymmärrystä Isolta-Britannialta, vaan sen intresseissä oli saada puolalaiset harkitsemaan uudelleen tunnustamisen välttämättömyyttä. Ison-Britannian Varsovan-lähettilään Sir Percy Lorainen mielestä puolalaisten tuli vaihtaa mielipiteitä ja näkökantoja muiden asiasta kiinnostuneiden valtioiden kanssa ennen kuin se sitoutuisi minkään valtion tunnustamiseen. Sir Percy Loraine oletti, että riippumaton de jure -tunnustus Puolalta Latvialle ei olisi Ison-Britannian hallitukselle yhdentekevä asia.[140] Sir Percy Loraine saikin Foreign Officelta ohjeen, jossa lähettilästä käskettiin neuvomaan Puolan hallitusta Latvian de jure -tunnustamiskysymyksessä: sitä tuli lykätä, kunnes selkeä yhteisymmärrys olisi saavutettu Kansainliitossa.[141]

* * *

Holsti oli kertonut Kallakselle Riian-matkan tarkoituksena olleen hankkia Puolalta Latvian ja Viron de jure -tunnustus, ja mikäli tämä toteutuisi antaa Suomen de jure -tunnustus Latvialle.[142] Ulkoministerin käymistä keskusteluista Riiassa ei ole todisteena muuta lähdettä kuin Ison-Britannian Baltian-asiamiehen eversti Tallentsin 19. lokakuuta kirjoittama laaja ja yksityiskohtainen raportti ulkoministeri Curzonille. Selonteko Suomen ulkoministerin Riian-matkasta perustuu Tallentsin käsityksiin ja hänen käymiinsä keskusteluihin sekä Holstin että Meierovicsin kanssa. Tallentsin mukaan Holsti oli tuonut selkeästi esiin useiden keskustelujen aikana, että hän suosi voimakkaasti Puolan tunnustusta Virolle ja Latvialle sekä näiden pääsyä Kansainliiton jäseniksi. Suomi tunnustaisi Latvian itsenäisyyden Puolan jälkeen. Holstin mielestä Viron ja Latvian tunnustaminen

136 Holstin salainen sähkösanoma Helsinkiin 14.10.1920; 16.10.[1920], 5 D Holsti, UM.

137 Gyllenbögel Varsovasta 16.10.1920 ulkoministeriölle, 5 D Holsti, UM.

138 Eversti Tallents Riiasta Foreign Officelle 15.10.1920, FO. 371/5373, PRO; Hovi K. 1984 a, s. 146.

139 Hovi K. 1984 a, s. 117–119.

140 Sir Percy Loraine Varsovasta Foreign Officelle 18.10.1920, FO. 371/5373, PRO.

141 Foreign Officen sähke no. 456, 22.10.1920 Sir Percy Lorainelle Varsovaan, FO. 371/5373, PRO.

142 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 72, Kallas ulkoministeriölle 11.10.1920.

oli tärkeää, jotta Suomen eduskunta voisi hyväksyä tarkat sopimukset jokaisen maan kanssa. Tallentsin kanssa käymässään keskustelussa Holsti nosti esiin myös *Saksan-korttinsa*: sopimukset Viron ja Latvian kansainvälisen aseman vakiinnuttamisesta vahvistaisivat edistyspuolueen asemaa Suomessa. Samalla Holsti viittasi Mannerheimin ja hänen "saksalaismielisten ystäviensä" työskentelyyn saksalais-venäläisen liittouman puolesta.[143] Ulkoministerin väite Suomessa vallinneesta saksalaismielisyydestä oli toki ylikorostettu, mutta ulkopoliittisten tavoitteidensa saavuttamiseksi ja sisäpoliittisen asemansa varmistamiseksi Holsti lienee katsonut parhaaksi käyttää hyväkseen englantilaisten Saksaa kohtaan tuntemaa pelkoa. Muistiossaan Tallents ei kommentoinut Holstin *Saksan-korttia*, mutta ajattelemisen aihetta se lienee joka tapauksessa antanut. Holsti oli luvannut ulkoministeri Meierovicsille painostaa Puolaa tunnustamaan Latvian itsenäisyys de jure, vaikka Liettuan kohdalla hän ei voinutkaan menetellä samalla tavoin. Meierovics oli kertonut Tallentsille, että Holsti oli mennyt asiassa niin pitkälle, että oli tuonut mukanaan Riikaan asiakirjan, jossa tunnustettiin Latvian itsenäisyys. Holsti oli myös esittänyt Tallentsille ajatuksen, että liittoutuneet tunnustaisivat ilman varauksia Latvian ja Viron itsenäisyyden. Suomen ulkoministeri oli toki myöntänyt, että pitemmän ajan kuluessa – noin 10 – 15 vuoden kuluttua – jonkinlainen liittouma Latvian, Viron ja Venäjän välillä olisi tarpeen, mutta näitä maita ei tulisi "luovuttaa" venäläisen hallinnon alaiseksi ennen kuin valistunut venäläinen hallitus olisi muodostettu.[144]

Tallentsin mukaan Riian keskustelujen tärkein kysymys oli Puolan suhtautuminen Latvian tunnustamiseen. Holsti oli kertonut Tallentsille, että Puola ei tunnustaisi Latviaa tai Viroa ennen kuin se olisi vakuuttunut näiden maiden "ystävällisyydestä" Puolaa kohtaan. Holstin mielestä tämä oli painostusta, jolla itseasiassa tarkoitettiin hyväksyntää Puolan vaatimuksille pysyvästä jalansijasta Latvian vapaasatamissa[145]. Tallents piti Puolan esittämää ehtoa kohtuuttomana, varsinkin kun taustalla näkyivät Ranskan intressit. Tallents huomauttikin raportissaan ulkoministeri Curzonille, että Ison-Britannian tunnustus Virolle ja Latvialle tekisi puolalaisten ja ranskalaisten aikeet tyhjiksi. Holsti olikin todennut Tallentsille, että Suomen tunnustus yksin ei auttaisi Latviaa. Tallentsin mielestä Holstin toteamus oli myönnytys sille tosiasialle, että Suomen oli, kuten Latvian ulkoministeri Meierovics oli aina uskonut, toimittava tunnustamiskysymyksessä yhteisymmärryksessä Puolan kanssa Varsovassa keväällä laaditun "salaisen sopimuksen" mukaisesti. Tallents myös arvosteli esimiehelleen Holstia. Tämä näytti kieltäneen tosiasian, että Suomen tunnustus Virolle ei ollut huomattavasti parantanut Viron suhteita liittoutuneisiin. Näin ollen Suomen Latvian de jure -tunnustuksella tulisi olemaan maalle vain vähän käytännön arvoa.[146]

---

143 Eversti Tallents Riiasta 19.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5373, s. 24–31, PRO.

144 Eversti Tallents Riiasta 19.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5373, s. 24–31, PRO.

145 Raportissaan Tallents huomautti ulkoministeri Curzonille saaneensa myös muiden lähteiden kautta vahvistuksen Holstin esittämälle väitteelle: Puola havitteli Liepajan kautta yhteyksiä Euroopan rautatieväylille. Tallentsin mielestä puolalais-latvialaisten suhteiden ongelmallisuus ei ollut nähtävissä ainoastaan Puolan poliittisten tavoitteiden valossa, vaan myös Ranskan suunnitelmana turvata asemansa Itämeren rannikolla. – Eversti Tallents Riiasta 19.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5373, s. 24–31, PRO.

146 Eversti Tallents Riiasta 19.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5373, s. 24–31, PRO.

Raportissaan Tallents analysoi tarkasti Holstin ja Meierovicsin kanssa käymiään keskusteluja, ja toi ulkoministeri Curzonin tietoon, että Suomen ja Latvian ulkoministereillä näytti olevan runsaasti yhteisiä poliittisia intressejä: suhtautuminen Itämeren maiden puolustusliittoon, yhteistyön välttäminen ainakin toistaiseksi Valko-Venäjän ja Ukrainan kanssa, valkoisten venäläisten sotilasorganisaatioiden muodostumisen ehkäiseminen ja kumouksellisen propagandan leviämisen estäminen. Ainoana erottavana tekijänä oli suhtautuminen Liettuan-kysymykseen. Ilmeisen tärkeänä yhteisenä tekijänä Ison-Britannian näkökulmasta Tallents mainitsi suhtautumisen Itämeren maiden puolustukselliseen liittoon. Holsti ja Meierovics kannattivat periaatteessa asiaa, mutta halusivat Ison-Britannian laivaston tuen mahdollisia venäläisiä sota-aluksia vastaan. Suomen ja Latvian ulkoministerit toivoivat myös Suomen ja Baltian maiden välistä liittoa, joka olisi yhteydessä puolalais-romanialaiseen liittoon. Mihinkään sotilaallisiin tai taloudellisiin sopimuksiin ei kuitenkaan haluttu ryhtyä ennen kuin Puola ja *muut valtiot* tunnustavat Latvian de jure.[147] Vaikka Tallents ei muistiossaan tuonutkaan asiaa tarkemmin esiin niin "muilla valloilla" tarkoitettiin epäilemättä ententemaita ja erityisesti Isoa-Britanniaa. Holsti ja Meierovics olivat selkeästi päättäneet asettaa Isolle-Britannialle, Puolalle ja Ranskalle liiton edellytykseksi Baltian valtioiden de jure -tunnustuksen.

Liettuan-kysymys aiheutti erimielisyyksiä Holstin ja Meierovicsin välillä. Latvian hallitus tuki aktiivisesti Liettuaa Vilnan-kysymyksessä, mutta Holstin arvion mukaan Suomen eduskunta ei sallisi aktiivista puuttumista puolalais-liettualaiseen -kysymykseen. Suomen hallitus oli siten puolueeton Puolan ja Liettuan välien selvittelyssä. Tallentsin mielestä Suomi näytti tässä tapauksessa olevan sidottu salaiseen sopimukseen Puolan kanssa.[148]

Eversti Tallentsin raportista käy selkeästi ilmi, että Holsti ja Meierovics käyttivät runsaasti aikaa ja perustelivat seikkaperäisesti mielipiteensä englantilaiselle sotilasasiamiehelle. Tallents myös viittaa Holstin ja Meierovicsin vanhaan ystävyyteen ja heidän käymiinsä keskinäisiin jatkuviin suoriin keskusteluihin.[149] Näille keskusteluille, joista ei kuitenkaan ole säilynyt muistioita, onkin annettava huomattava painoarvo arvioitaessa Holstin toimintaa Latvian de jure -tunnustamisen hyväksi. Riiassa käytyjen keskustelujen jälkeen Holsti ja Meierovics näyttävät löytäneen yhteisen linjan perustellessaan Isolle-Britannialle Latvian tunnustamisen välttämättömyyttä.

* * *

Palattuaan kotimaahan 20. lokakuuta Holsti katsoi aiheelliseksi keskustella Riian-matkan tuloksista Suomen hallituksen jäsenten[150]ja Viron Helsinginlähettilään Oskar Kallaksen kanssa. Kallakselle Holsti korosti, että ententemaat

147 Eversti Tallents Riiasta 19.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5373, s. 24–31, PRO.

148 Eversti Tallents Riiasta 19.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5373, s. 24–31, PRO.

149 Eversti Tallents Riiasta 19.10.1920 ulkoministeri Curzonille, FO. 371/5373, s. 24–31, PRO.

150 Rafael Erichin päiväkirjamerkintä 21.10.1920, Rafael Erichin kokoelma 45, KA.

olisivat suosiollisia Latvian ja Viron de jure -tunnustukseen, kunhan maiden sisäiset ja keskinäiset erimielisyydet saataisiin selvitetyiksi. Holsti lupasi matkustaa mahdollisimman pian Varsovaan ja pyrkiä vaikuttamaan Puolasta käsin asioiden kulkuun ja painostaa samalla Romanialta Viron de jure -tunnustusta.[151]

Holsti kävi keskusteluja luonnollisesti myös Ison-Britannian uuden Helsingin-lähettilään George Kidstonin kanssa, joka oli vaihdettu heikkohermoiseksi ja yksipuoliseksi moititun lordi Actonin tilalle.[152] Lähettiläs puolestaan selosti käytyjä keskusteluja esimiehelleen ulkoministeri Curzonille. Kidstonin mukaan Holsti oli kokonaisuudessaan ollut varsin tyytyväinen käymiinsä keskusteluihin, vaikka hän olikin jonkin verran levoton siitä, ettei ollut onnistunut tapaamaan ruhtinas Sapiehaa. Tämän Holsti oli arvellut johtuneen sekä poliittisista motiiveista että ulkoisista vaikeuksista. Keskustelut Dabskin ja Wasilewskin kanssa olivat kuitenkin olleet antoisat: Holstin mukaan he olivat arvostaneet selityksiä syistä, jotka tekivät Suomelle vaikeaksi ryhtyä muodolliseen sotilassopimukseen Puolan ja Baltian maiden kanssa – Suomea pyydettiin ottamaan 80 % riskeistä, ja näkyvillä oli vain pieni murto-osa eduista.[153]

Holsti esitti Kidstonille ajatuksen Suomen ja Puolan vaikutusvallan jakamisesta Baltiassa ja Itä-Euroopassa. Holsti kannatti Puolan ja Romanian välistä yhteistyötä. Suomi puolestaan pyrkisi parhaaseen mahdolliseen järjestelyyn Viron ja Latvian kanssa. Itsenäiset muodostelmat toimisivat yhteisymmärryksessä kaikissa asioissa, joissa olisi yhteisiä intressejä. Holstin mukaan ajatuksen toteuttaminen edellytti kuitenkin, että Puola tunnustaisi mahdollisimman pian Latvian ja Viron de jure. Suomi ei Kidstonin käsityksen mukaan tunnustaisi Latviaa ennen Puolaa, mutta Holsti uskoi Puolan tunnustuksen olevan vain ajan kysymys. Liettuan asema oli erittäin ongelmallinen: Holsti ei Kidstonin mukaan voinut muuta kuin pahoitella Puolan ja Liettuan välisiä erimielisyyksiä.[154]

Lähettiläs Kidston palasi Holstin kanssa käymänsä keskustelun aikana myös Donnerin aiheuttamaan sekaannukseen. Kidston ilmoitti Holstille, ettei ollut ensimmäinen kerta, kun Suomen Lontoon-edustaja oli tulkinnut erheellisesti hänelle Foreign Officessa kerrotut asiat. Samalla Kidston oli todennut, ettei hän epäillyt lähettiläs Donnerin tarkoitusperien rehellisyyttä, mutta Donnerilla oli erittäin vahvat henkilökohtaiset mielipiteet ja näin hän tiedostamattaan sävytti kaiken, mitä hänelle sanottiin.[155] Tällaiset tulkinnalliset virheellisyydet ja erilaiset näkemykset Suomen Baltian-politiikan suuntaviivoista eivät arvatenkaan parantaneet Holstin ja Donnerin välejä, vaan Holsti lienee luottanut entistä enemmän lähetystösihteeri Urho Toivolan laatimiin katsauksiin ja arvioihin.

---

151 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 78, Kallas ulkoministeriölle 28.10.1920.

152 Lordi Actonista Vares 1993, s. 523.

153 Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 22.10.1920, FO. 419/2, PRO.

154 Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 22.10.1920, FO. 419/2, PRO.

155 Kidston Helsingistä Foreign Officeen 25.10.1920, no. 651, FO. 371/5373, PRO, TYHL, "The Baltic States" mf. 117. Toisaalta on mielenkiintoista havaita se, että Ossian Donnerin mielestä tulkinnallisten virheiden taustalla ei voinut olla kysymys kielitaidosta. Omasta mielestään hän sekä puhui että ymmärsi hyvin englantia. – Donner 1949, s. 212.

Oliko Holstin Riian-matkalla ja hänen käymillään keskusteluilla Viron ja Latvian de jure -tunnustamiskysymyksestä mitään käytännön merkitystä ja vaikutusta Ison-Britannian, Puolan tai Ranskan politiikkaan, vai jäikö Suomen ulkoministerin toiminnan merkitys vain fraseologian asteelle? Vastauksena voidaan todeta, että Holstin ja Meierovicsin voimien yhdistäminen pakotti muut valtiot ottamaan asiaan kantaa ja arvioimaan uudelleen Baltian-politiikkansa suuntaviivoja. Ranskalaiset olivat suhtautuneet erittäin kielteisesti Viron ja Latvian tunnustamiseen: heidän mielestään päätös oli sidottu yleisempään kysymykseen suurvaltojen ja Venäjän suhteista. Suomen Viron tunnustuksella ja aloitteella Latvian tunnustamiseksi ei voinut olla kuin rajoittava merkitys — Suomella ei ranskalaisten mielestä ollut mitään erityisiä etuja voitettavanaan, joten sen olisi ollut parempi kieltäytyä tunnustuksesta. Ranskalaisten mielipiteisiin ei Holstin Riian-matkalla liene ollut merkitystä.[156]

Puolalaiset sen sijaan aloittivat ruhtinas Sapiehan, jonka politiikka oli erilaista kuin kenraali Piłsudskin, johdolla painostuksen Ranskaa, mutta ennen kaikkea Isoa-Britanniaa kohtaan. Todennäköisesti Holstin ja Meierovicsin ilmoitus kieltäytyä solmimasta minkäänlaista sotilasliittoa Puolan kanssa ennen kuin se ja "muut valtiot" tunnustavat Latvian de jure pakotti puolalaiset aktiiviseen toimintaan. Puolan ulkoministeri Sapieha kävi useaan kertaan neuvotteluja Ison-Britannian Varsovan-lähettilään Sir Percy Lorainen kanssa.[157] Lähettiläs joutui painostuksen vuoksi tiedustelemaan Foreign Officen selvää kannanottoa, halusiko se, että Puola ei tunnusta Latviaa, koska muutoin Puola aikoi antaa tunnustuksen 18. marraskuuta. Loraine ilmoitti, että Sapieha halusi toimia asiassa yhteisymmärryksessä Ison-Britannian hallituksen kanssa. Suomesta ja Holstin osuudesta Loraine kertoi saaneensa Sapiehan kanssa käymiensä keskustelujen perusteella käsityksen, että Suomi tunnustaisi Latvian heti Puolan ja Ison-Britannian jälkeen, tosin Holsti oli ollut erittäin närkästynyt tunnustuksen viivyttyä näin kauan.[158] Puolan aktiivisen painostuksen motiiveja voidaan osin selittää myös Suomen Varsovan-lähettilään Boris Gyllenbögelin 18. lokakuuta päiväämän raportin avulla: Puola ei tahtonut jäädä ainaiseksi ententen aseeksi suuren Venäjän uudestaanluomista varten, mutta toisaalta se ei halunnut rikkoa välejään liittolaisiinsa. Suomen ja Puolan oli tunnustettava Latvian itsenäisyys de jure samanaikaisesti.[159]

Foreign Office näytti suhtautuvan uuteen tilanteeseen vakavasti. Venäjänosaston päällikkö J. D. Gregory ja Ison-Britannian Riiassa toiminut sotilasasiamies eversti Tallents pohtivat muistioissaan perusteellisesti Baltian maiden itsenäisyyden tunnustamisen mahdollisuuksia ja sen todennäköisiä

---

156 Ulkoministeriön sähke 24.8.1920 Helsinkiin, AMAE, TYHL mf. Europe 1918—1929, Esthonie vol 2.

157 Sir Percy Loraine Varsovasta Foreign Officeen 28.10.1920, 30.10.1920, FO. 371/5373; FO. 688/8, PRO.

158 Sir Percy Loraine Varsovasta Foreign Officeen 30.10.1920; 16.11.1920, FO. 688/8, PRO.

159 Gyllenbögelin raportti no. 146 Varsovasta 18.10.1920, 5 C 13, UM. Ilmeisesti Holsti uskoi vahvasti Puolan Latvian ja Viron de jure -tunnustukseen, koska hän oli informoinut Erkki Reijoselle asiasta Riiasta palattuaan. Reijonen tiedotti asiasta Ruotsin Tallinnan-konsulille, joka puolestaan välitti tiedon Ruotsin ulkoministeriöön. — Ruotsin konsuli Tallinnasta 12.11.1920 ulkoministerille, luottamuksellinen, HP 880, UD 1920, RA.

seurauksia. Omana mielipiteenään Gregory ilmoitti olevan todennäköistä, että Venäjä pyrki tulevaisuudessa liittämään Viron, Latvian ja Liettuan takaisin itseensä. Mikäli nämä maat olisivat Kansainliiton jäseniä, mitä tuskin voitaisiin kieltää de jure -tunnustuksen jälkeen, olisi liiton taattava niiden rajat. Gregory korosti, että tämä saattaisi merkitä sotaa uudelleenperustetun Venäjän kanssa. Sen sijaan hän katsoi olevan mahdollista ja toivottavaakin muodostaa Baltiasta yksi taloudellinen kokonaisuus.[160]

Tallents ja Gregory olivat samoilla linjoilla pohtiessaan Baltian maiden jäsenyyttä Kansainliitossa. Ilmeisesti Foreign Officessa Tallentsia pidettiin Baltian kysymyksen "paikallisena" asiantuntijana, koska juuri hänen tehtäväkseen oli annettu arvioida asiaa mahdollisimman laajasti ja erilaisista näkökulmista. Muistiossaan *Baltian provinssit ja Kansainliitto* Tallents kiinnitti aluksi huomiota Kansainliiton sopimuksen ensimmäiseen artiklaan: Kansainliittoon pääsyn edellytyksenä oli, että 2/3 kokouksesta kannattaisi hakijan jäsenyyttä. Hakija voisi olla mikä tahansa itsehallinnollinen valtio, dominio tai kolonia. Tallentsin mielestä Baltian provinssit kuuluivat kolonioihin, joita hallitukset eivät olleet tunnustaneet de jure, vaan ainoastaan de facto. Vaikeutena oli kuitenkin artikla kymmenen, jossa "Kansainliiton jäsenet ottavat tehtäväkseen kunnioittaa ja suojella kaikkia liiton jäseniä ulkoisilta hyökkäyksiltä, alueellista koskemattomuutta ja olemassa olevaa poliittista itsenäisyyttä." Tämä muodosti Tallentsin mielestä kysymyksen varsinaisen ongelman.[161]

Tallents korosti kaikkien kolmen Baltian maan tulevaisuuden olevan epävarma. Olisi luultavaa, että ne muodostaisivat tulevaisuudessa jonkinlaisen unionin Venäjän kanssa. Puolan ja Ranskan mahdollinen kiinnostus Latvian satamiin arvelutti Tallentsia. Lisäksi hän uskoi Baltian maiden liioittelevan de jure -tunnustuksen puuttumisen mukanaan tuomia ongelmia. Tallentsin mielestä ongelmat ratkeaisivat jo sillä, että Baltian maille taattaisiin vakiintuneet suhteet Venäjään sekä hallinnollinen, taloudellinen ja oikeudellinen itsenäisyys.[162]

Puntaroituaan mahdollisen Baltian maiden Kansainliitto-jäsenyyden ongelmia Tallents päätyi ratkaisuun, joka oli ilmeisesti myös Foreign Officen virallinen kanta. Maiden pääsyä Kansainliittoon ei pitänyt sallia, koska se olisi merkinnyt sitoutumista artiklaan kymmenen. Kuitenkin sekä Kansainliitto että Baltian pienet valtiot voisivat tehdä myönnytyksiä. Niiden perusteella Kansainliitto varaisi itselleen oikeuden päättää näiden maiden tulevaisuudesta ja toisaalta Baltian maat sitoutuisivat noudattamaan periaatteita, jotka takaisivat

---

160 J. D. Gregoryn muistiot 2.11.1920, 3.11.1920, FO. 371/5373, PRO, "The Baltic States" mf. 117, TYHL. Ison-Britannian ulkoministeriössä katsottiin Skandinavian maiden asenteen olevan "hyödyllinen", kun Genevessä keskusteltaisiin Baltian maiden pääsystä Kansainliittoon. Tanskalaiset vastustivat tunnustusta, koska A) Baltian maiden hallitukset olivat epävakaita, B) niiden konkurssimahdollisuus oli suuri ja C) Baltian maiden keskinäiset välit eivät olleet hyvät. — Leslie Tallinnasta Foreign Officeen 20.10.1920, no. 109, FO. 371/5373, PRO, "The Baltic States" mf. 117, TYHL. Erkki Reijoselle Tanskan pääkonsuli Johanssen oli kertonut Viron de jure -tunnustuksen viipyvän Skandinavian taholta niin kauan, kunnes virolaiset oppisivat länsieurooppalaisia tapoja. — Erkki Reijosen päiväkirja Tallinnan lähetystöstä 16.10.1920, Erkki Reijosen kokoelma 27, KA. Taustalla oli ilmeisesti Viron delegaation käyttäytyminen Pariisin rauhankonferenssissa.

161 Eversti Tallentsin muistio 10.11.1920, FO. 371/5374, s. 76–81, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL. Katso artiklan sisällöstä myös Ruutu 1934, liite — Kansainliiton peruskirja.

162 Eversti Tallentsin muistio 10.11.1920, FO. 371/5374, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL.

yleiseurooppalaisen rauhanomaisen kehityksen. Tallentsin mukaan tämä vaihtoehto piti ilmoittaa pikaisesti Baltian maille, ja mikäli ne hyväksyvät ehdot, oli aloitettava neuvottelut sekä tunnustuksesta että jäsenyydestä.[163] Holstille Tallentsin esittämän ratkaisun täytyi olla mieluinen: se mahdollistaisi Suomen ja Baltian maiden kansainvälisen yhteistyön ja lisäksi suojaisi maita mahdolliselta saksalais-venäläiseltä ekspansiolta.

Ison-Britannian muuttunut asenne Baltian maiden de jure -tunnustuksen myöntämiseen perustui todennäköisesti alueen yleispoliittiseen tilanteeseen. Iso-Britannia halusi säilyttää Baltian alueella poliittisen tasapainon. Tunnustuksen jatkuva lykkääminen ja valkoisten venäläisten tukemisen lopettaminen aiheuttivat kuitenkin epävarmuutta. Suomen Tallinnan-lähettiläs Erkki Reijonen raportoi Holstille lokakuussa 1920 Latvian ja valkoisten venäläisten salaisista hankkeista: Latvian epäiltiin tehneen sopimuksen uuden Suur-Venäjän luomisesta. Sopimuksen mukaan Puola ja Latvia säilyttäisivät itsenäisyytensä, mutta Viro, Ukraina ja Liettua joutuisivat Venäjän alaisuuteen.[164] Oli asia todenmukainen tai ei, se kiinnosti varmasti Foreign Officea, jota Holsti asiasta informoi.[165]

Holstin Riian-matkan jälkeen puolalaiset jatkoivat aktiivisesti koko marraskuun ajan keskusteluja englantilaisten kanssa Viron ja Latvian de jure -tunnustamisesta. Puolalaisten päällimmäisenä huolenaiheena oli edelleen pääsy merelle.[166] Myös Italia tiedusteli Ison-Britannian asennetta tunnustamiseen, koska Latvia oli esittänyt sille vaatimuksen maansa de jure -tunnustamisesta.[167] Ison-Britannian Varsovan-lähettilään Sir Percy Lorainen mielestä näytti ilmeiseltä, että Puola tunnustaisi Viron ja Latvian itsenäisyyden 18. marraskuuta. Taustalla vaikutti valkoisten venäläisten tappio — kenraali Wrangelin armeijan romahdus. Sir Percy Lorainen arvioiden mukaan puolalaisten tavoitteena oli saada Viron ja Latvian tunnustamisen jälkeen solmituksi sotilassopimukset Latvian ja Suomen kanssa. Meierovics ja Holsti olivat asettaneet tunnustamisen sotilassopimuksen solmimisen ehdoksi. Ison-Britannian Varsovan-lähettiläs epäili kuitenkin vahvasti Holstin todellista halukkuutta sotilassopimuksen solmimiseen. Hänen käsityksensä mukaan Suomen ulkoministeri oli valmis ainoastaan sotilaallisen informaation vaihtamiseen. Tosin Puolan ulkoministerin ruhtinas Sapiehan mielestä Holsti oli Riiassa ilmoittanut, ettei mahdollisen sopimuksen solmimisessa olisi

---

163 Eversti Tallentsin muistio 10.11.1920, FO. 371/5374, s. 76—81, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL. Foreign Office ilmeisesti hyväksyi Tallentsin neuvot, koska Erkki Reijonen ilmoitti Baltian maiden mahdollisesta Kansainliiton jäsenyydestä ilman de jure -tunnustusta. Reijosen tiedotus Tallinnasta 2.12.1920, Tallinnan lähetystön arkisto 12 L, UM. Kansainliiton 10. artikla, Ruutu 1934, liite — Kansainliiton peruskirja.

164 Reijosen tiedotuksia Tallinnasta 29.10.1920, 5 C 12, UM.

165 Foreign Officen edustajien ja Rudolf Holstin kesken käytiin ajoittain tiivistä vuoropuhelua Baltian tilanteesta. Katso esimerkiksi Ison-Britannian Helsingin-lähetystön ja Suomen ulkoministeriön välistä kirjeenvaihtoa 18.3., 19.3.1920, Fa 45, UM. Holstin PM. 8.8.1920, RHA 36, KA: viitataan Holstin ja Mr. Kidstonin keskusteluihin mahdollisesta Latvian ja valkoisten venäläisten välisestä yhteistyöstä.

166 Sähkeitä Foreign Officeen — lordi D'Aberno Berliinistä 2.11.1920; Sir H. Rumbold Varsovasta 5.11.1920; kenraali Haking Danzikista 6.11.1920; J. D. Gregoryn kommentti 9.11.1920, FO. 371/5414, Poland — political, PRO; Foreign Officen sähke Bisseneekille 26.11.1920, FO 371/5373, Baltic States — political, PRO.

167 Marquis Imperiali, Telegram 26.11.1920, FO 371/5373, Baltic States — political, PRO.

vaikeuksia.[168] Sapieha oli osin oikeassa, sillä Suomen, Viron ja Latvian ulkoministerit ja diplomaatit kävivät maiden välisestä sotilaallisesta sopimuksesta erittäin salaisia keskusteluja marras-joulukuussa 1920. Puolan osallisuus oli ilmeisesti riippuvainen Viron ja Latvian tunnustamisesta.[169]

Ison-Britannian varauksellinen asenne Viron ja Latvian tunnustamisen seurauksiin ja epäilyt Holstin asenteesta sotilassopimuksen solmimiseen Puolan kanssa lienevät vaikuttaneet hidastavasti Puolan Latvian de jure -tunnustamiseen. Taustalla heijastuivat kuitenkin myös puolalaisten epäilyt latvialais-liettualaisesta yhteistyöstä, joka ei ollut Puolan etujen mukaista.[170] Latvialaisille puolalaiset tosin perustelivat tunnustamisen viipymistä sillä, että Ison-Britannian hallitus oli kehottanut lykkäämään asian käsittelyä. Latvialaiset eivät tähän uskoneet, vaan pitivät perustelua puolalaisten sepittämänä selityksenä.[171]

3.8 Venäjän ylivaltapyrkimysten estäminen

Suurvaltojen äärimmäisen varovainen ja epäilevä suhtautuminen Baltian maiden tulevaisuuteen ja de jure -tunnustamiseen sekä Saksan kielteinen asennoituminen Baltian maiden itsenäisyyteen antoivat Holstille aiheen pysähtyä pohtimaan tilannetta tarkemmin. Suomen ulkoministeriön virkamies, ns. nuori holstilainen[172], Urho Toivola laati Holstille muistion *Suomen diplomatia ja balttilaisten maiden itsenäisyys* 2. joulukuuta 1920. Muistiossaan Toivola pohti kahta tärkeää kysymystä: olisiko Suomelle eduksi balttilaisten maiden itsenäisyyden vakiintuminen ja miten on Suomen diplomatian suhtauduttava balttilaisten maiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Holstille kysymykset ja Toivolan esittämät ajatukset olivat erittäin tärkeitä, koska Toivola käsitteli asiaa suurvaltapoliittisesta näkökulmasta. Toivola toi esiin myös Baltian maiden itsenäisyyden vastustajien ja puolustajien perustelut linjansa valintaan.[173]

Vastustajien mukaan Baltian maiden itsenäisyyden vakiintumattomuus ei välttämättä ole Suomelle epäedullista: mikäli Venäjä saisi Baltian alueet hallintaansa, se saattaisi näin unohtaa Suomen saatuaan vapaan pääsyn Itämerelle. Toisaalta kansallisuusperiaatteiden hylkäämisessä olisi olemassa vaara, että

---

168 Sir P. Loraine Varsovasta Foreign Officelle 11.11., 16.11.1920, FO. 371/5373; FO 688/8/155, PRO.

169 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 110, Kallas ulkoministeriölle 16.11.1920; Leht. 125, Kallas ulkoministeriölle 17.12.1920, Suomen ja Viron sotilasliitto.

170 Sir P. Loraine Varsovasta Foreign Officelle 20.11.1920, FO. 371/5373, Baltic States — political, PRO.

171 Dewhurst Riiasta Foreign Officelle 29.11., 30.11.1920, FO. 371/5373, Baltic States — political, PRO.

172 Nuorilla holstilaisilla tarkoitetaan henkilöitä, jota olivat jo vuosina 1917—1918 nuorsuomalaisessa puolueessa läheisissä tekemisissä Rudolf Holstin kanssa. Yhteistä nuorille holstilaisille oli myös se, että ulkoministerinä Holsti nosti heidät ulkoministeriön palvelukseen. Poliittiselta ja ulkopoliittiselta suuntaukseltaan nuoret holstilaiset tukivat varauksetta ulkoministerin politiikkaa. Ryhmään kuuluivat muun muassa Urho Toivola, Hugo Valvanne, Eljas Erkko ja Tapio Voionmaa. — Tarkemmin Kunttu 1994, s. 3—9.

173 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA.

Venäjä imperialististen ja militaristisen pyrkimystensä mukaisesti tavoittelisi myös Suomea ja Puolaa.[174]

Toivolan mielestä edellä esitetty ajatus oli kuitenkin virheellinen, koska se perustui "väärään ja Suomelle mitä vaarallisempaan käsitykseen tarpeeseen perustuvasta oikeudesta". Venäjä tarvitsi kauppavaihtoa länsimaiden kanssa, mutta sen ei tarvinnut merkitä, että Baltian maiden pitäisi välttämättä kuulua Venäjän valtakuntaan. Toivolan mielestä tämä vaihtoehto oli olemassa ainoastaan silloin, jos Viro, Latvia tai Liettua pyrkisivät estämään vapaan tavaroiden viennin satamiensa kautta Venäjälle. Sota Baltiassa muuttaisi periaatteessa tilannetta, mutta käytännössä Viron, Latvian ja Liettuan kuuluessa Kansainliittoon sekin vaihtoehto oli epätodennäköinen. Toivola korosti Holstille, ettei Venäjän tarve saada balttilaiset maat valtansa alle ollut todellinen, vaan se oli "imperialistisen ja militaristisen venäläisen ajatustavan synnyttämä käsite."[175]

Muistettaessa Holstin vastaavat ajatukset venäläisestä imperialismista voidaan huomata, että ulkoministeri ja lähetystösihteeri ajattelivat yhdensuuntaisesti Venäjän kysymyksestä. Varsinkin Toivolan tähdennys, että "suomalaisen diplomatian asettuminen Venäjän kuvitellun tarpeen kannalle balttilaisten maiden kysymyksessä merkitsisi ensimmäisestä etuvarustuksesta luopumista Suomen itsenäisyyden puolustamisessa", sopi Holstin ulkopoliittiseen linjaan, tai ajatus saattoi olla jopa lähtöisin Holstilta.[176] Suomelle olisi edullista Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintuminen, mutta väite edellytti poliittisia perusteluja.

Toivolan mielestä Suomi ainoana itsenäisenä entisestä tsaarin imperiumista eronneena maana olisi karvas pala suurvenäläisille pyrkimyksille. Holstin tavoin lähetystösihteeri arvioi, että mikäli venäläinen imperialismi toteutuisi Baltiassa, olisi Suomenkin itsenäisyys vaarassa. Itämeren maiden kansainvälinen de jure -tunnustus palvelisi sekä kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen kunnioittamista että Suomen turvallisuuden varmistamista.[177]

Itsenäiset Baltian tasavallat olisivat Toivolan mielestä vahva tuki ja yhteistyökumppani Suomelle. Kansainvälisesti tunnustetut ja Kansainliittoon kuuluvat Viro, Latvia ja Liettua muodostaisivat Suomelle turvallisuustekijän Venäjän mahdollisia ylivaltapyrkimyksiä vastaan. Periaatteessa Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen näytti olevan Suomen edun mukaista, mutta kokonaan toinen kysymys oli, miten Suomen diplomatian oli suhtauduttava Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Toivolan mielestä passiivinen, suurvaltojen toimenpiteitä odottava kanta oli ehdottomasti hylättävä. Hän perusteli näkemystään sillä, että suurvaltojen mielipiteet eivät olleet lopullisesti määrätyt, vaan ne muuttuivat koko ajan alueen poliittisen tilanteen mukana. Tämän Holsti oli jo havainnut sekä lähettiläiden raporteista että henkilökohtaisista keskusteluistaan suurvaltojen edustajien kanssa. Toisaalta lähetystösihteeri totesi, että

174 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA.

175 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA.

176 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA.

177 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA.

suurvaltojen näkemyksiin Baltian maiden itsenäisyyden mahdollisuuksista vaikuttivat useat tekijät, joihin suomalaiset saattoivat vaikuttaa.[178]

Toivolan mielestä oli ensinnäkin arvioitava, tarvitseeko Venäjä näitä maita ja voidaanko sen vaatimuksia pitää oikeutettuina. Arviot kytkeytyivät kysymykseen Venäjän tulevan hallituksen suunnasta. Lisäksi Toivolan mukaan oli muistettava eri suurvaltojen intressit alueella ja pyrittävä mahdollisuuksien mukaan vaikuttamaan niiden pyrkimyksiin. Kuitenkin oli muistettava, että Suomelle olisi kaikesta huolimatta edullisinta tukea Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiä. Lähetystösihteerin mielestä länsi pidättäytyi tunnustuksesta, koska se epäili Baltian maiden kykyä järjestää ja ylläpitää itsenäistä valtiovaltaa; se pelkäsi, että nouseva Venäjä ei tule hyväksymään näiden maiden irtautumista. Valtiolliset epäilyt pohjautuivat Toivolan mielestä lähinnä siihen, ettei Baltian mailla ollut historiallista pohjaa ja kokemusta. Toisaalta balttilaiset maat olivat pystyneet taistelemaan bolševismia vastaan, ja niillä oli yhdistävät valtioaatteet. Kansallisuusperiaatteiden soveltaminen Baltiaan oikeutti ne itsenäistymään. Suomella ei ollut perusteita vastustaa Baltian maiden itsenäisyyttä.[179]

Toivolan mielestä oli selvää, että balttilaisten maiden itsenäisyyden vastustus länsimaissa oli voimistunut venäläisen propagandan vaikutuksesta. Suomalaisten oli huomattava, että mikäli venäläiset onnistuisivat romuttamaan Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyystoiveet, olisi seuraavana vuorossa Suomen itsenäisyyden hävittäminen. Muistiossaan Toivola korosti, että suomalaisen diplomatian oli palveltava Suomen edun mukaista balttilaista politiikkaa: Baltian maiden oli saatava kansainvälinen de jure -tunnustus itsenäisyydelleen ja suomalaisen diplomatian oli tehtävä työtä tämän asian hyväksi.[180]

Holstille lähetystösihteerin laatima muistio *Suomen diplomatia ja balttilaisten maiden itsenäisyys* oli propagandamielessä tärkeä. Muistio ei sinänsä sisältänyt Holstille mitään uutta, koska hän oli esittänyt omissa muistiinpanoissaan samoja poliittisia perusteluja Baltian maiden itsenäisyyden välttämättömyydestä. Muistiossa hyväksyttiin Holstin ulkopoliittinen suuntaus. Tämä oli tärkeää, koska reunavaltiosuuntauksella oli runsaasti vastustajia. Ulkoministeri saikin muistiosta tukea ja lisäperusteita toiminnalleen Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen puolesta, joten hän saattoi täydellä syyllä jatkaa sekä henkilökohtaisesti että lähettiläiden välityksellä suurvaltojen "painostusta".

Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs George Kidston tarkastelikin ulkoministeri Curzonille lähettämässään vuosiraportissa Holstin Baltian-politiikan taustoja ja tavoitteita. Kidstonin mukaan Suomen ulkoministerin pyrkimyksenä oli "luoda tehokas kahden systeemin luomus" Venäjää vastaan: Puola toimisi Romanian kanssa läheisessä yhteisymmärryksessä, kun taas Viro, Latvia ja mahdollisesti Liettua muodostaisivat liiton Suomen kanssa. Holstin ajatuksena oli, että liitot olisivat melko itsenäisiä, mutta toimisivat tarpeen tullen myös yhteistyössä. Kidstonille oli käynyt selväksi, että liittouman toteuttaminen vaati länlänsivaltojen de jure -tunnustusta Baltian maille. Holsti oli työskennellyt uutte-

178 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA.

179 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA.

180 Urho Toivolan muistio 2.12.1920, RHA 28, KA; Tarkemmin Toivolan muistiosta Roiko-Jokela 1994 a, s. 274–278.

rasti tämä tavoite mielessään, mutta toistaiseksi tuloksetta. Lähettiläs arvioi aivan oikein, että Holstin ulkopolitiikan yhtenä ensimmäisenä periaatteena oli estää Baltian maiden liittäminen Venäjään, koska se ei ollut Suomen turvallisuuden mukaista.[181] Tavoitteensa saavuttamiseksi Holstilla oli kuitenkin kiire, koska Urho Toivolan ulkoministerille lähettämän kirjeen mukaan useilla Suomen ulkomailla olevilla edustajilla oli käsitys, että Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyys olisi Suomelle vahingoksi. Ne olivat tosin yksittäisten lähettiläiden mielipiteitä, mutta Toivolan mielestä ne saattoivat vaikuttaa haitallisesti ulkoministerin poliittisiin tavoitteisiin. Ainakin Lontoossa Toivola koki itsensä yksinäiseksi ja eristetyksi.[182] Toisaalta Holsti sai sisäpoliittista tukea reunavaltioliittoumalle maalaisliiton eduskuntaryhmältä. Varsinkin edustaja Antti Juutilainen ajoi voimakkaasti reunavaltioiden sopimuksen syntymistä: se olisi pienten kansojen elämisen edellytys.[183]

* * *

Suomessa seurattiin tarkoin, kuinka Iso-Britannia ja Venäjä asennoituvat Baltian maiden mahdolliseen pääsyyn Kansainliittoon. Joulukuussa 1920 Helsingin Sanomissa kirjoitettiin venäläisten vastustavan Itämeren valtioiden ottamista järjestön jäseniksi. Venäläisten mielestä Viron, Latvian ja Liettuan kohtalon voi lopullisesti ratkaista ainoastaan "Venäjän perustava kokous".[184] Lehdessä todettiin hieman myöhemmin 14. joulukuuta Viron, Latvian ja Liettuan odottavan yhä jännittyneinä maailman vallanpitäjien ratkaisua niiden valtiollisesta kohtalosta. Suurvallat eivät vielä olleet tunnustaneet niitä de jure. Lehdessä kirjoitettiin edelleen, että "reunavaltioita, ainakin Wiroa ja Latwiaa, on kuitenkin jo tällä hetkellä pidettävä täydellisesti perustautuneina ja järjestäytyneinä valtioina." Reunavaltioiden ottamisesta Kansainliiton jäseniksi todettiin seuraavasti:[185]

> "Tällöin Englannin edustaja lordi Robert Cecil teki sellaisen ehdotuksen, että Wiro, Latwia ja Liettua otettaisiin Kansainliittoon ehdolla, etteiwät ne woisi waatia sopimuksen 10:nnen artiklan soveltamista itseensä, toisin sanoen, Kansainliitto ottaisi lordi Cecilin ehdotuksen mukaan puheenaolevat valtiot jäsenikseen sitoutumatta kuitenkaan suojelemaan näiden valtioiden alueellista koskemattomuutta ja olemassa olevaa poliittista riippumattomuutta ulkoapäin uhkaavia hyökkäyksiä vastaan."

Tästä Helsingin Sanomien artikkelin kirjoittaja päätteli, että Ison-Britannian johtavat piirit pitävät reunavaltioiden itsenäisyyttä epätodennäköisenä.[186] George Kidston piti Helsingin Sanomien kirjoitusta Suomen ulkoasiainhallinnon epävirallisena kannanottona ja puuttumisena Ison-Britannian Baltian-politiik-

---

181 Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 24.1.1921, FO. 511/18, PRO.

182 Toivola Lontoosta Holstille 8.12.1920, RHA 28, KA.

183 Maalaisliiton eduskuntaryhmän ptk. 29.11.1920 § 27, KMA.

184 Itämeren valtioiden ottaminen Kansainliittoon. — Helsingin Sanomat 9.12.1920.

185 Reunavaltioiden kansainvälinen asema. — Helsingin Sanomat 14.12.1920.

186 Reunavaltioiden kansainvälinen asema. — Helsingin Sanomat 14.12.1920.

kaan. Tämä johtui englantilaisten mielestä Holstin läheisistä suhteista Helsingin Sanomiin. Englantilaiset jopa arvelivat Holstin kirjoittaneen artikkelit.[187]

Ärtyneenä Helsingin Sanomien kirjoituksista Ison-Britannian Helsinginlähettiläs George Kidston raportoi asiasta ulkoministeriöönsä. Hän lähetti samalla tiivistelmän artikkelista, joka oli ilmestynyt Helsingin Sanomissa, Holstin omassa äänenkannattajassa. Kidston arvioi kirjoituksen moittineen jokseenkin terävästi länsivaltoja lyhytnäköisyydestä, koska ne olivat kieltäytyneet tunnustamasta Baltian maiden itsenäisyyttä de jure. Lisäksi artikkelissa syytettiin erityisesti Isoa-Britanniaa "joka ei ole milläänlailla vakuuttunut niiden tulevaisuuden itsenäisyydestä".[188]

George Kidston oli keskustellut artikkelista myös Holstin kanssa. Holsti oli pyytänyt anteeksi kirjoitusta ja vakuuttanut, että se oli kirjoitettu ilman hänen valtuutustaan ja julkaistu vastoin hänen tietoaan. Kidston kuitenkin arveli lordi Curzonille artikkelin sisällön vastaavan aika tarkalleen ulkoministeri Holstin mielipiteitä. Keskustelun yhteydessä Holsti oli ottanut esille Baltian itsenäisyyden ja pääsyn Kansainliittoon. Kidston ei ollut ottanut asiaan kantaa, ja Holstin kokeilevaan kysymykseen Ranskan pyrkimyksistä luovuttaa Baltian maat valkoisille venäläisille Kidston oli suhtautunut jyrkän kielteisesti. Samalla Kidston oli vakuuttanut Holstille, että Ison-Britannian hallitus harkitsee mahdollisimman täydellisesti Baltian maiden Kansainliittoon pääsyn seurauksia.[189]

* * *

Joulukuussa 1920 tapahtumat kansainvälisissä diplomaattipiireissä etenivät ripeää tahtia. Erityistä aktiivisuutta osoitti Latvian ulkoministeri Meierovics, joka saapui 18. joulukuuta Genevestä Roomaan. Suomen Rooman-lähettiläs Herman Gummerus keskusteli Meierovicsin kanssa Baltian kansainvälisestä asemasta, Geneven neuvotteluista ja balttilaisten valtioiden liiton muodostamisesta. Käydyistä keskusteluista Gummerus luonnollisesti informoi ulkoministeri Holstia.[190]

Genevessä Ison-Britannian konferenssiedustajat Arthur Balfour ja H. A. L. Fischer olivat voimakkaasti epäilleet Baltian maiden mahdollisuuksia päästä Kansainliiton jäseniksi. Balfour oli myös ilmoittanut Meierovicsille, että Skandinavian maiden, Suomen ja Puolan olisi syytä tunnustaa Baltian maat de jure ennen kuin suurvallat antaisivat oman tunnustuksensa. Meierovicsin mukaan ententemaat saisivat näin takeen sille, että mahdollisten vihamielisyyksien syttyessä Baltian maiden ja Venäjän välille Skandinavian maat, Suomi ja Puola asettuisivat kiistassa balttilaisten valtioiden puolelle. Tieto englantilaisten

187 Esimerkiksi Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 16.12.1921, no. 422, FO. 371/5373, s. 122–124, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL; Roiko-Jokela 1992, s. 117.

188 Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 16.12.1921, no. 422, FO. 371/5373, s. 122–124, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL; Reunavaltioiden kansainvälinen asema. – Helsingin Sanomat 14.12.1920.

189 Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 16.12.1921, no. 422, FO. 371/5373, s. 122–124, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL.

190 Gummeruksen raportti no. 24 Roomasta 24.12.1920, 5 C 10, UM.

edustajien mielipiteistä ei sopinut yhteen ulkoministeri Holstin tavoitteiden kanssa: hänen turvallisuuspoliittinen linjansa rakentui yhteistyöhön balttilaisten valtioiden kanssa, mutta ennen suhteiden virallistamista oli Viron, Latvian ja Liettuan saatava ententemailta de jure -tunnustus. Tähän liittynyt Meierovicsin välittämä italialaisen kreivi Sforzan vakuutus, että Italia tulee ehdottamaan Korkeimman neuvoston istunnossa balttilaisten maiden de jure -tunnustamista oli varmasti myös Holstille mieleinen.[191]

Gummeruksen ja Meierovicsin keskustelu pitkään vireillä olleesta balttilaisten valtioiden liitosta lienee kiinnostanut Suomen ulkoministeriötä. Latvian ulkoministerin mielipiteet liiton perustamisen edellytyksistä olivat varsin oleellisesti muuttuneet vuoden 1920 aikana. Tähän saattoivat vaikuttaa Meierovicsin käymät keskustelut Holstin kanssa Riiassa, neuvottelut ententemaiden edustajien kanssa Genevessä, mutta ehkä myös taktikointi Baltian maiden tunnustamiskysymyksellä: Meierovics saattoi pyrkiä vaikuttamaan Suomen, Latvian ja Liettuan politiikkaan.

Meierovicsin mukaan balttilaisten valtioiden liitolla olisi edessään huomattavia vaikeuksia. Suurimpana hän piti sitä, että niin kauan kun Viroa, Latviaa ja Liettuaa ei ollut lopullisesti tunnustettu itsenäisiksi valtioiksi nämä valtiot eivät olleet samalla tasolla. Toisena vaikeutena olivat Puolan ja Liettuan väliset rajaerimielisyydet. Kolmantena ongelmana Latvian ulkoministeri piti Puolan vaikeasti puolustettavaa ja epämääräistä Venäjän-vastaista rajaa. Neljäntenä oli Suomen haluttomuus vaarantaa omaa turvallisuuttaan Puolan etujen vuoksi. Meierovics arvioikin Suomen, Viron ja Latvian saattavan joutua Venäjän hyökkäyksen kohteeksi Puolan harjoittaman ekspansiivisen politiikan vuoksi. Gummeruksen mielestä tämä vaara oli vältettävissä, mikäli Puola solmii rauhan Venäjän kanssa. Meierovicsin mielestä oli kuitenkin tärkeää pyrkiä saamaan Ruotsi mukaan balttilaisten valtioiden liittoon.[192] Latvian ulkoministerin mielipiteiden taustalla saattoivat vaikuttaa englantilaisten esittämät ajatukset Skandinavian maiden ja reunavaltioiden välisestä yhteistyöstä.

Holsti sai Gummeruksen raportin joulukuun lopulla. Muistiinpanoissaan tai muistioissaan Holsti ei ole tarkemmin analysoinut Gummeruksen raportin sisältöä, joten on vaikea arvioida, miten Meierovicsin mielipiteet Baltian maiden tunnustamisesta ja liiton muodostamisen problematiikasta vaikuttivat Holstiin. Italian valmius tunnustaa Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyys seuraavassa ententemaiden huippukonferenssissa, englantilaisten epäröivä mielipide ja Puolan välityksellä harjoitettu Ranskan painostus antoivat kuitenkin toiveita odottaa myönteistä lopputulosta. Holsti saattoikin keskittyä toimimaan kotimaassa Latvian tunnustuksen hyväksi, kuten ulkoministerin toiminta valtioneuvoston istunnossa 21. tammikuuta tuli osoittamaan.[193]

---

191 Gummeruksen raportti no. 24 Roomasta 24.12.1920, 5 C 10, UM.

192 Gummeruksen raportti no. 24 Roomasta 24.12.1920, 5 C 10, UM.

193 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoministeriöstä 21.1.1921, UM.

* * *

Neuvosto-Venäjän solmimat rauhat, puolalais-venäläinen sota ja Puolan ns. "hajota ja hallitse"-politiikka Varsovan konferenssissa ja sen jälkeen vaikuttivat sekä reunavaltioiden yhteistyöhön että Holstin aktiivisuuteen Viron ja Latvian tunnustamisen nopeuttamiseksi. Neuvosto-Venäjän kansainvälisen aseman vahvistuminen lienee osaltaan pakottanut Holstin arvioimaan uudelleen Baltian-politiikkansa linjoja. Varsovan kokouksesta Holsti oli ollut syrjässä Suomen hallituksen vaihdoksen sekä oman epävarman poliittisen asemansa vuoksi. Oletettavasti Holsti ei ollut kovin hyvin perillä puolalaisten Varsovassa harjoittamasta latvialaisten painostuksesta. Sen sijaan Liettuan lienee katsottu kuuluvan Puolan etupiiriin ja osaksi Puolan vanhan keisarikunnan alueita, koska Holsti ei osoittanut aktiivista kiinnostusta Liettuan kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseksi.

Holstin idänpolitiikka muuttui oleellisesti maaliskuun Varsovan konferenssin jälkeen. Ulkoministeri pyrki tosin yhteisymmärryksessä Foreign Officen edustajien kanssa rauhan solmimiseen Neuvosto-Venäjän kanssa ja osoitti huomattavaa aktiivisuutta Viron ja Latvian kansainvälisen de jure -tunnustuksen puolestapuhujana. Holsti jopa toimi aikaisemman politiikkansa vastaisesti vastoin Ison-Britannian ja Ranskan toiveita ajaen läpi Suomen de jure -tunnustuksen Virolle. Ulkoministeri esitti myös suurvaltojen edustajille Viron ja Latvian tunnustamista, mutta Iso-Britannia ja Ranska eivät olleet tähän halukkaita. Holstin aktiivisuus selittyy osaltaan puolalais-venäläisen sodan käänteistä: Neuvosto-Venäjä oli osoittanut sotilaallisen voimansa, joten Suomen oli oman turvallisuutensa varmistamiseksi tehostettava reunavaltioliiton muodostamista, minkä eräänä esteenä olivat maiden erilaiset kansainväliset asemat. Toisaalta Puolan esittämät vaatimukset latvialaisille eivät miellyttäneet Holstia. Suomen ulkoministeri ei suoranaisesti sanellut Puolalle mitään ehtoja, mutta kieltäytyi Meierovicsin kanssa solmimasta puolalaisten kanssa minkäänlaista sotilasliittoa ennen kuin Puola tunnustaisi Latvian itsenäisyyden. Painostus oli sikäli ajoitettu erinomaisesti, että Puola oli joutunut ahdinkoon Neuvosto-Venäjän vastaisessa sodassa.

Yleistäen voidaan todeta, että Suomi, Viro ja Latvia käyttivät taitavasti hyväkseen ententemaiden yhtenäisen Venäjän-politiikan rakoilemista: englantilaisille perusteltiin Baltian maiden tunnustamisen vakiinnuttavan alueen taloudellista tasapainoa ja antavan näin englantilaisille taloudellisia etuja Ranskaan nähden; ranskalaisia puolestaan motivoitiin lujan itsenäisten valtioiden luoman puskurivyöhykkeen avulla ja Italian osalta käytettiin hyväksi sekä hallituksen harjoittamaa vähemmistökansallisuuksien oikeuksien kunnioittamiseen perustuvaa politiikkaa että Italian ja Ranskan välille kehittyneitä erimielisyyksiä.

Holsti toimi erittäin aktiivisesti Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta. Tavoitteen saavuttamiseksi Holsti käytti sekä diplomaattisia että epävirallisia keinoja. Ulkoministeri vaati ulkomailla toimineilta lähettiläiltä aktiivista toimintaa Latvian ja Viron kansallisen itsenäisyyden tunnustamisen puolesta. Holsti kävi asiasta myös henkilökohtaisesti runsaasti keskusteluja ententemaiden, balttilaisten ja puolalaisten diplomaattien kanssa. Keskusteluissa ulkoministeri vetosi reunavaltioiden ja ententemaiden reaalipo-

liittisiin turvallisuusintresseihin, mikä tehosi diplomaatteihin huomattavasti paremmin kuin vaatimukset kansojen itsemääräämisoikeuden tunnustamisesta. Holsti toi kantansa esiin varsin voimakkaasti myös sanomalehtien palstoilla. Näitä kirjoituksia ententemaiden Helsingin-lähettiläät arvioivat perusteellisesti maidensa ulkoministeriöille.

4 TAUSTAVAIKUTTAJA (tammikuu 1921 – joulukuu 1922)

Baltian maiden ulkopolitiikan ensisijainen tavoite oli niiden itsenäisyyden de jure -tunnustuksen hankkiminen länsivalloilta. Ententemaat suhtautuivat periaatteessa suopeasti Suomen, Puolan ja Baltian maiden pyrkimykseen muodostaa puolustusliitto Saksan ja Neuvosto-Venäjän uhkaa vastaan, mutta ne eivät kuitenkaan olleet valmiita takaamaan reunavaltioiden itsenäisyyttä mahdollisen suursodan syttyessä. Baltian maiden de jure -tunnustaminen olisi merkinnyt niiden pääsyä Kansainliiton jäseniksi, mikä puolestaan olisi johtanut muiden jäsenmaiden sitoutumiseen puolustamaan Viron, Latvian ja Liettuan kansallista olemassaoloa. Ranska kieltäytyi tunnustamasta Liettuan itsenäisyyttä myös puolalaisen allianssin vuoksi: Ranska katsoi Liettuan kuuluvan Puolan etupiiriin.[1]

Ententemaiden Baltian-politiikassa tapahtui kuitenkin oleellinen muutos vuoden 1921 vaihteessa. Erityisesti Ranska aloitti aktiivisen toiminnan Latvian ja Viron de jure -tunnustamiseksi. Pohjimmaisena syynä oli Venäjän-kysymyksen kehitys. Valkoisten venäläisten tappioiden myötä Ranskan hallitus oli menettänyt uskonsa mahdollisuuksiin luoda uusi federatiivinen valkoinen Venäjä. Baltian maiden itsenäisyyttä oli harkittava uudelleen ja sen oli tapahduttava Latvian ja Viron ehdoilla. Iso-Britannia ei periaatteessa ollut Ranskan uuden Baltian-politiikan linjoja vastaan, koska se oli jo aiemmin menettänyt uskonsa bolševismin kukistumiseen. Ongelmana kuitenkin oli ententemaiden taloudellinen kilpailu Baltiasta ja Venäjän markkinoista.[2]

Toinen ratkaiseva syy Ranskan Baltian-politiikan muutokseen oli halu tukea Puolan Baltian-politiikkaa. Puola oli menetellyt taitamattomasti Latvian painostamisessa Varsovassa maaliskuussa 1920. Suomi ja Latvia kieltäytyivät solmimasta sotilassopimusta Puolan kanssa ennen kuin se tunnustaisi Latvian itsenäisyyden. Puola ei kuitenkaan voinut antaa tunnustusta ilman Ranskan

1 Hovi K. 1984 b, s. 115–116.

2 Hovi K. 1984 b, s. 116; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 107–112.

suostumusta. Ranska puolestaan tarvitsi vahvaa Puolaa ja Baltian maita antisaksalaisen puolustusliiton muodostamiseksi, joten sen etujen mukaista oli ajaa ententemaiden keskuudessa läpi Viron ja Latvian de jure -tunnustus. Muodollisesti maiden tunnustuksen myöntämistä perusteltiin niiden sisäisten olosuhteiden samankaltaisuudella. Päätös ei koskenut Liettuaa sen ongelmallisten Puolan suhteiden vuoksi. Tunnustuksen myötä Ranska vahvisti omaa vaikutusvaltaansa Baltiassa.[3]

Ranskan politiikan muutos vaikutti kiistatta Baltian maiden kansainvälisen aseman tunnustamiseen. Suurvallan poliittiset intressit ja taloudellinen kilpailu Ison-Britannian kanssa laukaisi pitkään jatkuneen epäselvyyden de facto -valtioiden tulevaisuudesta. Käytäntö oli osoittanut, ettei julistuksilla kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteista ollut juuri merkitystä. Suurvaltojen reaalipoliittiset edut määrittelivät pienten valtioiden kohtalon. Kuinka suurvaltapoliittiset muutokset heijastuivat Suomen Baltian-politiikkaan, olivatko Viro, Latvia ja Liettua eriarvoisessa asemassa, miten Suomessa otettiin vastaan ententemaiden Viron ja Latvian de jure -tunnustus ja oliko sillä vaikutuksia Suomen Baltian-politiikkaan?

4.1 Kiista Suomen de jure -tunnustuksesta Latvialle

Holstin ulkopoliittista suuntausta tukevassa Helsingin Sanomissa otettiin voimakkaasti kantaa Suomen Latvian tunnustuksen puolesta. Ottaen huomioon Holstin toiminnan Latvian kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta Isossa-Britanniassa, Puolassa ja Ranskassa voidaan olettaa, että Suomen ulkoministeri oli tietoinen Helsingin Sanomien artikkelin sisällöstä tai peräti itse sen kirjoittanut.[4]

Artikkelissa *Latvian itsenäisyys — miksi sen tunnustaminen Suomen puolelta viipyy?* kritisoitiin voimakkaasti hallituksen Latvian-politiikkaa, koska vuoden 1919 perusteet de jure -tunnustuksen eväämiselle eivät enää olleet ajankohtaisia. Venäjän tilanne oli oleellisesti muuttunut kuluneiden puolentoista vuoden aikana. Valkoiset venäläiset eivät olleet kyenneet vastavallankumoukseen, vaan Venäjän neuvostohallitus oli vakiinnuttanut asemansa. Huomionarvoista oli, että Neuvosto-Venäjä oli tehnyt rauhan Latvian kanssa ja näin tunnustanut sen itsenäisyyden: Venäjän nimissä oli luovuttu kaikista sen oikeuksista Latvian kansainväliseen asemaan nähden. Artikkelissa arvosteltiin erityisesti ranskalaisia siitä, että he olivat arvioineet Venäjän tulevan kehityksen täysin virheellisesti. Sen sijaan suomalaisilla oli huomattavasti paremmat edellytykset maantieteellisestä sijainnistaan ja historiallisista yhteyksistään johtuen tulkita Venäjän kehityksen suuntaviivoja. Tähän liittyen todettiin olevan täysin perusteltua, että Suomi myöntää valtiotunnustuksen Latvialle, joka tosiasiallisesti oli Venäjän yhteydestä irtaantunut ja osoittautunut pysyväksi etuvartioasemaksi ylläpitämään eurooppalaista valtiojärjestystä. Helsingin Sanomissa tuotiin selkeästi

3 Hovi K. 1984 b, s. 117–119.

4 Latvian itsenäisyys — miksi sen tunnustaminen Suomen puolelta viipyy? — Helsingin Sanomat 19.1.1921.

esiin, että Venäjän valtakunnan alue ei ulottunut Itämeren rannikolle. Reunavaltiot oli tunnustettava itsenäisiksi valtioiksi heti, kun ne olivat osoittaneet pystyvänsä ylläpitämään järjestettyä ja pysyvää valtioelämää: Latvia oli artikkelin kirjoittajan mielestä suvereniteettinsa ansainnut.[5]

Artikkeli julkaistiin Helsingin Sanomissa 19. tammikuuta, ja ulkoministeri Holsti ehdotti ulkoasiainministeriön tasavallan presidentille tapahtuneessa esittelyssä 21. tammikuuta 1921 Latvian de jure -tunnustamista. Perusteluina ehdotukselleen Holsti käytti pääpiirteissään samoja asioita kuin Helsingin Sanomien artikkelissa oli esitetty. Sattumaa tai ei, mutta edistyspuolueen lehden ja ulkoministerin mielipiteet olivat jälleen varsin yhdensuuntaiset. Valtioneuvoston istunnossa Holstin ehdotusta vastusti ministeri Lauri Ingman: Suomen hallituksen tuli ryhtyä toimenpiteisiin vasta yhdessä jonkun muun valtion kanssa.[6]

Holsti katsoi parhaaksi selvittää Suomen näkökantoja Latvian tunnustuksesta Ison-Britannian Helsingin-lähettiläälle George Kidstonille. Ulkoministeri kutsui lähettilään luokseen juuri ennen valtioneuvoston kokousta, jossa oli määrä uudelleen käsitellä Latvian de jure -tunnustusta. George Kidstonin mukaan Holsti osoitti huomattavaa levottomuutta siitä, kuinka Ison-Britannian hallitus suhtautuisi Suomen Latvian de jure -tunnustamiseen. Holsti oli tietoinen, että Ranska oli ehdottanut Baltian valtioiden tunnustamista ja Italia oli ottanut ehdotuksen vastaan suotuisasti, mutta että Iso-Britannia ei vielä ollut vastannut esitettyyn tiedusteluun. Holsti painosti Kidstonilta henkilökohtaista mielipidettä asiasta. Lähettiläs joutuikin henkilökohtaisesti ja epävirallisesti toteamaan, että Hänen Majesteettinsa Hallitus harkitsisi Latvian de jure -tunnustusta asiana, jossa Suomen pitäisi ajatella omia intressejään ja tehdä, mitä se itse parhaaksi ajatteli. Ulkoministeri halusi kuitenkin tuoda englantilaisten tietoon Suomen Latvian tunnustamisen motiivit, ettei mitään poliittisia väärinkäsityksiä pääsisi syntymään. Kidstonin mukaan Holsti perusteli Suomen politiikkaa seuraavasti:[7]

> "Suomi halusi jouduttaa Puolaa Latvian tunnustamisessa. Puola oli tekemässä tunnustamista riippuvaiseksi Latvian satamien käytön järjestelyistä ja muista ehdoista, ja oli merkkejä, että se yritti vakuutella Latvialle, että myös Suomen tunnustus riippuisi näiden vaatimusten täyttämisestä. Suomi halusi puolustaa sen itsenäisyyttä ja osoittaa, että Suomi ei toiminut yhdessä Puolan kanssa painostaakseen Latviaa tekemään myönnytyksiä, joista se ei ollut kiinnostunut ja jotka hyödynsivät vain Puolaa."

---

5 Latvian itsenäisyys — miksi sen tunnustaminen Suomen puolelta viipyy? — Helsingin Sanomat 19.1.1921.

6 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 21.1.1921, UM; Vares 1993, s. 563. Ingmanin vastustus perustui lähinnä hänen ja Holstin välisiin henkilökohtaisiin erimielisyyksiin. Holsti piti Ingmania äärimmäisen saksalaismielisenä ja toi käsityksensä jopa liiallisesti esiin Ison-Britannian Helsingin-lähettiläille. Ingman puolestaan ei voinut hyväksyä Holstia ja hänen toimintaansa ulkoministerinä. Sisäpoliittisilla tekijöillä näytti olevan huomattavaa merkitystä ulkopolitiikan toteuttamisessa. — Vares 1993, s. 567, 574–575, 596. Holstin ja Ingmanin viileiden suhteiden taustalla saattoivat vaikuttaa myös akateemiset kysymykset: Holsti oli sosiologi ja Ingman teologi — heidän teoreettinen maailmankuvansa ei aina ollut samanlainen.

7 Kidston Helsingistä Foreign Officelle 26.1.1921, FO. 371/6720, PRO.

Holstin Kidstonille esittämässä arviossa latvialais-puolalaisista suhteista piilee oikeastaan Holstin kannalta eräs reunavaltioyhteistyön ydin, mutta toisaalta myös vaikeus: Puola katsoi Latvian kuuluvan omaan etupiiriinsä ja pyrki painostamaan siltä huomattavia taloudellisia myönnytyksiä ennen de jure -tunnustamista.[8] Holstin mielestä Puolan harjoittama politiikka vaikeutti reunavaltioiden yhteistyötä. Hänen tavoitteenaan näytti olevan Suomen, Viron ja Latvian poliittinen liitto, kun taas Puolan etupiiriin kuuluisivat Liettua ja Romania.

Holsti uudisti valtioneuvoston istunnossa Latvian de jure -tunnustamisehdotuksen 26. tammikuuta. Lauri Ingman vastusti ehdotusta jälleen, mikä yllätti pääministeri Rafael Erichin. Vastustuksesta huolimatta Suomi tunnusti virallisesti Latvian itsenäisyyden 26. tammikuuta 1921. Tieto asiasta oli Sylvanderin mukaan mennyt Riikaan kuitenkin jo edellisenä päivänä, mikä viittasi, että tunnustuksesta oli neuvoteltu jo pitemmän ajan.[9] Syynä Suomen nopeaan päätökseen oli ententemaiden Latvian tunnustus.

4.2 Kansainväliset de jure -tunnustukset

Baltian mailla oli tarve luoda yhteyksiä länteen. Tämä sopi myös Holstin ulkopoliittiseen ohjelmaan siten, että länsiyhteyksien kautta Baltian mailla olisi mahdollisuus tuoda itsensä esiin kansallisuuksina ja päästä Kansainliiton jäseniksi. Suvereeneina valtioina ne olisivat myös kansainvälisen järjestelmän tunnustettu osa. Periaatteessa Baltian maat esiintyivät yhtenäisenä rintamana tunnustamisvaatimuksissaan, mutta ongelmien kasautuessa ja de jure -tunnustuksen viipyessä ne harjoittivat yhä enemmän myös yksilöllistä politiikkaa. Keskusteluissaan ulkoministeri Curzonin kanssa virolaiset vaativat maalleen itsenäisyyttä – toisaalta latvialaiset ulkoministeri Meierovicsin johdolla pyrkivät ajamaan omia etujaan.[10] Baltian maiden yhteistoiminta oli horjumassa, eikä tämä ollut Ison-Britannian mieleen. Se halusi säilyttää hyvät suhteet kaikkiin Baltian maihin ja varmistaa niiden yhteistoiminnan Saksan ja Neuvosto-Venäjän välissä.[11]

---

8 Saman suuntaisia ajatuksia Puolan ja Latvian suhteista on esittänyt Kalervo Hovi Puolan historian yleisesityksessä: Hovi K. 1994, s. 120 ja tutkimuksessaan "Intressenphären im Baltikum, Finnland im Rahmen der Ost Politik Polens 1919–1922" – Hovi K. 1984 a, esimerkiksi s. 117–119, 145–147.

9 Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 26.1.1921, UM; Pietiäinen 1992, s. 421; Rafael Erichin päiväkirja 26.1.1921, Erichin kokoelma 45, KA; Sylvander Riiasta ulkoministeriölle 31.1.1921, Fa 31, UM.

10 Ulkoministeri Meierovics vaati muun muassa Oliver Harvey´lta, että liittoutuneiden pääministerit tunnustavat Latvian itsenäisyyden seuraavassa kokouksessaan. Samalla Latvian ulkoministeri ilmoitti haluavansa tavata henkilökohtaisesti Ison-Britannian kuninkaan ja pääministerin. – Harvey´n kirje 4.1.1921, FO 371/6720, PRO. Harvey´n mielestä Meierovicsin Lontoon matkan tavoitteena oli painostaa HM hallituksen asenne suotuisaksi Latvian de jure -tunnustamiseen. – Harvey´n kirje 5.1.1921, FO 371/6720 – Baltic States political, PRO. Katso myös Meierovics 1920, s. 4–23.

11 Ulkoministeri Curzon Dewhurstille Riikaan 6.1.1921, FO. 419/2, PRO, KA mf. Englanti 6; Rogers 1975, s. 11–12; Roiko-Jokela 1991, s. 46.

Liittoutuneiden osalta johdon tunnustamiskysymyksessä otti Ranska[12], joka hylkäsi sekä aiemman politiikkansa että ulkoministeri Curzonin arvelut Baltian maiden nopeasta sulautumisesta Venäjään.[13] Ranska oli väittänyt, että veisi vuosisatoja ennen kuin Venäjä olisi taas yhtenäinen. Valkoisten venäläisten tappioiden myötä Ranska oli lopulta alistunut bolševikkien valtaannousuun. Tilanne vaati nyt tunnustamiskysymyksen uudelleenharkintaa. Tunnustamalla Viron ja Latvian Ranska toivoi pehmentävänsä Puolan suhteita muihin Baltian maihin, varsinkin Latviaan, ja auttavansa siten Puolaa sen yrityksissä luoda Baltian allianssi. Ranskalle Baltian maiden itsenäisyyskysymys oli vain yksi suurvaltapolitiikan pelinappuloista — Puolan ja itsenäisten Baltian maiden haluttiin muodostavan puskurin Saksan ja bolševistisen Venäjän välille. Samalla Ranskan vaikutusvalta kasvaisi Virossa ja Latviassa.[14]

Virolaisille Ranskan aloite merkitsi huomattavaa poliittista voittoa. Erkki Reijonen raportoi Suomen ulkoministeriöön, että virolaiset sanomalehdet "ovat kirjoittaneet siihen henkeen, että Ranska, Italia ja Iso-Britannia ovat vihdoin ruvenneet oikealla tavalla käsittämään sekä Viron että oman asemansa". Koska asiaa ei kuitenkaan ollut virallisesti vahvistettu, oli ilmeistä, että de jure -tunnustamisessa oli vielä pohtimista. Tallinna Teataja oli otsikoinut oman kirjoituksensa *Ranskan pääministeri Viron de jure tunnustamisen puolella*. Lehden mukaan pääministeri oli lausunut Viron edustajalle, että hänellä ei ole mitään Viron de jure -tunnustamista vastaan. Pääministerin mukaan Ranska tuki mielihyvin Viron itsenäistymistä ja ottamista Kansainliittoon.[15]

Ranskan tunnustamisehdotus menikin lopulta läpi. Myös Ison-Britannian hallitus myöntyi tilanteeseen pääministeri Lloyd Georgen suositeltua sille Ranskan ehdotusta. Pääministeri, joka oli arvioissaan Venäjän väitetystä uhasta lännelle ulkoministeri Curzonia maltillisempi, ei nähnyt syytä viivyttää Baltian maiden tunnustamista. Lloyd George ei uskonut bolševismin vaaran olevan niinkään sotilaallista, vaan poliittista. Hän ei uskonut liioin Neuvosto-Venäjän suoranaiseen sotilaalliseen hyökkäykseen Baltian maihin.[16]

Ison-Britannian hallituksen kannanotot eivät kuitenkaan vaikuttaneet sen ulkoministeriön arvioihin Baltian maiden lopullisesta kohtalosta. Ministeriö uskoi yhä, että de jure -tunnustuksesta huolimatta Viro ja Latvia muodostaisivat Venäjän yhteydessä yhden ainoan talousyksikön ja että pienten Baltian maiden

---

12 ERA, Fond 1582, Nim. 1, Sü. 92, Leht. 9, Pustan tiedonanto de jure -tunnustamisesta. Suomen lehdistössä huomioitiin Ranskan poliittinen merkitys Baltian itsenäistymiskysymyksessä. Helsingin Sanomissa todettiin Ranskan presidentin ottaneen vastaan Viron lähettilään, joka lausui toivovansa de jure -tunnustusta Virolle. Ranskan hallitus ilmoitti kannattavansa uusien valtioiden itsenäisyyttä. Wiron itsenäisyyskysymys tärkeässä vaiheessa. — Helsingin Sanomat 21.1.1921.

13 Kalervo Hovi on artikkeleissaan "Viro Ranskan politiikassa 1917—1925" ja "Ranskan liittopolitiikan kokonaiskuva 1917—1927" osoittanut Ranskan ulkopoliittisen pääongelman Itämeren alueella olleen Saksa. Ranska pyrki Baltian-politiikassaan ja Venäjän-kysymyksessä toimimaan Saksan mahdollisten etujen vastaisesti. Tarkemmin Hovi K. 1990, s. 169—173; Hovi K. 1989, s. 177—182.

14 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 106, Leht. 81, Kallas ulkoministeriölle 30.11.1920; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 88—90. Katso Ranskan Baltian-politiikasta Hovi K. 1984 b, s. 115—119.

15 Reijonen Tallinnasta 19.11.1920, 19.1.1921, 7 E Viro, UM.

16 Muistio Pariisin konferenssista 26.1.1921, DBFP XV, s. 49—54, no. 6.

lopullinen itsenäistyminen olisi siten erittäin epätodennäköistä. Sen sijaan liittovaltioajatus oli yhä ulkoministeriön mielessä. Ainoastaan ajatus Baltian maiden käyttämisestä osana Venäjän vastaista puskurivyöhykettä oli hylätty.[17]

Ison-Britannian näkemys siitä, miten Viron ja Latvian de jure -tunnustaminen oli tullut mahdolliseksi, liittyi oleellisesti Venäjän bolševikkivallankumoukseen. J. D. Gregoryn mukaan tunnustaminen perustui siihen, että Iso-Britannia halusi avustaa Viron ja Latvian kansallisen elämän uudelleenrakentamista. Niiden tulevaisuus näytti kuitenkin epävarmalta, sillä oli syytä epäillä, ettei Venäjän kansallinen hajanaisuus kestäisi pitkään. Tasavaltojen geopoliittinen asema oli ongelmallinen.[18]

Iso-Britannia oli haluton tunnustamaan Baltian maiden itsenäisyyttä, mutta tästä huolimatta Korkein neuvosto tunnusti Viron ja Latvian de jure 26. tammikuuta 1921. Ison-Britannian osalta pääministeri Lloyd George oli Ossian Donnerin mukaan tehnyt päätöksen omalla vastuullaan ulkoministeriönsä tietämättä. Ulkoministeri Curzon ei voinut asialle mitään. Hän tosin esitti asian lykkäämistä ja vaati tunnustamisen seurausten tarkkaa harkitsemista, mutta hänen vaatimuksensa jäivät huomiotta. Viron ja Latvian poliittinen johto sekä Holsti sitä vastoin ilmaisivat tyytyväisyytensä Baltian maiden de jure -tunnustamisesta.[19]

Ententevaltojen tunnustettua Viron ja Latvian sen teki myös Puola, jonka tunnustus Virolle oli tosin päivätty jo 31. joulukuuta 1920. Puolalaisten tunnustuksen päivääminen joulukuulle johtui Suomen Varsovan-lähettilään Gyllenbögelin mukaan siitä, että Puolan hallitus oli toivonut ententemailta myönteistä päätöstä Viron ja Latvian itsenäisyyden tunnustamisessa jo vuoden 1920 loppuun mennessä. Englantilaiset vastustivat kuitenkin vielä tammikuun alussa jyrkästi Baltian maiden tunnustamista, joten puolalaisten oli taivuttava vaatimuksissaan: Puola ei halunnut tunnustaa Viroa ja Latviaa ennen ententemaita.[20]

Ranskan otettua aloitteen Viron ja Latvian de jure -tunnustamiskysymyksessä voidaan aiheellisesti kysyä, oliko Suomen ulkoministeri Rudolf Holsti arvioinut väärin ententemaiden keskinäisen suhtautumisen Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen: Foreign Office, jota Holsti oli aktiivisesti painostanut, oli viimeiseen asti pyrkinyt estämään Viron ja Latvian tunnustamisen; Italia oli saatu repeämään rintamasta; ranskalaisiin Holstilla oli vähäiset yhteydet. On syytä korostaa, että ententemaat olivat sopineet Baltian maiden de jure -tunnustamisen edellyttävän kaikkien maiden yhteisymmärrystä. Holsti lienee vaikuttanut englantilaisten ja italialaisten mielipiteisiin, mutta näyttää siltä, että ranskalaisten kohdalla hän käytti taitavasti hyväkseen puolalais-

17 Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 90–91.

18 J. D. Gregoryn muistio no. 5, 23.2.1921, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6.

19 Wilton Kaunasista Curzonille 13.5.1921, no. 33, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6; Leslie Tallinnasta Curzonille 5.7.1921, no. 4, FO. 419/4, PRO, KA mf. Englanti 6; lordi Hardinge Foreign Officesta Sir W. Tyrrelille 26.1.1921, DBFP XI, s. 714, no. 687; Kaslas 1976, s. 52; LRRD – Bilmanis 1978, s. 13. Donnerin raportti Lontoosta 31.1.1921, 5 C 7, UM. Katso Viron ja Latvian tunnustamisesta Enckellin raportti Pariisista 20.–25.1.1921, 5 C 6, UM. Katso myös Öispuu 1992, s. 144.

20 Gyllenbögelin raportti Varsovasta 17.2.1921, salainen, 5 C 13, UM. Vertaa Graf 1993, s. 307. Katso tarkemmin Puolan antamasta tunnustuksesta Hovi K. 1984 a, s. 149–150.

ten turvallisuusintressejä. Puolalaiset tarvitsivat liittolaisekseen mahdollista Venäjän uhkaa vastaan ainakin Viron, Latvian, Romanian ja mahdollisesti Suomen. Toisaalta Latvia, Suomen ulkoministerin tukemana, vaati ennen minkäänlaista poliittista tai sotilaallista yhteistyötä Puolalta de jure -tunnustusta. Puola ei puolestaan voinut tai halunnut toimia asiassa Ison-Britannian ja erityisesti Ranskan tahdon vastaisesti. Ranskan intresseissä oli puolestaan tukea poliittisesti Puolaa, jotta se kykenisi tarvittaessa eliminoimaan mahdollisen saksalaisvaaran. Valkoisten venäläisten tukeminen oli menettänyt ranskalaisten kannalta merkityksensä, koska bolševikkihallinto oli osoittanut elinvoimansa. Ranskan etujen mukaista oli luoda Itä-Eurooppaan voimakas liittouma, ja koska se ei näyttänyt olevan mahdollista ilman Viron ja Latvian de jure -tunnustamista, se luopui aikaisemmasta politiikastaan. Holstin osuutena oli voimakkaasti tukea virolaisten ja latvialaisten vaatimuksia puolalaisten suuntaan, joiden puolestaan oli oman asemansa vuoksi pakko painostaa ranskalaisia.[21]

* * *

Baltian maissa ententen de jure -tunnustukset otettiin luonnollisesti myönteisesti vastaan. Tämä johtui siitä, että muun muassa Virossa tunnustus vakautti taloudellisia oloja nostamalla rahan arvoa.[22] Huolimatta siitä, että Viro ja Latvia olivat saaneet ententemailta itsenäisyystunnustuksen samanaikaisesti, maat kiistelivät keskenään siitä, kenen ansiota tunnustuksen saaminen oli. Virolainen poliittisesti sitoutumaton Päevaleht pahoitteli sitä, että Latvian ulkoministeri Meierovics oli ottanut itselleen kunnian myös Viron de jure -tunnustuksen saamisesta. Suomen Tallinnan-lähettiläs Erkki Reijonen näki asian toisin. Reijonen oli aiemmin arvostellut Meierovicsia tämän sanomalehtiin antamista liian aikaisista ja osittain virheellisistä tiedoista[23], vaikka hän arvostikin Latvian ulkoministerin diplomaattisia neuvottelutaitoja.[24] Nyt Meierovics ei kuitenkaan

---

21 Saman suuntaisia ajatuksia Puolan Latvian ja Viron tunnustamisesta ja puolalais-ranskalaisista suhteista on esittänyt Boris Gyllenbögel Suomen ulkoministeriöön lähettämässään raportissa. — Gyllenbögelin raportti Varsovasta 17.2.1921, 5 C 13, UM. Ranskan ja Puolan yhteistyöstä on osoituksena myös se, että maat antoivat 19. helmikuuta 1921 julistuksen, jossa ne tunnustivat yhteiset poliittiset intressit ja lupasivat myös puolustaa niitä. — Sopimus Ranskan ja Puolan välillä vuonna 1921, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA. Tarkemmin Ranskan turvallisuuspoliittisista perusteista Saksan suhteen ja ajautumisesta erimielisyyksiin Ison-Britannian kanssa Reynolds 1974, 15, 37—46; Lowe-Dockrill 1972, s. 343; Orde 1978, s. 6, 8; Sundbäck 1992, s. 14—15. Vertaa kenraali Józef Piłsudskin turvallisuuspoliittisten tavoitteiden yhtäläisyyttä ranskalaisten intresseihin Dziewanowski 1977, esimerkiksi s. 80—84. Katso puolalais-ranskalaisista suhteista myös Hovi K. 1994, s. 122.

22 Tosin Suomen Tallinnan lähettilään Erkki Reijosen mielestä yksityiset keinottelijat käyttivät myös tilannetta hyväkseen painamalla Suomen markan arvoa alas. — Reijosen tiedotus no. 11 kirjoitettu 4.2.1921, 5 C 12, UM.

23 Reijosen tiedotus 13.1.1920 UM:n poliittiselle osastolle, Tallinnan lähetystön arkisto, UM. Vertaa edellisen kanssa yhdensuuntaisia ajatuksia Latvian ulkoministeristä Johannes Tamminen 23.1.1920 ulkoministeriölle, Tallinnan lähetystön arkisto 12 L, UM.

24 Reijonen luonnehti Holstille Meierovicsia varsin positiiviseen sävyyn: "Ulkoministeri Meierovics on, niinkuin hänestä voi nähdäkin, juutalaista sukuperää, sillä isä on juutalainen, mutta äiti on lättiläinen. Meierovics on terävä ja lahjakas mies, mutta hänen puheisiinsa, ei aina saa panna täyttä arvoa, sillä hän mielellään esittää toiveetkin täysinä tapahtumina. Sitä hän ei tee tyhmyyksissään, vaan viisoissaan, sillä hän tahtoo saada esitetyksi asiat uloskin päin niin

ollut ominut kunniaa. Sitä vastoin Reijosen mielestä Päevaleht suhtautui liian kriittisesti Latvian ulkoministerin lausuntoihin. Reijosen mielestä oli luonnollista, ettei Meierovics ollut voinut esittää ansioitaan tai tietojaan toisen maan tunnustuksen saamisesta.[25] Tämäkin tilanne kuvaa, kuinka Baltian mailla oli vaikeuksia keskinäisessä yhteistyössä, vaikka ne olivatkin pyrkineet esiintymään ententemailla yhtenäisenä rintamana itsenäisyystunnustusta anoessaan.[26]

Erimielisyyksistä huolimatta Viro ja Latvia osoittivat yhteisesti kiitoksensa Suomen ulkoministeri Rudolf Holstille hänen toiminnastaan maiden de jure -tunnustuksen saamiseksi. Ulkoministeri Ants Piip korosti sekä Reijoselle että julkisissa tilaisuuksissa useasti Holstin toiminnan merkitystä.[27] Viron Helsingin-lähettiläs Oskar Kallas esitti Viron hallituksen puolesta virallisen kiitoksen Suomen presidentille, pääministerille ja ulkoministerille Suomen osuudesta suurvaltain de jure -tunnustuksen hankkimisessa.[28] Helsingin Sanomien artikkelissa *Suurvallat tunnustaneet Wiron ja Latwian riippumattomuuden* Latvian ulkoministeri Meierovics kiitti Suomen ulkoministeriä seuraavasti:[29]

> "Suurwaltain korkeimman neuwoston tunnustettua de jure Latwian itsenäisyyden minä sydämestäni haluan lähettää Teille, rakas virkatoveri, wilpittömän tervehdykseni ja kiitokseni awusta, jota Te olette antaneet taistelussa Latwian itsenäisyyden tunnustamisen hyväksi."

Holstin osuus Baltian maiden kansainväliseen de jure -tunnustamiseen näkyi Suomen, Viron ja Latvian ulkoministereiden keskinäisessä kanssakäymisessä. Ants Piip ja Zigfrids Meierovics saapuivat Helsinkiin virallisesti kiittämään Holstia hänen toiminnastaan Baltian maiden itsemääräämisoikeuden hyväksi. Samalla ulkoministerit keskustelivat maiden välisen yhteistyön mahdollisuuksista muuttuneessa poliittisessa tilanteessa.[30] Holstin ansioita Latvian kansainvälisen aseman vakiinnuttamisessa painotti myös Suomen Latvian- ja Liettuan-edustaja Reino Sylvander. Ulkoministerille lähettämässään yksityiskirjeessä Latvian de jure -tunnustuksen juhlista Sylvander toteaa, "että on valitettavaa ettei ulkoministerimme nytkin ole ollut täällä mukana, etenkin kun tiedetään hänen suuret ansionsa asian edistymiseksi".[31]

Viron itsenäisyyden de jure -tunnustuksen juhlassa helmikuussa 1921 virolaiset ja Reijonen olivat tuoneet esiin Suomen osuuden kansainvälisen

---

kuin kaikki jo olisi selvää ja luonnollista. Hän koittaa näin vaikuttaa ulkovaltoihin." — Reijosen raportti Tallinnasta no. 215, 1.3.1920, Fa 34, UM.

25 Reijosen tiedotus no. 11, kirjoitettu 4.2.1921; no. 13, 20.2.1921, 5 C 12, UM.

26 Roiko-Jokela 1992, s. 145.

27 Muistiinpanoja Suomen lähetystöstä Virossa 10.1.1922—6.4.1922, 21.3.1922, Erkki Reijosen kokoelma, kansio 27, KA; Reijonen ilmoitti Holstille henkilökohtaisessa kirjeessään virolaisten lähettäneen lämpimät terveiset de jure -tunnustamisesta. Holstin toimintaa pidettiin suuressa arvossa. — Reijosen kirje Holstille 7.2.1921, Erkki Reijosen kokoelma 11, KA.

28 Suurvallat tunnustaneet Viron ja Latvian riippumattomuuden. — Helsingin Sanomat 28.1.1921; Suunta lehden leikekokoelma 117, KA.

29 Suurvallat tunnustaneet Viron ja Latvian riippumattomuuden. — Helsingin Sanomat 28.1.1921.

30 Holstin PM. Suomen ulkopoliittisesta asemasta 28.4.1928, 12 K, UM.

31 Sylvander Riiasta Holstille 8.2.1921, RHA 6, KA.

tunnustuksen saamisessa: Suomen apu oli ollut enemmän moraalista kuin materiaalista. Suomi oli myös antanut apua vapaustaistelussa sekä myöntänyt ensimmäisenä länsivaltana Virolle de jure -tunnustuksen.[32]

Kuinka Holsti reagoi ententemaiden Viron ja Latvian de jure -tunnustukseen ja miten hän sekä Suomen yleinen mielipide näkivät tunnustuksen vaikuttavan Suomen ulkopoliittiseen suuntaukseen? Holstin jäämistössä ei ole mitään mainintoja asiasta, mutta virolaisessa arkistoaineistossa on säilynyt Holstin lähettämä epävirallinen sähke ulkoministeri Piipille Viron ja Latvian kansainvälisen aseman tunnustamisesta: Holsti korosti kolmen maan ulkoministerin eläneen nyt kolmivuotisen yhteistoimintansa ja ystävyytensä heleimmän hetken.[33]

Holsti itse oli kotimaassa varsin vaitonainen ententen tunnustuksesta, mutta Helsingin Sanomissa Viron ja Latvian kansainvälisen aseman vakiintuminen otettiin tyydytyksellä vastaan. Muistettaessa Holstin läheiset yhteydet Helsingin Sanomiin ja hänet aiemmat kirjoituksensa kyseiseen lehteen voitaneen olettaa, että artikkelissa *Wiron ja Latvian riippumattomuuden tunnustaminen* oli myös ulkoministerillä oma osuuteensa. Artikkelissa todettiin tunnustuksen olleen oikeudenmukainen ja poliittisesti viisas teko.[34]

* * *

Tieto Viron ja Latvian de jure -tunnustamisesta otettiin vastaan tyydytyksellä niissä piireissä, jotka kannattivat reunavaltioiden lähentymistä.[35] Edistyspuolueen pää-äänenkannattajassa Helsingin Sanomissa todettiin edellä mainitussa artikkelissa *Wiron ja Latvian riippumattomuuden tunnustaminen*, että Suomen oli nyt pyrittävä läheisempään valtiolliseen yhteistoimintaan reunavaltioiden kanssa.[36] Holstille myötämielisessä Karjalan Aamulehdessä painotettiin Viron ja

---

32 Reijosen raportti no. 9 Tallinnasta 31.1.1921, 5 C 12, UM; Reijosen muistiinpanoja sekalaisista asioista 1.1.—31.3.1921, 2.2.1921, Erkki Reijosen kokoelma 27, KA. Viron kiitollisuus de jure -tunnustuksesta ja Holstin osuudesta maan kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen näkyi maiden välisen kauppasopimuksen solmimisessa: Reijonen tapasi ulkoministeri Piipin, joka kertoi Skandinavian maiden konsulien olleen jättämässä 4. helmikuuta 1921 kirjelmät Viron de jure -tunnustuksesta. Samalla Skandinavian maiden edustajat olivat lausuneet toivomuksensa kauppasopimuksen tekemisestä mahdollisimman pian suosituimmuusperiaatteen pohjalle. Reijonen soitti Rafael Erichille kiirehtien Suomen kauppasopimusta. Reijonen toivoi Piipin viivyttävän Skandinavian maiden kanssa tehtävää sopimusta, kunnes Suomen kanssa tehty sopimus olisi valmis. Piip myöntyi ja lupasi kutsua Meierovicsin ja Holstin luokseen. — Reijosen muistiinpanoja sekalaisista asioista 1.1.—31.3.1921, 5.—6.2.1921, Erkki Reijosen kokoelma 27, KA. Suomi ja Viro solmivat kauppa- ja merenkulkusopimuksen 11.8.1922. Suomen ja Viron välinen kauppa- ja merenkulkusopimus, n:o 12, s. 144—191. Suomen sopimukset vieraitten valtioiden kanssa 1922—1923, Helsinki 1927. Vertaa Ruotsin tunnustusta Kung 1991, s. 42.

33 ERA, Fond 957, Nim. 11, Sü. 256, Leht. 44, Holstin sähke Piipille 28.1.1921.

34 Kulha 1989, s. 257; Viron ja Latvian riippumattomuuden tunnustaminen. — Helsingin Sanomat 28.1.1921. Mielenkiintoista on, ettei Helsingin Sanomien palkkiokortistonkaan avulla ole kyetty varmuudella todentamaan artikkelin kirjoittajan henkilöllisyyttä. Artikkelin sisältö, sanamuodot ja Holstin "vetäytyminen julkisuudesta" juuri artikkelin julkaisun/kirjoittamisen aikaan viittaavat vahvasti, että Holsti oli artikkelin kirjoittaja.

35 Rafael Erichin päiväkirja 27.1.1921, Rafael Erichin kokoelma 45, KA.

36 Viron ja Latvian riippumattomuuden tunnustaminen. — Helsingin Sanomat 28.1.1921 pääkirjoitus.

Latvian kansainvälisen de jure -tunnustuksen lujittavan myös Suomen riippumattomuutta ja että kaikkien Venäjästä eronneiden kansojen oli työskenneltävä kansallisen olemassaolonsa ja valtiollisen vapautensa säilyttämiseksi. Reunavaltioiden katsottiin muodostavan voimakentän, jolla oli merkitystä suurvaltojen Itä-Euroopan-politiikan tuleville linjauksille: tunnustus arvioitiin tärkeäksi suurpoliittiseksi tapahtumaksi, ja se avasi samalla uusia edellytyksiä reunavaltioiden suhteiden kehittämiselle.[37] Edistyspuolueen lehdissä esitettiin odotusten mukaisesti myönteisiä arvioita ententemaiden Viron ja Latvian de jure -tunnustuksesta. Huomionarvoista kuitenkin on, että lehdistössä todettiin tunnustuksen johtavan reunavaltioiden välisen yhteistoiminnan lujittamiseen. Helsingin Sanomat ja Karjalan Aamulehti antoivat näin tukensa ulkoministerin poliittiselle linjalle: tunnustuksen jälkeen olivat olemassa edellytykset kiinteän reunavaltioliiton muodostamiselle.

Maalaisliiton lehdet tukivat myös yhteistyön tiivistämistä.[38] Sanomalehti Ilkan pääkirjoituksessa *Viron ja Latvian tunnustaminen de jure* 1. helmikuuta arvoitiin yksityiskohtaisesti suurvaltojen tunnustuksen problematiikkaa ja Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintumisen merkitystä Suomelle. Lehdessä esitettiin kolme tärkeää argumenttia ententemaiden Viron ja Latvian tunnustukselle: 1) Länsi-Euroopan valtiomiehille oli selvinnyt, ettei Venäjää voinut palauttaa entiselleen ulkoapäin tulevien hyökkäysten avulla, eivätkä valkoiset venäläiset kyenneet palauttamaan yhtenäistä ja jakamatonta Venäjää; 2) bolševikkien pyrkimykset lähentyä Saksaa uhkasivat ententemaiden poliittisia intressejä ja 3) ententemaat pelkäsivät bolševikkien levittämän maailmanvallankumouksen propagandan saavan maaperää Baltiassa ja leviävän sitä kautta Keski-Eurooppaan. Esitetyt väitteet olivat sikäli mielenkiintoisia, että ne olivat melko tarkalleen yhteneviä balttilaisten poliitikkojen ja Rudolf Holstin ententemaille esittämien argumenttien kanssa. Kuvaavaa onkin, että suurvaltapoliittiset syyt määrittelivät Baltian maiden kansainvälisen aseman kehittymisen, eivät periaatteet kansojen itsemääräämisoikeudesta tai kansallisesta olemassaolosta.[39]

Ilkka antoi myös suoran tukensa reunavaltioiden liiton muodostamiselle. Ententemaiden tunnustuksen tultua julkisuuteen lehdessä todettiin Länsi-Euroopan maiden vihdoinkin ymmärtäneen, että vapaiden kansallisvaltioiden muodostaminen oli ainoa järkevä ja luonnollinen ratkaisu Venäjän-kysymyksessä. Nyt oli aika ryhtyä muodostamaan Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan yhteistä puolustusliittoa. Reunavaltioiden yhteistoiminta ei saanut olla vain kaunista ja tyhjää puhetta, vaan se oli turvallisuuspoliittisesti välttämätöntä. Skandinaavisen suuntauksen kannattajille lehti vastasi, että voimakkaan Venäjän

37 Karjalan Aamulehti 29.1.1921. Karjalan Aamulehti oli edistyspuolueen vasemmistoliberalistinen lehti, joilla ei ollut mitään tekemistä keskustan kanssa. Päätoimittajalla Arvo Inkilällä oli huomattava roolin lehden linjan muotoilussa. Lehti antoi tukensa Holstin ulkopoliittiselle linjalle: ulkopolitiikan rauhanomainen kehitys ja valtioiden väliset luottamukselliset suhteet palvelivat parhaiten Suomen turvallisuuspoliittisia tavoitteitta. Katso tarkemmin Kunttu 1982, s. 183–201.

38 Viron ja Latvian tunnustaminen de jure. – Ilkka 1.2.1921 pääkirjoitus; Eestin ja Latvian äskeinen de jure -tunnustaminen. – Saarijärven Paavo 3.2.1921.

39 Viron ja Latvian tunnustaminen de jure. – Ilkka 1.2.1921.

uhka eliminoitaisiin parhaiten pienten valtioiden yhteenliittymisellä. Liittoa voitaisiin vielä täydentää Ukrainalla ja Valko-Venäjällä.[40]

Yllättävää oli, että myös oikeiston lehdistö asettui nyt periaatteessa tukemaan yhteistoimintaa Viron ja Latvian kanssa. Iltalehdessä todettiin, ettei enää pitänyt olla esteitä Suomen, Viron ja Latvian puolustussopimukselle. Yhteistyö Puolan ja Liettuan kanssa nähtiin myös mahdolliseksi, kunhan näiden valtioiden keskinäiset suhteet ensin paranisivat ja vakiintuisivat.[41] Uusi-Suomi piti Viron ja Latvian tunnustusta osoituksena siitä, että "toiveista entisen Venäjän valtakunnan uudelleen rakentamiseksi oli luovuttu". Tunnustus merkitsi myös rajamuurin vahvistamista bolševismin leviämistä vastaan. Lehden mukaan myös Pariisissa kokoontunut valkoisten venäläisten kokous hyväksyi tapahtuneen tosiasian: se pysyi edelleen Venäjän federaatioajatuksen kannalla, mutta ei aikonut sotilaallisesti pyrkiä pakottamaan balttilaisia valtioita federaation osaksi. Ulkoministeri Holstin ajama balttilainen liitto sai nyt epäsuoran hyväksynnän: "Lähimpien naapureitten aseman lujittumisesta on tietenkin suoranaista hyötyä meidänkin maallemme, ja suhteemme Latviaan ja Viroon saattavat nyt kaikin tavoin muuttua vakinaisiksi ja säännöllisiksi."[42]

Suomen Sosialidemokraatissa tyydyttiin lähinnä toteamaan, ettei ententemaiden tunnustuksen jälkeen pienten valtioiden pitänyt enää epäröidä Viron ja Latvian de jure -tunnustamista. Asian vakuudeksi lehti referoi Ruotsin pääministeri Hjalmar Brantingin kannanottoa tukholmalaislehdessä: Skandinavian mailla ei pitänyt enää olla esteitä Viron ja Latvian tunnustamiselle.[43] Sosialidemokraatti valotti omalta osaltaan myös Ranskan muuttuneen Baltian-politiikan linjoja: lehden Tallinnan kirjeenvaihtajan tietojen mukaan Ranskan konsuli Eber oli antanut 6. helmikuuta 1921 Tallinnan lehdille tiedonannon, jonka mukaan Ranska oli ollut valmis Viron ja Latvian tunnustamiseen jo kesällä 1920. Kuitenkin muun muassa valkoinen venäläinen kenraali Wrangel oli vastustanut ajatusta jyrkästi. Ranskan hallitus oli taipunut valkoisten venäläisten edessä, koska Ranska katsoi, ettei sillä selkkauksen syttyessä ollut mahdollisuuksia avustaa balttilaisia valtioita.[44] Annettu selitys vaikuttaa kuitenkin varsin epätodennäköiseltä, koska Ranska oli tähän saakka harrastanut itsenäistä Baltian-politiikkaa. Toisaalta Ranskan läheisen liittolaisen Puolan intresseissä ei vielä kesällä 1920 ollut Latvian itsenäisyys. Konsuli Eberin antama selvitys onkin tulkittava ranskalaisten pyrkimykseksi lisätä omaa vaikutusvaltaansa Baltiassa.

Puoluelehtien kannanottojen ohella myös pääministeri Rafael Erich otti kantaa Viron ja Latvian de jure -tunnustuksen vaikutuksiin. Pääministeri antoi lausuntonsa Viipurissa 30. tammikuuta 1921. Erichin mielestä tunnustus merkitsi Viron ja Latvian itsenäisyyden vakiintumista ja bolševismin leviämisen yleismaailmallista vastustamista, mikä oli myös Suomen turvallisuuden kannalta tärkeää. Pääministeri ei antanut suoraa tukeaan reunavaltioliiton muodostami-

---

40 Viron ja Latvian tunnustaminen de jure. — Ilkka 29.1.1921; 1.2.1921.

41 Suomi ja suvereeniset valtiot Viro ja Latvia. — Iltalehti 1.2.1921, pääkirjoitus.

42 Viro ja Latvia tunnustettu. — Uusi-Suomi 28.1.1921.

43 Latvian tunnustaminen de jure. — Suomen Sosialidemokraatti 29.1.1921.

44 Reunavaltioiden itsenäisyys. — Suomen Sosialidemokraatti 7.2.1921.

selle, mutta arvioi pienten valtioiden yhteenliittymisen olevan ensiarvoisen tärkeä asia. Samaan hengenvetoon Erich painotti myös Suomen suhteita Skandinaviaan. Uusi poliittinen suunta merkitsi kuitenkin reunavaltioiden jännitteiden selvenemistä ja Venäjän-politiikan suuntaviivojen varmistumista.[45] Pääministerin viesti oli selvä: Viron ja Latvian tunnustus oli avain reunavaltioyhteistyön laajemmalle kehittämiselle.

Ententemaiden de jure -tunnustus Latvialle ja Virolle näytti avaavan Holstille sisäpoliittiset edellytykset reunavaltioyhteistyön tiivistämiselle aivan kuten ulkoministeri oli arvellutkin. Suomi, Viro, Latvia ja Puola saattoivat nyt solmia keskenään sopimuksia, joilla oli myös kansainvälisoikeudellista merkitystä. Holsti oli myös saavuttanut minimitavoitteensa: Viron ja Latvian kansainvälinen asema oli vahvistettu. Nyt oli aika pyrkiä reunavaltioliiton muodostamiseen.

4.3 Liettuan erikoisasema

Ententemaat tunnustivat Viron ja Latvian lopulta suhteellisen vaivattomasti — kylläkin pitkällisten neuvotteluiden jälkeen. Sen sijaan Liettuan de jure -tunnustaminen oli huomattavasti hankalampi kysymys. Tähän olivat osasyynä muun muassa kiistat Vilnan-kaupungin ja Memelin-alueen tulevasta asemasta.[46]

Foreign Officen tavoitteena oli ylläpitää rauhaa Itä-Euroopassa, mutta Puolan ja Liettuan kiistat rajaseuduista sekä Vilnasta aiheuttivat alueella jatkuvia levottomuuksia. Myös Holsti seurasi tarkasti Puolan ja Liettuan välisen kiistan etenemistä. Holstin näkökulmasta rajaerimielisyydet olivat uhka reunavaltioiden yhteistyölle.[47] Tilanne vaati nopeaa ratkaisua. Osaltaan Holstin aloitteesta englantilaiset ottivatkin jo syksyllä vuonna 1919 varovaisen tasapainoittelevan asenteen kahta kiistakumppania kohtaan ja yrittivät löytää tilanteeseen molempien osapuolten hyväksymän sopimusratkaisun. Samalla Iso-

---

45 Pääministeri Rafael Erichin puhe 30.1.1921 Wiipurissa. — Karjalan Aamulehti 1.2.1921.

46 Memelin asutus oli sekä saksalaista että liettualaista alkuperää. Kaupunki erotettiin Saksasta ensimmäisen maailmansodan jälkeen ja siirrettiin liittoutuneiden hallintaan. Tarkoituksena oli tulevaisuudessa siirtää Memel Liettuan hallintaan, kunhan sen de jure olisi ensin tunnustettu. Kuitenkin kiista Puolan kanssa omistusoikeudesta siirsi kysymystä. Liettua valtasi Memelin vuonna 1923 saaden teolleen Kansainliiton hyväksynnän. Englantilaisten mielestä Memelin omistusoikeudella olisi taloudellista merkitystä Liettualle. Siksi eräänä ratkaisuna esitettiin tulliunionia Liettuan ja Memelin välille; Vilna puolestaan oli Liettuan perinteinen pääkaupunki, joka nousi vakavaksi kiistakysymykseksi Liettuan ja Puolan ja myös Venäjän kesken maailmansotien välillä. Helmikuussa 1919 puna-armeija valloitti kaupungin Liettualta, ja huhtikuussa puolalaiset puolestaan kaappasivat Vilnan venäläisiltä. Puna-armeija vuorostaan valloitti kaupungin uudelleen puolalaisilta heinäkuussa, mutta luovutti sen liettualaisille peräytyessään elokuussa 1920, jolloin puolalaiset valloittivat kaupungin jälleen. Länsivallat painostivat puolalaisia luovuttamaan alueen Liettualle, mutta puolalaiset ottivat kaupungin haltuunsa naamioidun kapinan avulla lokakuussa 1920. Muodollisesti alue liitettiin Puolaan vuonna 1922. Vilnan kaappaus johti Puolan ja Liettuan suhteiden ajautumiseen toivottamaan umpikujaan, mikä vaikeutti reunavaltioyhteistyön toteutumista. — von Rauch 1970, s. 89—95; Niitemaa & Hovi 1991, s. 384—385. Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 172; Mikkola 1982, s. 117.

47 Katso tarkemmin puolalaisten ja liettualaisten perusteluista Vilnan omistukseen. Puolan ja Liettuan oikeudet Vilnaan. Diplomaattisia asiakirjoja. Puolan sanomalehtitoimisto Helsingissä. Helsinki 1921. Vilnan kysymyksestä myös Sylvanderin raportti Riiasta 11.10.1920, Fa 31, UM.

Britannia pyrki vahvistamaan Liettuan asemaa, eikä ollut mitään erityistä syytä miksi Liettuaa olisi pitänyt kohdella erilailla kuin Viroa ja Latviaa.[48]

Sama asenne oli vallalla myös keväällä 1920. Foreign Officessa nähtävästi ajateltiin, että ententemaiden de jure -tunnustus Liettualle olisi helpottanut rajasopimuksen syntymistä. Foreign Office pyrki näin välttämään mahdolliset ongelmatilanteet, joita erimielisyydet naapurimaiden välillä olisivat saattaneet aiheuttaa. Vaikeutena oli kuitenkin periaate, että de jure -tunnustusta ei myönnettäisi maalle, jonka rajoja ei ollut tarkasti määritelty. Ulkoministeri Curzon lisäksi muistutti Liettuan olevan pieni ja köyhä maa, jonka olisi ehkä vaikea elää itsenäisenä ja vahvoista naapureistaan riippumattomana.[49] Toisaalta tunnustamisen kiireellisyyttä oli lisäämässä Ison-Britannian huoli Puolan ja myös Saksan vaikutusvallan kasvusta Liettuassa. Tämän myös Holsti näki uhkana Itämeren alueen tulevaisuudelle. Foreign Officen virkamies Ernest Wilton katsoikin, että oikea-aikainen tunnustus selventäisi sekasortoista tilannetta, varmistaisi Liettuan hallituksen uskon liittoutuneiden hyvään tahtoon ja estäisi siten sitä etsimästä tukea Saksalta tai Neuvosto-Venäjältä.[50] Ison-Britannian huolestuminen Liettuan tilanteesta olikin aiheellinen, sillä Sylvander oli ilmoittanut Holstille, että Valko-Venäjä oli luvannut auttaa Liettuaa Vilnan-kysymyksessä, mikäli se tunnustaisi Valko-Venäjän de jure.[51]

Liettua vaatikin muun muassa Isolta-Britannialta de jure -tunnustusta sillä perusteella, että Liettuan epämääräisellä kansainvälisellä asemalla oli huono vaikutus sen taloudelliseen ja poliittiseen kehitykseen. Tunnustuksen puuttuminen vaikutti epäsuotuisasti myös ehdotettuun Vilnan kansanäänestykseen. Liettua pelkäsi sen ja Puolan epätasa-arvoisen juridisen aseman vaikuttavan haitallisesti yleiseen mielipiteeseen.[52]

Puolalais-venäläinen sota esti kuitenkin tilapäisesti Liettuan tunnustamisen, ja samanaikaisesti Vilnan-kysymys sai uuden käänteen. Vilna, Liettuan keskiaikainen pääkaupunki, oli kesällä 1920 joutunut Neuvosto-Venäjän hallintaan

---

48 Curzon Balfourille 18.8.1919, DBFP III, s. 509–510, no. 386; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 97; Hovi O. 1980, s. 178–179.

49 Ison-Britannian Venäjän kauppapolitiikassa Liettualla oli heikompi asema kuin Virolla ja Latvialla. Osittain tämän vuoksi Iso-Britannia oli myöntänyt de jure -tunnustuksen Virolle ja Latvialle – Venäjän kauppa kulki suureksi osaksi niiden kautta. Mikkola 1982, s. 117. Katso myös Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 148–186. Toisaalta Liettuassa presidentti oli optimistinen de jure -tunnustuksen saannin suhteen. Hän uskoi maan sisäisen järjestyksen ja aseman lujittumisen takaavan tunnustuksen. – Sylvanderin raportti Riiasta 19.9.1920, Fa 31, UM.

50 Wilton Riiasta Curzonille 28.3.1922, no. 29, FO. 419/5, PRO, KA mf. Englanti 6; Curzon lordi Hardingelle 6.4.1922, luottamuksellinen, DBFP XXIII, s. 458–459, no. 364; Curzon Foreign Officesta eversti Wardille Kaunasiin 26.10.1920, DBFP XI, s. 639–641, no. 616; Mikkola 1982, s. 119. Liettuan ulkoministeri Tr. Purycksistä ulkoministeri Curzon ei antanut mairittelevaa kuvausta: "Ulkoministeri, joka oli ennen, uskon, teologian tohtori, ei minusta näyttänyt kovin taitavalta diplomaatilta, eikä hänellä näyttänyt olevan kovin älykästä käsitystä ongelmista, jotka liittyivät hänen maansa ja Puolan välisiin suhteisiin. Pidin häntä paljon halukkaampana suomaan itselleen latteuksia ja fraaseja kuin käymään käsiksi olemassa olevan tilanteen todellisiin ongelmiin...". – Curzon Foreign Officesta eversti Wardille Kaunasiin 26.10.1920, no. 53, "The Baltic States and Finland". Luottamuksellinen, FO. 371/5374, s. 52–53, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL.

51 Sylvanderin raportti Riiasta 28.11.1920. Fa 31. UM.

52 Liettuan Lontoossa olevalta edustajalta Foreign Officeen 27.11.1920, FO. 371/3625, PRO, "The Baltic States" mf. 117, TYHL.

kuuluttuaan sitä ennen Puolalle. Neuvosto-Venäjä puolestaan myönsi kaupungin ja ympäristöalueet Liettualle maiden keskinäisessä rauhansopimuksessa heinäkuussa 1920. Puola kuitenkin valtasi Vilnan melko pian takaisin. Masentavaa Liettualle tunnustamisasiassa olikin, että liittoutuneet lykkäsivät tammikuussa 1921 de jure -tunnustamista pääasiassa juuri ratkaisemattoman Vilnan-kysymyksen vuoksi. Esimerkiksi Holstin esittämistä mielipiteistä huolimatta ei ententemaiden mielestä sellaiseen maahan, jolta puuttui selvä pääkaupunki, voitu lähettää diplomaattista edustusta. Tunnustamalla Viron ja Latvian, mutta ei Liettuaa, ententemaat loukkasivat Liettuaa ja aiheuttivat lisäksi vaikeuksia sen taloudelle.[53]

Liettuan ulkoministeri Tomas Naruševicius esittikin Foreign Officelle valittelunsa asiasta, ja toivoi, ettei Iso-Britannia ajaisi asiassa liikaa Puolan etuja. Lisäksi ulkoministerin mielestä rajaerimielisyydet Puolan kanssa eivät voineet olla syynä tunnustuksen eväämiselle, koska se oli kuitenkin myönnetty Puolalle. Ihmetystä herätti myös, että Saksa ja Venäjä olivat kauan sitten tunnustaneet Liettuan de jure, mutta ententemaat viivyttelivät yhä. Naruševicius vetosi edelleen Liettuan osoittamaan urheuteen kamppailussa vihollisia vastaan ja toivoi saavansa myötätunnon osoituksena de jure -tunnustuksen maalleen.[54]

Ongelmia lisäsi vielä, että Liettuan edustajat vastustivat myös varsinkin Ranskan ajamaa ajatusta puolalais-liettualaisesta federaatiosta. Liettualaiset pitivät omaa taloudellista tilaansa vakaana verrattuna vararikon partaalla olevaan Puolaan. Foreign Officen Venäjän asioiden asiantuntija J. D. Gregory suhtautui näihin perusteisiin kuitenkin epäilevästi. Liettua ei hänen mielestään ollut Viron ja Latvian kanssa samassa asemassa. Hän sitä paitsi uskoi, ettei Venäjä hyväksyisi naapurinaan vahvaa Puolaa. Toisaalta Liettuan merisatamat olivat sille tärkeät.[55]

* * *

Liettuan kansainvälinen de jure -tunnustus muodosti vaikean ongelman, johon liittyi etnografisia, juridisia ja kansainvälispoliittisia kysymyksiä. Ilmeisesti juuri Liettuan sekavan tilanteen ja Puolan intressien johdosta Rudolf Holsti oli haluton esittämään näkökantojaan asiasta ententemaiden edustajille. Toisaalta Viro ja varsinkin Latvia toivoivat reunavaltioyhteistyöhön mukaan myös Liettu-

---

53 Curzon lordi Hardingelle 15.4.1921, DBFP XXIII, s. 22–24, no. 18; Curzon lordi Hardingelle 6.4.1922, luottamuksellinen, DBFP XXIII, s. 458–459, no. 364; Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 98. Tarkemmin Senn 1966, s. 96–102.

54 Naruševicius Foreign Officelle 10.3.1921, no. 7, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6.

55 J. D. Gregoryn muistio 23.2.1921, No. 5, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6. Vilnan-kysymyksen lopulta ratkettua – vaikkakin puolalaisten hyväksi – ei ententemailla enää pitänyt olla estettä Liettuan de jure -tunnustamiselle. Ison-Britannian hallitus otti nyt esiin puolestaan Memelin-kysymyksen ja korosti, että myös se piti ratkaista ennen tunnustamista tai viimeistään sen yhteydessä. Näin olisi saatu kaikki mahdolliset rajakiistat ratkaistuksi ja juridinen tunnustus olisi mahdollinen ja pätevä. – Curzon lordi Hardingelle 15.4.1921, DBFP XXIII, s. 22–25, no. 18; Douglas Dakinin laatima esipuhe, s. vii, DBFP XXIII; lordi Hardinge Curzonille 10.4.1922, DBFP XXIII, s. 461–462, no. 366.

aa, joten Holstin oli reunavaltioyhteistyön vuoksi ainakin moraalisesti tuettava Liettuan itsenäisyyspyrkimyksiä.

Liettualaiset toivoivat kuitenkin Suomelta tunnustamiskysymyksessä aktiivisempaa panosta. Liettuan Tallinnan-edustaja Vytaytas Gylys vetosikin Suomen Tallinnan-lähettiläässeen Erkki Reijoseen, jotta Suomi tunnustaisi Liettuan de jure. Reijonen tiedustelikin asiaa ulkoministeri Holstilta asettaen kysymyksensä muotoon, vaikuttiko tunnustuksen viipymiseen Puolan ja Liettuan väliset epäselvyydet.[56] Suomen Latvian- ja Liettuan-edustaja Reino Sylvander puolestaan muotoili Holstille osoittamassaan yksityiskirjeessä kysymyksen Liettuan de jure -tunnustamisesta seuraavasti:[57] "..., niin rohkenen laskea sydämellesi myöskin Liettuan de jure -tunnustuksen. Minä ymmärrän kyllä, ettei siitä olisi meille hyötyä, vaan päinvastoin vahinkoa, jos se tehtäisiin Suomen puolesta ilman Puolan suostumusta ja tietoa. Mutta kun Sinä kerran olet mestari näissä asioissa, niin ehkäpä keksit sellaisen leikkauksen, joka tyydyttää sekä Puolan että Liettuan." Lähettiläiden aktiivisuutta osoittaa myös se, että Reijonen soitti Holstille 24. huhtikuuta 1921 ja kehotti Suomea tunnustamaan Liettuan itsenäisyyden. Holsti kuitenkin kieltäytyi siitä toistaiseksi. Yhtyen englantilaisten esittämään ajatukseen Holsti totesi Liettuan de jure -tunnustamisen olevan mahdollinen vasta, kun Puolan ja Liettuan väliset rajariidat oli selvitetty.[58] Ernest Wilton kuitenkin arvioi, että Suomi tuki selkeästi yhdessä Viron kanssa puolalaisten etuja rajaerimielisyyksissä.[59]

Samanaikaisesti myös Foreign Officen Venäjän osaston erikoisasiantuntija professori Simpson halusi keskustella henkilökohtaisesti Liettuan-kysymyksestä Holstin kanssa, koska hän oli ollut tyytyväinen heidän yhteistyöhönsä kansainvälisen politiikan ongelmien ratkaisemisessa menneiden vuosien aikana. Holsti ei todennäköisesti halunnut kertoa Suomen Baltian-edustajille kantaansa Liettuan tunnustamiseen ennen kuin oli keskustellut asiasta professori Simpsonin kanssa.[60] Neuvottelujen tuloksista ei ole käytettävissä dokumentteja, mutta Simpsonin vierailun jälkeen Holsti aloitti aktiivisen toiminnan Vilnan-kysymyksen ratkaisemiseksi. Taustalla lienee vaikuttanut myös, että kiista näytti vaikeuttavan sekä reunavaltioiden välistä yhteistyötä että Ison-Britannian Liettuan de jure -tunnustusta. Reunavaltioiden konferensseissa Holsti työskenteli ahkerasti Puolan Liettuan de jure -tunnustamisen puolesta[61] Kansainvälisellä tasolla Holsti ehdotti ongelman selvittämiseksi ns. *sosiologista ratkaisua.*[62]

---

56 Reijosen tiedotus Tallinnasta 26.10.1920, 5 C 12 ja Tallinnan lähetystön arkisto 12 L, UM; Liettuan itsenäisyyden tunnustaminen Suomen taholta, Suomen edustaja Erkki Reijonen Tallinnasta 26.10.1920, Suomen suhteet muihin maihin, 12 K, UM.

57 Reino Sylvander Riiasta ulkoministeri Holstille 8.2.1921, RHA 6, KA.

58 Reijosen muistiinpanoja sekalaisista asioista 1.4.–18.8.1921, 24.4.1921, Erkki Reijosen kokoelma, kansio 27, KA.

59 Wilton Riiasta 21.3.1922 ulkoministeri Curzonille, FO. 419/5, PRO, KA mf. Englanti 6.

60 Simpsonin kirje Holstille 26.5.1921, RHA 6, KA.

61 Esimerkiksi "Varsovan konferenssi Liettuan kysymyksestä", 19.4.1922 R. H, Carl Enckellin kokoelma 73, KA.

62 Vilnan kysymyksen sosiologinen ratkaisu, RHA 36, KA.

Holsti saneli Genevessä Urho Toivolalle Vilnan-kysymyksen sosiologisen ratkaisun. Ulkoministeri esitti Vilnan julistamista Kansainliiton mandaatiksi, minkä jälkeen alueen uskonto- ja kielijakaumat selvitettäisiin. Myös taloudelliset näkökohdat tulisi ottaa huomioon, mutta ne olisi pidettävä sopusoinnussa väestön kansallisuusjakauman kanssa. Holstin ehdotus sai ilmeisesti osakseen myönteisen vastaanoton Foreign Officessa, koska Vilnan-kysymyksen ratkaisu siirrettiin tulevaisuuteen.[63]

Kansainliiton jäseneksi Liettua tuli yhdessä muiden Baltian maiden kanssa 22. syyskuuta 1921, vaikka suurvallat eivät olleet tunnustaneet sen itsenäisyyttä de jure.[64] Tässä vaiheessa myös Skandinavian maat tunnustivat Liettuan itsenäisyyden. Ennen tunnustamispäätöstä Skandinavian maiden edustajat olivat tiedustelleet Suomen suhtautumista asiaan.[65] Ulkoministeri Holsti halusi kuitenkin toimia asiassa kiinteässä yhteistyössä Foreign Officen kanssa.[66]

Suomen ulkoministeri tiedusteli 10. lokakuuta Ison-Britannian Helsinginlähettiläältä Ernest Rennieltä, oliko Suomella mitään syytä evätä Liettuan de jure -tunnustusta. Holsti huomautti, että Viro ja Latvia sekä Skandinavian maat olivat tunnustaneet Liettuan. Ernest Rennie raportoi ulkoministeriöönsä Holstin olevan asiasta erityisen huolestunut, koska Suomi oli ensimmäisten maiden joukossa tunnustanut Viron ja Latvian itsenäisyyden. Suomen hallitus oli nyt levoton siitä, että se oli muihin maihin nähden jäljessä Liettuan kansainvälisen aseman tunnustamisessa.[67]

Ranska oli myös hyvin kiinnostunut Holstin asennoitumisesta Suomen Liettuan tunnustamiseen. Rennie raportoi ulkoministeri Curzonille, että Ranskan Helsingin-lähettiläs André Ribot halusi tietää, pitikö Holsti toivottavana neuvoa Suomen hallitusta olemaan myöntämättä tunnustusta perusteella, että Liettuaa voitaisiin siten painostaa Vilnan-kysymyksessä. Rennie ilmoitti Ribotille, että tunnustaminen oli poliittinen kysymys, josta Suomen tuli itse päättää. Liittoutuneet, jotka toimivat välittäjinä Vilnan-asiassa, eivät voineet taata tunnustusta Liettualle valitsematta puolta Liettuan ja Puolan välillä nykyisessä polemiikissa. Suomen tapaus oli kuitenkin erilainen, ja se pystyi hyvin olemaan sekaantumatta tähän hankalaan kysymykseen.[68]

Foreign Officesta Holsti sai helpottavan vastauksen: Liettua oli jo Kansainliiton jäsen eli tosiasiassa tunnustettu valtio, joten Suomen hallitus saattoi toimia

---

63 Holstin sanelu Toivolalle Genevessä 1922, Vilnan kysymyksen sosiologinen ratkaisu, RHA 36, KA. Vaikutteita muistionsa sisältöön Holsti lienee saanut liettualaisilta, koska Suomen ulkoministerin laatimassa muistiossa esiintyvät samat pääkohdat kuin esimerkiksi Antanas Smetonan professori Simpsonille lähettämässä laajassa muistiossa Liettuan tilanteesta. — Smetonan muistio Liettuasta Simpsonille, GD 40/17/219 no. 700–714, SRO.

64 Ruutu 1934, s. 157, Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 103–104.

65 Reijosen muistiinpanoja sekalaisista asioista 19.8.1921–25.10.1922, 30.9.1921, Erkki Reijosen kokoelma, kansio 27, KA.

66 Esimerkiksi Rennie Helsingistä Foreign Officelle 10.10.1921, FO. 371/6725, PRO.

67 Rennie Helsingistä Foreign Officelle 10.10.1921; 27.10.1921, FO. 371/6725, PRO.

68 Rennie Helsingistä ulkoministeri Curzonille 27.10.1921, FO. 371/6725, PRO. Rennien mielestä Ranskan Helsingin-lähettiläs Ribot´n tiedustelut osoittivat Ranskan pyrkimyksen tukea Puolaa vaikeuksissa naapureidensa kanssa.

asiassa haluamallaan tavalla.[69] Suomi tunnusti Liettuan de jure 14. lokakuuta 1921, ja samalla Reino Sylvander nimitettiin väliaikaiseksi edustajaksi Kaunasiin.[70] Suomen de jure -tunnustus Liettualle sai kuitenkin Ernest Rennien arvioimaan ulkoministeri Curzonille tarkemmin tunnustamisen syitä, Suomen Liettuan-politiikkaa ja Holstin kanssa käymäänsä keskustelua. Ison-Britannian Helsingin-lähettilään mielestä presidentti Ståhlberg oli jo useiden viikkojen ajan suunnitellut tunnustusta, mutta ulkoministeri Holsti oli kuitenkin ollut haluton tekemään mitään, mikä saattoi olla vastoin Ison-Britannian hallituksen toivomuksia. Tämän vuoksi Holsti oli tiedustellut Rennieltä 10. lokakuuta Ison-Britannian asennetta Liettuan tunnustamiseen. Rennie oli huomannut Holstin olleen murheellinen, ja syy siihen selvisi nopeasti: presidentti Ståhlberg oli vastoin Holstin suositusta päättänyt välittömästi tunnustaa Liettuan de jure. Rennie huomautti ulkoministeri Curzonille Holstin olleen helpottunut saatuaan pari päivää Suomen Liettuan de jure -tunnustamisen jälkeen tietää Ison-Britannian hyväksyvän tunnustuksen.[71]

Liettuan tunnustamiskysymys ententemaiden osalta ratkesi lopullisesti vasta vuoden 1922 aikana. Ensimmäisenä merkkinä tulevasta de jure -tunnustamisesta voidaan pitää kaupallisten suhteiden solmimispyrkimyksiä Ison-Britannian ja Liettuan välillä toukokuussa 1922.[72] Käytännössä tunnustaminen edellytti kuitenkin neuvotteluja Ison-Britannian ja Ranskan välillä. Liittoutuneilla oli yhä erilaisia näkemyksiä Liettuan tilanteen ratkaisemisesta, mutta ajan kuluminen pakotti ne kompromissiratkaisuun.[73] Liittoutuneiden painostuksen edessä Ison-Britannian oli myönnyttävä vaatimuksiin Liettuan kansainvälisen aseman tunnustamisesta. Lopullisen tunnustuksen Liettua sai liittoutuneilta 20. joulukuuta 1922, melkein kaksi vuotta myöhemmin kuin naapurinsa Viro ja Latvia.[74]

---

69 Rennien sähke no. 144 10.10.1921, FO. 371/6725, PRO. Ranska oli Ison-Britannian kanssa samoilla linjoilla. Ranskan ulkoministeriöstä todettiin Liettuan hyväksymisen Kansainliittoon merkitsevän käytännössä maan de jure -tunnustamista. Toisaalta myös ranskalaiset päättivät jatkaa Liettuan hallituksen pitämistä de facto hallituksena. – Ranskan ulkoministeri Pariisista Helsingin-lähettiläälle 15.10.1921, AMAE, TYHL mf. Lithuanie vol 7.

70 Erkki Reijonen luki edellisen tiedon Helsingin Sanomista 15.10.1921, jälkimmäisen Vaba Maasta 17.10.1921: Reijosen muistiinpanoja sekalaisista asioista 14.10.1921 (muistiinpanoissa täytyy olla päivämäärävirhe – oltava 16. päivän jälkeinen merkintä), Erkki Reijosen kokoelma, kansio 27, KA; Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 14.10.1921, UM.

71 Rennie Helsingistä ulkoministeri Curzonille 27.10.1921, FO. 371/6725, PRO. Ranskalaiset olivat jo pitemmän aikaa olleet tietoisia Suomen hallituksen valmiudesta tunnustaa Liettuan de jure -itsenäisyys. Ulkoministeriölleen 12. lokakuuta lähettämässään raportissa Ranskan lähettiläs huomauttikin, että Holstia ovat asiassa kannustaneet pääministeri, Suomen presidentti sekä Viron ja etenkin Latvian lähettiläät. – Ranskan Helsingin-lähettiläs ulkoministeriölle 12.10.1921, AMAE, TYHL mf. Lithuanie vol. 7.

72 Wilton Kaunasista Liettuan ulkoministerille 6.5.1922, liite 1, no. 39, FO. 419/5, PRO, KA mf. 6. Katso myös Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 148–186.

73 Tarkemmin; Lordi Hardinge ulkoministeri Curzonille 10.4.1922, DBFP XXIII, s. 461–462, no. 366; Dilley ulkoministeri Curzonille 28.4.1922, DBFP XXIII, s. 472, no. 373; Ulkoministeri Curzon Ranskan lähettiläälle 16.5.1922, DBFP XXIII, s. 484–485, no. 386; Mr. Dilley Balfourille 2.6.1922, DBFP XXIII, s. 492, no. 391. Balfour lordi Hardingelle 19.6.1922, DBFP XXIII, s. 496–497, no. 396.

74 Hinkkanen-Lievonen 1984, s. 104.

* * *

Ranskan aktiivisuus Viron ja Latvian de jure -tunnustamisessa ratkaisi näiden maiden kansainvälisen aseman vakiintumisen. Italia kannatti tunnustamista ja Ison-Britannian pääministeri Lloyd George yhtyi Korkeimman neuvoston päätökseen ulkoministerinsä esittämistä epäilyistä huolimatta. Viron ja Latvian kolme vuotta kestänyt de facto asema oli päättynyt. Ne oli tunnustettu itsenäisiksi valtioiksi de jure. Virolaiset ja latvialaiset antoivat tunnustuksen myös Suomen ulkoministeri Holstin roolille maidensa kansainvälisen asemansa vakiintumisessa. Toisaalta voidaan aiheellisesti kysyä, mikä sitten oli ollut Rudolf Holstin osuus Viron ja Latvian de jure -tunnustamiseen?

Käytettävissä olleet asiakirjat viittaavat siihen, että Holsti oli lähinnä Viron ulkoministeri Ants Piipin ja Latvian ulkoministeri Zigfrids Meierovicsin kanssa määritellyt maiden ulkopoliittiset tavoitteet sopusointuun ententemaiden idänpolitiikan kanssa. Varsinaisen, etenkin ranskalaisten ajaman, liittopolitiikan solmiminen edellytti kuitenkin sekä sisä- että ulkopoliittista syistä reunavaltioiden de jure -tunnustamista. Asiakirjat myös osoittavat, että Suomen, Viron ja Latvian ulkoministerit perustelivat ententemaiden edustajille Baltian maiden itsenäisyyden oikeutusta lähes samoin sanakäänteinen: kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen korostamisen tilalle oli tullut suurvaltapoliittinen aspekti — saksalais-venäläisen liiton -kortti. Reunavaltioiden kansainvälisen aseman tunnustaminen mahdollistaisi myös Suomen, Puolan, Viron ja Latvian liiton muodostamisen, joka toimisi puskurina idän ja lännen välissä. Tämä oli myös ententemaiden etujen ja politiikan mukaista.

Kiistatta on myös osoitettavissa, että Suomen ulkoministeri valmisteli sekä ulkomailla että Suomessa maaperää Viron ja Latvian de jure -tunnustamiselle. Holsti propagoi ahkerasti asian puolesta diplomaattien ja poliitikkojen kanssa käymissään keskusteluissa, painosti ulkomailla toimivia Suomen lähettiläitä työskentelemään Viron ja Latvian de jure -tunnustuksen hyväksi ja sekä kirjoitti että kirjoitutti asiasta sanomalehtiin. Holstin osuutta Baltian maiden kansainvälisessä tunnustamisessa voidaankin parhaiten kuvata taustavaikuttajan rooliksi: aktiivisesti, sitkeästi, poleemisesti, mutta kuitenkin suurvaltojen etuihin vedoten Holsti valmisti omalta osaltaan maaperää de jure -tunnustukselle.

Baltian maat olivat eriarvoisessa asemassa Holstin poliittisessa hierarkiassa. Viron ja Latvian kansainvälisen tunnustuksen hankkiminen oli tärkeämpää kuin liettualaisten oikeuksien puolustaminen. Suurvallat hyväksyivät Viron ja Latvian itsenäisyyden välttämättömänä poliittisena tapahtumana, mutta Liettuaa rasittivat rajakiistat Puolan kanssa. Holsti ei halunnut ärsyttää liikaa ententemaita ja Puolaa toimimalla vastoin niiden intressejä Liettuan-kysymyksessä; toisaalta Liettualla ei ollut Suomen kannalta niin suurta merkitystä reunavaltioliiton muodostamisessa kuin Virolla ja Latvialla.

Ententemaiden Viron ja Latvian de jure -tunnustus oli tärkeä Suomen reunavaltiopolitiikan kannalta. Aiemmin ainoastaan Puola oli ollut kansainvälisesti tunnustettu maa, mutta nyt myös Viro ja Latvia olivat juridisesti sopimuskelpoisia maita suunniteltaessa reunavaltioiden poliittista liittoa. Eräs tärkeä sisäpoliittinen este reunavaltioyhteistyön edestä oli poistunut. Ulkoministeri Holsti saattoi ottaa uuden askeleen kohti Suomen ja Baltian poliittisten suhteiden tiivistämistä. On kuitenkin korostettava, että Holstille yhteistyö balttilaisten

valtioiden kanssa oli vain osa Suomen Venäjän-politiikan kokonaisarviota. Holsti myönsi Venäjän olemassaolon poliittisena realiteettina ja tunnusti Suomen riippumattomuuden olevan sidoksissa Venäjän poliittiseen kehitykseen. Holsti ei kuitenkaan tarkastellut ulkopolitiikan perusteita venäläisten näkökulmasta ja yhteistyönä itäisen naapurin kanssa. Holsti pyrki sovittamaan Suomen ulkopolitiikan läntisten suurvaltojen etujen mukaisesti, mutta pyrki samalla ajamaan konkreettista yhteistyötä tsaarin imperiumista eronneiden maiden kanssa.

V TILINPÄÄTÖS

1 HOLSTIN ULKOPOLIITTINEN OHJELMA

Itämeren alueen poliittinen kartta oli muuttunut 1920-luvulle tultaessa siitä, mitä se oli ollut ennen maailmansotaa. Venäjän vallankumouksen ja Saksan sotilaallisen tappion myötä oli alueelle syntynyt viisi uutta itsenäistä valtiota: Suomi, Viro, Latvia, Liettua ja Puola. Uusien itsenäisten valtioiden yhteistyössä ja Itämeren alueen neutraloimisessa nähtiin mahdollisuus puskuroida Neuvosto-Venäjän mahdollista uhkaa. Ajatus Baltian liiton muodostamisesta virisi jälleen virolaisten keskuudessa.[1]

Baltian maat pyrkivät varmistamaan kansallisen olemassaolonsa paitsi Kansainliiton avulla myös keskinäisellä yhteistyöllä ja liittoumilla. Toiminta oli suunnattu Neuvosto-Venäjän mahdollisia aggressioita vastaan.[2] Olihan Iso-Britannia luopumassa asemastaan Baltian alueella. Se oli myös vahvasti epäillyt Baltian maiden kansallisen olemassaolon mahdollisuuksia. Näin Baltian maiden oli itse varmistettava kansallinen tulevaisuutensa: Ison-Britannian apu ja aseet eivät sitä tekisi. Suomen ulkoministerin Rudolf Holstin tavoitteena oli ollut avustaa Baltian maita kansainvälisen de jure -tunnustuksen saamisessa. Viron ja Latvian tunnustamisen jälkeen Suomi saattoi harjoittaa aktiivista reunavaltiopolitiikkaa näiden maiden kanssa. Holsti ja edistyspuolue pyrkivät sitomaan reunavaltiopolitiikan yhteistyöhön ententemaiden kanssa. Iso-Britannia seurasikin edelleen kiinnostuneena tilanteen kehittymistä, ja sitä pitivät ajan tasalla

1 Paasivirta 1984, s. 255; Päevaleht 11.5.1921, 14.5.1921; yleensä kirjoituksia balttilaisen liiton muodostamisen edellytyksistä ja mahdollisuuksista. Päevalehden ja Waba Maan numerot maaliskuussa 1921; Arumäe 1983.

2 Inkilä 1940, s. 168; Wilton Kaunasista Curzonille 11.3.1921, FO. 419/5, Confidental Print Baltic States and Finland, PRO.

Holsti ja Baltian tasavaltojen poliitikot.[3] Itämeren alueen uudessa poliittisessa tilanteessa Ison-Britannian ulkomailla olleet edustajat tyytyivät informoimaan ulkoministeriötään Suomen ja Baltian maiden yhteistyöstä. Itsenäisten valtioiden oli nyt itse otettava vastuu ulkopoliittisesta suuntauksestaan.[4]

Rudolf Holsti oli saavuttanut tavoitteensa: Baltian maat olivat saaneet kansainvälisen de jure -tunnustuksen itsenäisyydelleen ja päässeet Kansainliiton jäseniksi. Mihin suuntaan maiden välistä yhteistyötä oli nyt kehitettävä, ja olivatko reunavaltiot valmiita tekemään poliittisia ja sotilaallisia sopimuksia turvallisuutensa varmistamiseksi? Kuinka Holsti arvostelun kiihtyessä perusteli ulkopoliittista suuntaustaan, ja miksi hän oli laittanut asemansa ulkoministerinä kyseenalaiseksi kamppaillessaan Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta? Millainen persoona Holsti oli ulkoministerinä, mitä viiteryhmää hän edusti, ja millaisia keinoja hän käytti päästäkseen päämääräänsä?

1.1 Kohti reunavaltioliittoa

Reunavaltiosuuntauksen toteuttamiselle Baltian maiden keskinäinen eripuraisuus merkitsi vakavaa takaiskua: Puolan ja Liettuan välillä oli erimielisyyksiä, virolaisilla ja latvialaisilla oli epäluuloja ja kaunaa toisiaan kohtaan.[5] Suomessa tiedostettiin yleisesti, että ententemaiden intressit Itämeren aluetta kohtaan olivat selvästi vähenemässä siitä, mitä ne olivat olleet heti maailmansodan jälkeen. Ison-Britannian laivasto-osaston poistuminen Itämereltä vuoden 1921 kuluessa oli ollut selvä ulkoinen merkki muutoksesta. Merellinen lähinaapuruus Baltian maiden kanssa oli tuonut esiin monia asioita, joista Suomen kannalta oli tärkeää neuvotella. Suomen ja reunavaltioiden taloussuhteet koettiin tärkeiksi, samoin kulttuurisuhteiden kehittämisellä oli laajaa kannatusta. Mutta kun keskusteltiin Suomen ja Baltian tasavaltojen poliittisen yhteistoiminnan kehittämisestä, hallitus saattoi helposti huomata, että mielipiteet jakautuivat tai ainakin olivat sävyltään erilaisia.[6]

Ulkoministeri Holsti saikin runsaasti kritiikkiä ajaessaan Suomen ulkopoliittista suuntausta kohti ententeä, reunavaltioita ja Kansainliittoa. Läheinen

---

3 Wilton Kaunasista ulkoministeri Curzonille 13.5.1921, no. 31, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6; Max Muller Varsovasta ulkoministeri Curzonille 7.2.1922, no. 6, FO. 419/5, PRO, KA mf. Englanti 6; Wilton Riiasta ulkoministeri Curzonille 17.7.1921, no. 8, FO. 419/4, PRO, KA mf. 6; Mr. Wilton Riiasta ulkoministeri Curzonille 28.3.1922, no. 29, FO. 419/5, PRO, KA mf. Englanti 6. Merkintöjä ja noottien vaihtoa 10.6.1921, FO. 511/18, PRO. Ulkoasiainministeriön poliittisen osaston tiedotukset 10.8.1921, salainen, 5 C 1, UM. Myös Vares 1994, s. 54; Mylly 1978, s. 262. Holsti kutsui joulukuussa 1921 ententemaiden ja Baltian valtioiden edustajat luokseen ja informoi heitä sotilaallisesta tilanteesta Venäjän raja-alueilla. – Rennie Helsingistä ulkoministeri Curzonille 27.12.1921, BDFA, Vol. 6, s. 110, dok. 82.

4 Katso edustajien informaatioista esimerkiksi Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 3.11.1920, no. 341, FO. 371/5375; Wiltonin telegrammi Riiasta 17.7.1921, FO. 371/6730; Rennie Helsingistä 3.11.1921 Foreign Officelle, FO. 371/6730, PRO, "The Baltic States" mf. 118, TYHL.

5 Reijosen raportti no. 34 Tallinnasta 17.5.1921, 5 C 12, UM; Reijosen raportti no. 80 Tallinnasta 6.8.1922, 5 C 12, UM.

6 Paasivirta 1984, s. 256–257.

yhteistyö Baltian maiden kanssa ei saanut osakseen ymmärrystä, vaan sitä pidettiin Suomen itsenäisyyden kannalta vaarallisena. Holsti joutui usein perustelemaan ulkopoliittista linjaansa. Suurimmat vaikeudet Holsti kohtasi vuoden 1921 keväällä, jolloin hänen asemansa oli vaakalaudalla. Ruotsalainen kansanpuolue ja kokoomus eivät halunneet Holstia ulkoministeriksi uuteen hallitukseen, vaan kokoomuksen eduskuntaryhmä vaati tilalle omaa miestä. Lauri Ingman korosti edistyspuolueen kansanedustajalle Magnus Lavoniukselle, ettei kyse ollut ulkopolitiikan suunnanmuutoksesta, vaan Holstin persoonasta. Edistyspuoluekin oli valmis vaihtamaan ulkoministeriksi uuden henkilön. Maalaisliitto puolestaan vaati, että Holsti saisi jatkaa tehtävässään. Holsti sai kuitenkin yllättävää tukea J. K. Paasikiveltä, jonka mielestä kokoomuksen oli joustettava ulkoministerin valinnassa. Taustalla on arvioitu vaikuttaneen presidentti Ståhlbergin vaikean sisäpoliittisen aseman ja henkilökohtaisen tuen Holstin valinnalle. J. H. Vennola muodosti 9. huhtikuuta 1921 keskustapohjaisen vähemmistöhallituksen, jossa Holsti säilytti ulkoministerin salkun.[7] Ulkoministerin valinnasta käydyn kiistan vuoksi Holsti joutui laatimaan edistyspuoleen puoluekokoukselle laajan 14-sivuisen puheen *Suomen ulkopoliittisesta tilanteesta.*[8]

Puheensa ulkopoliittisen osuuden Holsti aloitti käsittelemällä Venäjän-ongelmaa ja Suomen osuutta Pietarin-kysymykseen. Ulkoministeri saattoikin jälkiviisaasti todeta, että Suomen pidättäytyminen Pietariin suunnatusta operaatiosta oli ollut viisas ratkaisu. Valkoiset venäläiset eivät olleet saavuttaneet odotettua menestystä Venäjän sisällissodassa. Tästä Holsti sai sujuvan keinon siirtyä heimokansojen asiaan ja ennen kaikkea kysymykseen Viron itsenäisyydestä.[9]

Holstin mielestä sekä Suomelle että Virolle oli nyt tärkeää molempien valtioiden poliittisten etujen yhtenäistäminen ja yhteisten poliittisten tavoitteiden saavuttaminen. Venäjän pyrkimyksiin liittää taloudellisin perustein Baltian maat takaisin valtakuntaansa Holsti ei uskonut. Toisaalta ulkoministerin mielestä Viron, Latvian, Liettuan ja Suomen oli saatava elää omaa itsenäistä elämäänsä ilman, että niiden tarvitsisi pelätä menettävänsä itsenäisyytensä. Holsti perusteli Baltian maiden itsenäisyyden välttämättömyyttä Suomelle sekä poliittisin että taloudellisin näkökohdin:[10]

> "Varsinkin mitä tulee Viroon niin meillä suomalaisilla ei ole ainoastaan tunnesyyt, joidenka nojalla me toivomme ja uskomme, että Virolla on oma olemassaolon oikeutuksensa itsenäisenä valtiona. Meillä on suorastaan reaalipoliittiset edut vaatimassa, että meidän rannikkomme eteläpuolella on meille ystävällinen maa, eikä sellainen maa, joka sieltä kiertämällä voisi uhata meidän paraita puolustusedellytyksiämme --- Jos Viro ansaitsee oman itsenäisyytensä ja se on sen jo saanut kansainvälisesti tunnustetuksi, ei ole mitään syytä vähentää Liettuan ja

---

7 Vares 1993, s. 566; vertaa Polvinen, Heikkilä, Immonen 1992, s. 92–93; Jääskeläinen 1964, s. 17, 20; katso myös Murto 1994, s. 211.

8 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", Puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52. Holstin puhe referoituna – Rudolf Holsti, Helsingin Sanomat 18.4.1922 – Ulkopoliittinen ohjelma. Ministeri Holstin esitys, Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto, PAs.

9 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52.

10 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52.

Latvian vastaista oikeutta säilyttää oma itsenäisyytensä. Sitäpaitsi puhuakseni vähän avomielisemmin eräästä tärkeästä näkökohdasta. Meidän on muistettava, että Viro, Latvia ja Liettua voivat monessa suhteessa täydentää erinomaisesti sen taloudellisen toiminnan mikä tässä maassa on aikaisemmin ollut mahdollista meidän kauppayhteyden kautta Venäjän kanssa."

Holsti käsitteli ulkopoliittisessa katsauksessaan myös Suomen suhteita Skandinaviaan. Holstin mielestä Skandinavian maiden, ensisijassa Ruotsin, oli ymmärrettävä, ettei suomalaisuuden liike ollut kiihkokansallista intoilua, vaan Suomi oli otettava huomioon silloin, kun tehtiin suunnitelmia Pohjois-Euroopan politiikasta. Holsti huomautti Skandinavian maissa vasta nyt ymmärretyn, että Suomen suhteilla Viroon oli muutakin kuin vain tunneperäistä merkitystä. Suomen ulkopolitiikka oli ollut reaalipolitiikkaa, koska suurvallat olivat yhdessä Suomen kanssa tunnustaneet Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden. Puheessaan Holsti viittasi myös siihen, miksi hän oli taistellut Baltian maiden itsenäisyyden puolesta. Suomi kuului länsieurooppalaiseen eikä itäeurooppalaiseen kulttuuriin, ja Itämeren maiden täytyi tämän vuoksi tukea toisiaan. Tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista ennen kuin Itämeren maat olivat tasa-arvoisia toisiinsa nähden.[11]

Holsti palasikin puheessaan vuosina 1917–1918 esittämiinsä käsitteisiin ja ajatuksiin kansallisvaltioista, demokratiasta, kansojen itsemääräämisoikeudesta ja Kansainliitosta. Ulkoministerin poliittisen toiminnan taustalla näytti reaalipolitiikan ohella edelleen vaikuttavan usko kansojen suvereenisuuteen ja luottamus ikuisen rauhantilan mahdollisuuteen. Holsti lainasi puheessaan saksalaisen filosofi Immanuel Kantin (1724–1784) ajatuksia teoksesta *Ikuinen rauha*. Holstin mielestä Eurooppa oli kulkemassa kohti Kantin esittämän pysyvän rauhan tilaa. Sen perustana oli demokratian ajatus ja usko Kansainliiton vaikutusmahdollisuuksiin. Holsti osoitti selkeästi ulkopolitiikkansa perustuvan kansainvälisyyden periaatteille ja kansallisuusaatteen teoreettisen perustan toteuttamiselle.[12]

Holsti hyökkäsi myös varsin voimakkaasti saksalaisten päämajoitusmestari Erich Ludendorffin (1865–1937) ja kreivi von der Goltzin Itämeren maakuntien politiikkaa vastaan. Holstin mielestä saksalaiset eivät olleet ns. itä-programissaan ajatelleet Viron, Latvian ja Liettuan kohtaloa niiden kansallisesta näkökulmasta. He olivat unohtaneet, mitä näiden maiden ihmiset ajattelivat omasta poliittisesta tulevaisuudestaan. Saksalaiset koettivat toteuttaa Baltiassa omia geopoliittisia ja dynastisia näkökohtiaan kansallisuusaatteen kustannuksella.[13]

Holsti pelkäsi myös vanhoillisten venäläisten suhtautumista uusiin valtioihin. He eivät voineet sietää ajatusta itsenäisestä Suomesta, Virosta, Latviasta tai Liettuasta. Ongelmana eivät kuitenkaan olleet ainoastaan venäläisten mahdolliset reaktiot ja toimenpiteet Itämeren pieniä itsenäisiä valtioita vastaan, vaan taantumuksellisen venäläis-saksalaisen liiton syntyminen. Holsti korosti, että

---

11 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52.

12 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52. Tarkemmin Roiko-Jokela 1994 a, s. 303–304.

13 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52.

tällainen liitto johtaisi Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden tuhoamiseen. Tällöin olisi kyseenalaista, voitaisiinko Suomessa enää puhua omasta itsenäisestä ulkopolitiikasta, kun ei edes Viro olisi Suomen eteläpuolella tukemassa etelärannikon turvallisuutta. Holstin mielestä Suomen ulkopolitiikan tuli olla rehellistä ja avointa sekä ottaa huomioon Euroopan suurvaltapolitiikan geopoliittiset näkökohdat: suomalaisten oli katsottava laajakatseisesti eteenpäin, eikä tehtävä johtopäätöksiä sanomalehdissä esiintyvien sähkösanomien perusteella. Kansanvaltainen kehitys takaisi parhaiten pienien kansojen itsenäisyyden:[14]

> "Meidän täytyy nähdä, mihin suuntaan Euroopan politiikka rupeaa kulkemaan, meneekö se vanhoilliseen suuntaan, jolloin nuo n.s. geopoliittiset näkökohdat pääsevät oikeuksiinsa, vai meneekö se kansanvaltaiseen suuntaan, jolloin ihmisiä ei enää koeteta saada alamaisuusasteeseen vaan saavat itse määrätä valtiollisesta tulevaisuudestaan. Jos se menee tähän vanhoilliseen suuntaan, se merkitsee uusia vaikeuksia meille. Jos se menee tähän kansanvaltaiseen suuntaan niin se merkitsee meidän kansainvälisen asemamme selvää lujittumista. Siitäkin syystä on niin äärettömän tärkeätä, että kansainliitto jäisi säilymään ja me sen jäseninä saisimme tuntea turvaa idästä päin ehkä uudelleen meitä uhkaavia vaaroja vastaan."

Holsti vetosi puheensa lopussa edistyspuolueeseen. Ulkoministerin mielestä oli mahdotonta ajatella, että puolue, joka sisäisissä suhteissaan oli demokraattinen, olisi ulkopolitiikassaan vanhoillinen.[15] Holstin lausunto on tulkittavissa hänen pyrkimyksekseen etsiä edistyspuolueelta tukea ulkopoliittiselle linjalleen. Ulkoministeri oli perustellut laajasti ja johdonmukaisesti ulkopolitiikkansa teoreettisia lähtökohtia. Tämä oli tärkeää, koska useat eri tahot vastustivat reunavaltiopolitiikkaa. Hyvän esimerkin tästä tarjoaa Svenska Tidningenin julkaisema artikkeli *Suomi ja reunavaltiot* ja ulkoministeri Holstin Helsingin Sanomien pääkirjoituspalstalla siihen laatima vastine syksyllä 1921.[16]

Svenska Tidningenin artikkelin oli kirjoittanut Suomen vapaussotaan osallistunut saksalainen upseeri. Hän hyökkäsi voimakkaasti Holstin ulkopoliittista suuntausta vastaan. Upseerin mielestä Suomi tuomitsi itsensä kuolemaan, jos se liittoutui reunavaltioiden kanssa, joiden itsenäisyyden kirjoittaja näki poliittisena mahdottomuutena. Reunavaltioiden palauttaminen Venäjän vallan alle oli vain ajan kysymys. Artikkelin kirjoittajan mielestä reunavaltioiden liiton takana olivat Iso-Britannia ja todennäköisesti myös Ranska, jotka halusivat käyttää palkkasoturivaltioita omana ponnahduslautanaan saadakseen Venäjän taloudellisesti riippuvaiseksi itsestään. Iso-Britannia pyrki kirjoittajan mielestä myös estämään, etteivät Suomen ja Ruotsin väliset suhteet paranisi. Hän suositteli Suomelle Viron ja Latvian ystävyyden sijaan lähentymistä Skandinaviaan.[17]

Holsti katsoi tarpeelliseksi puuttua artikkeliin "sen sisäisen kierouden ja vaarallisuuden", mutta todennäköisesti myös Suomessa olleiden ententemaiden ja reunavaltioiden edustajien ulkoministerille esittämän protestin vuoksi. Holstin

---

14 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52.

15 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.–17.4.1921, Liite V, KEA 2, KA mf. PR 52.

16 Kulha 1989, s. 257–258; Suomi ja reunavaltiot. – Helsingin Sanomat 13.9.1921, pääkirjoitus; Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto 1918–1931, PAs.

17 Kulha 1989, s. 257–258.

mielestä reunavaltioiden sivistyselämän lamauttaja oli ollut saksalainen aatelisto, jota kyseisen artikkelin kirjoittaja luultavasti mielipiteineen edusti. Ulkoministeri todisti kirjoittajan väitteet kohta kohdalta vääriksi. Holstin mielestä artikkeli osoitti, kuinka lujassa oli viha pienten kansojen todellisia itsemääräämisperiaatteita vastaan. Suomi luvattiin säästää, mutta se ei Holstin mielestä saanut sokaista silmiä näkemästä, että vapauden yleiset periaatteet tahdottiin uhrata.[18]

Saksalaisen upseerin kirjoitus Itämeren valtioiden itsenäisyyden mahdollisuuksista osoitti, kuinka vaikeassa asemassa Holsti oli, kun hän joutui perustelemaan ulkopoliittista suuntaustaan ja Baltian maiden itsenäisyyden välttämättömyyttä. Eivätkä ainoastaan saksalaiset, vaan myös monet suomalaiset diplomaatit ja poliitikot hyökkäsivät kesästä 1921 lähtien voimakkaasti Holstin reunavaltiosuuntausta vastaan. Näkyvimmin tämän teki Helsingin suojeluskuntapiirin päällikkö kenraalimajuri Paul von Gerich nimikirjaimillaan signeeraamassaan artikkelissa Hufvudstadsbladetissa 9. kesäkuuta 1921. Kenraalimajuri varoitti reunavaltioliiton vaaroista ja arvosteli voimakkaasti Baltian maiden, Puolan ja Italian politiikkaa. Seurauksena oli, että Ranskan, Puolan, Italian, Romanian ja Latvian lähettiläät esittivät protestin ulkoministeri Holstille. Hallitus antoi käskyn von Gerichin erottamisesta.[19]

Holstin ongelmaksi muodostui lähinnä reunavaltiosuuntauksen jatkaminen Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen jälkeen. Virolaiset poliitikot olivat tiiviissä yhteydessä Holstiin toivoen kiinteää poliittista ja sotilaallista yhteistyötä ainakin Suomen ja Viron, mutta mahdollisesti myös kaikkien reunavaltioiden kesken.[20] Holsti oli kuitenkin edelleen pidättyväinen sitovien sopimusten solmimiseen. Ulkoministerin toimintaa Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseksi oli arvosteltu, mutta suurinta ärtymystä ja epäluuloisuutta oli kohdannut mahdollisen sotilassopimuksen solmiminen Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan välillä. Se ei ollut juridisesti ja diplomaattisesti mahdollista niin kauan kuin Baltian maita ei ollut tunnustettu itsenäisiksi valtioiksi de jure. Tilanne oli oleellisesti muuttunut tammikuun 1921 jälkeen, ja samalla arvostelu Holstin ulkopoliittista suuntausta vastaan oli kiihtynyt.

Holsti sai kuitenkin tukea pääministeri J. H. Vennolalta, joka totesi ulkoministerin tavoin, että käytännössä Baltian maiden kohtalo näytti olevan niin sidottu Venäjään, että "toisen uhka oli uhka toisellekin". Viron ja Latvian saatua de jure -tunnustuksen ja niiden sisäisten olojen vakiinnuttua ei Vennola nähnyt enää estettä aloittaa läheisempää yhteistoimintaa näiden maiden kanssa. Liet-

18 Suomi ja reunavaltiot. — Helsingin Sanomat 13.9.1921, pääkirjoitus. Kenraali von Gerichin erottaminen 16.6.1921, FO. 511/18, PRO; Valtioneuvoston pöytäkirja ulkoasiainministeriöstä 14.6.1921, UM.

19 Från allmänheten. — Hufvudstadsbladet 9.6.1921; Donner 1927, s. 152—154; Vares 1993, s. 577, 581—582. Tarkemmin Gerichin erottamisesta Jääskeläinen 1977, s. 329; Ahti 1986, s. 179—187.

20 ERA, Fond 1624, Nim. 1, Sü 29, Leht. 39—40, Piipin kirje Holstille 18.4.1921; ERA, Fond 1582, Nim. 1, Sü. 70, Leht. 10—12, Piipin kirje Holstille 19.5.1921.

tuan oli määrä tulla mukaan yhteistyöhön saatuaan itsenäisyydelleen tunnustuksen ja suhteensa Puolaan vakiinnutetuksi.[21]

Hieman yllättäen Holstin edustama reunavaltiosuuntaus sai myös kokoomuspoliitikko Lauri Ingmanin tuen syyskuussa 1921. Puolustusliiton uskottavuus oli Ingmanin mielestä vahvistunut, kun Viro ja Latvia olivat pääsemässä Kansainliiton jäseniksi. Suunnanmuutoksen taustalla olivat Venäjän heikkouden jatkuminen ja se, että Venäjä vastoin odotuksia ei ollut valloittanut Baltian maita. Ingman oli Holstin tavoin lähtenyt ajatuksesta, että Suomen turvallisuus edellytti ulkopuolisten tukea. Reunavaltioliitto oli ainoa tarjolle jäänyt vaihtoehto, kun Kansainliitto oli heikko, läntiset suurvallat vetäytyivät syrjään Itämeren tapahtumista ja Ruotsin ja Suomen väliset suhteet olivat edelleen viileät. Ingmanille Holstin linjan tukeminen oli ainut reaalipoliittinen vaihtoehto.[22]

Reunavaltioiden ulkopolitiikan epävarmuutta kansainvälisen itsenäisyyden tunnustamisen jälkeisinä kuukausina kuvaavat hyvin lukuisat tiedustelut Foreign Officen mielipiteistä. Reunavaltiot jopa pyysivät suoranaisia ohjeita ulkopolitiikkansa harjoittamiseksi.[23] Holsti kysyi myös Ison-Britannian Helsingin-lähettiläältä Ernest Rennieltä, tulisiko Suomen suunnata ulkopolitiikkansa Baltian vai Ruotsin suuntaan ja voisiko Suomi luottaa Ison-Britannian moraaliseen tukeen, jos ilmenisi ongelmia Venäjän kanssa.[24] Foreign Officen Venäjän-osaston päällikön J. D. Gregoryn vastaus oli tyly: "Suomen tulee itse tehdä valintansa, emme voi ottaa vastuuta neuvoista."[25]

* * *

Itä-Karjalan kriisi ja kommunistien muutamissa Pohjois-Suomen rajapitäjissä järjestämä ns. läskikapina vaikuttivat Suomen pyrkimyksiin saada turvaa Neuvosto-Venäjän uhkaa vastaan. Neuvostojoukkojen keskitys rajalle pelästytti Suomen poliittisen johdon, koska Neuvosto-Venäjän uhkaava käyttäytyminen osoitti, että myös Suomeen voisi kohdistua konkreettinen sotilaallinen uhka. Suomalaisten mieliin palautui ajatus reunavaltioiden sotilaallisesta liitosta.[26]

Myös virolaiset ja puolalaiset tarttuivat tilaisuuteen. Viron ulkoministeri Ants Piip arvioi Helsingin lähettiläs Oskar Kallakselle lähettämässään kirjeessä, että Suomi tulisi luopumaan poliittisesti kiristyneessä tilanteessa eristäytymispolitiikastaan. Sotaministeri August Hanko ja lähettiläs Kallas ilmoittivatkin tammikuussa 1921 Suomen poliittiselle ja sotilaalliselle johdolle Viron olevan

---

21 J. H. Vennolan promemoria balttilaisesta politiikasta, J. H. Vennolan kokoelma 45, KA. Tarkemmin Vennolan asennoitumisesta ns. Suomen eteläiseen orienteeraukseen ja Venäjän-kysymyksen vaikutuksesta Suomen turvallisuuspoliittisiin vaihtoehtoihin: — Vennola 1929, s. 85—90, 127—152.

22 Vares 1993, s. 587—588.

23 Esimerkiksi liittoehdotus Suomen ja reunavaltioiden välillä, Russel ulkoministeri Curzonille 20.5.1921, FO. 371/6730, Baltic States — political, PRO.

24 Rennie Helsingistä J. D. Gregorylle 25.8.1921, FO. 371/6776, Finland, PRO.

25 J. D. Gregory Foreign Officesta Rennielle 22.9.1921, FO. 371/6776, Finland, PRO.

26 Korhonen 1966, s. 59—60; Vares 1993, s. 594.

valmis puolustusliiton solmimiseen Suomen ja Viron välillä. Puolan Helsinginlähettiläs Michal Sokolnicki puolestaan ilmoitti Holstille, että Puola vastaanottaisi mielihyvällä ehdotuksen maiden välisen sotilassopimuksen solmimisesta. Puolalaiset näkivät uudessa tilanteessa mahdollisuuden palata aikaisempien vuosien liittopolitiikkaan.[27]

Kriisien laukeaminen ei vähentänyt suomalaisten turvallisuuden kaipuuta, vaan päinvastoin — virolaisten ja puolalaisten toiveiden mukaisesti — jopa vanhasuomalaisten, Holstin aktiivisten vastustajien, piirissä pohdittiin tammikuun alussa 1922 reunavaltioliiton mahdollisuuksia. J. R. Danielson-Kalmari kannatti puolustusliittoa Puolan kanssa, kun taas Ernst Nevanlinna, Rudolf Walden, A. O. Kairamo ja Erkki Kaila epäilivät liiton realistisuutta. Myös presidentti Ståhlberg torjui ajatuksen, koska Puola olisi voinut väittää pelastaneensa Suomen pulasta ja esittäisi sen nojalla vaatimuksia, jotka eivät olisi Suomen etujen mukaisia.[28]

Ståhlbergin, Ingmanin, Paasikiven ja Mannerheimin kesken käytiin tammi — helmikuun ajan neuvotteluja reunavaltioiden puolustusliiton tarpeellisuudesta. Edistyspuolueen ja maalaisliiton edustajat eivät osallistuneet keskusteluihin, mikä olikin sikäli luonnollista, että näiden puolueiden keskeisimmät poliitikot kannattivat yhteistyötä. Kokoomuksen piirissä Lauri Ingman näytti laittavan arvovaltansa peliin reunavaltiosuuntauksen puolesta. Uuden Suomen pääkirjoituksessa 5. helmikuuta Ingman torjui käsityksen, että skandinaavinen suuntaus ja puolustusliitto Venäjästä eronneiden valtioiden välillä olisivat ristiriidassa keskenään: puolustusliitto suuntautuisi vain Venäjän hyökkäystä vastaan. Venäjän miehittämän Georgian esimerkki oli osoittanut, miten Neuvosto-Venäjä saattoi hyödyntää sinänsä vaaratonta kumousyritystä. Ingmanin mielestä Suomen ja Skandinavian välillä oli vain henkisiä ja taloudellisia yhteyksiä, joita puolustusliitto ei vähentäisi. Sen sijaan reunavaltioliitto suojelisi Skandinaviaakin. Ingmanin esittämistä argumenteista on helppo havaita niiden olleen suunnattu reunavaltiosuuntausta vastustavien oikeistopiirien mielten käännyttämiseksi.[29]

Suomen turvallispoliittiset tavoitteet ajoivat arkkiviholliset Lauri Ingmanin ja Rudolf Holstin väistämättömästi tukemaan toistensa pyrkimyksiä ja toimintaa. Ingmanin oli tehtävä omiensa parissa kuitenkin runsaasti työtä saadakseen oikeistopiirit hyväksymään Holstin ulkopoliittisen linjan. Mannerheim suositteli yhteistyötä ainoastaan Puolan kanssa, mutta Ingman perusteli laajan puolustusliiton tarpeellisuutta. Liitto ilman Baltian maita oli sisäpoliittisesti mahdoton: sosiaalidemokraatit halusivat liittoa ainoastaan Baltian kanssa ja maalaisliitto sekä edistyspuolue vaativat yhteistyötä ensisijassa Viron, Latvian ja Liettuan kanssa. Ingman sai lopulta tahtonsa lävitse: kokoomuksen ja myös ruotsalaisen kansanpuolueen enemmistöt asettuivat reunavaltiosuuntauksen taakse. Huf-

---

27 Arumäe 1983, s. 94–95; Hovi K. 1984 a, s. 160; Lehti 1994, s. 175–177.

28 Vares 1993, s. 594; Ingmanin muistiinpanot 6.1.1922, Ingmanin kokoelma Y 2371, KA.

29 Vares 1993, s. 595–596; Aiheeton joko — tahi, Eräässä ulkopolitiikkamme tärkeässä kysymyksessä. — Uusi-Suomi 5.2.1922.

vudstadsbladetissa omaksuttiin helmikuussa 1922 reunavaltioyhteistyötä myötäilevä linja.[30]

Ulkoministeri Holsti oli saavuttanut merkittävän sisäpoliittisen voiton. Paineet Suomen turvallisuuden varmistamiseksi olivat johtaneet reunavaltioyhteistyön yleiseen hyväksyntään. Ainoastaan sosiaalidemokraatit vastustivat suoraa sotilaallista yhteistyötä, joten Holstille jäi laaja sisäpoliittinen liikkumatila. Ulkoministeri oli jo saavuttanut reunavaltiopolitiikkansa minimitavoitteen — Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintumisen — ja nyt oli mahdollisuus laajentaa yhteistyötä poliittiseen sekä sotilaalliseen suuntaan.

* * *

Suhteiden kiristyminen Neuvosto-Venäjään joulukuussa 1921 oli osoittanut ulkoministeri Holstille liittolaisten hankkimisen välttämättömyyden, ja, koska Puola oli ilmaissut samanaikaisesti valmiutensa sotilassopimuksen solmimiseen, Holsti taivutti tammikuun alussa 1922 pääministeri Vennolan suostumaan neuvotteluihin Puolan kanssa. Presidentti Ståhlberg antoi ajatukselle tukensa samoin kuin kokoomuksen ja ruotsalaisten eduskuntaryhmät — tosin he eivät olleet yksimielisiä ja asettivat varauksia. Sen sijaan sosiaalidemokraatit suhtautuivat liittosuunnitelmaan erittäin varovaisesti: Suomen Sosialidemokraatin uuden päätoimittajan J. F. Aallon mielestä puolueen eduskuntaryhmä ei voinut kannattaa liittoa reunavaltioiden kanssa. Holsti lähti Varsovan neuvotteluihin varsin epävarmassa sisäpoliittisessa tilanteessa. Ulkoministerillä oli eduskunnan enemmistön tuki takanaan, mutta sosiaalidemokraattien varauksellinen asenne asetti omat rajoituksensa.[31]

Varsovassa 13.—17. maaliskuuta 1922 pidetyn reunavaltiokonferenssin tuloksena Holsti allekirjoitti viisivuotisen poliittisen sopimuksen Viron, Latvian ja Puolan ulkoministerien kanssa.[32] Tärkeimmäksi pykäläksi nousi sopimuksen seitsemäs artikla:[33]

> Varsovan konferenssissa edustetut valtiot selittävät, siinä tapauksessa, että jokin toinen valtio hyökkäisi jonkun niistä kimppuun tämän sitä aiheuttamatta, suhtautuvansa suopeasti siihen valtioon, jonka kimppuun on käyty ja ryhtyvänsä heti sopimaan niistä toimenpiteistä, joihin oli ryhdyttävä.

Sopimuksen seitsemännen artiklan sanamuoto oli varsin ympäripyöreä. Se ei sisältänyt varsinaisia velvoitteita, eikä merkinnyt sotilasliiton solmimista. Sen

---

30 Vares 1990 b, 60; Vares 1993, s. 596—598; Hufvudstadsbladet 10.2. 1922 (Ett Försvarsförbund av barriärstaterna?), 28.2.1922 (Planerna på ett polskt-finländskt försvarsförbund), 2.3.1922 (Det finländsk-polska närmandet och Sverige), 4.3.1922 (Till diskussionen om försvarsförbundet); Estlanderin muistiinpanot 24.2, 2.3.1922, Estlanders saml 2, KA; RKP:n eduskuntaryhmän pöytäkirja 23.2.1922, SCA.

31 Hautala 1979, s. 95—97, 129—136, 140—145; Hyytiä 1986, s. 180—183.

32 Puolalaisten aloitteesta Suomi ja Puola olivat neuvotelleet kahdenvälisen puolustussopimuksen Puolan ja Romanian liittosopimuksen pohjalta. Ranska kuitenkin esti vetollaan sen hyväksymisen. Puola yritti löyhemmän puolustussopimuksen aikaansaamista Varsovassa, mutta tätä ei Suomessa hyväksytty. Tarkemmin Hovi K. 1984 a, s. 157—163.

33 Varsovan valtiollinen sopimus, RHA 30, KA.

sijaan sopimusta voitiin pitää moraalisena velvoitteena yhteistoimintaan mahdollisen hyökkäyksen sattuessa. Marko Lehti on korostanut, että "juridisesti kysymys oli siis vain sopimus suopeasta suhtautumisesta toisiin osapuoliin, ei liitosta."[34]

Varsovan sopimuksen tarkoituksena oli löyhän poliittisen liittorakennelman luominen. Toisaalta reunavaltioiden ulkoministerit toivat esiin myös sotilaallisen puolustusliiton tarpeellisuuden. Varsovassa oli tarkoitus laatia poliittisen sopimuksen yleisraamit ja antaa sen jälkeen sotilaiden tehtäväksi laatia luonnos sotilaallisesta sopimuksesta. Väljä sopimus oli todennäköisesti ainoa, jonka kaikki osapuolet pystyivät hyväksymään. Varsovan sopimuksen nopea laadinta ja Puolan vastustus pitkälle menevistä liittosopimuksista selittää hyvin, miksi sopimus oli "epämääräinen kokoelma edellisten konferenssien päätöksiä". Puolalaisten nihkeän suhtautumisen vuoksi sopimusta onkin pidettävä ennen kaikkea Meierovicsin, Piipin ja Holstin yhteishankkeena.[35]

Sopimuksen allekirjoitus herätti Suomessa sisäpoliittisen myrskyn. Kokoomuksen edustaja Hugo Suolahti protestoi sitä vastaan voimakkaasti ulkoasiainvaliokunnassa, ja ruotsalaisen kansanpuolueen piirissä esitettiin jopa vaatimuksia ulkoministerin asettamisesta valtakunnanoikeuden eteen.[36] Sopimuksen vastustaminen oli Suomessa ennen muuta sisäpoliittinen kysymys, eikä se suoranaisesti liittynyt Suomen ja reunavaltioiden välisiin suhteisiin. Toisaalta oman lisävärinsä tilanteeseen toi varmasti Viron, Latvian, Puolan ja ennen kaikkea Liettuan pyrkimys vaikuttaa suomalaisten päätökseen. Liettualaiset mustamaalasivat Varsovan sopimuksen ja ennen kaikkea ulkoministeri Holstin myöhemmin perättömiksi osoitetuilla väitteillä tämän esiintymisestä juovuksissa koko konferenssimatkan ajan. Liettuan toiminnan taustalla vaikuttivat sen erimielisyydet Puolan kanssa, jonka asemaa se lienee katsonut sopimuksen liiaksi vahvistavan.[37]

Varsovan sopimuksen allekirjoittaminen johti Holsti eroamiseen ulkoministerin tehtävästä 13. toukokuuta. Uusi Cajanderin johtama virkamieshallitus ilmoitti elokuussa muille reunavaltioille, ettei Suomi tule ratifioimaan sopimusta. Varsovan sopimuksen kaatumisella oli dramaattisia seurauksia reunavaltioyhteistyölle: yhteistyön arkkitehtina toiminut Holsti väistyi Suomen ulkopolitiikan johdosta; sopimuksen raukeaminen viestitti sekä Neuvosto-Venäjälle että muulle maailmalle kuvan sisäisesti hajanaisista ja eripuraisista reunavaltioista; Suomen asema luotettavana sopimuskumppanina oli mennyttä.[38]

---

34 Lehti 1994, s. 180.

35 Lehti 1994, s. 182–183.

36 Vares 1993, s. 598–600; Lemberg 1994, s. 71; Ulkoasiainvaliokunnan ptk. 23.2.1922, EK, rulla 1; Estlanderin muistiinpanot 6.4.1922, Estlanders saml 2, KA. Katso myös Kalela 1966, s. 301–302. Tarkemmin ruotsalaisen kansanpuolueen johtohahmon Hjalmar Procopèn suhtautumisesta Suomen ja reunavaltioiden väliseen yhteistyöhön Lemberg 1994, s. 161–163.

37 Lehti 1994, s. 184–185, Vares 1993, s. 598–600.

38 Lehti 1994, s. 185; Vares 1993, 600–603; Holsti K. J. 1963, s. 195–211; Schauman 1962, s. 134–140.

1.2 Holstin unelman konkretisoituminen

Vaikeuksista ja poliittisesta haaksirikosta huolimatta Holsti oli saavuttanut minimitavoitteensa — Viro, Latvia ja Liettua olivat saaneet kansainvälisen tunnustuksen itsenäisyydelleen — mutta mitä tämä käytännössä merkitsi Suomen ulkopoliittiselle suunnalle? Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs kiteytti asian vuosikatsauksessaan seuraavasti:[39]

> Kiista Ruotsin kanssa on päättynyt, Suomi on vapaa omistautumaan rakentavaan ulkopolitiikkaan Itä-Baltiassa ja sen voidaan sanoa edenneen pitkän matkaa kohti Dr. Holstin unelman materialisoitumista, unelman, jossa muodostetaan *Baltic block*, joka on toisaalta riittävän voimakas ja yhtenäinen, jotta Venäjä joutuu epäröimään, ennen kuin hyökkää mihinkään yksittäiseen valtioon ja toisaalta ylläpitää läheisiä suhteita liittoutuneisiin ja niiden liittolaismaihin, erityisesti Englantiin, jonka ystävyyttä hän [Holsti] pitää politiikkansa kulmakivenä.

Miten Foreign Officessa suhtauduttiin Holstiin ja hänen ulkopoliittiseen ohjelmaansa? Englantilaiset arvioivat Holstin olevan tunnettu ententesympatiastaan ja pyrkivän vaikuttamaan presidenttiin ja hallitukseen, mikäli saksalaiset tai saksalaismieliset poliitikot yrittäisivät sekaantua Suomen sisä- tai ulkopoliittisiin kysymyksiin. Holsti taisteli avoimesti Saksan poliittisia pyrkimyksiä vastaan Itämeren alueella — tämä oli sopusoinnussa Ison-Britannian tavoitteiden kanssa. Myös reunavaltioiden poliittinen liitto sai hyväksynnän Foreign Officessa. Englantilaisten mielestä Holsti oli edennyt reunavaltiosuuntauksessaan diplomaattisesti ja poliittisesti viisaasti: ennen sopimusten solmimista oli pyritty vaikuttamaan Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen[40]. Holstin ulkopoliittisen ohjelman kehityksen kannalta Liettua oli muodostanut vakavan ongelman Vilnan-kysymyksen vuoksi. Tilanne oli helpottunut Suomen tunnustettua Liettuan itsenäisyyden de jure lokakuussa 1921. Poliittinen yhteistyö ja kansainvälisten sopimusten solmiminen reunavaltioiden välillä oli nyt juridisesti mahdollista.[41]

Holstin aktiivinen toiminta Baltian maiden itsenäisyyden hyväksi ei ollut rasittanut hänen suhteitaan Foreign Officeen. Tähän lienee vaikuttanut se, että Holsti oli pitänyt englantilaiset hyvin ajan tasalla Itämeren alueen poliittisista tilanteista suomalais-balttilaisesta näkökulmasta. Holsti ei myöskään ollut hyökännyt liian voimakkaasti Ison-Britannian politiikkaa vastaan Baltian-kysymyksessä, vaan oli kansainvälistä politiikkaa seuraavana ja ymmärtävänä diplomaattina käsittänyt myös suurvallan ongelmat. Holsti oli myös selkeästi perustellut Foreign Officen virkamiehille, että Baltian maiden de jure -tunnustus palvelisi Suomen turvallisuusintressejä mahdollista venäläis-saksalaista liittoa vastaan. Tämä oli myös Ison-Britannian etujen mukaista. Toisaalta englantilais-

---

39 Vuosiraportti Suomesta 1921, BDFA, Vol. 5, s. 369, dok. 297 — liite dok. 296.

40 Kuten Jukka-Pekka Pietiäinen on todennut reunavaltioyhteistyö oli puolustuksellista ja kansallisia etuja varjelevaa politiikkaa, joka oli suunnattu Venäjää ja Saksaa vastaan. Reunavaltioyhteistyön edellytyksenä olivat 1) Venäjän vallankumoukset, jotka mahdollistivat Suomen, Viron, Latvian ja Liettuan irtautumisen Venäjästä, 2) Saksan romahdus, jolloin Saksan miehitys Baltiassa päättyi (Pietiäinen 1992, s. 405.) ja 3) Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen, jolloin reunavaltiot saattoivat solmia kansainvälisesti päteviä sopimuksia.

41 Vuosiraportti Suomesta 1921, BDFA, Vol. 5, s. 373, dok. 297 — liite dok. 296.

Ulkoministeri Rudolf Holstin tavoitteena oli luoda puskurivyöhyke Neuvosto-Venäjän ja Saksan väliin. Holstin toiminta Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta oli tähdännyt Mustaltamereltä – Itämeren kautta – Jäämerelle ulottuvan liittouman muodostamiseen. Unelma kaatui reunavaltioiden keskinäisiin erimielisyyksiin, Skandinavian maiden epäröivään asennoitumiseen ja ententemaiden viileään suhtautumiseen.
(Kartta: Jari Järvinen)

ten suopeaan suhtautumiseen suomalaisia kohtaan vaikutti myös, että Suomi katsottiin rodullisesti, poliittisesti ja uskonnolliseksi yhtenäiseksi alueeksi toisin kuin Baltia: Latvia, Liettua ja Viro olivat vasta poliittisesti muotoutumassa.[42]

* * *

Vaikka Iso-Britannia oli lopettanut aktiivisen puuttumisen Itämeren maiden ulkopoliittisiin ratkaisuihin[43], sen ulkoministeriö seurasi tarkasti Suomen sisäpoliittista tilannetta. Holstin asema oli vaikea, eikä sitä Ernest Rennien mukaan helpottanut Holstin voimakas saksalaisvastaisuus: se, että hän näki kaikissa hallitukselle vaikeissa tilanteissa saksalaisten, ruotsalaisten ja taantumuksellisten propagandaa.[44] Ison-Britannian Baltian-lähettiläs Wilton raportoi ulkoministeri Curzonille huolestuneena Holstin asemasta. Holstille oli kerrottu, että hänen täytyi erota ulkoministerin virasta, minkä vuoksi Holsti oli lähestynyt liittoutuneiden edustajia toivoen heidän tekevän jotain hänen puolestaan. Yhdysvaltojen lähettiläs Charles L. Kagey (1876–1941; Helsingin-lähettiläs 1921–1925) oli puhunut avoimesti ja sanoi Holstin erottamista pidettävän Yhdysvalloissa suurena epäluottamuslauseena: Holsti oli ainut poliitikko, johon luotettiin.[45] Myös Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs Ernest Rennie oli ilmoittanut pääministeri Vennolalle kahdenkeskisissä neuvotteluissa, ettei hän nähnyt syytä Holstin erottamiseen. Vennola perusteli kuitenkin Holstin erottamista sisäpoliittisilla syillä. Toisaalta Rennie epäili vahvasti myös Saksan lähetystön[46] ja lehdistön vaikutusta Holstin kaatamiseen. Rennien ohella J. D. Gregory totesi Carl Enckellille Genovan konferenssin yhteydessä, että Iso-Britannia "valittaa hyvin paljon", jos Holsti joutuu pois ulkoministerin paikalta.[47] Englantilaisten kannanotot ja jopa presidentti Ståhlbergin asettuminen Holstin puolelle Vennolaa vastaan eivät kuitenkaan ulkoministeriä auttaneet, vaan hän sai 13. toukokuuta epäluottamuslauseen äänin 96–62.[48]

---

42 Halmesvirta 1995, s. 149–150.

43 Esimerkkejä Ison-Britannian Itämeren maiden politiikasta. – Wilton Riiasta Curzonille 17.7.1921, no. 8, FO. 419/4, PRO, KA mf. Englanti 6; Max Muller Varsovasta Curzonille 23.3.1922, no. 44, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6; Wilton Kaunasista Curzonille 14.5.1921 (luottamuksellinen), no. 34, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6; Wilton Riiasta Curzonille 21.3.1922 (luottamuksellinen), no. 26, FO. 419/5, PRO, KA mf. Englanti 6; Rennie Helsingistä Curzonille 26.7.1921, no. 18, FO. 419/4, PRO, KA mf. Englanti 6; Bisseneek Latvian Lontoonlähetystöstä Curzonille 17.6.1921, no. 39, FO. 419/3, PRO, KA mf. Englanti 6.

44 Rennie Helsingistä Curzonille 5.12.1921, BDFA, Vol. 6, s. 85, dok. 68.

45 Rennie Helsingistä Curzonille 8.5.1922, no. 40, FO 419/5, PRO, KA mf. Englanti 6.

46 Katso Saksan Helsingin-lähetystön negatiivisesta asenteesta Holstia kohtaan von Küchler Helsingistä ulkoministeriölle 1.11.1921, no. 167, s. 338–341, ADAP A/V.

47 Rennie Helsingistä Curzonille 28.3.1922, FO. 371/8096, PRO, KA mf. Englanti 36; Gregory 10.5.1922, FO 371/8099, PRO, Englanti 37, KA. Katso myös Vares 1994, s. 55. Tarkemmin Varsovan sopimuksen vaikutuksesta Suomen sisäpolitiikkaan Jääskeläinen 1977, s. 332–336.

48 Ståhlberg 1985, s. 131; Mylly 1989, s. 159–160; Vares 1993, s. 601. Tarkemmin Valtiopäivät 1921 (Helsinki 1922), Pöytäkirjat III, istunnot 88–127, No. 114, Välikysymys Varsovan sopimuksesta 9.5.1922, s. 2765–2806; no. 119, Varsovan konferenssia koskevat välikysymykset 13.5.1922, s. 2872–2916. Vertaa Virkkunen 1978, s. 113. Tarkemmin Varsovan konferenssista Holsti K. J. 1963, s. 190–212; Hovi K. 1982, s. 215. Katso Holstin asennoitumisesta erottami-

Holsti itse arveli, että hänen syrjäyttämisensä hallituksesta keväällä 1922 oli suunniteltu sekä hänen persoonaansa että poliittista suuntaustaan vastaan.[49] Tukea ajatukselleen Holsti sai Foreign Officelta, jossa arveltiin saksalaisten työskennelleen kovasti saadakseen Suomen irti Puolasta ja ententemaista.[50] Saksan lähetystöstä esitettiin kuitenkin varsin kiihkoton arvio Holstin erottamisen syistä: ulkoministeri oli saanut valtuudet valmistella poliittista liittoa ei solmia sotilaallista sopimusta. Toisaalta loka-marraskuun vaihteesta lähetystö oli esittänyt Berliinille, että Holsti oli mennyt saksalaisvastaisuudessaan liian pitkälle. Suomen Berliinin-lähettiläs oli kutsuttava puhutteluun ja Holstia vastaan oli ryhdyttävä toimenpiteisiin.[51]

Holstin erottamisen myötä Iso-Britannia menetti uskollisen liittolaisen ja Baltian maiden yhteistyön kannattajan. Foreign Officesta pahoiteltiin, että ainoa Suomen hallituksen jäsenistä, jolla oli todellista ymmärrystä ulkoasioista, oli erotettu tehtävistään.[52] Holstin läheisiä suhteita Ison-Britannian ulkoministeriön virkamiehiin kuvaa hyvin George Kidstonin luonnehdinta Holstista ulkoministeri lordi Curzonille:[53]

> Hän on kenties maan ainoa todella laajat käsitykset ulkopolitiikasta omaava henkilö, hän käsittää tavattoman nopeasti tilanteen keskeiset pääpiirteet ja hänen kanssaan on tavattoman miellyttävää työskennellä. Hänen koko asenteensa ulkopolitiikkaan pohjautuu pelolle venäläis-saksalaisesta lähentymisestä ja sen Suomen itsenäisyydelle aiheuttamalle uhkalle ja hänen ystävyytensä Ententeä ja vielä erityisemmin Englantia kohtaan johtuu syvästä vakaumuksesta sekä henkilökohtaisesta mieltymyksestä.

George Kidston osui oikeaan arvioidessaan ulkoministerilleen Holstin persoonaa. Suomen ulkoministerillä oli laajat ja monipuoliset tiedot Euroopan poliittisesta tilanteesta, jopa niin laajat, että ne saattoivat ärsyttää muita suomalaisia diplomaatteja ja poliitikkoja. Ison-Britannian Helsingin-lähettilään oletus, että Holstin ulkopolitiikka perustui venäläis-saksalaisen lähentymisen pelkoon, oli myös totta. Tätä Kidston ei liene kirjoittanut kielteisessä mielessä, vaan päinvastoin hän osoitti tällä Holstin ajattelevan realistisesti Suomen ulkopoliittisesta asemasta. Sympatiaansa englantilaista yhteiskuntajärjestelmää kohtaan Holsti ei koskaan ollut salannut, mikä oli käynyt selville myös Foreign Officessa.

---

seen: Rudolf Holsti, Vieläkin Varsovan sopimuksesta. — Helsingin Sanomat 4.6.1922; Varsovan sopimuksesta vieläkin. — Helsingin Sanomat 10.6.1922. Artikkelit todennettu Holstin laatimiksi — Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto, PAs.

49 Rudolf Holstin kirje K. J. Ståhlbergille 26.7.1922, K. J. Ståhlbergin kokoelma, KA.

50 Ison-Britannian Helsingin-lähetystöstä Foreign Officeen 25.5.1922, FO. 371/8100, Finland — political, PRO.

51 Saksan Helsingin-lähetystön raportit ulkoministeriölle 18.10.1921, 1.11.1921 (AA 5); 4.4.1922 (AA 12), mf. KA.

52 Ison-Britannian Helsingin-lähetystöstä Foreign Officeen 22.5.1922, FO. 371/8100, Finland — political, PRO.

53 Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 14.4.1921, BDFA, Vol. 5, s. 42, dok. 42—45. Vesa Vares on todennut, että Holsti oli yrittänyt kouluttaa Kidstonia Lontoossa keväällä 1920 suosiolliseksi omille poliittisille tavoitteille. Vareksen mukaan Kidston ei kuitenkaan vakuuttunut Holstin tiedonannoista ja syytteistä oikeiston saksalaismielisyydestä. Helsingin-lähettiläs yhtyi raporteissaan satunnaisesti jopa lievään Holsti-kritiikkiin. Kuitenkin on huomattava, että kuten lainaus osoittaa, Kidston arvosti Holstin ulkopoliittista tietämystä. — Vares 1993, s. 523—524.

Sisäpoliittisesti lähettiläs Kidston piti Holstia edistyksellisenä radikaalina, mikä ei aina ollut positiivista. Kidstonin mielestä oli ilmeistä, että Holstilla oli taipumus juonitteluun ja salakähmäisiin menetelmiin, mikä ei voinut olla ärsyttämättä muita suomalaisia poliitikkoja. Toisaalta Ison-Britannian Helsinginlähettiläs halusi puolustaa Holstin menettelytapoja. Kidstonin mielestä ulkoministerin oli ollut pakko "palkata salaisia agentteja" tarkkailemaan alaistensa toimia ulkomailla ja salailla tärkeiden asioiden käsittelyä omassa ulkoministeriössään, koska Holstin poliittiset vihamiehet kohdistivat häneen jatkuvaa juonittelua ja valheellisia syytöksiä.[54] "Salaisilla agenteilla" Kidston ilmeisesti tarkoitti Suomen tärkeimpien ulkomaisten lähetystöjen nuorempia virkamiehiä, jotka olivat uskollisia Holstin ulkopoliittiselle suuntaukselle.

1.3 "Viisi tehtävääni"

Holstin poliittiseen toimintaan hänen ensimmäisellä ulkoministerikaudellaan on liitetty voimakas saksalaisvastaisuus, demokratian ihannointi ja pyrkimys yhteistyöhön reunavaltioiden kanssa. Holsti työskenteli koko ulkoministerikautensa ajan määrätietoisesti Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta. Toimintansa Holsti liitti vahvasti Suomen turvallisuuspoliittisiin tavoitteisiin. Holsti määritteli helmikuussa 1921 "viideksi tehtäväkseen":[55]

1) Presidentin vaaliin vaikuttaminen demokratian lujittamiseksi — käynti Ståhlbergin luona illalla 19. kesäkuuta 1919 tiedonantoni hänelle Pariisista

2) Sotaisten selkkausten estäminen kesällä-syksyllä 1919

3) Ulkomaisen edustuksemme — ulkoministeriön täydentäminen uusilla demokraattisilla aineksilla, ja sen yhteydessä ulkoministeriön uudelleen järjestäminen

4) Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden turvaaminen ja yhteistyön alullepano myös Puolan kanssa

5) Tulevan ulkopolitiikan perustaminen reunavaltio-orienteerauksen varaan venäläis-saksalaista koalitsionia vastaan — pesän selvitys Suomessa Saksan aikeiden suhteen v. 1918 ja saksalaisorienteerauksen lopullinen arvostelu julkisuudessa

Ulkoministerin *viidessä tehtävässä* painottui kysymys Suomen turvallisuuden varmistamisesta. Mahdollinen venäläis-saksalainen yhteistyö oli niin suuri uhka, että Suomen ulkopolitiikan oli perustuttava reunavaltiosuuntauksen varaan. Tämä edellytti kuitenkin Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamista. Holstin tavoitteena oli Viron, Latvian ja Liettuan kansainvälisen aseman vahvistaminen ja itsenäisyyden turvaaminen.

Holstin Baltian suuntaus ja saksalaisvastaisuus saivat osakseen runsaasti arvostelua. Ulkoministeriä syytettiin skandinaavisen yhteistyön väheksymisestä ja Suomen kytkemisestä itäeurooppalaiseksi valtioksi. Poliittiseen ja sotilaalliseen yhteistyöhön reunavaltioiden kanssa suhtauduttiin äärimmäisen varauksellisesti.

---

54 Kidston Helsingistä ulkoministeri Curzonille 14.4.1921, BDFA, Vol. 5, s. 42—45, dok. 296.

55 "Viisi tehtävääni 7.2.1921", RHK 36, KA.

Holstin anglofiilisyys, äkkipikaisuus, poleemisuus ja ivallisuus, mutta toisaalta kansainvälispoliittinen asiantuntevuus herättivät ärtymystä erityisesti saksalaismielisten monarkistien keskuudessa.[56]

Miten Holsti näki ulkopoliittisen linjansa muotoutumisen, ja kuinka hän vastasi arvostelijoilleen? Millaisen subjektiivisen tilinpäätöksen ulkoministeri antoi Baltian-politiikastaan? Huhtikuussa 1928 laatimassaan muistiossa Holsti mainitsi mielestään tärkeän lähdekirjan, jossa oli julkaistu useita erittäin tärkeitä asiakirjoja Pariisin rauhankonferenssin ja ententevaltojen myöhemmästäkin suhtautumisesta Venäjään: *The Famine in Soviet Russia* sisälsi kirjeenvaihtoa rauhankonferenssin johtajien ja Hooverin välillä Venäjän auttamisesta nälänhätää vastaan. Tässä yhteydessä Hoover antoi 21. huhtikuuta 1919 sanomalehdistölle selonteon ohjelmastaan, jossa Holstin mukaan osoitettiin, että maailma oli lukenut Suomen Venäjän naapurimaihin, eikä *super-pasifistisiin* Skandinavian maihin.[57] Omasta mielestään Holsti oli ensimmäinen suomalainen, joka jo maailmansodan aikana pyrki skandinaviseen suuntaukseen. Hän viittaa ulkoministeriölle lähettämiinsä sähkösanomiin Lontoosta syksyllä 1918 ja Kristianiassa kesäkuussa 1919 Norjan kuninkaan ja Norjan silloisen ulkoasiainministerin Nils Ihlenin (1855–1925; ulkoministeri 1913–1920) kanssa käymiinsä neuvotteluihin, joiden aiheena oli mahdollisimman läheisen yhteistyön kehittäminen Suomen ja Skandinavian maiden välille. Saman asian Holsti oli ottanut puheeksi Tukholmassa ulkoasiainministeri Johannes Hellnerin kanssa. Hän oli kutsunut myös lähettiläs Carl Werner Cajanuksen (1878–1919) Kööpenhaminasta puheilleen Tukholmaan valmistaakseen häntä saman politiikan linjalle. Holstin saamat vastaukset olivat olleet negatiivisia. Norjalaiset ilmoittivat maansa olevan "atlantilainen" valtio, jolla oli vain kulturellisia ja taloudellisia kosketuksia Suomen kanssa. Ruotsalaiset puolestaan vakuuttivat, että Venäjän kaaos ja Suomen naapuruus Venäjän kanssa vaativat Ruotsia jatkamaan entistä jyrkkää neutraliteettipolitiikkaansa.[58]

Muistiossaan Holsti korosti, että vielä vuosina 1920 ja 1922 hän teki voitavansa saadakseen Ruotsin ymmärtämään positiivisella tavalla Suomen turvallisuusongelman. Tämän vuoksi hän lähti myös Varsovaan vuonna 1922 Tukholman kautta. Holsti pyrki vielä kerran sopimaan Ruotsin pääministerin Hjalmar Brantingin kanssa yhteisestä ulkopolitiikasta, mutta vastaus oli jälleen kerran kielteinen. Ruotsin pääministeri suositteli Suomelle yhteistoimintaa Puolan kanssa, kunnes Kansainliitto ratkaisisi pienten maiden yleisen turvallisuusongelman.[59]

---

56 Enckell 1956 II, s. 42; Holsti K. J. 1963, 54–55; Pietiäinen 1986, s. 407. Arvosteluun Holsti vastasi Helsingin Sanomissa 26. ja 30. kesäkuuta. Holsti pysyi mielipiteessään, että Ruotsi piiloutui turvallisuuspolitiikassaan Kansainliiton ja Suomen taakse. Ulkoministerin mielestä ruotsalaiset eivät olleet osoittaneet yhteistyöhalukkuutta, vaikka heillä oli ollut siihen runsaasti tilaisuuksia. – Keskustan ulkopoliittinen tili. – Helsingin Sanomat 26.6.1922; Keskustan ulkopoliittinen tili. – Helsingin Sanomat 30.6.1922. Tarkemmin asiasta Rudolf Holsti, Suomen puolustus ja Skandinavian maat. – Helsingin Sanomat 22.10.1922; Skandinavian maat ja Suomen puolustus. – Helsingin Sanomat 26.10.1922. Todennettu Holstin kirjoittamiksi. – Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto, PAs.

57 Holstin PM. Suomen ulkopoliittinen asema 28.4.1928, 12 K, UM.

58 Holstin PM. Suomen ulkopoliittinen asema 28.4.1928, 12 K, UM.

59 Holstin PM. Suomen ulkopoliittinen asema 28.4.1928, 12 K, UM.

Holsti oli omien sanojensa mukaan pyrkinyt yhteistyöhön Skandinavian maiden kanssa, mutta läheisemmät siteet hänellä oli Itämeren valtioihin. Holstin mielestä Suomelle ja Virolle oli tärkeää molempien valtioiden poliittisten etujen yhtenäistäminen ja yhteisten poliittisten tavoitteiden saavuttaminen. Ulkoministerin mielestä Viron, Latvian, Liettuan ja Suomen oli saatava elää omaa itsenäistä elämäänsä ilman, että niiden tarvitsisi pelätä menettävänsä itsenäisyytensä.[60]

* * *

Reunavaltioiden yhteistyö näytti kulminoituvan Rudolf Holstiin, Ants Piipiin ja Zigfrids Meierovicsiin. He toimivat yhteistyössä maidensa itsenäisyyden hyväksi ja vaikuttivat voimakkaina persoonina maidensa ulkopoliittiseen linjaan. Helsingin Sanomissa julkaistussa Meierovicsin muistokirjoituksessa Holsti arvioi[61], että liioittelematta voidaan todeta Latvian ulkoministerin vaikuttaneen valtiomieskyvyillään ja miellyttävillä persoonallisilla ominaisuuksillaan enemmän kuin kukaan muu maanmiehensä Latvian tasavallan kansainvälisen aseman vakaannuttamiseen ja ennen kaikkea Itämeren valtioiden keskinäisen poliittisen yhteistoiminnan alullepanemiseen ja edistämiseen.[62]

Holstin mielestä Meierovics kaukonäköisenä ja Itä-Euroopan poliittiset olot hyvin tuntevana valtiomiehenä oivalsi selvästi, että Itämeren uudet pikkuvaltiot voivat turvata valtiollisen itsenäisyytensä ainoastaan läheisen ja itsekkäät edut uhraavan yhteistoiminnan ja -ymmärryksen kautta.[63] Holsti korosti kirjoituksessaan yhteistoimintaa ja tuki Latvian edesmenneen ulkoministerin ulkopoliittista linjaa.

Selvimmin Holstin, Piipin ja Meierovicsin yhteistoiminta tulee esiin Ants Piipin Helsingin Sanomille antamassa lausunnossa 24. helmikuuta 1928 *Viron, Latvian ja Suomen edustajain yhteistyö maidensa itsenäisyyden hyväksi v. 1918—19 ja myöhemmin.* Piipin mukaan yhteistoiminnan juuret ulottuivat Lontooseen keväälle 1918, jolloin Holsti, Piip ja Meierovics tapasivat toisensa. Holsti oli ottanut virolaiset vastaan lämpimästi ja avustanut heitä auliisti yhteyksien luomisessa Lontoossa. Holstin toiminnan virolaiset arvioivat niin tärkeäksi, että he antoivat Suomen edustajalle nimen *Viron kastekummi.* Meierovicsin saavuttua Lontooseen virolaiset puolestaan avustivat häntä ja tutustuttivat Latvian ja Suomen edustajat toisiinsa. Piip arvioi ensitapaamisen merkitystä seuraavasti:[64]

> "Alusta pitäen syntyi välillemme kiinteä yhteys, joka perustui maittemme yhteisiin kohtaloihin, ja joka muuttui lopulta läheiseksi henkilökohtaiseksi ystävyydeksi ja loi hyvän yhteisym-

60 Ulkoministeri Holstin "Esitys ulkopoliittisesta tilanteesta", puoluekokous 16.—17.4.1921, Liite V, KEA, KA, mf. PR 52.

61 Artikkeli on todennettu Holstin kirjoittamaksi Päivälehden arkistosäätiön, Helsingin Sanomien kirjoittajakortiston, palkkiokirjan perusteella.

62 Rudolf Holsti, Latvian ulkoministeri Meierowics kuollut. — Helsingin Sanomat 24.8.1925.

63 Rudolf Holsti, Latvian ulkoministeri Meierowics kuollut. — Helsingin Sanomat 24.8.1925.

64 Viron, Latvian ja Suomen edustajain yhteistyö maidensa itsenäisyyden hyväksi v. 1918—19 ja myöhemmin. — Helsingin Sanomat 24.2.1928.

märryksen pohjan näitten maitten vastaisten ulkoministereitten vuosikausia kestäneelle työskentelylle ulkopoliittisten perinnäistapojen ja siteitten muodostumiseksi."

Piipin mukaan oleellista maiden välisessä yhteistyössä oli, että hänell, Holstille ja Meierovicsille muodostui käsitys, että huolimatta maiden välisistä historiallista eroavaisuuksista niitä yhdisti kaksi suurta perusongelmaa: suhteiden määritteleminen suureen itäiseen naapuriin ja rauhan ylläpitäminen Itämeren rannoilla. Saksan sotaväen viipymistä Suomessa, Virossa ja Latviassa pidettiin ohimenevänä ilmiönä. Holsti, Piip ja Meierovics pitivät myös itsestään selvänä, että liittoutuneet voittaisivat maailmansodan. Niiden kannattamasta periaatteesta — pienten kansojen suojelemisesta — kehittyi ns. liittolaisystävällinen orientointi, joka oli yhteistä heille kaikille. Tältä perustalta Suomen, Viron ja Latvian edustajat löysivät varman pohjan henkilökohtaisille näkemyksilleen ja kokemuksilleen.[65]

Piipin mielestä erittäin hyödylliseksi ja hedelmälliseksi osoittautui yhteistyö vuosina 1920—1922. Ongelmia toi kuitenkin se, että Suomessa Itämeren valtioita pidettiin sivistykseltään venäläisinä maina. Baltian oloja ei tunnettu, ja Suomen intressit nähtiin Skandinaviassa. Harvat ymmärsivät, että Itämeren maiden yhteistyöhön oli reaalipoliittinen tarve. Lausunnossaan Piip korostikin, että hänelle jäi parhaimmat henkilökohtaiset muistot yhteistyöstä Suomen, Viron ja Latvian itsenäisyyden alkuaikojen miesten kanssa, joilla oli yhteiset päämäärät ja edut kysymyksessä.[66]

1.4 Holstin persoona

Ulkoministerinä Holsti oli edeltäjiään nuorempi ja hänellä oli suomenkielinen tausta. Häntä on kuvattu älykkääksi ja tarmokkaaksi. Toisaalta Holstia on moitittu myös naiiviksi, häilyväiseksi sekä halukkaaksi taktikointiin. Monet ovat lisäksi arvostelleet hänen lähes sokeaa luottamustaan länsivaltoihin ja näiden edustamiin poliittisiin ihanteisiin, demokratiaan ja liberalismiin.[67]

Holstin persoona ja voimakkaasti saksalaisvastaiset mielipiteet olivat myös aiheina ulkoministerin erimielisyyksiin sotilasjohdon, oikeiston ja ruotsalaisten kanssa. Ulkoministeriön virkamies Eero Järnefelt (1888—1970) on osuvasti kuvannut tätä puolta Holstista:[68]

"Hänen älynsä oli loistava ja hänen anglosaksinen ajattelutapansa nosti hänet muiden yläpuolelle. Häntä painostettiin usein tämän johdosta. Hänhän tunsi vastenmielisyyttä saksalaismielisiä kohtaan... Hän oli älykäs ja omasi sanomalehtimiehille ominaista vainua. Sen sijaan hän ei omannut saksalaismaista järkkymättömyyttä, joten älykkyys oli ainoa hänen tukensa... Holsti oli usein teräväkielinen arvostellessaan oikeistoa, joka oli saksalaismielinen. Liittoutuneita tai Kansainliittoa kohtaan se sen sijaan ei tuntenut läheskään samanlaista

65 Viron, Latvian ja Suomen edustajain yhteistyö maidensa itsenäisyyden hyväksi v. 1918—19 ja myöhemmin. — Helsingin Sanomat 24.2.1928.

66 Viron, Latvian ja Suomen edustajain yhteistyö maidensa itsenäisyyden hyväksi v. 1918—19 ja myöhemmin. — Helsingin Sanomat 24.2.1928.

67 Nevakivi 1988, s. 63; katso arvioita Rudolf Holstin persoonasta Holsti K. J. 1963, s. 54—55.

68 Holsti K. J. 1963, s. 54—55.

> suopeutta. Holstia kohtaan esitetty arvostelu oli osittain myös hänen omaa syytään, koska hän ei hankkinut itselleen sitä arvovaltaa, minkä hän olisi voinut älykkyydellään saada. Hän oli liian innokas arvostelemaan konservatiiveja ja saattoi nähdä heidät ainoastaan valkoisina tai mustina. Jotkut konservatiiveista pitivät häntä myös liian rajuna toimissaan. Holsti oli erinomainen puhuja ja hänen ajatuksensa liikkuivat erittäin vapaasti. Eduskunnassa hän teki aina tavallisuudesta poikkeavan vaikutuksen. Ensimmäisestä maailmansodasta alkaen hänen kiintymyksensä liittoutuneita kohtaan oli joskus liiankin suuri, ja se teki huonon vaikutuksen konservatiiveihin. Hän oli yksipuolinen anglosaksien ihailija, jolle kaikki muu oli "mustaa". Näin hän käänsi itseään vastaan ei ainoastaan saksalaismieliset vaan myös osan puolueettomiakin. Jos hän olisi ollut varovaisempi mielipiteiden ilmaisussaan, arvonanto häntä kohtaan olisi noussut. Hänen asemansa perustui liian paljon ainoastaan hänen älyynsä."

Holstia kohtaan tunnetun vastenmielisyyden on sanottu johtuneen myös siitä, että Holsti ei ollut organisaattori ja hallintomies vaan poliitikko. Hänen on väitetty pyrkineen näkemään asiat niin laajoissa yhteyksissä, että se ärsytti vähemmän asioista perillä olevia ihmisiä. Holstin vastustajat eivät halunneet kuulla Suomen kansainvälisen aseman olevan melko heikko ja maan tarvitsevan liittoutuneiden neuvoja ja hyväksymistä poliittisille päätöksilleen, mutta Holsti ei tätä käsitystään peitellyt. Toisaalta Holstia voidaan kritisoida siitä, että hän "omassa erinomaisuudessaan" ei kyennyt tai halunnut erottaa epäolennaisia asioita olennaisista. Holstin mielipiteet erosivatkin useiden muiden etevien ja vanhempien poliitikkojen ajatuksista, mikä nostatti melkoista arvostelua Holstia vastaan. Kritiikki kuitenkin myönsi Holstin ansiot diplomaattina, mutta toisaalta väitti Holstin olevan "pintapuolinen" ja "epäluotettava". Holstia pidettiin ihmisenä, joka suuressa itseluottamuksessaan arvioi kykynsä liian suuriksi.[69]

Presidentti Ståhlberg kuitenkin arvosti Holstia diplomaattina ja poliitikkona. Tämä johtui Holstin diplomaattisesta kokemuksesta sekä ulkomaiden, erityisesti Länsi-Euroopan olojen tuntemuksesta. Holstilla olikin tapana ensin hahmotella esillä oleviin ulkopoliittisiin tilanteisiin erilaisia vaihtoehtoja ja valita niistä arvionsa mukaan sopivin. Sen hän esitti ja perusteli presidentille ja valtioneuvostolle. Ståhlbergin ja Holstin välillä ei näytä olleen erimielisyyksiä ulkopolitiikan suunnasta eikä erilliskysymyksistä.[70]

Holsti oli Ståhlbergin poliittinen luottamusmies. Ståhlberg piti Holstia suurvaltapoliittisena asiantuntijana. Lisäksi miehiä yhdisti saksalaisvastaisuus ja anglofiilisyys.[71] Ståhlbergin ajatukset presidentistä politiikan välittäjänä ja ulkoministerin vastuusta ulkoasioiden hoidossa eivät aina sopineet yhteen vahvaa toimeenpanovaltaa korostaneiden oikeistopuolueiden kanssa. Ne suhtautuivat kielteisesti presidenttiin myös henkilönä. Oikeiston mielestä Ståhlberg oli ulkopoliittisesti väärin suuntautunut ja edusti neutraalia juristi- ja virkamiestyyppiä eikä aktiivista poliittista johtajaa.[72]

Ståhlbergille oli tunnusomaista hallintomiehelle ominainen asioiden vireille paneminen, aloitteiden tekeminen ja yleinen valvonta. Nämä toiminnat hän ulotti myös ulkopolitiikan alalle. Kuitenkin ulkopolitiikan toimintamenetelmien outoudesta johtui, että presidenttinä Ståhlberg ilmeisesti tunsi olevansa käytän-

---

69 Holsti K. J. 1963, s. 55.

70 Paasivirta 1968, s. 111; Blomsted 1969, s. 399–400, 404–405.

71 Paasivirta 1968, s. 111; Blomstedt 1969, s. 304–305.

72 Ahti 1987, s. 305–306; Tiihonen 1990, s. 48.

nön asioiden hoidossa pitkälti riippuvainen ulkoministeri Holstista ja tämän tuesta.[73] Ståhlbergin ja hallituksen ulkopoliittisia suhteita onkin luonnehdittu ulkoministerikeskeisiksi. Presidentin rooliksi jäi taustalla pysyttelevän ylivalvojan ja ohjaajan rooli.[74]

Holstin asema hallituksessa jäi presidentin tuesta huolimatta kuitenkin heikoksi, koska hänellä ei ollut tarpeeksi vaikutusvaltaa eikä kaikkien päätösvaltaisten poliitikkojen luottamusta. Holstin oli vaikea toimia arvovaltaisena ulkopolitiikan muotoilijana. Holstilla oli Ison-Britannian tuki takanaan, mutta toisaalta Saksan vastustus vaikeutti oleellisesti hänen asemaansa. Sympatiat Baltian maita kohtaan ja toisaalta varovainen asenne Skandinaviaan lähentymisen suhteen kokivat vastustusta diplomaattipiirissä.

Holstin tukijoukko muodostui ulkoministeriön nuoremmista virkamiehistä, jotka olivat saaneet asemansa Holstin ulkoministerikaudella. Heidän maailmankuvansa rakentui ulkoministerin tavoin anglofiilisyyteen, demokratiaan ja kansainliittoidealismiin[75]. Eräs heistä oli Holstin ystävä ja myöhemmin myös yksityissihteeri Hugo Valvanne. Valvanne luonnehti Holstia poliittisesti laajanäköiseksi persoonaksi, jonka vahvuus rakentui ymmärrykseen siitä, mitkä voimakkaat aatteet maailmanpolitiikassa vallitsivat ja miten kansojen tulevaisuuden täytyi muodostua uudenlaiseksi.[76]

Holsti kannatti laajaa demokratiaa ja kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen toteuttamista. Heimoaate ja lähentyminen Viron kanssa sopi tuolloin myös Suomen poliittisiin tavoitteisiin. Holsti näyttikin usein vetoavan Suomen ja Viron väliseen heimosuhteeseen perustellessaan ulkopoliittista linjaansa. Ulkoministerillä oli kuitenkin odotettavissa vaikeuksia. Eräs näistä oli kysymys osallistumisesta Pietarin valloitukseen ja sen kytkeytyminen Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen. Holstin valinta ulkoministeriksi merkitsi selvästi uutta ulkopoliittista suuntautumista. Holsti pyrki hoitamaan ulkopolitiikkaa oman näkemyksensä mukaan. Holstin mielestä Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen keinolla millä hyvänsä oli Suomen etujen mukaista — konflikti oli väistämätön.[77] Kotimaassa oikeisto vastusti Holstin valintaa ulkoministeriksi ja hänellä olikin vain harvoja ystäviä porvarillisissa piireissä. Yrjö Ruutu oli yksi Holstin tukijoista. Ruutu kirjoitti uudelle ulkoministerille toukokuussa 1919 pitkän kirjeen, jossa hän antoi tukensa Holstin ulkopoliittiselle suuntaukselle.[78]

---

73 Paasivirta 1968, s. 110.

74 Blomstedt 1969, s. 464–465; Tiihonen 1990, s. 49.

75 Kunttu 1994, s. 6–9.

76 Valvanne Holstille, Helsinki 23.4.1918, RHK 18, KA.

77 Pietiäinen 1992, s. 373.

78 Soikkanen 1991, s. 123–124. Vertaa Holstin ja Ruudun yhdensuuntaisia ajatuksia Suomen ulkopoliittisesta asemasta ja Viron merkityksestä Suomelle. — Maisteri Ruudun puhe 2.2.1919, puoluekokous ptk:t 1918–1924, PTA.

* * *

Holstin ajattelun taustalla oli luottamus länsivaltojen poliittisiin ihanteisiin. Kuitenkin Holstin toimintaa hänen ulkoministerikaudellaan voidaan kuvata reaalipoliittiseksi. Hän seurasi tarkasti länsivaltojen toimintaa ja mielipiteitä Baltian-kysymyksessä, mutta kytki kuitenkin Itämeren maiden tunnustamisen tiukasti Suomen turvallisuuden varmistamiseen. Holsti ei ehkä täysin luottanut ententemaiden haluun ja mahdollisuuksiin puolustaa Suomea Neuvosto-Venäjän uhkaa vastaan. Sen sijaan yhteistyö Baltian maiden ja Puolan kanssa toisi Suomelle enemmän turvallisuutta.

Holstin ulkopolitiikan ydin oli ententemielisyys. Hän ihaili englantilaista parlamentarismia, kansanvaltaa. Näin ollen Holsti oli valmis toimimaan Ison-Britannian etujen mukaisesti myös ulkopolitiikassaan. Toisaalta hän edellytti vastapalveluksena turvatakeita Suomen itsenäisyydelle sekä Venäjää että Saksaa vastaan. Holsti esittikin usein Foreign Officelle *Saksan-korttiaan*: hän perusteli Itämeren pienten kansojen suvereenisuuden olevan paras tae Saksan vaikutusvallan eliminoimiselle alueella. Toisaalta Holsti samalla "perusteli" omaa "korvaamattomuuttaan" Suomen ulkoministerinä: Holstin pysyminen ulkoministerinä oli takuu Suomen ulkopoliittisen suunnan jatkuvuudelle. Holstin ulkopoliittisena ajatuksena oli, että länsivalloista ei koskaan olisi Suomelle sotilaallista vaaraa, vaan päinvastoin: ne olisivat ensiarvoinen turva. Tältä pohjalta Holsti myös kannatti Ison-Britannian ulkoministeriön ehdottamaa Itämeren liittoa eli yhteistyötä Skandinavian maiden, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan kanssa.[79] Kuten Jukka-Pekka Pietiäinen ja Mauno Jääskeläinen ovat todenneet, Holstin politiikka ei ollut puolueettomuuspolitiikkaa, vaan hän pyrki ajamaan Suomen yhä tiiviimmin Ison-Britannian vanaveteen.[80]

Saksalaisten keskuudessa Holstin nimitys ulkoministeriksi ei luonnollisesti herättänyt sympatiaa.[81] Saksan Helsingin-lähettiläs August von Brück piti Holstia naiivina, epäjohdonmukaisena ja vailla omakohtaista arvostelukykyä olevana persoonana.[82] Lokakuussa 1920 arvostelut kävivät jopa vieläkin kovemmiksi: Suomen ulkoministeriä syytettiin ententen palvelijaksi, jonka asema perustui Ison-Britannian, Ranskan, Suomen sosiaalidemokraattien ja presidentin tukeen. Holstin ministerikollegoja syytettiin kokemattomiksi poliitikoiksi, joita oli helppo ohjailla.[83]

Holsti herätti henkilönä varsin erilaisia mielikuvia. Vesa Vares on osunut oikeaan huomauttaessaan Holstin henkilökuvan olevan aivan erilainen verrattaessa englantilaisia lähteitä saksalaisiin tai skandinaavisiin lähteisiin. Ruotsin Helsingin-lähettiläs Johan Hultman piti Holstia ainoana suomalaisena poliitikkona, josta hän oli saanut "ehdottomasti epäedullisen vaikutelma". Vareksen mukaan Hultman yhtyi välittömästi virkaan astuttuaan Holstiin kohdistettuihin

---

79 Pietiäinen 1986, s. 407.

80 Pietiäinen 1992, s. 400; Jääskeläinen 1962, s. 16, 21.

81 Vares 1993, s. 474.

82 Ilvessalo 1959, s. 49; Holsti K. J. 1963, s. 55.

83 Saksan Helsingin-lähetystön raportit ulkoministeriölle 18.10.1921, 1.11.1921, AA 5, mf. KA.

epäluotettavuussyytöksiin. Myös Tanskan lähettiläs Flemming Lerche arvosteli Suomen ulkoministeriä saksalaiselle virkaveljelleen.[84]

Ulkovaltojen edustajien arvioihin Holstin persoonasta saattoi vaikuttaa myös ulkoministerin ulkopoliittinen linja. Saksalaisten varauksellisten asenteiden taustalla oli Holstin avoin saksalaisvastaisuus. Skandinavian maiden suhteen Holsti puolestaan harjoitti politiikkaa, jossa yhteistyön edellytyksenä oli Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen ja Suomen johtoasema skandinaavisessa liitossa Venäjää koskevissa asioissa. Ruotsalais-suomalaisia suhteita rasitti myös Ahvenanmaan-kysymys, jonka ratkaisussa Holsti käytti hyväkseen suhteitaan Foreign Officen virkamiehiin.

Vesa Vares on tutkimuksessaan huomauttanut, että Holsti oli erittäin innokas käyttämään *Lontoon tietä* poliittisia vastustajiaan vastaan ja että hänen arviointeihinsa sisäpoliittisista vastustajistaan on suhtauduttava äärimmäisen kriittisesti. Samalla Vares toteaa, että Ison-Britannian lähettiläiden kyky analysoida Suomen sisäpolitiikkaa oli varsin rajallinen. Erityisesti Sir Coleridge Kennard ja lordi Acton olivat arvioissaan yksipuolisia ja avoimesti keskustaa suosivia.[85]

Holsti kirjoitti suoraan, jopa tarkoitushakuisen kärkevästi poliittisista vastustajistaan, mutta toisaalta hänen muistionsa osoittavat, että ne oli laatinut kansainvälisen politiikan asiantuntija. Yhdysvaltojen väliaikainen lähettiläs Alexander Magruderin arvioi Holstia jopa ainoaksi hallituksen jäseneksi, jolla oli laajat ulkopoliittiset tiedot. Toisaalta sisäpoliittisissa kysymyksissä Holsti oli osoittautunut vaikeaksi persoonaksi. Muutoin Yhdysvaltojen lähettiläs luonnehti Holstin kansainvälispoliittista näkemystä varsin positiivisesti: "Tohtori Holsti, joka edelleen on ulkoministerinä, on ententemielinen – etenkin suuntautunut Isoon-Britanniaan – ja saksalaisvastainen. Hän on kyvykäs mies ja omaa laajat näkökulmat kansainvälisiin kysymyksiin, mutta ajoittain on osoittautunut fanaattiseksi sisäpoliittisissa kysymyksissä ja siksi hänellä on monia vihamiehiä Suomessa – etenkin konservatiivien parissa, jotka asettavat kyseenalaiseksi hänen luotettavuutensa ja pitävät häntä vaarallisena hänen poliittisen radikalisminsa vuoksi. Kanssakäymisessään ulkomaisten edustajien kanssa hän on äärimmäisen ystävällinen, tyytyväisyyttä herättävä ja aina kaikesta päätellen vilpitön."[86] Saman suuntaisesti oli ajatellut myös Yhdysvaltojen Helsinginkonsuli Thornwell Haynes. Hänen mielestään Holsti oli taistellut saksalaissuuntautuneita vastaan ja oli voimakkaasti ententeenpäin suuntautunut politiikko.[87]

Virolaiset arvostivat Holstin toimintaa maansa itsenäisyystaistelussa. Tätä kuvaavat kannanotot Holstin puolesta hänen jouduttuaan eroamaan ulkoministerin virasta. Viron Helsingin-konsuli Emil Walter kirjoitti Holstille yksityisen kirjeen 13. toukokuuta 1922, jossa hän avoimesti tunnusti Holstin merkityksen Suomen ja Viron suhteiden kehittäjänä: "Reunavaltioiden, erityisesti Viron

---

84 Vares 1994, s. 55–56.

85. Vares 1993, s. 509–510.

86 Magruder Helsingistä ulkoministerille 21.5.1921, TYHL mf. 753, NA.

87 Haynes Helsingistä 24.7.1919 ulkoministerille, luottamuksellinen, TYHL mf. 751, NA.

ystävänä Sinut tunnemme. Kun Viro tarvitsi apua, olit valmis, kun tarvitsimme moraalista kannatusta, vastasit: me nousemme tai kaadumme yhdessä. Nämä sanat on meillä lähetystössä ja Hallituksen arkistossa kultakirjaimin kirjoitettu."[88] Vaba Maassa puolestaan analysoitiin Holstia poliitikkona, joka oli toteuttanut ulkopoliittista ohjelmaansa *eurooppalaisen nuoren Suomen hengessä.*[89] Artikkelin kirjoittaja osui oikeaan arvioidessaan Holstin olleen myös ulkopoliittisten suunnitelmien teoreettisten ja käytännöllisten toimintaohjelmien luoja. Holsti oli ensimmäinen suomalainen poliitikko, joka perusteli tieteellisin keinoin ulkopoliittista linjaansa. Tieteen soveltaminen politiikkaan näkyi erityisen selvästi Holstin pyrkimyksissä selvittää Liettuan de jure -tunnustamisen ongelmat *sosiologisen ratkaisun* kautta.[90]

Ulkoministerinä Holstia voidaan luonnehtia idealistiseksi teoreetikoksi, joka keinoja kaihtamatta pyrki tavoitteisiinsa. Holsti pyrki myös soveltamaan tieteen teoriaa käytäntöön ja hakemaan tätä kautta oikeutusta ulkopoliittiselle linjalleen – pienten kansallisuuksien olemassaolon perusteille. Toisaalta Holsti myös ymmärsi, että suurvaltojen etujen edessä pienten maiden pyrkimyksillä ei ollut sijaa. Keskinäinen yhteistyö oli ainoa mahdollisuus menestyä suurvaltojen maailmassa: reunavaltioliitosta ja Baltian blokista oli rakennettava vahva ja kestävä puskuri sekä Venäjän että Saksan uhkaa vastaa. Turvallisuus oli kuitenkin varmistettava diplomatian, ei varustelun avulla[91]. Kansainvälisen politiikan teorian ja käytännön yhdistämisen kautta Holstia voidaan kutsua reunavaltiopolitiikan arkkitehdiksi.

* * *

Rudolf Holstin ulkopoliittisena tavoitteena oli muodostaa Ison-Britannian tukema voimakas Baltian liitto, joka takaisi Suomen ja muiden Venäjästä eronneiden reuna-alueiden turvallisuuden. Liittouman edellytyksenä oli kuitenkin Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintuminen, jonka puolesta Holsti oli tehnyt määrätietoisesti kulissien takaista työtä. Ulkoministeri oli määritellyt erääksi tärkeimmistä tehtävistään "Viron, Latvian ja Liettuan itsenäisyyden turvaamisen .... tulevan ulkopolitiikan perustamisen reunavaltiosuuntauksen varaan". Tavoitteen saavuttamisen mahdollisti kansallismielisten poliitikkojen Holstin, Piipin ja Meierovicsin lähes varaukseton yhteistyö yhteisen päämäärän hyväksi.

Ison-Britannian tuen Holsti sai vetoamalla useasti *Saksan-korttiinsa*: Ilman Baltian liittoa ja niiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamista Saksan vaikutusvalta kasvaisi alueella, ja Suomessa saksalaismieliset piirit vahvistaisivat asemiaan. Tämä ei sopinut yhteen Ison-Britannian ulkopoliittisten tavoitteiden

---

88 Emil Walter Eesti Konsuladet, Helsinki 13/V/1922. Yksityisesti Rudolf Holstille, RHA 30, KA.

89 Vaba Maa no. 124, 31.5.1922, RHA 30, KA.

90 Holstin sanelu Toivolalle Genevessä 1922, Vilnan kysymyksen sosiologinen ratkaisu, RHA 36, KA.

91 Rudolf Holsti, Pienten kansojen puolustuskysymys. – Helsingin Sanomat 13.12.1925.

kanssa, vaan sen oli omien suurvaltapoliittisten etujen säilyttämiseksi annettava tukensa Holstin poliittiselle suunnitelmalle.

Holsti edusti nuorsuomalaista, liberaalia ja edistysmielistä viiteryhmää, joka idealistisesti uskoi kansojen itsemääräämisen oikeuteen suurvaltojen maailmassa. Toisaalta Holsti käytti taitavasti ajan henkeä hyväkseen: suurvaltojen oli vaikeaa toimia edustamiaan periaatteita vastaan — pienten kansojen olemassaolon oikeuksia oli kunnioitettava, varsinkin, jos ne saatiin sopusointuun suurvaltojen intressien kanssa.

Holsti oli poleeminen henkilö, joka säälimättä arvosteli vastustajiaan ja varmisti sisäpoliittista asemaansa vetoamalla usein *Lontoon-korttiinsa*: ulkoministeri piti itseään ainoana suomalaisena poliitikkona, jolla oli takanaan ententemaiden tuki. Holstin erottaminen ulkoministerin tehtävistä onkin liitettävä ennen kaikkea kysymykseen poliittisista erimielisyyksistä sekä Holstin persoonaan. Holstin vastustajat eivät voineet sietää itsevarmaa ja omaa erinomaisuuttaan korostavaa ulkoministeriä, joka oli mielipiteissään avoimen saksalaisvastainen.

VI REUNAVALTIOYHTEISTYÖN ARKKITEHTI

Maantieteelliset, demografiset, poliittiset ja tieteelliset taustatekijät

Tsaristisen Venäjän hajoaminen merkitsi kansallisuushengen heräämistä imperiumin reuna-alueilla. Kansojen itsemääräämisenoikeuden periaatteesta muodostui iskusana, jolla pienet maat perustelivat itsenäistymisensä oikeutusta. Julistukset ja periaatteet eivät kuitenkaan olleet riittävä tae kansallisen olemassaolon säilymiselle ja kansainvälisen valtiollisen suvereenisuuden saavuttamiselle. Venäjästä eronneiden reuna-alueiden oli etsittävä turvaa toisista poliittis-maantieteellisesti samanlaisessa asemassa olevista maista. Niitä yhdisti pelko Venäjän imperiumin uudelleenperustamisesta ja venäläis-saksalaisen liittouman syntymisestä, mikä olisi merkinnyt reuna-alueiden itsenäisyyden tuhoutumista.

Reunavaltiot näkivät ratkaisun keskinäisessä liittoumassa. Reunavaltiokonferenssien tavoitteena oli muodostaa Jäämereltä Mustallemerelle ulottuva laaja liittouma, joka olisi toiminut puskurivyöhykkeenä bolševistisen Venäjän ja Saksan välillä. Liittoumaan olisivat kuuluneet Suomi, Viro, Latvia, Liettua, Puola, Romania, Ukraina ja Valko-Venäjä. Joissakin suunnitelmissa esitettiin myös Skandinavian liittämistä yhteiseen rintamaan Venäjää vastaan.

Suurvaltapoliittiset tekijät vaikuttivat oleellisesti reunavaltioyhteistyöhön. Ison-Britannian ja Ranskan tavoitteet Baltiassa, suhtautuminen valkoisiin venäläisiin ja bolševikkeihin sekä pyrkimykset päästä Venäjän uudelleen avautuville markkinoille muokkasivat ententemaiden asenteita Baltian kansallisia tavoitteita ja reunavaltioyhteistyötä kohtaan. Toisaalta Puolan hegemoniapyrkimykset Latviassa ja Liettuassa sekä puolalais-venäläinen sota heijastuivat reunavaltioiden keskinäiseen kanssakäymiseen. Tapahtumahistorialliset käänteet, suurvaltapolitiikan muutokset, Neuvosto-Venäjän kansainvälinen tunnustaminen ja maan solmimat rauhat reunavaltioiden kanssa ovat taustalla vaikuttaneita tekijöitä, jotka on otettava huomioon arvioitaessa reunavaltioyhteistyön arkkitehdiksi nimetyn Suomen ulkoministerin Rudolf Holstin toimintaa ja motiiveja Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen ja reunavaltioyhteistyön puolesta. Toisaalta Holstin yhteiskunnalliset sidokset, aiemmat koke-

mukset, maailmankatsomus, henkilösuhteet ja politiikan teoreettiset lähtökohdat muokkasivat omalta osaltaan ulkoministerin Baltian-politiikan linjoja.

Rudolf Holstin poliittis-aatteelliseen toimintaan liittyi jo nuoruusvuosina "yhtenäisen ja jakamattoman Venäjän" vastustaminen. Ollessaan Helsingin Sanomien kirjeenvaihtajana Lontoossa vuosina 1909—1911 Holsti omaksui poliittisen ajattelunsa ja toimintansa periaatteiksi länsimaisen englantilaistyyppisen demokratian ja sen edustaman ajatuksen pienten kansojen itsemääräämisoikeudesta. Holstin aatemaailmaan liittyi lisäksi voimakas kansallinen ajattelu. Toisaalta kansainvälisestä politiikasta kiinnostunut Holsti omaksui Lontoon kautenaan yleiseurooppalaisen näkökulman: Suomi oli jatkuvassa suurpoliittisten tapahtumien vaikutuspiirissä. Tätä Suomessa harvinaista ajattelutapaa hän toteutti virkauransa aikana.

Holsti puolusti aktiivisesti tiede- ja sanomalehtimiehenä, diplomaattina, lähettiläänä ja ulkoministerinä pienten kansojen oikeuksia. Holsti tunsi sympatiaa Viron, Latvian ja Liettuan kansallisia pyrkimyksiä kohtaan, mutta hän ei halunnut sitoa Suomen itsenäisyyskysymystä muiden Venäjästä eronneiden vähemmistökansojen ongelmiin. Holsti ei vastustanut kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen toteuttamista Baltiassa, mutta hänellä oli oma näkemyksensä siitä, milloin kansa oli kypsä muodostamaan valtion. Holstille käsitteet valtio ja kansallisuus liittyivät läheisesti yhteen. Kuitenkaan Holstin mielestä voimakaskaan kansallistunne ei vielä riittänyt valtion muodostamiseen, vaan valtion tunnusmerkkeinä olivat lisäksi oma maa-alue ja toisista hallituksista riippumaton hallitus. Tältä pohjalta tarkasteltuna Holsti ei katsonut Viron, Latvian tai Liettuan olevan kypsiä itsenäistymään vielä vuoden 1918 alussa.

Holstin poliittisen toiminnan taustalla vaikutti pyrkimys toimia pienten kansojen oikeuksien puolustajana. Hänelle demokratia ja pasifismi olivat vaihtoehtoja monarkistisille ja militaristisille aatteille. Saksa ja Venäjä edustivat Holstille pienten kansojen vapautta rajoittavia piirejä: niiden asema perustui sotilaalliseen ylivoimaan, geopoliittisiin näkökohtiin ja vanhoihin käsityksiin ruhtinassukujen maa-alueiden omistusoikeuksista. Yhdysvaltojen presidentti Wilsonin esittämä ja Länsi-Euroopan maiden hyväksymä ajatus Kansainliiton perustamisesta sai siten Holstin varauksettoman kannatuksen. Hän uskoi Kansainliiton turvaavan pienten kansojen vapauden autoritäärisiä valtioita vastaan: Itämeren maiden läheinen yhteistyö ja keskinäinen vuorovaikutus Kansainliitossa olisivat rauhanomaista toimintaa niiden itsenäisyyden turvaamiseksi. Sotalaitos oli Holstin mielestä yhteiskunnan välttämätön osa, mutta valtion turvallisuudesta huolehtiminen oli hänestä ensisijaisesti diplomatian tehtävä.

Toiminta Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta

Holstin saksalaisia ja venäläisiä kohtaan tuntema antipatia ja toisaalta sympatia englantilaisia kohtaan perustuivat hänen näkemyksiinsä Itämeren maiden valtiollisen olemassaolon mahdollisuuksista. Holstilla oli yhteisiä ulkopoliittisia intressejä Foreign Officen virkamiesten ja Baltian maiden edustajien kanssa. Yhdistävä tekijä oli muun muassa saksalais-venäläisen liiton vastustaminen. Toimiessaan diplomaattina Lontoossa Holsti loi läheiset yhteydet Foreign Officen

virkamiehiin esimerkiksi lordi Charles Hardinge of Penhurstiin, E. H. Carriin ja professori James Young Simpsoniin. Henkilökohtaisten suhteidensa kautta Holsti sai arvokasta tietoa Ison-Britannian Itämeren -politiikasta ja asennoitumisesta Baltian maiden itsenäisyyspyrkimyksiin. Toisaalta Holsti keskusteli Foreign Officen virkamiesten kanssa Suomen ulkopoliittisesta tilanteesta ja Baltian kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen välttämättömyydestä. Suomessa Holstin läheisiä yhteyksiä englantilaisiin pidettiin kuitenkin ulkopoliittisesti arveluttavina. Varsinkin Holstin ulkoministerikaudella häntä syytettiin monarkistisissa ja saksalaismielisissä piireissä lähes sokeasta ja naiivista luottamuksesta Ison-Britannian poliitikkoihin.

Holstin suhtautuminen Viron, Latvian ja Liettuan kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen muuttui hänen asemansa kehittymisen myötä. Ollessaan Suomen edustajana Lontoossa hän tapasi ensimmäisen kerran virallisesti muiden Venäjästä eronneiden kansallisuuksien edustajia. Läheisimmiksi suhteet muodostuivat virolaisiin, joista hän tapasi säännöllisesti Eduard Wirgon, Ants Piipin ja Kaarel Pustan. Holsti suhtautui myönteisesti virolaisten itsenäisyyspyrkimyksiin, koska hän tunsi sympatiaa heidän kansallisia pyrkimyksiään kohtaan. Virolaisilla ja Holstilla olivat yhteiset vihollliset: monarkistinen ja militaristinen Saksa sekä bolševistinen Neuvosto-Venäjä. Lisäksi heitä yhdisti Iso-Britannia, jonka ulkoministeriössä oli asetuttu tukemaan virolaisia heidän itsenäisyystaistelussaan.

Foreign Officen ymmärtävä asennoituminen Viron kansallisia tavoitteita kohtaan sai vastakaikua Holstilta. Hän perusteli Suomen ulkoasiaintoimituskunnalle, että englantilaisten viralliset piirit pitivät virolaisten itsenäisyyttä kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen kannalta yhtä oikeutettuna kuin suomalaistenkin. Vastaavasti suomalaisten suopea suhtautuminen Viroa kohtaan herättäisi myönteistä huomiota Foreign Officessa. Toisaalta Holsti korosti, että Suomen oli tunnustettava Viron itsenäisyys myös yhteisen menneisyyden vuoksi. Hän taisteli Viron de jure -tunnustuksen puolesta vetoamalla toistuvasti suurvallan edustajien mielipiteisiin ja Suomen kansalliseen etuun.

Holsti tutustui Lontoossa virolaisten diplomaattien lisäksi Latvian Lontoonedustajaan Zigfrids Meierovicsiin. Maiden edustajat kokoontuivat säännöllisesti Royal Society Clubissa, jossa tapaamisten aiheena oli suunnitella poliittista ja sotilaallista yhteistoimintaa. Tosin Holstin osuus sotilaallisen yhteistoiminnan suunnittelussa voidaan asettaa kyseenalaiseksi. Holsti kannatti varauksetta poliittista lähentymistä Suomen, Viron ja Latvian välillä, mutta sotilaallisen yhteistyön edellytyksenä oli hänen mielestään Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen: Holsti kannatti "balttilaisen liiton" muodostamista, mutta sen tuli olla laajapohjainen ja ehdottomasti Foreign Officen tukema.

Lontoon kaudella Holstin yhteistoiminta Viron ja Latvian edustajien kanssa perustui aluksi sympatiaan Venäjästä eronneiden vähemmistökansojen kansallisia tavoitteita kohtaan, mutta melko pian siihen liittyi Suomen kansallisen edun varmistaminen. Holsti pelkäsi toisaalta saksalaisten, toisaalta "venäläisten patrioottien" pyrkivän estämään Itämeren maakuntien itsenäisyyspyrkimykset. Foreign Officen virkamiehet arvostelivat ja Viron, Latvian ja Puolan diplomaatit moittivat Holstia Suomen ulkopoliittisesta lähentymisestä Saksaan; venäläiset puolestaan käyttivät Suomea esimerkkinä siitä, etteivät Venäjästä irti pyrkivät kansat tule toimeen ilman Venäjän tai Saksan apua. Tämä ei ollut Holstin tavoit-

teiden mukaista. Venäläisille patriooteille ei saanut antaa etulyöntiasemaa taistelussa Itämeren maakuntien itsenäisyyttä vastaan. Lisäksi saksalaisten vaikutusvallan kasvu oli pysäytettävä. Suomen turvallisuuden varmistaminen vaati Holstin mielestä ainakin Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttamista.

Holstin asema Lontoossa oli Suomen ulkopoliittisen suunnan ja senaatin kannalta kuitenkin sen verran merkityksetön, ettei hänen vetoomuksiinsa Itämeren maakuntien itsemääräämisoikeuden puolesta kiinnitetty käytännössä huomiota. Senaatin kiinnostus Viroa kohtaan kasvoi, mutta pyydettyä tunnustusta ei myönnetty. Maailmansodan päätyttyä ja Holstin siirryttyä Pariisin rauhankonferenssiin Suomen lähetystön edustajaksi ja myöhemmin puheenjohtajaksi, tilanne muuttui oleellisesti. Holstin vaikutusvalta kasvoi, mutta samalla henkilökohtaiset erimielisyydet muiden suomalaisten diplomaattien ja poliitikkojen kanssa lisääntyivät. Holsti oli demokraatti, tasavaltalainen, englantilaismielinen ja arvosteli kärkevästi henkilöitä, jotka eivät olleet hänen kanssaan samaa mieltä kansainvälis-poliittisista kysymyksistä. Pariisissa Holsti joutui ristiriitaan erityisesti Adolf Törngrenin ja Carl Enckellin kanssa. Kyseessä olivat erimielisyydet Suomen osallistumisesta Pietarin valloitukseen ja yhteistyöstä Venäjästä eronneiden reunavaltioiden kanssa.

Periaatteidensa mukaisesti Holsti halusi toimia yhteisymmärryksessä Foreign Officen kanssa. Tämä ilmeni muun muassa hänen toiminnassaan Venäjän-kysymyksessä. Tilanne oli ongelmallinen, eivätkä sitä helpottaneet valkoisten venäläisten julkilausumat vähemmistökansallisuuksien asemasta. Holsti pelkäsi venäläisten liittävän Viron, Latvian ja Liettuan takaisin alueisiinsa sekä mahdollisen venäläis-saksalaisen liittouman uhkaavan koko Itämeren alueen turvallisuutta. Ennen kaikkea tilannetta vaikeutti ententen asenne Baltian maiden kansallisia pyrkimyksiä kohtaan: se halusi ratkaista Venäjän-kysymyksen kokonaisuutena, ei yksittäisinä tapauksina. Holsti yritti Pariisissa aktiivisesti muuttaa ententen edustajien mielipiteitä ja oli läheisessä yhteistyössä balttilaisten diplomaattien kanssa — myös liettualaisten kansalliset pyrkimykset saivat nyt Holstilta vastakaikua. Hän vetosi kansojen itsemääräämisoikeuteen ja alueen geopoliittiseen tilanteeseen. Ententevaltojen edustajat tunsivatkin sympatiaa Baltian maiden kansallisia vaatimuksia kohtaan, mutta konkreettisiin toimiin niiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseksi ei ryhdytty.

Holstin mahdollisuudet vaikuttaa Suomen ulkopoliittiseen suuntaukseen paranivat huomattavasti, kun hänet nimitettiin huhtikuussa 1919 Castrénin hallitukseen ulkoministeriksi. Tässä asemassa Holsti saattoi muotoilla Suomen ulkopolitiikan suuntaa mieleisekseen ja vaikuttaa lähettiläiden valintaan. Ulkopoliittiset teesinsä hän esitti muistiossaan *Suomen ulkopoliittisista mahdollisuuksista*. Holstin tavoitteena oli diplomaattisin keinoin varmistaa Suomen turvallisuus mahdollista venäläis-saksalaista liittoa vastaan. Suomen luonnollisimmat liittolaiset olivat Venäjän imperiumista eronneet vähemmistökansallisuudet. Holsti näki myös niiden kansallisen tulevaisuuden uhkana Saksan ja Venäjän imperialistiset pyrkimykset. Käytännössä Holstin ulkopoliittinen suuntaus ilmeni läheisenä yhteistyönä Foreign Officen virkamiesten kanssa ja Suomen osallistumisena reunavaltiokonferensseihin. Sitovien sopimusten solmimiseen Viron, Latvian tai Liettuan kanssa Holsti ei kuitenkaan ollut valmis.

Holstin tavoitteena oli saada ensin kansainvälinen tunnustus Baltian maiden itsenäisyydelle, jotta poliittinen ja mahdollisesti myös sotilaallinen yhteistyö reunavaltioiden kesken voisi kansainvälisoikeudellisesti toteutua. Käytännössä Holsti pyrki tavoitteihinsa yrittämällä vaikuttaa Ison-Britannian Baltian-politiikkaan. Ison-Britannian politiikka sisälsi kuitenkin toisaalta nopeita reaalipoliittisia ratkaisuja, toisaalta selkeää poliittista taktikointia: Virolle, Latvialle, Liettualle ja myös Holstille annettiin runsaasti lupauksia ja vakuutuksia Ison-Britannian hyvästä tahdosta ja valmiuksista auttaa näitä maita, mutta kaikkia lopullisen sitovia ratkaisuja vältettiin. Ongelmallista Holstille oli Foreign Officen pidättyväinen asenne Baltian maiden de jure -tunnustamiseen.

Foreign Office pelkäsi, että tunnustamalla Baltian maiden itsenäisyyden se vaarantaisi suhteensa tulevan Venäjän kanssa. Toisaalta eväämällä de jure -tunnustuksen se loukkaisi Baltian kansoja. Ongelma ratkesi valkoisten venäläisten tappioiden myötä ja liittoutuneiden omaksuttua yhteisesti uuden asenteen Venäjälle suuntautuvaan interventioon: valkoisten venäläisten tuki ei enää ollut ensiarvoisen tärkeä. Holstin kannalta oli oleellista, että uudessa poliittisessa tilanteessa Foreign Officen Baltian-politiikka muuttui. Tilannetta pyrittiin nyt tarkastelemaan kokonaisvaltaisesti eri vaihtoehtojen kannalta. Holsti joutui uudessa tilanteessa olemaan entistä tiiviimmässä yhteydessä sekä henkilökohtaisesti että Suomen Lontoon-lähettilään Ossian Donnerin välityksellä Foreign Officeen. Holsti toivoi Baltian itsenäistymiskysymyksen nopeaa ratkaisua, koska Suomi oli jo tunnustanut Viron de jure ja odotti Latvian ja Liettuan osalta vain ententen tunnustusta.

Holsti liitti Baltian maiden tunnustamisen kiinteästi Suomen turvallisuuskysymykseen. Holstin poliittisen toiminnan tavoitteena oli hankkia Baltian maille Ison-Britannian de jure -tunnustus, joka takaisi niille pääsyn Kansainliittoon ja vahvistaisi samalla reunavaltioiden poliittisen yhteistyön mahdollisuuksia. Foreign Officen kannalta Baltian maiden Kansainliiton jäsenyys ei kuitenkaan ollut ongelmaton: muiden jäsenvaltioiden olisi taattava niiden rajat.

Holsti antoi Pariisin-lähettiläälle Carl Enckellille ja Lontoon-lähettiläälle Ossian Donnerille tehtäväksi pyytää Ranskan ja Ison-Britannian hallituksilta kansojen itsemääräämisoikeuden mukaisesti Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustamista. Holsti keskusteli asiasta myös henkilökohtaisesti Foreign Officen virkamiesten kanssa. Lisäksi Holsti kirjoitti tai saneli yksityissihteerilleen Hugo Valvanteelle artikkeleita, joissa käsiteltiin Baltian maiden kansainvälistä asemaa. Kirjoitukset julkaistiin *Helsingin Sanomissa*, mikä herätti ulkomaalaisten diplomaattien huomion. Artikkeleissa hyökättiin voimakkaasti Ison-Britannian Baltian-politiikkaa vastaan, koska suurvallan katsottiin toimivan vastoin kansojen itsemääräämisoikeuden periaatetta ja pitävän reunavaltioiden itsenäisyyttä epätodennäköisenä. Holsti kiisti olleensa *Helsingin Sanomissa* julkaistujen kirjoitusten takana, mutta Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs George Kidston oli asiasta toista mieltä. Kidstonin mukaan niiden sisällöt vastasivat täydellisesti ulkoministeri Holstin yksityisissä keskusteluissa esittämiä mielipiteitä. Väitettä tukee myös se, että Holstin laatimissa erittäin salaisissa muistiossa käsiteltiin Baltian-kysymystä lähes samoin sanoin kuin sanomalehden artikkeleissa. Miksi Holsti kirjoitti tai saneli artikkeleita sanomalehteen, eikä lausunut ajatuksiaan julkisesti ulkomaalaisille diplomaateille ja poliitikoille? Holsti tunsi ajan diplomatian hengen. Ulkomaiset lähettiläät seurasivat tärkeimpien suomalaisten

sanomalehtien kannanottoja poliittisissa kysymyksissä. Lehdistön avulla Holsti saattoi epäsuorasti vaikuttaa Foreign Officen Baltian-politiikkaan.

Tukea ajatuksilleen Baltian maiden kansainvälisen itsenäisyyden vakiinnuttamisesta ja reunavaltioiden yhteistyöstä Holsti sai ulkoministeriön nuoremmilta lähettiläiltä, jotka olivat luomassa diplomaatin uraansa Holstin ulkoministerikaudella. Erityisesti Kiovan-, myöhemmin Rooman-lähettiläs Herman Gummerus, Tallinnan-lähettiläs Erkki Reijonen, Lontoon-lähetystön alivaltiosihteeri Urho Toivola ja Pariisin-lähetystön lähetystösihteeri Aarne Yrjö-Koskinen olivat lähes varauksettomia Holstin ulkopoliittisen suunnan kannattajia. Heiltä Holsti sai sekä arvokkaita tietoja suurvaltapoliittisesta tilanteesta Itämeren alueella että laajoja muistioita, joissa perusteellisesti pohdittiin Baltian maiden itsenäisyyskysymyksen problematiikkaa. Holsti käytti lähettiläidensä tiedonantoja hyväkseen perustellessaan Foreign Officen virkamiehille Viron, Latvian ja Liettuan de jure -tunnustamisen välttämättömyyttä. Ison-Britannian Helsingin-lähettiläs Kidston pitikin Holstia Suomessa ainoana henkilönä, jolla oli todella laaja ulkopoliittinen tietämys.

Holsti osoitti kansainvälisissä diplomaattipiireissä voimakasta aktiivisuutta erityisesti Viron ja Latvian de jure -tunnustamisen puolesta. Hän perusteli Helsingissä olleille ententemaiden lähettiläille Baltian maiden valtiollisen tunnustamisen välttämättömyyttä koko Itämeren alueen turvallisuuspoliittisilla intresseillä, joihin liittyi saksalaisten vaikutusvallan eliminoiminen alueella. Foreign Officen virkamiehille Holsti väitti, että Baltian provinssien tunnustamatta jättäminen merkitsi hänelle, edistyspuolueelle ja yleensä anglofiilisesti suuntautuneille poliitikoille sisäpoliittisia vaikeuksia: saksalaismieliset monarkistit saisivat Suomen sisäpolitiikassa vaikutusvaltaa, mikä saattaisi heijastua myös Suomen ulkopolitiikassa. Holstin esittämät väitteet olivat liioiteltuja, mutta toisaalta ne antoivat runsaasti ajattelemisen aihetta Foreign Officen Venäjän-osastolla. Se ei halunnut Saksan vaikutusvallan lisääntymistä Itämeren piirissä. Holstin esittämää *Saksan-korttia* onkin pidettävä paremminkin taitavasti harkittuna ulkopoliittisena vetona kuin oman sisäpoliittisen aseman tukemisyrityksenä. Holstin esittämillä mielipiteillä näyttikin olevan vaikutusta Foreign Officen Baltian provinssien tunnustamispolitiikkaan.

Erityisen suurta aktiivisuutta Holsti osoitti syksyllä 1920 Latvian tunnustamisen osalta painostaessaan Puolan hallitusta välittömään de jure -tunnustukseen. Reunavaltioiden keskinäinen yhteistyö ei ollut mahdollista, elleivät nämä maat olleet tunnustaneet edes toistensa itsenäisyyttä. Toisaalta Holsti pyrki käyttämään Puolaa hyväkseen saadakseen ententemaiden tunnustuksen Baltian maista ainakin Virolle ja Latvialle. Holstilla ei ollut suoria yhteyksiä Ranskan hallitukseen, mutta sen sijaan puolalaisilla oli jo senkin vuoksi, että se oli ranskalaisten luoman *cordon sanitairen* tukipilareita. Holstin, puolalaisten mielestä jopa häiritsevän aktiivinen, painostus saikin aikaan vilkasta keskustelua puolalaisten ja englantilaisten sekä puolalaisten ja ranskalaisten diplomaattien keskuudessa. Välittömiä vaikutuksia Holstin toiminnalla ei toki ollut, mutta puolalaisten käymät keskustelut ja ententemailta pyytämät neuvot pakottivat niiden hallitukset arvioimaan uudelleen Venäjän-politiikkansa suuntaviivoja: bolševistinen-Venäjä oli osoittanut elinvoimansa ja ententemaiden etujen mukaista oli pyrkiä hyviin suhteisiin sen ympärille syntyneiden ja jo bolševikkien tunnustamien reuna-alueiden kanssa.

Holstin toiminnassa Viron ja Latvian kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta on annettava suuri painoarvo hänen lukuisille keskusteluilleen Viron ulkoministerin Ants Piipin ja Latvian ulkoministerin Zigfrids Meierovicsin kanssa. Holsti, Meierovics ja Piip näyttävät ajatelleen samansuuntaisesti maidensa ulkopoliittisista mahdollisuuksista selvitä tulevan Euroopan uudelleenjärjestelyissä: pienten valtioiden tulevaisuus suurvaltojen intressejä vastaan oli keskinäisessä diplomaattisessa liitossa - yksinään Suomi, Viro, Latvia tai edes Puola ei voinut vaikuttaa ententemaiden politiikkaan, mutta mikäli ne ajoivat voimakkaasti ja samoin perustein yhteisiä etujaan, eivät suurvallat voineet jättää niiden mielipiteitä vaille huomiota. Tätä tekijää Holsti käytti hyväkseen Baltian provinssien de jure -tunnustamisen problematiikassa. Suomen ulkoministerin ja balttilaisten diplomaattien tapaamiset näyttävät ajoittuvan lähes poikkeuksetta juuri ennen Piipin ja Meierovicsin tärkeitä ulkomaanmatkoja tai suurvaltojen edustajien tapaamisia. Latvian ja Viron ulkoministereiden esittämissä argumenteissa maidensa kansainvälisen itsenäisyyden tunnustamisen puolesta on selvästi havaittavissa vaikutteita Suomen ulkoministeri Rudolf Holstilta. Meierovics ja Piip käyttivät täsmälleen samanlaisia perusteluita maidensa de jure -tunnustamisen välttämättömyydestä kuin mitä Holsti oli jo aikaisemmin esittänyt suurvaltojen edustajille. Huomionarvoista on, että Latvian, Suomen ja Viron ulkoministerit vetosivat maidensa tunnustamiskysymyksessä ulkopoliittisiin syihin ja suurvaltojen intresseihin, kun taas muut balttilaiset diplomaatit, jotka myös pyrkivät työskentelemään maidensa aseman hyväksi vetosivat Baltian maiden sisäisiin asioihin. Näyttääkin siltä, että suurvallat osoittivat sympatiaa Baltian provinssien sisäpoliittisille de jure -tunnustamisen perusteille, mutta vasta ulkopoliittiset realiteetit, jotka vaikuttivat ententemaiden omaan Itä-Euroopan-politiikkaan, pakottivat ne arvioimaan uudelleen Baltian maiden de jure -tunnustamisen välttämättömyyttä.

Foreign Office oli balttilaisten painostuksesta ja Holstin toiminnasta huolimatta halukas lykkäämään Baltian maiden tunnustamiskysymystä. Se halusi odottaa alueen kokonaistilanteen selkiytymistä. Foreign Office joutui kuitenkin lopulta taipumaan liittolaistensa, Rudolf Holstin ja Baltian maiden painostuksen edessä. Viron ja Latvian tunnustaminen tapahtui oloihin nähden melko vaivattomasti 26. tammikuuta 1921, vaikkakin pitkien neuvottelujen tuloksena. Liettuan tunnustaminen oli huomattavasti vaikeampaa. Hankaluutena de jure -tunnustukselle olivat rajaerimielisyydet Puolan ja Liettuan välillä sekä kiistat Vilnan ja Memelin omistuksesta. Tuloksena kaikesta kuitenkin oli, että itsenäiset Baltian tasavallat perustettiin ja niistä muodostui puskurivyöhyke Saksan ja Neuvosto-Venäjän välille. Holsti oli näin saavuttanut tavoitteensa: Baltian maiden kansainvälisen de jure -tunnustamisen. Baltian valtioiden diplomaatit ja poliitikot arvostivat suuresti Holstin toimintaa maidensa kansainvälisen tunnustamisen saavuttamisessa.

Baltian maat olivat kuitenkin eriarvoisessa asemassa Holstin politiikassa. Heimokansallisesta näkökulmasta oli tärkeintä Viron kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen — Suomi tunnusti Viron itsenäisyyden 7. kesäkuuta 1920. Viro luettiin Suomen vaikutuspiiriin, kun toisaalta Latvia ja Liettua kuuluivat Puolan etupiiriin. Tästä syystä ja hallituksen päätöksestä odottaa suurvaltojen Latvian tunnustusta Suomi tunnusti Latvian de jure 26. tammikuuta 1921 - samana päivänä kuin ententemaat. Liettua oli erikoisasemassa. Holsti ei halunnut

vaarantaa Suomen suhteita Puolaan ja ententemaihin ajamalla kovin voimakkaasti Liettuan kansainvälistä de jure -tunnustamista. Puolan ja Liettuan oli ensin sovittava rajaerimielisyytensä. Lopullisen tunnustuksen itsenäisyydelleen Liettua sai ententemailta vasta joulukuun lopulla 1922. Baltian maiden kansainvälinen de jure -tunnustaminen vaikutti Holstin poliittiseen linjaan siten, että nyt hän saattoi harkita sotilaallista ja poliittista yhteistyötä reunavaltioiden kesken. Holstin poliittiset vastustajat eivät enää voineet käyttää Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintumattomuutta perusteena yhteistoiminnan estämiselle.

Toiminnan motiivit

Ulkoministeri Holstin aktiivinen rooli Viron ja Latvian kansainvälisen aseman vakiinnuttamisessa liittyi Itämeren alueen maiden turvallisuuspoliittisiin tavoitteisiin. Aktiivisen liittopolitiikan uskottiin parhaiten takaavan maiden turvallisuuden Venäjän ja Saksan mahdollisia imperialistisia pyrkimyksiä vastaan:

1) Ison-Britannian ulkoministeriössä suunniteltiin Itämeren liittoa (1918—1919) kesällä 1918. Siihen kaavailtiin Skandinavian maita, Suomea ja Viroa, mahdollisesti myös Latviaa, Liettuaa ja Puolaa. Ajatus Itämeren liitosta tuli muodostamaan Holstin turvallisuuspoliittisen linjan rungon.

2) Itämerestä Mustallemerelle ulottuvaa diagonaaliliittoa (1919—1920) perusteltiin, että siten muodostuisi Venäjän ja Saksan välille puskurivyöhyke. Diagonaaliliiton päähahmottelijana toimi Latvian ulkoministeri Zigfrids Meierovics, ja Suomen ulkoministeri Holsti ajoi voimakkaasti ajatusta Suomen poliittisissa piireissä.

3) Reunavaltiokonferensseissa hahmoteltiin Suomen, Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan sotilaallista ja poliittista liittoa. Liiton toteuttaminen edellytti, että reunavaltioiden tuli tunnustaa toisensa de jure. Ajatusta tuki erityisesti Suomen ulkoministeri Holsti. Liitto kariutui Puolan ja Liettuan rajaerimielisyyksiin. Toisaalta suomalaiset eivät olleet valmiita liittoon ennen kuin Baltian maiden kansainvälinen asema olisi vahvistettu.

4) Ulkoministeri Holstin unelmana oli Saksan ja Neuvosto-Venäjän puskurointi. Holstin rooli reunavaltioyhteistyön arkkitehtina ja toiminta Baltian maiden kansainvälisen aseman de jure -tunnustamisen puolesta tähtäsivät laajan Saksan ja Venäjän vastaisen liittouman muodostamiseen. Baltian maat saivat kansainvälisen tunnustuksen, mutta Holstin unelma kariutui Suomen sisäpoliittisiin erimielisyyksiin ja reunavaltioiden identiteettieroihin.

Holstin motiiveihin toimia Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen puolesta ja aktiivisen liittopolitiikan edistämiseksi vaikuttivat oleellisesti ententemaiden Baltian-politiikan käänteet, Neuvosto-Venäjän rauhansopimukset, reunavaltiokonferenssit ja puolalais-venäläinen sota sekä Liettuan ja Puolan aluekiistat. Reunavaltioiden aktiivinen liittopolitiikka ja reunavaltiokonferenssit palvelivat ententemaiden poliittisia tavoitteita ja reunavaltiokonferenssien asiasisältöön vaikuttivat suurvaltojen mielipiteet ja Baltian-politiikan muutokset. Neuvosto-Venäjän rauhantarjoukset ja myöhemmin rauhansopimukset taas kiihdyttivät pyrkimystä reunavaltioliiton muodostamiseen, yhteisen

linjan löytämiseen ja Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen. Puolalaisten ekspansiivinen politiikka puolestaan hajotti reunavaltioiden keskinäistä yhteistyötä, mikä tuli muodostamaan konkreettisen vaikeuden sekä Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiintumiselle että reunavaltioliitolle.

Holstille reunavaltioyhteistyön minimitavoite oli Viron, Latvian ja Liettuan kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen eli de jure -tunnustus. Viro oli avainasemassa läheisten heimo- ja kulttuurisuhteiden kautta, mutta ennen kaikkea sen vuoksi, että Foreign Office oli jo vuonna 1918 rinnastanut Suomen ja Viron itsenäisyyden olevan yhtälailla perusteltua kansojen itsemääräämisoikeuden nojalla. Holsti halusi ilmeisesti englantilaisia miellyttääkseen, heidän Itämeren alueen poliittisia tavoitteita tukeakseen, Suomen poliittisen suunnan vaihtamisen varmistamiseksi (saksalaissuuntauksesta anglofiilisyyteen) ja Ison-Britannian Suomen de jure -tunnustuksen saamiseksi asettua myös virolaisten kansallisten pyrkimysten tukijaksi.

Latvian ja Liettuan tunnustaminen liittyi reunavaltiopolitiikan maksimitavoitteeseen: poliittiseen ja sotilaalliseen yhteistyöhön. Yhteistyötä olisi tehty paitsi Suomen ja Baltian maiden myös Puolan kanssa. Hahmotteilla oli laaja liitto, joka olisi ulottunut Itämereltä Mustallemerelle: Ukraina, Romania ja Tšekkoslovakia olisivat liittyneet mukaan yhteistyöhön. Liitto olisi suuntautunut ennen kaikkea Venäjän ja Saksan mahdollista yhteistyötä vastaan. Laajapohjainen liitto ei kuitenkaan saanut taakseen Suomen kansan enemmistöä, eikä Holstikaan ollut erityisen innostunut sotilaallisesta yhteistyöstä. Holstin varauksellista asennetta kuvastaa se, että hän useaan kertaan epäili Latvian ja Liettuan elinvoimaisuutta ja vierasti Puolan harjoittamaa aggressiivista ulkopolitiikkaa: se ei sopinut yhteen pasifismia kannattavan ja darwinismia politiikkaan soveltavan ulkoministerin aatemaailman kanssa. Holstille poliittinen ja diplomaattinen liitto olisi ollut riittävä vaihtoehto.

Reunavaltioyhteistyön edellytyksenä oli kuitenkin minimitavoitteen saavuttaminen: Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttaminen. Tutkimuksen perusteella voidaan päätellä, että tämä myös oli Holstin ensisijainen tavoite. Itsenäisinä valtioina reunavaltiot olisivat voineet esimerkiksi Kansainliitossa liittoutua paitsi keskenään niin myös Skandinavian maiden kanssa ja näin turvata diplomatian avulla kansallisen olemassaolonsa.

Yhteistyöverkosto

Reunavaltioyhteistyön perusta ja edellytys oli Holstin luomassa laajassa henkilöverkostossa. Holsti ei luonnollisestikaan voinut yksin vaikuttaa niin ratkaisevalla tavalla Suomen ulkopolitiikan suuntaan kuin tutkimuksesta saattaisi päätellä. Tuekseen ulkoministeri tarvitsi itselleen uskollisen ja myötämielisen ryhmän. Nämä ns. nuoret holstilaiset — muun muassa Hugo Valvanne, Urho Toivola, Aarne Yrjö-Koskinen, Erkki Reijonen, Reino Sylvander, Boris Gyllenbögel — olivat ulkoministeriön nuorempia virkamiehiä, joiden maailmankuva rakentui ulkoministerin tavoin anglofiilisyyden, demokratian ja kansainliittoidealismin varaan. Nuoret holstilaiset toimivat ulkoministeriössä ja lähetystöissä Holstin "silminä ja korvina", ja luultavasti Foreign Office tarkoitti juuri heitä puhuessaan Holstin Suomen ulkoministeriöön palkkaamista salaisista agenteista. Nuoret

holstilaiset olivat uskollisia ulkoministerin edustamalle ulkopoliittiselle suunnalle ja työskentelivät omalta osaltaan määrätietoisesti Holstin tavoitteiden puolesta.

Tukiryhmälle oli myös luonteenomaista, että heistä useimmat olivat olleet Holstin oppilaina tämän toimiessa Helsingin yliopiston dosenttina ja osakunnan kuraattorina. Yliopistovuosiensa aikana Holsti oli myös tekemisissä toisen reunavaltiosuuntaukseen liitettävän merkittävän poliitikon J. H. Vennolan sekä vähemmistökansojen puolustajana ja myöhemmin Holstin ulkoministerikaudella ulkoministeriön Itä-Euroopan asiantuntijana ja Rooman lähettiläänä tunnetuksi tulleen Herman Gummeruksen kanssa. Voitaneenkin olettaa, että Holstin, Vennolan ja Gummeruksen yhteistyö ja luottamus ulottuvat yliopistomaailmaan ja 1910-lukuun. Politiikan ohella miehiä yhdisti suhde tieteeseen ja sen soveltamiseen käytännön politiikkaan. Samalta pohjalta on ymmärrettävissä myös oikeistolaisen aktivistin Yrjö Ruudun myönteinen ja ymmärtävä suhtautuminen Holstiin ja tämän ajamaan Viro-politiikkaan.

Toisaalta yliopistovuosinaan Holsti oli myös kerännyt suurimman osan tulevista vastustajistaan: oikeistolaisista ja saksalaissuuntausta kannattavista opiskelijoista ja nuorista poliitikoista sekä kokeneemmista diplomaateista. Heistä mainittakoon A. H. Saastamoinen, Kai Donner, Ossian Donner ja Carl Enckell. Oikeistolaiset eivät voineet sietää Holstin Helsingin Sanomien palstoilla esittämää kritiikkiä Saksaa kohtaan. Holstin poliittisten vastustajien leiri muodostuikin lähinnä oikeistosta ja ruotsalaisista, jotka olivat tunteneet sympatiaa monarkismia ja Saksaa kohtaan. Maailmansodan jälkeen heidän turvallisuuspolitiikkansa nojautui läheisiin suhteisiin Skandinaviaan ja varaukselliseen asennoitumiseen Neuvosto-Venäjän rauhanpolitiikkaan. Oikeistopiireissä kannatettiin myös aktiivista interventiopolitiikkaa. Holstiin henkilöityneet balttilainen suuntaus, anglofiilisyys ja pasifistinen aatemaailma edustivat oikeistolle kaikkea muuta kuin "oikeaa turvallisuuspolitiikkaa". Yhteistä eri leirille oli pyrkimys Suomen turvallisuuden varmistamiseen Neuvosto-Venäjän uhkaa vastaan — erimielisyys vallitsi siitä, kenen kanssa oli liittouduttava ja kuka johtaisi Suomen ulkopolitiikkaa. Tasavaltalainen presidentti K. J. Ståhlberg oli antanut käytännössä ulkopolitiikan hoidon ulkoministerille — siis Holstille, jota keskustaenemmistöinen hallitus tuki.

Reunavaltioyhteistyöstä ei kuitenkaan voida puhua ilman, että henkilöverkosto kattaa kaikki kyseiset valtiot. Yhteistyö kulminoituu kolmeen keskeiseen vaikuttajapersoonaan: Rudolf Holstiin, Ants Piipiin ja Zigfrids Meierovicsiin. Näillä kolmella henkilöllä oli useita yhteisiä nimittäjiä: he olivat suunnilleen samanikäisiä, toimivat samanaikaisesti diplomaatteina Lontoossa ja maidensa edustajina Pariisin rauhankonferenssissa, reunavaltioiden aktiivisimman konferenssivaiheen aikana he olivat keskeisessä asemassa ulkoministereinä vaikuttamassa maidensa ulkopoliittiseen suuntaukseen. Yhteistä näille kolmelle henkilölle myös oli, että he olivat aatemaailmaltaan liberaaleja ja tunsivat sympatiaa wilsonilaista idealismia, kansojen itsemääräämisoikeutta ja Kansainliittoa kohtaan. Holsti, Piip ja Meierovics olivat myös yksimielisiä siitä, että Suomen, Viron ja Latvian turvallisuuden kannalta oli ensisijaista saksalais-venäläisen yhteistyön estäminen. Konkreettisimmat mahdollisuudet yhteistyöhön tarjoutuivat Kansainliitossa ja maiden välisissä poliittisissa konferensseissa — balttilaiset poliitikot olivat jopa valmiita sotilaallisiin sopimuksiin, mutta tämä ei täysin

sopinut Holstin tavoitteisiin. Joka tapauksessa reunavaltioiden yhteistyön mahdollisuudet kulminoituivat näiden miesten persooniin ja vaikutusmahdollisuuksiin. Eräs Piipin tärkeimmistä tukijoista näytti olevan Suomessa toiminut lähettiläs Oskar Kallas ja Meierovicsin puolestaan tämän Suomeen lähettämä edustaja Karol Zarinš. Ilman kaikkien näiden miesten henkilökohtaista panosta olisivat yhteistyön edellytykset olleet todennäköisesti varsin heikot. Ajatusta tukee myös se, että Holstin jouduttua eroamaan ulkoministerin virasta reunavaltiosuuntaus menetti huomattavasti poliittista painavuuttaan ja Meirovicsin kuoltua auto-onnettomuudessa yhteistyö Latvian kanssa sammui lähes olemattomaksi. Ainoastaan Piip jäi hoitamaan valtiollisia tehtäviä, mutta verkosto oli hajonnut, eikä yhteistyö uusien ihmisten kanssa näyttänyt onnistuvan luontevasti.

Puolalaisten toiminta varsinaisessa reunavaltioverkossa jäi vähäisemmäksi. Tämä johtui Puolan ja Liettuan rajaerimielisyyksistä, jotka vaikeuttivat luonteviен yhteyksien solmimista Suomeen, Viroon ja Latviaan, sekä puolalaisten pyrkimyksestä sotilasliiton solmimiseen, mitä taas Suomessa vastustettiin. Tukea reunavaltioverkosto sai toki Puolastakin, ja tällöin avainasemaan nousevat ulkoministeri Leon Wasilewski ja varaulkoministeri Jan Dabski, johon Holstilla vaikuttaa olleen erityisen lämpimät suhteet.

Saadakseen kansainvälistä painavuutta reunavaltioyhteistyöhön verkosto vaati myös ulkovaltojen edustajien tukea tai ainakin myötätuntoa. Holstin läheiset yhteydet Foreign Officen alivaltiosihteeriin lordi Hardingeen, Venäjän osaston virkamiehiin J. D. Gregoryyn, E. H. Carriin ja Helsingin-lähettiläistä erityisesti lordi Actoniin ja George Kidstoniin olivat arvokkaita verkoston toimivuuden kannalta. Englantilaisia, suomalaisia ja balttilaisia yhdisti pyrkimys estää Saksan vaikutusvallan kasvu Itämeren alueella. Ison-Britannian politiikan taustalla ei siis ollut kansojen itsemääräämisoikeuden toteuttaminen, vaan täysin reaalipoliittiset syyt, jotka liittyivät suurvaltojen kamppailuun vaikutusvallasta ja taloudellisista intresseistä Itä-Euroopassa ja Neuvosto-Venäjällä. Englantilaisten tuen merkitys korostui Holstin joutuessa sisäpoliittisten kiistojen vuoksi puolustamaan reunavaltiosuuntausta.

Isossa-Britanniassa reunavaltioyhteistyön merkittävimpänä taustavaikuttajana voitaneen pitää ulkoministeriön Venäjän osaston erikoisasiantuntijaa professori J. Y. Simpsonia. Hän oli ehkä ulkoministeriön paras asiantuntija Baltian-kysymyksessä. Simpson oli myös jo vuodesta 1918 lähtien säännöllisissä yhteyksissä Holstin, Piipin ja Meierovicsin kanssa. Simpsonille balttilaiset poliitikot, Holstin välityksellä, pääsivät ensimmäisen kerran perustelemaan itsenäisyytensä oikeutusta. Simpson teki vuosina 1918–1921 useita vierailuja Baltiaan ja Suomeen ja oli ainakin Holstin kanssa yhteyksissä pohdittaessa Baltian turvallisuus- ja aluekysymyksiä. Liettuan ja Puolan välisen vaikean rajaongelman ratkaisussa Simpson jopa pyysi ja korosti Holstin "apua". On varsin oletettavaa, että Simpsonin merkitys reunavaltioyhteistyöverkoston Lontoon koordinaattorina oli erittäin suuri, kun Baltian maiden edustajat hakivat yhteistyölleen tukea Foreign Officesta. Simpson esitteli Baltian asioita sekä suoraan pää- ja ulkoministerille että Venäjän osaston varsinaisille toimeenpaneville virkamiehille. Ilman Simpsonin tukea englantilaiset tuskin olisivat olleet niin myötämielisiä reunavaltioverkostoa kohtaan.

Ententemaista Italia muodosti mielenkiintoisen tapauksen. Italia suhtautui reunavaltioyhteistyöhön ja Baltian maiden tunnustamiseen myönteisesti vuoden 1920 alusta lähtien. Holstilla oli läheiset yhteydet Italian Helsingin-lähettiläässeen Giulius Marchetti-Ferranteen, jota Ruotsin Helsingin-lähettiläs Gustaf Westman jopa kuvasi Holstin yksityiseksi neuvonantajaksi. Herman Gummerus oli puolestaan saanut Roomassa tukea reunavaltioyhteistyölle pääministeri Nittiltä, ulkoministeriön poliittisen osaston päälliköltä Caballero Francisco Largolta ja kreivi Carlo Sforzalta. Italialaisten tuki reunavaltioyhteistyölle selittynee osaltaan Italian ja Ranskan välien kiristymisellä. Italia halusi tukea reunavaltioverkostoa, koska se sitä kautta tiesi hankaloittavansa Ranskan intressejä Itä-Euroopassa. Syynä Italian politiikkaan oli arvatenkin muun muassa, että Ranska oli asettunut vastustamaan Dalmatian liittämistä Italiaan.

Reunavaltioyhteistyöverkosto kulminoitui keskeisiin vaikuttajapersooniin, joita tuki suuri joukko yksilöitä. Kuitenkin on muistettava, että taustalla vaikuttivat valtioiden poliittiset intressit, jotka puolestaan määräytyivät sen perusteella, mikä poliittinen ryhmittymä tai suuntaus oli vallassa. Tosin suurvaltojen intressit muuttuivat varsin vähän; niiden ensisijaisena tavoitteena näytti olleen omien etujen varmistaminen ja vastapuolen vaikutusvallan vähentäminen. Pienten valtioiden kohdalla poliittisilla ryhmittymillä oli sen sijaan suurempi merkitys ulkopolitiikan suunnalle. Suomessa keskusteltiin 1920-luvulla kolmesta eri vaihtoehdosta: 1) reunavaltiosuuntauksesta, johon liittyi kiinteästi anglofiilisyys ja jota Saksaan suuntautuneet vastustivat, 2) skandinaavisesta orienteerauksesta tai 3) Kansainliitto-idealismista. Suomessa reunavaltioverkoston toimivuus oli pitkälti sidoksissa siihen, mikä ryhmittymä oli vallassa: niin kauan, kun edistyspuolue ja maalaisliitto olivat vahvoilla ja niillä oli presidentin tuki, reunavaltiosuuntaus toimi, mutta oikeiston ja ruotsalaisten asemien vahvistuttua ja vaa'ankielenä olleiden sosiaalidemokraattien annettua epäluottamuslauseen Holstille reunavaltiosuuntaus menetti asemansa maan virallisena ulkopolitiikkana. Reunavaltioverkosto ei voinut toimia ilman, että sen keskeiset henkilöt olisivat olleet maidensa johtavissa ulkopoliittisissa tehtävissä.

Saavuttaakseen tavoitteensa — Baltian maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamisen — ja saadakseen yleisen mielipiteen taakseen Holsti ja reunavaltioverkosto käyttivät hyväkseen lehdistön tarjoamia mahdollisuuksia. Ulkoministerinä Holsti saneli lähimmille luottohenkilöilleen kantaaottavia kirjoituksia, jotka julkaistiin anonyymeinä muun muassa Helsingin Sanomien palstoilla. Tätä kautta Holsti saattoi perustella suurelle yleisölle hallituksen harjoittaman ulkopolitiikan välttämättömyyttä ja korostaa reunavaltioiden yhteistyön edellytyksenä olevan kaikkien valtioiden yhtäläisen kansainvälisen aseman.

Suomessa olevat ulkomaiset lähettiläät seurasivat sanomalehdissä julkaistuja artikkeleita, joten Holsti sai myös tähän suuntaan viestinsä perille. Lehtien palstoilla hän lisäksi saattoi sanoa kantansa suoremmin ja terävämmin kuin suorissa keskusteluissa. Toisaalta Holsti saattoi myös käyttää lehdistöä kanavana, jonka välityksellä hän "keskusteli" muiden poliitikkojen kanssa ja sai näin ollen selkeän kuvan reunavaltioyhteistyön sisäpoliittisista edellytyksistä. Lehdistön hyväksikäyttäminen oli tyypillistä ajan diplomatialle: sanomalehdistöä käytettiin välineenä muokattaessa yleistä mielipidettä sekä toisaalta arvosteltaessa vastustajien politiikkaa.

Poleeminen persoona

Ulkoministerinä Holsti oli edeltäjiään huomattavasti nuorempi ja hänellä oli suomenkielinen tausta, mutta silti hän oli aikaisempiin ulkoministereihin verrattuna monipuolisemmin koulutettu. Holstin persoonaa hallitsivat neljä eri tekijää: hän 1) ihaili länsimaista demokratiaa, 2) halveksi syvästi Venäjän itsevaltiutta, 3) vastusti saksalaista autoritääristä ja militaristista hallintojärjestelmää ja 4) hänellä oli vahva suomalainen kansallistunne. Holsti oli kuitenkin myös äkkipikainen ja poleeminen henkilö, joka arvosteli säälimättä poliittisia vastustajiaan. Hyvänä kirjoittajana ja erinomaisena puhujana Holsti keräsi runsaasti poliittista arvonantoa, mutta hankki samalla itselleen vastustajia. Kyse oli toisaalta poliittisista erimielisyyksistä, toisaalta Holstin persoonasta. Ulkoministerinä Holsti oli diplomaatti, mutta myös poliittinen taktikko, joka häikäilemättä ja keinoja kaihtamatta pyrki toteuttamaan poliittisen unelmansa: itsenäisten Venäjästä eronneiden vähemmistökansallisuuksien muodostaman liiton.

Holstin poliittista persoonaa ei voida arvioida vain suomalaisesta näkökulmasta, vaan sitä on tarkasteltava myös ulkovaltojen ja kansainvälispoliittisen tilanteen valossa. Holstia on pidetty naiivina anglofiilinä, joka luotti sokeasti englantilaisten poliitikkojen ja diplomaattien lupauksiin sekä ohjasi Suomen ulkopoliittista suuntausta englantilaisten ohjeiden mukaan. Holstin naiivius voidaan kuitenkin asettaa kyseenalaiseksi. Hän toimi Baltian-kysymyksessä yhteistyössä Foreign Officen kanssa ja pyrki varmistamaan englantilaisten edut Itämeren alueella. Vastineeksi Holsti sai Ison-Britannian toteuttamaan julistamaansa kansojen itsemääräämisoikeuden periaatetta Baltian maissa. Suurvaltapoliittiset tekijät ratkaisivat luonnollisesti Ison-Britannian Baltian-politiikan, mutta yksittäisistä henkilöistä Holsti pystyi aktiivisimmin vaikuttamaan Baltian maiden de jure -tunnustamiseen. Foreign Officessa oli korostettu kansallisuuksien olevan ratkaiseva tekijä muodostettaessa valtioita, ja tämän ajatuksen Holsti oli omaksunut. Kyse oli myös Suomen turvallisuuden varmistamisesta mahdollista venäläis-saksalaista liittoa vastaan. Poliittinen ja sotilaallinen yhteistyö reunavaltioiden kanssa ei ollut kansainvälis-oikeudellisesti mahdollista ilman, että kaikki sopimusvaltiot olivat saaneet kansainvälisen de jure -tunnustuksen. Holsti toimi Baltian-kysymyksessä Suomen kansallisen edun varmistamiseksi. Hän halusi turvata diplomaattisin keinoin Suomen itsenäisyyden, ja koska yhteistyö Skandinavian maiden kanssa ei näyttänyt olevan mahdollista, jäi ainoaksi vaihtoehdoksi suuntautuminen kohti reunavaltiopolitiikkaa

Valtiomiespersoonallisuuksien typologisessa vastakohtaparien asettelussa, doktrinääri – opportunisti, taistelija – sovittelija, idealisti – kyynikko, joustamaton – joustava sekä peluri – varovainen valtiomies, Holsti sijoittuu seuraavaan kategoriaan: poliitikkona hän oli 1) teoreetikko –, joka kuitenkin epäröimättä käytti hyväkseen tilaisuudet kehittää ulkopoliittista karriääriään; 2) taistelija – keinoja kaihtamatta ja vastustajista huolimatta Holsti pyrki poliittisiin tavoitteisiinsa; 3) idealisti – Holsti uskoi länsimaiden edustamaan demokratiaan, liberalismiin ja kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen toteuttamiseen, mutta toisaalta hän oli myös kyynikko, joka ei nähnyt mitään positiivista Saksassa ja sen edustamassa autoritäärisessä valtiojärjestelmässä; 4) joustamaton – sisä- tai ulkopoliittista ongelmista ja vastustuksesta huolimatta Holsti pyrki Baltian

maiden kansainvälisen aseman vakiinnuttamiseen ja 5) varovainen – varmistaakseen poliittisen selustansa Holsti loi sekä Suomessa että ulkomailla reunavaltioyhteistyölle suosiollisen henkilöverkoston.

Ulkoministeri Holsti oli ensimmäisiä "edistyksellisen" Suomi-kuvan luojia Euroopassa. Holsti korosti kansainvälisen yhteistyön ja kansainvälistymisen merkitystä Suomelle, mutta taisteli samalla voimakkaasti maan itsenäisyyden puolesta. Hän oli myös ensimmäinen suomalainen poliitikko ja diplomaatti, joka pyrki tieteellisin keinoin perustelemaan ulkopoliittista linjaansa. Holstin tutkimukset pasifismista, militarismista, kansallisuudesta, kansasta ja valtiosta loivat teoreettisen pohjan käytännön ulkopolitiikalle. Holsti oli idealisti, joka pyrki soveltamaan Darwinin ja Spencerin kehitysajatusta vallitsevaan yhteiskuntajärjestelmään. Tutkielmissaan Holsti arvioi kansallisuuden olevan valtion perusta. Tukea teorialleen Holsti sai ententemaiden julistaessa ensimmäisen maailmansodan päättyessä kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen voimaan saattamista. Melko pian hän sai kuitenkin havaita julistuksien jäävän vain julistuksiksi, mikäli ne olivat ristiriidassa suurvaltojen etujen kanssa. Venäjästä eroon pyrkivien vähemmistökansallisuuksien oikeuksia ei haluttu kunnioittaa. Ulkoministerikaudella Holstin idealistinen maailmankuva näyttikin muuttuvan ja tilalle tuli reaalipoliittinen katsontatapa. Hän perusteli Foreign Officelle Baltian maiden itsenäisyyttä sekä Ison-Britannian että Suomen intressien turvaajana. Baltian maiden saatua kansainvälisen de jure -tunnustuksen Holsti saattoi jälleen teoretisoida ulkopolitiikkansa linjoja. Kansalliselle edistyspuolueelle laatimassaan selvityksessä ulkopoliittisesta tilanteesta Holsti korosti kansallisuuden merkitystä valtioita muodostettaessa ja kansojen itsemääräämisoikeuden periaatteen historiallista taustaa. Teoriansa hän kytki ajan suurvaltapoliittiseen tilanteeseen ja Suomen geopoliittiseen asemaan. Holsti oli ulkoministeri, jonka poliittisella ohjelmalla oli selvät teoreettiset, mutta ajan ilmapiiriä vastaavat lähtökohdat: autoritäärinen ja militaristinen valtiomuoto oli maailmansodassa kärsinyt tappion ja Holstin ihannoima demokratiaan ja pienten kansallisuuksien oikeuksien kunnioittamiseen tähtäävä kehityssuunta oli voimissaan. Ulkoministeri Holstia voidaan pitää suomalaisen diplomatian edelläkävijänä, joka puolusti maan kansallisia etuja, mutta oli toisaalta valmis käyttämään häikäilemättä ja harkitusti hyväkseen kaikkia diplomatian keinoja taatakseen pienten kansojen olemassaolon edellytykset suurvaltojen maailmassa.

SUMMARY

Research task

The de jure-recognition of the Baltic countries was preconditioned by active manoeuvring behind the scenes and utilization of heavy diplomatic pressure. The Great Powers conceived of the Baltic region as a whole, not as individual countries. On one hand, the international status of the Baltic region had to dealt with in connection with the solution of the 'Russian question' but, on the other hand, the Great Powers wanted to support the national objectives of the Baltic countries. In this difficult political situation the Finnish and Baltic politicians had to act with determination. The question of stabilization of the international status of the Baltic countries - the precondition of the border states policy (cordon sanitaire) - is here discussed by way of examining the personal contribution of the politicians and diplomats of these countries to the process. The attention is focused on their possibilities and motivation to further the recognition of independence. The foreign minister of Finland, Rudolf Holsti, who was regarded by his contemporaries as the chief architect of the border states policy and the diplomat who fighted for the stabilization of the international status of the Baltic countries, assumed a remarkable role in the recognition process.

The contribution of Rudolf Holsti to the co-operation and recognition of the border states has not yet been carefully studied. This thesis examines the prerequisites of the co-operation of the border states and the influence of the international status of Estonia, Latvia and Lithuania to the foreign policy of Finland from Holsti's standpoint. Although this study is Holsti-centred, in the assessment of his activities as the foreign minister the impact of various individuals and communities on him have to be taken into account. His work has to be analysed from the point of view of the British Foreign Office and the Estonian and Latvian diplomats. The main question to be answered is by which means Finland, and foremostly Holsti himself aimed at the international de jure recognition of the Baltic countries. The significance of the recognition is empha-

sized by the fact that without it the treaties between Finland and the Baltic countries would have been without international meaning. The problems to be tackled can be reduced as follows:

1. Why was Holsti working so actively for the de jure recognition of Estonia, Latvia and Lithuania? What were his motives and the theoretical foundations of his foreign policy? How did the line he pursued change in view of the development of the political situation? Were the Baltic countries in unequal positions in Holsti's policy?

2. What was the impact of Holsti's activities on the stabilization of the international status of the Baltic countries?

3. What kind of schemes of alliance were being laid out, how Holsti viewed them, and what part did he play in their drafting?

4. What means did Holsti apply in order to exercise influence on the Baltic policy of the *entente*? What limitations were set by the agents of home and foreign affairs to Holsti's plans; did Holsti overstep or not the powers of the foreign minister?

5. What was Holsti's personality as a diplomat and foreign minister? How was his foreign policy considered by foreign diplomats and politicians? Which reference group and values did Holsti represent, and which influential political circles supported or opposed him?

This study covers the years from 1918 to 1922, a period which encompasses the most active work of Holsti for the stabilization of the international status of the Baltic countries: when acting as a representive of Finland in London in 1918 Holsti established relations with the diplomats of the Baltic countries and the officials of the Foreign Office, and in 1922 also the independence of Lithuania was recognized. However, to solve the problem of this study, it is necessary to acquaint oneself with Holsti's life and work also before 1918. At the beginning of the study, the literary work, ideas and ideals of young Holsti that provided a framework to his later diplomatic career have to be analysed.

The sources

The principal source material of this study comprise the *Papers of Rudolf Holsti*, deposited in the Finnish National Archives. They include a lot of material from the periods of Holsti's career as an ambassador and foreign minister as well as memoranda and reports concerning Finnish relations with Poland, Baltic countries and Great Britain. In the collection there are also manuscripts in which Holsti ponders the problematic concepts of nationality, nation and state.

The papers and printed documents of Finnish, British, Baltic (Estonian and Latvian), Soviet Russian, French, Swedish, German and United States foreign

offices have been consulted in order to trace Holsti's foreign relations, the turning points in Great Power politics that affected Holsti's Baltic policy, and the views of foreign diplomats and politicians concerning Holsti's person and the policy he pursued.

In assessing the influence of home political agents to Holsti's decision making, Finnish newspapers are of central importance. Of the right wing papers *Huvudstadsbladet, Suunta* and *Uusi Suomi,* of the papers of the agrarian party (Maalaisliitto) *Maakansa* and *Ilkka,* of the leftist papers *Suomen Sosialidemokraatti,* and of the liberal-progressivist papers *Helsingin Sanomat* have been consulted. Holsti wrote frequently articles both in his own name and pseudonymously for the *Helsingin Sanomat* concerning the Finnish and *entente* relations to the Baltic countries.

Geographical, demographic and political factors

The downfall of Tsarist Russia inaugurated the awakening of the national spirit in the border regions of the Empire. The principle of national self-determination became a slogan on which the small countries grounded their right to independence. Proclamations and principles were not, however, a firm enough foundation to maintain national existence or to build on international sovereignty. The border regions separated from Russia had to seek the protection of the countries which were in a similar situation. Their fears of Russian reunification and of a possible Russo-German alliance brought them together - the loss of independence loomed large.

The solution seemed to lie in a mutual alliance. The goal of the border states conferences was to form an extensive alliance strecthing from the Arctic Sea to Black Sea which could have served as a buffer between bolshevist Russia and Germany. The alliance was to include Finland, Estonia, Latvia, Lithuania, Poland, Rumania, Ukraine and Belorussia. Some plans went as far as to include Scandinavia in the common front against Russia.

The Great Power political factors exercised a strong influence on the co-operation of the border states. The objectives pursued by Great Britain and France in the Baltic, their stance towards the Whites and Reds in Russia and their attempts to get in the newly opening markets of Russia affected the way *entente* viewed the national aspirations and co-operation of the border states. The attempts of the Polish to gain hegemony in Latvia and Lithuania and the Polish-Russian war made the co-operation a more complicated issue. Changes and turns in overall political circumstances and in Great Power politics, the international recognition of Soviet Russia and the peace treaties concluded by Russia with the border states are factors that have to be taken into account when assessing the activities and motives of Holsti. In addition, social and personal relations, former experiences, the *Weltanschauung* and theoretical foundations of politics shaped Holsti's Baltic policy.

The background factors of politics

Already in his early career Holsti opposed the "unified and indivisible" Russia. When working as a correspondent for the *Helsingin Sanomat* in London in 1909-1911 he cherished as his principles of political thinking and work the ideals of Western, British-type democracy, especially its idea of self-determination of small nations. On one hand, Holsti can be characterized as a firm nationalist. On the other, due to his interest in international politics, he adopted a pan-European standpoint. In Holsti's view, which was rather rare in Finnish political life, Finland's position was contantly influenced by the Great Power politics. This stance he carried out during his career.

Holsti defended actively the rights of the small nations as a scholar and journalist, as a diplomat, ambassador and as the foreign minister. He sympathized with the national aspirations of Estonia, Latvia and Lithuania but he did not want bind the question of independence of Finland with the problems of the national minorities that had separated from Russia. Holsti did not oppose the realization of the principle of national self-determination of the Baltic nations but he had his own views about when a nation was mature to form an independent state. The concepts of nationality and state were closely connected in Holsti's thought. In his opinion, even a strong national feeling was not enough for the creation of a state. The hallmarks of a state were its own geograpical area and independent government. Bearing these prerequisites in mind, Holsti did not regard Estonia, Latvia or Lithuania as yet ready for independence at the beginning of the year 1918.

In Holsti's political thought democracy and pasifism were to supplant monarchy and militarism. Germany and Russia represented for Holsti those forces that hindered the growth of freedom in Europe, their status was based on military supremacy, geopolitical viewpoints and traditional dynastic rights of ownership of land. The proposal of the president of the United States, Woodrow Wilson, to establish the League of Nations which was accepted by West-European countries, met the unreserved approval of Holsti. Holsti believed that the League of Nations could safeguard the freedom of small nations against the authoritarian states. In the same vein, close co-operation and mutual interaction of the Baltic states in the League of Nations would be the form of peaceful policy to guarantee their independence. The army Holsti regarded as a necessary part of the society but the task of looking after the security of a state was to be left in the hands of diplomacy.

The theoretical background for Holsti's thought was provided by Charles Darwin's and Herbert Spencer's evolutionism which inspired his ideas of a social system. Holsti set himself to applying the principles of sociology to practical politics.

Action and role

The antipathy felt by Holsti against Germans and Russians, and the sympathy he felt towards the British emanated from his views concerning the possibilities of the Baltic countries to survive as states. Holsti's interests coincided with the

ones of the officials of the Foreign Office and the representatives of the Baltic countries. A common factor, amongst others, was to resist the German-Russian alliance. As a diplomat in London Holsti created close relations with the officials of the Foreign Office, notably with Lord Hardinge, E.H. Carr and professor James Y. Simpson. Through personal relations Holsti was able to gather valuable information about British Baltic policy and the British attitude towards the aspirations of the Baltic countries to independence. Besides, Holsti discussed with the Foreign Office officials about the foreign political situation of Finland and of the necessity of stabilizing the international status of the Baltic countries. In Finland, however, some circles regarded Holsti's warm relations with the British as foreign politically doubtful. Especially during his term as a foreign minister the monarchistic and German-minded quarters accused him of almost blind and naive confidence in British politicians.

Holsti's stand towards the stabilization of the international status of Estonia, Latvia and Lithuania changed as his own position changed. While acting as a representative of Finland in London, he met for the first time the representatives of other countries which had separated from Russia. The closest relations he established with the representatives of Estonia, namely Edward Wirgo, Ants Piip and Karl Pusta, whom he met regularly. Holsti took a positive view of the aspirations of the Estonians towards independence since he sympathized with their national feeling. The Estonians and Holsti had common enemies: monarchic and militaristic Germany and bolshevist Soviet Russia. Besides, they had a common friend in the Foreign Office that supported the Estonians in their fight for independence.

The understanding attitude of Foreign Office towards national aims of Estonians was resounded in Holsti. He informed the Finnish foreign ministry (Ulkoasiaintoimituskunta) of the British official view that considered the independence of Estonia as legitimate as that of Finland from the standpoint of the principle of national self-determination. Correspondingly, the favourable attitude of Finns towards Estonia was to arouse positive attention in the Foreign Office. Holsti also stressed that Finland should recognize the independence of Estonia because of common history. He fought for de jure recognition of Estonia by incessantly appealing to the representatives of the British and the Finnish national interest.

In London Hosti got acquainted also with the representive of Latvia in London, Zigfrids Meierovics. The representatives of the countries that had separated from Russia gathered regularly in the Royal Society Club, where they planned political and military co-operation, although Holsti's part in military planning might be questioned. Holsti supported the political rapprochement of Finland, Estonia and Latvia without reservations but, in his opinion, the stabilization of the international status of the Baltic countries had to come first. He supported the formation of a "Baltic union", but it had to be wide and unconditionally supported by the Foreign Office.

During his term in London Holsti's co-operation with the representatives of Estonia and Latvia was at first based on sympathy towards the national aspirations of the national minorities which had separated from Russia, but quite soon it was connected to the aim of safeguarding the national interest of Finland. On the background were Holsti's fears that the Germans and the

"Russian patriots" tried to halt the attempts of the Baltic provinces to gain independence. The Foreign Office officials criticized and the diplomats of Estonia, Latvia and Poland rebuked Holsti of Finland's rappochement to Germany. The Russians, for their part, used Finland as an example of a separatist nation which could not stand on her own without the help of Russia or Germany. This went against Holsti's objectives. The Russian patriots should not be given upper hand in the fight over the independence of the Baltic provinces, and, at the same time, the growth of German influence had to be stopped. In Holsti's view, the security of Finland called for at least the stabilization of the international status of Estonia.

However, Holsti's position in London was, in view of Finnish foreign political line and Senate, insignificant to the extent that his appeals for the right of self-determination of the Baltic provinces were practically ignored. The Senate's interest in Estonia increased but the call for recognition was turned down.

* * *

After the War the political constellation of the Baltic changed essentially, and Holsti's position accordingly. He was elected as a member, later the chairman of the Finnish delegation for the Paris peace conference. He became a more influential figure but at the same time his personal disagreements with other Finnish politicians and diplomats increased. Holsti was a democrat, republican, anglophile, and he heavily criticized those who did not agree with him in international political issues. In Paris he contradicted especially with Adolf Törngren and Carl Enckell over the Finnish participation in the onslaught against St. Petersburg and co-operation with the border states which had separated from Russia.

According to his principles Holsti wanted to co-operate in mutual understanding with the Foreign Office. This became manifest, amongst others, in his activity in the Russian question. The situation was problematic and it was not eased by the Whites' statements concerning the status of the national minorities. Holsti feared that the Russians would reunite Estonia, Latvia and Lithuania in Russia and that the possible German-Russian alliance would threat the security of the entire Baltic region. First of all, the situation was complicated by the attitude of *entente* towards the national aspirations of the Baltic countries: it wanted to solve the Russian question as a whole not as individual cases. Holsti tried actively to affect a change in the opinions of the representatives of *entente* and worked in close co-operation with the diplomats of the Baltic countries. Also the national aspirations of the Lithuanians were now resounded favourably by Holsti. He appealed to the right of self-determination of nations and the geopolitical constellation in the region. The representatives of *entente* surely sympathized with national demands of the Baltic countries but no concrete measures towards stabilizationn of their international status were taken.

* * *

Holsti's possibilities to exercise ifluence on Finnish foreign policy improved considerably when he was nominated as a foreign minister in Castrén's cabinet in April 1919. Now Holsti could formulate the foreign policy line to suit his purposes and have a say in nomination of ambassadors. His foreign policy views were neatly expressed in a memorandum called *Suomen ulkopolitiikan mahdollisuudet* (The Future Prospects of Finnish Foreign Policy). Holsti's primary purpose was by means of diplomacy to safeguard the security of Finland against a possible German-Russian alliance. The most natural allies of Finland were the national minorities which had separated from Russia. In Holsti's view, the threat to their national future also were the imperialistic tendencies of Germany and Russia. In practise, Holsti's foreign policy aim was to co-operate closely with the Foreign Office officials and to take part in border states conferences. Holsti was not, however, ready to enter into formal alliances with Estonia, Latvia or Lithuania.

Holsti's initial goal was to gain international recognition to the independence of the Baltic countries so that political and possibly also military co-operation of the border states could come true under international law. To achieve his goals, Holsti tried to influence the British Baltic policy. This was not easy since the British foreign policy included both swift real-political decisions and clear political tactics. Estonia, Latvia and Lithuania were given a lot of promises and assurances of the British good will and readiness to help these countries but all definitely binding decisions were carefully avoided. The problematic issue for Holsti in British policy was the reserved attitude that the Foreign Office assumed towards de jure recognition of the Baltic countries.

The Foreign Office calculated that by recognizing the independence of the Baltic countries it would endanger its relations with future Russia. On the other hand, by refusing de jure recognition it would offend the Baltic nations. The way out of the dilemma opened as the Whites suffered losses and as the allied assumed a new common attitude towards the intervention in Russia: the support to Whites in Russia was not any longer of paramount importance. From Holsti's point of view, it was essential that in a new political situation the Baltic policy of the Foreign Office changed. The situation was now viewed comprehensively according to various alternatives. Holsti now had to co-operate more closely with the Foreign Office either personally or through the Finnish ambassador to Britain, Ossian Donner. He hoped for a prompt solution to the question of the independence of the Baltic countries because Finland had already de jure recognized Estonia and was waiting only for *entente* to recognize Latvia and Lithuania.

Holsti connected the question of the recognition of the Baltic countries closely to the security of Finland. His political goal was to acquire de jure recognition of the Baltic countries by the British. This granted, the Baltic countries would be able to enter the League of Nations and the possibilities of political co-operation of the border states would be enhanced. From the Foreign Office point of view the membership of the Baltic countries in the League of Nations was not without its problems: other members had to guarantee their borders.

* * *

To Carl Enckell, the ambassador in Paris and to Ossian Donner, the ambassador in London, Holsti gave the task to request France and Great Britain to grant de jure recognition of Estonia, Latvia and Lithuania. Holsti discussed over the matter also personally with the Foreign Office officials. He also dictated and wrote to Hugo Valvanne, his private secratary, articles which dealt with the international position of the Baltic countries. The articles were published in the *Helsingin Sanomat* and they attracted the attention of foreign diplomats. In these articles Holsti attacked the Baltic policy of the British. He argued that the British violated the principle of right to national self-determination and that the British regarded the independence of the border states as unlikely. Holsti denied the authorship of the articles but the British ambassador to Finland, George Kidston confirmed that their contents completely corresponded the opinions Holsti had held in private discussions. This statement is further corroborated by the fact that in some highly secret memoranda Holsti discussed the Baltic question almost in the same words as in the newspaper articles. Why did Holsti write or dictate articles for a newspaper and did not reveal his thoughts publicly to foreign diplomats and politicians? He knew the ways of diplomacy of his times. The representatives of foreign countries kept an eye on the stands taken by the leading Finnish newspapers in political matters. Through the press Holsti could undirectly exert some influence on the Baltic policy of the Foreign Office.

Holsti was given support in his policy of stabilization of the international status of the Baltic countries and the co-operation of the border states by some junior envoys of the foreign ministry of Finland who were building their careers during Holsti's term as the foreign minister. The envoy to Kiev, later to Rome, Herman Gummerus, the envoy to Tallinn, Erkki Reijonen, the under-secretary of the embassy in London, Urho Toivola and the secretary of legation in Paris, Aarne Yrjö-Koskinen, in particular were almost unreserved advocates of Holsti's foreign policy. Holsti received both valuable information concerning the Great Power political situation in the Baltic and extensive memoranda which analyzed the question of independence of the Baltic countries from them. This information Holsti utilized when stating reasons for the necessity of de jure recognition of Estonia, Latvia and Lithuania to the officials of the Foreign Office. The British ambassador to Finland, Kidston, regarded Holsti as the only person in Finland who really had wide knowledge of foreign politics.

In international diplomatic circles Holsti worked very actively for de jure recognition of Estonia and Latvia in particular. He brought forward the necessity of the recognition of Baltic countries to the foreign envoys to Finland by referring to the interests of security of the whole of the Baltic region, especially to the need to eliminate German influence there. To the Foreign Office officials he stated that disallowing the recognition meant home political trouble to him personally, to the Progressive Party (Edistyspuolue) and anglophile politicians in general. German-minded monarchists would gain more power in home politics which might be reflected in Finnish foreign policy, too. Evidently, Holsti exaggerated but his reasoning gave a lot to think about at the Russian department of the Foreign Office. The Foreign Office did not want to see the Germans gaining more power in the Baltic region. Holsti's so called 'German card'

(*Saksan-kortti*) could thus be considered a clever foreign political move rather than an attempt to cement his own home political position. It seems also that Holsti's views made an impact on the Baltic policy of the Foreign Office.

Holsti was particularly deeply involved in the question of recognition of Latvia in Autumn 1920. He pressurized the Polish government into immediate de jure recognition. The co-operation of the border states appeared impossible to him without Poland's and Latvia's recognition of each other's independence. Besides, Holsti tried to use Poland as a tool in persuading the *entente* powers into recognizing at least Estonia and Latvia. He did not have any straight connections to the government of France but the Poles had established them already due to Poland being one of the pillars of the *cordon sanitaire* built by the French. Holsti's - in Polish opinion even disturbingly active - pressure caused lively discussions between the Polish and the British and the Polish and the French diplomats respectively. His work did not make an immediate impact but the discussions the Polish had with and the advice they asked from the *entente* countries forced the *entente* governments to reconsider their Russian policies. The bolshevist Russia had already showed its strength, and it was in the interests of the *entente* powers to foster friendly relations with the border countries the bolsheviks had already recognized as independent.

In Holsti's work for the stabilization of the international status of Estonia and Latvia his numerous discussions with the foreign minister of Estonia, Ants Piip and with the foreign minister of Latvia, Zigfrids Meierovics, play a very significant part. Holsti, Meierovics and Piip appear to have thought in the same vein about the possibilities of countries to survive the 'new order' in Europe. The chances of small states against the interests of Great Powers lay in a mutual, diplomatic alliance; neither Finland, Estonia, Latvia, nor even Poland could alone get its voice heard in *entente*'s politics but if all the countries forcefully supported the same line of policy on the same grounds, the Great Powers could not ignore their opinion. This factor was utilized by Holsti in the question of de jure recognition of the Baltic countries. The meetings of Holsti and the Baltic diplomats took place almost without exeption just before Piip's and Meierovics's important visits abroad or their meetings with the representatives of the Great Powers. In the arguments for the international recognition of indepedence put forward by Latvia's and Estonia's foreign ministers one can detect Holsti's voice. Meierovics and Piip employed exactly the same reasons about the necessity of the recognition as Holsti had earlier stated to the representatives of the Great Powers. It is remarkable that the foreign ministers of Latvia, Finland and Estonia appealed to foreign political reasons and the interest of the Great Powers whereas other Baltic diplomats who also worked for the improvement of the status of their countries appealed to internal affairs of the countries. It seems that the Great Powers sympathized with the latter reasoning, and it was only the foreign political realities that affected the Eastern European policy of *entente*, forced them to reconsider the necessity of de jure recognition of the Baltic countries.

In spite of the pressurizing by the Baltic diplomats and the groundwork done by Holsti the Foreign Office was eager to postpone the question of recognition. It wanted to wait for the clarifying of the overall situation at the region. The Foreign Office had, however, finally to yield under the pressure

from its allies, Holsti and the Baltic countries. In the prevailing cirmumstances, the recognition of Estonia and Latvia took place rather painlessly on January 26, 1921, although after prolonged negotiations. The recognition of Lithuania was a much more difficult affair. The difficulties in the way of de jure recognition were border disputes between Poland and Lithuania and their argument over the possession of Vilnius and Memel. The result of all was that the independent Baltic republics came into being and they were to form a buffer in between Gewrmany and Soviet Russia. Holsti had achieved his goal - the international de jure recognition of the Baltic countries. His contribution to the achievement was greatly appreciated by the Baltic diplomats and politicians.

The Baltic countries, however, stood in unequal positions in Holsti's policy. From the ethno-political (heimopolitiikka) point of view the most important issue was to stabilize the international status of Estonia, the independence of which was recognized by Finland on June 7, 1920. Viro was included in the Finnish sphere of interest whereas Latvia and Lithuania belonged to that of Poland. It was for this reason and because the Finnish government decided to wait for the Great Powers' recognition of Latvia that Finland de jure recognized Latvia on January 27, 1921, one day later than the *entente* countries. Lithuania was in a special position. Holsti did not want to endanger Finland's relations with Poland and the *entente* countries by hastening the process of Lithuania's international de jure recognition. Poland and Lithuania had to solve their border disputes at first. The final recognition of the independence of Lithuania by *entente* was granted only in the end of December, 1922. The international de jure recognition of the Baltic countries had an effect on Holsti's policy - now he was ready to consider military and political co-operation between the border states. Holsti's political enemies could no longer use the instability of the international status of the Baltic countries as a reason to hinder their co-operation.

The motives of action

The active role foreign minister Holsti adopted in the stabilization of the international status of Estonia and Latvia was connected to the security political aims at the Baltic region. An active policy of alliance was believed to guarantee the security of the countries against possible German and Russian imperialism in the best way:

1) The Foreign Office planned an alliance of the Baltic (1918-1919) in the summer of 1918. It should have consisted of Scandinavian countries, Finland, Estonia, and possibly also of Latvia, Lithuania and Poland. This idea of a Baltic alliance was to form a framework for Holsti's security policy.

2) The so called diagonal alliance stretching from the Baltic to the Black Sea was based on the argument that it would create a buffer in between Germany and Russia. The designer of the diagonal alliance was the foreign minister of Latvia, Meierovics. Holsti forcefully forwarded the idea in Finnish political circles.

3) In border states' conferences an alliance between Finland, Estonia, Latvia, Lithuania and Poland was outlined. The formation this alliance was based on the presupposition that the border states should de jure recognize each

other. The alliance plan was forcefully advocated by Holsti but it foundered because of border disputes between Poland and Lithuania. On the other hand, the Finns were not ready to enter an alliance before the international status of the Baltic countries were ascertained.

4) Holsti's dream was to create a buffer between Germany and Russia. As an architect of the border states' co-operation, Holsti aimed at setting up a wide alliance against Germany and Russia. The Baltic countries received the international recognition but Holsti's dream was dispelled by home political disagreements and differences in identity among the border states.

Holsti's motivation to work for the stabilization of the international status of the Baltic countries and promotion of the active alliance policy was preconditioned by the Baltic policy of the *entente* countries, the peace treaties of Soviet Russia, the border states' conferences, the Polish-Russian War and the border disputes between Poland and Lithuania. The active alliance policy of the border states and the border states' conferences served the political objectives of *entente*, and the agenda of the border states' conferences was moulded by the opinions of the Great Powers and changes in their Baltic policy. The peace offers of Soviet Russia and later peace treaties accelerated the urge to form a border states' alliance, to find a common policy and to stabilize the international status of the Baltic countries. The expansivist policy of Poland disrupted the mutual co-operation of the border states and proved to be a concrete obstacle both to the stabilization of the international status of the Baltic countries and to a border states alliance.

Polemical personality

As a foreign minister Holsti was younger than his predecessors and he had a Finnish speaking family background, but still, he had a wider education than the former foreign ministers. Holsti's personality was shaped by four factors: 1) he admired Western democracy, 2) he despised Russian autocracy, 3) he opposed the German authoritarian and militaristic system, and 4) he had a strong Finnish national feeling. He was, however, a short-tempered and polemical person who castigated his political opponents. As a good writer and an excellent speaker he gathered political appreciation but at the same time created enemies. Mostly it was a question of political disagreements but Holsti's personality played its part. As a foreign minister Holsti was a diplomat but also a political tactician who strived to realize his political dream without any scruples and stopping at nothing. The dream was to create an alliance of the independent minority nationalities that had separated from Russia.

Holsti's political personality cannot be weighed from the Finnish point of view only but it has to be assessed in the light of the situation of foreign countries and international politics. Holsti has been regarded as a naive anglophile who blindly believed the promises of the British diplomats and politicians and steered the Finnish foreign policy according to their directions. This conclusion can, however, be questioned. In the Baltic question he co-operated with the Foreign Office and tried to safeguard the British interest in the Baltic region. In exchange he was able to persuade the British into realizing

the principle of right of national self-determination they had declared. The Great Power political factors naturally decided the line taken by the British in their Baltic policy but out of the personalities involved in the de jure recognition process, Holsti was the one who was able to steer it. The Foreign Office had emphasized that nationalities were a decisive factor in the process of forming a state. This idea was taken up by Holsti but he connected it to the aim of securing Finland against a possible German-Russian alliance. Political and military co-operation with the border states was not, according to the letter of the international law, possible without an international de jure recognition of all the allied. Holsti wanted by diplomatic means to safeguard the independence of Finland, and since the co-operation with Scandinavian countries turned out impossible, the only alternative was to orientate towards border states policy.

In a typology classifying the personalities of statesmen into such dichotomies as doctrinaire-opportunist, fighter-conciliator, idealist-cynic, flexible-inflexible and gambler-cautious statesman, Holsti can be placed into the following category: 1) theoretician (though Holsti took advantage of every opportunity to promote his own foreign political career), 2) fighter (he tried to conquer his opponents), 3) idealist (he believed in Western democracy, liberalism and the realization of the principle of national self-determination but he was also a cynic who did not find anything positive in Germany and its authoritarian system of government), 4) inflexible (in spite of opposition and problems in foreign policy he pursued the goal of stabilization of the international status of the Baltic countries), 5) cautious (to protect his rear Holsti built both in Finland and abroad a network of personal connections which was favourable to the co-operation of the border states).

As a foreign minister Holsti was one of the early builders of the "progressive" image of Finland in Europe. He stressed the importance of international co-operation and internationalization to Finland but at the same time fought for the independence of Finland. He was also the first Finnish politician and diplomat who grounded his foreign political views on science. His studies in pacifism, militarism, nationality, nation and state created a theoretical groundwork for foreign political practise. Holsti was an idealist who applied the evolutionary ideas of Darwin and Spencer in analyzing the prevailing social system. In his studies Holsti also came to the conclusion that nationality was the basis of a state. His theories appeared testified as *entente* in the end of the World War declared that the principle of the right to national self-determination should be carried into effect. However, quite soon Holsti had to observe that declarations remained only declarations if they contradicted the interests of the Great Powers. The rights of the national minorities that strived for separation from Russia were not revered. During his term as a foreign minister Holsti's *Weltanschauung* seemed to change and his idealism was replaced by real political outlook. He presented the independence of the Baltic countries to Foreign Office as a bulwark of the interests of both Great Britain and Finland. After the Baltic countries had gained the international de jure recognition, Holsti could again theorize about his foreign policy views. In a report to the Progressive party dealing with the foreign political situation Holsti emphasized the historical tradition of the principle of the right to national self-determination and the significance of nationality in the formation of states. Holsti linked his

theories to the Great Power political situation and the geo-political position of Finland. Holsti was a foreign minister whose political program was clearly theoretically based but whose views matched the concurrent atmosphere - the authoritarian and militaristic system of government had suffered a defeat in the World War and democracy and the political trend which respected the rights of small nationalities held sway. Holsti can be described as a forerunner of Finnish diplomacy; he defended the interests of the country but was also ready to take all possible diplomatic measures deliberately and without scruples in order to guarantee the preconditions of survival of the small nations in the world of Great Powers.

LYHENTEET

AA	Auswärtiges Amt
AMAE	Archives du Ministère des Affaires Etrangères
BDFA	British Documents on Foreign Affairs
DBFP	Documents on British Foreign Policy
EK	Eduskunnan kirjasto
ERA	Eesti Riigiarhiiv
FO	Foreign Office
FRUS	Foreign Relations of the United States
HYK	Helsingin yliopiston kirjasto
KA	Kansallisarkisto
KEA	Kansallisen edistyspuolueen arkisto
KMA	Keskustan ja maaseudun arkisto
LRRD	Latvian-Russian Relations Documents
LVA	Latvijas Valts Arhivu
MBC	Minutes of the Baltic Conference Held at Bulduri in Latvia in 1920
NA	National Archives
PAs	Päivälehden arkistosäätiö
POA	Pohjalaisen osakunnan arkisto
PPOA	Pohjois-Pohjalaisen osakunnan arkisto
PRO	Public Record Office
PTA	Porvarillisen Työn arkisto
RA	Riksarkivet
RHA	Rudolf Holstin arkisto
RI	Renvall-instituutti
SA	Sota-arkisto
SCA	Svenska Centralarkivet
SDFP	Soviet Documents on Foreign Policy
SRO	Scottish Record Office
THA	Turun historiallinen arkisto
TYA	Työväen arkisto
TYHL	Turun yliopiston historian laitos
UD	Utrikesdepartementet
UM	Ulkoasiainministeriön arkisto
VMA	Vaasan maakunta-arkisto
VP	Valtiopäivät

LÄHTEET

1 ARKISTOLÄHTEET

Archiv des Auswärtiges Amt, Bonn
Finnland — Allgemeine Angelegenheiten. Mikrofilmeinä KA:ssa AA 5, 12

Archives du Ministère des Affaires Etrangères, Pariisi
(mikrofilmeinä TYHL:ssa)
Série Europe 1918–1929
Esthonie 2
Lithuanie 7

Eduskunnan kirjasto, Helsinki
Ulkoasiainvaliokunnan pöytäkirjat 1919–1922

Eesti Riigiarhiiv, Tallinna
Fond 957 — Välisministeerium 1918–1922
Fond 1582 — Eesti Staatkond Helsingfors
Fond 31 — Riigikantselei
Fond 1624 — Ants Piip
Fond 1622 — Kaarel Robert Pusta

Helsingin yliopiston kirjasto, Helsinki
Pohjalaisen osakunnan arkisto
Pöytäkirjat 1900–1902

Pohjois-Pohjalaisen osakunnan arkisto
Pöytäkirjat 1914–1916

Kansallisarkisto, Helsinki
Yksityiskokoelmat
Santeri Alkion kokoelma
Kaarlo Castrénin kokoelma
Ossian Donnerin kokoelma
Carl Enckellin kokoelma
Ernst Estlanders samling
Rafael Erichin kokoelma
Herman Gummeruksen kokoelma
Rudolf Holstin arkisto

K. G. Idmanin kokoelma
Lauri Ingmanin kokoelma
Erkki Reijosen kokoelma
A. H. Saastamoisen kokoelma
Otto Stenrothin kokoelma
K. J. Ståhlbergin kokoelma
Suunta-lehden leikekokoelma
J. H. Vennolan kokoelma

Edistyspuolueen arkisto
Puoluekokouspöytäkirjat 1921

Keskustan ja maaseudun arkisto, Helsinki
Maalaisliiton eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1919—1920

Latvijas Valts Arhivu, Riika
Fond 2575 Latvijas diplomatiskas un Konsulaas

National Archives, Washington
Records of the Department of State Relating to Internal Affairs of Finland 1910—1944. Mikrofilmeinä TYHL:ssa, no:t 751, 753

Porvarillisen Työn arkisto, Helsinki
Eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1919—1920
Puoluekokouksen pöytäkirjat 1919—1920

Public Record Office, Lontoo
FO. 371 Public Record Office, Foreign Office, General Correspondence Political, FO. 371/3208, 3316, 3738—3740, 8096, 8099. Englanti 25, 36, 37 (Mikrofilmeinä KA:ssa).

Public Record Office, Foreign Office, General Correspondence Political, FO. 371. Finland 3206, 3625, 3730—3732, 6776, 8100

Public Record Office, Foreign Office, General Correspondence Political, FO. 371. Baltic States 140, 3611, 3612, 5373, 6720, 6725, 6730

Public Record Office, Foreign Office, General Correspondence Political, FO. 371. Poland 5414

Kokoelma "Baltic States", FO. 371/3625, 5373—5375, 6730 Mikrofilmeinä TYHL:ssa

Public Record Office, Foreign Office, General Correspondence Political, FO. 371. Russia 3308

FO. 418 Confidental Print Russia and Soviet Union. FO. 418/54

FO. 419 Public Record Office, Foreign Office, Confidental Print Scandinavia and the Baltic States, FO. 419/2–5. Myös mikrofilmeinä KA:ssa.

FO. 511 Finland Political — Finland and Soviet. FO. 511/18

FO. 608 Peace Conference of 1919 to 1920 Correspondence

FO. 688 Poland Embassy, Warsaw 1919–1922. FO. 688/8

Cab 23 Public Record Office, Cabinet Office, Minutes, Cab 23, Cab 23/12, 21, 43 Mikrofilmeinä Renvall-instituutissa.

Päivälehden arkistosäätiö, Helsinki
Eero Erkon arkisto
Helsingin Sanomien kirjoittajakortisto 1918–1931

Riksarkivet, Tukholma
Utrikesdepartementet 1920 års dossiersystem
HP 78 Finland/Politik allmänt
HP 880 Estland/Statsformer och konstitutioner samt frågor om erkännande av nya stater
HP 964 Östersjöfrågan, Baltiska konferenser/Internationella politiska frågor

Scottich Record Office, Edinburgh
Professor James Simpsons records

Sota-arkisto, Helsinki
Heimosota-arkisto
Viron vapaussota
-Viron avustamisen päätoimikunnan arkisto
Puolustusministeriö
Ministeriö ja adjutantuuri, kirjeistöä 1919
Sotilasasiamiesten lähettämät salaiset sähkeet (1919–1920)
Yleisesikuntaan saapuneet kirjeet (1919–1920)

Svenska Centralarkivet, Helsingfors
SFP:s riksdagsgruppens protokoll 1919–1922

Työväen arkisto, Helsinki
Suomen Sosialidemokraattisen puolueen puolueneuvoston pöytäkirjat 1920
Suomen Sosialidemokraattisen puolueen eduskuntaryhmän pöytäkirjat 1920

Ulkoasiainministeriön arkisto, Helsinki
Fa, sarja
Ulkoministeriön käymä kirjeenvaihto Suomen ulkomailla olevien edustustojen kanssa:
Fa 22–25 Lontoo 1918–1922
Fa 31 Riika 1919–1922
Fa 33–34 Tallinna 1918–1922

Ulkoministeriön kirjeenvaihto ulkovaltojen Suomessa olevien edustustojen kanssa:
Fa 45–46 Englannin konsulaatti ja lähetystö 1918–1922
Fa 51–52 Viron lähetystö 1919–1922

Ulkoasianministeriön arkiston kirjeistöosan luettelo
Q Lontoon lähetystön kokoelma

Ryhmä 5
Ulkoministeriön ja Suomen diplomaattinen edustus ulkomailla:
C Raportit (1918–1922)
5 C 1 Ministeriö, poliittiset tiedotukset
5 C 2 Tukholman lähetystön raportit
5 C 3 Kööpenhaminan lähetystön raportit
5 C 4 Kristianian lähetystön raportit
5 C 5 Berliinin lähetystön raportit
5 C 6 Pariisin lähetystön raportit
5 C 7 Lontoon lähetystön raportit
5 C 10 Rooman lähetystön raportit
5 C 12 Tallinnan lähetystön raportit
5 C 13 Varsovan lähetystön raportit

Ryhmä 7
Maailmanpolitiikkaa
7 E Puola
7 E Saksa
7 E Venäjä
7 E Viro

Ryhmä 12
Suomen ulkopolitiikka ja poliittiset suhteet muihin maihin:
12 A Reunavaltiokonferenssit:
12 A 2 Helsingin konferenssi, tammikuu 1920
12 A 3 Varsovan konferenssi, maaliskuu 1920
12 A 4 Lontoon konferenssi 1920
12 A 5 Riian konferenssi, elokuu 1920

Osasto L Suomen suhteet muihin maihin:
Lontoon lähetystön arkisto
Ranska

Tallinnan lähetystön arkisto
Venäjä
Viro

Ulkoministeriölle lähetetyt kirjeet 1919–1921
12 K: Holstin muistio ulkopoliittisesta asemasta

UM, 5-sarja
E Ulkoasiainhallinnon organisaatio ja toiminta-ala
3. Muistiot yms.
6. Kelpoisuusvaatimukset
D Ulkoministerit
Holstin ensimmäinen ulkoministerikausi 28.4.1919–20.5.1922

Valtioneuvoston pöytäkirjat ulkoministeriöstä 1919–1921

Vaasan maakunta-arkisto, Vaasa
Santeri Alkion kokoelma

2 PAINETTU ALKUPERÄISAINEISTO

Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918–1945. Serie A: 1918–1925. Band I, 9. November 1918 bis 5. Mai 1919. Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen 1982.

Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik 1918–1945. Serie A: 1918–1925. Band V, 1. Mai 1921 bis 28. Februar 1922. Vandenhoeck & Ruprecht in Göttingen 1987.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidental Print. General Editors Kenneth Bourne and D. Cameron Watt. Part II, From the First to the Second World War. Series A, The Soviet Union 1917–1939. Editor D. Cameron Watt, Volume 2, Soviet Russia and Her Neighbours, Dec. 1919 – Mar. 1920. Frederick M. University Publications of America 1984.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidental Print. General Editors Kenneth Bourne and D. Cameron Watt. Part II, From the First to the Second World War. Series A, The Soviet Union, 1917–1939. Editor D. Cameron Watt, Volume 5, Soviet Russia and Her Neighbours, Mar. – Oct. 1921. Frederick M. University Publications of America 1984.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidental Print. General Editors Kenneth Bourne and D. Cameron Watt. Part II, From the First to the Second World War. Series A, The Soviet Union, 1917–1939. Editor Dominic Lieven, Volume 6, The Soviet Union, September 1921 – May 1923. Frederick M. University Publications of America 1986.

British Documents on Foreign Affairs: Reports and Papers from the Foreign Office Confidental Print. General Editors Kenneth Bourne and D. Cameron Watt. Part II, From the First to the Second World War. Series I, The Paris Peace Conference of 1919. Editor M. Dockrill, Volume 9, The Peace Settlement and Poland, and the Baltic States; British Policy towards Russia and the Future of Austria. Frederick M. University Publications of America 1991.

Documents of British Foreign Policy, The First Series (1.), Volume I, 1919. Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. London 1947.

Documents of British Foreign Policy, The First Series (1.), Volume III, 1919. Edited by E. L. Woodward and Rohan Butler. London 1949.

Documents of British Foreign Policy, The First Series (1.), Volume XI, 1920—1921. Upper Silecia, Poland and the Baltic States, January 1920 — March 1921. Editors Rohan Butler, J. P. T. Bury, M. E. Lambert. London 1981.

Documents of British Foreign Policy, The First Series (1.), Volume XV, International Conferences and Conversations 1921. Editors Rohan Butler, J. P. T. Bury, M. E. Lambert. London 1922.

Documents of British Foreign Policy, The First Series (1.), Volume XXIII, 1923. Poland and the Baltic States March 1921 — December 1923. Edited by W. N. Medlicott, Douglas Dakin. London 1981.

Foreign Relations of the United States. Russia 1918 Volume II, Washington 1931.

Kertomus Suomen Keisarillisen Aleksanterin-yliopiston toiminnasta lukuvuosina 1911—1914, 1914—1917. Helsinki 1914 ja 1917.

Latvian-Russian Relations, Documents, Compiled by Dr. Alfred Bilmanis. Published by The Latvian legation in Washington. Printed by Augstums Printing Service, Inc. Lincoln, Nebraska 1978 (Second printing)

Minutes of the Baltic Conference Held at Bulduri in Latvia in 1920. Published by the Latvian Legation. Washington D.C. 1960.

Sini-musta-valkoinen. Viron tasavallan julistamista ja Viron itsenäisyyskamppailua koskevia asiakirjoja. Helsinki 1918.

Soviet Documents on Foreign Policy. Selected and edited by Janes Degras, Volume I, 1917—1924. London 1951.

Ståhlberg, Ester, Kauniit, katkerat vuodet. Presidentin rouvan päiväkirja 1920—25. Toimittanut Hilkka ja Olli Vitikka. Porvoo 1985.

Suomen sopimukset vieraitten valtioiden kanssa 1922—1923. Helsinki 1927.

Valtiopäivät 1919. Pöytäkirjat ja asiakirjat. Helsinki 1920.

Valtiopäivät 1921—1922. Pöytäkirjat ja asiakirjat. Helsinki 1922.

Winston S. Churchill by Martin Gilbert. Companion Volume IV, Part 2, July 1919 — March 1921. London 1977.

3 ALKUPERÄISLÄHTEENÄ KÄYTETTY KIRJALLISUUS

BERG 1920. Berg, Arved, Latvia & Russia. One problem of the worldpeace considered. London 1920.

FREDBORG 1921. Fredborg, Arvid, Storbritannien och den ryska frågan 1918–1920. Stockholm 1921.

VON DER GOLTZ 1920. Goltz, Rüdiger von der, Toimintani Suomessa ja Baltian maissa. Porvoo 1920.

GRANFELT 1881. Granfelt, Aksel August, Kansallisesta liikkeestä Virossa. – Valvoja no. 19. Helsinki 1881.

GRANFELT 1917. Granfelt, Aksel August, Suomen Silta. – Suomalainen Suomi 1917.

GROTENFELT 1917. Grotenfelt, Arvi, Maailmanrauhan edellytyksiä. – Valvoja 1917. Helsinki 1917.

GROTENFELT 1919. Grotenfelt, Kustavi, Liettuan valtiollisesta asemasta. – Valvoja 1919. Helsinki 1919.

HELANEN 1921. Helanen, Vilho, Suomalaiset Viron vapaussodassa. Helsinki 1921.

HJELT 1919. Hjelt, Edv[ard], Vaiherikkailta vuosilta, muistelmia II, Sotavuodet ja oleskelu Saksassa. Helsinki 1919.

HOLMA 1919. Holma, Harri, Viro ja Suomi. Poliittis-yhteiskunnallinen katsaus. Helsinki 1919.

HOLSTI 1907. Holsti, E. Rudolf, Aseellisesta rauhasta, Yhteiskunnallisia tutkielmia I. Lahti 1907.

HOLSTI 1912. Holsti, E. Rudolf, David Lloyd George. Englantilainen sosiaalireformaattori. – Valvoja 1912. Helsinki 1912.

HOLSTI 1914. Holsti, Rudolf, Katsaus ulkomaihin. – Valvoja 1914, no. 8. Helsinki 1914.

HOLSTI 1914. Holsti, Rudolf, Lloyd Georgen sotabudjetti. – Yhteiskuntataloudellinen Aikakauskirja 4/1914.

HOLSTI 1940. Holsti, Rudolf, Maailmansodan aikaiset ulkopoliittiset suuntaukset Suomessa. – Kaarlo Juho Ståhlberg juhlakirja 1940. Helsinki 1940.

HOLSTI 1914–1916. Holsti, Rudolf, Maailmansota. Helsinki 1914–1916.

HOLSTI 1914. Holsti, Rudolf, Merenkulun turvaaminen yleiseurooppalaisessa sodassa. – Yhteiskuntataloudellinen Aikakauskirja 3/1914.

HOLSTI 1915. Holsti, Rudolf, Rauhanaate. – Tietosanakirja VII. Helsinki 1915.

HOLSTI 1913. Holsti, Rudolf, The Relations of War to the Origin of the States. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia B:XIII:1. Helsingfors 1913.

HOLSTI 1914. Holsti, Rudolf, Yleiseurooppalaisen sodan strategiat. – Valvoja 1914, no.9. Helsinki 1914.

Holsti, Rudolf, Helsingin Sanomissa julkaistut kirjoitukset
"Suomen kysymys suurpolitiikan kannalta", 16.1.1910
"Katsauksia suurpoliittiseen asemaan I", 16.2.1910
"Katsauksia suurpoliittiseen asemaan II", 23.2.1910
"Yleiseurooppalainen sota alkanut", 2.8.1914
"Venäjän ja Englannin diplomaattiset suhteet", 28.4.1910
"Presidentti Wilsonin välitystarjous", 28.12.1916

"Katsaus viime viikon ulkopoliittisiin ja sotatapahtumiin", 14.1.1917
"Diplomaattista väittelyä sodasta", 17.1.1917
"Rauhan kysymys, Uusi Englannin nootti Yhdysvalloille", 20.1.1917
"Katsaus viime viikon ulkopoliittisiin ja sotatapahtumiin", 21.1.1917
"Katsaus viime viikon ulkopoliittisiin ja sotatapahtumiin, tulevan rauhan yleisistä perusteista", 28.1.1917
"Ulkopolitiikkamme ja sen tärkeimmät tehtävät", 8.2.1920
"Suomi ja Reunavaltiot", 13.9.1921
"Ulkopoliittinen ohjelma. Ministeri Holstin esitys", 18.4.1922
"Vieläkin Varsovan sopimuksesta", 4.6.1922
"Varsovan sopimuksesta vieläkin", 10.6.1922
"Keskustan ulkopoliittinen tili", 26.6.1922
"Keskustan ulkopoliittinen tili", 30.6.1922
"Suomen puolustus ja Skandinavian maat", 22.10.1922
"Skandinavian maat ja Suomen puolustus", 26.10.1922
"Z. Meierovicsin muistolle", 24.8.1925
"Pienten kansojen puolustuskysymys", 13.12.1925

KETTUNEN 1918. Kettunen, Lauri, Viron kysymys uuden vaiheen edessä. — Aika 1918.

MEIEROVICS 1920, Meierovics, Zigfrids, Les droits de la Lettonie à faire partie de la Société des Nations. Geneve 1920.

PIIP 1918. Piip, Ants, The Estonian Question. — The New Europe, "Pour la Victoire Intégrale". Vol VIII, No. 95, 8 August 1918.

PIIP 1966. Piip, A[nts], Tormine aasta. Ülevaade Eesti välispoliitika esiajast 1917—1918. aastal dokumentides ja mälestusis. Örebro 1966.

Puolan ja Liettuan oikeudet Vilnaan. Diplomaattisia asiakirjoja. Puolan sanomalehtitoimisto Helsingissä. Helsinki 1921.

SCHAUMAN 1918. Schauman, Georg, Käännekohdassa, Mietteitä Suomen ulkopolitiikasta. Valtiollisia päivänkysymyksiä X. Helsinki 1918.

SETÄLÄ 1920. Setälä, E. N., Uutena vuonna 1920. — Valvoja 1920. Helsinki 1920.

SVENTORZETSKI 1918. Sventorzetski, Reinhold, Tiede, politiikka ja diplomatia Suomen valtiollisessa kehityksessä. Valtiollisia päivän kysymyksiä VIII. Helsinki 1918.

VALKEAPÄÄ 1919. Valkeapää, P. J. Selostus toiminnastaan elintarpeiden hankkimiseksi Amerikasta Suomeen vuosina 1918—1919. Helsinki 1919.

VILJANEN 1920. Viljanen, V. M. J. Suomi, reunavallat ja Venäjän kysymys. Helsinki 1920.

VOIONMAA 1918. Voionmaa, Väinö, Suomiko kuningaskunnaksi? Valtiollisia päivänkysymyksiä I. Helsinki 1918.

WESTERMARCK 1913. Westermarck, Edvard, Yliopistollinen väitöskirja, Rudolf Holsti, The Relation of the War to the origin of the State. — Historiallinen Aikakauskirja 1913. Porvoo 1913.

4 VIRALLISJULKAISUT

Komiteamietintö 1923 (1), Ulkoministeriön palvelukseen väliaikaisesti vaadittavat kelpoisuusehdot. Helsinki 1923.
Suomen Valtiokalenterit 1920–1922. Helsinki 1919–1921.

5 BIOGRAFIAT

A Biographical Dictionary of the Soviet Union 1917–1988, by Jeanne Vronskaya with Vladimir Chuguev. Oxford 1989.
Dansk Biografisk Leksikon, Bind 12. Povl Engelstoft, Sven Dahl København 1982.
Dictionary of National Biography 1912–1921. Edited by H. W. C. Davis and J. R. H. Weaver. Oxford University 1953.
Dictionary of National Biography 1931–1940. Edited by L. G. Wickham Legg. Oxford University 1950.
Dictionary of National Biography 1941–1950. Edited by L. G. Wickham Legg and E. T. Williams. Oxford University 1959.
Dictionary of National Biography 1951–1960. Edited by E. T. Williams and Helen M. Palmer. Oxford University 1971.
Dictionary of National Biography 1961–1970. Edited by E. T. Williams and C. S. Nichols. Oxford University 1981.
Dictionary of Science Biography. Volume VII. Charles Coulston Gillispie. New York 1973.
Dictionary of Science Biography. Volume IX. Charles Coulston Gillispie. New York 1974.
Helsingin yliopisto, opettajat ja virkamiehet I–II. Toimittanut Solmu, Sola ja L. O. Tudeer. Helsinki 1940.
Kansallinen elämäkerrasto osat I–V. Porvoo 1927–1934.
Kuka kukin oli, Henkilötietoja 1900 -luvulla kuolleista julkisuuden suomalaisista. Keuruu 1961.
Kuka kukin on 1950. Helsinki 1949.
Kuka kukin on 1954. Helsinki 1954.
Kuka kukin on 1960. Keuruu 1960.
Kuka kukin on 1964. Keuruu 1963.
Kuka kukin on 1966. Keuruu 1966.
Kuka kukin on 1970. Keuruu 1970.
Kuka kukin on 1974. Keuruu 1974.
Kuka kukin on 1978. Keuruu 1978.
Suomen elämäkerrasto. Toimittanut ja kirjoittanut Ilmari Heikinheimo. Porvoo 1955.
Vaarnas, Kalle, Ministerimatrikkeli 1917–1956. – Valtioneuvoston historia 1917–1966 IV. Helsinki 1976.
Who Was Who in America, Volume II. Chicago 1950.
Who Was Who in America, Volume III 1951–1960. Chicago 1966 (Third Printing)

6 KIRJALLISUUS

AHTI 1987. Ahti, Martti, Salaliiton ääriviivat. Oikeistoradikalismi ja hyökkäävä idänpolitiikka 1918–1919. Espoo 1987.

AHTI 1986. Ahti, Martti, Suojeluskuntaselkkaus 1921. Tutkielma asevoimasta ja demokratiasta ensimmäisessä tasavallassa. Historiallinen Aikakauskirja 3/1986.

ALANEN 1976. Alanen, Aulis J. Santeri Alkio. Porvoo 1976.

ALLARDT 1973. Allardt, Erik, Suomalaisen sosiologian tutkimisesta. – Suomalaisen sosiologian juuret. Porvoo 1973.

ANDERSON 1971. Anderson, Edgar, Die Baltische Frage und die Internationale Politik der Alliierten und Assozierten Mächte 1918–1921. – Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten 1918–1920. Marburg/Lahn 1971.

ANDERSON 1977. Anderson, Edgar, Die Baltische Frage und die Internationale Politik der Alliierten und Assozierten Mächte bis zum November 1918. – Von den baltischen Provinzen zu den baltischen Staaten 1917–1918. Beiträge zur Entstehungsgeschichte der Republiken Estland und Lettland 1917–1918. Hrsg. im Auftr. der Baltischen Historischen Komission von Jürgen von Hehn, Hans von Rimscha, Helmut Weiss. Marburg/Lahn 1977.

ANDERSON 1959. Anderson, Edgar, British Policy toward the Baltic States 1918–1920. – Journal of Central European Affairs, Vol. XI No. 3, October 1959.

ANT 1990. Ant, Jüri, Eesti 1920. Iseseisvuse esimene rahuaasta. Tallinn 1990.

ARUMÄE 1979. Arumäe, H., Kahe ilma piiril. Tallinn 1979.

ARUMÄE 1959. Arumäe, Heino, Kodanliku Eesti osast Nõukogude – vastase Balti liidu loomise püüetes aastail 1919–1921. – Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised. Ûhiskonnateaduste seeria. 3/1959.

ARUMÄE 1983. Arumäe, Heino, Võitlus Balti liidu loomise ümber 1919–1925. Tallinn 1983.

BALODIS 1990. Balodis, Agnis, Lettlands och det lettiska folkets historia. Stockholm 1990.

BIRK 1923. Birk, A., Eesti saadikuna Soome. – Iseseiswuse tuleku päiwilt. Mälestused. Tartu 1923.

BISHOP 1961. Bishop, Donald G. The Administration of British Foreign Relations. Syracuse 1961.

BLOMSTEDT 1969. Blomstedt, Yrjö, K. J. Ståhlberg, valtiomieselämäkerta. Keuruu 1969.

BUCHAN 1923. The Nations of today. Edited by John Buchan. Baltic and Caucasian States. London 1923.

BUTKUS 1993. Butkus, Zeonas, Great Britain's mediation in establishing the Lithuanian – Latvian frontier, 1920–1921. – Journal of Baltic Studies 4/1993.

CARLEY 1983. Carley, Michael, Revolution and Intervention. The French Government and the Russian Civil war 1917–1919. Kingston 1983.

CARR 1964. Carr, E.H., The Bolshevik Revolution 1917–1923, Volume I. London 1964.

CARRÉRE D'ENCAUSSE 1978. Carrére d'Encasse, Hélene, Soviet nationality Politics and Practices", edited by Jeremy Azracl. USA 1978.

CHURCHILL 1970. Churchill, Stacy, Itä-Karjalan kohtalo 1917–1922. Porvoo 1970.

DONNER 1949. Donner, Ossian, Min tid. Minnen och intryck från ett långt liv. Helsingfors 1949.
DONNER 1927. Donner, Ossian, Åtta år. Memoaranteckningar från åren 1918–1926. Oxford 1927.
DZIEWANOWSKI 1969. Dziewanowski, M. K., Joseph Piłsudski. A European Federalist 1918–1922. Stanford CA 1969.
DZIEWANOWSKI 1977. Dziewanowski, M. K., Poland in the twentieth century. New York 1977.
ENCKELL 1942. Enckell, Carl, Hajanaisia muistiinpanoja suurvaltojen Suomen politiikasta vuosina 1918 ja 1919. Helsinki 1942.
ENCKELL 1956. Enckell, Carl, Poliittiset muistelmani II. Porvoo 1956.
ENGMAN 1994. Engman, Max, Imperieupplösningar och nya stater. – Det 22. nordiske historikermøte Oslo 13.–18. August 1994. Rapport I Norden og Baltikum. Koordinator Aleksander Loit. Oslo 1994.
ENGMAN 1992. Engman, Max, Kaksoiskotka ja Leijona. Helsinki 1992.
FISCHER 1979. Fischer, Fritz, Griff nach der Weltmacht. Die Kriegszielpolitik des kaiserlichen Deutschland 1914/18. Nachdruck der Sonderausgabe 1967. 2. Auflage der Taschenbuchausgabe. Düsseldorf 1979.
FISCHER 1951, Fischer, Louis, The Soviets in World Affairs. A History of the Relations Between the Soviet Union and the Rest of the World 1917–1929. Vol. I. Princeton NJ 1951.
GIHL 1951. Gihl, Torsten, Den svenska utrikespolitikens historia, IV, 1914–1919. Stockholm 1951.
GLENNY 1970. Glenny, M. V., The Anglo-Soviet Trade Agreement, March 1921. – Journal of Contemporary History, Vol. 5, 1970.
GRAF 1993. Graf, Mati, Eesti Rahvusriik. Tallinn 1993.
GRAHAM 1935. Graham, Malbone W., The Diplomatic Recognition of the Border States. Part I Finland. Berkley, California 1935.
GRAHAM 1936. Graham, Malbone W., The Diplomatic Recognition of the Border States. Berkley 1936.
GRAHAM 1939. Graham, Malbone W., The Diplomatic Recognition of the Border States. Part II: Estonian. Berkley 1939.
GRAHAM 1941. Graham, Malbone W., The Diplomatic Recognition of the Border States. Part III: Latvia. Berkley 1941.
GUMMERUS 1929. Gummerus, Herman, Holsti, Eino Rudolf Woldemar. – Kansallinen elämäkerrasto II osa F – I, Suomen historiallisen seuran valitsema toimitus. Porvoo 1929.
GUMMERUS 1931. Gummerus, Herman, Ukrainan murrosajoilta, Kuusi kuukautta lähetystön päällikkönä Kievissä. Jyväskylä 1931.
HAAVIO-MANNILA 1992. Haavio-Mannila, Elina, Etnologia ja Sosiaaliantropologia. – Suomalaisen sosiologian historia. Toimittaneet Risto Alapuro – Matti Alestalo – Elina Haavio-Mannila. Juva 1992.
HAKALEHTO 1969. Hakalehto, Ilkka, Turvallisuuspoliittinen ajattelu Suomessa. Suomi kansainvälisen jännityksen maailmassa. Porvoo 1969.
HAKALEHTO 1973. Hakalehto, Ilkka, Väinö Tanner – Taipumattoman tie. Helsinki 1973.
HALMESVIRTA 1995. Halmesvirta, Anssi, Barbariasta demokratiaan. – Toisten Suomi eli mitä meistä kerrotaan maailmalla. Toimittanut Hannes Sihvo. Jyväskylä 1995.
HALMESVIRTA 1990. Halmesvirta, Anssi, The British Conception of the Finnish "Race", Nation and Culture, 1760–1918. Studia Historica 34. Jyväskylä 1990.

HALMESVIRTA 1993. Halmesvirta, Anssi, Suomalaisen rodun kuva Englannissa 1920-30 -luvuilla. — Turanilaisia ja herrasneekereitä — Aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuajattelusta. Helsinki 1993.

HARMAS 1961. Harmas, Irja, Koidula ja Snellman. Pari poimintoa suomalais-virolaisten kulttuurisuhteiden historiasta. — Suomalainen Suomi 1961.

HAVIA 1986. Havia, Jari P., Woodrow Wilsonin julistukset ja niiden vastaanotto Suomessa. — Kansallisuuskysymyksiä ja rotuasenteita. Toimittanut Aira Kemiläinen, Jyväskylän yliopiston historian laitos, Yleisen historian tutkimuksia 6. Jyväskylä 1986.

VON HEHN 1956. von Hehn, Jürgen, Die Entstehung der Staaten Lettland und Estland, der Bolschewismus und die Grossmächte. — Forschungen zur Osteuropäischen Gesichte, Band 4. Berlin 1956.

HEIKKILÄ 1993. Heikkilä, Jouko, Kansallista luokkapolitiikkaa. Sosiaalidemokraatit ja Suomen autonomian puolustus 1905—1917. Tampere 1993.

HIDEN 1987. Hiden, John, The Baltic States and Weimar Ostpolitik. Cambridge 1987.

HINKKANEN-LIEVONEN 1984. Hinkkanen-Lievonen, Merja-Liisa, British Trade and Enterprise in the Baltic States 1919—1925. Studia Historica 14. Helsinki 1984.

HOKKANEN 1986. Hokkanen, Kari, Kyösti Kallio I 1873—1929. Juva 1986.

HOLODKOVSKIJ 1978. Holodkovskij, V. M., Suomi ja Neuvosto-Venäjä 1918—1920. Helsinki 1978.

HOLSTI K. J. 1963. Holsti, Kalevi J., Suomen ulkopolitiikka suuntaansa etsimässä vuosina 1918—1922. Rudolf Holstin osuus. From the English manuscript translated by Raimo Heiskanen. Helsinki 1963.

HOOVER 1957. The Memoirs of Herbert Hoover, Years of Adventure 1874—1920. New York 1957.

HOVI K. 1984 b. Hovi, Kalervo, Alliance de Revers, Stabilization of France's Alliance Policies in East Central Europe 1919—1921. Turun yliopiston julkaisuja, Annales Universitatis Turkuensis, sarja — Ser B — Tom. 163. Turku 1984.

HOVI K. 1975. Hovi, Kalervo, Cordon Sanitaire or Barriére de l'Est? The Emergence of the New French Eastern European Alliance Policy 1917—1919. Annales Universitatis Turkuensis. Ser. B. Tom 135. Turku 1975.

HOVI K. 1984 a. Hovi, Kalervo, Intressephären im Baltikum. Finnland im Rahmen der Ostpolitik Polens 1919—1922. Studia Historica 13. Helsinki 1984.

HOVI K. 1975 b. Hovi, Kalervo, Italia ja Suomen itsenäistyminen — lähettiläsraportit. — Turun yliopisto, Historian laitos, Eripainossarja No. 29. 1975.

HOVI K. 1984 c. Hovi, Kalervo, Kansainvälisten suhteiden historian ranskalainen koulukunta. — Historiallinen Arkisto 82. Katsauksia, tulkintoja, näkemyksiä historiasta historioitsijalle. Helsinki 1984.

HOVI K. 1980 b. Hovi, Kalervo, — Mitä Mannerheim teki Varsovassa syksyllä 1919? — Faravid 3. Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja. Kuusamo 1980.

HOVI K. 1973. Hovi, Kalervo, Die Orientierung der estnischen Auslands delegation im Frühjahr 1918. Publikationen des Instituts für Allgemeine Geschichte Universität Turku, Nr. 5. Turku 1973.

HOVI K. 1994. Hovi, Kalervo, Puolan historia. Keuruu 1994.

HOVI K. 1980 a. Hovi, Kalervo, Die Randstaatenkonferenzen 1919 bis 1927./Reval und die baltischen Länder. Marburg 1980.

HOVI K. 1989. Hovi, Kalervo, Ranskan liittopolitiikan kokonaiskuva 1917—1927. — Faravid 12. Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja. Oulu 1989.
HOVI K. 1982. Hovi, Kalervo, Reunavaltiopolitiikan ydin — Puolan ja Suomen etupiirijako? — Turun Historiallinen Arkisto 38. Turku 1982.
HOVI K. 1981. Hovi, Kalervo, Suomen nivoutuminen kansainvälispoliittiseen kenttään 1890—1920. — Suomi kansainvälisissä kriiseissä. — Historian perintö 7. Turku 1981.
HOVI K. 1990. Hovi, Kalervo, Viro Ranskan politiikassa 1917—1925. — Faravid 14. Pohjois-Suomen historiallisen yhdistyksen vuosikirja. Jyväskylä 1990.
HOVI O. 1980. Hovi, Olavi, The Baltic Area in British Policy 1918—1921. Vol. I: From the Compiégne Armistice to the Implementation of the Versailles Treaty, 11.11.1918—20.1.1920. Studia Historica 11. Helsinki 1980.
HYVÄMÄKI 1958. Hyvämäki, Lauri, Kommunismi ja jälkiaktivismi. — Suomalainen Suomi 1958.
HYYTIÄ 1986. Hyytiä, Osmo, Puolueettomuuden ja rauhan linja. SDP:n suhtautuminen Suomen ulkopolitiikkaan ja turvallisuuskysymyksiin, toukokuu 1918 — toukokuu 1922. Historiallisia Tutkimuksia 137. Jyväskylä 1986.
IDMAN 1954. Idman, K. G., Diplomatminnen. Hågkomster från vår självständighets begynnelseskede 1919—1927. Helsingfors 1954.
IDMAN 1953. Idman, K. G., Maamme itsenäistymisen vuosilta, Muistelmia. Porvoo 1953.
IKONEN 1990. Ikonen, Kimmo, J. K. Paasikiven poliittinen toiminta Suomen itsenäistymisen murrosvaiheessa. Historiallisia Tutkimuksia 158. Helsinki 1990.
IKONEN 1986. Ikonen, Kimmo, Juho Kusti Paasikivi. Linjanrakentajan tie 1870—1941. Orivesi 1986.
ILVESSALO 1959. Ilvessalo, Jaakko, Suomi ja Weimarin Saksa. Porvoo 1959.
IMPOLA 1962. Impola, Heikki, Suhteiden solmiminen länsivaltoihin ja Pariisin rauhankonferenssi. — Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Historian Aitta XV. Porvoo 1962.
INKILÄ 1940. Inkilä, Arvo, Piirteitä ensimmäisen presidenttikauden sisäpoliittisesta kehityksestä. — Kaarlo Juho Ståhlberg juhlakirja 1940. Helsinki 1940.
JAANSON 1990. Jaanson, Kaido, Balti-Skandinaavia liidust. — Akadeemia 9/1990.
JAANSON 1979. Jaanson, Kaido, Kodanliku Eesti ja Rootsi suhted 1918. a. lôpul—1919 a. algul. — Uurimusi Läänemeremaade ajaloost III. Tartu riikliku ülikooli toimetised 454. Tartu 1979.
JAAN TÕNISSON INSTITUUT. Jaan Tõnisson, Eesti Välispoliitikas 1917—1920, Dokumente ja materjale. Jaan Tõnisson Instituut. Tallinn 1993.
JANSEN 1994, Jansen, Ea, Baltic Nationalism: The way towards the National States, — Det 22. nordiske historikermøte Oslo 13.18. August 1994. Rapport I Norden og Baltikum. Koordinator Aleksander Loit. Oslo 1994.
JOKIPII 1994. Jokipii, Mauno, Suomi ja Saksa maamme itsenäisyyden aikana, Snellman-instituutti 15/1994. Kuopio 1994.
JUSSILA 1984. Jussila, Osmo, Finland's progress to national statehood within the development of the Russian Empire's administrative system. — Nationality and Nationalism in Italy and Finland from the Mid-19th Century to 1918. Studia Historica 16. Toimittanut Maija Väisänen. Jyväskylä 1984.
JUSSILA 1979. Jussila, Osmo, Nationalismi ja vallankumous venäläis-suomalaisissa suhteissa 1899—1914. Historiallisia Tutkimuksia 110. Helsinki 1979.

JÄGERSKIÖLD 1969. Jägerskiöld, Stig, Valtionhoitaja Mannerheim, Helsinki 1969.
JÄÄSKELÄINEN 1961. Jääskeläinen, Mauno, Itä-Karjalan kysymys. Helsinki 1961.
JÄÄSKELÄINEN 1977. Jääskeläinen, Mauno, Keskustapolitiikan aika. — Valtioneuvoston historia 1917—1966 I. Toimittanut L. A. Puntila. Helsinki 1977.
JÄÄSKELÄINEN 1962. Jääskeläinen, Mauno, Suomen suhteet Neuvosto-Venäjään itsenäisyysjulistuksesta Tarton rauhaan. — Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival, toimittanut Päiviö Tommila. Historian Aitta XV. Porvoo 1962.
KALELA 1971 a. Kalela, Jorma, Grannar på skilda vägar. Det finländsk-svenska samarbetet i den finländska och svenska utrikespolitiken 1921—1923. Historiallisia Tutkimuksia 64. Helsingfors 1971.
KALELA 1971 b. Kalela, Jorma, Näkökohtia pohjoismaisesta yhteistyöstä Suomen ulkopolitiikassa maailmansotien välisenä aikana. — Historiallinen Aikakauskirja 1971, no. 3.
KALELA 1966. Kalela, Jorma, Ulkoministeri Enckell ja reunavaltiopolitiikka vuonna 1922. — Historiallinen Aikakauskirja 1966.
KALLEINEN 1987. Kalleinen, Kristiina, Itsenäisyyspyrkimyksiä Venäjän vallankumouksen varjossa. — Vallankumous 1917. Tutkielmia Venäjän vallankumouksen vaikutuksista Suomessa ja imperiumin muilla reuna-alueilla. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja, 1/1987.
KALLENAUTIO 1986. Kallenautio, Jorma, Suomen puolueettomuus maailmansotien välillä. — Yksilö ja yhteiskunnan muutos. Juhlakirja Viljo Rasilan täyttäessä 60 vuotta 22.1.1986. Acta Universitatis Tampereensis Ser A vol 202. Tampere 1986.
KANN 1970. Kann, A. S., V. I. Lenin, neuvostohallituksen ulkopolitiikka ja puolueettomuuskysymys v. 1917—1922. — Historiallinen Aikakauskirja 1970.
Kansainliitto päämäärät ja rakenne. Porvoo 1932.
KASLAS 1976. Kaslas, Boris J., The Baltic Nations. Pennsylvania 1976.
KEMILÄINEN 1984. Kemiläinen, Aira, Initiation of the Finnish people into nationalist thinking. — Nationality and Nationalism in Italy and Finland from the Mid-19th Century to 1918. Studia Historica 16. Toimittanut Maija Väisänen. Jyväskylä 1984.
KETOLA 1989. Ketola, Eino, Lokakuun vallankumoukseen 1917 — Suomen kautta ja Suomen avulla. — Lenin ja Suomi osa II. Helsinki 1989.
KILLINEN 1964. Killinen, Kullervo, Kansainvälinen politiikka II, Voimapolitiikan ja kansainvälisen turvallisuuden peruskysymykset. Porvoo 1964.
KILLINEN 1962. Killinen, Kullervo, Suomi ja länsivallat maailmansotien välisenä aikana. — Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. Toimittanut Päiviö Tommila. Historian Aitta XV. Porvoo 1962.
KIRKINEN 1986. Venäjän ja Neuvostoliiton historia. Päätoimittaja Heikki Kirkinen. Keuruu 1986.
KOOP 1966. Koop, A., NSV liidu ja kodanliku Eesti suhted aastail 1920—1928. Tallinn 1966.
KORHONEN 1966. Korhonen, Keijo, Naapurit vastoin tahtoaan. Suomi neuvostodiplomatiassa Tartosta talvisotaan I 1920—1932. Lahti 1966.
KOSKIMIES 1974. Koskimies, Rafael, Nuijamieheksi luotu, Y.S. Yrjö Koskisen elämä II. Keuruu 1974.
KOSTIAINEN 1982. Kostiainen, Auvo, Elämäkerta historiantutkimuksena. Käsitteestä ja ongelmista. — Turun Historiallinen Arkisto 38. Turku 1982.

KOSTIAINEN 1994. Kostiainen, Auvo, Vähemmistöjen historian tunteminen on tärkeää. — Historian vähemmistöt, Minorities in History. Toimittanut Auvo Kostiainen. Turun Historiallinen Arkisto 48. Turku 1994.
KRONLUND 1990. Suomen Puolustuslaitos 1918—1939, Puolustusvoimien rauhanajan historia. Toimittanut Jarl Kronlund. Porvoo 1990.
KUJALA 1989. Kujala, Antti, Vallankumous ja kansallinen itsemääräämisoikeus. Venäjän sosialistiset puolueet ja suomalainen radikalismi vuosisadan alussa. Historiallisia Tutkimuksia 152. Helsinki 1989.
KULHA 1989. Kulha, Keijo K., Sanasotaa ja sovittelua. Helsingin Sanomain poliittinen linja itsenäistymisestä talvisotaan. Helsinki 1989.
KUNTTU 1994. Kunttu, Tapani, Anglofiilisyyttä, demokratiaa ja kansainliitto idealismia, Nuorten holstilaisten diplomaattien Eurooppakuva 1920-luvun alussa. — Turun historiallisen yhdistyksen julkaisuja 2/1994.
KUNTTU 1982. Kunttu, Tapani, Vasemmistoliberaalin kuva 1919. Karjalan Aamulehti ja Suomen itsenäistymisvaiheen jälkeiset suuret ratkaisut. — Turun Historiallinen Arkisto 37. Turku 1982.
KÜNG 1991. Küng, Andres, Sverige och Estland. Äntligen goda grannar? Göteborg 1991.
LAAMAN 1936. Laaman, Eduard, Eesti Iseseisvuse sünd. Tartu 1936.
LAAMAN 1964. Laaman, Eduard, Eesti Iseseisvuse sünd. Teine trükk. Stockholm 1964.
LANDTMAN 1940. Landtman, Gunnar, Edv. Westermarck. Minnestal. — Societas Scientarum Fennica. Årsbok Vuosikirja XIX C:2. Helsingfors 1940.
LEHTI 1993. Lehti, Marko, Realized Forms of border State Cooperation, — Tundmatu Eesti Vabariik. Jaan Tõnisson Instituut. Tallinn 1993.
LEMBERG 1994. Lemberg, Magnus, Hjalmar J. Procopè, — Isänmaan ystävä ja maailmankansalainen. Jyväskylä 1994.
LINDMAN 1937. Lindman, Sven, Studier över parlamentarismens tillämpning i Finland 1919—1926 med särskild hänsyn till regeringsbildningens problem. Åbo 1937.
LLOYD GEORGE 1937. Lloyd George, David, Krigsminnen, Övers. Bertel Gribenberg. Helsingfors 1937.
LOWE & DOCKRILL 1972. Lowe, J. C. & Dockrill, M. L., The Mirage of Power. Vol II. British Foreign Policy 1914—1922. London 1972.
LUNTINEN 1985. Luntinen, Pertti, F. A. Seyn 1862—1918 — A Political Biography of a Tsarist Imperialist as Administrator of Finland. Studia Historica 19. Helsinki 1985.
LUNTINEN 1981. Luntinen, Pertti, Keisari-Venäjän aatehistoriaa. Mänttä 1981.
LUNTINEN 1988. Luntinen, Pertti, Saksan Keisarillinen laivasto Itämerellä; aikeet, suunnitelmat ja toimet. Historiallisia Tutkimuksia 143. Jyväskylä 1988.
LYYTINEN 1980. Lyytinen, Eino, Finland in British Politics in the First World War. Annales Academiae Scientiarum Fennicae, Ser:B, tom. 207. Helsinki 1980.
MARTNA 1923. Martna, M., Enne Saksa wägede maale tulekut. — Iseseisvuse tuleku päiwilt. Tartu 1923.
MATTISEN 1993. Mattisen, Edgar, Eesti — Vene Piir. Tallinn 1993.
MATTISEN 1989. Mattisen, Edgard, Tartu rahu. Tallinn 1989.
MAUDE 1973. Maude, George, The Finnish Question in British Political Life 1899—1914. — Turun Historiallinen Arkisto 28. Turku 1973.
MAUDE 1971. Maude, George, Venäjän integraalinen osa. Suomi brittiläisestä näkökulmasta 1856—1899. — Historiallinen Aikakauskirja 2/1971.

MAYER 1959. Mayer, Arno J., Political Origins of the New Diplomacy 1917—1918. New Haven 1959.
MISIUNAS & TAAGEPERA 1983. Misiunas, Romuald J; Taagepera, Rein, The Baltic States, Years of Dependece 1940—1980. University of California. Berkley, Los Angeles 1983.
MURTO 1994. Murto, Eero, Pääministeri. — Suomen pääministerin rooli 1917—1993. Helsinki 1994.
MYLLY 1978. Mylly, Juhani, Maalaisliitto ja turvallisuuspolitiikka. Suomen ulkopolitiikka ja turvallisuuskysymykset agraaripuolueen politiikassa maan itsenäistymisestä talvisotaan I. Aktiivisesta heimopolitiikasta passiiviseen isolaatioon 1918—1933. Turun yliopiston julkaisuja C 21. Tampere 1978.
MYLLY 1989. Mylly, Juhani, Maalaisliitto 1918—1939. Maalaisliitto Keskustapuolueen historia 2. Hämeenlinna 1989.
NEVAKIVI 1970. Nevakivi, Jukka, Muurmannin legioona. Helsinki 1970.
NEVAKIVI 1988. Nevakivi, Jukka, Ulkoasiainhallinnon historia. Helsinki 1988.
NEVAKIVI & HENTILÄ & HAATAJA 1983. Nevakivi, Jukka; Hentilä, Seppo; Haataja Lauri; Johdatus poliittiseen historiaan. Espoo 1983.
NEVAKIVI & HENTILÄ & HAATAJA 1993. Nevakivi, Jukka; Hentilä, Seppo; Haataja Lauri; Johdatus poliittiseen historiaan. Loimaa 1993.
NIITEMAA 1959. Niitemaa, Vilho, Baltian historia. Porvoo 1959.
NIITEMAA & HOVI 1991. Niitemaa, Vilho & Hovi, Kalervo, Baltian historia. Jyväskylä 1991.
NURMIO 1957. Nurmio, Yrjö, Suomen itsenäistyminen ja Saksa. Porvoo 1957.
NURMIO 1962. Nurmio, Yrjö, Suomen ulkopolitiikan suunnanmuutos syksyllä 1918 ja sen vaikutus kuningaskysymyksemme ratkaisuun. Poimintoja Lauri Ingmanin muistiinpanoista. — Historiallinen Arkisto 58. Turku 1962.
NYGÅRD 1982. Nygård, Toivo, Suomalainen äärioikeisto maailmansotien välillä. Studia Historica Jyväskyläensia 25. Jyväskylä 1982.
NYGÅRD 1978. Nygård, Toivo, Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. — Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Keuruu 1978.
ÕISPUU 1992. Õispuu, Silvia (Koostanud), Eesti ajalugu ärkamisajast tänapäevani. Tallinn 1992.
ORDE 1978. Orde, Anne, Great Britain and International Security 1920—1926. — Royal Historical Society. Studies in History. London 1978.
PAASIKIVEN LINJA I 1986. Paasikiven linja I, Juho Kusti Paasikiven puheita ja esitelmiä vuosilta 1923—1942. Juva 1986.
PAASIVIRTA 1961. Paasivirta, Juhani, Ensimmäisen maailmansodan voittajat ja Suomi. Englannin, Yhdysvaltain ja Ranskan sekä Suomen suhteita vv. 1918—1919. Porvoo 1961.
PAASIVIRTA 1988. Paasivirta, Juhani, Finland and European; The Early Years of Independence 1917—1939. Studia Historica 29. Helsinki 1988.
PAASIVIRTA 1987. Paasivirta, Juhani, Pienet valtiot Euroopassa. Kansainvälisen järjestelmän muutoksia 1800—1900 luvuilla. Historiallisia Tutkimuksia 137. Helsinki 1987.
PAASIVIRTA 1968. Paasivirta, Juhani, Suomen diplomaattiedustus ja ulkopolitiikan hoito itsenäistymisestä talvisotaan. Porvoo 1968.
PAASIVIRTA 1984. Paasivirta, Juhani, Suomi ja Eurooppa 1914—1939. Hämeenlinna 1984.
PAASIVIRTA 1957. Paasivirta, Juhani, Suomi vuonna 1918. Porvoo 1957.
PAASIVIRTA & MYLLY 1969. Paasivirta, Juhani & Mylly, Juhani, Suomalaiset ja diplomaattiura (1918—1968). Poliittisen historian laitos, Turun yliopisto, Julkaisuja C:3. Turku 1969.

PAGE 1959. Page, Stanley W., The Formation of the Baltic States. Cambridge 1959.
PIETIÄINEN 1984. Pietiäinen, Jukka-Pekka, Elämäkerrallisesta historian tutkimuksesta. Katsauksia, tulkintoja, näkemyksiä historiasta historioitsijalle. – Historiallinen Arkisto 82. Helsinki 1984.
PIETIÄINEN 1990. Pietiäinen, Jukka-Pekka, Rudolf Holsti ja Suomen Kansainliittopolitiikka. – Kasvaminen kansakunnaksi. Jyväskylä 1990.
PIETIÄINEN 1986. Pietiäinen, Jukka-Pekka, Rudolf Holsti; Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881–1919. Espoo 1986.
PIETIÄINEN 1992. Pietiäinen, Jukka-Pekka, Suomen ulkopolitiikan alku. – Itsenäistymisen vuodet 1917–1920. 3. Katse tulevaisuuteen. Helsinki 1992.
PIIP 1934. Piip, A., Balti liidu mõtte arenemine. – Baltijas Unija nro. 2. Riga 1934.
PIIP 1923. Piip, A[nts], Iseseiswuse esipäiwilt. – Iseseiswuse tuleku päiwilt. Mälestused. Tartu 1923.
PITKA 1993. Pitka, Johan, Minu Mälestused 1914–1920. Tallinn 1993 (3. painos).
POLVINEN 1990. Polvinen, Tuomo, Lenin ja kansallisuuskysymys. – Lenin ja Suomi osa III. Helsinki 1990.
POLVINEN 1985. Polvinen, Tuomo, Valtakunta ja rajamaa, N. I. Bobrikov Suomen kenraalikuvernöörinä 1898–1904. Juva 1985.
POLVINEN 1987. Polvinen, Tuomo, Venäjän vallankumous ja Suomi I–II (1. osan III painos, 2. osan II painos). Helsinki 1987.
POLVINEN & HEIKKILÄ & IMMONEN 1989. Polvinen, Tuomo; Heikkilä, Hannu; Immonen, Hannu, J. K. Paasikivi, Valtiomiehen elämäntyö I 1870–1918. Juva 1989.
POLVINEN & HEIKKILÄ & IMMONEN 1992. Polvinen, Tuomo; Heikkilä, Hannu; Immonen, Hannu, J. K. Paasikivi, Valtiomiehen elämäntyö II 1919 1939. Juva 1992.
PUSTA 1960. Pusta, Kaarel R., Jaan Tõnisson Eesti välispoliitikuna ja diplomaadina. – Jaan Tõnisson 1960. Stockholm 1960.
PUSTA 1992. Pusta, Kaarel R. Saadiku Päevik. Tallinn 1992 (1. painos Geisligen 1964).
RANTATUPA 1979. Rantatupa, Heikki, Elintarvikehuolto ja säännöstely Suomessa vuosina 1914–1921. Studia Historica Jyväskyläensia 17. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 1979.
RANTAVAARA 1979. Rantavaara, Irma, Yrjö Hirn II, 1910–1952, Humanisti ja tutkija. Keuruu 1979.
VON RAUCH 1974. von Rauch, Georg, The Baltic States. The Years of Independence. Estonian, Latvian, Lithuanian 1917–1940. London 1974.
VON RAUCH 1970. von Rauch, Georg, Geschichte der Baltischen Staaten. Stuttgart 1970.
VON RAUCH 1953. von Rauch, Georg, Russland: Staatliche Einheit und nationale Vielfalt. Föderalistische Kräfte und Ideen in der russischen Geschichte. München 1953.
RAUN 1989. Raun, Toivo U., Viron historia. Keuruu 1989.
RAUTKALLIO 1977. Rautkallio, Hannu, Kaupantekoa Suomen itsenäisyydellä, Saksan sodanpäämäärät Suomessa 1917–1918. Helsinki 1977.
RENOUVIN 1953–1958. Renouvin, Pierre, Histoire des relations internationales 18. Paris 1953–1958.
RENOUVIN & DUROSELLE 1966. Duroselle, Jean-Baptiste, De "l´histoire diplomatique" à "l´histoire des realations internationales". Mélanges Pierre Renouvin. Paris 1966.
RENVALL 1983. Renvall, Pentti, Nykyajan historiantutkimus. Juva 1983.

REYNOLDS 1974. Reynolds, P. A., British Foreign Policy in the Inter-War Years. Westport, Connecticut 1974.
RINTA-TASSI 1989. Rinta-Tassi, Osmo, Lokakuun vallankumous ja Suomen itsenäistyminen. — Lenin ja Suomi II. Helsinki 1989.
ROGERS 1975. Rogers, Hugh I., Search for Security. A Study in Baltic Diplomacy, 1920—1934. Hamden, Connecticut 1975.
ROIKO-JOKELA 1994 b. Roiko-Jokela Heikki, Baltian maiden itsenäisyyden tunnustaminen. — Ulkopolitiikka 3/1994.
ROMMI 1974. Rommi, Pirkko, Kansallisen Kokoomuspuolueen murros 1920 -luvun alussa. — Historiallinen Aikauskirja 1974, n:1.
ROMMI 1975. Rommi, Pirkko, Tsarismi ja fennomaaninen liike Suomessa 1880- ja 1890-luvuilla. — Historiallinen Arkisto 69, Julkaissut Suomen Historiallinen Seura. Forssa 1975.
RUUTU 1934. Ruutu, Yrjö, Nykyajan kansainvälinen politiikka. Jyväskylä 1934.
RUUTU 1944. Ruutu, Y, Senaattori Stenrothin ulkopolitiikka. Lisiä puolueettomuusongelman valaisemiseksi. — Valtiotieteellisen yhdistyksen vuosikirja 1944. Vammala 1944.
SAARIKOSKI 1989. Saarikoski, Vesa, Henkilöhistoriallisen tutkimuksen luonteen ja metodiikan ongelmia. — Teoksessa Turun koulu. Juhani Paasivirran 70 -vuotisjuhlakirja 12.3.1989. Toimittanut Timo Soikkanen. Turku 1989.
SALOKORPI 1988. Salokorpi, Hannu, Pietarin tie, Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista 1899 Tarton rauhaan 1920. Historiallisia Tutkimuksia 145. Helsinki 1988.
SCHAUMAN 1962. Schauman, Henrik, Reunavaltiopolitiikka. Itsenäisen Suomen ulkopolitiikan alkutaival. — Historian Aitta XV. Porvoo 1962.
SCHAPARINO 1977. Schparino, Leonard, The Origin of the Communist Autocracy, Political Opposition in the Soviet State: First Phase 1917—1922, second edition. London 1977.
SÉLEN 1987. Sélen, Kari, Ulkoasiainhallinto, Tietoisku. — Itsenäisyyden alku toisen maailmansodan aika, Suomen historia 7. Espoo 1987.
SENN 1962. Senn, Alfred Erich, The Formation of the Lithuanian Foreign Office 1918—1921. — Slavic Review vol. XXi no. 3. September 1962.
SENN 1966. Senn, Alfred Erich, The Great Powers, Lithuania and the Vilna Question 1920—1928. London 1966.
SEPPINEN 1974. Seppinen, Ilkka, Ulkopolitiikan puolustukselliset tavoitteet. Tutkielma sotilaallisista näkökohdista Suomen ulkopolitiikassa 1919—1939. Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja 1974:1.
SILVERLIGHT 1970. Silverlight, John, The Victors Dilemma. Allied Intervention in the Russian Civil War. London 1970.
SOIKKANEN 1984. Soikkanen, Hannu, Nationalism and internationalism as concepts of the Finnish working class in the critical situation of 1917—1918. — Nationality and Nationalism in Italy and Finland from the Mid-19th Century to 1918. Studia Historica 16. Toimittanut Maija Väisänen. Jyväskylä 1984.
SOIKKANEN 1991. Soikkanen, Timo, Yrjö Ruutu. Näkijä ja tekijä. Itsenäisyyden, eheyttämisen ja uuden ulkopolitiikan juurilla. Juva 1991.
STENROTH 1931. Stenroth, Otto, Puoli vuotta Suomen ensimmäisenä ulkoministerinä. Helsinki 1931.
SULLIVAN 1978. Sullivan, Charles L., The 1919 German Campaign in the Baltic: The Final Phase. — The Baltic States in Peace and War 1917—1945. Edited by V. Stanley Vardys, Romuald J. Misunas. Pennsylvania 1978.

SUNDBÄCK 1991. Sundbäck, Esa, Britannian Suomea koskevat sotilaalliset suunnitelmat vuosina 1918—1919. — Sotahistoriallinen aikakauskirja 19, Sotahistoriallisen seuran ja sotatieteen laitoksen julkaisuja. Helsinki 1991.
Suomen diplomaattiset suhteet ulkovaltoihin 1918—1990. Ulkoasiainministeriön julkaisuja 7/91. Helsinki 1991.
SUOMI 1973. Suomi, Juhani, Talvisodan tausta. Neuvostoliitto Suomen ulkopolitiikassa 1937—1939 I. Holstista Erkkoon. Helsinki 1973.
SUSILUOTO 1987. Susiluoto, Ilmari, The Origins and Development of Political Formations: The Political Science Practiced by Rudolf Holsti. — Transformation of Ideas on a Periphery, Political Studies in Finnish History. Edited by Jukka Kanerva & Kari Palonen. Ilmajoki 1987.
SVENTO 1938. Svento, Reinh., Suomen ulkopolitiikka. Jyväskylä 1938.
TALVAR 1982. Talvar, H., The Foreign policy of Estonia 1920—1939. Tallinn 1982.
TANNER 1949. Tanner, Väinö, Tarton rauha. Sen syntyvaiheet ja vaikeudet. Helsinki 1949.
TARULIS 1959. Tarulis, Albert N., Soviet Policy toward the Baltic States 1918—1940. Indiana 1959.
THADEN 1964. Thaden, Edward C., Conservative Nationalism in nineteenth Century Russia. Seattle 1964.
THADEN 1984. Thaden, Edward C., Russia's Western Borderlands 1710—1870. New Jersey 1984.
THOMPSON 1966. Thompson, John M., Russia, Bolshevism and the Versailles Peace. Princeton 1966.
TIIHONEN 1990. Tiihonen, Seppo, Hallitusvalta, Valtioneuvosto itsenäisen Suomen toimeenpanovallan käyttäjänä. Helsinki 1990.
TORVINEN 1977. Torvinen, Taimi, Itsenäistymisen ja valtiomuototaistelun aika 1917—1919. — Valtioneuvoston historia 1917—1966 I. Helsinki 1977.
TURTOLA 1984. Turtola, Martti, Tornionjoelta Rajajoelle. Suomen ja Ruotsin salainen yhteistoiminta Neuvostoliiton hyökkäyksen varalle vuosina 1923—1940. Porvoo 1984.
ULDRICKS 1979. Uldricks, Teddy J., Diplomacy and Ideology: The Origion of the Soviet Foreign Relations 1917—1930. London and Bevery Hills 1979.
ULLMAN 1961. Ullman, Richard H., Anglo-Soviet Relations 1917—1921: Intervention and the War. New Jersey 1961.
UPTON 1981. Upton, Anton F., Vallankumous Suomessa 1917—1918. II osa. Englanninkielisestä käsikirjoituksesta "The Finnish Revolution" suomentanut Antero Manninen. Jyväskylä 1981.
VARES 1990 a. Vares, Vesa, Hans Kalm ja suurpolitiikka — tottelemattomuudella miltein maailmanhistoriaan. — Sotahistoriallinen Aikakauskirja 9. Helsinki 1990.
VARES 1990 b. Vares, Vesa, Kansakunta kaapin päällä — mutta mieluiten vain siellä. Porvarillisen eliitin Mannerheim-kuva sisällissodasta 1920 -luvun alkuun. — Turun yliopiston poliittisen historian laitoksen julkaisuja C:27/1990.
VARES 1993. Vares, Vesa, Konservatiivi ja murrosvuodet. — Lauri Ingman ja hänen poliittinen toimintansa vuoteen 1922. Historiallisia Tutkimuksia 174. Helsinki 1993.
VARES 1994. Vares, Vesa, Lontoon tie. — Ison-Britannian diplomaattien rooli Suomen sisäpolitiikassa 1919—1924. Turun yliopisto, Poliittinen historia C:47. Turku 1994.
VARSLAVANS 1988. Varslavans, Alberts, Baltic Alliance and International Politics in the First Part of the 1920´s. — The Baltic States in International

Relations between the Two World Wars. Ed. A. Loit. Studia Baltica Stockholmiensia 3. Uppsala 1988.
VEHVILÄINEN 1975. Vehviläinen, Olli, Euroopan turvallisuuskysymys 1930-luvulla (erityisesti Itä- ja Pohjois-Euroopassa). — Historian opetuksia. — Historiallinen Arkisto 69, Julkaissut Suomen Historiallinen Seura. Forssa 1975.
VENNOLA 1929. Vennola, J. H., Politiikkamme kansakuntana. Itsenäisyyden liiton poliittinen kirjasto n:o 5. Helsinki 1929.
VIHAVAINEN 1988. Vihavainen, Timo, Suomi Neuvostolehdistössä 1918—1920. Historiallisia Tutkimuksia 147. Vammala 1988.
VILKUNA 1968. Vilkuna, Kustaa, Pääministeri J. K. Paasikiven kuningashuolia 1918. Suomen Kuvalehti 1/1968.
VIRKKUNEN 1978. Virkkunen, Sakari, Ståhlberg. Suomen ensimmäinen presidentti. Keuruu 1978.
ZETTERBERG 1986. Zetterberg, Seppo, Arvostelu Jukka-Pekka Pietiäisen väitöskirjasta: Rudolf Holsti. Lehtimies, tiedemies, poliitikko 1881—1919. Historiallinen Aikauskirja 2/1986.
ZETTERBERG 1989 b. Zetterberg, Seppo, Itsenäisyyden aika. — Studia Baltica, Näkökulmia Baltian maiden historiaan ja kulttuuriin. Päätoimittaja Mauno Jokipii. Jyväskylä 1989.
ZETTERBERG 1989 a. Zetterberg, Seppo, Kansallinen herääminen ja itsenäistyminen. — Studia Baltica, Näkökulmia Baltian maiden historiaan ja kulttuuriin. Päätoimittaja Mauno Jokipii. Jyväskylä 1989.
ZETTERBERG 1978. Zetterberg, Seppo, Die Liga der Fremdvölker Russlands 1916—1918. Studia Historica 8. Helsinki 1978.
ZETTERBERG 1977, Zetterberg, Seppo, Suomi ja Viro 1917—1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltiopolitiikan alkuun. Historiallisia Tutkimuksia 102. Helsinki 1977.
ZETTERBERG 1974. Zetterberg, Seppo, Suomi ja Viro ensimmäiset yleiset laulujuhlat 1869. — Historiallinen Aikakauskirja 1974.

7 PAINAMATTOMAT TUTKIMUKSET

HAUTALA 1979. Hautala, Erkki, Itä-Karjalan kansannousu ja Suomen reunavaltiopolitiikan aktualisoituminen. Suomen historian laudatur -työ. Helsingin yliopisto 1979.
HINKKANEN 1977. Hinkkanen, Merja-Liisa, Ison-Britannian Viron politiikka Pariisin rauhankonferenssin aikana ensimmäisestä maailmansodasta syyskuuhun 1919. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1977.
HOVI O. 1977. Hovi, Olavi, Itämeren alue Englannin politiikassa 1918—1920. Lisensiaattitutkielma. Turun yliopisto 1977.
KAHANPÄÄ 1969. Kahanpää, Kirsti, Viron itsenäisyyspyrkimykset ja suurvaltojen politiikka. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1969.
KETTUNEN 1985. Kettunen, Jarmo, Memelin kysymys Ison-Britannian ulkopolitiikassa 1919—1923. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 1985.
KOLEHMAINEN 1959. Kolehmainen, Sirkka-Liisa, Tsaari-Venäjä ja kysymys "pienten kansojen oikeudesta" ensimmäisen maailmansodan aikana. Yleisen historian laudatur -tutkielma. Helsingin yliopisto 1959.

KOSTENSALO 1971. Kostensalo, Raimo, Reunavaltiopolitiikka. Eräs ulkopoliittinen orientoitumismahdollisuus vuosina 1919—1925. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto 1971.
KUNTTU 1980. Kunttu, Matti, Konservatiiviset ja liberaalit turvallisuuspoliittiset näkemykset Suomen itsenäistymisen murrosvuosien jälkeisessä vaiheessa 1918—1922. Poliittisen historian lisensiaattityö. Turun yliopisto 1980.
LEHTI 1995. Lehti, Marko, Reunavaltioyhteistyön mahdollisuus ja mahdottomuus. Pyrkimys alueelliseen integraatioon 1918—1926. Yleisen historian lisensiaatintutkimus. Turun yliopisto 1994.
LINNOLAHTI 1979. Linnolahti, Jarno, Kansallisen kokoomuspuolueen Venäjänpolitiikka syksystä 1919 Tarton rauhaan. Suomen historian pro gradu -työ. Helsingin yliopisto 1979.
MANSALA 1965. Mansala, Arto, Otto Stenroth Suomen ulkopolitiikassa. Poliittisen historian laudaturkirjoitus. Helsingin yliopisto 1965.
MIKKOLA 1982. Mikkola, Kimmo, Englannin Liettuan -politiikka 3.3.1918—18.3.1921. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 1982.
MÄKELÄ 1980. Mäkelä, Jarmo, Rudolf Holsti ja menetetty tilaisuus 1938. Poliittisen historian sivulaudaturtyö. Helsingin yliopisto 1980.
RANTAESKOLA 1981. Rantaeskola, Jari, Englannin suhtautuminen Suomen ja Viron ulkopoliittiseen orientoitumiseen 1917—1919. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto 1981.
ROIKO-JOKELA 1991. Roiko-Jokela, Heikki, Baltian maiden itsenäistymiskysymys Ison-Britannian ulkopolitiikassa 1918—1922. Yleisen historian sivulaudaturtyö. Jyväskylän yliopisto 1991.
ROIKO-JOKELA 1992. Roiko-Jokela, Heikki, Rudolf Holstin Baltian -politiikka vuosina 1918—1922 ja Foreign Officen vaikutus siihen. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto 1992.
ROIKO-JOKELA 1994 a. Roiko-Jokela, Heikki, Rudolf Holstin osuus Baltian maiden kansainväliseen de jure tunnustamiseen vuosina 1918—1922. Suomen historian lisensiaattityö. Jyväskylän yliopisto 1994.
ROIKO-JOKELA 1995. Roiko-Jokela, Heikki, Seiskäämme yhdessä vapautemme airueina. — Helsingin konferenssi 15.—22.1.1920. Reunavaltioiden pyrkimys Itämeren alueen poliittisen tilanteen vakiinnuttamiseen. Käsikirjoitus 1995.
SCHAUMAN 1959. Schauman, Henrik, Suomen reunavaltiopolitiikka Warsovan konferenssiin 1922 saakka. Lisensiaattityö. Åbo Akademins Bibliotek 1959.
SUNDBÄCK 1992. Sundbäck, Esa, Suomen rooli Englannin interventiopolitiikassa 1918—1921, Yleisen historian lisensiaattitutkielma. Turun yliopisto 1992.
TEERIJOKI 1987. Teerijoki, Ilkka, Viron ja Neuvosto-Venäjän välisen rauhansopimuksen synty 1920. Yleisen historian laudatur -tutkielma. Helsingin yliopisto 1987.
TURTIAINEN 1978. Turtiainen, Vesa, Rudolf Holstin kasvu kansainliittopoliitikoksi. Poliittisen historian laitoksen opinnäytetyö. Helsingin yliopisto 1978.
VAROMA 1966. Varoma, Pirkko, Kansallisuuskysymys Neuvostoliiton syntyvaiheissa 1917—1923. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1966.
VIHERVUORI 1970. Vihervuori, Marita, Ison-Britannian ja Neuvostoliiton vuoden 1921 kauppasopimuksen tausta ja syyt tarkasteltuna brittien näkökulmasta. Yleisen historian pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto 1970.
ZETTERBERG 1972. Zetterberg, Seppo, Suomen ja Viron valtiolliset lähentymissuunnitelmat syksystä 1917 vuoden 1919 kevääseen. Suomen historian lisensiaattityö. Helsingin yliopisto 1972.

8 SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDET (1903—1922)
(yksilöity tarkemmin lähdeviitteissä)

Aika
Dagens Press
Estonian Review 24.9.1919, n:o 9.
Helsingin Sanomat 1918—1922, 1928
Hufvudstadsbladet
Hämeetär
Ilkka
Iltalehti
Kansan Työ
Karjalan Aamulehti
Maakansa
Postimees
Päevaleht
Saarijärven Paavo
Sosialisti
Suomen Sosialidemokraatti
Suunta
Uuden Suomen Iltalehti
Uusi Aika
Uusi Aura
Uusi Päivä
Uusi-Suomi
Vapaa Sana
Vapaus
Waba Maa
Åbo Underrättelser

Aalto, J. F. 258
Acton, R. H. 19n, 158–161, 163–164, 178n, 179n, 183n, 193n, 194, 219, 271, 284
Ahti, Martti 171n
Alexander-Sinclair, Edwyn 88
Alkio, Santeri 117–118, 129, 139n, 152, 154, 163, 168–169, 180, 193
Anderson, Edgar 21n, 23
Arumäe, Heino 22
Asquith, Herbert Henry 36
Balfour, Arthur James 42, 66–67, 70, 76, 82, 87, 101, 119, 227
von Ballhausen, Hellmuth Lucius 125
Bell, Henry M. 63
Belosselki (venäläinen ruhtinas) 98
Birk, Ado 73n, 172, 204
Bissoletti 189–190
Blissing (yhdysvaltalainen kenraali) 104
von Bloch, Johann 33
Bouillon, Franklin 93
Boyer, Paul 100
Branting, Hjalmar 183n, 241, 265
von Brück, August 270
Bryce, James 35
Buchanan, George 41, 76
Cajander, Aimo Kaarlo 12, 259
Cajanus, Carl Werner 265
Campbell-Bannermann, Henry 32
Carr, Edward Hallet 63, 63n, 76–77, 82, 85, 98–100, 102n–103n, 105n, 126n, 128, 199, 276, 284
Castrèn, Kaarlo 99–100, 105, 111, 277
Cecil, Robert 77, 85, 226
Chandler, Walter M. 60
Chimbus (Liettuan kauppaministeri) 140
Churchill, Winston 87n, 98n, 105n, 146n
Clemenceau, Georges Benjamin 92, 104
Colby, Brainbridge 200–201
Cole (Yhdysvaltojen ulkoministeriön Venäjän osaston päällikkö) 201
Colliander, Rafael 153
Crowe, Eyre Alexander 63, 199
Curzon, George Nathaniel 102, 105, 105n, 119, 144–145, 159–160, 206, 206n, 212, 216–217, 217n, 218–219, 225, 227, 234–236, 243, 243n, 246–247, 262–263
Dabski, Jan 215–216, 219, 284
Danielson-Kalmari, J. R. 257
Darwin, Charles 44, 287
Delavaud, Louis 158
Denikin, Anton Ivanovitš 168n
Donner, Karl Reinhold (Kai) 117, 283
Donner, Ossian 19, 25, 102, 114n, 127, 139, 142–145, 151, 197, 199n, 202n, 207–208, 214–215, 215n, 219, 219n, 236, 278, 283
Duroselle, Jean Baptiste 17–18
Eber (Ranskan Tallinnan-konsuli) 241
Edén, Nils 184n
Ehrensvärd, Albert 103
Ehrnrooth, Leo Reinhold 104, 202
Ehrström, Erich (Erik) Gustaf 79, 114n, 163n, 192
Enckell, Carl 25, 65n, 73, 81, 105–106, 111, 114n, 123, 142, 142n, 143, 149n, 157, 262, 277, 278, 283
Enckell, Oskar Paul 141, 157n, 198, 212–213
Erich, Rafael Waldemar 56, 95, 129, 183n, 192–194, 201, 234, 239n, 241–242
Erkko, Eero 40, 44, 93
Erkko, Eljas 40, 223n
Estlander, Ernst 153
Fabré, August 204
de Faramond, Vicomte 128
Fischer, H. A. L. 227
Francis, David 41
Franssila, Liisa Annikki 11
Friedrich Karl 83
Furuhjelm, Ragnar 153
von Gerich, Paul 255, 255n
Gladstone, William E. 30
Goltz, Rüdiger von der 64n, 108, 147, 253
Goode, William T. 82n
Gough, Hubert P. 105n, 128, 145
Graham, Ronald William 62–63, 102
Grazzi, Emmanuele 127
Gregory, John Duncan 63, 140, 190, 197–199, 214–215, 220–221, 236, 244, 256, 262, 284
Gripenberg, Claes Alexis 116
Grotenfelt, Arvid (Arvi) 45

Gummerus, Herman Gregorius 37n, 65n, 69n, 73, 73n, 114n, 116–117, 123–125, 187–190, 227–228, 279, 283, 285
Gyllenbögel, Karl Wolter Boris 114n, 192, 216, 220, 236, 237n, 282
Gylys, Vytaytas 245
Haaranen, L. J. 153
Hanko, August 162–163, 163n, 256
Hardinge of Penshurst, Charles 62–63, 63n, 76, 90, 101, 199, 206, 276, 284
Harvey, Oliver Charles 234n
Hatzfeld (saksalainen prinssi) 96n
Haynes, Thornwell 271
Helanen, Vilho Veikko Päiviö 60n
Hellner, Johannes 65n, 115, 164, 169, 265
von Hehn, Jürgen 22
Henrik (Preussin prinssi) 68n
Hiden, John 23
Hinkkanen-Lievonen, Merja-Liisa 21, 22n, 23
Hjelt, Edvard Immanuel 63, 63n, 67–68, 68n, 69, 81–82, 133
Holma, Harri Gustaf 114n, 117, 127
Holma K. V., 154
Holsti, Frans Michael Severin 11, 30
Holsti, Hugo Östen Leonard 30, 33
Holsti, Ilma Fredrika (os. Schildt) 11, 30
Holsti, Kalevi J. 19–20, 23n, 34, 156
Hoover, Herbert 265
Horelli, Hellin Aliina 11
Hovi, Kalervo 22–23, 147, 156n, 190, 205, 234n–235n
Hovi, Olavi 21, 22n, 23
Howard, Esmé William 66, 81, 82n, 100–102, 104, 116
Hultman, Johan 270
Hyndman, Henry 69
Hyytiä, Osmo 20, 173n, 180n
Idman, Karl Gustaf 68n, 95, 114n, 157, 169, 183
Ignatius, Hannes 141
Ihlen, Nils Claus 115, 265
Ikonen, Kimmo 74
Ingman, Lauri Johannes 88–89, 89n, 170, 170n, 193, 202, 209, 233, 233n, 252, 256–257
Inkilä, Arvo 240n
Johannsen (Tanskan pääkonsuli Tallinnassa) 221n
Joukahainen, Vilkku 154
Judenitš, Nikolai Nikolajevitš 97, 102, 153
Juutilainen, Antti 118, 152–155, 162, 194, 203, 226
Jännes, Juho Kaarle 96n, 114n, 123–125, 151n, 158, 210n
Järnefelt, Eero 267
Jääskeläinen, Mauno 270
Kagey Charles L. 262
Kaila, Erkki 257
Kaila, Toivo Torsten 69, 69n, 99
Kairamo, A. O. 94, 257
Kalela, Jorma 135
Kallas, Oskar 126, 162–163, 163n, 188, 202–205, 207, 216, 218, 238, 256, 284
Kallio, Kyösti 12, 118
Kant, Immanuel 253
Kennard, Coleridge 97, 142, 145, 271
Kesküla, Aleksander 81n
Keto, J. W. 180
Kettunen, Lauri 72, 89
Kerenski, Aleksandr Fedorovitš 41, 75–76
Kidston, George Jardine 202, 215, 215n, 219, 225–227, 233–234, 263, 263n, 264, 278–279, 284
Kihlman, Mauritz Lorenzo 54, 71, 133
Kivekäs, Kaarlo 141, 157n
Kivilinna, Väinö 118
Kokovtsow (valkoisten venäläisten edustaja Pariisissa) 105
Koltšak, Aleksandr Vasiljevitš 103, 106–109, 127
Kotonen, Anton 198
Kozicki, Stanislaw 79
Largo, Cabarello Francisco 187–189, 285
Lavonius, Magnus 252
Lavonius, W. A. 46
Lansing, Robert 104–105, 127, 200–201
Lehti, Marko 23, 81n, 259
Lenin, Vladimir Iljitš 51, 51n, 73n, 124
Leonas (Liettuan sisäministeri) 148
Lerche, Flemming 271
Leyques, Georges 186
Lindley, Francis O. 59–60
Lloyd George, David 34n, 36, 44, 59–60, 76, 87n, 92, 100, 146n, 158, 191, 196n, 206, 235–236, 248
Loraine, Percy 216, 220, 222
Ludendorff, Erich 253

Lvov, Georgi Jevgenevitš 97, 105
Lyons, T. 63
Mac Cotter, Arthur 193n
Magruder, Alexander 271
Maioni (italialainen poliitikko) 187
Maksimov, A. 38
Maklakov, Vasilij Aleksejevitš 97, 105, 107
Mannerheim, Carl Gustaf Emil 89, 156n, 217, 257
Marchetti-Ferrante, Giulis 187–189, 285
Martna, Mihkel 54
Meierovics, Zigfrids 14, 25n 79, 84, 91, 95n, 115, 120, 140, 146, 148–150, 162, 165, 172, 192, 209, 212n, 214, 216–218, 220, 222, 227–229, 234, 234n, 237, 237n, 238, 239n, 248, 259, 266–267, 272, 276, 280–281, 283–284
Mikkola, J. J. 156, 156n
Miljukóv, Pavel 41
Millerand, Alexandre 186
Morier, Robert Burnett David 35n
Morison, Samuel E. 98
Mylly, Juhani 20, 118, 153, 155
Nabokov, Vladimir Dmitrijevitš 76, 76n, 83, 98
Naruševicius, Thomas 244
Nevanlinna, Ernst 257
Nikolai II 50
Nitti, Francesco 188–191, 285
Niukkanen, Juho 118, 154
Nordmann, N. N. 83
Noulens, Joseph 106
Nygård, Toivo 171n–172n
Paasikivi, Juho Kusti 17n, 68n, 68–69, 74–75, 75n, 252, 257
Paasivirta, Juhani 73
Panafieu, Hector de 205
Patek, Stanislaw 191
Peretti de la Rocca, Emanuel 204
Pichon, Stephen 92–93, 105
Pietiäinen, Jukka-Pekka 16n, 19, 23, 36, 82, 104n, 144n, 173n, 260n, 270
Piip, Ants 14, 53, 53n, 61n, 62, 66–67, 71–72, 75–76, 75n–76n, 78–79, 84–86, 91, 95n, 96, 100, 104, 116, 138, 196, 198–199, 238–239, 239n, 248, 256, 259, 266–267, 272, 276, 280, 283–284
Piitulainen, Mikko 154
Piłsudski, Jósef 156, 195, 220, 237n
Poirot, J. 103–104
Polvinen, Tuomo 21, 198
Poska, Jaan 88, 93, 100, 138, 140–141, 148
Pralon, Eugene 156n
Procopé, Hjalmar Johan Fredrik 153–154, 259n
Purycks, Juotzas 151n, 197n, 243n
Pusta, Kaarel R. 53, 53n, 66, 86, 100, 101n, 104, 196, 276
Päts, Konstantin 37, 52n, 94
Railo, Kustaa Eino 47
von Rauch, Georg 21n
Reijonen, Emil Erkki 27, 114n, 135, 148, 188, 196, 197n, 204, 208n, 209, 212n, 220n, 222, 222n, 235, 237–238, 237n–239n, 245, 279, 282
Rennie, Ernst Amelius 246n, 246–247, 262
Renouvin, Pierre 17, 17n
Renvall, Heikki 46, 69
Reuter, Julio Nathanael 36
Ribot, André 246, 246n
von Rimscha, Hans 22
Rodgers, Hugh J. 21n
Rumbold, Horace 212
Ruutu, Yrjö Oskar 56, 56n, 117, 171–172, 181–182, 269, 269n, 283
Saastamoinen, Armas Herman 90, 114n, 127–128, 200–201, 283
Sapieha, Eustachy 205, 212, 216, 219–220, 222–223
Šaulys, Jurgis 53n
Sazonov, Sergei Dmitrijevitš 97
Scavenius, Erik 169
Schauman, Georg 45
Schauman, Henrik 20
Senn, Alfred Erich 21n
Setälä, Armas 157n
Setälä, Emil Nestor 46, 155
Sforza, Carlo 187, 189, 228, 285
Simpson, James Young 63n, 63–64, 66, 75n, 77n, 81n, 82, 86, 96, 109, 111, 119, 199–200, 245, 276, 284
Sirola, Yrjö 54
Skobolev, Matvei Ivanovitš 47
Slezevicius (Liettuan pääministeri) 140
Smetona, Antanas 246n
Soikkanen, Timo 56n
Soininen, Mikael 129
Sokolnicki, Michal 257
Spencer, Herbert 44, 287
Stalin, Josef Vissarionovitš 51, 52, 73n

Steinmetz, Rudolf S. 38
Stenroth, Otto Eliel 46, 64, 68, 71, 74, 82, 84–86, 86n, 87, 90, 90n
Strandmann, Otto 140, 148
Ståhlberg, Kaarlo Juho 44, 46, 99, 112, 114n, 129, 140, 144n, 148, 193, 211, 247, 257–258 262, 264, 268–269, 283
Suits, Gustav 54
Suolahti, Hugo 152, 259
Suomi, Juhani 19
Susiluoto, Ilmari 18n
Sventorzetski, Reinhold 121n, 172–173, 173n, 181
Svinhufvud, Pehr Evind 54, 68, 73
Syderenko (Ukrainan edustaja rauhankonferenssissa) 104
Sylvander, Reino Wilhelm 114n, 197n, 234, 238, 243, 245, 247, 282
Szebeko, Ignacy 210n
Söderhjelm, Jarl Werner 114n, 158, 169, 184n
Söderhjelm, Stefan Werner 89
Söderholm, Karl 202
Talas, Onni Eugen Aleksander 114n
Tallents, Stephen G. 116, 147–148, 150, 206, 212, 214–217, 217n, 218, 220–222, 222n
Tanner, Väinö (lähettiläs) 205
Tanner, Väinö (kansanedustaja) 155
Thomas, Albert 107–108
Thornton, Edward 34
Toivola, Urho Vilpitön Konstantin 40, 114n, 157, 184, 219, 223n, 223–226, 246, 279, 282
Tokoi, Oskari 12, 46, 54
Trautmann (salaneuvos; Saksan ulkoministeriön Pohjoismaiden esittelijä) 124
Trepov, Aleksandr Feodorovitš 105
Tšaikovski, Nikolai Vasiljevitš 97
Tšitšerin, Georgi Vasiljevitš 52, 73n, 137, 193, 195
Tuhatševski, Mihail 213
Tõnisson, Jaan 53n, 60n, 65n, 81n, 88, 172, 178n, 204
Törngren, Johan Adolf 100, 103, 105, 277
Ullman, Richard H. 22n
Ulmanis, Karlis 37, 52n, 140, 148
Valvanne, Hugo 24, 40, 140, 148, 159, 161–162, 174n, 223n, 269, 278, 282
Vares, Vesa 19–20, 70n, 263n, 270–271
Varslavans, Albertas 22
Vennola, Juho Heikki 33n, 58n, 129–130, 138, 140–141, 148–150, 152–154, 161, 163, 167n, 175, 177, 194, 252, 255, 262, 283
Viljanen, Väinö Matti Juho 161n
Vilkuna, Kustaa 69n
Virkkunen, Artturi Heikki 56
Voionmaa, Kaarle Väinö 70n, 172, 194
Voionmaa, Tapio 223n
Voldemaras, Augustinas 52n–53n, 197n
Vuolijoki, Hugo Robert Väinö 194
Walden, Rudolf 257
Walter, Emil 271
Wasilewski, Leon 205, 219, 284
Watson, Herbert A. Grant 96
Weiss, Helmuth 22
Westermarck, Edvard Alexander 37–38, 38n, 39
Westman, Gustaf 164, 179, 179n, 183n, 187, 192n, 193n, 285
White, Henry 95–96, 100
Wilkama, Karl Fredrik (Kalle) 141, 157n
Wilson, Woodrow 29, 41–42, 44–45, 45n, 68n, 91–92, 95, 95n, 107, 200, 202, 275
Wilton, Ernest 243, 245, 262
Wirgo, Eduard 66, 71, 190, 276
Wolff, Eugen 54
Wrangel, Herman 79n, 103, 115, 222, 241
Wuorenheimo (UM:n poliittisen osaston vt. päällikkö) 140
Wuorimaa, A. O. 118
Yrjö-Koskinen, Aarne 114n, 144, 279, 282
Zarinš, Karol 156, 162, 172, 191, 214, 284
Zaunius (Liettuan apulaisulkoministeri) 138, 172
Zetterberg, Seppo 20–21, 25, 37n, 65n, 68, 69n, 78n, 82, 86, 86n, 89
Åström, Axel Leonard 192, 210–211